This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

MONUMENTA COMITIALIA REGNI TRANSYLVANIAE.

ERDÉLYI

ORSZÁGGYŰLÉSI EMLÉKEK

TÖRTÉNETI BEVEZETÉSEKKEL.

A M. TUD. AKADÉMIA TÖRT. BIZOTTSÁGA

MEGBÍZÁSÁBÓL SZERKESZTI

SZILÁGYI SÁNDOR

RENDES TAG.

ELSŐ KÖTET.

(1510—1556.)

BUDAPEST,

A M. TUD. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALÁBAN.

1876.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA

TÖRTÉNELMI BIZOTTSÁGÁNAK KIADÁSAI.

Kaphatók saját könyvkiadóhivatalában (Akadémia épületben) és minden könyvárusnál.

ARCHIVUM RÁKÓCZIÁNUM. II. Rákóczy Ferencz Levéltára, bel- és külföldi irattárakból bővítve. I. Oszt. Had- és belügy, szerkeszti *Thaly Kálmán*. I. köt. Rákóczi Ferencz fejedelem Leveleskönyvei, levéltárának egykorú lajstromaival 1703—6. XXVIII és 688 l. — II. 1707—9. XXVIII és 656 l. — III. 1710—12. X és 747 Pest 1873—4. Mindenik kötet ára 2 frt. — IV. kötet. Gróf Bercsényi Miklós levelei Rákóczy fejedelemhez I. köt. 1704—1712. Közli Thaly K. 1875. XII. és 764. lap. Egy utóirati táblával. Ára 3 frt 60 kr.

— — II. Oszt. Diplomatia I. II. köt. Angol diplomatiai iratok, angol levéltárakból közli *Simonyi Ernő*. Pest 1871—73. 639, 642 l. Egy kötet ára 2 frt.

TÖRÖK-MAGYARKORI TÖRTÉNELMI EMLÉKEK. Első osztály: I. II. köt. Okmánytár a Hódoltság történetéhez Magyarországon Szilády Áron és Szilágyi Sándortól. I. II. köt. 1863. XXX és 458 és 480 l. 2 frt.

— — — III.—IX. köt. 1868—73. Török-magyar-kori Állam-Okmánytár szerk. és jegyzetekkel ellátták, Szilády Áron és Szilágyi Sándor. I.—VII. k. 1868—73. mindenik kötet 2 frt.

— — — A kilencz kötet együtt megrendelve 15 frt.

— — — Név- és Tárgymutató a Török-Magyarkori Államokmánytár I—VII. köteteihez. Készitették Szilády Á. és Szilágyi S. 1875. 88 l. 60 kr.

MAGYAR TÖRTÉNELMI EMLÉKEK. (Monumenta Hungariae Historica). *I. osztály*: *Okmánytárak*: (Diplomataria). I—XV. XVII—XXIV. kötet. 1857—1875. 8-rét. (A XVI. kötet sajtó alatt). Ára az eddig megjelent 23 kötetnek együtt megrendelve 40 frt. Tartalom:

Magyar történelmi okmánytár, a brüsseli országos levéltárból és a burgundi könyvtárból. (1441—1652). Összeszedte s lemásolta Hatvani (Horváth) Mihály. I—IV. kötet. (Monum. Diplom. 1—4. köt.) 1857—59. $89^5/_8$ ív 8 frt.

Magyar történelmi okmánytár, londoni könyv- é levéltárakból 1521—1717. Összeszedte és lemásolta Simonyi Ernő. Egy kötetben. (Monum. Diplom. 5. köt.) 1859. 318 lap. 2 frt.

Árpádkori uj okmánytár. (Codex Diplom. Arpadianus cont.) Fejér Gy. Codex Diplomaticusának folytatása. Közzé teszi Wenzel Gusztáv. I—XII. kötet. (Monum. Diplom. 6—13. 17. 18. 20 22. kötet.) 1860—1874. 392 ív 28 frt.

Alvinczi Péter okmánytára. (Diplom. Alvinczianum). Erdély visszacsatolása felett a magyar királylyal és megbizottjaival folytatott alkudozások történetéhez 1685—1688. Közzé tette Szilágyi Sándor. 2 kötetben. (Monum. Diplom. 14. 15. köt.) 1870. l. VI és 421 lap. II. 338 és LVIII lap. 4 frt.

Pázmány Péter levelezése. (Codex Epistol. Petri Pázmány Card). Közzé teszi Frankl Vilmos I. kötet. 1605—1625. (Monum. Diplom. 19. kötet). 1873. XXV és 461 lap 3 frt.

Okmánytár I. Rákóczy György svéd és franczia szövetkezéseinek történetéhez. 1632—1648. Szerkeszté és jegyzetekkel ellátta Szilágyi Sándor. Egy kötet. (Monum. Diplom. 21. kötet.) 1873. IX és 491 lap. 2 frt.

Okmánytár II. Rákóczy György diplomácziai összeköttetéseihez. (1648—1660.) Szerkeszté Szilágyi Sándor. Egy kötet. (Monum. Diplom. 23. kötet.) 1874. VII és 740 lap. 3 frt.

A két Rákóczy György fejedelem családi levelezése 1632—1660. Szerkeszté Szilágyi Sándor. Egy kötet, két fényvéseti hasonmással. (Monum. Diplom. 24. kötet). 1875. XII és 644 lap. 4 frt.

MAGYAR TÖRTÉNELMI EMLÉKEK. (Monumenta Hungariae Historica.) *II. osztály Irók.* (Scriptores) I—XIII. XV—XX. XXII—XXIII. 1. 2. fele. XXIV—XXVII. és XXXII. kötet. Egy a VIII. kötethez tartozó póftüzettel. 1857—1875. 8-rét. (A XIV. es XXI. kötet sajtó alatt.) Ára az eddig megjelent 27 kötetnek együtt megrendelve 48 frt. Tartalom:

ERDÉLYI

ORSZÁGGYŰLÉSI EMLÉKEK.

ELSŐ KÖTET.

(1540—1556.)

Dr. Császár Mihály
könyveiből

MONUMENTA HUNGARIAE HISTORICA.

MAGYAR TÖRTÉNELMI EMLÉKEK.

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

TÖRTÉNELMI BIZOTTSÁGA.

HARMADIK OSZTÁLY.

MAGYAR ORSZÁGGYŰLÉSI EMLÉKEK

BUDAPEST, 1875.

A M. T. AKADEMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA.

(Az Akademia épületében.)

Transylvania. Országgyülés.

MONUMENTA COMITIALIA REGNI TRANSYLVANIAE.

ERDÉLYI ORSZÁGGYŰLÉSI EMLÉKEK.

TÖRTÉNETI BEVEZETÉSEKKEL

A M. TUD. AKADÉMIA TÖRTÉNELMI BIZOTTSÁGA

MEGBÍZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

SZILÁGYI SÁNDOR

RENDES TAG.

ELSŐ KÖTET.

(1540—1556.)

BUDAPEST, 1875.

A M. T. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ HIVATALA.

(Az Akademia épületében.)

EN.

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
331103A
ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS
R 1927 L

Budapest, 1875. Nyomatott az A t h e n a e u m nyomdájában.

NEW YORK
PUBLIC
LIBRARY

BEVEZETÉS.

A Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottsága elhatározván a Magyar Történelmi Emlékek harmadik osztályának a Magyar Országgyűlési Emlékeknek közzétételét, annak szerkesztésével Fraknói Vilmos urat bízta meg. A vállalat nem sok idő mulva — 1874-ben — megindúlt, s Fraknói úr az első kötetet kimerítő bevezetéssel, — mely annak előzményei, keletkezése, czélja s forrásai iránt kellőleg tájékozza a közönséget — látta el, melyben azt is kiemelte »hogy külön munka lesz hivatva az erdélyi gyűlések emlékeinek közzétételére azon korban, midőn Erdély, saját fejedelmek alatt külön állami léttel birt«. S csakugyan mihelyt elérkezett Fraknói úr nagy becsű művében Erdély külön válásának korához, a Történelmi Bizottság azonnal intézkedett az »Erdélyi Országgyűlési Emlékek« megindítása iránt, annak szerkesztésével s a történeti bevezetések megirásával alulirottat bízván meg.

Hogy mik vezették a Bizottságot a Fraknói úr által említett határozat hozatalára, azt indokolni vagy fejtegetni felesleges, az egészen a dolog természetéből folyt. S azok után, miket tisztelt barátom az or-

sággyűlési emlékek forrásai iránt elmondott, csak kevés mondandóm van, mely leginkább azon források megjelentésére szorítkozik, melyekből merítettem.

Az erdélyi országgyűlési végzésekből már a múlt századokban szerkesztettek gyűjteményeket. Az első gyűjtés, melyről tudomásunk van, a Bethlen Gáboré volt 1619-ben a »Specimen Juridici Processus« összeállíthatása végett. Utána I. Rákóczy György hordatta össze az articulusokat a megyék és városok levéltáraiból, s e gyűjtemény szolgált alapúl az »Approbata« szerkesztésénél, fia II. György alatt, 1653-ban Hogy eredetileg mennyire volt az teljes gyűjtemény, azt, miután öt év mulva a gyula-fehérvári conservatoriummal a tatár hordák dúlásának áldozatúl esett, ma meghatározni nem lehet, — de főként Mihály vajda pusztitásai miatt bizonnyal már akkor sem lehetett teljes gyűjteményt összeállítni. Sőt maga az Approbata sem vált hasznára az articulusok fenmaradásának, mert ezek a közélet forgalmából ha nem is végkép, de több tekintetben kiesvén, megőrzésükre kevesebb gond fordittatott. Mind a mellett nem avultak el teljesen — mert a mennyiben az Approbata vagy a későbbi törvények által nem szenvedtek módosulást, érvényben maradtak.

S épen ez volt az oka, hogy a mult században egyszerre rájok fordúlt a figyelen, még pedig két — jogi és történeti — szempontból, ugy hogy csaknem egyszerre több, különböző másolati collectio készült, melyek sokszorosíttattak is.

Haner Jeremias György szász superintendens, egy épen oly szorgalmas gyűjtő, mint alapos buvár

a múlt század derekán, páratlan szorgalommal sajátkezűleg lemásolta azon articulusokat, melyekhez hozzá juthatott s két kötetben összeállítá következő czim alatt: »*Articuli Transylvaniae Diaetales a primardio separatae ab Hungaria Transylvaniae ad nostra usque tempora conditi, diversis publicis ex Archivis privatisque, nonnullorum collectionibus sollicitissime conquisiti, Universitatisque Saxonum Ecclesiasticae usibus destinati, a Georgio Jeremia Haner Aug. Conf. Addictorum per Transilvaniam Superintendente.*« Utóbb egy harmadik kötetben az időközben összegyűlt újabb adatokat szedte rendbe. Azonban ő másolatokat is használt s munkája nem ment az olvasási hibáktól. Inkább a szászok közt volt elterjedve s egy példánya meg van Brassó városa levéltárában.

A magyarok közt más két gyűjtemény volt forgalomban, mindkettő önállóegymástól és a Hanerétől. is, de kevésbbé teljes mint ez. Hogy más példányokat használtak e gyűjtemények szerkesztői mint Haner, abból világos, mert sok articulus jelentékeny, bár inkább csak stilaris variansokat tartalmaz, melyek daczára mindkettőbe sok másolati hiba csúszott be. Egyikből a Nemzeti Muzeum könyvtárában (1091 I. Fol. Lat.) másikból a báró Radvánszky Béla úr birtokában levő példányt használtam.

Azonban elterjedettség és teljesség tekintetében felülmulta ezeket az erdélyi kincstári igazgatóság által összeállított gyűjtemény.

Az erdélyi kincstár jegyzőkönyvei felülvizsgálása alkalmából 1770. derekán a császari udvari kamara jelentést tett Mária Teréziához s a királyné jun. 26-án elrendelte, hogy az udv. kamara az erdélyi

régi és új országgyűlési végzéseket terjeszsze fel. Ennek folytán az udvari kamara kérdést intézett a kincstári igazgatósághoz, hogy az articulusok gyűjteménye hol volna feltalálható? A kincstár azt válaszólta, hogy szétszórva, azonban a legnagyobb gyűjtemény gróf Lázár János főkormányszéki tanácsos birtokában van. Az udvari kamara sept. 25-én megkereste a főkormányszéket: utasítsa az alárendelt levéltárakat, hogy a nálok levő példányokat hiteles másolatban terjesszék fel, s egyszersmind hasonlóra szólítsa fel a magánosokat s főként gróf Lázárt, miáltal ő felségénél »különös érdemeket fognak magoknak szerezni«.

A kormányszék 1770. oct. 27-én nem késett megtenni a szükséges intézkedéseket: mire az ország különböző levéltárai s magánosak is beküldték a birtokukban levő articulusok jegyzékét. Többi közt gróf Lázár jelenté, hogy az ő gyűjteményének legnagyobb része ügyvédjénél a nem rég elhalt Simon Jánosnál elveszett s mint hajótörésből csak nehány darabot menthetett meg. Most ezeken kivül csak amanuensisei által vett másolatok vannak birtokában. A beérkezett jegyzékek közt legterjedelmesebb volt a Haneré, de legbecsesb darabokat magában foglaló a szász nemzeti egyetemé. Besztercze gyűjteménye 1619-en, Megyesé 1630-an, gróf Lázáré 1622-ön, báró Bánffyé 1588-an kezdődtek. Az ekkép a példányok holléte iránt tájékozott kincstár a neki beküldött másolati példányokból hozzá fogott a szerkesztéshez s az erdélyi országgyűlési articulusok gyűjteményét összeállítá kilencz vaskos kötetben: ugy, hogy a túlnyomó részben magyar nyelven irt articulusokat lefordíttatá latinra s az eredetit és

fordítást a gyűjteménybe egyiránt felvette. Ez a collectio volt az, mely a főurak által lemásoltatván meglehetős elterjedést nyert s az Akadémiában, Nemzeti Muzeumban, de főként az erdélyi Muzeumban több példányban meg van. De hibás és nem megbizható collectio: mert nem szakemberek által készített s többnyire igen gyarló másolatokról iratott össze.

Érezte azt az 1791-iki országgyűlésből a LXIV-ik t. cz. által, oly czélból kiküldött systematica deputatio, hogy a Compilatak (1669) óta költ articulusokból szerkeszsze össze, az Approbatak és Compilatak módjára, a még érvényben levő törvényeket. A bizottság belátta e feladat czéltalanságát, s hogy munkálkodásának gyakorlatibb irányt adjon, elhatározá összegyűjteni az 1669 előtt kelt articulusoknak is hiteles másolatait. Most ujabb gyűjtések is állottak rendelkezésére, s mióta Benkő József egy nevezetes munkával (*„Diaetae sive rectius Comitia R. Transylvaniae“*) a közfigyelmet az articulusok historiai fontosságára irányzá, azok kutfői becse is nagyob méltánylásban részesült. A systematica deputatio 1793-an megkezdte munkálkodását s felhivást adott ki az articulusok hiteles másolatainak beküldése iránt. De bár ez újabb gyűjtésnek is lett eredménye: mert pl. a szász egyetem, mely 1771-ben laistromát 1611-en kezdte, 1793-iki jegyzékében már 1536 óta sok XVI-ik századi articulus eredetijéről tesz említést, s Brassó városa is igen szép collectiot jelentett be. Az összegyűjtött másolatok azonban csak ugy, mint az 1771-ben keltek nem teljesen megbizhatók, mert ezek sem szakemberek által irattak le.

Azonban munkálatát ezen bizottság sem fejezte be. 1827-ben a főkormányszék újabb gyűjtést indított s laistromai jegyzéke a gróf Teleki, Székely Mihály és Battyány-féle gyűjtemények sorozatával gazdagodott. Az udvari cancellaria ugyan ez év dec. 1-én elrendelte, hogy az összeállított Articulusok hiteles másolatban terjesztessenek fel: s igy jött létre az a gyűjtemény, mely az erdélyi udv. cancelláriai levéltárban ma is meg van, s az 1793-ban és 1827-ben összeszerzettekből a főkormányszéki levéltárban levő IV-ik pótlékkötet.

A gyűjtést ez alatt is több sikerrel folytatták magánosak. Báró Bruckenthal Sámuel eredeti még pedig XVI-ik századi, tehát igen ritka articulusokból olyan collectiot szerzett össze, melylyel nagyság és becs tekintetében egyik sem állhatja ki a versenyt. Kiváló becscsel birt a Benkőé (elpusztult Enyeden), a Donáth Antalé, mely ma az Erdélyi Muzeumban, Ederé, mely a Nemzeti Muzeumban (ez csak másolat, de részben Eder által vett másolat) a Szabó Samuelé, gróf Székely Ádámé, Gaal Lászlóé, (ezek hollétét nem tudom), a gróf Kemény Jozsefé, a Mike Sándoré, a báró Radákné-é, a gróf Mikó Imré-é, kiknek gyűjteménye az Erdélyi Muzeum birtokába ment át.

Az 1844-iki országgyűlés alkalmával, a systematica deputatio körében, melynek az lett volna feladata, hogy az 1791-iki kivánatnak eleget tegyen, ismét felmerült az artikulusok összegyűjtésének kérdése. Gál László »az Erdélyi Diaeták végzéseinek nyomdokai« czimű munka szerzője, tehát a tárgy iránt érdekkel viseltető szakember volt a referens,

s az ő előterjesztése alapján a systematica deputatio inditványba hozta a guberniumban levő másolatoknak az eredetiekkel leendő összehasonlítását s azok nyomán kiigazitását, továbbá az articulusokról Gaal László által készített laistromnak kinyomatását. Egyik indítvány sem valósult meg, sőt bár mekkora buzgalmat fejtettek is ki a gyűjtés körül, daczára hogy magok is több collectio pusztulását megérték, nem merült fel a meglevő példányok biztosításának eszméje az által, hogy gondoskodtak volna azok kinyomatásáról. Ez eszmével eddigelé is csak történetirók és buvárok foglalkoztak, kik élénkebbül, nyomasztóbban érezték annak szükségét mint a jogászok.

Végre is a Magyar Tudományos Akademia Történelmi Bizottságának lett fentartva annak kiadásáról gondoskodni.

Hátra van még számolnom arról, hogy minő gyűjteményeket és példányokat használtam.

a) A bécsi államlevéltárban nehány olyan articulust találtam, melyek másutt sem eredetiben, sem másolatban nem léteznek. Azonban ez csak maradványa a gyűjteménynek, mely ott valaha meg volt: mert Castaldo felküldte az 1540 óta hozott articulusokat mind (de ez a collectio ma nem található), fel az alatta hozott articulusokat s ezek jobbadán meg vannak. Gazdagabb sokkal acták dolgában: sőt az 1540—56 közti korszakra vonatkozólag e tekintetben nevezetes kincscsel bir: ugy hogy e korszak történetét ezek nélkül alig lehetett volna megirni.

b) Az erdélyi Muzeumegylet gyűjteményeit, melyek (a seperatio idejét véve fel, 1555-ön kezdődnek, de az 1570 előtti időből csak hét eredetit foglalnak magukban. Azután a század végéig gazdagabb ugyan, de még mindig tetemes hijányokat mutat fel; országgyűlési acták gyéren vannak.

c) A kolosmonostori convent gyűjteménye, mely 1552-ön kezdődik, de 1570-ig csak 2 egykorú példánynyal bir, azon túl is a század végéig igen kevéssel s csak a XVII-ik században gazdagabb. Actai nincsenek.

d) A gyulafehérvári káptalan gyűjteménye, mely 1545-en kezdődik, de e tizedből csak egy articulussal bir, a következő tizedből már hatot mutathat fel; 1571 óta gazdagabb ugyan, de azért rendkivül hijános és csonka. Acták gyéren vannak.

e) A szász nemzeti egyetem levéltára mind articulusok, mind acták tekintetében gazdag gyűjtemény. Articulusai 1540-en kezdődnek, eredeti az az egykorú példány, ezek közt csak nyolcz van egész 1570-ig, de azontúl már jóval nagyobb számban fordulnak elő: s köztök nehány egyetlen példány van. Acták tekintetében is a leggazdagabb gyűjtemény: convocatoriák s más acták oly nagy számban fordulnak elő, mint másutt sehol. A követjelentések a XVII-ik század második felében kezdődnek s csaknem minden gyűlésről vannak. Legbecsesebb gyűjteményei közé számadási könyvei tartoznak, melyek közül elveszett ugyan nehány év számadása, de a tulnyomólag nagy rész megmaradt, s sok országgyűlésnek emlékezete csak ezekben maradt fen.

f) A b. Bruckenthal-féle gyűjtemény Nagy-Szebenben. 1557—1609 közt 75 eredeti articulust fog-

lal magában egy kötetbe kötve. Azon kivül is van még egy eredeti példánya. Tehát eredetiek dolgában páratlan gyűjtemény, nehány egyetlen példánynyal.

g) Dr. Teutsch superindendens úr gyűjteménye, mely 1560—1599 közt 47 eredeti articulust mutat fel, a Bruckenthal-féle gyűjtemény után leggazdagabb s azért is nagy becsű, mert nehány eddig sehol fel nem említett példány van benne. A XVII-ik század articulusai csaknem teljesen meg vannak eredetiben.

h) A brassai városi gyűjtemény, acták és articulusok tekintetében meglehetős gazdag. Articulusai 1553-an kezdődnek s aXVI-ik századból 68 egykorú példánynyal s eredetivel bir. Számadási könyvei, melyek a XVI-ik századból meglehetős számmal van nak, sok országgyűlés emlékét tarták fen.

j) A segesvári városi levéltárban a XVII-ik századból két egykorú articulus, nehány acta s egy pár számadási könyv van.

k) A megyesi gymnasinmi könyvtárban egy pár acta van. A Fay gyűjtemény két másutt nem említett országgyűlés emlékét tartá fen.

l) A m. k. kamarai levéltárban csak acták vannak, ámbár ezek is gyéren.

m) Az erdélyi fiscale archivumban nehány XVII. századi articulus van eredetiben, a XVI-ik századra vonatkozólag van egy pár acta.

n) Az erdélyi kir. főkormányszék levéltárában ar articulusoknak mult századi másolatain kivűl egy pár acta van.

o) A Nemzeti Muzeumban csak egy pár acta van.

p) Az ujabbkori másolatok közűl azon articulusokra nézve, melyek a fenirt gyűjtemények példányai

közt nem találhatók, az Eder, Haner, nagy-szebeni és gróf Kemény-féle másolatokat használtam.

A szükséges gyűjtések másolások s összehasonlítások végett két izben tett erdélyi utamban mindenütt a legnagyobb és legszivesb előzékenységgel találkoztam.

Az adatok összegyűjtésének munkáját az erdélyi főkormányszéki levéltár igazgatója Jakab Elek barátom, az erdélyi kincstári levéltár igazgatója, a bécsi állami levéltár igazgatója Arneth lovag úr, dr. Teutsch superintendens úr saját, páratlan becsű gyűjteményének használat végetti átengedésével, a két káptalan conservatorai, a Batthyány és Bruckenthal gyűjtemények őrei, a brassai és megyesi iskolai könyvtárnokok, a szász nemzet főispánja Conrad Mór úr s a nagyszebeni polgármester úr, a segesvári, brassai levéltárnokok kifáradni nem tudó előzékenységökkel igyekeztek megkönyítni, mig Szabó Károly és Trauschenfels Eugen tisztelt barátaim, továbbá a boldogult Seivert Gusztáv volt nagyszebeni levéltárnok és Károlyi Árpád urak a másolgatás körül tanusított előzékenységökkel kötelezték le.

Csak ezen minden oldalról nyújtott segély tette lehetségessé, hogy az eddigi gyűjteményeknél jóval teljesebbet és correctebbet állíthattam össze. Ez I. kötet tizenhat évről (1540—1556) 88 egyetemes rész és tábori gyűlés emlékét tartá fen, mig Gaal László az Erdélyi Diaeták nyomdokaiban 33-ról, Mike Sándor kézirati jegyzékében 56-ról emlékszik, melyek közül azonban nem mindenik állja ki a criticát, s

mig a Fiscale Archivum gyűjteményében 26 articulus van, jelen gyűjtemény 36 articulust közöl.

Azonban igy sem teljes, sőt le is kell mondanunk a reményről, hogy valaha teljest lehessen nyujtani. A főkormányszék háromszori gyűjtésével beérkezett jegyzékekben egyetlen olyan articulus sincs említve, mely e munkában meg ne volna. Tehát többnek már 1771-ben, 1793-ban, 1827-ben sem volt nyomuk az ország nyilvános és kiválóbb magános levéltáraiban. S ehez járul az 184$^{8}/_{9}$-iki levéltárpusztitás, s a magánosak gondatlansága által azóta is okozott veszteség.

Kétségtelenül legtetemesebb veszteség az ügyet I. Rákóczy György gyűjtésének elveszésével érte, habár valószinű ő sem hozhatott össze teljest. A fejedelmi propositiókat, a rendek replicait, a fogalmazványokat nem tették be az országos levéltárba, a megyei levéltárak mind elpusztultak, a szász levéltárak is az elavultakra kevesebb gondot fordítottak, némelyik gyűlésen (leginkább a táboriakon) nem adtak ki articulusokat, legfennebb kivetették az adót, vagy hoztak valami rendszabályt, a miért összegyűltek s azt irás nélkül is elvégezték, több articulus az itélő mesternél maradhatott, ki azt fogalmazta s végül a levéltárainkat ért pusztulások a szétszórt maradványok nevezetes részét is magukkal seperték.

Legtöbb azonban azon korból veszett el, melyet jelen kötet tárgyal. A dolog még kezdetén volt, a a megerősítő bevezetések és záradékok eleinte nem voltak divatban, tehát az érvényességnek olyan kelléke hijányzott róluk, mely gondosabb megőrzésöket ajánlotta volna, a korszak különben is háboruságteljes, s a conventiculumok tarthatásának gya-

korlata érvényben állt, szóval tartatott egy csomó érvénytelen pártországgyűlés, melyek végzéseinek megőrzésével senki sem törődött. Nem csoda hát ha az ezen kori példányok a ritkábbak közé tartoznak.

S azért itt volt az ideje a megmaradtak összegyűjtésére gondolni. Igy is törvényhozásainknak s történetünknek elsőrangú forrásai.

Budapest, 1875. dec. 4-én.

Szilágyi Sándor.

I. FEJEZET.

1540. aug.—1542. marcz.

I.

János király uralkodása utolsó évében, nem sokkal a nagyváradi béke megkötése s menyegzője után, az erdélyi vajdák Mayláth István és Balassa Imre, egy tekintélyes és nagyravágyó főurral Kendy Ferencz tárnokmesterrel szerződést kötöttek, hogy János király halála után az erdélyiek fejvesztés alatt ne adhassák más királyra szavazatjukat, hanem arra, kit ők hárman megneveznek [1]).

Ez még akkor nem akart lázadás lenni, csak előkészület a jövő eshetőségekre, mert János király már gyöngélkedett: mert Balassa és Kendy Ferdinándra gondoltak — de Mayláth, egy »semmi sohuni oláh ember« [2]), ki emelkedését János királynak, vagyona kiváló gyöngyét, Fogarast, nejének a Nádasdy Tamás hugának [3]) köszönő, azt emelkedése lépcsőjének tekinté s saját nagyralátó terveit burkolta el vele.

Sógora által megszerezte Ferdinánd bizalmát, de ugyan akkor a töröknek is kedvét kereste és titkos szövetségéhez párthiveket toborzott, kézirattal, keresztvonással kötelezve le magának az urakat, nemeseket, s teljesen megnyerve a szászokat.

---

[1]) Verancsics munkái I. k. 70-ik l. »Erről — irá — levelek is nagy kötél alatt kelt vala.« Hét pontból álló szövetséglevelüket közzé tette Nagyajtai Kovács István. Nemzeti Társalkodó 1836. II. 209. A II-ik p. csakugyan azt mondja, hogy ha János király meghal: »mi egyetemben és egy szívvel valakit választandunk: választassék.« Kelt a szerződés 1539. decz. 21.

[2]) Mindszenti Naplója. Erdély Tört. Tára I. k. 9.

[3]) Maga Nádasdy is felesége Kanisai Orsolya után lett gazdaggá »Nádasdy Tamást is — irja Eszterbázy Miklós — Élete I. 88. — nem hasonló előmenetelben halljuk-e ?« t. i hogy felesége után lett urrá. V. ö. Forgách Comment. 301 l.

János király ellenében az ártatlant játszta, s fondorkodásait ugy tüntette fel, mintha Statileo püspök és Fráter György ellen volnának irányozva [1]). Kétszínűsége nem altatta el János királyt, ki gyöngélkedése daczára Erdélybe sietett, s oly gyorsan végzett a mozgalommal, hogy már május 25-én irhatá Statileonak, Franczia országba rendelt követének: »mi istennek kegyelméből eloltottuk a tüzet, melyet álbarátaink felgyújtottak Erdélyben, ármányos vajdáinkat Fogaras várába rekesztettük, melyet hiveink már ostrom alá vettek« [2]). És csakugyan a lázadás leverésében oly komolyan hitt, hogy Balassának, Kendynek, a szászoknak megbocsátott [3]) s magával Mayláth-tal is megkegyelmeztetése iránt alkudozást kezdett.

De mielőtt azt befejezhette volna, János király jul. 21-én Szász-Sebesen meghalt.

Bármennyire előre látták is legbizalmasb hivei ez eshetőséget, mégis az első pillanatokban tájékozatlanok voltak a teendők iránt. Nehány napig, míg a teendőket megállapiták, titokba tartották a király halálát, azután egymásközt magokat kölcsönös hitlevelekkel kötelezték le [4]) s hűséget esküdtek a királynénak és királyfinak. Még a temetés és országgyülés összehivása előtt szerették volna a vajdákat — Balassa nyert kegyelme daczára visszament Fogarasba — megtérésre birni, s eleinte Török Bálint, azután Telegdy Miklós által alkudoztak velök. Az első eredmény nélkül tért vissza, az utóbbi átállott a lázadókhoz, [5]) de a várat azután is sereggel körülvéve tar-

---

[1]) Verancsics munkái VI. k. 76-ik l. Mayláth levele Ferdinándhoz: Fraknói Magyar Országgyűlési emlékek. II. 157.

[2]) Ribier: Memoires et papiers d'etat I. k. 531. Szalay: Adalékok 185.

[3]) Mindszenti Naplója i. h. 16-ik l

[4]) » . . . data primum atque accepta inter sese securitatis societate.« Verancsics levele I. 116. l.

[5]) Verancsics ugyanott. Egy későbbi levelében mondja: »Thelegdy quum de concordia ad Mayladum et Balassam fuisset missus factus est conjuratorum transfuga.« 159. l. A kiegyezésnek, melyről Bethlen Farkas I. k. 325. l. emlékszik, Verancsics levelei ellentmondanak, s az egykorú és az ügyekbe avatott Verancsics hitelesebb mint Bethlen Farkas. »Nihil boni compositum« mondja amaz.

tották, hogy legalább a külvilággal való érintkezéstől elzárják a lázadókat.

Eddigi befolyásuk és tekintélyök s a király utolsó intézkedései alapján Fráter György, Petrovics Péter és Török Bálint állottak az ügyek élén. Ezek Verbőczit és Eszékit a portára küldték, hogy a szultánnak jelentést tegyenek, hogy szövetségét, oltalmát a királyfi részére is biztositsák. Ugyanakkor feleskették az ott lévő főurakat, nemeseket a királyfi iránti hűségre, s a szász universitáshoz parancsot küldöttek, hogy a király halála folytán tartandó tanácskozásra minden székből követek jőjjenek Szász-Sebesbe [1]).

A követek — mindkét székből kettő, Szebenből Birkner András és Tamás ötvös — augusztus elején Szász-Sebesre érkeztek, s az összegyült főurak előtt az egész nemzet nevében letették az esküt, csak az egyet kötve ki maguknak, hogy a törököktől s a főurak zsarolásaitól oltalmaztassanak [2]). A kincstartó — Fráter György — és a tanácsurak most elhatározák, hogy a meghalt király tetemeit s kincseit Dévára mint megerősitett s ekkép biztos helyre szállitják s csak ha a Mayláth-féle lázadást leverték, akkor fogják kivinni Székesfehérvárra: a szászok meghódolása után, majd minden vár és erőd hű kezekben lévén, ugy hitték, hogy ez nem sok idő mulva be fog következni.

És e hiedelmükben előbb aug. 19-re Tordára [3]), azután sept. 12-re ugyancsak Tordára országgyülést hittak össze [4]).

---

[1]) A szebeni polgármesterek számadási könyve az Universitás levéltárában: 1540: erogata-k közt ez áll: Feria 2-a proxima post festum Vinculorum Petri (aug. 2.) missis literis dominorum Thezaurarii ac aliorum dominorum ad Bistriciam et Megyes ut ad congregationem in Zaassebes celebrandam venirent expensi 1 frt 25 dr. — Feria 3-a sequente (aug. 3.) missis dominis Andrea Birkner et Thoma Aurifabro ad Zaassebes ad congregationem generalem propter mortem Regis celebraturam, expensi fl. 4 den. 10 vectura eorundem dominorum fl. 1 den. 40.

[2]) Verancsics munkái 14. k. 120—1 ll.

[3]) Comitia die Iovis proximo Thordae celebrabuntur: irja Verancsics aug. 16-ról Maximiliánusnak. Munkái VI. k. 135.

[4]) Accepimus hodie — aug. 15 — consiliariorum literas, quibus nomine Petri Petrovich, Valentini Turci et Georgii Heremitae ad conventum publicum Thordae pridie id. Septembris celebrandum proficisci jubemur. Verancsics Statileonak Munkái VI-ik k. 135. A szász univer-

Czéljuk volt Petrovicsot mint helytartót Kállaival, Bornemiszával, Drágfival otthagyni, kik az országgyűlésen is elnököljenek [1]). De a királyasszony levele, a Magyarországból vett hirek, hol nagyobb, nyiltabb, veszélyesebb mozgalom készült, tervök módosítására birta őket. Erdélyt, melyet a török a szövetség megkötése s a magyarországi mozgalom lecsendesítése után, könnyű szerrel remèlték visszafoglalhatni, egyelőre sorsára bizták. Fogaras alól elhivták az ostromló hadat s a Tordára hirdetett gyűlést meg sem tartva aug. 21-én a barát, Petrovics, Török Vinczről Dévára s onnan a király tetemeivel Magyarországba mentek, Bornemisza Boldizsárt állitván Erdély élére s székhelyévé Szász-Sebest jelölvén ki [2]).

II.

Mayláth megszabadulva az ostromtól, a helyzet és viszonyok bizonytalanságában, nagy óvatossággal lépett újra a cselekvés terére. Mint nem nagy vagyonú ember, ki — Verancsics szerint — magáéból kétszáz zsoldos évi bérét sem birta kifizetni [3]), fékezhetetlen ambitiójával és telhetetlen nagyravágyásával jövőjét egyelőre a Ferdinándéhoz kivánta csatolni. A királyné mellett a főbb állomások már el voltak foglalva, s neki itt befolyásra multja miatt sem lehetett kilátása, de a bécsi udvar, hol sógora Nádasdy nagy kegyben állt, még mindig magáénak s Erdély visszaszerzése körül alkalmas eszköznek tekinté őt.

De a fellépés módjától sok függött. Nyilt kártyákkal nem léphetett ki: mert a mult tanulságai igazolták, mily törékeny a lázadás Erdélyben s a király halála által támasztott részvét kitüntette mily népszerű ember volt ez itt. Aztán párt-

---

sitas Regestrumaiban a. a. 1540. az erogatak közt ez áll: »Dominica proxima ante festum Beati Laurentij missis literis dominorum ad Medgyes et Bistriciam, eosdem in congregationem vocantes ratione obitus Regis 1 fl 25 den. Eodem die in eadem causa missis literis ad septem Sedes per Mathiam et Balthazar expensi fl. 1. Eodem die in eadem causa missis literis ad Brassoviam per Franciscum servitorem expensi fl 1. —

[1]) Verancsics Munkái VI. k 133 és 135 ll.

[2]) Verancsics VI. k. 138. l. V. ö. a 123. lappal

[3]) Verancsics munkái VI. k. 166. l.

jának ereje meg volt törve — czinkostársai elvesztették legkiválóbb váraikat s egy új fölkelésnek nem volt támasza.

Ily körülmények közt mindenekelőtt arra kelle gondolnia, hogy a három nemzetet egyesitse maga körül — ez ekkor egyedül csak országgyülésen volt elérhető, mint melynek hatáskőre, hatalma, intézkedési joga utolsó időben nem kis mértékben szélesedett: hadfölkelési, adókivetési, statutum- sőt törvényhozási jogát mind nevekedő önállósággal kezdvén gyakorolni, s összehivásuk is a vajdai hatáskörbe tartozván.

És épen ezen jogra támaszkodva a vajdák aug. 29-re Segesvárra országgyülést hivtak össze [1]).

A rendek nagy számmal gyültek össze, mert a király halála s a helytartók távozása folytán szükségessé vált intézkedések fontos és kiható gyülést helyeztek kilátásba. A két vajda tartózkodott szint vallani: de a kedélyeket oly hullámzásba tudta hozni, hogy a forradalom újra kitöréseig csak egy lépés volt: mire a gyülés megnyilt, a nemesség és az előbbkelő székelyek nagy részét, — továbbá a székely székek közül hármat magok részére nyertek [2]). Egyelőre azonban szinleg megtartva a hűséget a királyi család irányában, a barátra nézve ellenséges, gyülölködő közhangulatot használták fel arra, hogy a főhatalmat a maguk kezébe kerítsék. Elvégezék e gyülésen, hogy hivek maradnak a királynéhoz, nem fognak királyuknak mást ismerni, mint a kit Magyarország rendei azzá választanak, a királynéhoz követeket küldenek, s a vajdák ezek visszaérkezése előtt elkobzott javaik visszafoglalására nem tesznek lépéseket, továbbá, hogy megvédik az ország jogait, de fegyvert csak külső ellenség ellen fognak [3]), s végre

[1]) Brassó városa 1540-ik évi számadási könyvében: »Eodem die (feria 5-a post Bartolomei: aug. 26) dominus Vincencius et dominus Petrus Sartorius missi sunt in congregacionem ad Segesvar, dum dominus Stephanus Maylad et Emericus Balassa sunt electi in Capitaneos huius Terre Transsiluaniensis: expensa fl. 6 asp. 39 d. 1. Emanserunt dies 7; merces fl. 3 asp. 25.

[2]) Verancsicsnak Statileohoz irott levele. Munkái VI-dik kötete 144. l.

[3]) Verancsics levele az erdélyiekhez Munkái VI-ik kötete 165. l. Ezen határozatok nincsenek articulusba foglalva: de közmegállapodás

Mayláthot — ki eszénél s tehetségénél fogva fő volt — és Balassát — ki csak eszköz volt a Mayláth kezében — a volt vajdákat, a barát által ott hagyott kapitány Bornemisza Boldizsár ellenében az ország kapitányaivá választották [1]), ugyanazon hatáskörrel ruházva fel őket, milyennel mint vajdák birtak.

E hatáskörnél még több eszközt adtak kezökbe a forradalom újra megkezdésére, a nagygyorsan megalkotott articulusok.

Az ország, t. i. a nemesek, székelyek és szászok háromezer embert tartanak a kapitányok mellett s ezek ellátására a nemesek és szászok pénzt adnak a kapitányok kezébe: amazok portánként 50 denárt [2]), a szászok hópénzt, összesen 3000 forintot [3]).

A székelyek a szokott mód szerint ezer katonát tartoznak adni.

Az ország minden jövedelmét, a szászok városaiból ugy mint a kamarai helyekből (t. i. a sóbányákat s aranybányákat, az adókat, s királyi jövedelmeket, a melyek nincsenek bérbe adva) a kapitányok kezébe szolgáltatták, fogják ki belőle fizetésöket s számot a megválasztandó királynak adjanak.

A kapitányok mind az igazságszolgáltatás, mind a közigazgatás körül ugyanazon hatáskörrel birjanak, milyennel a vajdák birtak, az igazságszolgáltatásra hittel köteleztessenek,

---

volt: »inter caetera statueretis« — mondja Verancsics i. h. Egy más levelében az articulusokat is előszámlálja s ezek a fenmaradt articulusokkal teljesen megegyeznek, csak a sorrend más bennek.

[1]) Bethlen Farkas I. k. 346 l. azt irja, hogy vajdákká választották »Vojvodatum Transylvaniae rursus Maylado et Balassae deferunt« de Verancsics 14 k. 145. »Utrumque pariter Capitaneos Generales elegerunt« mondja.

[2]) Verancsics 65 denárt mond: »portatim in denarios LXV. i. h.

[3]) Brassó városa 1540-iki számadási könyvében olvassuk:

»Item dum honesti domini Vincencius Sartor et Dominus Petrus Sartor dominica post Bartolomei (aug. 29) in congregacione Segesvarini celebrata fuerunt, tunc duo electi Capitanei dominus Stephanus Maylad et Emericus Balassa imposuerunt super Vniuersitatem omnium Saxonum fl. 3000. Ex qua pecunia cedunt ad nos soluendj flor. 570. Ea pecunia soluta est per nos.«

s azokban is itéljenek, melyek a király halála óta történtek.

A királynéhoz menjenek követek, kik felajánlják hűségöket s kérjék, hogy mindazokat a jószágokat, melyeket a kincstartó — t. i. Fráter György — magánál tart, adassa ki, az új Bálványosvára (mint az egyenetlenségek okozója) rontassék-le s Szász-Sebes adassék vissza a szászoknak.

A moldvai és havasalföldi vajdákkal oratorok által közöljék a folyó gyülés határozatait s ajánlják fel nekik Erdély barátságát.

A Szász-Sebesbe helyezett kapitányt s a többi (a király fiához ragaszkodó) várak várnagyait intsék meg oratorok által, hogy maradjanak csendesen, a váron túl ne menjenek törvénykezni s fosztogatni, (legalább addig várjanak, mig a királynétól visszajőnek a követek).

A püspök huzza a püspöki javak jövedelmeit s dézmáit, oly feltétel alatt, hogy ezen országban s a kapitányok mellett tartsa hadait, különben veszitse el javait és dézmáit [1]).

Ha a szükség kivánja az egész ország keljen fel a kapitányok mellett.

Tomory Miklós (ki első adott hirt lázadásukról János királynak, egy eszes, de szabadszájú férfi) a mostani gyüléstől kezdve 25 nap alatt [2]) hagyja el az országot, azontúl ne merje senki befogadni (ellenkezőleg szabadon megölheti), de neje és gyermekei javait, Fejérd kivételével, szabadon birhatják.

Az új pénzek, melyeket a kamarán vertek, s melyek jók: elfogadtassanak. (Azaz: Ferdinánd új pénzei, Mátyás, László, Lajos régi pénzei s a török ospora, a János királyéi kizárásával, elfogadtassanak).

Ha valaki a királyválasztás kérdésében az országon kivül, bár melyik fejedelemmel vagy urral, az ország beleegye-

---

[1]) Benkő Milkoviajában II. k. 321 l. idevonatkozólag még egy pontot hoz föl: t i. hogy a fehérvári káptalan 200 gyalogot tartozik tartani, melynek teljesitésére a püspök által lesz rászoritandó. De ezen határozat nem akkor, hanem 1542 marcz. 29-én hozatott. L. ezen végzéseket.

[2]) Verancsics munkái VI. k. 145 l. 15 napot emlit.

zése nélkül egyezkednék (vagy az országon kivül állana zsoldba) az ilyeneket a kapitányok, összehiván az ország rendeit, büntessék meg [1]).

A végzések meghozatala után a kapitányok letették az esküt, hogy igazságosan fognak kormányozni, igéreteiket megtartják, a haza és mindnyájok szadadságát, a mennyiben rajtok áll, megvédik s a vett sérelmekért senkin boszút nem állanak [2]).

De székhelyeikre visszatérve nyomon berendelék az országgyülés által kivetett csapatokat [3]).

III.

A segesvári végzések a meghalt király tanácsurai által tett intézkedések megdöntése volt. Nem törölték el ezeket, nem tiltakoztak ellenök, egyszerüen félretolák. A vajdai szék tényleg meg volt ürülve: mert bár a vajdák életben voltak, de lázadás miatt elvesztették hivatalukat. Azonban a vajdai szék betöltése királyi jog volt s a helytartók épen ezért kapitányt állitottak az ország élére. A segesvári gyülés nem reflectalva e bevégzett tényre, maga részéről szintén választott kapitányokat, azokat azonban több mint vajdai hatáskörrel és hatalommal látta el. Mig tehát egyfelől figyelembe sem vette a helytartók rendelkezését, másfelől oly hatalmat ragadott magához, mely sem az eddigi gyakorlaton, sem a törvényeken nem alapúlt [4]).

A tény horderejével Mayláthon s legközelebbi barátain kivül más valaki alig lehetett tisztában. Magyarország birt a királyválasztás jogával s interregnum esetére a kormány intézkedett a legközelebb tartandó országgyülésig. De ez semmi

---

[1]) Ezen határozatok azon pontjait, melyek zárjelbe vannak téve, Verancsics említi Statileohoz irott levelében. Különben ezen pontok megegyeznek az »Irományok és Végzések« I. sz. alatt közlöttel, csak hogy ettől eltérő sorrendben vannak közölve.

[2]) Verancsics u. o.

[3]) L. Végzések és Irományok II. sz.

[4]) Reginae principatum usurpant — mondja Verancsics Munkái 14. k. 147 l. s viszont u. o helyen: »expendas animo hujusce conventus deliberationem et actiones authorum conjurationis.«

csetre sem lehetett erdélyi országgyülés, mert bármily tág volt is ennek hatásköre, sorsa felett az egyetemes gyüléstől különváltan nem intézkedhetett. És itt az történt, midőn az ország kormányának törvényes intézkedése egyszerüen mellőztetett; a hüség kijelentése a királyné iránt, követek küldése Magyarországba részben azok elaltatására volt számítva, kiket megdöbbentett a gondolat, hogy Erdély elszakasztassék a magyar koronától, részben pedig annak meggátlására, nehogy a királyné kormánya erélylyel lépjen fel.

Magok a gyülés után elvetették az álarczot: Tomory javait a kitüzött határidő megérkezése előtt kardra hányták, Görgényt — maga Mayláth — továbbá Vécset, Almást, Létát, Diódot ostrommal fogták körül, a királyné tisztviselőit elüzték vagy elfogták, s a fegyverfoghatókat és vagyonosabbakat magok táborába kényszerité k. Szóval, Erdély meghódoltatásához gyorsan és biztosan hozzá fogtak.

E mozgalmak között érkezett a portáról egy csausz — Szinán — Erdélybe. A szultánnál Mayláth egy szomszéd szancsáknak, Kucsuk Bali bégnek közbenjárásával kétséget támasztott az iránt, ha vajjon János királynak valóban maradt-e örököse [1]) s ennek tisztába hozatalára Budára, valamint az erdélyi viszonyok kiismerésére ideérkezett egy-egy csausz. Az Izabellához küldött hamar tisztaba jött a dologgal: midőn a gyászba öltözött királyi nő feltárta mellét és megszoptatta fiát, a török könyekig inditva térdre borult és lábait csókolta a herczegnek. Szinán [2]) másként járt el Mayláthnál. Ez csak

[1]) Adjecerunt nuncii Caesarem Turcarum diu dubitasse an Joannes rex filium reliquisset, quod ei opera Mayladi persuasum fuisse creditur. Verancsics VI. k. 151. l. s viszont az Izabellához irott levélben: »dicunt Mayladum verba dedisse Caesari: quod Joannes rex sine filio decessisset et quod optet totum regnum ipsum sibi in principem dari, tanquam unus esset qui germanos arcere possit ab Hungaria et tantae gentis habenas fortiter moderari. — Bali bégről l. I. k. 71. l.

[2]) Nevét a montpellieri püspök jelentéséből tudjuk — ki Velenczében volt s tudósitásait a portáról Rincontól vette. Ő a nov. 12-kén kelt levelében emliti ugyan e küldetést; de ezt a Konstantinápoly és Velencze közti távolság magyarázza meg. Szerinte Szinán feladata volt tudatni az erdélyiekkel, hogy ők mindannyian a szultán rabszol-

hamar megnyerte magának s terveinek a csauszt, ugy tüntetvén fel magát előtte, mint egyetlen embert, ki a németek hóditási törekvését képes meghiusitani.

Akkor aztán a portai követség meghallgatására nagy hirtelen összehivta a rendeket sept. 21-ére Berethalomba országgyülésre. Minden arra mutat, hogy Szinán tullépte küldetése hatáskörét, mert ő aligha volt egyébbel megbizva mint puhatolódással: de legkevésbbé azzal, hogy nemzetközi érintkezést kezdjen egy állammal, mely még nem volt önálló s országgyülésen szultánja nevében csináljon propagandát egy lázadónak.

Megjelent a rendek közt — első eset volt ez — s elmondá követségét: ti mindnyájan rabszolgái vagytok a hatalmas szultánnak, kiket ő fegyverével igázott le, s miután a hatalmas Isten kivette az élők sorából János királyt, kitől különben, ha életben marad, megkérdezték volna, hogy megőrizte-e hűségét: a szultán Erdély igazgatását Mayláthnak adományozza, ki atyátokfia és igaz ember, és esküszik az élő Istenre, őseire, utódjaira, a kardra, kenyérre és sóra, hogy titeket jogaitokban, szabadságaitokban megtart, hacsak hitetlenségtek által nem vesztitek el kegyét. És parancsolja nektek, hogy Maylátnak mint vajdátoknak, fejedelmeteknek, uratoknak engedelmeskedjetek — s a ki ezt nem tenné, azt a szultán fogja megbüntetni. Te pedigleu Mayláth — folytatá ehez fordulva — azt, a ki a hatalmas császár és a te parancsolatodnak ellenáll: tűzzel-vassal irtsd ki: a szultán már kiadta a parancsot a két oláh vajdának és a ruméliai szancsákoknak, hogy készen legyenek melletted felülni.

Az országgyűlés nagy többsége nem volt ilyesmire elkészülve — de a kapitány barátai a számüzésből visszatért Kendi Ferencz, Mikola László, Gerendy Márton a meglepetés első perczét felakarták használni, hogy Mayláthnak fejedelemmé választását azonnal végrehajtsák. Azonban a higgadtabbakat

---

gái; e szavakat Verancsics is említi. Miután Verancsicson kivül Ferdinánd is két levélben szól ezen követségről, de más követségről sehol sincs említés — semmi kétség sem fér hozzá, hogy mind Verancsics, mind a montpellieri püspök egy és ugyanazon küldetésről szólnak.

megdöbbenté a gondolat, hogy Erdélyt elszakaszszák Magyarországtól, s legalább időt akartak nyerni. Mielőtt — mondák ezek — véglegesen határoznánk, meg kell tudni mit várhat Erdély Magyarországtól. Meg kell jelenteni a szultán akaratját a magyarországi rendeknek, s ha ezek nem volnának képesek Erdélyt megtartani, mondják meg jókor, hogy legyen ideje sorsa biztosításáról gondoskodni.

A kérdés hosszabb tárgyalásra adott alkalmat, s végre a rendek — kik a fentebb emlitettekért sem érezték feljogositva magokat e fontos ügyben határozni — Mayláth és a csausz abban egyeztek meg, hogy öt hó mulva fog a végválasz a fejedelemválasztás ügyében kiadatni [1]). Ennek a portán megjelentése végett pedig egyuttal elhatározták, hogy a csauszszal Vesszödy Lázár menjen a portára bejelentendö, hogy az ország követei kellö ajándékokkal nyomban követendik, s benyujtandó mentségöket: nagy hálával fogadják, hogy a szultán gondját nem kerülte ki, hogy ök fejedelmök halála által árvaságra jutottak, s hüséggel fogják meghálálni. Még most a portai követ által előterjesztettekre nem adhattak választ, mert nem jöhettek mindnyájan össze s nem illik ily fontos dologról oly kevesöknek határozni. Kérik tehát a szultánt, várja be a csausz által kitüzött határidöt s az országos küldöttség által megviendö választ.

A szultánnak küldendö ajándékokra kivetettek: a portákra kapunként 15 denárt [2]), a szászokra 3500 aranyat s valószinüleg ugyanannyit a székelyekre [3]). Az országos kö-

[1]) Verancsics leve'e Izabellához Munkái VI-ik k. 153 s köv. ll. V. ö. u. o. 166 lappal. Az öt havi határidöt említi Ferdinánd október 10-ki levelében Simigianus I. k. 213 l. (Eder adnotatioi) »De vobis vero, deque partibus illis, postquam ex responso, quod Oratoribus Turcicis datum, liquet, finalem et plenariam resolutionem ad postulata et propositiones Caesaris Turcarum in quintum usque mensem rejectum esse . . .« Hogy a lázadók Mayláth megválasztása kérdésében a török nevével takaróztak, említi Izabella is a brassaiakhoz irott levelében Simigianus I. k. 214 l.

[2]) Verancsics idézett helyen 75 denárt mond, de a kolosváriakhoz intézett rendelet 15 denárt emlit. L. Okmánytár III. sz.

[3]) Verancsics i. h. 2000 aranyat mond. De a IV. és V. sz. okmányban kitett összeg lesz valószinüleg igaz.

vetség megválasztására pedig október 18-ra Székely-Vásárhelyre országgyűlést hirdettek [1]).

IV.

Mayláthot a gyűlés eredménye nem elégítette ki. Hogy fejedelemmé választása ez uton legalább is kétessé lett, annyit maga is belátott, s épen ezért más uton próbált czélhoz jutni. A nagyváradi szerződést vette pártfogásába. Kapitány társával egyetértve követet küldött Ferdinándhoz, kérve, hogy ez sereget és ágyukat küldjön nekik s ügyök támogatására megnyerve Gerendy Miklóst, a Ferdinánd által kinevezett, de tényleg birtokon kivül levő erdélyi püspököt, Nádasdy Tamást és Szalay Jánost, kik a királynak előterjesztéseket is tettek [2]).

Azonban mig ezek odajártak, a két kapitány meghasonlott. Balassa nem bízott többé Mayláth csillagában s észrevette, hogy ez őt [3]) eszközül használja. Oktober 13-án Offenbányán találkozott Bornemiszával, a királyné kapitányával s kiegyezett, azon feltétel alatt, hogy át áll a királyné pártjára, négyszáz harczost vezet ennek táborába, oda a hova kivántatik, s ha Mayláth Szász-Sebest ostrom alá fogná, egész erejével ellene megy. Mindezért javait vissza fogja kapni [4]). E kiegyezés haszna lett, hogy Tomory Miklós is s a főurak és székelyek Balassával tartó része visszatért a királyné pártjára, Balassa pedig kötelezettségének eleget teendő, Erdély felső vidékére ment, és Zsúkon országgyűlést tartott, mely a tábor számára élelem szállitását rendelé el [5]).

Mayláth ily körülmények közt, midőn társa elhagyta, Ferdinándtól nem jöttek vissza emberei, Görgény pedig még mindig daczolt hadaival, s ő semmi más tényleges eredményt sem mutathatott volna fel, mint hogy azok uradalmait, kik Izabellához tartották a hűséget, fegyverrel és vassal pusztitotta, vá-

---

[1]) L. Végzések és Irományok VI. sz.

[2]) Ferdinánd utasítása az erdélyi követekhez: Irományok VIII. sz.

[3]) Verancsics irja (i. k. VI. k. 168) »quia spoliatissimus est et a collega prorsus derelictus ac deceptus.«

[4]) Verancsics i. h. VI. k. 162. l.

[5]) L. Irományok IX. sz. Ez kétségtelenül részgyűlés volt.

aikat ostrommal zaklatta: nem látta tanácsosnak a Székely-Vásárhelyre hirdetett országgyülést megtartani. Görgény latti táborából oktober 12-én kiadott rendeletével elhalasztá addig mig követei visszaérkeznek [1]).

V.

Ezuttal azonban Erdély sorsa Magyarországon dőlt el. September közepén Rákoson János Zsigmondot királylyá választották, s nagykorúságáig a főhatalom élére anyját, Petrovicsot, Török Bálintot s Fráter Györgyöt állitották. Ferdinánd pedig e hirre hadait Buda ellen inditá.

E küzdelem vette most a két ellenkirály idejét igénybe, egyiknek sem jutott sem pénze, sem hada arra, hogy Erdélynek tényleges segélyt nyujtson — tudva, hogy azé lesz ez ország, ki a főküzdelemben győztes marad. Egyelőre elégnek tarták követségek és biztatások által tartani fenn az összeköttetést pártjokkal.

Ferdinánd, mihelyt a kapitányok követei hozzá érkeztek, egy időben az Izabella ellen megkezdett hadjárattal egész nagy követséget, melynek Nádasdy Tamás tárnokmester, Horváth Gáspár bejáró, Balassa Zsigmond borsodi főispán s még mások is voltak tagjai, küldött Erdélybe a kapitányokhoz és rendekhez: inteni őket, hogy a törökök biztatásainak hitelt ne adjanak, megjelenteni nekik, hogy Károly császár a pápával, a franczia királylyal s német birodalommal szövetség létrehozásán munkál a keresztyénség megvédésére, s biztatni őket, hogy mihelyt ezen oratorai által az ország és a vajdák akaratját — azaz az ő pártjára állásukat — tudatják vele, a kért segélynél nagyobbat is fog küldeni. Meg voltak bizva e követek a nemességre szóval hatni, a székelységnek a szükséghez képest Lázár Ferencz és Kornis Miklós közbenjárásával

[1]) Okmánytár VII-ik szám. A brassai számadási könyvekben olvassuk: »item feria tercia ante Gallj dominus Vincencius Sartor et dominus Michael Rod missj ut in congregacione trium nacionum ad Moros Wassarheyl proficisci debeant, sed ad literariam informacionem dominj Maylad ex itinere instituto reuersi sunt, expensa fl 2 asp. 42; emanserunt tres dies salarium fl 1 asp. 25.

pénzt igérni s végre a szászokat különös kegyelméről biztosítani [1]).

Mielőtt Nádasdyék megérkeztek vagy ügyökben eljárhattak volna, a szebeniek követet küldtek Ferdinándhoz figyelmeztetni ezt, hogy Mayláth a török pártfogásával fejedelemmé akarja magát választatni. Ferdinánd oct. 31-ikén kelt válaszában reményét fejezte ki, hogy Mayláthot követei jó útra fogják téritni s biztatta őket, hogy ha az ezek által kivánt feltételeknek eleget tesznek (azaz pártjára állanak) gondoskodni fog hathatós megsegéllésökről [2]).

Mayláth maga is, mióta reményei, törekvései a berethalmi gyülésen oly világos kudarczot vallottak, ennek egyengette utját. Sógorával Nádasdyval s a többi követekkel érintkezésbe tette magát s azzal az erélylyel és ügyességgel, melyet válságos perczekben ki tudott fejteni, látott hozzá a Ferdinánd pártja szervezéséhez, mely aztán az ettől kivánt hódolati nyilatkozatot kiállitsa. E czélból »hogy az ő felségétől érkezett követeket meghallgassák« Nagy-Sinkre november 1-re országgyülést hirdetett [3]). Maga Balassa s a Nagy-Sinkre gyüjtött szászok egyelőre nagy titokban letették az esküt Ferdinánd hűségére s hasonlóra akarta birni a többieket is. De ezek ugy találták, hogy annak csak országgyülésen lesz helye: különben a más két nemzet ellenezhetné azt, mi nem közegyetértéssel jött létre [4]).

Balassa azonban nagy-sinki eskületétele daczára még nem állott határozottan vissza a Ferdinánd hűségére: mig a

---

[1]) L. Végzések és Irományok VIII. sz. A Nádasdynak és társainak adott megbizó levél 1540. oct. 14. a bécsi államlevéltárban: ez teljhatalmat ad nekik vagy legalább kettőnek közülök, hogy alkudhassanak.

[2]) Ferdinánd levele a szebeniekhez. Éder Adnot. Simigianushoz I. k. 211. l.

[3]) L. Végzések és Irományok X-ik sz. A brassai számadási könyvekben olvassuk: »Item feria quinta ante omnium Sanctorum (oct. 28.) prudentes et circumspecti dominj Joannes Fux et dominus Vincencius Sartor missi sunt in congregacionem ad Senk ac deinde Cibinium ad audiendum legaciones a reginali maiestate ac Regi Ferdinando huc missas.«

[4]) Gerendi Péter levele Mayláthoz. Olcsva 1540. nov. 11-ről. Pray Epistolae Procerum. II. k. 88-ik l.

két ellenkirály hadserge Buda alatt mérkőzött, ő egyik felé sem akarta a visszavonulhatás hídját elvágni. Nov. 8-án Fehérvárt országgyűlést tartott, melyen Bornemisza s Horváth Ferencz is részt vettek, s melyből a szászokhoz, szebeniekhez követeket küldöttek rábirni őket, hogy a János Zsigmond pártjára álljanak át. Ezek azonban kijelentették, hogy nem szakadnak el a nemesektől s szászoktól és Ferdinándhoz tartják hűségüket [1]).

Erdély alsó része, daczára hogy Szász-Sebes a Bornemisza kezén volt, a déli megyék egyes várak és ezek kerületei kivételével, a szászok és székelyek földje Mayláthtal tartott; mig az éjszaki megyék a királynéhoz hívek maradtak, ki oct. derekán Bebek Imrét mint követet párthiveihez küldé, hogy mindent kövessenek el, nehogy Erdély a magyar birodalom koronájától elszakasztassék [2]). Bebek össze is tartá a felső megyéket, alkudozásokkal, igéretekkel folytonosan növelte pártját, s a szászok közül is többeket megnyert. Sőt épen azon időben, midőn Mayláth a nagy-sinki gyülést tartá, ő Szebenbe hivta össze a szászokat, hogy hallgassák meg a királyné izenetét [3]), kik bár megjelentek is ottan, de várakozó állásukat nem adták fel. Több sikert várt Bebek a szerencsés hadi fordulattól s midőn Fels Buda alól kudarczczal távozott, sietett is Mayláthtal Kolosvár nov. 26-ról tudatni, hogy a »győzhetetlen német erő« egy pár nap alatt Budától Váczig szaladt és ez alkalomból felszólitá, hogy térjen vissza a királyné hűségére [4]).

Mayláth nem fogadta el a nyújtott békejobbot, melytől magára nézve semmi jót sem remélt, s mely semmi körülmények közt sem biztatta őt olyan hatáskörrel, milyent Ferdinándtól várt. Nemcsak az ellentállás eszközeit nevelte, hanem újabb támadásra gyűjtött erőt, segitve a követek, főként sógora Ná-

[1]) Végzések és Irományok XII-ik sz.

[2]) Izabella levele a brassaiakhoz Eder Scriptores Simigianus adn. I. k. 214 l. Verancsics levele Izabellához Munkái VI. k. 168. l.

[3]) L. Végzések és Irományok XI. sz.

[4]) Bebek Imre levele Mayláthoz. Pray Epistolae Procerum II. k. 94-ik l.

dasdy által, ki deczember derekán Vizaknát fogta ostrom alá [1]). Bornemisza pedig annak megvédésére megtette a szükséges lépéseket, s midőn Fels Buda alatti kudarcza közhirré lett, s a királyné pártja naponként növekedett, — egész erejével táborba szállott. Erdély egy iszonyatos belháború szinhelyévé vált [2]), mely csapásaival főként az ország alsó részét sújtá.

VI.

E tárgyalások között a szászok folytonosan habozva és ingadozva, elhatározák, hogy ahhoz tartják a hűséget, kié Buda fog lenni, azon reményben — mint Ferdinánd magyarázta ez elhatározást — hogy Fels hadjárata diadallal fog végződni, s maguk részéről külön követet is küldtek Ferdinándhoz: Literati Miklóst. Fels kudarcza után Ferdinánd visszaküldte Literatit levéllel a szebeniekhez, mely arra számitott, hogy őket hűségében megtartja.

Balassa és Maylath közt — kinek áruló tervei Ferdinánd előtt sem maradtak titokban [3]) — némi kiegyezés jött létre, Nádasdy követségének s a kapitányok és főurak velük együtt visszaérkezett követök Harinay Farkas Farkas hozzájok beadott jelentésének [4]), valamint ezek vállvetett működésének volt annyi eredménye, hogy Mayláth ismét határozott Ferdinánd-pártinak vallotta magát, sőt a körülötte gyülekezett rendeket is megtartáa Ferdinánd király hűségében. Mayláth és Nádasdy sürgették, hogy a rendek nyilatkozzanak Ferdinánd mellett, s ezek tárgyalásba is

---

[1]) Bornemisza levele a szebeniekhez. Simigianus I. k. 210. l.

[2]) Benkő de Comitiis 25 és 26 ll. egy állitólag Tordán 1540. decz. 12-én tartott országgyűlés végzéseit töredékben közzé teszi De Benkő téved: az á.tala közlött végzések, mint alább meglátandjuk, 1542. decz. 22-én hozattak.

[3]) »neve istiusmodi praesertim conatus succedant, qui de dicto Maylado feruntur« — irja Ferdinánd a szebenieknek, Mayláth terveire czélozva, hogy török segélylyel vajdává tegye magát. Simigianus I. k. (Eder jegyzetei) 211. l. V. ö. ezzel Ferdinánd nyilatkozatát Maylátról a Harinai követjelentésében.

[4]) L. Végzések és Irományok XIII-dik számát. Ezen okmánynak, melyre Ferdinánd is hivatkozik Nádasdynak adott utasításában, keltét — 1540-dik év octóber hó 14-ike — maga a kérdésben levő okirat

vették azt, s Gerendi Mártont Ferdinándhoz küldék [1]), letették a hűség eskűjét azon feltétel alatt, hogy ezer lovast, háromezer gyalogot küldjön három hónapra segélyökre, nehány ágyút erődök bevételére, kitüntetéseket és adományokat a hívek számára, erősítse meg jogaikat, kiváltságaikat s a szász nemzet és egyesek szabadalmait, valahányszor a szükség kívánja segélyt nyújtson nekik, s a főhivatalokra idegeneket nem nevezzen ki — a'hódolati okirat a segély megérkeztéig Mayláth kezében maradván [2]).

Ferdinánd 1541. január 25-én válaszolt, nem hadak küldésével, hanem egy hitlevelet pótló diplomával: igérte, hogy hű alattvalóit jogaikban, kiváltságaikban meg fogja tartani s ezen kiváltságokat, mihelyt bemutatják neki, meg is erősíti, az ország védelméről akkép fog gondoskodni, hogy a béke rövid idő alatt helyre álljon, a főbb hivatalokra csak honfiakat nevez ki s ezek által kormányozand [3]).

VII.

Mialatt a két párt ekkép ahoz, kinek jogigényét védte járatta segélyért követeit: benn a hazában is elkeseredetten folytatta a harczot. Az egykorú emlékek rettenetes inségről panaszkodnak, mely miatt a vád legsúlyosabb része Balassa Imrére esett, ki egyik félhez sem csatlakozott őszintén, maga kezére fosztogatott [4]): az udvarházak kifosztása, az ellenfél jobbágyainak felkonczolása, leányok és asszonyok meggyalázása, a szent ereklyék szétszórása napirenden voltak. Maguk a pártvezérek is megsokallották ezeket s 1541 jan. 1-én Mayláth és a rendek Fogarasban gyűlést tartottak, hogy Borne-

határozza meg többi közt azon szavaival, hol a regensburgi országgyülés elokészuleteiről van szó.

[1]) »Eodem anno (1540) ist verreyst zum khunig Ferdinand D. Martinus Gerendi Ablegatus Regni.« Hegyes Naplója. Trauschenfels Deutsche Fundgruben. 12-ik l.

[2]) Buchholz Ferdinánd der Erste, Wien 1834. Fünfter Band: 146. o. V. ö. Simigianus (Eder jegyz.) 242-ik l.

[3]) Közölte Eder Simig. I. 241 s köv. ll.

[4]) »per istum depredatorem nostrum videlicet Emericmu Balassa« mondják az erdélyi nemesek. L. Okmányok XI. sz.

miszával békét kössenek, a pártharczot lecsendesitsék s a fenyegető török invasiót elhárítsák [1]).

A kisérlet Mayláth makacsságán bukott meg, s a küzdelem tovább folyt. Ily körülmények között többen a nemesek közül: négy Bánfi, Bersényi Farkas, Keserű Mihály, Móré, két Apafi, két Kemény, két Jankafi, Szentpáli, Gyulai, Wass, Walkai, három Kabos, Makrai, Gyerőfi, Kozárváry, Ombozy, Mihályfi s mások magok vették kezökbe a békéltetés munkáját. Sombor melletti táborukban a törökök és oláhok beütéséről szállongó hírek által is indittatva jan. 14-én elhatározták, hogy a királyné pártjával s Bornemisza Boldizsárral alkudozást kezdenek, de az ellenálló kastélyok lerombolását folytatják s 1541. jan. 22-én Tordán országgyűlést fognak tartani [2]).

Mayláth e gyűlés megtartását nem engedte meg. De a táborba gyülekeztek keblükből négy nemest Mayláthhoz küldtek, hogy vegye a haza sorsát tekintetbe s ha egyébért nem: azért is, hogy Balassa Imre kóborlásainak végetvethessenek, engedje e gyűlést megtartatni; beleegyezésének reményében pedig új meghivókat küldtek szét a Tordára hirdetett országgyűlésre oly meghagyással, hogy siessenek a megjelenéssel [3]).

Mayláth nem látva tanácsosnak daczolni a közvéleménynyel s a főurak egész hosszú sorával, kik a kiegyezést sürgették — beleegyezett s január végére Tordán csakugyan megnyílt a gyűlés, melyre a Mayláth-pártiak is, jelesül a szászok megjelentek tanácskozandók a kibékülés módozatai felett [4]).

A gyűlés szokatlanul hosszú ideig, közel három hétig tartott, s a kiegyezés február 12-én jött létre: Mayláth az or-

---

[1]) Nagyszebeni számadási könyvek Erogata 1541: »in festo circumcisionis dominj missis domino petro Haller cum petro Nörremperger ad Fogaras ad dominum Stephanum Mayladt et alios certos regnicolas ibidem convocatos vt pacem cum Bornemyza facerent, tumultusque in hoc regno exortos sedarent, curamque gerent, ne Turcae ad hoc Regnum Transilvaniense erumperent expensi fl 6; pro vectura fl 1.

[2]) L. a Brassó városához küldött meghivót. Végzések és Iromámányok XIV-ik sz.

[3]) L. a Szeben városához küldött meghivót: Végzések és Irományok XV-ik sz.

[4]) A szebeni számadási könyvek, Erogata: »Feria tercia proxima

ság kapitánya és a rendek, továbbá Bornemisza Boldizsár, Horváth Ferencz és Mihály, Literáti Péter, Szalánczy János, Bálványos, Diód, Déva, Küküllővár várnagyai közt. Fegyverszünetet kötöttek s a királynéhoz követek küldését határozák, kiknek visszatértéig megosztoztak az országon :

A tordai és dézsi aknák maradjanak a Mayláth, a vizaknai és széki pedig a Bornemisza kezén. Kolosnak fele pedig egyiké, másik fele másiké legyen.

Ha az alatt, mig a követek fenn járnak, új adó vettetnék ki: a hunyadi és fehérmegyei adókat szedje Bornemisza, de ha valaki már mindkét félnek megfizette az adót, azon többé ne vehessék meg.

A szászsebesi, szászvárosi, szerdahelyi, dévai, diódi, létai, almási, bálványyosi, csicsói, kükülővári, bójai és szentiványi adót Bornemisza, a többi megyeieket, valamint a szászokéit, székelyekéit Mayláth szedje. A görgényi adót s a birságokat oszszák fel.

Intézkedtek az ostrom alatt lévő várak mikénti élelmezéséről.

Elhatározták, hogy ha Balassa támadást intéz az ország ellen, közösen fogják üldözni.

Mindkét fél szabadon bocsátja foglyait.

A várnagyok bárhova szabadon mehessenek.

A Mayláth hiveitől elfoglalt javak visszaadatnak.

Thomory Miklós elfoglalt javai viszaadatnak.

Ne legyen szabad többé várakat emelni vagy rombolni.

Az utakat egyik fél se állja el, valamint a sóbányák utjai is legyenek nyitva.

A ki e szerződés ellen vét, azt a törvény értelmében büntessék meg.

---

post festum conversionis pauli (jan. 29.) missis dominis Martino pilgram Iudice Sedis ac andrea Byrkner ad Thordam, ad vocacionem dominj Maylatt, dominorum Nobilium ac Siculorum pro concordia regni tractanda et concludenda, Qui hincinde proficiscentes abfue unt per tres septimanas, expensi fl. 33 den. 25.

VIII.

Gyűlés után a kibékült felek Balassa Imre »kergetését« kettőzött erélylyel folytatták, melynek folytán ezt Bornemisza és Horváth Mihály a királyné kapitányai csakugyan kiverték Magyarországba [1]). Most Mayláth, ki Tordán nem pactált őszintén, s halálos ellenét Tomoryt ottani birtokában nem akarta meghagyni, Balassa kiverése után eléggé erősnek érezvén magát, összegyűjté párthíveit a nemesek közűl, felülteté az egész székelységet s Torda ellen ment, hol a királyasszony népe táborozott. Közeledtének hirére ezek szétszaladtak [2]), — Tordát Mayláth megszállotta, ki ekkép ismét a helyzet ura lett.

Reményeit bizonynyal élesztette Ferdinánd váratlan siere a tavasz elején, midőn Izabella ingadozva jövője felett hajlandónak mutatkozott reászállitani birodalmát. A török had, mely a telet Kalocsánál tölté, megszaporodva a bosnya basa csapataival a tavasz kezdetén elfoglalta Váczot s Pest ellen ment: de ez alól már april elején elvonulni kényszerült. Petrovics és a barát — valószinüleg, hogy párthíveiket a csüggedéstől s elleneiket indokolatlan reményektől óvják — Budáról, az első april 6-ról, a másik april 7-ről kelt levelekkel követet küldöttek Erdélybe, figyelmeztetni a rendeket, hogy a zultán más kezén nem hagyja Erdélyt mint a János fiáén, mert megesküdött, hogy vagy feje vész el vagy megtartja a

---

[1]) A Kulcsár-féle Krónika az i. h. s Verancsics munkái II-ik k 71. l., mely Balassa kiüzését 1541-re teszi. Hogy előbb nem is lehetett az a XV. számu okmányból is kitetszik. Gaal Erdélyi Diaetai I. k. 3-ik lapján egy Székely-Vásárhelytt jan. 26. tartott országgyülésről is emlékezik: melynek sehol semmi nyomára sem akadtam. Vajjon nem a székelyek összegyüjtése volt ez?

[2]) A Székely Krónika, Kulcsár kiadása ez eseményt nyomdai vagy leirói hibából (a 12. l.) 1539-re teszi. De a királyasszony népéről hogyan lehetett volna ez évben szó? V. ö. Verancsics Munkái II. k. 71. l. »Az Maylád Erdélyben igyedől marada.«

királyfit trónján — s óvni, hogy ne vonják a török táborozás veszélyét a nyomorult hazára [1]).

Sem Mayláthot, sem a szászokat, székelyeket nem ingatták meg e szózatok: Ferdinánd már akkor készítette hadait, melylyel a királyfi pártjára erős csapást volt mérendő — s ők e vállalatba vetették reményeik horgonyát, sőt Mayláth maj. 15-én a székelyek közt zsoldosokat szedett [2]).

Ekkor érkezett egy csausz a szultán fermánjával az országba. Mayláth, jöttének hírére országgyűlést hivott össze Nagy-Selykre [3]), a hova a csauszt várták a közelebbi napokra. Május 18-ról a szász székekhez szokás szerint Szebenből küldettek szét a meghivók [4]) s május 25-kén Nagy-Selyken megtartatott az országgyűlés [5]). A gyűlés kihallgatta a csauszt ki intette őket, hogy »az János király fiát uralják és Mayláthot hátrahagyják« felolvasták a fermánt, mely még határozottabb

---

[1]) Mindkét levelet kiadta Eder Simigianus I. k. 288 s köv. ll. — Hogy az erdélyiek ez nap Tordán gyűlést tartottak volna, mint Gaal irja Diaetáiban, annak nyomára sehol sem akadtam. Gaal Martinuzzi levelének keltét — Feria quarta post Dominicam Judica — vette gyűlési napúl, mint ezt jegyzetei mutatják.

[2]) Székely Krónika 12. l. »sz. Zsófia asszony napján Mayláth kapitánynak zsoldost adánk az királyné asszony része ellen, kinek hadnagyi tőlünk (t. i. az ő székökből) Pesti Bálint valának és Dániel Ferencz.«

[3]) L. Végzések és Irományok XVII. sz.

[4]) Nagyszebeni számadási könyvek, Erogata 1541: »Feria quarta proxima post dominicam cantate (maj. 18.) misso Boldissar servitore ad Brassoviam una cum literis dominorum Eosque ad dietam in Kijs Schelk vel nagh Selk celebrandam vocantibus expensi fl. 1.

Eodem die in eadem causa misso Petro Hopnerio ad Medgyes et Bistriciam cum literis dominorum expensi fl. 1.

Eodem die in eadem causa missis literis ad sedes Superiores den 50.

Feria secunda proxima post dominicam Rogacionum (maj. 24.) misso servitore ad nagh Schelk ut dominis istuc ad congregationem ituris fenum et avenam conducat expensi den 50.

Feria tercia proxima sequente (maj. 24.) missis dominis Judice Regio Christophoro lijst ac paulo poeldner ad nagh Schelk ad congregacionem ibidem celebrandam expensi fl 11 den. 76 amplius pro vectura fl 2.«

[5]) Székely Krónika 12. l. »áldozó csütörtökre« teszi e gyűlés napját, mely maj. 26-án volt. A szebeni polgármesteri számadások »feria quarta rogacionum«-ra teszi, mely máj. 25-ke volt.

intést foglalt magában: »Hatalmasságom — irja ez — értesült a Mayláth és Balassa Imre által támasztott zavarokról. Én pedig az országot János király fiának adtam, de azok nem akarnak engedelmeskedni, hanem Ferdinándnak hódolnak s német segélyért küldenek. Elviselhetlen adókat szednek az erdélyiektől s székelyektől előbb 50 s ismét 25 oszporát portánként. Elfoglaltak két sóbányát s bitorolják az országot. Magyarországot karddal hódoltattam meg, jobbágyaimat nem engedem terheltetni. Hatalmam teljességéből adtam az országot János király fiának s nem tűröm, hogy ezen határozatom ellen történjék valami. Épen azért a viddini szandzsákbég s az oláh vajda rendeletet kaptak, hogy haladéktalanúl az országba menjenek s akár Mayláth, akár Balassa tagadja meg az engedelmességet a király fiától, kiűzzék az országból s az engedetlenkedőket megbüntessék.« A ferman második fele az engedelmességet és hűséget János király fiához kötötte a rendek szivére [1]).

A rendekre e határozott szavak nagy hatást gyakoroltak. Belátták, hogy nincs helye a hosszas tanácskozásoknak s nagy hirtelen egyhangulag elhatározták, hogy mihelyt a német sereg Buda alól eltávozik, a két párt akaratjából a három nemzet Tordán országgyűlést tart s azon követeket és meghatalmazottakat választ, kik János királynak bemutassák hűségi hódolatukat, továbbá intézkednek az ország megmaradásáról. Végül mindkét párt részéről megbizottakat választottak, kik a kiegyezés és béke pontozatait megállapitsák [2]). A csauszt

[1]) Reusser Epistolarum Turcicarum Lid. IX. Francofurti 1599. 13. l. közölve a fermán. Kelte »Constantinopoli mense Syltresei« azaz szilhidzse hava, mely 1541-ben marcz. 29-én kezdődött. A levél tehát april elején kelt. »Áldozó csütörtökön az országnak gyűlése levén Szoliman követe meghallgattatik« — irja a Székely Krónika i. h.

[2]) L. Okmányok és Irományok XVIII. sz. a. bevezetést. Erre vonatkozólag a brassai 1541. kiadási könyvekben következő érdekes részletek vannak:

»Feria quarta ante Pentecostes (jun. 11.) Mathio Salczpurgensi in Moldauiam misso ad referendum Peter Waywode Regnicolas Transsylvanie hvius in vnionem deuenisse, quod velint filio regis Joannis seruire, expensa fl. 4.

Eodem die Michaele Farkas ad Radul Waydam Transalpinensem

pedig a török szokásnak hódolva, adománynyal s igéretekkel, fogadásokkal bocsátották haza [1]).

E végzések Mayláth hozzájárulása nélkül nem keszülhettek: a csausz nyilatkozatai után be kelle látnia, hogy a porta nem fogja a Buda ellen intézett támadást összedugott kézzel nézni. Érdekében állott a portát megengesztelni, annak pártfogását, ha lehet visszaszerezni, s az ország felháborodott közvéleményét lencsendesítni. Aztán neki is időre volt szüksége, hogy a dolgok új fordulata szerint teendőit elökészithesse. Ha a januárban létrejött tordai békét ő forgatta fel, most neki kelle azon lenni, hogy annak pontjai megerősittessenek s kibővittessenek.

IX.

Fehérvártt [2]) jun. első napjaiban összeültek a Nagy-Selyken kinevezett biztosok: Statileo a püspök, Kendy Ferencz, Bethlen Farkas főurak, Andreas Márton és Szabó Miklós a szászok részéről mint az ország küldöttei — továbbá Bornemisza a királyné kapitánya, a diódi, újvári, vécsi, dévai, kükullővári, görgényi, almási, csicsói várnagyokkal.

---

misso, ut et Ipsi referat Transsyluaniam esse Vnitam in eo, quod velint seruire filio Joannis Regis, expensa fl. 1 asp. 20. Emansit dies 5 salar. asp. 30.

In Vigilia Pentecostes (jun. 4.) venit hoc Joannes Thabyassij ad proficiscendum in Legationem in Moldauiam nomine trium Nationum, cui misi dono bina Vice, Colyrides, Pisces recentes, $^6/_8$ vini, 3 cub. auene asp. 13½ Eodem die misi dono Michaeli Nemes de Hydwijg tria octoalia vini et 1 cub. avene, Pisces asp. 6. Eodem die dominus Michael Weres cum Legatis duarum Nationum aliarum, missus est in Legatione in Moldauiam ad Petrum Waydam prouti conclusum fuit in cogregatione, expensa fl. 10 asp. 5½, Emansit dies 12. salar. fl. 3.

[1]) Nagyszebeni számadások, »amplius eadem feria quarta Rogacionum (máj. 25.) In congregatione Nagh Schelkensi, qui racione munernm nuncio Turcico oblatorum ad universitatem Saxonum cesserunt videlicet f. 82 d. 50 Ad quorum solucionem dominus magister Civium soluit que ad civitatem ac septem Sedes cesserunt fl. 37.«

[2]) Székely Krónika 12. l. »Mayláth a papok jószágiban gyülést hirdetvén ott elosztják magok közt a kapitányságot.« A papok jószága Fehérvár vár — s nem mint Kőváry hiszi Torda.

Nehány napi tanácskozás után létrejöttek a békepontok, még pedig mind két fél részéről jélentékeny engedmények árán. A királyfinak hódolni fog az ország, ugy mint Nagy-Selyken elrendelék; Mayláth számolni fog az ország jövedelmeiről, teljes tehetsége szerint fenntartja e békét — de ennek fejében Görgény és Vécs lebontatnak, azonban a görgényi uradalom feléről Mayláth fog rendelkezni. Deésről és Tordáról Mayláth kiviszi hadait s e helyeket kibocsátja kezéből; a királyné híveit nem fogja többé háborgatni, fosztogatni; a mult tordai gyűlésen hozott végzések és határozatok végrehajtatnak, azokra nézve pedig, kik megszegték jun. 24-én Tordán törvényszék fog tartatni, melyre mindkét fél birákat választ, kiknek itélete azonnal végre lesz hajtandó. Az azóta elfoglalt birtokok jogos tulajdonosaik kezébe visszabocsáttatnak; ha valaki erődöt vagy kastélyt emelne, az ellen az egész ország keljen fel; s a kereskedés szabadsága és utak biztossága elrendeltetett. A ki pedig ezen czikkeket megszegné, az marasztassék el hűtlenségi perben [1]).

X.

A fehérvári compositio mindkét fél részéről a kényszerűség műve volt, mely egészen a helyzetnek felelt meg. Épen ugy mint az anyaállam, Erdély felett is két párt versengett s minthogy ezek közül egyik sem tudta leverni a másikat, fegyverszünetet kelle kötni addig, mig az anyaállam sorsa eldűl.

De maga e tény Mayláthnak nem volt kedvező. Ő mult évi deczember óta lábai alól folytonosan vesztette a tért. Az első országgyűlést, mely János király fiának hódolt, szétkergette: de pártja már annyira meg volt gyengülve, hogy a »pártonkivül állók« a tordai békére kényszeriték. Gyors elhatározással ismét megszerzé a tulsúlyt, de nem tudá megtartani. Egy portai csausz s egy firmán elegendők voltak egész pártját annyira megfélemlitni, hogy a rendek egyhangulag határozák el a hódolatot János király fiának letenni. De a fehérvári compositio végrehajtására már nem volt idő.

[1]) L. Okmányok és Végzések XII. sz.

Junius derekán már híre járt, hogy a moldvai és havasalföldi vajdák hadakat vezetnek Erdélyre [1]). Mayláth ugy tudta, hogy ezek a királyné pártja ellen jönek az országba s Beszterczét és a királyné többi várait fogják ostromolni. De bár Nádasdy közvetitésére Péter a moldvai vajda szivélyes viszonyban állt vele [2]), nem bizott bennek s megtette a szükséges intézkedéseket a tervezett beütés meghiusitására.

Felhivta a szászokat, hogy siessenek táborba szállani. Ezek kitérőleg feleltek: hivasson össze országgyűlést s a közmegegyezéssel hozandó határozatokat ők végre fogják hajtani. De a veszély mind közelebb jött s Majláth Statileo püspökkel s a királyné pártjával egyetértve: a nemeseknek, székelyeknek, főuraknak körrendeletileg meghagyta, hogy azonnal, országgyűlés bevárása nélkül, szálljanak táborba, körülhordoztatta a vérbemartott kardot, s a szászoknak Fogaras junius 18-ról megrendelé, hogy a határszélek biztositásáról gondoskodjanak, az utakat zárják el, az élelmi szerek kivitelét gátolják meg és senkit ki ne bocsássanak az oláh tartományokba [3]).

Ez alatt jun. 27-én a moldvai s havasalföldi vajdák már székely földön voltak. »Jaj mint kinzának,« — panaszkodik egy egykori iró — a törökkel rablának, János király fiának csetének« [4]). Török had is volt velek Kucsuk Balibég [5]) ve-

---

[1]) A brassai 1541-ki számadási könyben olvassuk:

Eodem die (dominica Trinitatis jun. 12) Georgio Waxmacher Cibiniensi cum literis misso vt refferet quod Petrus Wayda Moldaulensis et Radul Wayda Transalpinensis ac etiam Turcę erumpere voluit super no-expensa fl. 1.

Emansit dies 6. merces asp. 24.

Eodem die Bosa missus est ad Fogaras ut referat domino Capitaneo quod Radul Wayda Transalpinensis cum Turcis volunt huc erumi pere expensa et salaria asp. 32.

Eodem die pro conuocatione prouincię ad auissandos eos quod Petrus Waywoda ac Radul Wayda vnacum Turcis erumpere volunt asp. 12.

[2]) Nádasdy levele Péter vajdához. Pray epist. Proc. II. 108 s köv. Verancsics munkái II. 73. l.

[3]) Mayláth levele a szebeniekhez. Eder Simigianushoz I. k. 285.

[4]) Székely Krónika 12. l.

[5]) A Kovacsics által a Scriptor. Minores I. 21 l.) közlött memoriale »Kochybegus«-nak nevezi — mi nem más a bég igazi nevének elron-

zérlete alatt, ki eddigelé Mayláthnak barátja s ügyeinek a portán előmozditója volt.

De hiában hordozták szét a véres kardot, az ország nem gyűlt táborba, a hadak nem ültek fel, s török és oláh ellenállás nélkül nyomultak előre, biztatásokkal és igéretekkel tartva Mayláthot [4]). Ily körülmények közt hivta ez össze Statileo püspökkel egyetértve, Fogarasból jul. 6-ról, két nappal későbbre tehát jul. 8-ra Küküllővárba, vagy a hol a püspök fogna lenni, az ország rendeit [5]). A gyűlés a kitűzött napon és helyen megtartatott [6]), de végzései — melyek bizonynyal a fennforgó viszonyok közt teendő rendszabályokra vonatkoztak — nem maradtak ránk.

Ez alatt a török-oláh hadak a Bárczaságot, Sepsi-, Kézdi- és Csikszéket feldúlva, s Bornemiszával a királyné kapitányával csatlakozva, Fogaras közelébe értek s az Olt mellett táborba szállottak. Mayláthot Péter, kivel kibékült s Balibég, ki régi barátja volt, fejedelemséggel biztatták. Remény és félelem közt hánykódott a nagyravágyó férfi lelke, midőn julius 19-én Bornemisza és a két oláh logothet [1]) s egy fő török megjelentek nála mint követek Fogarasban s meghivták Balibéghez, hogy hallgassa meg a császár akaratját.

A bég és vajdák végczéljukat nem közlék Bornemiszával, de ez gyanakodott. »Uram, mondá ez Mayláthnak bizalmasan, mindiltig eszes ember voltál, de most főképen élj vele. Ne menj el közikbe, mert megcsalatol, jól ismersz oláhokat, terekeket.«

---

tása, valamint a Katona által (XXI. k. 98. l.) felhozott naplóban emlitett »Kumybik turcus« is ama névnek elrontása vagy hibás olvasása.

[4]) »Csakhamar kezdének egymással jól lenni és szépen önköztek követségeket venni« — mondja Verancsics. II. 73 l.

[5]) L. Végzések és Irományok XIII. sz.

[6]) Nagyszebeni számadási könyvek: Erogata anni 1541: Feria quinta proxima sequentis (i. e. post festum visitationis Mariae) missis dominis Judice Sedis ac Domino Andrea Byrkner ad Kykellowar ad generalem congregationem juxta mandatum domini Mayladt ac domini Reverendissimi Episcopi Transilvaniensis expensi fl. 10 pro vectura fl. 2.

[1]) »quos ipsi loyonsoth nos cancellarium vocamus« — irja a Kovácsics által közlött Memoriale i. h. A cancellar=logofet vagy logothet, a loyonsoth hibás olvasásból származott.

E szavak Mayláthra nézve végzetszerűek voltak: azt hitte Bornemissza azért akarja visszatartani, hogy a fejedelemségtől elüsse. Hijában kérték neje és barátai, mint erős jellem és elhatározott ember nem akarta elszalasztani a perczet, melytől rég ápolt terve teljesülését várta: s avval bocsátá el a követeket, hogy ha hitlevelet adnak neki, közikbe megy.

Másnap julius 19-ike volt, megkapta. »Amig nap lesz az égen, nem lesz semmi bántásod« — esküvék benne Bali bég. Azután tuszokat kért. Azokat is megkapta: négy köz oláhot és két köz törököt diszruhába bútatva. S most Mayláth is, Gritti drága köveivel ékesítve fel magát, kiment negyvened magával a sátorba, melyet a téren maga vonatott fel szolgáival. Azon nap lakomákkal, látogatásokkal telt el, valamint a következő julius 20-ka is egész estig: addig, mig a nap az égen volt. De alig szállt az le, Péter — ki ez alatt megszállta Fogaras környékét s körülvette Mayláth szolgáit — a sátrába hivott Mayláthot szidalmazni kezdé s végre »eb, a császár foglya vagy« szavakkal rá tette kezét. Mayláth szótlanúl, halványan türte a bántalmakat, kiraboltatását és saját övével megkötöztetését. Péter a szerencsétlent Bali bégnek adta át, ki elébb Viddinbe, és onnan Sztambulba küldte. [1]).

Két nappal utóbb Bornemisza és a jelen levő rendek János király fiának letették a hűség esküjét [2]). Augustus 5-ről pedig a püspök és főurak aug. 10-re Tordára országgyülést hívtak össze [3]).

---

[1]) Maylath elfogatása napját Kovácsics Memorialeja i. h. julius 20-ra, Katona naplója julius 19-re teszi. A dolog mint láttuk két nap alatt folyt le. L. Verancsics munkái II. 75 s köv. ll. Bethlen Farkas I. 406 s köv. Jovius XL. 463 l. és Simigianus I. 266. Achamatot — azaz Achmetet — irják a török vezérnek, kitől Mayláth elébb fiát követelte tuszúl, mit ez azzal tagadott meg, hogy a fiu a szultánnak van szentelve. Miles Siebenbürgens Würgengel 361.

[2]) Kovácsics Memorialeja 22. l. azt irja, hogy a szultánnak is megesküdtek — de erről az 1542 marczius 29-ki végzések közt nincs szó.

[3]) A nagyszebeni számadási könyvek a. a. 1541.

Feria sexta proxima post festum Vinculorum petri misso servitore Byrtok cum literis dominorum ac domini episcopi ad Medgyes et

Aug. 10-én megkezdetett a gyűlés [1]), melynek főfeladata volt a bevégzett tényt szentesíteni, Erdély hűségét biztosítni János Zsigmond részére és a hadjárat költségét s a török sereg sarczát megszavazni. Végzései nem maradtak ránk: csak annyit tudunk, hogy Bornemisza kapitánynyá választatott [2]), a Bali bégnek adandó ajándékra tetemes összeg — egyedül a szászokra 2000 frt esett — vettetett ki s a szászokra a szentmártonnapi adóból 1000 frtnak előre lefizetése rovatott [3]) s a három nemzet részéről követek küldettek a királynéhoz hódolatuk bemutatására [4]). De e gyűlés, mely a rémület daczára is valószínűleg zaklatott volt, nem végezte be a kitűzött tárgya-

---

Bistriciam ut ad congregacionem Tordensem accelerarent ad Festum Beati Laurentij expensi fl. 1 d. 25.

Eadem die in eadem causa missis literis dominorum ad Brassoviam expensi fl. 1.

Eadem die in eadem causa missis literis dominorum ad sedes superiores expensi den. 50.

Eadem die in eadem causa missis literis dominorum ad sedes inferiores expensi den. 50.

[1]) U. o. Dominica proxima ante festum beati Laurencij missis dominis judice sedis ac Andrea Byrkner ad Tordam ad generalem congregacionem pro festo Beati Laurencij (aug. 10) celebrandam expensi fl. 12 pro vectura fl 2.

[2]) »Es Bornemisza Boldizsárt kapitánynak tevék« mondja a Székely Krónika. Hol? azt nem mondja. De a szebeni jegyzőkönyvek aug. 5-ről az országgyűlést Statileoval hivatják össze: még akkor nem volt az egész ország által kapitánynak elismerve. Már az aug 10-re szóló feljegyzés kapitánynak nevezi.

[3]) Ugyan a szebeni jegyzőkönyvekben: »in Festo Beati Laurencij martiris, In congregatione generali dominorum Regnicolarum Thordae, ac tandem in Naghekemezew celebrata, universitas dominorum Saxonum assumpsit soluendos fl. 2000 domino Ballibeco, Et fl. 1000 domino Balthasar Bornemyza Capitaneo Regni ad racionem census Sancti Martini futuri dandos.

[4]) A brassai számadási jegyzőkönyvekben olvassuk:

Sabbato post Laurentij (aug. 13.) dominus Sigismundus gemmarius et dominus Stephanus griessing missi sunt Thordam in Congregacionem, ad vocacionem dominorum Cibiniensium expensa fl. 15 asp. 36.

Emanserunt dies 12 ambornm salar. fl. 6.

(Dominica ar te Bartolomei aug. 21.) Prescripti domini (Petrus Sartor et Cristianus Hyrser) duxerunt secum racione illorum bis mille

kat, mert aug. végén Nagy-Ekemezőn Medgyes közelében folytatták azokat [1]).

IX.

A Mayláthon véghez vitt árulás, a székely- és szászföld egy részének kiraboltatása, az adó és sarcz nevelése és a nem sokára beérkezett hir, hogy Budát a szultán csellel hatalmába kerité, aggodalommal és rémülettel tölté el Erdélyt. Különösen a magyar főváros eleste támasztott aggodalmakat. Hova fogja tenni a királyné székhelyét? e kérdés nem reményeket, hanem aggodalmakat támasztott. Az interregnum alatt önállósághoz szokott s egyik kapitány ugy mint a másik saját kezére akart dolgozni. De ha a sulypont Erdélybe fog áttétetni, ennek lehetősége megszünend s Bornemisza jól érzé, hogy a hatalom az ő kezéből a barátéba fog átmenni: eshetőség, melytől az ország is tartott.

Az állás, mit Erdély a királyné irányában elfoglalt, minden egyéb volt csak barátságos nem. Azon töprenkedtek, hogyan zárják el őt a határoktól [2]), s erre ürügyet a törökök eljárásából merithettek, mely az agitatiókra bő tért nyitott. A királyné a viszonyok kiismerése végett egy látogatásra határozta el magát. Lippáról nov. derekán bement Erdélybe [3]), de csakhamar visszatért s elhatározta országgyülés által békitni ki az orszá-

---

fiorenum in Thorda dari susceptorum, qui Kwchy Ballibek, vel Petro Wayuodae dari debebant fl. 380.

Emanserunt dies 17, merces fl. 3 asp. 25.

Dominica ante Bartalomei (aug. 20.) dominus Simon Aurifaber eciam est missus Cibinium, ut deinde cum Legatis Ceterarum Nacionum secundum conclusionem in Thordense congregatione factam ad Reginalem Maiestatem Budam iret, expensa fl. 24. asp. 30:

Emansit dies 33, merces fl. 8. asp. 12. d. 1.

[1]) A brassai számadási könyvekben olvassuk

»Feria secunda post Bartolomei (aug. 29.) Andreę Buthelchis et Francisco Weg post dominum Petrum Sartorem et dominum Chrisianum Hyrser ad Medgyes in congregationem missis, expensa fl. 1 asp. 25.

[2]) Bethlen Farkas I. 407.

[3]) Album Oltardianum. Trauschenfels »Neue Fundgruben« 13 l. Mense Novembri ist kumben Frauen Izabella khunigin mit ihrem kleinen Sohn von Lippa nach Weissenburg.

got. Oct. 15-ről Lippáról Medgyesre decz. 26-ra országgyűlést hirdetett, s hogy a hangulatot magára nézve lehetőleg kedvezővé alakitsa át, előre beküldé Fráter Györgyöt [1]).

Erdély egész államszervezete az utolsó két év zavarai folytán forrongásba jött s a szász nemzet Szebenben decz. 6-án tartott ülésében elhatározá a sérelmes újitások eltörlését sürgetni. Két nemű sérelmeik voltak: akármelyik nagyravágyó, hogy erőszakoskodásának törvényes szint adjon, összehívta a keze ügyében lévőket s tartott velek országgyülést és legtöbbnyire a szászok földjén — ezeket nevezték particularis gyűléseknek: erre nézve azt kivánták, hogy többé ne tartassanak particularis gyűlések, hanem csak rendesek, s ezek is a szokott helyen és ne szász városokon; továbbá Szász-Sebes még mindig a Bornemisza kezén volt és máskülönben is hadak és exactiók által sokat szenvedtek a szászok. Ezeket is kivánták orvosoltatni [2]).

A Medgyesre hirdetett országgyülés nem tartatott meg. Statileo és Petrovics Gyaluból decz. 27-ről körlevelet küldöttek szét: a váradi püspök a királyné parancsára már útban volt, hogy közéjök menjen — de bizonyos halaszthatlan ügyek visszatarták. De már folytathatja utját s követségét bevégezheti. Jelenjenek hát meg 1542. jan. 10-ére Tordára országgyülésre [3]).

Az ügyek, melyek a barátot visszatarták a gyalui alkudozások voltak. A királyné, a rosz hangulat hatása alatt, melyet Szolimán árulása benne ébresztett ösztönözve a bizonytalanságtól is, alkudozást kezdett Ferdinánddal, a nagyváradi béke végrehajtására, s Serédynek decz. 18-án menedéklevelet állitott ki [4]). Az alkudozás közte és a barát, Petrovics, Statileo és Patóchy Miklós közt decz. 29-én véget is ért, ezek, szövegeztetvén a »Libellus Compositionis,« hitleveleket is állitottak ki [5]). A ratificálás fenn volt tartva Ferdinándnak,

---

[1]) L. Végzések és Irományok. XX.

[2]) L. Okmányok és Végzések XXI-ik sz.

[3]) L. u. o. XXII-ik sz.

[4]) Eredetije a bécsi államlevéltárban.

[5]) Mindezek eredetije u. o. Megjelentek a »Történelmi Lapok« II. évfolyamában a 19-ik s következő számokban.

kihez a barát Petrovics és Statileo Erdélyi Ferenczet és Horváth Györgyöt követségbe küldék fel.

A barátot azonban ez a libellus compositionis nem elégitette ki. Gondolt a másik eshetőségre is, hogy annak erőszakolt végrehajtása vészthozóvá lehet — s az ilyen eshetőség meggátlására a támaszt Erdélyben kereste. A mily nagy mértékben elhanyagolta eddig, oly nagy gondot fordított ettől fogva megnyerésére. Értelmi fensősége s megnyerő módora mellett sem volt ez könnyü, mert Erdélyben még a nevét is utálták; de csakhamar megnyerte a püspököt Statileot, meg a legkiválóbb urakat. Már elérkezett a Tordára, jan. 10-re hirdetett országgyülés határideje s ő meg is jelent azon, de kivánata szerinti eredményt nem érhetvén el, kieszközlé, hogy az onnan jan. 26-ára Székely-Vásárhelyre tétetett át [1]). Ezen gyülést erős izgatások előzték meg, sokan fegyveres kézzel akartak megjelenni [2]), de a szászok, főként a brassaiak mérsékletén az megtört. Mindamellett azon mérközött meg a két párt: a baráté, melyet ez ezen nehány nap alatt túlsúlyra tudott emelni, s a Bornemiszáé, mely Erdélynek az interregnum alatt szerzett önállóságát akará biztositani.

A barát egészen nyiltan és leplezetlenül szólt a helyzetről: ugy hallom, urak, olyan híreket hintegetnek köztetek, mintha én vesztetekre s nem javatokra jöttem volna be. Ne higyjétek, mert én annál maradok, a mit ti végezni fogtok.

---

[1]) Székely Krónika 13-ik l. »Remete sz. Pál napján Fráter György gyülést tett Tordára, onnan Vásárhelyre marada, ott a császár levelét megmagyarázák, kiben császár azt parancsolta, hogy az János király fiának maga kivánna gondviselője lenni, azért az ország ötet hallgassa.« Az alább következő XXIV-ik sz. okmány keletét ezen szavak kétségtelenné teszik. A barát működésére lásd Verancsics vallomását a barát megöletése ügyében. Pray Epist. Proc. II. k. 290 l. A brassai számadási könyvekben olvassuk: Item Sabbato post trium regum (jan. 7) Prudentes domini Vincencius Sartor et Petrus Sartor missi sunt Thordam in comicia, expense fl. 9 asp. 17. Emanserunt dies 10 merces fl. 5.

Feria secunda post Agnetis (jan. 23.) Prudentes Circumspecti domini Sigismundus gemmarius et Joannes Huth missi sunt in Comitia ad Wasarheil et de illuc Bistriciam, expensa fl. 41 asp. 37½.

Emanserunt dies 32, merces fl. 16.

[2]) L. Végzések és Irományok XXIII. sz.

Ugy hallom Péter vajda is fenyeget benneteket: ne higyjetek neki, ő a hatalmas császár kezében van, a ki titeket oltalmaz. Épen ezért nehéz lesz neki valamit tenni a császár akaratja ellen. Tudjátok — folytatá — hogyan foglalá el a császár Budát, tartóztatott le minket a királynéval s vitte magával Török Bálintot. Hogy minő levelet adott akkor, olvassátok el; annak tartalma e következő: »Magyarország a Tiszán túl és Erdély a János király fiáé — négy hely: Várad, Temesvár, Fogaras és Kassa kivételével, de ugy hogy a mig felnő, azon két országot Fráter György kormányozza. Erdély s a magyar királyság része a szentmihálynapi adó fejében évenkint 10,000 aranyat fizet a szerencsés portára még azon esetre is, ha azontúl egy fillérje se maradna. Várad, Fogaras, Kassa tartományaival legyen a baráté, Petrovics birja Temesvárt szancsákságúl. A ki ezen parancsolatunkban megmarad, azokkal ugy bánok mint többi rabszolgáimmal, a ki nem, azt tűzzel vassal kiirtom. A barát pedig ugy szolgálhat nekünk, hogy még Bécset is neki ajándékozom.«

Utána Péter vajda követe szólalt fel. Kérte a rendeket, vessék közbe magokat a barátnál, hogy bocsássa ki a vajda házait (azaz várait: Csicsót, Küküllővárt), melyeket János király számára foglalt el tőle, különben ez kénytelen lesz haddal szerezni magának elégtételt; inté őket ne higyjenek a barátnak, mert különben őket is ki fogja a császárnak adni mint kiadta őtet is, Budát is [1]).

A szászok is beadtak sérelmeiket: az elmúlt hadjárus időkben ők rendkivül sokat szenvedtek, mintha a többi nemzeteknek rabszolgái lettek volna. Rajtok jártak keresztül a hadak s ugy kiélték, hogy csak a bőrük és csontjuk maradt. Rendeltessék el tehát, hogy a hadak saját pénzüken éljenek, különben a szent-mártonnapi adót sem fogják fizethetni. Tiltsák el a kapitányt — még Bornemisza volt — hogy ne tartson zsoldosokat a szász földön s ezt másféle hadak se terheljék. Szász-Sebes (ez is a Bornemisza kezén volt) adassék vissza nekik, valamint a Beszterczétől elvett négy falu is. Az aranybeváltás legyen Szebenben s egyes magánosok, kik szász he-

[1]) L. Irományok és Végzések XXIV.

lyeknek, vagy magánosoknak károkat okoztak, tartassanak féken [1]). Azonban a mult évben, decz. 6-án a nemzeti gyülésben összeirt sérelmek közül azokat, melyek az országgyülések mikint tartására vonatkoztak, nem igtatták a beadott pontok közé.

XII.

Sem Péter követének fellépése, sem Bornemisza magatartása nem tudák megforditani a rendeknek a barátra nézve kedvező hangulatát. Mayláth lázadása felkölté ez országban a függetlenségi vágyat, a csaknem két éves interregnum nagy mértékben táplálta azt. A mit a szultán elrendelt, hogy János király fija felnőttéig a barát legyen helytartó, az az ő törekvéseikkel csak egy uton volt kiegyeztethető: ha ezt főkapitányukká választják. Ez már gyakorlattá vált, kétszer is megpróbálták Mayláthal s Bórnemiszával s most megtették harmadizben a baráttal: megválasztották »az ország főkapitányává,« vagy »kormányzójává.« De Statileo figyelmeztette, hogy e czim veszélyes és gyülölt s a barát hallgatott rá és a királyi helytartó czimet vette fel [2]), s nyomon rá fel is eskettetett.

Az adót neki szavazták meg: füstönként 1 frtot 1 denár hiján (99 denárt), a szászok részéről egy összegben 10,000 forintot, de oly kikötéssel, hogy Vécset Kendy Ferenczuak és Szász-Sebest a szászoknak adassa ki, mely ha nem történnék e határozatok érvénytelenekké fognak válni.

A szászok sérelmei is orvosoltattak, elrendeltetvén, hogy jövőre senki se tarthasson rajtok serget, hanem azok a városokban a magok pénzöken éljenek.

---

[1]) L. Irományok és Végzések XXV. sz.

[2]) Verancsics vallomása a barát megöletése ügyében. Pray Epist. Proc. II. 391. Itt természetesen nincs kitéve évszám: de a többi idézett emlékekből tudjuk, hogy ez itt történt. V. ö. Okmánytár XXIV-ik sz. mely őt »Capitaneus generalis«-nak nevezi. Verancsics szerint »Gubernatornak« választák s ő a »Judex generalis« czimet vette fel. Izabella (a XX-ik okm.) »Episcopus Waradiensis Thesaurarius et consiliarius noster«-nek nevezi őtet 1541 novemberben. A barát a vásárhelyi gyülés

De Bornemisza, ki e végzések által elveszté kapitányi hivatalát, boszusan hagyta el a gyűlést és Szászsebesbe zárkozott [1]).

E gyűlésnek még egy határozatáról van tudomásunk: mindazon károk felett, melyeket azóta okoztak, hogy a király fiának letették a hűség esküjét, tartsanak vizsgálatot, s azokat téritsék meg [2]).

A mint a barát a helyzet urává lett Erdélyben, rögtön hatalma megszilárditásához fogott. Oly körültekintő és éles látásu államférfinak mint ő, nem volt nehéz felismerni annak eszközeit, a végrehajtás sikerét pedig erős akarata és szervező tehetsége szerezték meg neki. Erdély alkotmánya az interregnum alatt sajátságos alakuláson ment át: a régi mederbe az többé nem volt visszavezethető. Nem, azért sem, mert Buda elvesztése után János király fia birodalmának súlypontja Erdélyre esett. A legsürgősb teendő tehát az ország alkotmányának újjászervezése volt.

Ehez fogott a barát.

Február havában Deésre — mely székhelyétől Bálványostól nem volt messze — meghivott mindhárom nemzetből nehány előkelőt tanácskozásra. Oly dolgok ezek — mondák a megjelentek előterjesztéseire — melyek felett csak közönséges országgyűlés határozhat. Ő tehát február 20-ról nem a szokott helyre Tordára, hanem a püspöki székhelyre Gyulafehérvárra, hogy a gyengélkedő Statileo is jelen lehessen azon, marcz. 29-re egyetemes országgyűlést hirdetett [3]) De a püspök időközben roszabbúl lett, s ő egy marcz. 8-kán kiadott meghivóval a gyűlés székhelyét Tordára tette át [4]).

Ezen országgyűlés zajos és szenvedélyes volt. Élesen, elkeseredetten állottak szemben a pártok [5]), s csak a barát

---

után már élt a ráruházott czímekkel: »Regni Transilvaniae locumtenens regius etc.«

[2]) L. Végzések és Irományok XXIV-ik és XXIX. sz.

[3]) L. a márcz. 29-ki artikulusok 5. pontját. Végzések és Irományok XXVIII.

[1]) Végzések és irományok XXVI. sz.

[2]) Ugyanaz XXVII. sz.

[3]) »mit viel Lärmen und Zankerei« mondja Oltardi Fundgruben III. B. 13. l.

eszélyességének és higgadtságának sikerült helyreállítani a rendet. De ez vetette meg Erdély alkotmányának alapját: döntött két legfontosabb kérdés felett, szabályozta a táborbaszállás és hadfölkelés módozatait s a magánosak és hatóságok közt fennforgó függő kérdéseket és viszályos pontokat az érdekek kiegyeztetése által eloszlatá.

De bizonynyal legfontosabb s következményeiben is messze kiható ténye a királynénak és királyfinak meghivása, hogy székhelyüket Erdélybe tegyék át és alkotásának legsarkolatosabb és legkihatóbb pontja a helytartó mellé rendelt tanács felállítása, mely utóbb fejedelmi tanácscsá nőtte ki magát. Ennek czélja volt az ország befolyását biztositani a közigazgatásra nézve, nemcsak a helytartónak korlátlan hatalma ellenében, hanem az egyes olygarchák tulságossá vált hatalom köreinek megszorítására — még pedig minden parcialis érdeknek megóvásával. A vajdák és kapitányok a közigazgatási rendszabályokat vagy parcialis országgyülésen, vagy nehány közelében levő fúrnak megkérdezésével intézték el: a helytartó mellé választott testület adatott, melynek személyzetét nem ő határozta meg, de a mely nélkül semmi fontosabb államügyet nem dönthetett el. Ezen szervezet azután is megmaradt s az alkotmány egyik sarkpontjává lett: a fejedelmi tanács egy részét az uralkodó nevezte ki, a másikat az országgyülés töltötte be.

A helytartó tanácsa összesen 22 tagból állott: hetet a hét megyéből választottak, ugy hogy minden megyére egy esett; hét esett a szászokra, kik közül négyet ott a gyülésen beválasztottak, hármat a szász universitásra biztak; hét a székelyekre — kiknek a hét szék szerint leendő megválasztása magokra a székelyekre bizatott. A huszonkettedik tagot a fehérvári káptalan választotta.

Ezen tanács a helytartóval egyetértve intézte az ország dolgait: de tulajdonképen az egész kormányzás a helytartó kezében volt, mert neki tette le az ország az alkotmány és kiváltságok fentartása mellett, az engedelmesség esküjét. Ily módon törvény és választás által biztositotta azt a barát, mit a szultántól Buda alatt kinyert: hogy ő legyen a királyfi felnőttéig az ország kormányzója.

Továbbá biztosította a három nemzet a közbékét és mindenik nemzetnek egyenlő befolyását az országgyülésre.

Elhatározták, hogy senki a főurak közül a helytartó vagy helyettese engedelme nélkül a küludvarokhoz követet ne küldhessen, s a kalmárkodó székelyek se járhassanak Moldvába a nélkül, hogy a helytartónak arról jelentést ne tegyenek. Ellenséges betörés vagy bellázadás esetére a hadfelkelést a helytartó határozza meg, kinek kezében központosíták a honvédelemnek minden szálait. Nem mintha e perczben kültámadástól féltek volna, hanem hogy a királyné bejövetelét egészen biztossá tegyék. S ezen hadfölkelésnek minden módozatát eldönték a régi szabályok megújítása által: általános fölkelés esetében tiz ház közül egynek gazdája s azonkivül a béresek ház őrzés végett otthon maradnak. A városok, a káptalan, a kamarahelyek a meghatározott csapatszámokat állítják ki, fölkelnek az iskolamesterek is, a malmokban csak egy molnár marad. De az, hogy minő helyek s minő mérvben keljenek fel, a helytartó elhatározásától tétetett függővé. Elrendelték, hogy mindenki hogyan legyen fegyverkezve, az élelmi szerek ára szabályoztassék s hogy lovakat kivinni nem szabad.

A törvénykönyv többi része a közbátorság helyreállításáról intézkedett. Megyénként 12 egyénből álló törvényszéket állitottak fel, mely bünügyi esetekben itélt, s melyből fejlődtek ki a későbbi megyei derékszékek. E törvények leginkább a rablók, prédálók és utonállók ellen hozattak, s a bűnösökkel a törvény egész szigorát — akasztás és vizbefulasztás — éreztették. De e szigor mellett is két humanus elv érvényre emelkedett: a jószágvesztés nem terjedt ki a bünös utódaira s az elitélt egy évi becsületes élettel rehabilitálhatta magát.

Végül megválaszták a küldöttséget, mely Lippáról a királynét Erdélybe volt kisérendő.

Bethlen Farkas, Kendy Ferencz, Mikola László magyarok 33 lovassal.

Mihályfi Tamás, Andrásy Márton székelyek 33 lovassal

Süveg György, Fux János szászok 33 lovassal [1]).

---

[1]) L. e végzéseket Okm. és Végzések XXVIII. sz. Hogy Mihályfi és Andrássy (s nem András mint irva van) székelyek voltak, nemcsak a

A küldöttség el is ment Lippára fényes kisérettel s gazdag ajándékokkal. Adrián kolosvári plébános volt a küldöttség szónoka, ki az ország nevében meleg szavakkal hivta meg a királynét és fiát [1]). A királyné elfogadta a meghivást, s a kisérettel együtt Dévára ment [2]).

Ezzel el volt döntve a kérdés, hogy a királyné birtokainak súlypontja Erdélybe legyen áthelyezve.

---

dolog rendje mutatja, hanem Kállay Historiai Értekezése is (Nagy-Enyed 1829.) 220 és 271 l., hol ezen két egyénről szó is van.

[1]) Bethlen Farkas I. k. 407. l.

[2]) Már májusban ott volt, mint ezt az nap kiállított országgyülési meghivója mutatja.

TÖRVÉNYEK ÉS IROMÁNYOK.

I.

1540. aug. 29-én.

A segesvári országgyülésen hozott articulusok.

Articuli conclusi in Diaeta Segesvariensi Die Dominica post festum Sancti Bartholomaei celebrata 1540.

(Art. 1.) Totum et universum Regnum, tam Domini Nobiles, quam Siculi et Saxones trium millium homines tenere et alere penes Dominos Capitaneos debebunt: pro quarum gentium conservatione Domini Nobiles et Saxones pecunias ad manus Dominorum Capitaneorum dare debebunt, ad quam de singulis Portis obligati sunt den. 50 a Dominis Nobilibus; Saxones vero daturi sunt pecunias mensuales.

(A. 2.) Domini Siculi, secundum consvetudinem observari solitam, e medio ipsorum milites dare tenebuntur in numero millenario.

(A. 3.) Omnes Proventus Regii, tam a Civitatibus Saxonicalibus quam ceteris quoque locis Camerarum, ad manus dominorum Capitaneoorum, in usum et alias expensas et Salarium ipsorum administrentur, et ipsi excipiant ad manus eorum exceptis qui arrendati fuissent, Proventibus, et de suis Regiae Majestati futuram dare debeant rationem.

(A. 4.) Domini Capitanei sint cum eadem Authoritate, tam administrandi Judicia, quam etiam ad cetera Officia exequenda, quam olim Vojvodae, pro tempore constituti fuere. Ipsi autem sint fide verum obligati, pro justitia omnibus ad-

ministranda, si quae a morte Regia accidissent, illa tamen adjudicent et tempore Officii eorum.

(A. 5.) Ad Reginalem Majestatem et Dominos Hungaros Oratores ad fidelitatem Regni commendandam mittantur et etiam supplicent Majetati ut Bona Dominorum sed et eorum Servitorum omnia, Castraque restitui facere dignetur, quae Dominus Thesaurarius se reservaturum dicit, ad rationem Regiae Majestatis, pro quieto statu eius, etiam de novo castro Balvanyos vocato demoliendo, et ut civitatem Szasz-Sebes liberis Saxonibus remittant.

(A. 6.) Ad Dominos Vajvodas Moldaviensem et Transalpinensem conclusionem praesentis Dietae medio oratoris nuncient et etiam amicitiam huius Regni Transylvaniensis dictis Dominis Vajvodis commendent.

(A. 7.) Ad Capitaneum in Szaszsebes constitutum, caeterosque arcium Castellanos Oratores mittantur ut in Castris stent quieti ac pacifici et nullam extra Castra Jurisdictionem et depraedationem exerceant. Decretum praeteritum in Diaeta Thordensi celebratum, si habent authoritatem nec ne.

(A. 8.) Reuerendissimus Dominus Episcopus ex Bonis Episcopatus,omnes Proventus et Decimas exigere faciat, sed ea conditione ut penes Dominos Capitaneos teneat in hoc Regno exercitum Episcopatus, alioquin et de Bonis et Decimis Episcopatus punietur.

(A. 9.) Totum Regnum, si quando necessitas postulaverit insurgat penes Dominos Capitaneos.

(A. 10.) Nemo Nicolaum Tomory audeat tenere in domo sua, vel arce, sed usque 25 diem Dietae praesentis computando ex hoc Regno exire debeat, sed Domina uxor eiusdem et filii, reliqua omnia Bona mariti sui, excepta possessione Fejérd in Comitatu de Colos existente, libere possidenda relinquantur.

(A. 11.) Pecuniae novae, quae sunt cusae in veris locis Camerarum, et quae sunt bonae, accipiantur.

(A. 12.) Si qui forent, qui extra hoc Regnum cum quopiam Principum et Dominorum partialitatem et intelligentiam extra conventionem, consensum totius Regni, de constituendo Rege iniverint, extunc convocatis Principibus, Nobilibus, et

Siculis ac Saxonibus sicuti Boni publici perturbatores, secundum Dei justitiam condigna poena punire Domini Capitanei possint atque valeant.

Jegyzet. Az erdélyi kir. főkormányszék és fiscale archivum által készített gyűjteményekben meg van másolatban: de azok hibásabbak ennél s variansokat is tartalmaznak, jelesül az 1. és 2. art. össze van foglalva. ellenben a 7-ik art. két felé van osztva, s a második önálló pont igy hangzik: »7. Item decretum praeteritum in Diaeta Thordensi celebratum habeat authoritatem nec nc?« Hogy ez articulusoknak létezett — (vagy tán lappang) egy másik példánya is, az valószinű, dehogy a Benkő által Milkov. Tomus II. 321. a jegyzetben idézett 8-ik pont következő része: Inter horum pariter comitiorum Decreta legitur infra: Item quod universitas Praepositorum debeat conservare ducentos sive equites sive pedites, requiratur Dominus Reverend.s ut compellat eos« nem ezen a gyűlésen, hanem 1542-ben hozatott, kitetszik az ez évi articulusokból. Megjegyzendő, hogy ezen pontot Verancsics, ki pedig a többieket felszámlálja, ezt nem idézi (Munkái VI. 194—6. ll.) Szeredai Series Episcoporum 202-ik l. idézi ezen czikket, de mint 1542-ben hozott végzést.

(Egy a szász nemzeti levéltárban levő másolatról).

II.

1540. sept. 9.

Maylath István ország kapitánya felszólítja a brassaikat, hogy az országgyülésen kivetett hadakat állitsák ki.

Prudentes et circumspectj Dominj, amici nobis honorandi, Salutis nostre commendacionem. Dominaciones vestras rogamus vt statim ex pecunia illa Regnicolariter determinata centum bonos pixidarios electos conducant, quos ad feriam quartam proximam huc moueant, reliquam vero pecunie partem statim huc mittatis; tales pixidarios mittant; dominaciones vestre huc, qui valebunt. Nam qui minus apti erunt et videbuntur, eos remittemus rursum ad vos. Dominaciones vestras bene valere optamus. In Fogaras secundo die natiuitatis Marie Anno 1540.

Stepanus Maylad
Capitaneus etc.

Kulczim. Prudentibus ac circumspectis dominis Iudici et Juratis ciuibus ciuitatis Brassouiensis etc. Amicis honorandis.

(Eredetije egy nyolczadrét ivre, szélében irva Brassó városa levéltárában.)

III.

1540. sept. 27.

A kapitányok levele a kolosváriakhoz, melyben a berethalmi gyülés által kivetett portai adót sürgetik.

Prudentes et Circumspecti domini Amici Nobis honorandi, Salutem, credimus vobis constare, Quod cesar Turcarum, specialem suum oratorem in legacione ad hoc regnum m serit, exauditisque illius legacionibus, in conuentu parciali in Berthalom proxime celebratis, simulcum dominis Regnicolis Nobis visum est, pro regnj defenssione, certos legatos Regni ad cesarem Turcarum, qui in publico negocio istius Regni illic ageret, mittere, medio quorum parum muneris intromittere cogimur. Quorum ordinacionj, de singulis portis singulos quindecem denarios exigere decrevimus, ac ad generalem congregationem ad festum Beati luce Evangeliste In Zekelwasarhel affuturum celebrandam, e medio omnium dominorum et Nobilium bonis exigendos et importandos commissimus. Cedunt autem ad Ciuitatem vestram floreni quingenti, Pro eo requirimus vos, Nihilomiuus vobis auctoritate Capitaneatus nostrj, a dominis regnicolis Nobis concessa, sub oneribus alias in talibus obseruari solitis, et pena condigna harum serie comittimus firmissime, Quatenus prefatam summam pecuniarum plenarie exigendam ad terminum et locum presentibus prefixum administrare et importare debeatis et teneaminj. Secus in premissis non facturi. Datum In Civitate Meggiessiensi feria secunda in festo Beatorum cozme et Damianj Martirum. Anno dominj 1540.

Stephanus Maylad et Emericus Balassa
Capitanej generales Regni transsylvanensis etc.

Kivül. Prudentibus et Circumspectis dominis Judici, Juratisque civibus Civitatis Coloswariensis, etc. Amicis nobis honorandis.

(Eredetije néhai Tunyogi Csapó József gyüjteményében.)

IV.

1540. september 27.

Mayláth István levele az erdélyiekhez, melyben a berethalmi gyülés által kivetett portai adót sürgeti.

Prudentes ac Circumspectj dominj amici honoraudi Salutem ac Nostram commendacionem; credimus dominacionibus vestris Jam constare quid hic Regnicolariter conclusum sit, Ideo dominaciones vestras Rogamus velint ad diem Sanctj luce proxime venturum Tales fratres vestros ad Zekelwasarhel congregacionem ibi fiendam Mittere, qui a dominacionibus vestris plena informatione bene Edocti sint.

Preteterea pro munere cesari mittendo Regnicolariter aliquod conclusum est, cedit Itaque ad dominos Saxones f $^{m}_{IIIj}$ (3500 fl.) quos ad diem et locnm premissum plenarie Exactos illuc mittere debeatis, detis scire ceteris quoque fratribus vestris vt Interea temporis Ex f $^{m}_{IIIj}$ ad ipsos cedentes, in unum collectos, absque defectu in vera summa administrare minime postponatis, alioquin penam condignam non evitabunt. Secus non facturi et felices valete. In Berthalom feria Secunda ante festum beati Michaelis Archangeli 1540.

Stephanus Maylad capitaneus
generalis Regni Transsiluaniensis.

Külczim. Prudentibus ac Circumspectis dominis Magistro civium, Judicibus et Juratis civibus ac Senioribus consulibusque ciuitatis Cibiniensis etc. amicis Nobis plurimum honorandis.

(Eredetije levélpapirra irva, melyen nincs vizjegy, s melyre Mayláth kis gyürüpecsétje van nyomva, a szász nemzeti levéltárban a. a. 1540. 377. szám alatt.

V.

1540. sept. 27.

A kapitányok levele a szebeniekhez, melyben a berethalmi gyülés által kivetett portai adót sürgetik.

Prudentes ac Circumspecti domini amicj Nobis honorandi. Salutem. Quitquid Nunc in dieta Berthalmensi Regnicolariter conclusum sit, credimus ea a fratribus eorundem perspicue Intellexisse; verum Quod cesari turcarum nullam certam Relacionem fecimus, statuimus tamen vnam generalem congregacionem in oppido Zekel wasarhel in festo beatj luce Ewangeliste celebrari. Ex quo certa istius Regni negocia et deffensio Jndicit Nobis, Munera quoque cesare Majestatis turcarum per certos oratores Regnj mittere; Ideo posita Racione cedunt ad dominaciones vestras fl $\overset{m}{\text{ij}}$ quos et a fratribus eorundem Intellexisse habundius credimus; vestras itaque dominaciones Requirimus et eciam commitimus, ut ad dietam premissam, Termino in dicto, Tales numerosos et pociores fratres vestros (Ex quo tam Ardua Regni Negocia Instant) Mittatis, cum quibus omne bonum tractare valeamus, per quos preterea ipsam pecuniam determinatam, absque defectu ad eundem locum et diem plenarie mittere velitis, considerare enim possunt dominationes vestre Quod si hoc Neglectu duceretur, quanta clades (quam deus Avertat) Regno Satis infelicj emergj posset; secus Igitur nulla racione feceritis, que et felices valeant. In civitate Megyesiensi feria Secunda In festo beatorum fabiani et Sebastiani Martirum (*hibás a Damianj et Cosmae helyett*) Anno 1540.

Stephanus Maylad et Emericus Balassa
Capitanej Regni Transsiluanensis etc.

Külczim. Prudentibus ac Circumspectis dominis Magistrocivium, Judicibus et Juratis civibus ac consulibus civitatis cibiniensis etc. Amicis nobis honorandis.

Jegyzet. A keletet az iró elhibázta. Fábián és Sebestyén napja jan. 20-ra esik — ekkor pedig nem kelhetett a levél, mely a sept. 21-ki be-

rethalmi gyűlésre hivatkozik, s melyet a kapitányok irnak alá, kik jan. 20-án még nem voltak azok. Mayláth 1540. jan. 20-án Fogarasban volt, mint ezt egy a n. kir. kamarai levéltárban lévő s sajátkezüleg irt levele igazolja. Egyszerre kelt az a II. és III. sz. a. levő levéllel.

(Eredetije egyszerű vizjegy nélküli papirra van irva, s két veres viaszk gyűrűpecséttel lepecsételve. Az egyiken Balassa czímer: ökörfei, szarvai közt hatágu czimerrel s E. B. betükkel: a másikon egy menőfélben levő griffmadár e betűkkel: S. M. A szász nemzeti levéltárban a. a. 1540. 373. szám alatt.

VI.

1540. oct. 9.

A szebeni tanács meghivja a brassaiakat a Mayláth által Székely-Vásárhelyre hirdetett országgyülésre.

Prudentes et circumspecti dominj et Amicj honorandi. Salutem et nostri commendacionem. Exquo ad mandatum Spectabilium et magnificorum Dominorum Stephani Mayladt et Emerici Balassa, Capitaneorum Transylvaniensium vua generalis congregacio in Oppido Zekelwasarhell ad festum Beati Luce, Ewangeliste, proxime futurum per Dominos Regni (colas) celebrabitur, Ideoque prudentibus dominacionibus vestris firmiter commitimus et mandamus quatenus certos pociores viros cum plena informacione et bono modo istuc ad prescriptum diem et terminum ac locum modis omnibus transmittere velitis et debeatis, secus nullo modo facturi, Valete, datis Cibinij Sabbatho proximo post Franciscj Anno Dominj 1540.

Magister Ciuium, Judices, Juratique
Consules Ciuitatis Cibiniensis.

Külczim. Prudentibus et circumspectis Dominis Judici Juratisque Ciuibus Ciuitatis Brassouiensis Dominis et Amicis honorandis.

(Eredetije levélalakban irva Brassó városa levéltárában.)

VII.

1540. október 12.

Mayláth István levele a szebeniekhez, melyben a Székely-Vásárhelyre oct. 18-ára hirdetett országgyülés elhalasztását irja meg.

Post Salutem et Nostri commendationem. Prudentes ac Circumspectj dominj amicj Nobis honorandi. Memineri possunt dominaciones vestre Qualiter preterita parciali congregatione in oppido Berthalom nouissime celebrata Regnicolariter conclusum erat, ut ad festum beati luce Ewangeliste proxime venturum generalis congregacio puta trium Nacionum pro Tractanda pace et Tranquillitate istius misere patrie in oppido Zekelwasarhel celebraretur, vbi hoc quoque minime ommissum erat, ut ad externos hungarie dominos Speciales fratres et nuncios nostros mitteremus; Quos cum propter brevitatem temporis, non credamus ad diem congregationis Redire posse, vbi et si quid absque accepto animo externorum dominorum deliberaretur, Eam sane maturam Judicare non possemus, neque ab altero sic censeri posset. Ne ergo dominacionum et vestrarum labores et fatigie Jnuane Superflueque Reddantur, Visum est nobis vnacum ceteris dominis et Nobilibus, hic nobiscum una existentibus ut dominaciones vestras, quousque oratores ad externos dominos Missj cum omni felici successu Redierent, ab ingressu presentis diete sint pacifice, nos cum divino adjuti presidio post Reditum Nunciorum Regnj de inchoanda Nova congregacione dominaciones vestras et de die et de loco cerciorabimus una cum domino collega nostro. In castris sub gergen positis feria tercia ante festum beati Gallj confessoris 1540.

Stephanus Maylad
Capitaneus Transsilvanensis etc.

Kivül. Prudentibus et Circumspectis dominis Magistrocivium, Judicibus et Juratis civibus civitatis Cibiniensis etc. amicis nobis honorandis.

(Eredetije, mely mérték vizjegygyel ellátott levélpapirra van irva s veres viaszkon gyürűpecséttel volt lepecsételve, mely azonban teljesen lekopott, a szász nemzeti levéltárban Collectio Posterior nro 361 ex 1540.

VIII.

1540. october 14.

Ferdinánd király utasitása Nádasdy Tamás s több Erdélybe küldött követei számára.

Instructio data Magnificis fidelibus nobis dilectis, Thome de Nadasd Magistro Tauernicorum et Capitaneo nostro, Caspari Horwath de Wingarth Cubiculariorum nostrorum Magistro, Sigismundo Balassa de Gyarmath comiti comitatus Borsodiensis et egregio Georgio Seredi, Ad fideles nostros Spectabiles et Magnificos Waywodas et reliquos Ordines ac Status Regni nostri Transsylvanie, ita ut si ex ipsis Oratoribus et Nunciis nostris unum aut plures aliquo casu abesse contingeret, Reliqui tamen in ipsa instructione procedere debeant.

Primum dicta salute et commendata gratia nostra tam in Conventu generali trium Nacionum, quam particulari in Civitatibus item ad personas singulares.

Revocent in memoriam Nos ab initio Viuente adhuc Serenissimo Rege Ludovico Sororio nostro charissimo pie memorie, omni studio, cura et diligentia opera prestitisse ea que ad Regni hujus Hungarie conservacionem et salutem pertinere videri poterant et propriis sumptibus castra pleraque in Croacia et Dalmacia conseruasse, ac bonum Numerum Militum stipendio nostro aluisse. Vbi autem casu et infelici prelio prefatus dominus Ludovicus Rex occubuisset, Nos non tam pro Juribus nostris asserendis: quibus clarum erat Regnum hoc Hungarie ad Nos liberosque nostros pertinere, quam pro conservacione tam Incliti Regni et ne ex eius periculo toti etiam christianitati detrimentum accederet, Omnia fecisse et tentasse, que ad salutem et tranquillitatem Regni pertinebant, Vbi pacatis consiliis res non successura videbatur, ad arma confugere fuimus coacti, Cumque varie per annos aliquot certatum fuisset inter nos ac Serenissimum Joannem Regem, Videremusque Mutuis huiusmodi dissidiis et dissensionibus Regnum vastari, miliciam atteri et hostibus viam in Regnum aperiri, ex innato erga Na-

cionem hanc Hungaricam (studio) et pietate, Voluisse nos tolli omnem materiam ruine et cladis huius et ad pacatum concordie modum, quem serenissimus Rex Joannes proposuërat, accessisse, et cum eo Intercedente utrinque Juramento et literis utriusque Nostrum manu signatis, pacem et concordiam in articulos descriptam firmasse ac determinasse, ad quam observandam omnes illi domini consiliarii Joannis Regis, qui ad tractatus pacis et concordie fuerant admissi, Bona fide se literis ipsorum obstrinxerunt, Omnia illa inter nos sancita firmiter et inviolabiliter se observaturos et observanda totis viribus curaturos, Quod aliqui constanter prestare non negligunt.

Precipuus autem pacis et concordie articulus is fuit, ut decedente ex hac vita Serenissimo Rege Joanne, eciam si filium post se relinqueret, Regnum tamen totum et solidum cum omnibus prouinciis et partibus eidem Regno annexis ad Nos descenderet, filio autem illius aut liberis sexus utriusque de statu convenienti inter Nos pie conuentum est, Nos itaque sanctissime omnia prestare paratos esse, si in Regni possessionem pacate et citra armorum strepitum admittamur.

Iudicasse quidem nos, quod adhuc vivens talem curam de suis promissis et obligacionibus in negocio concordie et pacis Serenissimus Joannes Rex haberet, et ita provideret, ne iterum ad arma nobis confugere esset necesse; sed videre Nos non deesse quosdam qui obstare nitantur et qui ad Imperatorem Turcarum missis Oratoribus *) videantur pocius declinare, quam satisfacere articulis concordie et pacis. Qui tamen si dicunt defunctum Regem eorum sinceriter Nobiscum pacem iniisse, nescitur quid excusationis adferre possunt, si vero dicunt dominum ipsorum noluisse stare promissis, relinqui hoc potest judicio proborum, quali honore mortuum dominum suum, talia asserentes, afficiant.

Cogi itaque nos Jura nostra et pacis ac concordie effectum Armis asserere, Nisi cessauerint tales nobis et Imperio Regiminique nostro obstare, videre enim Nos ex istorum intentione et gestis, Regno Hungarie extremum periculum ac-

*) Eszéki és Verbőczi voltak. Veranesics Munkái VI. 116.

cersiri, ex quo et totam Rempublicam Christianam labefactari videamus, Quod rerum periti, exemplo multorum Regnorum, facile Judicare poterunt.

Intellixisse eciam Nos, prius ab aliquibus primoribus subditis olim Serenissimi Joannis Regis, varie ipsos Transylvanenses sollicitatos esse contra pacis et concordie articulos. Quod fieri non decebat, maxime ab his, qui nobis per literas suas obligati sunt, cum scirent illi, hoc sine notabili calamitate fieri non posse; ne itaque huiusmodi hominum suasionibus seduci sese paciantur, Agant viis et modis quibus melioribus scient et poterunt, pro eorum prudencia.

Intellexisse eciam Nos, quod proxime per Turcarum Nuncios ad dietam et conuentum sollicitati fuerint *), ut scilicet illis audienciam prestarent, Nos vero non intelligere, quid illi Nuncii adferre possent aliud, quam Regni periculum, nam siue ad obedienciam Turcae hortentur, siue id petant, ut recens Nato Joannis Regis filio obediatur, non est dubium, quin rem suam agant, ut Regno in tantis periculis constituto, sibi viam ad occupandum paret. Posse autem status Transsylvanię facile Judicare, quam periculosum sit puerile imperium non modo Regno ita lacero et diviso, sed etiam solido et pacato.

Quod si vero preseferat Turca velle se Regnum vel partes eius alicui prefecto subdere, Cavere nihilominus sibi debent, vel solo exemplo Transalpinensi et aliorum complurium, ne in condicionem ita miserandam, ut est Transalpina, se precipitent, et judicent ipsimet, quod si vel tributi nomine, vel alia quacunque racione se illius Imperio subdiderint, difficillimum erit Regionem eam ita natura et Civitatibus Castrisque munitam ex illius manibus extricare. Idcirco per fidei christiane per patrie, uxorum, liberorum, tantidemque populi christiani et libertatis amorem eos ab hoc proposito dehortentur et retrahant.

Nec est, quod de salute sua et securo Regni Statu amplius dubitent, nam Majestas Cesarea frater noster charissimus, totis viribus in hoc iucumbit, ut cum Pontifice et Rege

*) A berethalmi gyűlésen 1540. sept. végén.

Gallorum ac Statibus Imperii, ut in defensionem non solum huius Regni, sed tocius Reipublicę Christianę expedicio suscipiatur et Regnum hoc in libertatem pristinam vendicetur. Habere Nos et nunc eas vires, ut illos et eciam omnes Regni partes asserere nobis et tueri posse, deo auxiliante, non dubitent.

Pręterea superioribus diebus Waywode ipsi miserant ad nos certum numerum gencium et tormentorum Bellicorum petentes, Nos quidem ea prędstare ac paratos fuisse quemadmodum et nunc paratos esse, Sed quum nullam eo tempore ab ipsis Waywodis et Regno securitatem habuissemus, prestari ea, que petebantur, dilata fuerunt, Quod boni consulant, Ubi tamen medio istorum Oratorum nostrorum de voluntate regni et Waywodarum certiores facti erimus, et numerum illum et si necessitas postulaverit, ampliorem eciam, una cum tormentis bellicis mittere nos paratos esse, ad quod ita expedita et instructa omnia per nos teneri, ut citra moram iter aggredi et in Transylvaniam intrare possint.

Habeant in hoc Oratores Intelligenciam mutuam cum Waywodis, quomodo de his loquendum sit et an publice vel ut consultius videbitur.

Poterunt eciam admoneri Nos eum habere pietatis respectum, quod Regni Hungarię vel partium eius gubernaculum nunquam suscepturi essemus, nisi dei auxilio et fratrum nostrorum viribus ita essemus suffulti, ut crederemus nos eciam tueri et conservare posse.

Agant imprimis cum Waywodis: declarantes nos illorum causa omnia facere paratos et habuisse eciam exercitum paratum ad illorum defensionem et liberacionem et ita nos credere, quod hoc intellecto Exercitus Joannis Regis de Transylvania properasset exire.

Exponant insuper Nos graciose respondisse pro illorum voto ad omnia quę per Gherendy, Thomam Nádasdy et Joannem Zalay proposuissent *).

Offerant et deinceps cumulatissimam graciam nostram

*) A bécsi cs. k. államlevéltárban levő fogalmazványban itt még e szavak is olvashatók: »quod clarius dominus Nadasdy testari poterit.«

Illis nunquam defuturam et Illorum consilio utantur in Dietis Indicendis et Alliciendis primoribus.

Nobiles admoneant in universum similiter et precipuos singillatim, ut patrie eorum Saluti et perpetue quieti consulentes: Ita rebus prospiciant: Ne perpetue seruitutis Jugum acceptent et vere Nobilitatis Nomine ac titulo se ipsos exuant et in condicionem Transalpinensem se suamque Nobilitatem et Regnum tam nobile precipitent, et Ne ex Transsylvania Transalpinam faciant.

Siculi eodem modo de memoria sue Nobilitatis admonendi erunt. Preterea usque summam flor. 5. aut 6. et eciam amplius millium, prout commoditatem vel Necessitatem exposcere videbunt, polliciantur, vel ut prioribus temporibus fuit transactum cum Francisco Lazar et Nicolao Kornÿs. Credimus cum tota Nacione Siculorum (prout nosse dicitur Joannes Lazar) posse transigi in quingentis vel minus. In hoc tamen eorum consilio utendum ducimur, qui rerum sunt gnari et in similibus exercitati.

Saxones item admonendi erunt, quod si Agros et Villas Turcae vel ab ipsis prefectus quisqunque fuerit, possideat, non posse vitari quin et Civitates Ingrediantur et ut gentis illius natura et mores sunt, timendum erit, ne pulsis prioribus possessoribus Civitates et municiones occupentur, huic enim rei et praemissis suis blandis et minis Turca viam struit et occasionem querit.

Declarent istis fauorem et graciam Nostram singularem erga eos, pro tot et tantis serviciis et prioribus et que ab Illis expectamus.

Cibinienses singulariter admoneri poterunt de Immunitate ipsis oblata et in Vniuersum omnem spem eorum de Nobis prius conceptam et per Nos oblatam confirment et roborent verbis quibus poterunt.

Cum singularibus personis agant pro condicione rerum et personarum, juxta consilium Waywodarum et aliorum quos ex animo fauere rebus nostris intellexerunt.

Ferdinandus mp.

Ad mandatum Sacrae Regiae Majestatis proprium

(P. H.) Ad. Carolus mpr.

Kivül: Instructio ad Status Transylvanie pro Thoma de Nadasd Ablegato. Sub L-ra A.

(Eredetije a m. k. kamarai levéltárban, egykorú fogalmazványa, mely azonban csak jelentéktelen variansokkal bir, — a bécsi cs. kir. állam levéltárban.)

IX.

1540. oct. 16.

Balassa Imre országkapitány a kalotaszegi nemességet felhivja, hogy a zsúki országgyülés által kivetett zabot szolgáltassák be.

Emericus Balassa de Gyarmath Capitaneus generalis Regni Transsiluanensis etc. Vniuersis et singulis Egregÿs Nobilibus ac vniuersitati Incolarum in districtu Kalothazek vbiuis conmorantibus presentes visuris Salutem et fauorem, constat vobis Juxta constitucionem Regnicolarum in Swk editorum (igy) iam ante id tempus hostiatim vel domatim singuli singulos unius cubuli auene inter cetera victualia ad vsum exercituum vel gencium administrari debuissetis, Quod vos hactenus neglexissetis in derogamen exercitus nostri, ac mandati; Quare vobis comittimus, et Nichilominus Auctoritate nostri Capitaneatus qua impresenciarum in hac parte fungimur, strictissime mandamus quatenus visis presentibus semota quauis omni ocasione et procrastinacione aliquali hostiatim et domatim singuli vestri singulos duos cubulos Auene de medio vestri ordinare et administrari facere, et huc ad Monosthor portare et mittere modis omnibus debeatis, ex quo prius vos neglexistis vnum et vnum cubulum Auene ad vsum Bellicum soluere; Alioquin si secus facere attemptaueritis, non Nobis sed vestre negligencie Imputetis si aliquid mali vobis euenerit, Secus ne feceritis, presentibus perlectis exhibenti restitutis. Datum in Colosmonostor Sabbato proximo post festum Colomanÿ Martiris Anno domini Millesimo Quingentesimo Quadragesimo.

(P H)

(Eredetije papiroson a budai m. kir. kamarai levéltárban. (Acta Transilv. Fasc. VI. nro 13.).

X.

1540. oct. 26.

Maylath István meghivója a Nagy-Sinkre hirdetett országgyülésre.

Prudentes et circumspectj dominj Amici nobis honorandi, Salutem et Nostram graciam. Quia Serenissimus Romanorum Hungarie, Behemie etc. Rex Spectabilem et magnificos dominos Thomam de Nadasd comitem comitatus castriferrej ac tauernicorum Sue Maiestatis Magistrum, necnon Sigismundum Balassa ad hoc regnum in legacione misit, pro eo dominationes vestras et rogamus et admonemus, velint duos pociores fratres vestros, tales ad quos vestra secreciora confidere poteritis, ad feriam secundam (nov. 1) proximam ad Nagh Scenk, pro audianda intimata sue Maiestatis mittere, et felices cum hijs valete. In Nemethij feria quinta post Beatj Demetrij Martiris 1540.

Stephanus Maylad
Capitaneus Transylvanensis etc.

Külczim. Prudentibus ac Circumspectis domino Judicj et Juratis ciuibus ciuitatis Brassouiensis Amicis nobis honorandis.

(Eredetije Brassó városa levéltárában.)

XI.

1540. oct. 30.

Bebek Imre a brassaiakat meghivja Szt-enbe, hogy a királyné izenetét hallgassák meg, s felszólitja a sz. mártonnapi adó befizetésére.

Prudentes et Circumspecti domini et Amici obseruandissimi.

Salutem. Sacra Reginalis Maiestas et domina domina nostra Clementissima me ad dominaciones Vestras Mittere dignata est, vt Cum dominacionibus Vestris de conseruacione et Salute istius Regni Tractare Consulereque deberem. Inhibuit tamen nuper Magnificus dominus Maylad michi liberum ad dominaciones Vestras accessum, proinde dominaciones Ve-

stras Rogo, Nomineque prefate Serenissime domine Regine instantissime hortor, Velint sine omni ampliori dilacione Certos ex Fratribus suis Ad Cibinium plena informacione mittere, quo Ego quoque deo dante In omnem Rerum Euentum quam Citissime Ibo, Cum dominationibus Vestris Tractaturus, et omne nomine Sue Maiestatis declaraturus. Ceteris quoniam instantissimis Necessitatibus Maiestatem Suam Serenissimam Vrgem, Rogo dominaciones Vestras, Velint per eosdum fratres suos Taxam sancti Martini Cibinium plenarie Mittere, ut sua Maiestas et debitam fidem et obedientiam dominacionum Vestrarum Intelligere experirique et Eisdem graciam Suam Cumulatissime exhibere valeat atque possit. Valere dominaciones Vestras Cupio ex Almas 30. octobris 1540.

Amicus et Frater dominationum Vestrarum

Emericus Bebek,
de Pelsewcz etc.

Kűlczim. Prudentibus et Circumspectis dominis Judici et Juratis Civibus Ciuitatis Brassouiensis etc. Amicis obseruandissimis.

(Eredetije a brassói városi levéltárban).

XII.

1540. nov. 17.

Erdélyi főurak levele Mayláthhoz, melyben öt a Balassa által tartott fehérvári országgyülésről értesitik.

Spectabilis ac Magnifice domine, domine nobis gratiosissime.

Post Servitiorum nostrorum commendacionem. Cum a vestra Spectabili a magnifica dominacione venissemus usque ad Szentagotta, convenimus cum fratre et Amico Nostro domino Georgio Knol, qui hesterna vesperÿ redÿt ex Cibinio, qui eciam constitutus fuit cum camerario Wÿzaknensi Georgio Hamwaÿ, qui retulit ei, quod Balassa congregacionem fecisset Albe ad feriam terciam preteritam, jbidem dixit adesso Fran-

iscum Horwat ac Bornemissam; ceterum unus concivis juratus Szassebessiensis, retulit ei quod Bornemissa exivisset ex civitate Szassebes, si Balassa non animasset eum. Ille eciam dixit, quod ex consilio Balasse iterum renovasset Bolyam cum pixidariis XII.

Sex consules jurati constituti sunt cum amico nostro prefato Cibinium, qui omnino dixerunt se itta conclusisse quod non deficient a nobilibus ac siculis usque ad mortem, ac Regem Ferdinandum optant.

Hec Vestre Spectabili ac magnifice dominacioni prefatus amicus noster scripsisset si non advenissemus. Demum vestram spectabilem ac magnificam dominationem quam felicissime valere optamus. Datum ex oppido Szentagotha feria quarta ante Elisabet. Anno domini 1540.

Ejusdem vestre spectabilis ac magnifice dominacionis

Seruitores

Gerendj, Apafy, Kalnaÿ
Nÿwthodij.

Külczim; Spectabili ac magnifico domino domino Stephano Maylat Capitaneo Generali Regni Transsilvaniensis domino nobis graciosissimo.

(Eredetije a m. kir. kamarai levéltárban: Acta publica fasc. 40. nro 87.)

XIII.

1540. December.

Ferdinánd izenete az erdélyieknek Harinay Farkas által.

Responsio Sacrę Romanorum, Hungariç, Bohemię etc. Regię Majestatis ad Dominos Transsylvanenses per Egregium Wolffgangum Farkas de Harÿnna.

Imprimis salutem dicat et graciam nomine Maiestatis Regię, dominis, qui miserunt eum et in universum si ipsis visum fuerit omnibus.

Maiestas Regia ab ipsis animo gracioso accipit, quod ad suam Maiestatem in re tanti ponderis miserint et perpetua sua gratia referet, quod requisiuerint voluntatem Eiusdem et deliberacionem in tanto casu, nec sine scitu et deliberatione

suę Maiestatis in hoc negocio respondere voluerint nuncio Turcę.

Maiestas sua intellegit legacionem et nuncium Turcarum Imperatoris et videt animum illius eundem esse, qui semper fuit, ut Regnum in plures partes dividat, quo facilius eo potiri possit. Maiestas autem Regia, Dominus noster clementissimus eo ab inicio omnem operam intendit, et nunc id agit, ut dispersa et diuisa in unum colligere possit, ne iuxta Salvatoris verbum in diuisione ista regnum desolari et perire contingeret.

Non videtur Maiestati suę, quod in aliqua parte applaudendum sit huic nuncio Turcę, ubi eos, et omnes regni incolas mancipia appellat, licet eciam si blandius et delectabilius quid dixisset, eo tamen tendit, ut instar aliorum, qui vera ipsius sunt mancipia, ipsis quoque pro animi sui libidine in rem suam abuti posset.

Nec illud suę Maiestati placet, quod ad ulcionem tendere se in Serenissimum Joanem regem bone recordationis pre se ferat, si diucius vixisset, per hoc enim palam facit in omnibus et amicis et subditis suis: se semper inventurum quod reprehendat et quod cum eorum ruina ulciscatur, unde discere et sibi cauere scient, quicunque ipsius amicitiam et subiectionem querunt, quum constet, interrumpendi amicitiam et foedera nunquam defuturam Turcę occasionem, ubi volet.

Quod item nominatim a se ipso, ex fratribus quidem eorum nulla electionis prerogativa ipsis concessa, principem proponit et eligit. In hoc maius quid derogasse eorum libertati vident, quam hactenus Moldavis vel Transalpinis esset derogatum. Illis etenim ex sanguine suorum principum in locum demortui eligere Waÿwodas hactenus liberum fuit.

Maiestas sua ita semper persuasum de domino Maÿlato habuit et habet, ut pro libertate patrie mortem quantumvis atrocem perferre esset prompcior, quam sub nomine suo eterne seruituti patriam tam nobilem in Regni et tocius Christianitatis detrimentum et periculum addicere, cui rei clarissimis rebus gestis testimonium dedit, ubi pro patria omnibus fortune casibus vel cum vite periculo sese obiectare nunquam dubitaverit, cuius sententię eum esse eciamnum Maiestas sua cer-

tissime credit, quod et ex verbis eiusdem nunc intellexit, licet id Maiestati sue nunciare necesse non erat, cum facta sua omnia optima et Regno salutaria Maiestati sue esse constet.

Tributum quidem et alia onera quod taceat Imperator Turcarum, mirum non est, cum sciat, quod qui se ipsi dedunt imperata omnia eciam intolerabilia libere et ingenue nutis facere et subire cogantur.

Videtur item Maiestati sue, quod electio aut proposicio ista principis, si quis bene introspexerit, non est adeo commoda et utilis, uti blande proponitur. Nam putat sua Maiestas proventus Regios Turcam sibi et suo fisco applicaturum et eos non futuros immunes eciam belli in christianos gerendi, et in omnes partes uti ipsi visum fuerit et suis facultatibus, hęc omnia tolerare cogerentur, et principem sibi datum cum sua tota curia nutrire et ad honorem omnem conservare, sicque se omni libertate exuere et pro nomine nobilium et liberorum (quibus principes et reges obligati ad libertatis consvetam formulam et omnem defensionem sanctissimo jurejurando adstricti esse solent) pro hoc inquam mancipiorum nomina et servitutem commutare non videtur prudentis esse consilii.

Nec credere et persuadere sibi debent, Civitatum claustra aut alias municiones in manibus suis relictum iri, sed eorum manibus erepta, in eorum perpetuam oppressionem et servitutis jugum uertentur omnia.

Non Maÿlathum (quem Maiestas sua certissimo judicio patrie et eius libertatis amantissimum judicat) non alium quempiam ita vecordem putat, qui principatum hunc a Turca oblatum, amplecti aut tenere vel in illum aspirare vellet, si vel naturę humane legem observare cogitent, debent enim homines perpendere, quid ipsi sint, in id eciam suos liberos promovere.

Quod si cuipiam principatus a Turca detur, ad vite tantum spacium datur, vita autem principum sub Turca constitutorum brevis esse solet et ad arbitrium ipsius tantum. Nam liberorum maximę tenerę etatis nulla apud Turcam racio habetur, et hoc esset certa pro incertis relinquere, nec putat hominem synceriter pium et christianum, qui ob suum commodum tot amicos, fratres, et alios omnes ingenuos, nobi-

les et liberos, patriam denique ipsam in servitutem perpetuam ob suam ad breve tempus duraturam eminenciam precipitare vellet.

Juramentum Thurcarum quale sit, vel periculo Regni huius discere potuerunt, ad occasionem quippe augendi res suas observare solent et cum visum fuerit, mille causis inuentis interrumpere consueverunt.

Nec est, quod sperent, posse se aliquando Jugum Turcarum excutere posse, si semel illi se subdederint, nulli enim hoc pro voto cessit, nec cedet cuipiam, nisi imperio illius penitus destructo. Mordicus enim tenet, quos semel ceperit.

Et his et infinitis aliis causis Maiestas sua et eius consilium accedere nullo modo potest ad primam partem proposicionis eorum, uti scilicet concordię cum Turca ineunde consentiret, aut eam ullomodo probaret.

Quod ad secundam partem, defensionem scilicet a Maiestate sua speratam attinet, jam Maiestas sua per Dominos Nadasdy, Sigismundum Balassa et alios suos Oratores missos, gratiose respondit, et non eum tantum numerum, quem petunt, sed et maiorem prestare parata est. Verum ad ipsorum judicium remittit, si in presidium mittere milites potest, nisi prius certa et secura sit Maiestas sua de his, ad quos mittere debet. Nam preter alia et milites ipsi volunt scire conditionem eorum, ad quos vadant et quorum fidei committantur.

Optauit itaque Maiestas sua per Oratores suos, ut Maiestatem suam assecurent domini Waywode et omnes Regni Naciones, paratamque se obtulit et nunc offert, cum certissimo effectu, toto illo numero petito, et maiori eciam, prout tempus et Regni necessitas exigit, exercitum missurum. Itaque uti primum Maiestatem suam de fide et fidelitate eorum securam et certam fecerint, e vestigio Gentes cum bombardis et ingeniis omnibus expedire parata est, et quo cicius Maiestatem suam de his assecurauerint, eo cicius gentes petite expedientur et in medium eorum ad omnem necessitatem attingent, quibus se pro hac hÿemis conditione toto defendere poterunt et castra apud fratrem Georgium et eius complices existencia expugnare.

Nunc Maiestas Regia totis viribus incubuit, uti Budam sedem Regiam et quasi Regni caput recuperare possit, vel bello vel pacato modo, et in utrunque modum habet Maiestas sua bonam provisionem, bello enim instat et urget et si pacato modo illi quorum interest responderint Maiestati suę ac Budam et reliquas municiones, quas habent (uti spem bonam dant) restituerint, et si de hoc inter Maiejtatem suam et illos conuenerint, Maiestas sua ante omnia optabit liberari castra et municiones in Transsiluania existentes.

Si vero bello rem transigere cogetur, nihil est, quod Maiestatem suam in missione gentium et bombardarum remoretur, sed intellecta et accepta ab eis certa securitate de fide et fidelitate, gentes in Transsiluaniam cum tormentis bellicis et aliis necessitatibus expedicionis promptas et paratas tenet subitoque expediet.

Ad defensionem autem eius partis Regni in hanc hyemem ita iam nunc providebit Maiestas sua, ut nec Moldavi nec Transalpini neque vicini turcę formidini aut periculo esse possint.

Ad futura vero tempora ut et partes illę Regni Transsiluanę et alia libera sint et secura a Turcis et aliis in pristinumque statum et nitorem restitui possent, Maiestas sua Sacratissima cum Excellentissima et Sacratissima Caesarea Maiestate ac aliis principibus Christianis prouidere decrevit, dei cum auxilio, ut pro certo speret, Regnum hoc universamque Christianitatem ulteriori sollicitudine cuiusuis periculi liberatum iri et in hunc finem Sacratissima Caesarea Maiestas Dietam Imperialem ad Ratisbonam ciuitatem Imperialem, Regno Hungarię propinquam indixit, ubi unanimi voto et consilio defensione inprimis huius Regni ita misere afflicti consuletur et prouidebitur.

Quum itaque videant, nulla in parte securam cum Turca amiciciam vel subieccionem et in Regni unione non parvam salutis spem repositam esse, fidem vero et omnem oblacionem Turcę ac mutacionem in alium quam hactenus fuerit statum periculosissimis peruculis plenam esse, ac Maiestatem suam cum Sacratissima Caesarea Maiestate et omnibus principibus ad eorum Regnique tocius ab omni periculo vindicandi salutem totis viribus iucumbere decrevisse, Maiestas sua eos hortatur

et monet, ut ipsi sint primi, qui se constantes esse demonstrent, contra omnes minas Turcarum et exemplo suo sint primi, qui se constantes esse demonstrent, contra omnes minas turcarum et exemplo suo primi sint aliisque preeant ad uniendum et non scindendum Regnum in tot divisiones principatuum, imitenturque maiores suos, qui acerbissima queque et mortis omne genus perpeti maluerunt, quam turpi huic seruituti illius Tyranni sese subiecere, licet sepius blandiori appellacione et promissis quibusquam invitati fuerint.

Más kézzel: Responsum Ferdinandi ad Transsylvanos.

(Egykorú másolat a m. k. kamarai levéltárban, hol ugyanez okirat egy másik példánya is őriztetik).

XIV.

1541. jan. 14.

A zombori táborba gyűlt erdélyi nemesek Tordára jan. 22-re a brassaiakat országgyülésre hivják meg.

Ladislaus, Nicolaus, Caspar ac Stephanus Banffÿ de Lossoncz, Wolffgangus Bersenÿ, Michael Kesserw . . . emus More, prouisor curie regiae majestatis domini Transsilvaniensis vnacum capitulo Albensi . . . gnis Ladislaus ac Wolfgangus Appaffÿ, Petrus et Joannes Kemenÿ, Andreas . . . enpalÿ, Joannes Gÿwlaÿ, Lazarus et Nicolaus Jankaffÿ, Joannes Waas, Nicolaus Walkaÿ, Franciscus, castellanus castri Hulnÿadiensis unacum comitatu eodem, Michael, Emericus et Simon Kabos, Ladislaus Makraÿ, Dominicus Gereffÿ, Ladislaus Kozarvarÿ, Nicolaus Ombozÿ, Albertus Mihalÿffÿ ceterique domini nobiles hic nobiscum existentes vobis universis et singulis prudentibus et circumspectis dominis, judici ac juratis ceterisque ciuibus ciuitatis Brasso salutem et mutui amoris incrementum. Intellexisse potuerunt dominaciones vestre, quanta pericula in capitibus, bonis hereditarijs ac alijs rebus mobilibus ipsa nobilitas vna nobiscum perpessa sit ab illis siquidem, qui jure jurando sese ad regni et omnium nostrum defensionem obligauerant, vt paucis enumeremus, domorum inuasiones,

nobilium et eorundem rerum depredaciones, miserorum colonorum indifferenter misere ac enormiter interfecciones, bonorum nostrorum incineraciones, matronarum, viduarum, ac virginum defloraciones ac salva reuerentia actu venereo occisiones, ecclesiarum parochialium depredaciones, divini corporis de vasis argenteis eiecciones et sine reuerentia illis abusiones, que non saltem a christianis verum et a paganis et hernicis (*sic, tán:* hereticis) inaudita esse credimus, et hijs multa similia perpetravimus. Viso igitur vltimo nostro malo et periculo, neminem post deum auxilium habentes, vltima nostra miseria cum Balthasaro Bornemijza et ceteris gentibus relicte regine mutuam intelligentiam habere compulit, quousque cum vestris dominacionibus mutuam intelligentiam habere possemus, nichilominus castella omnibus nobis rocuia distrahere et solo equare decrevimus. Admonemus igitur d. vestras, rogamus et obtestamur, dei reuerentiam inprimis pre oculis habentes, quatenus dom. vestre ad dominicum diem statim post festum Fabianj et Sebastianj martirum *) capitales personas e medio vestri cum pleno mandato ad oppidum Thorda mittere velint, cum quibus pariter uti cum fratribus nostris de regni conservacione loqui, tractare et definire valeamus, nam certas esse arbitramur dom. vestras de Turcico exercitu unacum Wayda Transalpinensi huc Transsylvaniam ingressuro, qui huic regno et omnibus nobis multa pericula inferre possunt. De hijs et alijs omnibus regni negocijs pari concordia et mutua intelligentia cum vestris do. . . . erit. Rogamus iterum in quantum salus patrie eisdem chara . . . faciant. Ittidem dominis siculis fratribus nostris scribendum . . . si vero dom. vestre non miserint et aliquid sinistri, quod deus . . . contigerit, non nobis sed dom. vestris culpa ascribendum . . . Datum ex castris sub Sombor existentibus feria sexta post festum beati Pauli primi heremite anno domini 1541.

Kivül Brassó.

(Eredetije Brassó sz. k. város levéltárában.)

Jan. 22.

XV.

1541. jan. 25.

Az erdélyi nemesek meghiró levele a szebeniekhez, hogy jöjjenek tüstent oda Tordára országgyűlés tartása végett.

Prudentes et circumspecti domini fratres et Amici nobis charissimi. Salutem et nostri commendacionem. dominacionibus vestris nunciaveramus manifestaveramusque per literas nostris (sic!) qualia pericula et depredaciones domorumque nostrorum Inuasiones. ac Interfecciones hominum. per istum depredatorem nostrum videlicet Emericum Balassa. Inter nos perpetrauit debachatus est que. quod quum cum dominacionibus vestris simul erimus apperte, manifestiusque Intelligetis. igitur visum erat nobis vnanimiter vt propter ista et eciam propter aduentum Thurcarum quod procerto Intelligimus. dietam istam celebrare sed tum dominus Maylad minime fieri concessit. Nunc autem legauimus Ex Fratribus nostris pocioribus quatuor personas, ad eundem ut, se converteret ad id quod melius esset patrie nostre, et dietam vnanimiter celebrare permitteret. Rogamus igitur vestras dominaciones vt ob respectum dei omnipotentis et eciam Salutem patrie nostre, dominaciones vestre velint sese preparare ad hec que salutem patrie nostre respicerent, non conspicientes aliquem eciam capitaneos nostros In perniciem patrie nostre, sed illud quod ad salutem nostram pertinet et dominaciones vestre mittant vel veniant pleno cum mandato ad nos ad diem dominicum proxime venturum et omnia que bona sunt in conservacionem nostram nobiscum tractantes. ceterum est quod dom. vestras bene valere cupimus, datum Thordee feria Tercia in festo diui Pauli apostoli Anno domini 1541.

Wolffgangus de Bethlen. ladislaus et
Gaspar Banffij, ceterique et Tota
Comunitas nobilium, fratres vestri etc.

Kivül: Prudentibus et Circumspectis dominis Judici Juratisque Civibus Cibiniensibus dominis et fratribus nostris obseruandis.

(Eredetije, mely mérték-vizjegygyel ellátott papirra van irva, s zöld viaszkkal volt lepecsételve, melyen a czímer kivehetetlen. — a szász nemz, levéltárban Coll. post. anni 1541. nro 385.)

XVI.

1541. febr. 12.

[illegible] Maylád és Bornemisza közt létrejött béke föltételei:

1541 Sabbato ante Diem Valentini facti sunt Articulj [illegible] in oppido Thordensi Inter Spectabilem ac Magnificum Dominum Stephanum Maylad Capitaneum Transyluaniensem Dominosque Regnicolas trium nacionum Regni Transyluaniensis et Magnificum Dominum Baltasar Bornemyza Capitaneum Reginalis Maiestatis ac Franciscum Horváth, Michaelem Horváth, Petrum Literatum ac Joannem Zalancy praefectos Castrorum Baluanos utriusque. Diod, Deva et Kikelwar in eodem regno Transyluaniensi existencuim. qui et suis et aliorum Castellanorum Seruitorumque Reginalis Maiestatis nominibus promiserunt se inviolabiliter seruaturos subscriptos articulos induciarum sub fide, honore, humanittate, usque ad Reditum dominorum Nunciorum mittendorum ad Reginalem Maiestatem et usque ad Dietam, que mox post reditum nunciorum per dominum capitaneum Maylad indici debet.

Primus vt Camere salium in oppidis thordensi et desiensi Maneant et sint in Manibus Spectabilis et Magnifici domini Maylad hominumque ab ipso deputandorum.

Camere vero in oppidis Vizakna et Zek in manibus Magnifici domini Baltazar Bornemyza maneant hominumque ab ipso deputandorum.

Camera autem in oppido Kolos sit in manibus et proprietate predictorum dominorum Stephani Maylad ac Baltazar Bornemyza, ita ut dimidia pars et iusta pars proventuum eiusdem camere penes vnvm quemque permanent.

Secundus articulus: Si interim, donec nuncij redierint a reginali Maiestate, aliqua subsidia imponerentur in hoc regno, tunc subsidia tocius Communitatis Huniadensis et earum possessionum in Comitatn albensi in quibus taxa denariorum quinquaginta, estate preterita imposita, ipse dominus Bro-

nemyza percepit. possit Idem dominus Bornemyza libere percipere.

Ceterum contigit in aliquibus possessionibus Comitatus albensis prefata taxa tam ab hominibus Stephani Maylad, quam ab hominibus domini Bornemyza exigere. Jam deinceps huiusmodi possessores, qui bis soluerent taxam. Non soluant amplius nisi semel: et taxam semel exactam equaliter diuidant inter se Magnificus dominus Maylad ac Bornemisza.

Subsidia ad possessionem pertinentem ad ciuitatem Zazsebes: item Zazvaros et Zerdahel ac Castrorum Deva, Diod, Leta, Almas, vtraque Balvanijos, Chicho, kikelwar, Boija et Zenthivan idem dominus Bornemisza et prefecti castrorum locorumque ibidem agencium percipiant, absque illis bonis ex pertinencia Zenthiván, Que dominus Franciscus possidet.

Subsidia uero omnia alia omnium Comitatuum intra ambitum huius regni transyluaniensis existencium, eciam a dominis siculis et saxonibus libere et sine aliquo impedimento percipiat magnificus dominus Stephanus Maylad capitaneus.

Subsidia autem possessionum pertinenicium ad castrum Gwrgen et Birsagia, si que fuerint, usque ad reditum Nunciorum et dietam mox sequentem, equaliter inter se diuidant et percipiant castellani Castri Gwrgen veteris et castelli ibidem Nouiter erecti, nulla alia iurisdicione habente a castellano castri ueteris Gwrgen.

Ipse autem magnificus dominus Maylad dabit Castellano Castri ueteris Gwrgen usque ad reditum nuncciorum et diete sequentis mox celebrande, qualibet ebdomada unam vas vini, pecudem unum mactabilem, sex currus lignorum, et tantum aque quantum sufficiens et necessarium erit.

Denique castellanus Castri Gwrgen possit reducere et exportare triticum ad uendendum pro vsv et Sustentacione familie ac victu necessario seruitorum ibidem in castro agencium.

Dominus Franciscus Kendj det ad castrum Vech victualia sicuti prius in Nemeti *) conclusem fuit: fenum quoque.

*) T. i. Szamos-Ujvár.

Si uero opus fuerit tantum addat feni, quantum unus homo in fasciculo uno portare poterit.

Dominus Franciscus Horvath remisit libere possidendos domino Francisco Kendj possesziones Gewch, Vasad, Zilwas Zentegyed possessiones vero Dengeleg, Hesdad, Moch, Noway et Marokhaza ad Zentivan occupatas gubernet Franciscus Horvath, a quibus preter censum ordinarium nihil exigat.

Si magnificus dominus Balassa contra regnum intrare vellet, extunc seruitores Reginalis Majestatis de castris auxilium ferant ad requisitionem tamen dominj Maylad Capitanei, ad quod se obligarunt seseque promiserunt.

Item captiui omnes, nobiles et Ignobiles in proprietate magnificij dominj Maylad Capitanej Transyluaniensis et in castello Twis: ac magnifici Bornemyza Capitanei Reginalis Maiestatis ceterorumque dominorum castellanorum in castris Reginalis Maiestatis agencium et existencium mox liberi sint et libere dimittantur quocunque ire voluerint.

Item omnes homines cuiuscunque status et condicionis sint et castellani servitoresque cuncti Reginalis Maiestatis in hoc Regno Transylvaniensi libere ire possint et redire quocunque voluerint.

Item omnia bona occupata dominorum nobilium tam a magnifico domino Maylad, quam a seruitoribus reginalis Maiestatis remittantur.

Item bona possessionaria dominj Nicolai Thomory remaneant apud illos, qui ea nunc possident: ipse autem Nicolaus Thomory libere possit absque impedimento habitare in domo sua Thordensi.

Item castra, castella vel fortalicia aut aliqua loca alia, ubi fortalicia aliqua erigi possent, nullo prorsus, dolo, fraude et furto diripient vel erigant.

Item salium omnium via ex utraque parte patefacta et libera fiat.

Adque ad predicta omnia obligauerunt sese memorati dominj seruanda inviolabiliter sub fide ipsorum christiana et honore ac humanitate, item si aliquod contra has inducias ab aliqua parte aten . . . fuerit extunc ab utraque parte, jure mediante reuideant et secundum modum delinquencium pena in-

fligatur. In testimonium quoque predictorum omnium predicti dominj sua sigilla presentibus impresserunt.

(Egykorú példány Brassó városa levéltárában, Fronius gyüjtemény I-sö kötet).

XVII.

1541. máj. 17.

Mayláth meghivója a Nagy-Selykre hirdetett országgyülésre.

Prudentes et circumspecti Amici nobis honorandi, Salutem et nostri commendacionem. Noueritis quod nos vnacum domino Reuerendissimo Joanne Statileo Episcopo Transyluaniensi, atque eciam alijs dominis pocioribus nobilibus Regni huius Transyluanie vna constituti, de Regni pacifica conseruacione loqueremus et tractaremus, vnam parcialem congregacionem ad feriam terciam proxime venturam in possessione Nagselk duximus vnanimiter indicendam. Requirimus igitur vos et nichilominus vobis Authoritate nostra qua fungimur firmiter committimus, quatenus Acceptis presentibus, duos fratres vestros pociores ac seniores ad predictam congregacionem pretitulatam huc ad nos mittere debeatis et teneamini, cum quibus valeamus loqui et tractare de futura pace et regni huius pacifica conseruacione. Secus ne feceritis. Valere vos optamus. Ex ciuitate Meggesiensi feria tercia proxima post festum Beate Sophie viduc Anno Dominj Millessimo Quingentesimo Quadragesimo primo.

Stephanus Maylath capitaneus
Regni Transyluanie Generalis etc.

Külczim. Prandentibus Et circumspectis Judici, Ceteris Eciam Juratis ciuibus et Consulibus Ciuitatis Brassouiensis, Amicis nobis Honorandis.

(Eredetije Brassó városa levéltárában).

XVIII.

1541. jun. 8.

A királyné és Mayláth párthivei között kötött fehérvári béke.

In nomine sanctae et individuae trinitatis, patris et filii et spiritus sancti, amen. Cum superioribus diebus in Naghselk convenissent Transsilvaniae trium nationum repraesentantes . . .*) regnum Transsilvaniae et decretum fuisset, nemine contradicente, quod quamprimum exercitus alemanorum qui obsedit Budam **) discesserit et ille discessus pro certo fuerit approbatus. Tunc statim ex voluntate utriusque partis debeat convenire totum regnum: id est domini nobiles, Siculi et Saxones debeant eligi nuncii et oratores ex potioribus regni Thordae, in quo conventu proficiscantur et praestent obedientiam filio serenissimi quondam domini Joannis regis tanquam domino et regi ipsorum et debeant tractare et concordare cum dominis praelatis et baronibus ac nobilibus regni Hungariae, qui sequuntur factionem ipsius infantis, de statu regis et regni sicut melius videbitur. Et ut ista res meliori modo fieri possit in praedicto conventu de Naghselk destinati sunt commissarii et nuntii reverendissimus ac magnificiet egregii domini Jonanes Statilius episcopus Transsilvanus ac Regni Hungariae consiliarius ac(Regni Hungariae Consiliarius) Franciscus de Kend, Wolfgangus de Bethlehem, Martinus Andreas et Nicolaus Zabo judex civitatis megyensis, qui plena potestate debeant tractare et concludere cum dominis Balthasare Bornemissa capitaneo reginalis Majestatis ,Michaele Horváth castellano castri Diod, Francisco Horváth castellano et praefecto castrorum Wywar et Wecz, Paulo Bank castellano similiter castri Wywar, Joanne Zalanczy castellano castri Kekelle Wywar, Petro Literato castellano castri Deva, Joanne Keczy castellano castri Geragyn *(Görgény)*, Paulo Zerdahely castellano castri Almas et Christophoro Nagi castellano castri Czihl *(Csicsó)* caeterisque

*) A kormányszéki példányban: perpraesentes universum.
**) Május 3-án érkezett Buda alá.

omnibus servitoribus reginalis majestatis, de modo via et ordine, ne interim regnum veniat in desolationem, unde cum praefatus dominus reverendissimus episcopus Transsilvaniensis cum ceteris collegis suis dominis Francisco de Kend, Wolfgango de Bethlem, Martino Andrea et Nicolao Zabo Megyensi, nomine totius regni, alia vero ex parte praefati domini Balthasar Bornemissa, Michael Horwath in Diod, Johannes Zalanczy in Kikellewar et Petrus literatus in Deva castellani, nomine suo et aliorum omnium servitorum reginalis majestatis convenissent Albae Juliae et per aliquot dies consultassent et tractassent de statu publico devenerunt ad hanc concordiam:

Primum quod praefatus dominus reverendissimus Transilvaniensis cum praedictis suis collegis iterum ratificaverunt illam deliberationem regni de mittendis oratoribus modo quo supra.

Item quod de proventibus pertinentibus ad coronam et ad regem, regnum Transsilvaniae decrevit reddere rationem regi futuro.

Item quod spectabilis et magnificus dominus Stephanus Mayladt regni Transsilvaniae capitaneus, pro quiete et tranquillitate regni, obtulit omnem operam suam quam potest praestare, ergo castella Gewrgyn et Weecz debeant mox sine dilatione demoliri et destrui, ita tamen quod dominus Joannes Keczy sit solutus de illa obsidione et percipiat et possideat medietatem possessionum et pertinentiarum spectantium ad ipsum castrum Gewrgyn, aliam autem medietatem et proventum pertinentiarum percipiat officialis ille, quem ad hoc constituerit dominus Mayladt, quem officialem dominus Johannes Keczy debebit assecurare literis et fide sua, quod nullum damnum aut injuriam patietur; ea tamen conditione, quod regnum teneatur tantum subsidii cum tempore praestare ipsi domino Joanni Keczi, quantum officialis domini Mayladt perceperit ex medietate proventuum pertinentiarum castri Gewrgyn.

Praeterea dominus Franciscus de Kend libere possideat castellum quod erexit in Felfalw in claustro cum omnibus illis bonis, quae hucusque possedit ex vi articulorum Torden-

sium, ita tamen quod juxta articulos debeat dare illud subsidium ad castrum Weecz sicut in ipsis articulis continetur.

Item Quod ex castellis Desiensi et Thordensi mox educantur servitores domini Maylath et ipsa loca dimittantur ad manus colonorum, proventus autem Dees, Torda, Kolos, Zeek, Wyzakna ita sint et maneant sub illa conditione sicut in conventu Tordensi deliberatum fuit.

Item Quod de monasterio Monosthor dominus reverendissimus cum coeteris suis dominis collegis praefatis accepit hanc rem in se, ut bono modo possit de ea re concordari in futura diaeta.

Item Quod bona domini Francisci Kewressy pertinentia ad castellum Bolia, nunc occupata debeant remitti et relaxari possidenda per officiales ipsius domini Francisci Kewrewssy si quid officiales *).

Item Quod Thomas Mihalffy non debeat impediri per dominum Maylath vel dominos regnicolas in persona vel rebus et bonis suis, ita tamen ut in futura diaeta negotium ipsius Tomae Myhalffy si fieri poterit, per concordiam componatur, sin autem illud fieri non poterit electi judices regni revideant illam causam cum omni onere et potestate **).

Item Quod bona quondam Nicolai Thomorij occupata sunt ex voluntate regni, praefati nuncii et commissarii laborabunt et dabunt operam, ut ex voluntate regni illa bona remittantur et restituantur haeredibus praefati quondam Nicolai Thomory, quantum autem attinet ad possessionem Feyrd de illo fiat jus, quia in illo nobiles de Bathor agent causam suam.

Item Quod in cmnibus comitatibus, civitatibus, oppidis et caeteris possessionibus ac villis universisque castrorum pertinentiis quas hucusque possederunt, et habuerunt servitores reginalis majestatis, habeant etiam nunc et (possideant,

---

*) Egy sor üres. Kimaradtak a köv. szavak: »si quid autem per officiales interim occupatum est, et ipse quoque teneatur restituere illis, a quibus ademerunt.

**) A fennebb kimaradt szavak ide voltak igtatva.

nulli tamen nobilium aut alterius cujusvis *) gradus ac conditionis homini molestiam et injuriam, inferendo neque dominus Maylath in illis**) eos vel eorum jurisdictionem impediat.

Item Quod de violatione et non observatione articulorum Thordae institutorum et per quosque violatorum processus juris et justitiae complementum per judices ex utraque parte electos Thordae (jun. 27.) in dominica post festum beati Joannis baptistae celebretur et administretur et illud quod fuerit deliberatum statim executioni demandetur.

Item Quicunque vel judex, vel procurator, vel testis, vel pars ad agendas causas jus et juditium voluerit (libere) possit et valeat Thordam ad dominicum diem proximum post festum beati Joannis Baptistae venire et ibidem stare, morari et inde ad propria redire sub fide publica.

Item Statutum est, quod si aliquis ausu temerario in parte vel in toto non observaret ea quae nunc deliberata sunt, tunc et eo casu utraque pars teneatur omnibus viribus insurgere contra illum, sed ille prius jure convincatur.

Item Camera de Zenmarton prope Gewrgyn ***) maneat in manu ipsius domini Francisci de Kend.

Item. Quod si quis denuo erigeret, occuparet, subtraharet aut quomodocunque muniret aliquod fortalitium aut castellum, vel occuparet aliquo modo, illa castella ex quibus nunc praesidia extrahentur et gentes contra talem tanquam regium proditorem et publici boni turbatorem omnes, et si necesse fuerit totum regnum insurgere debeat et talem hominem punire.

Item. Quod isti articuli debeant observari per omnes status et ordines et ipsosmet qui ista statuerunt et per illos, qui quomodocunque et qualitercunque ad ipsos spectant et pertinent, sub illo onere et poena, quae expressa est in conventu Thordensi, id est, amissione fidei, honoris et humanitatis.

Item. Quod mercatores, institores et omne genus hominum possint libere vagari, ambulare quaestum facere et

---

*) Ezen nehány szó a fökormányszéki példányból van véve.

**) A kormányszéki példányban : rebus.

***) T. i. Görgény-Sóakna Tordamegyében.

alia negotia tractare sine ullo impedimento alicujus personae.

Item. Quod occupationes bonorum possessionariorum occupatorum post concordiam Thordensem restituantur per utramque partem, oppidum autem Bu(za) in isto statu quo nunc est usque ad diaetam futuram maneat.

Haec autem acta et conclusa sunt ut supra Albae Juliae quarta feria infra octavas penthecostes. Anno domini Millesimo quingentesimo quadragesimo primo.

Jegyzet. Az erdélyi volt kir. fökormányszéki levéltárban a Supplementum ad Articulos Diaetales című gyűjteményben van e végzéseknek egy 1798-ban vett, de nagyon hibás másolata, mely állítólag a m. kir. kamarai számvevőség birtokában volt eredeti példányról vétetett.

(Egykorú példányban, papirra irva, melynek vizjegye a földteke s a felett kereszt, a szász nemzeti egyetem birtokában a nem regestráltak közt.)

XIX.

1541. jul. 6.

Mayláth István meghivó levele a szebeniekhez a Kükűllővárban julius 8-án tartandó országgyülésre.

Prudentes et circumspecti Domini et Amici no . . . Salutem et nostri Commendacionem, visum est Reuerendissímo domino Joanni Statilio Episcopo Transsiluaniensi et Regni hungarie Consiliario, Vnacum Ceteris dominis Regnicolis, prout nobis quoque videtur, ut pro Euitanda Rabie hostium Regni, ad feriam sextam proxime venturam in oppido Kykellewwar, una dieta seu congregatio Jndiceretur, atque celebraretur. Requirimus igitur vos et Nihilominus vobis harum serie firmiter committimus, Quatinus statim Acceptis presentibus ad predictam feriam sextam ad Kykellewar, si vero predictus dominus Reuerendissimus propter aduersam valetudinem suam loco in predicto constitui non possit, extunc ubicumque dominacionem suam Reverendissimam constitutam esse Intelligeretis, illuc convenire debeatis et teneamini pro deliberandis et concludendis hys, que ad Bonum conservacionemque Regni pertine-

bunt, Secus ne feceritis. datum Ex castro nostro Fogaras feria quarta proxima post festum visitacionis Marie Anno 1541.

Stephanus Maylad Capitaneus, Regni Transsilvaniensis generalis etc.

Külczim: Prudentibus et Circumspectis dominis Magistro civium Judicibus Juratisque consulibus Civitat. Cibiniensis Amicis nobis dilectis.

(Eredetije, mely mérték-vizjegygyel ellátott papirra van irva s ma már kivehetetlen veres pecséttel volt lepecsételve, a szász nemzeti levéltárban: Collect. Post. Anni 1541. nr. 378.).

XX.

1541. nov. 15.

Izabella királyné decz. 26-ra Megyesre országgyülést hirdet, melyen rendeleteit a kincstartó fogja előadni.

Isabella dei gracia Regina Hungariae Dalmaciae Croaciae etc. fidelibus nostris prudentibus ac Circumspectis, Judici Regio, Magistro Civium, Ceterisque Juratis Civibus Civitatis nostrae Cibiniensis Salutem et graciam. Misimus in Medium Vestri Hunc Reverendissimum Dominum fratrem Georgium Episcopum Waradiensem, Thessaurarium et Consiliarium Nostrum, pro Certis rebus, quae ad Salutem et Conservacionem tocius Regni istius, et permansionem omnium vestrorum necessariae videntur, fidelitati igitur vestrae harum serie committimus et mandamus quatenus ad festum Sancti Stephani prothomartiris, proxime post festum Nativitatis Domini venturum, more alias Solito, omnes ad oppidum Meggyes convenire et congregari debeatis, illic omnem Animi nostri voluntatem ex ipso domino Thesaurario intelligetis, secus ne feceritis. Datum Lyppe, feria tercia proxima post festum Sancti Martini Episcopi Anno Domini Millesimo Quingentesimo Quadragesimo primo.

Ysabella regina. (P. H.)

(Eredetije nyilt rendelet alakjában irva — a szász nemzeti levéltárban: nro 793 anni 1541.)

XXI.

1541. decz. 6.

A szászok előterjesztése sérelmeik orvoslása ügyében Szebenben tartott nemzeti ülésekből a közelebbi országgyűlés elé.

Anno domini 1541 in congregatione dominorum Saxonum Transsilvaniensium circa festum beati Nicolai in Civitate Cibiniensi celebrata unanimiter pro conservacione totius Reipublicae conclusi sunt subsequentes articuli.

I. Ut domino Capitaneo ac aliis dominis Regnicolis declaretur et judicetur quod deinceps contra dominorum Saxonum privilegia et antiquas libertates nulla generalis Congregatio dominorum Regnicolarum in Civitatibus Saxonicalibus aut in terra Regia celebretur, sed saltem in locis aliis consvetis.

II. Quod nulla particularis congregatio celebrari debeat sed saltem universalis omnium Regnicolarum dominorum trium nationum et quidquid ibidem unanimiter conclusum et determinatum fuerit pro conservatione et permansione Regni, in eo stare volumus atque nos a Regno nequaquam segregari.

III. Quod propter praesentia pericula, quae prae oculis sunt et fuerunt tanquam exempla manifestissima, nullam potentiam in Civitates nostras intromittere volumus.

IV. Quod exercituantes gentes omnibus modis pecuniis vivere debeant et nullam potentiam facere.

V. Quod Szasz-Sebes et aliae Sedes Saxonicales, omnino restituantur Saxonibus, illis ad quos spectant, secundum eorum antiquas libertates.

VI. Ut finaliter Saxones omnes in suis antiquis privilegiis et libertatibus debito modo conservet, quemadmodum et antea quoque eisdem compromiserant et ipsis quoque sufficienter declaratum est.

(Seiwert: Akten und Daten Hermannstadt 1870. 30. l.)

XXII.

1541. decz. 27.

Statileo és Petrovic Tordára 1542. jan. 10-re országgyülést hivnak össze.

Prudentes ac Circumspecti Domini et Amici nobis honorandi Salutem et Nostri commendacionem. Superioribus diebus Reginalis Maiestas D. N. C. destinauerat ad hoc Regnum in medium Dnum vestrarum: Reuerendissimum dominum fratrem Georgium Episcopum Waradiensem, ac Thesaurarium etc. pro certis quibusdam negocijs, cumque iam esset in procinctu itineris, contigerant quedam alia negocia, quae iter suae Dominationis prepedierunt, et officium legacionis continuare non permiserunt. Nunc rursus Idem Reverendissimus Dominus Thesaurarius, relictis negocijs quae subsecuta erant, intravit in hoc regnum, pro obeundo officio susceptae legacionis a Reginali Majestate. Dominaciones igitur vestras tanquam Dominos et Amicos rogamus, velint electos homines ex ista Sede, fratres Dominacionnum vestrarum ad festum Sancti Pauli primi heremitae (jan. 10.) proximae (sic) venturum ad oppidum Thorda mittere, intellecturi legacionem Reginalis Maiestatis, et tractaturi cum ipso Dno Thesaurario de omnibus quae bonum publicum commodumque et defensionem ac Conseruacionem Regni huius, omnium dominationum vestrarum concernunt, acturique eciam de necessitatibus Suae Maiestatis. Dominationes vestras feliciter valere optamus. Datum Ex Gyalw in festo Sancti Joannis Evangelistae Anno 1541.

Joannes Statilius Episcopus Transsiluaniensis
ac Consiliarius Regni Hungariae etc.

Petrus Petrowyth, Comes Themesiensis
parciumque Inferiorum Capitaneus genaralis etc.

Kivül: Prudentibus ac Circumspectis Dominis Magistro Ciuium Judici Regio, Ceterisque Juratis Consulibus et Civibus Civitatis Cibiniensis etc. Dominis et Amicis nobis honorandis.

(Eredetije, mely levélalakban vizjegy nélküli papirra van irva, s gyürüpecséttel lepecsételve, a szász nemzeti levéltárban 1541-ik év 295. szám.)

XXIII.

1542. jan. 19.

A brassaiak tudatják a beszterczeiekkel, hogy a Maros-Vásárhelyre hirdetett országgyülésen meg fognak jelenni.

Prudentes et circumspecti domini et amici honorandi salutem ac nostri commendacionem. Intelleximus literas dominacionum vestrarum, et sciant dominiaciones vestre quod nos ad congregacionem in Zekelwasarhel celebrandam, mittere volumus duos vel tres pocioros nostros, secundum antiquam consuetudinem nostram ac Regni, nosque a regno non segregabimus, neque armata manu vt hostes, secundum antiqua ex consuetudine Regni, tamquam amici et patrię amatores pro patrie conservacione tractaturi mittere volumus. Quod vestris dominacionibus significandum duximus, Easdemque valere optamus. Datum Cibinij feria quinta proxima ante festum beatorum Fabiani et Sebastiani martirum Anno Domini 1542.

De congregacione eadem tandem ad Bistriciam mittere volumus. Quare et vestros quoque fratres ad hoc subordinare curetis ut unacum nostris de Zekelwasarhel ad Bistriciam proficisci valeant.

Magister Ciuium, Judices Juratique
Consules Ciuitatia Cibiniensis.

Külczim. Prudentibus et Circumspectis dom nis Judici et Juratis Civibus Civitatis Brassouiensis, dominis amicisque nobis honorandis.

(Eredetije levélalakban irva Brassó városa levéltárában).

XXIV.

1542. jan. 26.

Jelentés a székelyvásárhelyi országgyülés folyamáról.

Novitates in praesenti Congregatione generali Transsylvanica conclusae 1542.

Primo. Verba Fratris Georgii Thesaurarii ad Regnum haec sunt: Domini Transsylvanenses, intelligo in medium Vestrum ejusmodi rumores seminasse, quod Ego in perniciem Vestram potius ad Vos, quam aedificationem et defensionem venissem, sed talibus ne detis locum, quia ego in his omnibus manebo, quae Vos determinatis.

Secundo: Verba ejusdem Fratris Georgii: intelligo Petrum Waywodam Moldwensem Regno Vestro Transsylvanico minari, scitis omnes Domini Waywodam in Caesaris potestate esse, et hoc Regnum in defensione Suae Maiestatis fore, dificillimum est Ei contra stimulum calcitrare, non ergo ipse audet quiquam adversus Caesarem movere.

Tertio: Verba ejusdem Fratris Georgii: non Vos latet Domini Transylvanenses, quomodo Caesarea Majestas de manu nostra Budam regiam sedem ceperit, Reginalem Majestatem Dominam Nostram gratiosissimam et Nos una captos detineri jusserat, ubi unum nostrum Magnificum Dominum Valentinum Therek captum secum abstulit, quales tunc Literas sua Maiestas dederit, si cupitis, Vobis dabo ad legendum, in hunc ergo modum lectae, tenorque Literarum ejusmodi:

Prima pars literarum: Regio et Pars Regni Hungariae, ultra Thÿciam et Regnum Transÿlvanicum collata sunt filio Regis Joannis, exceptis istis quatuor locis Waradino, Themeswar, Fogaras et Cassovia, sed eâ tamen lege et conditione ut quoadusque filius Regius adoleverit, Frater Georgius possideat has duas Regiones videlicet: Hungariam et Transÿlvaniam.

Item Transylvania et portio Regni Hungariae Filii Regii ad Censum S. Michaelis annuatim cogantur decem millia florenorum in Aureis dare Caesareae Majestati, in ma-

nusque Fratris Georgii assignare, qui postea ut fidelis suae Majestatis Voluntati Caesareae ad felicem Portam Caesaream administrabit, si etiam unicus denarius Eis non manebit, dicta decem millia florenorum reddere cogantur.

Quod sua Maiestas Varadinum, Fogaras, Cassoviam cum omnibus suis pertinentiis Fratri Georgio contulit.

Quod Castrum Themessvár cum suis pertinenciis Petro Petrowith Sua Majestas ad possidendum Szancsakséggol (igy) dedit.

Postremo: Quod omnes eos, qui in his Mandatis nostris perseverabunt, ita habebo, et tractabo, ut reliquos meos mancipatos, qui vero non, talibus igne et ferro nocebimus.

Quod Frater Georgius ita nostrae Caesareae Majestati servire poterit, ut etiam Viennam ipsam Nobilissimam Civitatem Ei conferemus.

Petri Waÿwodae Legati Verba ad Regnum Transÿlvanicum: Domini Transÿlvanenses! loquimini, inquit, Fratri Georgio, ut jam remittat Domus meas Transÿlvanenses, quia si non remiserit, videtis non me esse Causam et Originem istorum disturbii et discordiarum, sed ipsum esse. Legati Ejusdem Waÿwodae, Dominationes Vestrae fidem ne habeant Fratri Georgio, nam memineri potestis de superioribus Ejus actibus, Exemploque Vobis bono esse poterunt, Quod Budam dedit in Manus Caesaris, quod me fide sua mediante domo meo evocavit, Consilio suo tractato cum Joanne Rege me captum Caesareae Majestati mittere fecit, sed DEO auxiliante sua Majestas mihi indulsit, sum ergo in Regno meo; si ergo Ei credideritis, procul dubio et Vos in manus Caesareas dabit.

Caeterum quod frater Georgius juramento facto in Capitaneatum generalem publice creatus, quod ei universaliter hostiatim unum florenum minus denario uno in subsidium dare promiserunt, sed ea causa: quod Castrum Wencz (igy e helyett: Vécs) Francisco Kendy et civitatem Zazsebes Saxonibus remittat.

Quod nullus Dominorum in medio Saxonum Exercitus teneat, sed civitatim pecunia vivant.

Quod si in his Frater Georgius non manebit, locaque dicta non remiserit, Regnum quoque constitutioni non stabit.

Postremo super hos Tractatus, Bornemÿzza motus, iratus in Civitatem Zazsebes profectus est.

Jegyzet. Ezen nagyfontosságú okirat eredetije meg volt még a mult század végén a m. k. kamara számvevősége levéltárában, s a főkormányszék 1798-ban másoltatta le. Lendvay Márton kamarai levéltárnok értesitése szerint az egy 55 számmal jegyzet codexbe volt beirva, mely az articulusok egész collectiója volt. Ma még lappang ezen codex, mert minden utánjárás daczára sem tudtam ráakadni. Hogy Vencz a szövegben tollhiba, azt azon történelmi tényen kivül, hogy Vécs volt a Kendy Ferencz fészke, igazolja a XVIII. sz. okmány is.

(A volt erdélyi kir. kormányszék levéltárában levő s a mult század végén készült másolatról.

XXV.

1542. jan. 26.

A szászok sérelmeiket a székelyvdaárhelyi országgyülés elé terjesztik.

Anno domini 1542. in crastino festi conversionis beati Pauli Apostoli, Articuli Universitatis Saxonum Transilvaniensium in congregacione dominorum Regnicolarum trium Nationum in oppido Zekelvasarhel celebrata ipsis dominis Regnicolis ibidem congregatis propositi ut sequitur.

Primo et ante omnia ut ipsi domini Saxones juxta eorundem antiquas libertates a divis olim Regibus Hungariae eisdem graciose concessas, quemadmadum et aliae nationes huius Regni debito modo conseruentur. Et nequaquam a modo deniceps a quoqunque exercituante et militante contra deum et eius iustitiam quovis modo molestentur, sed quilibet homo militaris aut exercituans aut cujuscunque conditionis fuerit, suis pecuniis vivere cogatur, ut ipsi Saxones fideles Regiae Maiestatis condigna pace et quiete gaudere censumque Regiae Maiestati suo tempore dare et persolvere valeant. Alioquin huiusmodi insolitis et indebitis aggravaminibus lacessiti velint nolint in contrarium facere cogerentur, juris regula dictante nempe quod vim vi repellere liceat. Quandoquidem his praeteritis temporibus proxime quidem elapsis intollerabili jugo tanquam gentium mancipia miserabiliter subacti sunt nemine prorsus adiu-

vante. Nam omnes exercituantes cuiuscunque generis sint qui in medium Saxonum veniunt, ipsis Saxonibus innumeralibus molestationum generibus abutuntur tanquam propriis eorundem mancipiis, victualiaque pro votis suis fede et turpitur absque ulla solutione consummunt. Quae autem ita consummere non potuerant, vel abducunt vel in terram fedissime profundunt, ita ut ex quibus rebus ipsi Saxones debitum censum colligere debuerint, ipsi exercituantes atque alii hinc inde divagantes, tam turpiter absummunt et dilapidant, ut nephas sit dictu. Quorum exempla quottidie exstant innumerabilia, adeoque plebem devorant ut escam panis ita ut extra cutem et carnem vix illis ullae supersint reliquiae praeter verbera et alias inconventias tam ipsis quam familiis suis illatas. Quo fit ut censum S. Martini pro nunc super eosdem impositum propter tam inordinatam exercituantium vitam nullis modis colligere valeant. Ita ut tandem sic debilitati et exuiaiuti (?) neque Regi, neque Regno quovis modo servire possint, impossibilitate intercedente.

Item ut ipsi Saxones ab indebitis molestiis et agravaminibus ipsius gerdey aliorumque omnium exercituantium eximantur.

Item ut ipsi Saxones ab indebita requisitione haeredum domini Nicolai Tomory eximantur.

Ut potentia per Bolyensem Castellanum ipsis Cibiniensibus facta, per captivitatem certorum hominum et ablationem bonorum debito modo rectificetur.

Ut Szasz-Sebes ac aliae Sedes Saxonicales ipsis Saxonibus ad quos pertinet, omnino restituantur, tanquam omnibus aliis jura sua concernentia in hoc Regno sunt restituta.

Ut causa in Omlas nuper inter certos exercituantes et certos incolas de Omlas orta, quae dum jure mediante in Szerdahell revideri debuisset, attractus contra libertates Saxonum per gentes exercituantes potenter fere abductus fuisset, quemadmodum aliae inconvenientiae debito modo rectificentur.

Ut Johannes Horvath ab indebita impetitione dominorum de Nagh-Senk prohiebatur. Nam debito tempore appellacionem suam more solito non excepit, neque extraxit sed

tandem termino appropinquante appellationem habere voluit, quae tamen eidem per Cibinienses dari non potuit, cum ipsi domini universitatis Saxonum post Cibinienses ultimatim sententiam tuleruut, coram quibus in sede sedentibus lege Regni appellationem extrahere neglexit, neque etiam adversam partem in hoc certificavit.

Ut Franciscus Horváth bona a Joanne Macyr aurifabro Cibiniensi ac Bartholomeo aurifabro Segesvariensi, quae per captivationem iniuste accepit, eisdem restituat in valore verae aestimationis fl. mille et centum.

Ut auri cymentum more alias consveto omnibus modis in Civitate Cibiniensi teneatur et habeatur, quemadmodum et antea quoque a Rege et Regno literis mediantibus saepissime compromissum est.

Ut Capitaneus Regni nullos Spanos in terra Regia contra Saxonum libertatem tenere debeat, nam nihil aliud exinde oritur, nisi proborum hominum captivationes, taxationes, aliae multae inconvenientiae contra libertates Saxonum, quod a modo nequaquam tollerabitur.

Ut domini nobiles a terra Regia illos captivos contra libertates Saxonum abducere (non) debeant, sed jus expectent debitum.

Ut quatuor villae Bistriciensis ab eisdem acceptae restituantur.

(Seiwert; Akten und Daten.)

XXVI.

1542. febr. 20.

Fráter György helytartó Gyula-Fehérvárra marcz. 29-ére országgyülést hirdet.

Frater Georgius Episcopus Waradiensis ac Thesaurarius et in Regno Transsilvanie Locumtenens Regius etc. prudentibus et Circumspectis dominis Magistro Civium, Judici Regio, Ceterisque Juratis consulibus Civitatis Cibiniensis Salutem et Fauorem. Contigerunt quedam Nova Negocia Régni Hujus,

De quibus nos cum Reuerendissimo Domino Episcopo Transsiluanensi constituti et locuti sumus, sed quoniam Nosipsi ad ea peragenda et absoluenda sufficientes esse non potuimus, visum est Nobis Hec negocia cum pocioribus aliquot fratribus dominationum vestrarum communicare. Convocaueramus igitur huc ad oppidum Dees aliquot pociores personas, Ex dominis Tam nobilibus quam Siculis et Saxonibus, cum quibus ea negocia communicavimus, Ipsi tamen videntes Rei magnitudinem, nobiscum nichil absolverunt, Sed communi consensu Deliberaverunt vt huic negocio, congregacionem Indiceremus, vt videlicet dominaciones vestre, habito prius mutuo colloquio eligerent et mitterent certos, ex fratribus suis, Idoneos et sufficientes ad albam Juliam, ad Dominicam Judica proxime venturam. Et quamvis congregacio ipsa, alio in loco celebrari solita sit Sed quoniam in hys Rebus presencia ipsius domini Episcopi plurimum necessaria est, habentes Racionem infirmitatis sue, statuerunt vt ys sit locus ipsius congregacionis, proinde dominaciones vestras hortamur, ac eciam committimus ut ad prescriptam diem dominicam Judica, certos ex fratribus suis cum plena informacione ad Albam Juliam mittere debeant vt cum illis de omnibus Negocys Regni huius consultare et concludere possimus, secus non facturi. Datum in Oppido Dees Feria tercia proxima post Dominicam Reminiscere, Anno Domini Millesimo Quingentesimo Quadragesimo Secundo.

(Eredetije, mely levélalakban vizjegy nélküli papirra volt irva, s kivül gyürüpecséttel — melynek rézsutoson kétfelé választott paizsában felül galamb van szájában olajággal, alól egy fél ugró egyszarvú — lepecsételve, a szász nemzeti levéltárban, anni 1542 : 393.)

XXVII.

1542. marcz. 8.

Fráter György a Gyulafehérvárra hirdetett országgyülést a püspök betegsége miatt Thordára teszi át.

Frater Georgius Episcopus waradiensis ac Thesaurarius et in Regno Transsiluaniae locumtenens Regius etc. prudentibus ac Circumspectis dominis Magistris Civium, Judicibus Regijs, villicis; ceterisque Juratis consulibus ac vniuersitati Saxonum Septem sedium Saxonicalium Salutem et fauorem. Quamuis proximis diebus dum eramus in Dees cum dominacionibus vestris deliberaveramus, vnanimi Consensu cum Dominacionibus vestris ut Congregacio proxime ventura celebraretur in Alba Julia, Eo quod presencia Reuerendissimi domini Episcopi Transsiluaniensis necessaria esset, nos autem quoniam congregacio ipsa causa domini Episcopi Albam Juliam Constituta erat, miseramus hominem Nostrum ad suam dominationem vt cerciores fieremus, si per valetudinem suam congregationi interesse posset, Intelleximus ipsum dominum Episcopum in tanto morbo laborare, ut plus ipsi obessemus quam prodessemus, si congregacio illic fieret; visum est igitur Nobis vt dominaciones vestrae ad diem statutum, dominicam videlicet Judica proxime venturam Electos homines, vt superius deliberatum est, ad oppidum Thorda mittere debeant. Nos illic expectabimus dominaciones vestras. Datum ex Noua Arce nostra Balwanÿos feria quinta ante dominicam Judica. Anno Domini Millesimo Quingentesimo Quadragesimo Secundo.

(Eredetije, mely levélalakban vizjegy nélküli papirra volt irva, s kivül a barát gyürüpecsétével lepecsételve, a szász nemzeti levéltárban, anni 1542 : 394.)

XXVIII.

1542. marcz. 29.

A tordai országgyülésen hozott articulusok.

a)

Ad primum Articulum in Conuentu Tordensi factum, feria quarta proxima post dominicam Judica 1542 deliberatio facta.

Ittem. Delegatur ex dominis nobilibus de quolibet Comitatu vnus, vsque ad numerum septenarium, qui sit cum domino locumtenenti, quociescunque interfuerit Regni vt vocatus istuc vadat, ad quem locum vocabitur, vt cuncta consilia simul fiant pro bono et utilitate ac conseruacione Regnj.

Eodem modo domini Siculi eligant de Septem Sedibus Et domini Saxones de ipsorum Civitatibus similiter Septem Eligant, qui vocati ad aliquem tractatum teneantur venire, ac sub iuramento fideliter agere et Consilia Secreto tenere.

Ittem. Quod nemo primariorum hominum cuiuscunque nationis audeat mittere nunctium ad aliquod Regnum externum, sine speciali voluntate, et consensu domini locumtenentis aut substituti ab eo, in persona eiusdem, Si vero Siculj sedium chyk, Gÿrgio, Kÿzdi, Sepsi et Orbaÿ, voluerint pro mercibus ad necessitatem ducendis proficisci In Moldauiam aut Regnum Transsalpinense, tunc teneantur profectionem suam aperire et proponere coram dominis Siculis eiusdem Sedis, sub pena amissionis capitum et Bonorum, Siculj autem eiusdem Sedis astricti sint mox rescribere domino locumtenenti nomen eius qui proficiscitur et causam.

Ittem. Ex gracia dei omnes tres naciones Conuenerunt de mutua pace fouenda et Rebus omnibus Regni, Eodem modo et pari consilio ac consensu, gerendis, Et obediencia domino locumtenenti prestanda, Secundum libertatem et antiquam consvetudinem Regni.

Ittem. Omnes tres Naciones convenerunt in hoc, Quod si aliquis hostis Externus venerit, ad hoc Regnum vel eciam

internus hostis fuerit, tunc teneantur Singulae Naciones cum omni apparatu Bellico alias ordinato venire per Singula Capita, vel in ea parte sicut dominus locumtenens in literis suis mandauerit, Ipse tamen dominus locumtenens eam curam habeat, vt saltem eam partem Regni de tribus Nacionibus ad bellum vocet, quae necessaria et sufficiens fuerit, alioquin puniantur qui non venerint pena Capitis, Bona autem talium remaneant heredibus.

Ittem. Quoniam domini Regnicolae ad fidelitatem fily condam Regiae Maiestatis defunctae In festo Sanctae Mariae Magdalenae Anni praeteriti, non Solum accesserunt, Sed eciam Juramento fidelitatem confirmauerunt, Et ab eó tempore eisdem per multos dampna illata sunt, Decretum est, vt inquisicio fiat diligens inter tres Naciones eo modo et per illos, Sicut in Conuentu Wasarheliensi proxime celebrato deffinitum est Et dampna restituantur.

Ittem. Decretum est ut illi, qui exercitus pro Regni conseruacione tenuerunt, more solito et antiquo, deinceps quoque paratas gentes habeant.

De Nobilitate Electi in Consilium domini locumtenentis:

Dominus Farkas Bethlen de Comitatu Solnok.
» Franciscus Kendj de Doboka.
» Ladislaus Mikola de Cholosiensi.
» Georgius Bagdy de Albensi.
» Johannes Thabiassy de Kÿkelew.
» Franciscus Thyroskay *) de Thordensi.
» Andreas pestessy de hwnyadiensi.

De medio Capitulj, vnus mittatur Idoneus ex Senioribus.

Ex dominis Saxonibus:

Dominus Georgius Syweg, Judex Regius Cibiniensis.
» Michael hegyessy Segeswariensis.
» Joannes Fux Brassowiensis.
» Valentinus Judex Bistriciensis.

Alÿ tres eligantur per dominos Saxones.

*) A XVIII. századi másolatokban »Thoroczkay.«

Domini siculj eligant ex Septem Sedibus, Septem Bonos viros et prudentes:

Pro Regina deducenda In Transsiluaniam, delecti sunt:

D: {Farkas Bethleni / Franciscus Kendy / Ladislaus Mikola} cum equis xxxiij

D: {Thomas Myhalffÿ / Martinus Andras} cum equis xxxiij.

D: {Georgius Sÿweg Judex Regius Cibiniensis / Dom. Joannes Fux Judex Brassouiensis} cum equis xxxiij.

(Egykorú példánya közönséges iró papirra, melyen egy a kezében lándzsát tartó ember van, a szász nemzeti levéltárban, anni 1542 : 395.)

b)

Eleje a VI. első pont teljesen megegyezik az előbbeni okmányéval, azután még e következő pontok vannak:

Item. Quando per singula capita tam equites, quam pedites et cum omnibus Colonis vocati fuerint, tunc de singulis decem mansionibus unus maneat domi ad custodiam villae et insuper mercenarii sive servi conducti juxta dominorum libitum, pro custodia domus domini ipsorum domi maneant.

Item. Visis literis domini locumtenentis, vel cruentato gladio Nobiles prout vocati fuerint vel in parte, vel aliqui Comitatus vel sedes, seorsim sub amissione capitis eorum consurgere et alterum non respiciendo convenire sine mora quo vocati fuerint, teneantur. Si autem quisquis non surrexerit et non venerit, dominus Waywoda circare faciat et punire cum amissione Capitis *).

Item. Caeterae vero Ciuitates Regiae modo solito cum bono apparatu bellico vexillis et gentibus exire debeant ut semper consuetudo ipsarum antiquitus fuit.

Item. Kolosvarienses infra tempus istius belli teneantur conservare Pedites Pixidarios 50; si vero necesse fuerit duae

*) L. e czikkely variansát a jegyzetek közt.

partes Civitatis exeant, tertia parte ad custodiam Civitatis permanente.

Item. Dominus Locumtenens committat armare tam nobiles, quam Ignobiles, sicut jam saepius constitutum est, quod scilicet unus quisque Nobilium teneatur habere galeam, loricam, hastam, frameam, clypeum et equum bono modo.

Item. Pauperiores videlicet unius sessionis aratrum proprium habentes teneantur consurgere equites clypeum, frameam et hastam habentes, si qui vero servitores sunt, loco sui alium modo simili armis bellicis statuere teneantur. Alii adhuc pauperiores aratrum non habentes neque equos, insurgant pedestres cum hastis, clypeis, et securibus, vel arcu, aut sagittis bono modo.

Item. Coloni sex boum habeant frameam, clypeum, arcum, sagittas, et securrim; aratrum vero non habentes sex boum habeant clypeum, cuspides et securim sive hastam.

Item. Quod loca Camerarum teneant unum in hoc cum Regno.

Item. Quod universitas Praepositorum debeant conservare ducentos sive equites, sive pedites, requiratur Dominus Reverendissimus ut compellat eos.

Item. Omnes Scholastici arma ferre valentes teneantur sub eadem poena capitis consurgere et defensioni Regni interesse.

Item. Scribatur Domino Episcopo transilvaniensi super Consensu Scholasticorum.

Item. Coeteri Coloni omnes qui non consurgerent et non venirent ad levationem officialium Domini Locumtenentis extunc Circator Domini Locumtenentis suspendat talem et res apud eum reperiendas, tam scilicet equum quam vestes, et pecunias auferre valeat, res tamen Domi existentes, Domini Terrestres obtineant. Si vero Circator Domini Locumtenentis talem reperire non posset in eodem processu, extunc per Anni quoque Circulum semper habeat potestatem tales puniendi, et Judex atque Jurati cum Juramento illos extradare debeant.

Item. in singulis molendinis unus tantum molendinator maneat.

Item. Personae decrepitae vel debiles, vel adeo Pauperes ut ambulare non valerent, illi Domi manere possunt, et non impediantur; sed si decrepitus habuerit substantiam, loco sui alium appretiare debet et tenetur.

Item. Quos Dominus Locumtenens Belli ductoribus Comitatibus et Sedibus Regestrum de praetio victualium, et omnium rerum et armorum extradari faciat, ne taxent vendentes pro lubitu suo, emptores accepiant absque pecuniis, sed faciant gentes pecunias vivere.

Item. Quod equos et equaces Dominus Locumtenens ne permittat educere de Regno, nam si quis Nobilium invenerit educentes auferre valeat.

Item. Imprimis ut omnis Comitatus debeat eligere duodecem Juratos nobiles, qui fures, praedones, combustores Domorum, ac novarum, vel falsarum monetarum cusores Comitatibus Comitatus, Judici Nobilium et notario signanter tales quorum annus nondum integer praeteriisset super patracione facinoris extradare debeant; tandem Comes illi Nobili cujus jobbagio extradatus est mittere velit. Si ipse nobilis cedulam acceperit tunc Jobbagionem suum suspendere debeat; et si suspenderit, talium res et bona ad suum Dominum Terrestrem devolvantur; si vero Dominus ejus cedulam accipere noluerit, tunc Comites illum ubicunque offendere poterunt suspendant, resque Latronis illius propriam suam Personam concernentes, demptis filiorum, filiarum, uxoris, Comites libere habere possint et valeant.

Item. Quod si aliquis Nobilis per alios duos Nobiles ut furticinio uteretur vel cum Jobbagionibus aut Servitoribus suis furari faceret, ita ut idem Nobilis de furtis et rapinis frueretur, accusaretur, et extradaretur, extunc Comites illius Comitatus ad sedem Comitatus citare vel evocare faciant, ille vero infamis compareat ac ex infamia et crimine accusato se ipsum cum aliis sex Nobilibus honestis Personis, hoc est semet septimo cum deposita fide justificet, qui si ita se justificare possint, bene, alioquin suspendatur.

Item. Deinceps qui violenter et more proedonum res et bona Nobilium vel Ignobilium acceperit hos tales in palos imponere faciant.

Item. Quum aliquis Hungarus de aliqua villa accusabitur, et extradabitur, extunc Judex villae semet tertius cum honestis personis ita ut, infra spacium anni integri hominem illum extradatum furticinio non usum fuisse sciret, deposita fide liberare valeat, et non secus nam si aliter suspendatur. Si vero Valachus modo simili Kenezius villae cum aliis probis, et honestis ac fide dignis Valachis quartusmet insuper de villa propinquiori Christiana, levatis secum aliis tribus Hungaris Colonis Christianis, honestis Personis ita ut septimusmet fidem deponat, et sic deposita fide accusatus vel extradatus ille eliberabitur.

Item. Mittantur nuncij ad Dominos Kolosvarienses ut Domum Monialium ordinis Beati Francisci, quam ab antiquo ex Eleemosina per probos Christianos erexissent restituant, et rectificent integraliter cum tota Domus meta.

Item. Mittantur Nuncii ad Dominum Draghfi propter Kolosvarienses et ad Dominum Dobo pro Domino Stephano Banffi.

Jegyzet. Egy Eder által vett másolatban (a Szabó Sámuel-féle gyűjteményből), a VIII. decretum következő fogalmazatban fordúl elő: »Locumtenente per literas vel signo cruentati gladii ad bellum vocante qui non venerint poena capitis puniantur; bona tamen eorum maneant heredibus.«

Mindezen variansok onnan származnak, hogy az articulusok fentmaradt példányai a kiadott hivatalos példánynak alkalomszerű és töredékes másolatai: pl. a szászok csak a közjogiakat s őket illetőket irták le.

(A muit században készült másolati gyűjteményből, melynek eredetije vagy lappang, vagy elveszett. A Muzeumban, Akadémiában s főkormányszéki levéltárban lévő példányok csak jelentéktelen variansokat tartalmaznak).

XXIX.

1542. april 4.

Nyugtatvány a brassaiak által, az országgyülésileg kivetett adó fejében adó fejében befizetett ezer forintról.

Nos Joannes Zalanczy et Georgius Hanuay etc. Recognoscimus et fatemur per presentes: quod feria tercia post palmorum prouidus ac circumspectus Dominus Joannes Benkner Ciuis Ciuitatis Brassouiensis: de taxa decem millium florenorum nuper per dominos Saxones in Conuentu Wasarheliensi ordinatorum ad manus nostras, Hic Cibinij florenos mille in pecunia parata effectiue restituit, cui Nos has literas nostras, Sigilis nostris munitas pro testimonis dedimus fidedignas. Datum Cibinij feria tercia post festum Rame Palmarum Anno Dominj 1542.

(P. h.) (P. h.)

(Eredetije Brassó városa levéltárában).

II. FEJEZET.

1542. april.—1544.

I.

A királyné május elején érkezett Dévára gyenge egészséggel s megtörten a rosz utak miatt. Ott volt a barát is már mint helytartó, ki az ügyeket egészen kezei közt tartá. Első gondjuk volt országgyűlést hivni össze Vásárhelyre jun. 11-re s a meghivókat Izabella maj. 2-án, a helytartó máj. 5-én küldték szét [1]).

Statileo a püspök, a család régi híve s buzgó közvetitő utolsó időben is a pártok közt, már nem élt. April 8-án halt meg: s minthogy már kezdték emlegetni, hogy a megürült püspökség jövedelmeit a királynénak adják át udvartartásra, Izabella, hogy a fehérvári káptalant megnyugtassa, Déván maj. 31-én egy diplomát adott ki, melyben kötelezte magát, hogy addig nem foglaltatja le a püspöki uradalmakat, mig a közelebb tartandó vásárhelyi országgyülésen a püspökség sorsa felett a rendekkel együtt nem fog határozni [2]).

Az országgyülés Székely-Vásárhelytt megtartatott s ez határozott is a püspökség sorsa felett: annak uradalmai a királynénak adattak át, udvartartási költségeinek fedezésére. Magukat az egyházi javadalmakat illetőleg kérték a királynét, hogy azokat csak érdemes egyházi férfiaknak adja, kik az egyháznak szolgálni s a királynéért és fiáért imádkozni udnak. Szászsebest pedig Bornemisza Boldizsártól a kezén levő két székkel Szászvárossal és Szerdahelylyel bizonyos összeg pénzen visszaváltá [3]).

---

[1]) L. Végzések és Irományok I. és II. sz.

[2]) Szereday Episcopatus 200 s köv. l.

[3]) L. az 1544. aug. 1-én tartott tordai gyülés határozatai VIII-ik articulusát. Magának a vásárhelyi gyülésnek artikulusai, fájdalom, vagy elveszték vagy lappanganak, s az itt idézett két pontnál többet nem ismerünk. V.ö. Ostermayer Krónikájával Fundgruben I. k. 26. l.

A királyné pedig átköltözött Fehérvárra s e hely megtetszvén neki [1]), azt székhelyévé is tette. Lakhelyéül a különben tulajdonába ment püspöki residentiát választá ki, mely attól fogva a fejedelmek székhelyévé lett, s azt lassanként főleg olasz épitészek által s olasz izlésben berendezteté magának.

Nehány hét mulva, jul. végén még egy kegyeletes kötelességet teljesitett: megtartatá Kolozsvártt férje halotti szertartását s azon maga is megjelent [2]).

II.

A gyalui compositió ügye ez alatt alig haladt valamit előre. A pontokat s hitleveleket Serédy felvitte magával Bécsbe, de egyes részletek felett még azután kellett dönteni, melyek közt legtöbb nehézséget a barát kielégitése s a számára kiállitandó amnestia okoztak. Végre 1542 april 23-án a gyalui pontokat ratificálta Ferdinánd s ugyanez nap kiállitották a barátnak szóló condonationalis iratot is — de a végrehajtáshoz nem volt semmi reménye. »Ugy tesz a barát — irá Ferdinánd jul. 11-ről bátyjának — mintha semmit sem tudna az egészről, de követeit azért egymásra járatja a portára. Azt hiszem ismét szokott fogásait használja. A királyné pedig szép szavakkal menti magát, mondván, hogy ő nem szabad magával, hanem egészen a barát hatalmában van« [3]).

Serédy végre elindult a ratificált okmánynyal Erdélybe: de útközben megbetegedett s csak levélben tudatta a helytartóval megbizatását. Időközben azonban a német birodalom speyeri gyülésében segélyt határozott Magyarországnak a török ellen, sőt maga Ferdinánd is nagy tevékenységet fejtett ki, hogy jelentékeny serget hozzon össze. Ily körülmények tán a barát komolyan kezdett gondolkodni a kiegyezést létrehozni, hogy mire a birodalmi sergek előhaladnak, a szétszakadt ország egyesülését mi se gátolja. E viszonyok folytán mellőzhetlenné vált az alkudozás ügyét a rendek elé ter-

---

[1]) Loci amoenitate capta . . . mondja Bethlen Farkas I. 408.

[2]) Bethlen Farkas I. 416.

[3]) Bucholtz: Geschichte Ferd. des I-ten Wien. 1834. V-ter Band. 174. lap.

jeszteni. A királyné nyilt parancscsal, s a barát egyszerű levéllel Fehérvár jul. 22-ről Kolosvárra aug. 6-ra részleges országgyűlést hirdettek [1]). Négy nappal utóbb, hogy az országgyülési meghivók szétküldettek julius 26-án a királyné is aláirta a szerződést [2]).

A rendek a kitüzött időben összegyültek, de nem részleges, hanem egyetemes gyülésre. A helytartó jelentést tett Ferdinánddal a nagyváradi béke végrehajtása ügyében folytatott alkudozásról, ajánlotta, hogy Erdély is járuljon hozzá, s hódolata fejében igyekezzék mennél kedvezőbb feltételeket nyerni. A rendek belenyugodtak s aug. 8-ról Kendy Ferenczet a magyarok, Mihályfy Tamást a székelyek s Haller Pétert a szászok részéről követekké választották Ferdinándhoz [3]) s kivánságaikról és hódolatuk feltételeiről bőséges utasitással s egy azokra vonatkozó megbizó levéllel látták el.

Mindenekfölött azt kivánták Ferdinándtól, hogy János király özvegyéről s fiáról jobban gondoskodjék mint azt a megelőző szerződésben tette; hogy Magyarország s Erdély jogait, kiváltságait tartsa meg, védje meg az országot s ugy tekintse öket, mint kik önkényt jó szántokból választották fejökké, királyokká; hogy a főhivatalokat: a püspököt, temesi főispánt, az erdélyi vajdát a hazafiak sorából válassza s a várakat hazafiakra bizza; hogy püspökké (Statileo helyett) alkalmas embert tegyen; Petrovicsot Temes melletti váraiért oly uradalmakkal kárpótolja, melyek a királyné birtokához közel esnek; a többi pontok az elhunyt király által különböző czimen magánosoknak adományozott javadalmak biztositásáról s egyes főurak kárpótlásáról és büntetlenségéről gondoskodtak. Részben csak elvek mondattak ki, részben névszerint megneveztettek az akkor szereplők legkiválóbbjai: Bethlen Farkas, Bornemisza Boldizsár, Mihályfi, Markus, Somlyai Kőrösi, Fekete, Vitéz, Esztáry, Horváth, Jukusith, Bogyai a Telegdy örökösei, Lónyay, Morvai stb. [4]).

---

[1]) L. Okmányok és végzések III. és IV. sz.

[2]) Bucholtz i. h. 172. l. V. ö. Horváth Mihálylyal, ki Martinuzzi életében Izabellának Dogiel által (I. k. 148.) kiadott levelére hivatkozik.

[3]) L. Okmánytár V. sz.

[4]) L. Végzések és irományok VI. sz.

A barát a gyűlés végével, hetyettesül Mikola Lászlót hagyván otthon, a kinevezett követekkel s nehány főurral Nagyváradra ment, hova a királyné birtokában levő nyolcz magyarországi megyének (Bihar, Temes, Zaránd, Békés, Csanád, Arad, Csongrád, Külső-Szolnok) rendeit országgyűlésre hívta össze. Erdély példájára e nyolcz megye is nevezett ki követet Somlyay Mihályt, ki az erdelyiekkel együtt az ő hódolataikat s feltételeiket is megvigye Ferdinándnak [1]). S minthogy már e hódolattal egészen Ferdinánd alattvalóinak tekinték magukat, Frater Györgytől megtagadták az adót, valamint hasonlag arra támaszkodva, a székelyek is ugyanez időben tartott gyülésükben megtagadták az ökörsütést [2]).

Alig hogy Kendyék elindultak Bécsbe, nehány erdélyi úr Váradon, s még jóval többen Szamosfalván aug. 25-kén összeültek s Gyulay Mihályt Kendy után Bécsbe küldték, hogy az erdélyi püspökséget Kechety Márton veszprémi püspöknek szerezzék meg [3]). De ment Ferdinándhoz egyik hivétől Vásárhelyi Gergelytől feladás is, mely óvta őt attól az »ördöngös baráttól,« ki egyedüli oka, hogy Erdély nem ment még birtokába [4]).

Vásárhelyinek nem volt igaza. A királyné, a barát, a három nemzet, a magyarországi részek komolyan el voltak határozva végrehajtani a gyalui compositiót s Kendy és társai a legkomolyabb czéllal alkudoztak: követelésük minden pontja alku tárgya volt — egyet kivéve: nyujtson Ferdinánd komoly és kézzel fogható bizonyitékot arra nézve, hogy képes lesz őket a törököktől megvédeni. S mikor a követek Bécsben voltak ugy látszott, hogy ez meg fog történni. A német birodalom elhatározta Magyarország megsegitését s e végre tetemes hadserget tett mozgóvá, mely el is indult Brandenburgi Joachim vezérlete alatt. Nyár derekán Mosonynál volt s onnan szép lassan Pest alá indultak, hová sept. utolsó napjaiban meg is érkezett.

---

[1]) L. Fraknói Magyar országgyűlési Emlékek II. k. 466. és 485.

[2]) Ez volt a szokásos székely adó. L. Okmánytár IX.

[3]) L. Végzések és irományok VII. és VIII. sz.

[4]) L. u. o. VI. sz.

Épen ekkor, e válságos és reményteljes perczekben oct. 1-én adta ki Ferdinánd válaszát az erdélyi követeknek, kik előterjesztéseik egyes pontjaira biztatást, kegyelmi igéretet, szép szót bőven kaptak, da határozott igéretet alig egy pontra nyertek [1]). Ugyan ez napon állitotta ki Ferdinánd a külön okmányt is a helytartónak, melyben ezt teljes bűnbocsánatról biztositotta, a váradi püspökség s pécsváradi apátság birtokában meghagyta, kincstárnoki hivatalában megerősitette s az eddigi kezelésre nézve a számadás kötelezettsége alól felmentette [2]).

De mire az a végrehajtás stádiumába léphetett volna, már elavulttá lett: Joachim őrgróf oly kudarczczal vonult vissza Pest alól oct. 8-án, mely a Felsét és Rogendorfét is felülmulta [3]),

Semmi e kudarcznál világosabban nem mutathatta ki, hogy mit várhat Erdély elszakadás esetére Ferdinándtól — s mi sem természetesebb mint az, hogy a Kendyéktől hazahozott pontoknak többé nem végrehajtásán, hanem elhalasztásán munkáltak a barát és a rendek.

III.

Szept. derekán Izabellához a portáról egy csausz érkezett szinleg tudatni vele, hogy a török had már elindult a németek ellen, a havasali vajda parancsot kapott Erdélyen át menni Buda alá, a moldvai pedig Lengyelország megtámadására — valóban pedig kipuhatolni, ha igaz-e a portára érkezett hir, hogy a királyné a németekhez állott át? Öt nap mulva — szept. 19 — új csausz érkezett Petrovicshoz és a helytartóhoz felhivással, hogy ők is vezessenek serget Buda alá, hova a két vajda és három beglerbég fel vannak rendelve.

---

[1]) L. Végzések és Irományok X. és XI. sz. Hogy e két okmány oct. 1-én kelt kétségte'enné teszi, a barát számára ugyanez napon kiállitott reversalis. A X. számu okmány az elhatározás első pontozatait, s a király tanácsosai véleményét mutatja be: — a XI. számú már az ezek alapján elkészitett választ.

[2]) L. Bucholtz: Ferdinand der Erste V. k. 173. l.

[3]) Ungnad jelentése Bucholtz Urkundenbuch 323. l.

E hirre a királyné oct. 3-ára Thordára részgyűlést hirdetett — de minthogy időközben a havaseli vajda a szultán s a maga táborba szállását is tudatta, a királyné új rendeletet adott ki, hogy oct. 4-ére Keresztes mezejére gyűljenek a mezei hadak, a szászok s a székelyek is — mert a veszély nem tűr halasztást, egyszersmind követeket küldött a barathoz Váradra, hogy jöjjön ki [1]).

A mint nőtt a veszély a királyné és rendek ismételten s sürgetően hivták be a barátot. Különösen a nemesség oct. 3-án Paratélyon összegyűlve kérte: »jöjjön be, ragadja meg két kézzel az ország megtartását, s ők nem fogják kimélni költségeiket, és őt is biztositják, a mint már biztositották elébb is minden kiadásai megtérítéséről [2]).

Paratélyról a nemesek Thordára mentek át s majd minden harmad nap ismételték meghivásukat, mert a barát addig mig a követek vissza nem érkeznek Ferdinándtól, nem mutatkozott hajlandónak elhagyni Váradot. A királyné, ki tulságosnak találta a neki adott hatalmat, meghasonlott vele — s ő el volt tökélve addig nem jőni vissza, mig befolyását az ügyekre kellően nem biztositja. Valószinüleg más okai is voltak: bármily határozott diadalt aratott is a tavaszszal tartott országgyűléseken, tudta hogy az ő személye még is népszerűtlen. De azt is tudta, hogy a veszély nevekedése ki fogja tüntetni az ő nélkülözhetlenségét, s ezzel hitte legjobban megtörhetni makacs és engesztelhetetlen ellenségeit.

S a veszély csakugyan nevekedett: a táborba gyült rendek már oct. 10-én értesültek, hogy Péter vajda Szucsavánál gyűjti hadait. »Buda alól — hirdeté fennen — Székesfehérvár alá megy, hogy János király tetemeit felakaszthassa.« A rendek tehát még ez napról Tordáról uj követet küldtek hozzá: »látjuk — irák — hogy főtisztelendőséged nélkül elégtelenek vagyunk az ország megtartására s hacsak a terhet főtisztelendőséged vállaira nem veszi, vége lesz az országnak. A moldvai

[1]) L. Irományok és Végzések IX. sz.

[2]) L. U. a. XII. sz. A brassai regestrumban 1542-re olvassuk: Dominica post Michaelis (oct. 1.) Prudentes et Circumspecti domioi Sigismundus Gemmarius et Joannes Benkner missi sunt Thordam in congregacionem expense fl. 16 asp. 16 Emanserunt dies 11 merces fl 5 asp. 25.

és havasalföldi vajdák ki akarnak jöni ez ország elfoglalására s azt hiszik, hogy könnyü dolgok lesz, mert tudják, hogy fötisztelendőséged nincs itt benn.« A rendek a brandenburgi kudarczáról még nem voltak értesülve, ehez is akartak hirnököt küldeni s egyszersmind a Ferdinándnál levő követek visszatérését sürgetni [1]).

De a tordai táborba naponként aggasztóbb hirek jöttek: Péter vajda már átlépte az ország határát s nem Budára akar menni, hanem saját czéljait kergeti, a székelyek már követeket is küldtek hozzá: Kún Lázárt, Béldi Pált, Mihályfi Ferenczet, Dániel Pétert, Andrássy Mártont, Tamássy Ferenczet, gyüjtik az élelmi szereket a vajda számára, s ha segélyt nem kapnak, hozzá fognak csatlakozni [2]).

A királynétól is jöttek követek: Bethlen Farkas és Véghedy Imre kanonok hirekkel és izenetekkel. De a tordai táborban csak a magyarok voltak s a más két nemzet hiányzott, kik magukban nem vehették tanácskozás alá a királyné izenetét. Oct. 14-én tehát elhatározák, hogy Medgyesen oct. 22-én tartassék országgyülés, mely a királyné izenetét tárgyalás alá vegye, a szászok haladék nélkül készitsenek fel ezer gyalogot,mely csatlakozzék Mikola Lászlóhoz a helyettes helytartóhoz, hadaik többi része is minden eshetőségre készen álljon [3]).

Ismételve irtak a helytartónak is: közölték vele a helyzetet s kérték, hogy ha másként nem lehet, bár könnyü kocsin is jöjjen el a medgyesi országgyülésre, biztositják, hogy minden költségét megtérítik, csakhogy ő is hadait a rablástól tartsa vissza [4]).

IV.

Megtartatott-e a medgyesi országgyülés, hoztak-e azon articulusokat vagy csak egyszerüen a tábori gyülés folytatása volt, annak nem maradt fenn semmi nyoma eddig feltalált

---

[1]) Az erdélyi nemesség egyetemének (Universitas Nobilium Regni Transsylvaniae) levele Frater Györgyhez Thorda oct. 10-röl. Pray: Epistolae Proc. II. k. 122. l.

[2]) L. Irományok és Végzések XIV. sz. a mellékleteket.

[3]) L. Végzések és Irom. XIII. sz.

[4]) L. u. o. XIV. sz.

331103A

emlékeinkben. De a barát a sürgetések daczára sem ment be még akkor Erdélybe: nov. 9-re Nagyváradra a tiszai megyéknek volt részgyűlés hirdetve — mely azonban, csak három megye jelenvén meg azon, eredménytelen maradt [1]).

Ferdinánd maga is érezve, hogy a helyzét jelentékeny változáson ment át, kettőzött buzgalommal munkált azon, hogy az eddig elért eredményt, mit élhetetlen vezérek tehetetlensége koczkára tett, a diplomaczia utján megtartsa. Sürgette az egyezkedés végrehajtását, megbizta Serédyt, hogy a királynét diszőrséggel kisérje ki az országból, erdélyi helytartóivá — minthogy ez országnak régen is két vajdája volt — Fráter Györgyöt és Báthory Andrást szabolcsi és szathmári főispánt nevezte ki, s igért, (de nem adott) segélycsapatokat [2]). Sőt nagy mértékben helyeselte a barátnak azon oct. 29-éről tett jelentését, hogy ő személyesen be fog az ország rendezése végett menni [3]).

Mind ennek azonban akkor nem volt gyakorlati értéke. A szultán — maga is komolyan véve a német birodalom készülődését, személyesen elment Drinápolyig, kitűnő basákat küldött délről Buda védelmére s Pétert kelet felöl rendelte be. Töröknek és oláhnak combinált működést kellett volna kifejteni, sőt az erdélyi hadaknak is szerep volt szánva e hadjáratra — mert Szolimán minden működését biztos számitással szokta intézni.

Joachim visszavonulásának hirére Péter szerepet változtatott. Bizonynyal, ha Ferdinánd ellen jött volna is be az országba kirabolta volna azt tehetsége szerint. Igy sem volt más ürügye mint a szultán parancsa, de ennél többre nem is volt szüksége. Brassó vidékén ütött be nov. közepén, rabolva, zsákmányolva és sarczolva nyomult át a székely földön s vette útját Beszterczének. Ez alatt a barát is bejött, csatlakozott az ország táborban levő sergével, gyorsan ellene ment, sőt Besz-

---

[1]) L. Fraknói Magyar országgyűl. Eml. II. k. 467. l.

[2]) L. az alább idézendő okmányokon kivül Ferdinánd levelét a császárhoz. Brüsszeli okmánytár II. k. 67. l.

[3]) L. Irományok és végzések XV. sz. V. ö. Bucholtz V. k. 174. és 175 és 202 ll.

tercze vidékén kivonulásra kényszerité [1]). »Bennünk — irá Izabella Serédynek a Ferdinánd biztosának, Gyalu nov. 20-ról — meg van a jó akarat, de nagyságod a moldvai vajda zsarolása és pusztisása miatt most nem jöhet be. Hiszem, ha nagyságod bejönne ő sem menne ki, sőt a törököt is nyakunkra hoznák. Azért kell még nekünk ő felsége hasznára itt maradnunk« [2]). S ez tiszta igazság volt, és ettől fogva nem is lehetett komoly szó Erdély átadásáról, nem arról, hogy Serédi kikisérje Izabellát, hogy Báthory András vajdatársa legyen a kincstartónak [3]), szóval, hogy az ország a töröktől elszakadjon.

De Ferdinánd sehogy sem akart belenyugodni e megváltozott helyzetbe, és Serédy különben is erőszakos ember, csaknem lázasan sürgette Erdély átadását. Amaz bár már is gyanúval volt eltelve, dicsérte a barátot s fényes igéretekkel biztatta, ez Tokajból Gyaluba jött a királynéhoz — hová ez a Martinuzzival történt összezördülése folytán székhelyét áttette — magával hozván a Ferdinándtól aláirt szerződést. A királyné, bár szivélyesen fogadta, de ragaszkodott ahhoz, mit neki megirt s biztatások nélkül bocsátá el [4]). Serédy bizva a királyné s a barát közt fennforgó meghasonlásba, hogy ezzel találkozhassék, Kolosvárra ment át. De a helytartó, ki még sem akarta egyenesen szemébe mondani, mit különben is beláthatott volna, hogy a végrehajtás lehetetlen, kerülte őt s csakugyan nem találkozott vele. A sikertelenséget ő mint kapzsi és kincssovár ember, ki jól értett a vagyon gyűjtéshez, s ez utját is ugyancsak felhasználta zsákmánylásra, két dologra vetette: a lengyel királyné befolyására, ki hibáztatta Izabellát, hogy egy fejedelemségért egy pár várral hagyja magát kielégittetni s Petrovics és a barát kincsszomjára, kik még várakat (uradalmakat) akarnak kipréselni [5]). Igaz, hogy Bonának volt követe akkor tájban Gyaluban Izabellánál, az is

[1]) Ostermayer Krónikája (Fundgruben I. 27. l. és Székely krónika 13-ik lap.)

[2]) Bucholtz: V. 174. l.

[3]) L. Végzések és Irományok XVI. sz.

[4]) L. Verancsics levelét Végzések és Irom. XXIV. sz.

[5]) Bucholtz V. k. 175. l. Kivonatok Serédy leveleiből.

igaz, hogy ennek tanácsosai a nagyon aránytalan osztozás javításán munkáltak: de ezek miatt, ha Ferdinánd máskülönben képesnek mutatkozik sikerrel szembeszállani a törökkel, bizton végrehajtották volna a szerződést.

Még akkor sem nyugodott meg Serédy, hanem tett egy utolsó kisérletet. Épen ez időtájra, decz. 20-ra, országgyülés volt hirdetve Tordára, (nem a királyné, hanem a Péter vajda ellen táborba gyült urak által). Leveleket irt a helytartónak, Kendynek, Bánffy Lászlónak, Bethlen Farkasnak, Thoroczkai Antalnak mint legbefolyásosabb férfiaknak s több felé is: hogy ne ellenezzék tovább a rendek, hogy ő csapatokkal jöjjen az országba és hódoljon meg az ország Ferdinándnak [1]). »Sokkép rémitgettem, jelenté maga e leveleiről Ferdidándnak, a habozókat, hogy a kereszténység gyülöletét fogják magukra vonni, hogy felséged sem hagyja annyiban a dolgot s ők meg fogják bánni; a szászokkal is megértettem, hogy a nemességre keveset, a székelyekre annyit sem épithetnek. Mindamellett azt hiszem felségedtől haladékot fognak kérni, hogy a szerződést azért nem hajthatják végre, nehogy a törököket nyakukra hozzák. De felséged ne higyjen nekik semmit, hanem folytassa készülődéseit [2]).

Az országgyülés decz. 20-ára Tordán összeült, magyarok és székelyek szép számmal jelentek meg, de szászok kevesen. A hangulat mind Izabellára, mind Ferdinándra nézve kedvezőtlen volt. Még mélyen égett a seb, melyet Péter vajda beütése s rablása okozott, s az első és túlnyomó gondolat volt módot találni, hogy az ország közbiztonsága helyreállíttassék. A barátnak meghasonlása a királynéval, kevés reményt nyújtott a sikerre, de épen oly keveset várt Ferdinándtól is. Ily körülmények közt főgondjának ezen országrész megmentését, biztosítását tekinté, s épen azért a kezén levő nagy hatalomból egy hajszálnyit sem volt hajlandó elengedni. Mint kevéssé népszerü

---

[1]) L. a főurak válaszait a Végzések és Irományok közt. Magok a levelek még lappanganak.

[2]) Serédy jelentése Kövesd (és nem Keverd-ről mint Bucholtz hibásan irja, mert Kövesd a Serédy vára volt, hol Kolozsvárról visszetérve tartózkodott) 1542. dec. 28-ról Bucholtz V. k. 175. l.

és kortársaitól gyakran félreértett ember csak a helyzet kényszerűségébe, saját lelki erejébe bizhatott, de az ez által nyújtott fölényt annyira fel tudta használni, hogy az országgyülés szakitva Ferdinánddal, Izabellával, az egész fejedelmi hatalmat az ő kezébe tette le.

Az első nap viharos volt, csaknem forradalmi országgyülés jellegét viselte magán.

Oly hatóságról, mely az ő tőlük választott »ország főbirája« felett álljon — csak a czim volt más mint a főkapitányé — tudomást sem akartak venni. Önmagukra, ziláltságukra s a három nemzet meghasonlására vetve szenvedéseik okát s ellenállási képtelenségüket; önmagukból akarták a védelmi erőt is meriteni [1]).

Összeülésök első napján kihallgatták Kendy Ferenczneк s a bécsi követségnek jelentését ez útjáról, meghallgatták Ferdinánd válaszát az ő követeléseikre, de az egészet mint már elévültet — daczára, hogy Haller Péter, az egyik követ, erélylyel hivatkozott az általuk Ferdinánd előtt letett esküre — mellőzvén, megalkották a törvényeket »a közjóra, az ország megmaradására s az igaz és testvéri egyetértésre.«

A baj főforrásának a közös féltékenységet s abból folyó tétlenséget tekintve, elhatározák a három nemzet uniójának megerősitését. Vészes napokban 1438-ban mondatván ki először, 1459-ben ismételvén, 1506-ban megújitván, most ismét e térre léptek [2]). »Sok baj származott — határozák — a szinlett egyetértésből s hogy több ne származzék jövendőben, letévén a gyülöletet, a szineskedést valódi és igaz testvériséget tartunk, s ha ellenség rontana be, az ország mostani főbirájának vagy annak, kit az ország azzá teend, rendeletére közösen védjük egymást.«

»Ha ellenség üt az országra, a városok és várak fogadják be falaik közé a rendeket, kik tartozkodjanak az erőszak-

---

[1]) L. Verancsics levelét Okmányok és Végzések XXIV.

[2]) L. Teutsch Fr. értekezését a három nemzet uniójáról a Vereins Archiv új folyama XII. kötetének első füzetében. Az ifjú szerző nagy szorgalommal és gonddal állitá össze az erre vonatkozó adatokat, s e nevezetes ténynek sok nem ismert részletét derité fel.

tételtől, mit ha még is elkövetnének, a helység birája itéljen fölöttök.«

»Ha a harczolókon esik valami szerencsétlenség, azokat is fogadják be.«

»A ki idegen hatalmassággal esküszik össze, vagy szövetkezik, halállal lakoljon. Elveszti jószágait, melyek az ő személyét illetik — neje és fiai vagyona épen maradván —; azokat az országbiró, mint régen a vajda, adományozhassa, a mi fenn marad, azok felett a fejedelem rendelkezik. Épen így bünhődik — határozá a következő czikk a Péternek meghódoló székelyekre gondolva — az is, ki a haza veszedelmével a maga magán hasznát kergeti, s a ki saját hatalmából határoz a fejedelemség felett.«

»A kinek tudomására jutnak a közegyetértést felforgató törekvések, jelentse fel.«

»A fejedelmet s az ország főbiráját minden város tartozik befogadni« [1]).

A nemzetek e szövetkezése saját autonomiájok megvédésére, egy nem az uralkodótól összehívott országgyűlésen, nem volt ment a függetlenségi törekvésektől. Sem előbb, sem utóbb nem beszéltek a rendek az »ország közbirájáról« ugy mint a végrehajtó hatalom fejéről, máskor mindig helytartónak nevezték: most nála keresték az erős kezet, mely a nemzetek megalkotott unióját képes lesz érvényben tartani [2]).

Már meg voltak hozva a határozatok, midőn megérkeztek Serédy levelei. »Én mindent hiven a rendek elé terjesztettem, válaszolá Kendy [3]), átadtam a rendeknek ő felsége irásos válaszát, de akaratjukat s lelkületüket nem tudom megforditani.«

»Későn kaptam már nagyságod levelét — irá Bánffy László, — ha három négy nap előtt kapom, még szolgálhattam volna« [4]).

»Tudja meg nagyságod — felelé Bethlen Farkas — mi most önfentartásunkon munkálunk. Beszéltem Frater Gy.-el,

---

[1]) L. Végzések és Irományok XVIII.

[2]) V. ö. a végzéseket Verancsics idézett levelével.

[3]) Végzések és Irományok XVII. sz.

[4]) U. a. XIX. sz.

ugy tartja Báthory Andrást, mintha fia volna, de a mig a királyné és fia ki nem lesznek elégítve saját becsülete romlásával hadakat az országba nem fogadhat be« [1]).

Thoroczkay biztatta, hogy sokkal több hívei vannak mint ellenségei Ferdinándnak: maradjon még ben Serédi [2]).

Legőszintébben és világosabban a barát irt neki: »még Váradon hallottam, hogy minő válaszszal jöttek vissza az ő felségéhez küldött oratorok; én ugyan nem hiszem, hogy ő felsége akaratját megtudnám változtatni, de ő felsége más válaszszal bocsáthatta volna őket vissza, mert az felolvastatván a rendek előtt, ezeket épen nem elégítette ki.«

Már el voltak intézve a dolgok, constituálva az unió, elutasítva Ferdinánd, meghozva a végzések, midőn a királynétól két követ Patóchy és Kállay [3]) Tordára érkeztek. Meg voltak bizva békét hozni létre a baráttal s lecsendesítni a zajgó rendeket. S e megbizatásukban ők tappintattal és ügyesen jártak el, mint az eredmény mutatja — mert a barátot csakhamar részükre nyerék. S a mint ez megtörtént, a helytartó maga vette kezébe az országgyűlés kiengesztélésének vezetését. Hanem az nem könnyü volt: de ellenségei igyekezetét — többi közt Petrovics oratorai által azt izentette a rendeknek, hogy ha nem akarják, hogy a barát Erdélyt is elveszitse, mint elvesztette Budát, ügyeljenek magukra [4]) — tekintélye hatalmával meghiusitá. Elhatározák nyomon — dec. 22-én — hogy az elhunyt király fiát fejedelmüknek ismerik, a töröknek megadják az adót, Ferdinándot megkérik, hogyha nem tudja őket megvédni, legalább engedje, hogy maguk védjék meg magukat s megkérték a királynét: hivja magához össze a rendeket, hogy jobb ellátásáról gondoskodjanak [5]).

A hozott végzések valóban ellentétei voltak a megelőző

[1]) Végzések és Irományok XX. sz.

[2]) U. o. XXI. sz.

[3]) Más példányok — jelesül azon töredék, melyet Benkő Comitiaiban 1540 hibás évszámmal közöl — Bolyainak nevezik.

[4]) L. Verancsics vallomásai Tört. Tár. I. k. 257. l.

[5]) L. Verancsics levelét Végzések és Irományok XXIV. sz. szám. Haller igy ir róla Ferdinándnak (1643. marcz. 15-ről) »Siquidem post reditum nostrum a S. R. Matte Vestra in Transsilvaniam certe comicie celebrate sunt in Oppido Thordensi ab universis Regnicolis trium nacio-

napon hozott végzéseknek: czekben a barát már nem »főbiró« hanem mint helytartó szerepel; kérik a királynét ne vegye rosz néven, hogy ez összejövetelt nem tudatták vele: nem akarták ők ő felsége tekintélyét csorbitni, kérik a helytartót, hogy ő felsége s a maga tisztességéhez mérten viseljen gondot a királynéra: az az béküljön ki vele; kérik a királynét, hogy munkáljon Török és Mayláth kiszabaditásán; nehány czikkel gondoskodtak egyes sérelmek orvoslásán, s a fenyegető vész ellenében elrendelék, hogy a helytartó felhivására hadra készen álljanak, s ennek költségei megtéritésére portánként 14 denárt vetettek ki [1]).

A rendek a közelgő karácsonyi ünnepekre haza sietvén, elhalaszták a többi teendők elintézését. A helytartó Gyalúba ment a királynéhoz. Ott volt a lengyel követ Lyessieczki is s dec. 27-én ennek és Patóchynak jelenlétében fogadta a barátot. Megtörtént a kibékülés, hosszas és beható tárgyalások után, a lengyel követ »mintha atyjuk lett volna« összetette kezöket, a királyné kegyelmességet s szeretetet, a barát engedelmességet és őszinteséget fogadott. Tárgyalták a kérdést is, hogy hova költözzék a királyné biztos helyre? S elhatározták — miután az Erdélyből távozást a török miatt nem tarták tanácsosnak — hogy Ferdinándhoz követeket küldenek. Két nap mulva decz. 29-én a helytartó Váradra a tulatiszai részek országgyülésére utazott [2]).

---

num hujus Regni Traniensis, vbi post miserabilem desolacionem Regni a Moldavo acceptam, de permansione Regni varie tractatum est, verumtamen ultimo in eum finem res est deducta, ut sub nomine et umbra filii Joannis Regis ipsum Regnum permanere debant, ne ante tempus ab imanissimo tyranno Imperatore Turcharum Nos ac totum Regnum periret, sed ut eciam interim in fidelitate Regie Mattis Vestre permaneamus, vbi siculj Nuncium eorundem apud S. Regiam Mattem Vram habitum in legacione sua non conseruauerunt, ut in fidelitate Regie Mattis permanerent, et nobiles quoque aliqui eotunc quemadmodum et nunc unius voluntatis cum siculis fuerunt, sed pro pacifica Regni permansione in hoc ad mandatum Rev. Dni Georgii Episcopi Varadiensis S. R. Mattis vre Locumtenentis censum S. Martini preteriti anni Reginali Mtti assignauimus, s a helytartónak és szultánnak is határoztak pénzt. Kiadva Archiv. N. F. III. 189. l.

[1]) L. Végzések és Irományok XXIII. sz.

[2]) L. Végzések és Irományok XXIV—XXV. sz.

E gyülés kilencz megye által 1543. jan. 6-án meg is tartatott, de nem ugy mint a barát óhajtá. Somlyay a bécsi követ jelentése felvillanyozta a rendeket s ezek Báthori András ösztönzésére Ferdinándnak fogadtak hűséget. Ezzel a magyarországi részeknek Izabellától elszakadása ki lett volna mondva, hanem a barát egy hó mulva február 11-én Gyulán új gyülést tartott, mely Ferdinánd uralkodásának kérdését érintetlenül hagyva, a neki küldött hódolati nyilatkozat gyakorlati értékét azzal leszállitá, hogy a kormányzást, igazságszolgáltatást és pénzügyet Fráter György kezében központositá [1]). Ily módon legalább megmaradt a két országrész ujra egyesitésének lehetősége, melyek összetartozása e perczben annyira laza volt, hogy azt nem is egyik vagy másik uralkodónak, hanem egyedül csak a helytartónak személye képviselte.

V.

Mi alatt a barát és Báthori András, mindenik a maga módja szerint, nyiltan egyik sem lépve fel a másik ellen, a tiszai részeken csakugy mint Erdélyben folytatták a megkezdett toborzást pártjuk szaporitására s szines szavakkal harczoltak egymás ellen, ismét külső események döntötték el a kérdést.

Az utolsó tordai gyülésnek a királyné ellátásáról hozott végzése szükségessé tette új országgyülés összehivását. De szükségessé tette azt egyéb is. A kibéküles a királyné és barát közt nem volt tartós és nem volt őszinte. Mialatt a barát Gyulán járt, hogy a magyarországi rendeket az erdélyiekkel egyező eljárásra birja, a vele ellenséges lábon álló főurak ismét egyesültek megbuktatására, megnyerték a királynét is. Ugy hitték, hogy a tervet legkönnyebben országgyülés alatt hajthatják végre — s miután a szultántól is fermán érkezett a rendekhez, Gyaluba febr. közepére összehivták ezeket, mint a mely ez idétt a királyné székhelye volt.

De nem ott, hanem febr. 26. Kolosvártt tartatott meg [2]). Felolvasták a portáról érkezett fermant: »oly nagy számmal

[1]) L. Fraknói: Magyar országgyülési Eml. II. k. 468. s köv. l.

[2]) Azon másolati példányok, melyek a mult században egy corpusba gyüjtettek össze, s számos példányban lemásoltattak, az ország-

jövünk ki az idén, még mint soha, s ezért csatlakozzatok a mi sergeinkhez és gondoskodjatok elegendő eleségről, nehogy sergünk hijányt szenvedjen. Miután a moldvai vajda is átmegy országotokon, bocsássátok őt békésen, sőt át fog menni a havasalföldi vajda is s ehez april 1-én csatlakozzanak az erdélyi hadak is.«

Hogy a szultán készül s nagy hadjáratot tervez, azt jól tudták a rendek és nem tartották tanácsosnak ellenállani. Elhatározták, hogy annak idején csatlakozni fognak; minden füstre 75 denárt róttak, melyből 25 denár legyen a királynéjé, 50 a portára küldendő követeké. A kijelölt követek közt volt Verancsis is. Elhatározták felkérni Ferdinándot s a császárt is, hogy küldjön Erdélybe hatezer embert, mely erő az erdélyiekkel egyesülve a két vajdát vissza fogja riasztani, a törököt pedig beütésében fékezni fogja [1]).

Főtárgyát tette a királyné panasza: a barát nemcsak

---

gyűlés szinhelyének Tordát írják. Történetiróink (Haner s az ezt másoló Benkő Milkovin II. 470, kivételével, de ők másnemü tévedésbe esnek ezt fogadják el. Kemény József (Archiv des Vereines für Sieb. Landeskunde n. 7. II. 114.) czáfolja Hanert, hogy e gyűlés Kolosvártt lett volna s az ő másolati példánya után Tordára teszi. Azonban az Eder által a szász nemzet levéltárából lemásolt példány s egy másik ugyanott levő és nem teljes példány Kolosvárra teszik e gyűlést. De ha ez hagyna fenn még kétséget, eloszlatja azt Vásárhelyi levele Végzések és Irom. XXVII. sz., el Haller Péter levele Ferdinándhoz (Archiv des Vereines Neue Folge III. k. 190. lap) s végre el a szebeni jegyzőkönyvek következő pontja: »4. Februarii misso Nicolao Famulo Cocy ad Brassoviam cum literis reginalis majestatis ad congregacionem ad gyalw vocantibus expensi fl. 1.«

»Eadem die in eadem causa misso Vitalj ad Bistriciam et vt pecuniam importarent fl 1 den 25.«

»Eadem die in eadem causa missis literis Reginalis Majestatis ac dominorum ad septem sedes, ut generalis congregacio Saxonum, per congregacionem Reginalis maiestatis impediretur expensi fl. 1.«

»16 Februarii missis dominis Judice Sedis ac Andrea Byrkner et Augustino pellione ad gyalw ad congregacionem reginalis Majestatis expensi fl. 25.«

»Amplius eysdem quod diu abfuerunt expensi fl. 28.«

[2]) L. Végzések és Irományok XXVII. és XVIII. sz. V. ö. a nov 29. gyűlés végzéseivel.

hogy kizárta a kormányzásból, hanem még szüköllni is hagyja fiával együtt, s számot sem ád az ország jövedelmeiről.

Kit ne inditott volna meg egy szép asszonynak hasonló panasza? Oly nagy volt az ingerültség a barát ellen, hogy ez Kolosmonostorból — betegség ürügye alatt — be sem mert menni a városba s a gyülés, távollétében határozta el elmozditását s teljesen a királyné alá rendelését [1]).

Az I. és II. articulus szól erről:

»Minthogy e vészes időben a királyné magát, fiát, életét és szerencséjét a rendekkel együtt minden eshetőségnek kiteszi, méltányos, hogy ő királyi felsége s legfenségesebb fia teljhatalommal birják, igazgassák, kormányozzák Erdélyt s minden megyéket és helyeket, melyek ő felsége és fia alatt vannak.«

»Minden hivatal és hivatalnok, épen ugy a főtisztelendő helytartó úr mint a többiek, ő királyi felségétől és fiától függjenek, akkép, hogy a magyar királyok kiváltságaihoz képest az ország szabadsága épen tartassék meg, hogy az ország minden ügyeit ő felsége tanácsosai tanácsával igazgassa. Ha pedig fontos ügyek kerülnek elő, ne csak saját tanácsosait hivassa össze, hanem a főbbeket is a három nemzetből, kik erre ki vannak jelölve s ezek tanácsával éljen.«

E határozatok világosan szóltak: a barátot már nem a királyné mellett emlitették, csak annyi hatalmat hagytak meg nála, mennyivel akármelyikök birt, — sőt mint Verancsics mondja, el volt rendelve megszámoltatása s mással pótlása. Ez napon a helytartó meg volt bukva.

Azután a rendek folytatták tanácskozásaikat:

---

[1]) Verancsics vallomása (Pray Epist. Prot. II. 392. l.) igy hangzik: »idem testis meminit quod aliquando in arce sua vix habuerit vinum pro familia unius diei, et hoc contigit, cum quodam tempore Colosvarii esset conventus generalis in eum finem vocatus, ut privaretur administratione et officio, nec ausus est ex abbatia Colosmonostor civitatem intrare, ut interesset conventui, sed ficta aegritudine tam diu in ipsa abbatia decubuit, donec conventus ad vota Reginae perficeretur, liquireturque ipse F. Georgius gratiae ipsius reginae.« E vallomá s ban a kolosvári gyülés ideje nincs meghatározva.« A kérdés az: mikor volt az? Csak egyre nézve nincs kétség, hogy 1551 előtt s kolosvári

»Külföldiek ne alkalmaztassanak a hivatalokban, a fehérvári püspökség javadalmai ne adassanak világiaknak.

»A királyné lakhat Erdélyben vagy másutt levő váraiban, s ha ki akar menni a részekbe mehet, de csak saját és az ország tanácsosai tanácsából.

»A portára küldessék követség: minden nemzetből egy követ, vezetve a királyné követe által, mely tiszteletdíjat vigyen magával. A szultánnak köszönjék meg, hogy János király fiát kivánja az ország élére s kérjék, hogy adjon fermant, hogy ha ez meghalna is, szabad legyen nekik a magyar nemzetből azt választani fejedelmökké, kit akarnak [1]).

»Utasítást a követeknek a királyné adjon.

»Küldjön a királyné a moldvai vajdához követet s ajánlja fel jó szomszédságát.«

---

országgyűlésen volt. Kolosvártt 1540 - 1551 közt következő országgyűlések voltak:

1542. aug. 6.
1543 febr. 26.
1548. sept. 3.
1550. febr. 2.
1551. jul. 26.

Verancsics mint szemtanú beszél. (Meminit.) 1542. aug. 6-ról a követség ment fel Ferdinándhoz: akkor nem lehetett. 1548. sept. 3. Verancsics Krakóban volt: de e gyűlésen mint az artikulusok kétségtelenné teszik a barát volt a helyzet ura. 1550. febr. 2-iki gyűlésen volt ugyan viszály, bár másnemű, de Verancsics nem volt Erdélyben, valamint 1551-ben sem. Ellenben 1543-ban ott volt, de fájdalom épen ez időből hijányzanak levelei. Az összes erdélyi articulusok közt ez van, melyre Verancsics fenn idézett szavai illenek. Ha tehát, mikor e jelenet történt, a helyszinén volt — az nem lehetett máskor mint ezen a gyűlésen. Támogatja ezt azon körülmény is, hogy a barát és királyné között fennforgott többi versengéseknek szinhelyeit s részleteit ismerjük — de azok egyike sem volt Kolosvártt.

[1]) Haller írja Ferdinándnak (1543 marcz. 15.) ugyan e gyűlésről: »in eadem ultima cogregatione conclusum est ut ex singulis nacionibus Regni unus nuncius pro tributo Imperatori Turcharum introducendo et offerendo eligatur et intromittatur, suppliceturque Imperatori Turcharum, quod eosdem literis suis mediantibus in hoc Regno confirmet ut post obitum filii Joannis Regis de Geneologia sua principem eligere valeant; quod nobis alienum est et intolerabile videtur. Qua propter eciam in dies et horas opportunotatem, occasionem et viam querimus ut Sa-

A többi pontok a hadfölkelést szavazták meg, s ezerötszáz főből álló állandó sereg tartását rendelék el — mindenik nemzetre 500 ember tartása esvén [1]).

A gyülés hosszan tartott s tárgyait még sem merítette ki, mert Vásárhelyre 1543. május 1-re új országgyülést tüzött ki [2]).

A barát pedig a mint vége lett a gyülésnek menedéklevelet eszközölt a királynétól, Gyaluba ment hozzá két nap mulva, térdre borult előtte, sirt és kegyelmet nyert. Ismét ő volt a helyzet ura [3]).

VI.

A Vásárhelyre hirdetett gyülés elmaradt. Azonban május közepén uj csausz jött az országba, ki által a szultán a hadak megindítását s élelmi szerek küldését sürgette. A királyné tehát Fehérvárra jun. 3-ára hivta össze az országgyülést, nyomatékkal rendelvén el a meghivóban, hogy a küldöttek teljhatalommal legyenek ellátva, nehogy utólagosan emeltessenek kifogások a végzések ellen [4]).

A szultán akkor már magyar földön táborozott, s mivel Károly I. Ferencz franczia királylyal folytatott háborúja miatt testvérét Ferdinándot nem segithette, ez nagyon csekély védelmi eszközöket nyújthatott Magyarországnak. Természetes volt, hogy ily körülmények közt a barát nem Báthory pár száz emberből álló hadának Erdélybe bocsátásán,

---

xones a tali legacione sint exempti, atque nequaquam nos ad eandem intromittere volumus nisi maxima necessitate coacti. Verum tamen ne concordia regni interturbetur si secus fieri non potest, dabimus vnum qui non omnino nostre siet (sic) lingue; neque eciam multe aut magne auctoritatis. Kiadva Archiv N. F. III. k. 190. l.

[1]) L. Végzések és Irományok XXVI. sz.

[2]) L. u. o. XXIX. sz.

[3]) Verancsics vallomása i. h. »Cum igitur obtinuisset quae petierat, venit ad reginam plorans muliebriter, humi prostratus ipsis genibus advolutusque reginae vestis fimbriam osculabatur, supplicibus verbis postulans ne crederet suis delatoribus et si quis defectus fuisset commissus dignaretur ei parcere, eam culpam in alias detorquens, stb.

[4]) L. Végzések és Irományok XXIX. sz.

nem Ferdinánd uralmának megszilárditásán [1]), hanem a szultántól fenyegető vész elháritásán munkált.

A jun. elejére Fehérvárra hirdetett országgyülés Szalánczy Jánost és Fekete Jánost a szultán elé küldé tizezer arany adóval s ajándékokkal a szultán kedvencz neje s négy kiválóbb basája számára.

Ezuttal Erdély mint különország először fizette azt [2]).

E hó 29-én Fehérvárt ismét együtt voltak a rendek közönséges országgyülésen, melyen a folyó évre fizetendő török adót vetették ki, a szultánnak ajándékokat, a kincstartónak hadak tartására portánként 35 denárt s a királyné számára portánként 50 denár költséget határoztak [3]).

A Fehérvárt összegyült rendek egy más hasonlag kiváló fontosságu ügy felett is tanácskoztak: a vallásügy felett.

A reformatio — eleinte természetesen Luther tana — hamar ismertté lett Erdélyben főként a szászok közt. János király politikai okokból elnézte, az interregnum, mely a gazdag s jól felszerelt várakkal biró szászokat legyezte, mit sem tett ellene, s eleinte Fráter György sem látta eljöttnek az időt, hogy a politikai kérdés mellett még egy vallásit is hozzon létre. Ez hát terjedt a maga módja szerint, a nélkül azonban, hogy összevágó működésnek s egy czélratörekvésnek még a látszatával is birt volna, külön külön mindenütt, a hol a városnak vagy helységnek apostola akadt. Nem nemzeti mozgalom volt, s ez idétt épen oly kevéssé politikai — mondhatni csak az idő áramlatának szinével birt.

Honter fellépése azonban irányt adott a mozgalomnak s központba vezette azt. A Libellus Reformationis-nak (Kir-

---

[1]) Bucholtz V. k. 205. l.

[2]) Bethlen Farkas I. k. 417. l. V. ö. Verancsics I 229. l.

[3]) Nagyszebeni jegyzőkönyvek a. a. 1543. Percepta: In festo beatorum petri et pauli apostolorum in generali congregatione dominorum regnicolarum trium nacionum Albae Juliae celebrata, domini Saxones pro solucione Turcici census presentis annj ac subsidij domino Thesaurario dandi ad gentes intertenendas, simul atque victualia Imperatori Turcarum disponenda ac etiam expensas Reginalis Maiestatis assumpserunt soluendos, que in una summa faciunt fl. 1400. V. ö. a XXXII. sz. okmánynyal.

chenordnung) kiadása [1]) 1542-ben bár czímében csak a Bárczaság reformatiójának mondatott, az egész nemzetnek szólt s rövid velősségével — németre is lefordittatván — az egész nemzetre hatott. Oly éles eszü ember mint a barát belátta, hogy itt többé nem a Barczaság, hanem az egész szász nemzet reformálásáról van szó. Ugy látszik, hogy a fehérvári káptalan panaszára [2]) az országgyülésre, melyet a királynéval együtt hirdetett, megidéztette Hontert is: »adjon számot, hogy miért csatlakozott a keresztyén vallás rendtartásához« (azaz a reformatio újitásaihoz).

A tanács nem engedte meg Honternek, hogy elmenjen, tartván, hogy a barát a különben már feledékenységbe ment vallástörvény szigorát fogja felelevenitni. Honter pedig megirta az Apologia Reformationist [3]), a lehető ellenvetések czáfolatát. »Nehéz — mondá — védekezni ott, hol nincs ellenvetés, miért is mintegy kitalálni kényszerittetünk, hogy min ütközhettek meg némelyek a Libellus Reformationisban?« [4]). Sőpen azért ez Apologiában kevesebb tért adott a dogmaticai vitáknak mint a politikai mentségeknek. »Senkit sem akart — mondá — sem bántani, sem gyalázni, sem sérteni, hanem müvét a hazai papok számára adta ki, zsinórmértékül addig, mig valamely zsinat összeirja azokat.«

Az Apologia első fejezete csaknem ostentatióval fejezi ki, hogy a Libellus Reformationisban mivel sem sérté a királyné vagy Magyarország főurai s többi nagyságosai iránti engedelmességet s hivatkozik az országgyülésen jelen levő

---

[1]) Formula Reformationis Ecclesiae Coronensis et Barcensis totius provinciae Coronae 1542. 8-adr. 32. l. Lenyomva több izben, legujabban Trauschenfels »Beiträge und Aktenstücke« czimü müvében. V. ö Trauschenfels Schriftsteller Lexiconja II. k. 211. l.

[2]) Honter az Apologiában a prot. könyvekre hivatkozva mondja: »quorum copiam venerabilibus dominis Albensibus minime deesse compertum habemus« . . . midőn ő a káptalanban meglevő könyvekre hivatkozik, ez azt mutatja, hogy mentsége a káptalannak szólt, mely vitázó fél volt vele — tehát nagyon valószinü, hogy ez volt a panaszlófél is.

[3]) Megjelent Trausch. Beiträge und Aktenstücke 43 s köv. ll.

[4]) »Sed cum difficillimum sit respondere ubi nihil certi proponitur« mondja az Apologia bevezetésében.

urak közül azokra, kik ismerik, hogy minden isteni kötelességek annnyi odaadással teljesittetnek, mint soha az előtt. Mivel tudja, hogy a királyné, az ő főtisztelendő pártfogójuk (t. i. a barát) s a többi főurak is sohasem jöttek ellentétbe az Isten szavával, meg van győződve, hogy ő is, ha kimutatja, ártatlanságát, fel fog mentetni.

A többi fejezetekben vegyesen védi magát az emelt vádak ellen, melyek vele közöltettek s azok ellen, miket az országgyűlés által emelendőknek vél [1]). Védi magát a lázitás és zavar csinálás vádja ellen, mert ő csak Isten igéjét s Krisztus parancsát követte, ha pedig rendtartásába valami illetlen csuszott be, s ezt kimutatják az Isten igéjével — ő annak mindig kész engedelmeskedni. A mit ő tett, arra Istennek és felsőbbségének parancsa készté (III. f.). A vértanúk példája és a szentirás mutatják, hogy azon embereknek, kik az Isten igéjével ellentétbe jőnek, nem kell engedelmeskedni. (IV. f.) Hogy kitünő városok példáját követte, azt azzal igazolja, mert az apostolok is azt mondák: kövessetek engem, mint én követem a Krisztust (V. f.). A hol könyvében a papokról élesebben szól, azt azzal menti, hogy nem a fehérvári s esztergomi tisztelendő urakat értette, hanem azokat, kik az emberek megbotránkozására hivatalukat meddőn kezelték. (VI. f.) A többi fejezetekben dogmatikai kérdéseket tárgyal s az utolsóban (XII. f.) tér vissza politikaira: hogy miért nyomatta ki könyvét? mert — ugymond — eddigelé a sajtó szabad volt mindenféle hatóság alatt és senkinek sem jutott eszébe megtiltani a könyvek kiadását. Különben neki nem volt más czélja, minthogy e zaklatott és sanyarúságos időkben előmozditsa a közegyetértést s a vallás megtartásában beállható

---

[1]) Az Apologia több pontja mutatja, hogy Honter kimondott vádak ellen is védi magát. Pl. az V-ik fejezetben: Sed procedendum ulterius ad explicandam sententiam nostram in eo quod scriptum est: »Nos exempla clarissimarum urbium secuti.« Nec satis mirari possumus cur illud nobis vitio vertatur, quod praecipue sperabamus pro nobis et pro causa nostra futurum . . . s összefüggésbe hozza a mondatot azzal, mi könyvében előtte és utána áll. Elszórva más helyeken is felel tényleg emelt vádakra.

zavart és rendetlenséget elhárítsa. Ő mindenben, a mivel vádolják ártatlan s csak az isten parancsainak engedelmeskedett.

Ez apologiát egy bizottságnak adták át, hogy mutassa be Fehérvártt a rendeknek s védje annak tételeit. E kötelesség főként Glatz Mátyásra nehézkedett a szász föld legtehetségesebb s előbbkelő reformatorai egyikére, kit kőhalmi papságából a kiszdi (ma segesvári) káptalan elüldözött s ez idétt Brassóban tartózkodott. Vele voltak a brassai biró, két tanácsos, a brassai, rozsnyói és höltevényi papok.

Ha egy későbbi műnek hihetünk, a barát szigorú rendszabályokat ajánlott, de a királyné tanácsosai Batthyány Orbán, Csáky Mihály, Adrián esperes közbevetésére a vallásvita mellett nyilatkozott, mely az országgyülés előtt a brassai küldöttek s fehérvári káptalan közt megtartatott [1]). A vita folyamáról semmi tudomásunk sincs: a szász források szerint a szentirásból vett idézetekkel megczáfolták a brassai küldöttek a káptalannak az atyák irásaiból, conciliumokból s hagyományokból vett állitásait. Éjjel ismét az udvarhoz hivattak s

[1]) Hol volt ez a vallásvita? Kemény (Archiv. Neue Folge II. 116.) azt mondja, Tordán febr. 26-án. De fennebb láttuk, hogy febr. 26-án nem Tordán, hanem Kolosvártt volt országgyülés. Haner Hist. Eccl. Transsylvanicarum. Frankfurt 1694 Kolosvárra teszi. Mino kutfő után ő annak nem tudtam végére menni. Ennek meg is van a maga valószinüsége — mert mint láttuk ez az országgyülés szokatlanúl hosszú volt. Schmeitzl Epistolájában s Benkő Milcoviajában (II. 471) Haner után indulnak s ők is Kolosvárra teszik a gyülést. De a kolosvári február 26-ki törvényczikkek közt nincs vallásügyi, s mi még ennél is többet bizonyit, maga az Apologia a fehérvári tisztelendőket említi, s azokra hivatkozik. Két egykorú följegyzés világosan Fehérvárt említi mint azon országgyülés szinhelyét, mely előtt a vita volt. Az egyik Massa Simon (Chronicon Fuchsio-Lupino-Oltardinum I. k. 54. l.) 1543 Comitia regni indicta et celebrata sunt Albae Juliae a Regina Izabella et Fratre Georgio maxime religionis causa, in quibus comparere jussus est mag. J. Honterus stb.« A másik Ostermayer Kronikája (Fundgruben I. 29.) »Anno 1543 Ist Herr Johannes Fuchs zum 3-tenmahl zum Richter erwählet worden. Auf dieses (tehát sz. Györgynap után) hat die Königin und der Schatzmeister zu Weissenburg mit den Papisten eine Versammlung gehalten, und Herrn Mag. Joh. Honterum sampt Reformationbüchlein und der Stadt Obrigkeit darin berufen.« Ennyi tanú Haner ellenében is két-

most igéretekkel, fenyegetésekkel próbálták megnyerni őket, de hasztalan [1]).

Bármily buzgó, sőt türelmetlen volt is a barát, komolyabb fellépésre ezuttal aligha gondolt. Részint mert tisztában volt vele, hogy akár mit csinál is ezzel a bizottsággal, miután Honter nincs a kezében, azzal semmit sem ér el. S még inkább mert az idő nem volt alkalmas vallásos üldözést kezdeni. A szászok különben is hajoltak Ferdinándhoz, az erőszak éppen a királynétól nyilt elállásra vezetné őket. Mikor Ferdinánd különben is sürgette a gyalui compositio végrehajtását, nem állott érdekében a barátnak híveket szerezni ennek. Bántatlanul visszabocsátotta a brassai követséget [2]).

VII.

Az napon — jun. 29-én — midőn az erdélyi rendek megszavazták a török adót, János király birodalmának egykori tiszai részei is tartottak gyűlést Debreczenben, mely az erdélyitől eltérőleg Ferdinándnak hódolt [3]).

Ez ismétlése volt a januáriusi váradi gyűlésnek s épen nem vágott a barát terveibe, ki egész lelkével teljes buzgalmával azon munkált, hogy Erdély és a tiszai részek politikai működését összhangba hozza — egyedül ebben látva az ország fönmaradásának biztosítékát. Annyival eszélytelenebbnek hitte e határozatot, mert Szolimán már diadalmasan nyomult az ország szive felé s Ferdinánd hadai ismét elégteleneknek mutatkoztak megmérkőzni a tulnyomó erővel és nagyobb hadvezéri tehetséggel. Ő hát a fehérvári gyülésen a törökadó kérdését tisztába hozván, hasonló czélból kiment a magyarországi részekbe, aug. 1-ére gyűlést hivott össze De-

---

ségtelenné teszi, hogy a gyűlés Fehérvárt volt. Különben is jó figyelembe venni, hogy Haner fiatalon és külföldön dolgozott.

[1]) Haner Hist. Eccl. Trans. 200 s köv. ll.

[2]) Ezen gyűlés végzései lappanganak, s már a mult században sem voltak meg — legalább az akkor készült gyüjteményekből és lajstromokból teljesen hiányzik. Pedig valószinű, sőt mondhatni bizonyos, hogy hoztak czikkeket: mert hihetetlen, hogy két oly fontos dolgot mint az adó és a vallás ügye czikkbe ne foglaltak volna.

[3]) Fraknói: Magyar országgyűlési Emlékek II. k. 473. l.

recskére s épen mint a tavaszszal Gyulán, elhatároztatta, hogy bemutatják hódolatukat a szultánnak, sőt ennek táborába Budára élelmi szereket is küldött ezen megyékből is [1]).

Épen ezen napokban magában Erdélyben is uj részgyülés volt. Szalánczy visszaérkezett a szultán táborából, vele csauszok is jöttok, kik ajándékokat s a tábor számára élelmi szereket sürgettek. Egy, Gyaluba összehivott részgyülés, melyben azonban az idő rövidsége miatt csak szászok és magyarok vettek részt, aug. 5-én küldött adományokat és élelmi szereket, s egyszersmind aug. 16-ára Gyaluba részgyülésre meghivta a székelyeket is, hogy ezek is élelmi szereket s s ájándékot vessenek ki magokra s intézkedjenek a szent Mihály napján küldendő török adó és ajándékok felöl [2]). Megtartatott-e ezen gyülés, arról nincs tudomásunk, — de tény, hogy ekkor — vagy tán még a fehérvári végzések alapján — elrendelték a császár adójában s a királyné segitségére az ökörsütést; a császár adójában 50—50 pénzt; a főnép két-két ökröt, a lófő egyet-egyet, a közszékely 1 egy forintost adott [3]).

VIII.

Szoliman diadalmas hadjárat után s egy csomó várat megvevén, szept. végén visszafordult. Ferdinánd pedig ritka következetességgel, épen mint megelőző évi kudarczai után, ez őszszel ismét nyomatékosan kezdte sürgetni a gyalui compositio végrehajtását. Bizonynyal, ha a hadjárat folytatásában is annyi erélyt tudott volna kifejteni, mint a compositio végrehajtásának sürgetésében s némi biztositékot nyujt, hogy képes lesz megvédeni az átveendő országot, nem keresett volna mentséget a barát annak elhalasztására: »addig mig felséged dolgai jobbra nem fordulnak az ellenséget a megkezdett cselfogásokkal tartom távol ez országtól, hogy az az Isten irgalmából valahára megszabadittassék,« kérte Ferdinándot, hogy ne kételkedjék benne, figyelmeztette, hogy ne adjon hitelt el-

---

[1]) Fraknói: Magyar országgyülési Emlékek II. 475.
[2]) L. Végzések és irományok XXX. sz.
[3]) Székely Krónika 13. l.

lenségeinek, s mindenekfölött vegye figyelembe, hogy ő nem egészen ura a helyzetnek Erdélyben, mert e nép hitetlen és sóvárogja a változásokat, le akarja rázni a magyar birodalom uralmát s a két Oláhországhoz hasonlóan külön tartománynyá kíván alakulni [1]). A barátnak ebben igaza volt: de ezt ő nem az által akarta elháritni, hogy Magyarország részeit Ferdinánd kormánya alatt egyesítve a török kész zsákmányává tegye, hanem hogy a tiszai részek és Erdély közt mennél szorosabb kapcsot hozzon létre. S e czélból Ferdinándot biztatásokkal tartva, folytatta megkezdett működését a részekben, hol ez időben tartózkodott.

Terveinek Erdély már meglehetősen biztosítva volt, legalább az előzmények után annyira számithatott, hogy azok nem fognak legyőzhetlen akadályokba ütközni. S itt csakugyan nem is történt semmi, mi jelenlétét mulhatlanná tette volna.

Bár ez ország közvetlenül nem is vett részt a hadjáratban, de a sok fizetés és élelemszállitás annyi teherrel rótta meg, hogy az abból származott inség enyhitéséről gondoskodni kellett. Aztán csausz érkezett a portáról, ki a Fogarasban levő túszok kiadását sürgette. Ezek elintézésére a királyné nov. elejére Kolosvárra összehivta a rendeket, [2]) de a dolgok fontosságához képest ők magok kérték a királynét, hogy a gyűlést 15 napra halassza el, hogy a fenforgó ügyek felett annál több sikerrel tanácskozhassanak; ki csakugyan engedett kérésöknek, s nov. 25-ére Székely-Vásárhelyre közönséges országgyűlést hirdetett, oly meghagyással, hogy az elintézendők fontossága tekintetéből fejenként jelenjenek meg ő maga is személye szerint meg fogván ottan jelenni [3]).

A Székely-Vásárhelyre hirdetett gyűlés nov. 29-én megtartatott. A királyné követei által, s a helytartó személyesen segélyt — azaz számokra portánként kivetendő adót sürgettek. Fenforgott mindenek előtt Fogaras ügye, mely még mindig

---

[1]) Bucholtz V. k. 204. l.

[2]) Nagy-Szebeni jegyzőkönyvekben a. a. 1543. olvassuk: 5 octobris misso domino Judice Regio ac Martino Poeldner ad congregacionem Colosvariensem, qui a Thorda retrocesserunt expensi 14 fl 26 den.

[3]) L. Irományok és végzések XXXI. sz.

Mayláth nejének kezén volt [1]), ki a török és oláh túszokat még mindig ott tartotta A török túszoknak szabadon bocsátását csakugyan kieszközölték, de az oláhok ott tartattak, s a vár is Mayláthné kezén maradt. Ennek folytán elrendelék, hogy a vár ostromára a három nemzet háromezer embert fog küldeni.

Azokra, kik ezen gyülésről elmaradtak (50 frtnyi) birságot szabtak.

Elrendelék, hogy az adószedők és élelmi biztosok 15 nap mulva számadástételre Tordán jelenjenek meg.

Azon főispánok ellen, kik károkat tettek, tartson a helytartó vizsgálatot, s a ki közülök derékszéket nem tart, veszitse el hivatalát.

A kik a székelyek közül nem adták meg az ökörsütést, miután a helytartó azt helyettök kifizette, téritsék meg neki, s ezt ő saját emberei által szedesse be.

A havasalföldi vajda panaszkodott, hogy a háromszékiek birtokaiba ütöttek; a helytartó saját embere által, kikhez főszékelyek csatlakoztak, tartasson vizsgálatot s a bünösök lakoljanak.

A fehérvári káptalan erővel elfoglalt tizedei térittessenek meg.

Az orvok üldöztessenek és akasztassanak fel.

Kirendelék a szultán adóját, a portai ajándékokat, s a követséget, mely azt megvigye:

A császárnak 10 kupa, két basának 4—4, más kettőnek 2—2.

A portára ajándék 1600 frt, a csausznak 400 frt, a tolmácsnak 100 frt.

A Fogarasban fogva volt töröknek 32 frt.

A császárhoz küldendő követeknek 1000 frt.

A császárnak ajándokul 2000 frt, nejének és fiának ezer forint.

[1]) V. ö. a XV. sz. okmánynyal: izenni fog Nádasdy Tamásnak »ne obsides in arce Fogaras capite plectentur.« Miles (Würgengel 36. l.) s Jovius (XL-dik) említik Fogaras feladását — de az első határozatlanúl, az utóbbi »nec multo post« de mindkettő a kezesek kiszabadítása után.

A két fő basának mindeniknek 1000 frt, a két kisebbnek mindeniknek 500 frt.

A kupák ára 1521 frtban lett megállapitva.

Egyszersmind rendszabályokat alkottak a jobbágyok megadóztatásának szabályozására, az elégett, pusztán hagyott és a nem egész egy éves házakat kivévén a dicálás alól, s egy portára 90 denárt vetvén; továbbá a gonosztévők üldözésére szabályozák az 1541-ben felállitott hatóság (a derékszék) hatáskörét [1]).

XI.

Minden országgyűlés, mely 1542. decz. óta tartatott Erdélyben magában, feltétlenül elismerte a szultán fenhatóságát Erdély felett. A gyalui compositióról, Ferdinándról, a Kendy által hozott pontokról többé nem is beszéltek: sőt 1543 telén Izabella világosan megirta Serédinek, hogy ő Erdélyt nem fogja elhagyni.

E hirre Ferdinánd Bornemiszát Izabellához küldé, ki 1544 jan. 4-én Báthory Endrénél volt előleges értekezleten, jan. 8-án Nagy-Váradra a baráthoz ment, kit Ferdinánd magyarországi kincstartóvá nevezett ki, jan. 21-én a királynét látogatta meg Gyaluban s minden alkudozásainak vége a válasz lett, hogy Ferdinánd csak akkor foghatja Erdélyt kezébe vehetni, ha elegendő sereggel jön be, hogy a török támadásnak ellent állhasson — addig maradjanak a dolgok a mint vannak: igazgasson Izabella »az ő nevében« [2]).

Mindamellett Bornemisza valóságos toborzást vitt végbez Ferdinánd érdekében: megfordult Petrovicsnál, Kendynél, Drághfynál, intette a szebenieket, hogy sem a barátnak, sem Izabellának ne fizessenek adót a király különös engedelme nélkül: szóval a reincorporatio tényleges és rögtöni végrehajtásának érdekében mindent elkövetett [3]).

---

[1]) L. Végzések és Irományok XXXII. sz.

[2]) Bucholtz: V. k. 205—209. ll.

[3]) U. o. V. k. 209. l. Csáky 1550. emliti, hogy »ante fere sex annos in Comitiis vasarheliensibus mirari non potuerim unde illi motus suppupularunt contra te« (t. i. Verancsics ellen, l. Munkái VII. k. 36 l.).

De mennél nagyobb tevékenységet fejtett ki, annál erősebb reactiót támasztott maga ellen. Üzelmeinek veszélyei ellen a rendek Erdély közjogi önállásának lehető erős alapra fektetésével védték magokat. Az ország szervezésében, függetlensége biztosításában ezek mindig tettek egy-egy lépést előre, valahányszor Ferdinánd biztosai a gyalui compositio végrehajtását sürgették: nem daczból vagy makacsságból, de saját jól felfogott érdekükből. A királyné udvarában nem volt kedvező a hangulat a helytartóra nézve, s az Bornemiszának jan. 21-én 1544-ben Gyaluban keservesen panaszolta, hogy a barát foglyúl tartja őtet. Ha Bornemisza azt hitte, hogy e meghasonlásból hasznot huzand: csalódott, mert a barát 1544 tavaszán bejött Erdélybe [1]), s oly hamar kiegyenlíté a viszályt, hogy rövid idő alatt ismét ő volt a helyzet ura, a közjogi kérdéseket a fennebb vázolt irányban fejleszthető, és már ápril derekán az ország déli részében felmerült kérdések tisztázására elindulhatott.

A helytartó már apr. 27-én Brassó körűl járt. A szászok közt a vallás ügye nyugtalanitá, melynek irányát Honternek brassai pappá választatása mutatta. Nyolcz napot töltött Brassóban — de a bevégzett ténynyel szemben nem foglalhatott el ellenséges állást. Annál szigorúbb volt a székelyek iránt, kik régi kiváltságaikba bizva, az adófizetés alól ki akarták magokat vonni. Megbüntette a legféktelenebbeket s végrehajtá az ökörsütést. Visszafelé menet Szebenbe vette utját: ott gyülést tartott a szászokkal, hogy ezek engedjék meg, hogy a nemesek is vehessenek magoknak ottan házat. De a szászok ez előterjesztést keményen visszautasitották [2]).

Jun. 9-én a török adó és ajándékok megszavazása végett Tordán új országgyűlés tartatott [3]) — melynek megszava-

[1]) Még februárban Váradon volt: l. Bucholtz 207. s ápril 27-én már »gegen Cron kommen« — mint Ostermayer mondja.

[2]) Ostermayer Krónikája (Deutsche Fundgruben I.) 29. l.

[3]) A nagyszebeni jegyzőkönyvekben, a. a. 1544. »Percepta. Feria Secunda proxima post festum Trinitatis dominis Regnicolis Trium nacionum imposita est taxa fl. 14,000 in auro Imperatori Turcarum et ad alia donaria soluenda.

zása után — más nemü végzései e gyülésnek ha voltak is, nem maradtak fenn — a magyarországi részeken Debreczenben tartandó országgyülésre oratorokat választottak meg A régi gyakorlat feleleveníése volt ez, mely utolsó időben már egészen el volt hanyagolva. Az erdélyi oratorok kimentek a debreczeni részgyülésre — s a barátnak itt is sikerült keresztül vinni, hogy a török adó megszavaztatott [1]).

X.

János király egykori birodalmának kormányzatában hiányzott az összefüggés. A magyarországi részek s Erdély közt alig volt valami összetartozás: a ráczok és temesi végvidék Petrovics személye és erélye által tartattak meg hűségben, a tiszai vidékek nehány ottani főur közbevetése és tevékenysége folytán titkon Ferdinándot vallották uroknak, bár nyilván a töröknek fizettek adót, s végre Erdély névleg Izabella, tényleg a helytartó alatt állott.

A barát eddigi összes működését arra irányzá, hogy e szétmállani készülő birtokok közt helyre állitsa az egységet — s erre most eljöttnek látta az időt.

Izabella királyné jul. 2-án kiadott rendeletével aug. 1-ére Tordára közönséges országgyülést hivott össze [2]), melyre meghivta a magyarországi megyéket is.

A magyarországi megyék csakugyan megjelentek s ez volt az első országgyülés melynek törvényczikkeit Erdély és a magyarországi részek együtt alkották.

»Erogata.

»7 missis dominis magistro ciuium Martino pilgram et Augustino pellione ad congregacionem ad Thordam expensi fl. 36.

»De Thorda missi sunt dominus Martinus pilgram et Johannes Margonday ad Hungariam cum Domino Thezaurario quibus pro expensis dati sunt fl. 60.

[1]) Kovachich Suppl. ad Vest. Comitiorum III. k. 191. l. az 1545. debreczeni gyülés határozatai közt.

[2]) Törvények és Irományok XXXIII. sz.

A barát — mint láttuk — már 1542-ben kergette a kormányzói czimet mint kormányzásának alapját, s akkor az erdélyi rendek meg is adták neki a »helytartói« czimet. Most a királyné (bár ez eleinte Patóchyt akarta) a magyarországi és erdélyi rendek együttesen Erdély és a tiszai részek főbirájává tevék, beleegyezvén ebbe Petrovics is hosszas ellenállás és régi okainak ismételt és közderültség közt történt felsorolása után — miért is ő a gyűlést boszusan csaknem elhagyta s a czim meghatározását a királynéra bizták [1]), kötelezvén egyébiránt, hogy ő felségétől függjön s kormányzatáról és kiadásairól számot adjon.

Kötelezték a kincstartót, hogy ő felségéről s fiáról kellően gondoskodjék, mindenkinek egyaránt szolgáltasson igazat, s a rendeket jogaikban tartsa meg.

Csak két esetben: fő és becsület, továbbá jószág vesztés eseteiben van helye a fellebbezésnek itéletei ellen a királynéhoz.

A temesi főispán hatásköre a régi maradt.

Az ország mindennemű jövedelmei Erdélyben és a részekben a kincstartó kezéhez szolgáltassanak, az ország és királyné szükségeire a felesleg tétessék félre.

A püspökség s a királyné várai jövedelmét a kincstartó kezelje s ha kívánja szolgáltassa át a királynénak, különben a

---

[1]) Verancsicsnak Bonerhez irott levele (Munkái VI. k. 179) »his Calendis Thordae non exigui momenti habuimus Comitia, quae Hermitam nostrum novis auspiciis summum et solum dominum ac judicem tam Transsylvanis quam Hungaris quos Tibiscus ad Transsyluaniam claudit, decreverunt. Pro titulo adhuc laboratur, qui non invenitur, quum proregis quo hactenus usus est, sat esse non videbatur. Gubernatoris, aemulatione Joannis Corvini, quem nunquam assequitur, optaret sed is a regina aegre conceditur. V. ö. Pesty Gábor vallomásával (Pray: Epist. II. 409). »Et cum aliquando de Locumtenentia, vel de Judicatu Regni ageretur et regina elegisset Patochyum, et jam cum vexillo venisset in Transsylvaniam ut caperet possessionem officii et Magistratus, Frater Georgius perfecit cum suis factiosis, ut ille excuteretur et ipsemet Frater eligeretur, et haec acta sunt Thordae me praesente.«

püspöki javak sem elzálogosithatók, sem másra ruházhatók nem levén.

Az aradi káptalan javai vétessenek vissza: s az egyházi javak csak érdemes embereknek adathassanak.

A szászok tartassanak meg kiváltságaikban: ne terheltessenek dézmákkal és új szolgálatokkal s terhekkel.

Minden évben tartassék a magyar és erdélyországi rendek közös gyűlése; ha pedig a kincstartó megsértené az alkotmányt, a királyné vegye el tőle s ruházza másra.

A hatalmi perek intéztessenek el.

A dézma maradjon a régi rendtartás szerint.

A királyné erősitse meg e határozatokat, a kincstartó pedig esküdjön meg, hogy ha a királyné és rendek hivatalát eltörlik, ő lefogja azt tenni [1]).

A gyűlés ezzel eloszlott — a helytartó pedig, ha a királynétól nem is kapta meg a kormányzói czimet, valóban kormányzója volt Erdélynek s a tiszai részeknek, melyeknek tényleges egyesülése a törvényhozás által kimondatott. Életének kétségtelenül ez volt egyik legszebb napja, diadalainak legfényesbike. Az ország, melyben négy év előtt ő volt a legnépszerűtlenebb ember, eszének, politikájának, erélyének, igazságot szolgáltatott.

XI.

Az erdélyi rendek István király napján (aug. 20-án) Segesvártt részgyűlést tartottak a török adó kivetése tárgyában. A székelyek régi kiváltságaik alapján még mindig vonakodtak az ország közterheihez járulni: e gyűlés két évre 4000 aranyat vetett ki rájok. Nem akarván ők e pénzt megadni, a barát lefizette azt érettök, de oly módon, hogy az ökörsütés övé legyen [2]).

---

[1]) L. Végzések és irományák XXXIV. sz.

[2]) L. u. o. XXXV.

XII.

Ez évben még volt egy részgyűlés Erdélyben: Enyeden oct. elején — de annak határozatairól mit sem tudunk [1]).

Úgy látszik e gyűlések egyikén határozták el a rendek Csicsó várának lerontását, adták vissza annak uradalmát a moldvai vajdának s végezték be ezzel a pert, mely már négy év óta folyt [1]).

---

[1]) L. a nagysz beni jegyzőkönyveket a. a. 1544.:

»23 Septembris missis dominis Andrea Byrkner Judice Sedis et domino Martino Poeldner ad Enyed ad congregacionem, expensi fl. 20.

[2]) Székely Krónika 13. l. »Elrontatá az ország Csicsó várát, az tartományát pedig az moldvai vajdának adák.«

TÖRVÉNYEK ÉS IROMÁNYOK

I.

1542. május 2.

Izabella királyné meghivója, jun. 11-re Székely-Vásárhelyre hirdetett országgyülésre.

Isabella dei gratia Regina Hungariae, Dalmatiae, Croatiae etc.

Prudentes ac Circumspecti fideles nobis sincere dilecti, Quo animo erga hoc Regnum affectae simus, quaue cura et diligentia ad ejus quietem et conservationem incumbamus, actiones nostre declarant, cum nec valetudo nostra aduersa, nec difficultates itinerum nos ab ingressu retinere potuerunt, posteaquam vero dei optimi auxilio unacum charissimo filio nostro huc peruenissemus, nihil magis curauimus, quam ut vobiscum una de Rebus salutem huius Regni et vestram spectantibus consuleremus. Quod ut commodius fieri possit generalem dietam vobis indicere statuimus, hortamur igitur vos, vobisque committimus, ut ad dominicam post festum sanctae et indiuidue Trinitatis proxime futuram (jun. 11.) ad oppidum nostrum Wasarhel conuenire debeatis, mentem et voluntatem nostram intellecturi, Secus non facturi. Datum in oppido nostro Dewa in Vigilia Ascensionis Domini — Anno eiusdem Millesimo Quingentesimo Quadragesimo Secundo.

Ysabella regina m. pr.

Kivül: Prudentibus et Circumspectis Magistrocivium, Regio Sedisque Judicibus et alijs Juratis Consulibus Ciuitatis nostre Cibiniensis fidelibus nobis Dilectis.

(Eredetije, mely: körben horgony-vizjegygyel ellátott papirra van irva, s a királyné nagypecsétjével lepecsételve, a szász nemzeti levéltárban)

II.

1542. máj. 5.

Fráter György meghivója a királyné által Székely-Vásárhelyre hirdetett országgyülésre.

Prudentes et circumspecti domini amici honorandi. Salutem et mei commendacionem; posteaquam Reginalis Maiestas domina nostra clementissima ad hoc Regnum ingressa esset, vt eius Maiestas, nec curam, nec sollicitudinem, quam de hoc Regno habere ei defuturam testaretur, generalem dietam pro declaracione Animi sui erga dominaciones vestras omnibus tribus nacionibus Indicere statuit. Rogo itaque et ego dominaciones vestras, ut ad diem in literis Maiestatis sue constitutum ad oppidum waasaarhel conuenire, comitijsque istis interesse velint; dominaciones vestras bene valere opto. Dewe secundo die Ascensionis Domini Anno eiusdem 1542.

Frater Georgius Episcopus Waradiensis
Thesaurarius, et locumtenens etc.

Kivül: Prudentibus et Circumspectis dominis Magistrocivium, Regio Sedisque Judicibus et alijs Juratis Consulibus Civitatis Cibiniensis Amicis honorandis.

(Eredetije, mely levélalakban papirra van irva s a barát pecsétjével lepecsételve, a szász nemzeti levéltárban Coll. Post. nro 418.

III.

1542. jul. 22.

Izabella királyné meghivója az aug. 6 ára Kolosvárra hirdetett országgyülésre.

Isabella dei gracia Regina Hungarie, Dalmacie, Croacie etc. fidelibus nostris, Prudentibus et Circumspectis Judici Regio, ac Magistro Ciuium, ceterisque Juratis consulibus Ciuitatis nostre Cibiniensis, Salutem et graciam, Ardue necessitates, tum nostre, tum eciam huius Regni, cogunt nos, vt

vobis parcialem congregacionem indiceremus, proinde volumus et fidelitati vestre harum serie mandamus firmiter, quatinus, visis presentibus ad diem dominicum proximum ante festum beati Laurentij martiris proxime venturum, certos fratres vestros cum plena informacione et Authoritate, ad Ciuitatem nostram Coloswariensem mittere debeatis, vbi eciam domini Consiliarij nostri intererunt, a quibus omnem mentem, voluntatem nostram lacius intelligent. Nomina autem illorum quos ad ipsam dietam elegeritis, ac deputaueritis, eisdem dominis consiliarijs nostris perscribatis. Et aliud in hoc nulla racione feceritis. Datum Albe Julie in festo beate Marie Magdalene Anno domini Millesimo, Quingentesimo Quadragesimo Secundo.

Ysabella regina.

(P. H.)

(Eredetije nyilt parancs alakban irva, s a nagy királyi pecséttel ellátva a szász nemzet levéltárában anno 1542. nr. 807.)

IV.

1542. jul. 22.

Fráter György meghivója a királyné által Kolosvárra aug. 6-ra hirdetett országgyülésre.

Prudentes et Circumspecti domini, Amici honorandi. Salutem et nostri commendacionem. Negocia Huius Regni Imprimis, deinde vero eciam Reginalis Maiestatis, cogunt vt parcialem congregacionem dominacionibus vestris faceremus, Cui congregacioni Reginalis maiestas diem dominicum ante festum Beati Laurentij Martiris constituit. Hortamur itaque dominaciones vestras et rogamus vt ad diem in literis sue Maiestatis prefixum precipuos aliquot ex eisdem coloswarinum mittere, eorumque Nomina qui a dominacionibus vestris electi fuerint, per literas Nobis significare velint, causam autem huius conuentus dominaciones vestre a precipuo homine sue

Maiestatis, quem eo missura est intelligent. datum Albe Julie in festo Marie Magdalene Anno domini 1542.

Frater Georgius Episcopus Waradiensis
Thesaurarius et locumtenens etc.

Külczim: Prudentibus et Circumspectis dominis Magistro ciuium Regioque et Sedis Judicibus, Ceterisque Juratis Consulibus, Ciuitatis Czibiniensis Amicis honorandis.

(Eredetije, mely papirlevél alakban volt irva s gyürüpecséttel lepecsételve a szász nemzeti levéltárban, anno 1542. 398. sz. 1)

V.

1542. aug. 8.

A kolosvári országgyülés megbizó levele Ferdinándhoz küldött követei számára.

Serenissime princeps et domine domine nobis clementissime.

Humillimam seruitutis nostrę in graciam maiestatis vestre commendacionem; misimus ad maiestatem vestram serenissimam hos fratres nostros magnificum dominum franciscum de Kend, Egregium et Agilem Tomam Mÿhalffy ac circumspectum Petrum Haller, medio quorum de omnibus publicis et priuatis regni huius negocÿs maiestati vestre serenissime nunctiauimus, jtaque maiestati vestre serenissime vt domino nostro clementissimo supplicamus, dignetur commemoratis fratribus nostris benignam audienciam prebere, dictisque ac relatibus eorundem certam fidem adhibere, et inde eosdem graciosissima cum relacione ad nos remittere, precamur deum optimum maximum ut maiestatem vestram serenissimam, felicissimam conseruare dignetur. datum in Kolosswar, loco videlicet generalis congregacionis nostre octauo die mensis Augusti anno domini millesimo quingentesimo quadragesimo secundo.

eiusdem Maiestatis vestre serenissime
fideles
universitas trium nacionum regni Transsylvanie.

Külczím: Serenissimo principi et domino domino Fordinando diuina fauente clemencia Romanorum semper augusto ac Germanię Hungarię, Bohemię, Dalmacię, Croacię, Sclauonię etc. regi Infanti Hispaniarum archiduci Austrię, duci Burgundię, Slesię, Brabancię, Stirię, Carinthię, Carneolę, Wirtembergę etc. principi Sueuię, marchioni Morauię, comiti Habspurgi Tirolis etc. Landgrauio Alsacię etc. domino nostro clementissimo.

(Eredetije a bécsi titkos levéltárban).

VI.

1542. aug. 8.

A kolosvári országgyűlés által Ferdinándhoz küldött követek számára adott instructio.

Instructio oratorum per dominos regnicolas Hungarię, et regni Transsyluaniensis tres naciones ad serenissimum dominum Romanorum etc. regem etc. data 1542.

Primum de statu et condicione maiestatis reginalis eius filÿ charissimi maiestas regia dignetur ita graciose prouidere, ne opprimantur, uerum ut utriusque status et condicio sit honesta, idque eius maiestas ante terminum per magnificum dominum Chasparem Seredÿ ex eius maiestatis sententia constitutum et conclusum perficere et meliorare dignetur: Preterea super ducatum scepusiensem maiestas regia a catholica Cęsarea maiestate filio defunctę maiestatis regię, literas ordinare dignetur.

Vt maiestas regia regnum Hungarę, et in Transsÿluania tres naciones nobilium Siculorum et Saxonum in antiquis iuribus et libertatibus per diuos quondam reges Hungarię concessis et relictis conseruare, eosdemque uniuersos ab hostibus tam internis quam externis defendere dignetur, preterea ut maiestas sua regnum Hungarię et Transsÿluanie eiusque naciones eo modo dignetur in graciam accipere, ueluti liberum regnum, domini quoque regnicole eius maiestatem ita agnoscent tanquam sponte electum regem et principem.

Vlterjus domini regnicolę supplicant maiestas sua episcopos, comitem Themesiensem, waÿuodam Transsÿluanensem

aliosque officiales qui constituendi sunt, non extraneos sed Hungaros constituere dignetur et arces vel bona aliqua cuipiam extraneo maiestas sua ne contulerit, preterquam Hungaris.

Vt maiestas regia Episcopatum Transsÿluanensem tam idoneo conferre dignetur qui tum eius maiestati tum uero regno utilis sit, tali enim forte fortuna conferri posset qui et regno et eius maiestati utilis esse queat, e diuerso alteri qui nociuus fiat.

Cum dominus Petrus Pettrouÿth comes Themesÿensis defunctę maiestati regię affinitate iungatur, idemque ultra castrum Themes arces finitimas Beche et Beechhkereke, quę ad conseruacionem et defensionem regni magnę importancię sint prę manibus habeat, maiestas regia dignetur ipsum dominum comitem dato aliquo castro et bonis ibi prope ubi maiestas reginalis cum filio suo charissimo collocabuntur reddere contentum.

Vt maiestas regia dominum Franciscum Pathochy in arcibus Gÿula et Vÿlagosvar conseruare dignetur.

Vt maiestas regia a dominis Volfgango Betthlen. Balthasare Bornemÿza et Thoma Mÿhalfy, illa bona que apud eos sunt, siue pro pecuniarum summa, siue per commutacionem aliorum bonorum ab eis ne accipiat, donec hi super huiusmodi bonis, vel equivalentibus bonis vel pecunÿs contenti reddentur.

Vt maiestas sua, dominos Petrum Markus, Michaelem Sÿomlÿaÿ, Franciscum Kewressÿ, et Joannem Fekethe in bonis per defunctam maiestatem regiam ipsis donatis conservare dignetur, cum et regię maiestati et regno bene ac probe seruierint, suę itidem maiestati inseruire possint, sin autem eius maiestas bona huiusmodi ab eis auferre voluerit, eius maiestas respectu seruiciorum dominorum regnicolarum, vel hos aliunde uel illos quorum huiusmodi bona prefuerunt contentos reddere dignetur.

Vt maiestas regia dominum Valentinum Therek eiusque liberos, item Joannem Vÿtez de Kÿskallo, Joannem Estharÿ, Andream Bathorÿ de Sÿomlÿo, Franciscum Horuath, Michaelem Jakchÿ, Benedictum Bozzaÿ, filios Stephani Thomorÿ,

et orphanos Nicolaj Thelegdÿ, aliosque uniuersos fideles defunctę maiestatis regię in omnibus et singulis bonis quę defuncta maiestas regia ex suo patrimonio ÿsdem donavit vel inscripsit conseruare dignetur, imo ut bona Benedicti Bozzaÿ per magnificum dominum Andreem Bathorÿ decedente maiestate domini nostri illegittime occupata sunt, statim remittantur.

Vt maiestas regia fideles defunctę maiestatis domini nostri, in illis bonis quę per defectum seminis eius maiestas in dicione sua contulit, conseruare dignetur.

Si defuncta maiestas regia adhuc superstes cuipiam subditorum jus suum regium conferre dignata fuit, tales in huiusmodi regio per maiestatem regiam conseruentur.

Si bona aliqua, superstite maiestate domini nostri iure mediante et sententia pronunctiata quispiam optinuit, literasque adiudicatorias superinde habet, maiestas regia talem imo uniuersas adiudicatorias iuste et legittime emanatas literas in uigore conseruare dignetur.

Si quibus subditis suis maiestas domini nostri adhuc superstes bona aliqua, saluo iure alieno contulisset, maiestas regia et hos in dominio huiusmodi bonorum conseruare dignetur.

Si cuiuspiam bona per defunctam maiestatem regiam, alicui subditorum collata fuissent jsque cuius huiusmodi bona prefuerunt e uiuis cum defectu seminis excessit, maiestas regia tales in libero dominio talium bonorum conseruare dignetur.

Si quis ex consensu defuncte maiestatis regie filiam vel sororem suam, in bonis hereditarÿs titulo filÿ vel fratris instituit, tales similiter in vigore conseruantur.

Maiestas regia dominum Balthasarem Bornemÿza in bonis quę maiestas reginalis ipsi tam ex bonis dotem eius maiestatis, quam filium defunctę maiestatis regię concernentibus obligauit, confirmare dignetur.

Maiestas regia filÿs Pauli et Blasÿ Arthandi de omnibus juribus eorum, iustum iudicium administrari facere dignetur.

Quod dominus Dragffÿ bona Petri Pazman illegittime et indebite post mortem maiestatis regię occupata, per maiestatem regiam cogatur, ut remittat.

Vt maiestas regia dominum Valentinum Thewrek eiusque liberos in castro Vaÿda Hunÿad omnibusque bonis et pertinencÿs eiusdem conseruare dignetur.

Domini regnicolę communiter supplicant maiestati regię, uti domino ipsorum clementissimo dignetur maiestas sua egregios Martinum Gecheÿ, Gregorium Lonÿaÿ, Georgium Moruaÿ et Georgium Eztherÿ per literas suas graciose assecurare eos ullo unquam tempore, neque per maiestatem suam neque per quemuis alium cuiuscunque status et condicionis sit, ob Cassouię expugnacionem legittime vel alias quomodocunque requiri vel puniri.

De negocio Cassouie:

Quoniam defuncta maiestas regia adhuc superstes, arcem Kÿsvarda ad manus Egregÿ Joannis Wÿtez de Kÿskallo assignarat, idem Kallai apud illius maiestatem sepius quidem laborauit ut racione inita de suis impensis contentaretur; arcemque eius maiestas e manibus suis aut eximeret aut vero dominis de Warda quos concerneret remittere dignaretur; cum autem illius maiestas arcem ab eo non abstulerit, atque interea illius maiestas e uiuis decesserit, nunc si domini illi de Warda pro remittenda dicta arce maiestati regię supplicarent eius maiestas ne paciatur fratrem nostrum Kallai opprimi, quin pocius iusta inita racione per dominos de Warda de suis impensis reddatur contentus, literęque obligatorię per dominum Kallaj datę a maiestate reginali eliberentur, hisque condicionibusque paratus est arcem ipsam e manibus suis emittere.

(Egykorú másolata Bécsben a titkos levéltárban).

VII.

1542. aug. 15.

Vásárhelyi Gergely I. Ferdinándnak: Fráter Györgyöt árulási szándékkal gyanusítja.

Sacra regia maiestas domine domine michi clementissime.

Post fidelium seruiciorum meorum jn graciam maiestatis vestre sacratissime commendacionem. Hic jn regno isto Transsiluano nomen et jmperium maiestatis vestre sacratissime iam dudum proclamatum fuisset, ni monachus contrarium teneret, atque Waywodam a maiestate vestra sacratissima petissent, sed hijs satanas semper se opponit. Rogo igitur et supplico Maiestati vestre sacratissime, vt occasionem iam istam nactam ne differat, sed quamprimum potest jn manus hoc regnum accipiat, nullius hominis consilium curet, habebit regnum subiectissimum; deus scit non mencior omnia dicta scripta et nucciata monachy pro mendacio habeat, quia mendax est et eius presbiter, hijs dominus Franciscus Kendij, qui est primus jn hoc regno, clarius veraciusque declarabit, qui ecclesie verus fidelisque seruitor est maiestati vestre sacratissime patrieque amator, quem maiestas vestra sacratissima bene contentum remittat, vt diligencius nomen eiusdem jnter regnicolas gerere non dedignetur, licet illa bona que maiestas vestra sacratissima michi donauit ipse jniuste possidet, velim si restitui maiestas vestra sacratissima cum eo vno verbo faceret; praeterea, sacratissime rex, quamprimum fieri potest, waywodam proprium huc mittere dignetur sic cecius fiet, ne hijs satanas hic relinquatur, qui totus malus est; deus optimus maximus maiestatem vestram sacratissimam felicissimam conseruet, cui seruicia mea jn perpetuum commendo, et que scripsi profecto vera scripsi, datum Thorde jn festo assumpcionis beatissime virginis anno 1542.

ejusdem maiestatis vestre sacratissime
seruitor humilimus et
miserimus Gregorius Wassarhelj.

Kivül: Ad manus proprias regie majestatis domini domini mei clementissimi.

(Eredetije Bécsben a titkos levéltárban).

VIII.

1542. aug. 22.

Bethlen Farkas Kendy Ferenczuek: egy Mikolándl tartott értekezlet Kechety Márton veszprémi püspököt ajánlja erdélyi püspöknek.

Magnifice domine frater et amice obseruandissime, salutem et servicij nostri commendacionem. Meminere poterit vestra dominatio magnifica quod cum vna fuimus Waradinij inter nos tractatum extitit ex parte episcopatus Transsyluaniensis, cum autem nos huc ad domum domini Ladislai Mikola etc. pervenissemus apud eundem reperimus vna congregatos dominos pociores nobiles regni Transsylvaniensis, videlicet egregios Martinum Gerendj et Sigismundum Veres et alios eciam nonnullos, qui tunc similiter ex parte episcopatus convenerant tractaturj, jtaque cum eisdem dominis et amicis eadem sentencia nostra similiter placuit, vt vestra dominatio magnifica apud suam maiestatem dominum nostrum clementissimum velit laborare et nomine tocius regni supplicare, vt sua maiestas neminj alterj dignetur conferre episcopatum Transsiluaniensem, nisi reuerendissimo domino Martino Kechethÿ episcopo Wesprimiensi. Igitur vestra dominacio magnifica agat strenue et quanto maiori diligencia poterit efficiat, vt prefatus dominus episcopus propter servicium tocius regni jn episcopatum Transsyluaniensem per suam maiestatem procreetur, jn reliquo vestram magnificam dominacionem felicissime valere optamus. datum ex Zamosfalva feria 3. post festum sancti Stephani regis anno 1542.

Wolffgangus de
Bethlen: etc.

Kivül: Magnifico domine Francisco de Kend consiliario reginalis maiestatis, domino fratri et amico nobis obseruandissimo.

(Eredetije Bécsben a titkos levéltárban).

IX.

1542. aug. 25.

Az erdélyi urak szamosfalvi értekezlete Kendy Ferenczhez: ugyanez ügyben.

Magnifice domine et frater nobis observandissime. salutem ac nostrorum obsequiorum commendacionem. jn negocijs arduis regni et reverendissimi domini Martini Kechetÿ episcopi Wesprimiensis misimus ad vestram magnificam dominacionem hunc egregium Michaelem Gÿwlaÿ, medio cuius vestre magnifice dominationi serio nuncciauimus, rogamus itaque vęstram dominationem magnificam vt quicquid prefatus amicus noster vestre dominationi magnifice nomino nostro retulerit, jd totum fide indubia credere velit, ac in illis negotijs juxta suam prudenciam omnem diligentiam adhibeat, quod nos vestre dominacioni magnifice omnj humanitatis studio regraciare volumus, quem deus optimus maximus conseruet felicissime. datum ex Zamosfalwa 25. Augusti. Anno 1542.

Ladislaus Mÿkola vicelocumtenens regius in regno Transsyluanie.
Ladislaus et Nicolaus Bamffÿ de Losoncz.
Martinus de Gerend.
Michael et Antonius de Kend.
Wolffgangus de Harÿnna.
Bernaldus et Gabriel Bamffy de Mogÿoro.
Nicolaus de Harangláb.
Joannes Tabijassÿ de Eczel.
Joannes Kechetÿ.
Joannes de Gÿwla.
Joannes et Benedictus Sewkesd.
Joannes et Blasius Was de Chege.
Andreas Zenthpalÿ.
Petrus et Joannes Kemey (Kemeny).
Nicolaus de Omboz.
Sigismundus Weres.

Jacobus et Joannes de Warfalwa.
Ladislaus de Kozarwar.
Stephanus de Bogath.
Bartholomeus et Ladislaus Makray.

Külczim: Magnifico domino Francisco de Kend etc. domino et fratri nostro obseruandissimo.

(Eredetije Bécsben a titkos levéltárban)

X.

1542. szept. 21.

Egy névtelen levele egy meg nem nevezetthez, melyben az akkor történt dolgokról: egy csausznak Fehérvárra érkezéséről, hadfelkelés hirdetéséről jelentést tesz.

Itaque paucis accipiat: jn congregacione Varadiensi postulata fuit contribucio a regnicolis qui Thibiscum accolunt, pro tributo cesarj pendendo quod se negarunt daturos, quia omnes fere adheserunt serenissimo domino Romanorum etc. regi, jd quod aperte profitentur et pre se ferunt, quia profecti sunt ad exercitum Germanorum. Pecijt eciam dominus reuerendissimus Varadiensis subsidium ad conseruacionem ciuitatis Cassoviensis quod est illi omnino denegatum, sicuti etiam celebrauerunt paucis diebus retro actis congregationem in Waarhely *) quibus exposite sunt regni necessitates multe, ad quas rectificando et bono modo componendo petiti sunt ab eis boues (non enim solite sunt peccuniam conferre) quod se excusarunt posse dare, idque propter multa et varia damna, que anno preterito tam a Turcis quam a Moldauiensibus et Transalpinensibus Wayvodis sunt passi; hodie fuerunt nunctii eorum apud maiestatem reginalem, quibus est responsum quod se a corpore regni non evellant, neque cupiant esse meliore condicione alijs, quia si nil contulerint ad munera Cesarj

*) Kétségtelenül Vásárhely: ez a gyülés a székelyeké volt; alább a más két nemzetről van szó; ökröt adóban különben is csak a székelyek adtak.

mittenda, viderint ne ipsi sint in causa devastacionis suę et regni; imitentur duas regni naciones que ommissis suis libertatibus et prerogatiuis, attenta regni necessitate, quamvis sint exhausti tamen pro conseruatione regni contribucionem inter se decreverunt, sint etiam memores eorum quae maiestati suę cum in hoc regnum ingressura esset obtulerunt, futuros semper illi obsequentes et fideles et ea communiter facturos, quae essent pro bono et salute regni maiestatisque sue dignitate, nunc instare iam tempus vt promissa reipsa exequantur; responderunt se, de hac re cum fratribus suis consultaturos et postea daturos relacionem atque ita sunt dimissi; ante octo dies venit Chawz a porta significans cesarem se cũm tota potencia contra Germanos mouisse et mandasse Waÿwode Transalpinensi vt cum suis gentibus Budam vadat, Iter facturos per Transiluaniam, Vaÿwode vero Moldauiensi quod in regnum Poloniae vna cum Turcis finitimis irruptionem faciat et illud depopuletur; eadem repetijt pro maiori confirmatione et nunctius Vaÿwode Transalpinensis, qui specialiter missus erat ad maiestatem reginalem, hoc adijciens Thurcum esse exploratorem, ut certo cognoscat si sentimus cum Germanis vel si adhuc adheremus Thurcis, et data est illi pecunia vt indaget et inquirat veritatem et proditoribus liberaliter soluat, quia venit fama ad portam cesaris quod maiestas sua concordauerit vna cum dominis consiliarijs suis, cum serenissimo domino Romanorum etc. rege; scitur et hoc quod dominus Vrbanus Bathianÿ et alij homines militares ed exercitum Christianorum ierint; jd etiam itaque in commissis habuit quod presencialiter intersint, si consors magnifici Stephani Maÿladt obsides sit libere (quemadmodum cesari et bassis per hominem suum significauit), dimissura, Ethi castrum Focaras sit in manus maiestatis reginalis et illustrissimi filÿ eius resignatura, quod si hec facere recusaret cesar nunctiauit se predictum castrum obsidione cincturum et constiturus (sic) erat ad executionem huius rei dies certus ad quem nemo nomine consortis domini Maÿladt comparuit; dimissi sunt ad serenissimum dominum episcopum Varadiensem nunctij predicti ad quem etiam habuerunt nonnulla mandata; maiestas reginalis misit statim hominem suum ad magnificam dominam Annam

consortem predicti Stephani Maÿladt, commonefaciens eam de eo quod cesari per hominem suum nunctiasset, respondit se longe alia ad cesarem nunctiasse, nempe id quod ad mandatum maiestatis sue vellet tres potiores obsides in manus maiestatis sue dare reliquos vero tam diu tenere, quoad maritus eius eliberaretur, petijt etiam quod Thurcum ad eam mittamus quod si id non videretur saltim quod hic tantisper retineamus, quoad ipsa sit habitura consilium et informacionem ab amicis et consanguineis suis, ad quos hic ea de re scripsit, responsum domine Maÿladine, quod prius debebat (informari) adhibente in consilium vel amicos vel alios quos vellet, quam ad cesarem missiset, si causa est in porta cesaris aliquid promittere prestet, presertim cum idipsum et dominus Stephanus Maÿladt maritus eius suadeat, qui nunctiauit se non liberaturum iri detencione istorum obsidum, quod si facere detractaret et marito suo nichil proderit et regno plurimum nocebit. Tercio abhinc die venit rursus Turcus alter missus a cesare ad dominum Petrowitz comittem Themessiensem et ad dominum reuerendissimum Varadiensem, qui superiora nunctiata repetijt hoc addens, quod levent regnicolas et veniant vna cum Transalpinensi et Moldawiensi Vaÿwode in subsidium Bude, cesar etiam Zandiacis finitimis qui domi remanserant, videlicet Nicopoliensi, Bodoniensi et Derecztellensi seueriter mandauit, quod sine vlla mora cum gentibus suis vadant, et quia nunctiata hec sunt terrorum plena et periculo vicina, jtaque indixit maiestas sua conventum particularem Thorde ad feriam terciam ante festum sancti Francisci confessoris, (oct. 3.) vbi quod decernent pro salute et conservacione regni et maiestatis sue incertum est; jnterim multa mala evenire possunt, jdque propter repentinam irrupcionem Vaÿwodarum; dominus Thezaurarius qui est locumtenens regius abest, vocatus est aliquoties per maiestatem suam sed negauit se ingressurum in Transsilvaniam nisi prius redÿssent nunctij ad serenissimum dominum Romanorum etc. regem missi, sed intellecto regni periculo fortasse veniet, desunt homines qui curam conseruacionis regni gerere velint, alij non audent, alij sunt ignari rerum, maiestas sua caret omnino seruitoribus, vident eam parum posse, vident carere prouenti-

bus, carere autoritatate, omnes eam deserunt, sequuntur flatum letioris fortune; occisi sunt decem octo Thurcici mercatores diuites in suburbio ciuitatis Varadiensis ex subordinacione (ut dicitur) cuiusdam seruitoris primarij domini Thesaurarii, res eorum multe et care direpte, propter quorum necem et mercium raptum nova orietur dificultas; scripsit iam maiestas sua ad Bassam Budensem excusando Rascianos de quibus erat suspicio huius audacis facinoris; ciues Zeġedienses scripserunt huc filium magnifici olim domini Stephani Verbewtÿ qui mille equitibus in Tholvani impetum fecit et quodquod Turcas ibidem reperit omnes occidit. Heri vesperi accurit rursus nunctius Vaÿwode Transalpinensis, nunctians cum iam venisse personaliter ad Pithazd et illhic iam expectare copias suas, offert preterea se eque fideliter seruiturum maiestati reginali et filio suo ac seruiuit maiestati regię bone memoriae, afirmat se invitum proficisci contra Cristianos; mallet vel penes maiestatem suam esse in Transsiluania, vel inter alpes cum suis tam diu manere et moras nectere quoad niues decidant, vt saltem excusacionem apud Thurcum invenire posset, neque vellet quod regnum per milites eius devastetur, jtaque rogauit quod maiestas sua significet illi si quid spei et fiducie in Germanis haberet, vt ipse quoque raciones consiliorum suorum ad id accomodare posset, praeterea si que nova haberet cum eo communicaret; jdem etiam ipse exparte egressus cesaris et eius actoris facturus esset, quem dicit iam Adrianopolim peruenisse, esse tamen incertum si ulterius sit progressurus, postremo affirmat se potius cum Christianis sentire et permanere velle, etiam si id sit cum periculo eius coniunctum, quam cum Thurcis, si bono modo facere posset, quęcumque nobis siue bona siue mala contingent, eadem sibi etiam eventura putat; jndictus erat conuentus particularis ad feriam terciam ante festum sancti Francisci (oct. 3.) sed quoniam periculum non patitur vllam dilacionem, commissum est districte nobilibus quod viginti coloni eorum vnum equitem ad bellum idoneum in camparata Kierezthes ad diem sancti Francisci confessoris expediant in hac regni necessitate, solique se se preparent, vt si necessitas postulauerit vna cum equitibus et peditibus quos habere poterit ad certum locum illis

adhuc prefigendum compareant, — jdem debent facere et Saxones.

Siculis etiam est mandatum, quod mille equitibus ad locum et diem prescriptum conueniant; comendo me et seruitia mea dominationi vestre quam sanam et felicem esse cupio; datum Albae Julie feria quarta in vigilia Mathei Apostoli et Ewangeliste anno MDXLII.

(Egykorú másolat után, mely a bécsi levéltárban őriztetik).

XI.

1542. oct. 1.

Ferdinánd válasza Erdély és a magyarországi részek követeinek előterjesztéseire

(*a tanácsurak észrevételeivel*).

a)

Responsum sacrę regię maiestatis Romanorum Hungarię Bohemię etc. semper Auguste domini nostri clementissimi ad postulationes tam publicas quam priuatas dominorum regnicolarum Hungarię precipue vero uniuersitatis trium nationum regni Transsyluaniensis per oratores et jnternuntios illorum maiestati suę expositas et in scriptis exhibitas.

Idque ante terminum per Seredy etc. ex sententia maiestatis regię constitutum et conclusum proficere et meliorare

1) Quod ad primum articulum attinet maiestas regia gratiose se semper erga serenissimam dominam Isabellam reginam Hungariae eiusque filium geret et exhibebit vt bonum patrem decet erga liberos suos, idque maiestas sua nunc quoque sic egit, vt nemo de maiestate sua eo nomine iure conqueri possit, super ducatu autem Scepusiensi maiestas regiae tunc cum erit necesse

quia intra duos annos contentare debeat etc. si vero extra regnum tunc non erit necesse, ipse Colocensis attulit literas ducatus a cesarea

maiestate, sed tunc non habuit vxorem, volunt forte qued nominerur iam

literas a catholica et cesarea maiestate ordinari curabit.

quia non possunt aliud facere isti latrones qui nunc venerunt etc.

2) Super secundo articulo maiestas regia respondet se regnicolas vniuersos in antiquis juribus et libertatibus per diuos quondam reges Hungarię concessis et relictis conseruare et defendere velle, preterea in conferendis dignitatibus honoribusque nec non constituendis offitialibus ita se geret, sicuti bonum principem decet et prout predecessores sui fecerunt,adeo quod regnum ipsum bene contentum esse poterit in hac parte de maiestate sua.

eosque ab hostibus tam jnternis quam externis defendere curabit

3) Episcopatus Transsyluaniensis maiestas regia debitam curam geret talique conferet, qui sit jdoneus et vtilis, prout petunt.

quia nunquam vult esse contentus cum deberet esse contentus

4) Domini Petri Petrowyth comitis Theresiensis maiestas regia ita curam geret, quod poterit esse contentus

5) Quod ad dnmiuj Franciscij Pathochy negotium ratione arcis Gyula et Vilagosvar attinet, quia res illa magnorum virorum est, ideo maiestas regia tractabit cum illis et pro posse laborabit vt satisfiat ipsius Pathochy voluntati.

iste duç arces valent vltra centum millium ducatorum, et non est bonum nunc dicere quod non dabit, ne alienentur

6) Balthasari Bornemyssa responsum est, de Wolffgango

Bethlen et Thoma Myhalfy maiestas regia curam geret, vt satisfiat voluntati eorum.

7) Idem de domino Petro Markus, Michaele Syomlyay, Francisco Kewressy et Joanne Fekethe factura est.

8) De Valentino Therek, Joanne Vytez de Kyskallo, Joanne Czthary, Andrea Bathory de Syomlyo, Francisco Horvath, Michaele Jakchy, Benedicto Bozzai, filijs Stephanj Thomory et orphanis Nicolaj Thelegdy alijsque etc. maiestas regia contenta est, vt habeant illa bona que rex Joannes donauit eis de suo patrimonio et dabit literas ad dominum Andream Bathory, vt statim remittat bona Benedicti Bozzay, quę illegitime occupauit.

Istud potest maiestas regia ex sua gracia concedere, alioquin futura esset magna turbatio, et in tractatu magno cautum fuit quod unusquisque etc. que bona contulit etc.

9) Maiestas regia fideles defuncti serenissimi regis Joannis in illis bonis que per defectum seminis in ditione sua contulit, conseruare dignabitur.

10) Super iure regio quod petunt, poterunt illi quidem literas suas ad regiam maiestatem deferre et quicquid videbitur justum et honestum id faciet maiestas sua.

Justum est vt literę legitime emanatę seruentur ex-

11) Petitionem vndecimi articuli maiestas regia iustum et honestum esse videt,

ceptis istis rebus, sí aliquis litigavit.

tamen cum titulo defectus seminis et non alio.

12) Si serenissimus rex Joannes ad huc superstes saluo jure alieno subditis suis nonnullis bona contulit, ij petant de nouo a maiestaie regia, et in quantum erit justum et honestum faciet maiestas sua prout sibi videbitur et sic de sequentibus duobus articulis 13. 14.

15) De Balthasare Bornemyssa responsum est.

16) Filijs Paulj et Blasij Arthandj maiestas regia administrari faciet justitiam, in quibus requiretur ab eis, sicuti vt omnibus subditis suis solita est.

17) Domino Dragffy maiestas regia per literas mandabit vt illegitime occupata bona domino Petro Pazman remittat.

18) De Valentino Thewrek maiestas regia est in tractatu cum uxore ipsius.

19) Martino Kechey, Gregorio Lonyay, Georgio Moruay et Georgio Czthery, qui Cassouiam interceperunt, maiestas regia facit graciam et libenter assecurabit eos.

20) De negotio Cassouie etc.

De arce Kysuarda maiestas regia faciet id quod iustum est ex arbitrio bonorum virorum per vtramque partem eligendorum et sua maiestas illis assistet.

b)

Értesítének Ferdinándhoz: az erdélyieknek adandó válasz ügyében.

1)

De Francisco Kendy

Ista bestia nunquam seruiuit vnam guttam, jmo seruiuit patibulum, quod ei darem pro seruitijs; si potuisset deuorare totam gentem austriacam, non intermisisset.

Quod antea jmpudentiam petitionum suarum intellexit.

Si vult ut Maiestas vestra confirmet donationes et acta regis Joannis, fieri potest absque damno Maiestatis vestrae.

Joannes rex declarauit ipsum publice apertum proditorem patrie rebellem et jnfidelem, et non solum reuocavit ea que illi donauerat, sed etiam patrimonialia bona ademit ipsi.

Videtur tamen relatio aliqua facienda pro tempore, et supraposita, si ventum tandem erit ad rem ipsam, ei in faciem erunt dicenda:

Balvanyos pertinet ad coronam, jam definiuit cum reginali maiestate et est determinata res, propterea maiestas vestra in recompensam istius arcis gratiose providebit.

In possessionibus Husth ect. quod Maiestas vestra cum tempore cum aliqua bona ad Maiestatem vestram condescenderint, aut si inuenerit et demonstrauerit aliqua boua per defectum seminis nondum collata, habebit a maiestate sua gratiosum responsum.

Quod vniuersa bona etc. ista pericula et damna non solum in bonis suis acta sunt, sed per vniuersum regnum depredata, combusta et deuastata fuerant, nihilominus cum camerarijs suis maiestas regia interloquetur et sperat regia maiestas, quod non solum eam summam, que ex bonis suis cedere, verum etiam longe maiorem suis probis seruitiis in sua maiestate merebitur.

Alioqui maiestas sua non curaret, nisi et ceteri quorum bona deterius deuastata sunt idem optarent.

Mille florenos posset maiestas vestra illi inscribere ne videatur quasi (solus) totus confusus discedere, sed inueniri

[illegible] maiestas vestra absque [illegible] tempore queat. et [illegible]

[illegible] vestra praetendere [illegible] talia bona alie- [illegible] sed tamen [illegible]

[illegible] animo ab eo, et [illegible] vti seruitijs ipsius, ex [illegible] authoritate et [illegible]

[illegible] Seredÿ [illegible] habet et frater [illegible] remittenda.

2)

[illegible]

6. Balthasari Bornemyssa responsum est, ceterum erga Wolfgangum Bethlen et Thomam Myhalfy maiestas regia si quam potest ostendere gratiam absque preiuditio aliorum fidelium maiestatis suę non nisi clementer (benigne) factura est.

7. Idem quoque

quicquid maiestas sua de veteri more et consvetudine regni in his facere tenetur: id gratiose factura est, quicquid pro statu rerum praesentium facere poterit, jnterim patientiam haberent.

Cum tempore faciet, quod iustum videbitur cum presentabunt literas.

De Rodna similiter

preter bona fidelium

3)

Casparis Seredy consilium est, quod maiestas vestra semper se remittat ad Articulos conclusos cum Regina et ad literas ipsius Seredÿ, quas vigore mandati, quod habuit a majestate vestra, dedit, et vult ponere caput suum, quod si hoc facit, nihil decedet maiestati vestrae.

Et ea ratione possit maiestas vestra confirmare literas, quas ipse Seredy vigore dicti pleni mandati dedit.

Duobus modis dicit Seredy laborare fratrem Georgium pro arce quam habet Bathory, vno modo quod marchio Brandenburgensis Georgius non est Hungarus, altero modo quod ipsi possint manere in possessione per inscriptionem Joannis et Casparis Seredy assecurationem.

Et ait Seredy illam assecuracionem ita esse positam, vt nihil possit nocere maiestati vestrae etiam si confirmetur. Nam si res ad juditium deducatur, habet maiestas vestra exceptionem, quod ipsa ea bona non dedit, sed ita inuenit ipsi marchioni data.

Praeterea assecuratio siue fuerit confirmatio extendit se ad eos tantum arcendos cui illegitime etc. non qui jure.

Armbruster dignus est, cui gratiam faciat maiestas vestra, quia etsi est podogricus tamen magno vir jngenio.

Et vltra hec etiam aliam gratiam expetet a maiestate vestra, et quod preteritorum seruitiorum suorum non est oblita.

Gherendj etc. . . . memorem esse maiestatem vestram sui fidelis seruitoris Nicolaj Gerendj et etiam ipsius et aliorum fidelium etc. vel delegabit negotium illis quos mittet in Transsyluaniam, vel si in specie portabuntur ad maiestatem suam, sua maiestas gratiose memor erit suorum servitiorum.

Maiestas sua non est in hoc, ut vlli jus suum adimere, aut ab alijs adimi pati velit, quin potius adiutorio erit ut quisque jus suum consequatur.

4)

Maiestas vestra potest confirmare literas Seredÿ in negotio Pathocy sed caute, vt in nullo excedatur.

Secundus articulus potest concedi quia marchio jus (regni) regum habet. Tertius similiter, quia nescit Seredÿ quem alium ibi maiestas vestra facere possit.

4. Ad articulum 4-tum de Petre Petrowÿth dicit Dominus Agriensis, quod habeat quatuor arces, ex quibus duę pertinent ad sororis suę pupillum filium Gabrielis de Léwa no-

mine Saglya et Zydowar, eas posset iuxta opinionem Domini Agriensis illi Petrowyth relinquere in manibus ad vitam suam, quia est senex et credibile est quod morietur, antequam puer adolescat. De arcibus vero Beche et Beechereke, posset maiestas vestra respondere, quod si literas donationales desuper exhiberet maiestas vestra, tunc videret illum de honesta recompensatione contentare.

5. Ad quintum articulum de Pathochÿ, potest maiestas vestra respondere, quod jam seruitoribus ipsius super petitione illa particulariter respondit.

6. Vide in responso.

8. De Valentino Therek maiestas regia intelligit ex istis bonis aliqua non esse perpetuo donata, sed pro aliqua summa pecuniarum inscripta. Ideo si ad maiestatem suam regiam literas suas donationum vel jnscriptionum apportabunt, maiestas sua super his se gratiose geret.

11. Vide in responso.

18. Id de Valentino Theurek, ratione castri Vayda Hunyad poterunt concordare si volent cum marchione, qui ad eam arcem jus habet.

Nota de Dragffy, quod Turzo ut deciperet 3 m (mille) colonos centum m (millia) florenum legauit in testamento sororibus, non habens filium aut fratrem.

5)

Mathias Armbruter.

Mathias Armbruster.

Ad supplicationem Mathie Armbruster maiestas regia respondet se preteritorum fidelium seruitiorum suorum non esse oblitam, quare non solum eius petitioni clementer annuendum duxit, verum etiam vltra hec quando dabitur occasio, maiorem sibi gratiam ostendere est propensa.

Martinus de Gherend.

Ad supplicationem Martinj Gherendj maiestas regia adhuc gratiose memor est sui fidelis seruitoris Dominj Nicolaj quondam Gherendj, necnon Martinj et Petrj Gherendj, ac alio-

rum suorum fidelium, quare in his que sunt iusta et honesta eos conseruare studebit, simul et obligationes dicto quondam Nicolao Gherendi factas, si in specie ad maiestatem suam portabuntur vigorosas habebit, jn quantum jure et ex aequitate facere potest.

Ad secundum Articulum maiestas regia non est in hoc, vt vlli jus suum adimere aut ab alijs adimi pati velit, quin potius adiutorio erit ut quisque jus suum consequatur.

Petrus Haller.

Petrus Haller

Ad supplicationem Petri Haller maiestas regia comper tum habet illum bonum virum esse et fidelem seruitorem maiestatis suę, quare gratiose illius petitionibus annuit.

Rascianj.

Ad petitiones Rascianorum:

maiestas regia mittet ad eos proprios homines suos, et concordabit cum eis et erit illis bonus et gratiosus dominus et princeps, dummodo ipsi bene seruiant maiestati sue.

(Eredeti fogalmazványok a bécsi államlevéltárban).

XII.

1542. oct. 1.

Ferdinánd végválaszának ugyane tárgyban utolsó és hivatalos fogalmazványa.

Responsum ad petita regnicolarum Hungarię et presertim vniuersitatis trium nacionum Transsÿluaniensium.

Responsum sacrę regie maiestatis Romanorum Hungarię Bohemie etc. semper augustę ad postulationes tam publicas quam priuatas dominorum regnicolarum Hungarię precipue vero vniuersitatis trium nationum regni Transsyluaniensis per oratores et internuntios illorum maiestati sue in scriptis exhibitas.

1) Quod ad primum articulum attinet: maiestas regia ita gratiose se semper erga serenissimam dominam Isabellam reginam Hungarie eiusque filium geret et exhibebit vt bonum patrem decet erga liberos suos, jdque maiestas sua nunc quoque sic egit, ut nemo de maiestate sua eo nomine iure conqueri possit; super ducatu autem Scepusiensi compertum habet maiestas sua, eiusmodi literas per cesaream maiestatem fuisse serenissimo quondam regi Joanni concessas et ad manus illius transmissas et consignatas, si vero altere eiusdem generis et tenoris pro filio ipsius petuntur, maiestas regia eos suo tempore ordinari curabit.

2) Super secundo articulo maiestas regia respondet: se regnicolas uniuersos in antiquis juribus et libertatibus per diuos quondam reges Hungarię concessis et relictis gratiose conseruare et defendere velle, preterea in conferendis dignitatibus et honoribus, necnon constituendis offitialibus ita se geret sicuti bonum principem decet, et prout predecessores sui fecerunt, adeo quod regnum ipsius bene contentum esse poterit in hac parte de maiestate sua.

3) Episcopatus Transsyluaniensis maiestas regia debitam curam geret, talique conferet, qui sit idoneus et vtilis, prout petunt.

4) Domini Petri Petrowyth comitis Themesiensis maiestas regia ita curam geret, quod poterit merito esse contentus et interim gratiose permittit, ut arces finitimas Beche et Beechereke maiestatis sue nomine tanquam illius offitialis iuratus teneat, quarum pro conseruacione maiestas sua etiam illi de necessario adiutorio honeste prouidere curabit.

5) Quod ad domini Francisci Pathochy negotium ratione arcis Gyula et Vylagosvar attinet, maiestas regia seruitoribus illius iam particulariter respondit.

6) Balthasari Bornemyssa responsum est; ceterum erga Wolfgangum Bethlen et Thomam Myhalfÿ si maiestas regia vel nunc vel cum tempore aliquam gratiam absque preiudicio aliorum fidelium maiestatis sue ostendere poterit, non nisi benigne factura est.

7) Idem quoque de Domino Petro Markus, Michaele Symlyay, Francisco Kewressy et Joanne Fekethe factura.

8) De Valentino Therek, Joanne Vitez de Kyskallo, Joanne Ezthary, Andrea Bathorÿ de Syomlyo, Francisco Horwath, Michaele Jakchy, Benedicto Bozza, filijs Stephanj Tomory et orphanis Nikolaj Thelegdy, alijsque, si in specie apportabunt literas super istiusmodi bonis ex patrimonio regis Joannis illis vel donatis vel inscriptis ad maiestatem regiam, tunc ipsa omnia circa ea quę erunt iusta et honesta videbuntur, clementer factura eosque conseruatura est, dabitque literas ad dominum Andream Bathorÿ, vt remittat bona Benedicti Bozzay, quę illegitime occupauit.

9) Maiestas regia fideles defuncti serenissimi regis Joannis in illis bonis quę per defectum seminis in ditione sua contulit, conseruare studebit.

10) Super jure regio, quod petunt. poterunt illi suas literas ad maiestatem regiam deferre, et quid quid maiestati suę circa hoc justum et honestum videbitur, jd gratiose factura est

11) Vndecimum articulum de adiudicatorijs literis rite emanatis etc. iustum et honestum esse censet maiestas regia, tamen cum titulo defectus seminis vel jure mediante excepta inscriptione.

12) Si serenissimus rex Joannes adhuc superstes subditis suis saluo jure alieno nonnulla bona contulit, ijs de nouo a maiestate regia petere licebit, et in quantum videbitur iustum et honestum, maiestas sua faciet et concedet.

13) et 14) Idem de sequentibus duobus articulis intelligi vult.

15) De Balthasare Bornemissa responsum est.

16) Filijs Paulj et Blasij Arthandj maiestas regia contenta est iustitiam administrari facere, in quibus requiretur ab eis.

17) Domino Dragffy maiestas regia per literas mandabit et precipiet, vt illegitime occupata bona domino Petro Pazman remittat.

18) De Valentino Thewrek ratione castri Vayda Hunyad poterunt ipsi quidem concordare si volent cum Marchione, qui ad eam arcem ius habere dinoscitur.

19) Martino Kechey, Georgio Lonyay, Georgio Moruay et Georgio Czthery, qui Cassouiam interceperunt maiestas

regia facit gratiam et per literas eos assecuravit, prout eorum nomine petitum est.

20) De arce Kysuarda maiestas regia faciet id quod iustum est ex arbitrio bonorum virorum per vtramque partem eligendorum, et sua maiestas illis assistet.

Jegyzet. Egykorú másolata meg van az erdélyi kir. főkormányszék levéltárában, melyről gróf Kemény József másolatot vett. E másolat az Erdélyi Muzeumegylet irattárában őriztetik: Apparatus Epistolaris I. k. 51. szám: de 1551-re tett hibás kelettel.

(Eredeti fogalmazványa a bécsi államlevéltárban).

XIII.

1542. oct. 3.

Az erdélyi rendek levele Frater Györgyhöz, melyben kérik, hogy megvédésükre tegyen meg mindent.

Reuerendissime domine nobis obseruandissime salutem et seruitiorum nostrorum commendacionem. Cum jam literas ad vestram dominacionem perscripsissemus, allate sunt nobis litere vestre reuerendissime dominacionis, ex quibus intelligimus vestram dominacionem reuerendissimam ne nunc quidem ad tantas nostras assecuraciones de sumptibus eiusdem nobis credidisse, quare dominatio vestra reuerendissima nihil dubitet, sed negocium et conseruacionem regni ambabus manibus arripiat, nos enim sicuti probi amatores patrię pro cura salute nulli rei nec sumptibus parcimus ; si autem vestra dominacio reuerendissima istis nostris assecuracionibus credere noluerit, aliter eandem assecurare non possumus, quia tum per literas, tum per specialem fratrem nostrum de omnibus suis sumptibus, quos ad conseruacionem regni erogauerit, jamdudum assecurauimus, in quo nunquam aliud facere volumus ; in reliquo eandem feliciter valere optamus, datum in possessione Parathel ex congregacione uniuersorum regnicolarum, feria tercia

proxima ante festum beati Demetrij martyrijs, anno domini 1542.

Eiusdem vestre reuerendissime dominationis

seruitores

uniuersitas regnicolarum

Transsyluaniensium.

Kivül. Reuerendissimo domino fratri Georgio episcopo Varadiensi thesaurario et in regno Transsyluanie locumtenenti regio domino nobis obseruandissimo.

(Egykorú másolata a bécsi államlevéltárban.)

XIV.

1542 oct. 14.

Mikola László a helytartó helyettese oct. 22-ére Medgyesre országgyülést hirdet.

Prudentes et Circumspecti domini, et Amici observandissimi! Salutem et nostri commendacionem. Nouerint dominationes vestre Magnificum dominum Wolfgangum de Bethlen cum Reuerendissimo domino Emerico Archidiacono Thordensi et Canonico Albensi cum certis litteris credencionalibus a Sacra Reginali Maiestate domina nostra clementissima hodie certas legaciones et intimata super conseruacione huius Regni miserrimi, et omnium nostrum attulisse. Quia autem sua Maiestas et de dominationibus vestris in medio nostri precipuos nuncios, vel pociores personaliter adesse arbitrata, Ab eisdem dominis Wolfgango de Bethlen et Emerico Archidiacono Intimata praefata intelligere existimauerat, dominacionibus itaque vestris absentibus coacti sumus dominaciones vestras conuenire, ut de omnibus que ad conseruacionem Regni, et omnium nostrum spectant consultare possimus Quare dominationes vestras Rogamus et Authoritate domini nostri graciosissimi eciam firmissime committimus, ut ad diem dominicum proximum post festum Beati Luce Ewangeliste nunc proxime sequentem (oct. 22.) ad ciuitatem Meggyes precipuos et pociores fratres vestros mittere. Ceterum quemad-

modum cum dominationibus vestris conclusimus, Mille pedites pixidarios velint eedem eo vbi Nos esse audiuerint statim expedire, ac ceteris eciam qui domi remanserint omnibus serio committere, ut ipsi paratos se et Armis bene instructos teneant, ut statim necessitate ipsa cogente capitatim consurgere valeant, nos enim cum expedicione Nobilitatis mouimus; de uniuersitate dominorum Nobilium pociores omnes nobis cum aderunt in prefata ciuitate Meggyes, cum dominationibus vestris super conseruacione Regni unanimi voluntate tractaturi. Dominationes vestras iterum rogamus secus ne fecerint, feliciter valere optamus Ex Thorda Sabbato proximo Ante festum Beati Galli confessoris, Anno domini 1542.

Ladislaus Mykola
vicelocumtenens Regius etc.

Kivül. Prudentibus et Circumspectis dominis Magistro ciuium et Iudicibus ceterisque consulibus Ciuitatis Cibiniensis dominis et Amicis obseruandis.

(Eredetije levélalakban irva, mely le volt pecsételve, a szász nemzeti levéltárban Coll. Post. a 1542. nro 408.)

XV.

1542. oct. 14.

A Tordán táborban levö nemesek Fráter Györgynek, kérik, hogy ne halaszsza tovább bejövetelét, hanem siessen s vegye át az ügyeket, s különösen azt, hogy oct. 22-re Medgyesre hirdetett országgyülésre jöjjön be.

Reuerendissime domine, domine nobis obseruandissime, salutis et seruiciorum meorum commendacionem; magnitudo rei, et imminens quoque periculum monent nos, vt aduentum dominacionis vestre reuerendissime et nunccijs et literis vrgeamus, hanc vero sollicitudinem, conseruacio regni et salus omnium nostrum nobis ingerit, nam cum extra hanc nulla alia nobis patria sit, rumoresque de adventu hostium ita in dies confirmentur, eo maior nobis, de ea conseruanda sollicitudo iucumbit, quod cum sine ope et presidio dominacionis vestre reuerendissime fieri non possit, quemadmodum ante ea,

aliquot nunccijs, ita nunc quoque dominacionem vestram reuerendissimam rogamus, ut si per celeritatem, cum exercitu intrare non posset, veniat tantum per leues currus, vt in comicijs, que in Megÿes, ad diem dominicum post festum beati Luce ewangeliste celebrabuntur, quo bello in suo statu remanente, precipuj tantum trium nacionum convenire statuimus, Dominacio vestra reuerendissima nobiscum vna, de regni negocijs consultura interesse possit; quas enim res nouas reginalis maiestas ex Thurcia habeat et quantum eciam imperator ipse, pro importando censu sollicitet, et que spes liberacionis dominorum in captiuitate existencium sit, credimus dominacionem vestram reuerendissimam ex ipsa reginali maiestate intellexisse, itaque cum cura, tam reginalis maiestatis, quam eciam istius regni humeris tantum dominacionis vestrae reuerendissimae imposita sit, summamque beneuolenciam suam de habenda cura istius regni sepe eadem pollicita sit, et sus cepti eciam officij racio ad id dominacionem vestram reuerendissimam cogere videatur, eandem tanquam dominum nostrum obseruandissimum vehementer rogamus, ne iam longius suum huc ingressum differre velit, nos vero nobiles quantum ad partem nostram attinet, de omnibus expensis, quas nostri causa dominacio vestra reuerendissima impenderit satisfactionem pollicemur; ad hocque eciam alios fratres nostros summus inducturj vt et jllj pro parte eorum in hac re dominacioni vęstre reuerendissimę respondeant, tantummodo dominacio vestra reuerendissima incumbat in hoc, ne quas rapinas, et depredaciones per suos, in hoc regno fierj paciatur, sed si justum a nobis stipendium habuerint, contenti sint eorum stipendijs, ne vi aliquid ab alijs eripiant; quid autem iudex Brassouijensis senatuj Zibiniensi, de aduentu hostium scribat dominacio vestra reuerendissima ex literis ipsius iudicis praesentibus inclusis intelliget; dominacionem vestram reuerendissimam felicem valere optamus, datum Thorde Sabbato proximo ante festum beati Galli confessoris 1542.

Eiusdem dominacionis vestre reuerendissime
obsequentissimj:
vniuersitas nobilium regnj Transyluaniensis.

Kivül. Reuerendissimo domino, domino fratri Georgio Episcopo Waradieusi, Thesaurario et locumtenenti regio etc. domino nostro obseruandissimo.

(Eredetije a bécsi államlevéltárban).

Mellékletek:

a)

Spectabilis et magnifice domine, domine mihi generose post seruiciorum meorum commendacionem, fui personaliter apud Amhath bassam Beglerbek a quo nudiustercius redij et eundem Beglerbeg Sabato proxime preterito dimisi vnacum suis castis*) in wado Baÿa, et dixit mihi idem Beglerbeg vt miserat ad bassam Budensem vnum hominem suum et tantum modo illum expectat, ipse simul cum suis gentibus descendet ex illo loco ad partes Turcie, et gentes suas mittet penes fluuium Zawa vocatum, et ipsemet ibit ad portam cesaris, ego autem vt conijcere potui habet gentes usque ad 25 millia, licet ipsimet plures esse dicunt, cesar autem hoc anno non egredietur in Hungariam, licet ipse Beglerbeg dixit mihi, quod cesar in Zophia ijemabit et postea in vere exibit in Hungariam; commisit autem nobis vt post duos menses ipsum Mihalbeg in Zegedinum intromittamus, sed castrum Zabatka statim ad manus eiusdem Mihalbeg dare debemns et sumus nunc in maxima tristicia, quia si ille in eo castro habitauerit istam totam terram et ciuitatem hanc possidebit, si sciremus quod aliquod bonum auxilium habere possemus profecto adhuc illi teneremus aliquod contrarium; itaque eidem vestre magnificencie suplico tanquam domino meo generoso, consideret vestra magnificentia ad nostram permansionem, quia hoc longius differre nobis est valde periculosum; miror super gentes Christianorum quod istam genteu libere descendere permittunt; deus omnipotens portauerat ad manus ipsorum, adhuc suplico vestre magnificencie, ne deserat nos vestra magnificencia in hac ultima necessitate nostra, et js presencium ostensor fuit mecum in castris ipsius Beglerbeg qui singula narrare poterit.

*) T. i. a heréltekkel, azaz őrségével.

b)

Ex quo Petrus wayvoda omnia ex mandato jmperatoris se facere oportere dicit, et tamen Budam hoc tempore ascendere non possit, est simile vero, ipsum non jmperatori, sed sibi in hac Transsyluania servire velle, qui ab hac die hodierna computando (ut nobis certo significatum est) hic in Transsyluania erit seu constituetur, prout hoc etiam egregio domino Ladislao Mykola scripsimus.

Idem Joannes Fux
judex Brassouiensis.

c)

Ego pro equo Michaelis Thot dedi mille sales sed ipse plures cupit, jdeo rescribat michi vestra reuerendissima dominacio, si plures sales illi dari debebunt, dicit quod alteri pro centum florenis vendere potuisset.

Stephanus Zakan
judex Zegediensis seruitor vestre reuerendissime dominacionis.

d)

Dominacionem vestram reuerendissimam rogo habeat aliquam curam de hoc regno, quia vt ego intelligo Petrus Wayda est in hoc, vt suam operam cum hoc regno commendare possit quocumque ei visum fuerit, rogo igitur dominacionem vestram reuerendissimam, vt curam et salutarem, et honori et dignitati sue congruentem dominacio vestra reuerendissima suscipere velit,

seruitor
Mikola.

e)

Scriptis vero jam literis, ex Siculis venit vnus ad nos, qui retullit nunccios jam ad Moldauum per Siculos missos

esse, quorum nomina hec sunt, Lazarus Cun, Paulus Beldj, Franciscus Mÿhalczh, Petrus Daniel, Martinus Andrassy, Franciscus Thamassy, ad quorum discessum, sex denarij ab eis essent exacti, victualiaque omnia ad exitum Petri Waywode comparata, ut si bellum siue presidium ad eos non venerit, ad partem Moldauj essent transiturj.

f)

Venit hodie ad nos quidam wayvoda a Biglerbek, qui dixit, vt jdem Biglerbek nunciauit Petro waywode Moldauiensi, ne festinet venire ad istam partem Thiscie sed alicubi remoretur, quia Germani aufugerunt, preterea dixit quod cesar Thurcarum feria sexta ante Galli confessoris fuit in Drinapol, sed nunciauit et illi quod Germani aufugerunt.

(Eredeti igen nehezen olvasható példányok a bécsi államlevéltárban.)

XVI.

1542. nov. 20.

Ferdinánd Martinuzzinak: köszöni az erdélyi ügyekről küldött értesitését, az eddigi eljárásán megelégedését fejezi ki, igéri, hogy az ország megtartására tehetsége szerint mindent elkövet, s felhivja, hogy mindenről hiven értesitse.

Fratri Georgio

Ferdinandus etc.

Reuerendissimus deuote fidelis syncere nobis dilecte, accepimus rursus alias literas deuotionis tuę, vigesima nona Octobris iam elapsi ad nos datas, simul cum adiunctis ab vniuersitate regnicolarum Transsyluanię et judice Brassouiensi ad eandem deuotionem tuam prescriptis, quibus identidem et non nisi clementi animo intelleximus singularem et assiduam curam illam atque solicitudinem de rebus nostris regnique salute et defensione continue cogitandj consulendique, pro qua re deuotioni tuę debitas agimus gratias, eamque etiam atque etiam vehementer hortamur, vt in tantis regni istius nostri

necessitatibus strenue atque fortiter rempublicam capessere, patrieque ac nobis impendentia mala, quantum in ipsa erit auertere velit, nam quid a se hoc quidem tempore vel omnium maxime curari impense cupiamus et quibus denique in rebus opera et vigilantia illius vti decreuerimus, i amdudum deuotionem tuam tum per suos nuntios, tum etiam per magnificum Casparem Seredij et Egregium Paulum Bornemissam secretarium nostrum peculiariter ad se cum mandatis nostris in hoc expeditum satis abunde cognouisse arbitramur, quocirca quum rerum Transsyluaniensum status propter Waywodę Moldauiensis conatus aliquo forsan modo perturbari queat, nobis non potest non magnopere probari consilium et institutum illud deuotionis tuę, vt scilicet primo quoque tempore collectis quibuscumque potest viribus Traussylluaniam ipsam ingrediatur, sicque occurentibus malis obuiam eat, quemadmodum eandem deuotionem tuam sedulo facturam esse nihil dubitamus, quod si magnificus Andreas de Bathor aduentum suum longius quam par esset, differret, vel oblatam per nos sibi conditionem aliquibus de causis recusaturus esset, nihilominus deuotio tua interim per se omnia agere et prouidere velit, quae ista rerum conditione pro conseruacione dicti regni Transsyluanie agi et prouideri debere existimabit; et hoc quidem tanto a deuotione tua studio petimus vt vix quidquam magis, nos etenim haud cessabimus, neque pretermittemus omnes eas uias et rationes inire, quibus iamtandem libertati vnionique huius afflicti regni consuli possit, et valde etiam propensi essemus iam iam ad deuotionem tuam ducentos siue trecentos armigeros, quibus sese summopere opus habere scribit, expedire, sed cum cogitamus tum itineris longitudinem locique distantiam, tum etiam anni tempus admodum sane difficille et graue fore, nobis videtur istiusmodi equitum grauis armature numerum istuc tam derepente mittere presertim cum eorum equi qui in proxima expeditione fuerunt, plus satis etiamnum defatigati et delassati sint, adeo vt ne ad tam longum iter summa nimirum celeritate conficiendum sufficere possint, valde verendum sit; attamen de ijs et alijs ad istius regni defensionem conseruationemque pertinentibus maiorem quam possumus curam gerere studebimus et ob id deuotionem

tuam hortamur perclementi animo, vt de omnibus, quecunque nostra ope et auxilio pro defensione istius patrie recte atque commode adhiberi posse iudicauerit, primo quoque tempore nos confidenter admonere velit, quandoquidem deuotionis tuę iuditium et opinionem circa istiusmodi negotia in quibus diu multumque versata est, merito magni facere debemus.

Ceterum quod deuotio tua de blandis et adulatorijs verbis ipsius Husreph Bassa, quibus deuotioni tuę se suamque amicitiam obtulerit scripsit, non dubitamus equidem, quin deuotio tua pro sua prudentia facile considerabit, quantum et quatenus talibus hominibus fidendum sit, scietque sibi ab eius dolo vafritieque perquamoptime cauere.

Quantum ad Segedini tuitionem attinet, credimus iam ipsum Bathyanj vna cum Bornemyssa eo peruenisse, illosque daturos operam fore, vt dictum oppidum ab hostium insultu jmpressioneque conseruent et defendant.

Porro quod deuotio tua de Petro Perenij scribit, hoc in bonam partem accipimus, sed tamen eandem ignorare nolumus nos certissimis indicijs et testimonijs de illius delictis habitis, quorum bonam partem ad notitiam deuotionis peruenisse non dubitamus, et prout deuotio tua breui clarius percipiet ipsum capiendum curasse, et nonnisi jure medianle contra illum procedere statuisse.

Circa dimissionem vero Francisci Dobo breui deliberabimus, quid nobis sit ex re faciendum, et ad deuotionem tuam perscribemus.

Super indicta congregatione per deuotionem tuam iuxta commissionem nostram expectamus ab ea certiores fieri, quem exitum atque effectum illa ipsa dieta habuerit.

Nota. Cum Thomae Nadasdy mandabimus, ut statim missis ad suas litteris agat, ne obsides in arce Fogaras capite plectantur, etiam si Turce vel Valachi ad pertinentias dicti castri irent, licet existimemus vel iam, quod in animo habuerunt, egisse, vel posthac vix tentaturos fore.

Postremo autem deuotionem tuam clementer requirimus vt de omnibus occurentijs rerum istarum continue nos, prout fecit, admonere curet, libere et confidenter ad nos singula perscribendo, que tum ad nostram tum regni salutem et uti-

litatem pertinere dijudicauerit; tantum enim abest ut in eo offendamur, si quid liberius scripserit, vt potius grato animo talem in nos ipsius confidentiam suscipiamus; pergat itaque deuotio tua sicuti cepit. jd quod nos singulari quoque gratia erga eam rependemus. quam etiam hac latere nolumus, nos iam hic diligenter pro conclusione presentis huius dietę, necessarijsque prouisionibus et presidijs ad tutandas fines, prohibendasque hinc inde hostium excursiones agere et laborare. jtidem postea apud jmperij status in proximis comitijs, quemadmodum antea ad te scripsimus Nurenbergę, tum etiam apud cetera regna et dominia nostra facturi, quicquid autem hic concludetur, dehinc ad deuotionem tuam perscribemus; Datum Posonij die 20 Novembris 1542.

(Eredeti fogalmazvány a bécsi államlevéltárban).

XVII.

1542. decz. 19.

Báthory András Serédy Gáspárnak: tudatja, hogy miért nem mehet Erdélybe, s panaszkodik a barát két értelmü magaviseletén.

Magnifice domine amice nobis honorandissime, salutem et nostri plurimam commendacionem; literas vestre magnifice dominacionis accepimus. Habemus certe eidem ingentes gratias, quod in negocio nostro ordinando ipsa laboratura non destitit, agit enim boni atque beneuolentis amici officium, futurum quidem ut itidem faciat rogamus, petit ipsa nos literis uis mediantibus impensissime, quo ad futuram dietam Transsyluania celebrandam, festinanter intraremus, jd quod faceremus profecto animo perlubenti, modo certę quedam causę racionabiles non obstarent, una quia aiunt communi quidem sermone, non esse congruum seruitorem se domino suo prudenciorem facere, nos a regia maiestate domino nostro clementissimo nullum mandatum habemus, neque ullam informacionem accepimus, vt sic sine collega Transsyluaniam peteremus. quamuis antea maiestas sua per oratorem suum mandauerit cum domino fratre Georgio jutrare tanquam collega, tamen vt

per ipsam hac in re maiestas sua frustrata sit, vestram magnificam dominacionem non latet, alia, quod tam per eundem dominum fratrem Georgium ter nobis est nunctiatum, ne intraremus.

Tercia quia maiestas sua nullas municiones nullamque ciuitatem manibus suis Trassyluania tentas habet, quibus nos freti et quarum respectu intrare deberemus, nam ut ab amicis nostris quos fidenciores ac fideliores illic habemus accepimus. Transsyluani verbis tantummodo maiestatem suam alunt, corde autem et animo, longe absunt ab eius maiestatis fidelitate, nullo bono animo maiestatem suam prosequuntur, sunt fere omnes Thurcico animo dominus, frater Georgius in tantum ab eius maiestatis fidelitate eos remouit ut Cęsaris Thurcarum nomen pocius quam suę maiestatis profiteri omnes videantur, nollemus profecto nostro isthuc ingressu regie maiestati domino nostro clementissimo incommodum, nobis autem detrimentum parare, non ignorat ipsa Transsyluanos maxime instabiles, nutantes, peruersos, cauillantes et ad omnia subeunda et agenda procliuiores esse, quid utilitatis adferret, si maiestati suę ita ut deceret seruire non possemus, cum suo incommodo nostraque pressura forte id eueniret, sua quoque maiestas jamdudum ipsorum statum ex ipso domino Paulo Bornemissa oratore suo intelligere potuit, dominus frater Georgius quamdiu inter eos fluctuans versari poterit, nihil pretermittit, quin omnia pro libito suo succedant.

Nichilominus homines nostros et seruitores speciales quos habemus intermitteremus, modo non essent in negocio magnifici domini Anthonij de Lossoncz implicati, absunt enim hÿ omnes qui si quidem domi forent, ob temporis breuitatem ad ipsam dietam peruenire non possent, nos denique tam hac re ita ut in alijs omnibus rebus maiestati suę nobis commissis libenter seruiremus, modo nobis sua maiestas mandasset· quia tamen non mandauit jndignum esset non quidem tale quiddam agere iniusso suo, neque volumus nos ad hoc immiscere, quod personę nostrę sit incongruum; restat ipsam foelicissime valere cupimus, ex curia nostra Bathorea feria tercia ante Thome apostoli 1542.

Andreas de Bathor comes comitatuum
Zathmar et Zabolcz etc.

Kivül. Magnifico domino Caspari Seredj parcium superiorum capitaneo etc. domino et amico nobis honorandissimo.

(Eredetije a bécsi államlevéltárban.)

XVIII.

1542. decz. 20.

Kendy Ferencz Serédy Gáspárnak: ő követsége eredményéről hiven tett jelentést a rendeknek.

Spectabilis et magnifice domine mihi obseruandissime, salutem et nostri commendationem, nos cum ad regiam maiestatem profecti fuimus, ex voluntate dominorum regnicolarum Transsyluanensium juimus, et quicquid in legacione maiestati sue dicere commiserunt, nulla verba ex illis postposuimus, sed probe omnia eidem narrauimus, imo eciam articulos legacionis ipsorum quos domini regnicole nobis dederant sue maiestati regie inspecie, presentauimus; qua vero relacione sua maiestas nos in medium eorum remisit, fideliter eisdem dominis regnicolis omnia exposuimus, et responsa sue maiestatis nobis ab eodem jnscriptis tradita, ipsis contulimus et presentauimus, sed tamen voluntas animusque ipsorum in possibilitate nostra non est, illisque régere non possumus, sed tamen sumus sicut vnus frater ex ipsis attamen nihil minus quicquid probum ac fidelem hominem facere decet ea faciemus, et vestram magnificam dominationem bene valere optamus, datum Thorde feria quarta ante festum beati Thome apostoli anno 1542.

Franciscus de Kendy etc.

Kivül: Spectabili et magnifico domino Gasparo Seredhij, consiliario regie maiestatis etc. domino nobis semper obseruandissimo.

(Eredetije a bécsi államlevéltárban.)

XIX.

1532. decz. 20.

A Tordán tartott országgyülés végzései.

1542 die XX die mensis Decembris domini Regnicolae trium nationum Transilvanarum in Conventu Thordensi congregati supscriptos articulos pro bono publico, regni conservatione, et concordia vera et fraterna, fecerunt.

Inprimis cum ex simulata concordia multa mala superioribus exactis diebus sequuta sunt, clades, incendia, depopulationes Regni et exactiones indignae ab hostibus illatae, ne deinceps maiora mala, quae ultimam pernitiem patriae afferre possint, in hoc omnes unanimi consensu, longa praehabita deliberatione, paribus sententys convenerunt, ut futuris temporibus deposito omni odis, simultatibus, ac tantis dissidys, veram fraternamque amititiam servent, et si aliqua vis hostilis regno paribus . . . animis ac voluntatibus ad tuendum Regnum conveniant, juxta mandatum ordinarii judicis, quem Princeps una cum Regno constituit vel constituet, seque mutuo protegant et defendant.

Decretum est si qui hostes Regnum invaderent, tunc singuli Cives Ciuitatum et domini Castrorum familias omnium caeterorum Regnicolarum huius Regni nostri intra muros ac municiones suas recipiant. Recepti vero quicunque fuerint, suis vivant inpensis et nullum damnum, nullam violentiam inferant, neque dolum ac fraudem aliquam committant, sed mutua amicitia et defensione se ipsos tueantur. Si autem aliquis receptus in Castra aliquid deliquerit contra cives, vel Cives et inhabitatores contra receptos, tunc Judex loci Justitiam et Judicium faciant, et quod Juris fuerit exequatur si per bonam concordiam convenire non potuerint.

Si cum hostibus pugnandum foret et aliquid infelicitatis (quod deus optimus avertat) cuippiam aut quibuspiam contingeret, tunc ii ob se ipsos et sua conservanda recipiantur in eas munitiones quas casus et fortuna obtulerit.

Statutum est ut nemo unquam in patriae perniciem aliqua consilia et conspirationes ineat, neque factiones exsuscitet,

qui si deprehensus et legitimis testibus convictus coram judice ordinario regni fuerit, tunc puniatur ultimo supplicio et ammittat bona quae suam personam concernunt, salvis aliis bonis uxorem et filios eorum concernentibus. Bona vero huiusmodi transgressoris judex Regni ordinarius possit conferre juxta antiquam consvetudinem Waivodarum et reliqua bona si quae superfuerint, Princeps regni conferat.

Ut obuietur privatorum diversis studiis et cupiditatibus, statutum est, ut nullus cujuspiam status et conditionis existat, audeat cum pernitie patriae aliquod commodum seu utilitatem privatam querere, Transgressor vero convictus legitime, ut praemissum est, penes supradictos officiatur.

Decretum est, quod nemo audeat suo ipsius consilio et conatu de principatu aliquid statuere, sed simul cum omnibus regnicolis communi deliberatione id agatur, poena similiter sub praemissa.

Decretum est ut quicunque transgressores praefatorum articulorum et concordiae fraternae intellexerit, talis teneatur Judici ordinario regni aperire. Judex vero ordinarius Principi et consilio ejus patefaciat. Statutum est, ut Principem et Regni Judicem ordinarium simul cum sua comitiua in omnes ciuitates et castra semper intromittere debeant.

Demum statutum est, ut super haec omnia literae conficiantur nomine trium nationum regni Transilvaniae, sub sigillo autentico capituli Albensis Transilvaniae.

(Seiwert: Akten und Daten czimű művéből.)

XX.

1542. decz. 20.

Bánffy László Serédynek: oly későn kapta levelét, hogy már nem teljesithette kivánságát.

Magnifice domine obseruandissime, post seruiciorum commendacionem; litterras magnifice dominacionis vestre satis intellexi et de beniuolencia eiusdem in me et fratrem meum graciam habeo reseruiturus verum litere iste magnifice domi-

nacionis vestre mihi in dieta allate tarde sunt reddite, ita ut ad petita eiusdem agere et seruire non potui, que si ante dietam tribus vel ante diebus date fuissent opera adhibita, quod facere debuissem, pro magnifica dominacione vestra effecissem eidemque seruire paratus fuissem, quam altissimus deus felicissime conseruet. Thorde in festo beate Thome apostoli anno 1542.

Ladislaus Banffy
de Lossoncz etc.

Kivül. Magnifico domino Gasparo Seredij parcium regni Hungarie superiorum capitaneo generali etc. domino obseruandissimo.

(Eredetije a bécsi államlevéltárban.)

XXI.

1542. decz. 21.

Bethlen Farkas Serédy Gáspárnak: mindaddig, míg a királyné fia nem fog kielégíttetni, Fráter György becsülete sérelmével nem egyezhetik bele, hogy másnak csapatai az országba hozassanak.

Magnifice domine amice obseruandissime, salutem et nostri commendacionem, literas vestre magnifice dominacionis ad nos datas accepimus, dominacioque vestra magnifica sciat nos ea procurari, que ad conseruacionem permansionemque nostram spectare uidentur, — nec quempiam nos agnosci, qui Thurcam haberj optaret; reuerendissimum dominum fratrem Georgium nos allocuti sumus, quem accipimus non secus, se erga magnificum dominum Andream de Bathor haberj, veluti dominum et filium, quoad tamen reginalis maiestas vnacum filio sue maiestatis non contentabitur, saluo honore suo, nullius gentem, in contrarium filij defuncte maiestatis regie, in regnũm immittere posse dicit, noticiam vestre magnifice dominacionis quum de probitate, animique integritate, ac constancia eiusdem clare nobis dictum sit, nos quoque ex animo haberi optabamus, quod de cetero quoque haberi, tempore exigente, optamus, a maiestate tamen reginali quod proximis diebus preteritis, subito venire nos oportuerat, voluntas maiestatis reginalis fuit in causa, ergo dominacionem vestram magnificam, cui amiciciam nostram offerimus, felicis-

sime valerj optamus; datum Thordae in festo beati Thome apostoli anno domini 1542.

Wolffangus de Bethlen etc.

Hátirat: Magnifico domino Casparo Seredij, in partibus superioribus capitaneo etc. domino et amico obseruandissimo.

(Eredetije a bécsi államlevéltárban).

XXII.

1542. decz. 21.

Thorozkay Antal Serédy Gáspárnak: már útra készült, midőn megkapta, kogy a király hova kiránja küldeni. Ő volt annak az embernek kezénél, de addig nem akar tanácskozásba bocsátkoz i, mig a nála levő törökökkel tárgyalásait be nem fejezte. Biztatja, hogy ne térjen vissza.

Magnifice domine michi obseruandissime, salutem ac seruicij mei plurimam comendationem. Jam accingam me itineri quo maiestas regia me jussit proficisci, quod tam diu hic domi perseueraui nulla alia causa nisi voluntas hominis illius, miseram ad eum hominem meum, qui reuersus est vna cum speciali homine suo, per quem mihi omnia negocia sua significauit et stricte comisit, quod haberem pacienciam per aliquod tempus hic in domo mea, quum multi Thurci sunt apud eum et habet aliquod tractatum cum ipsis; cum inquit ipsi a me habierint, mittam hominem meum fidelem qui suam Egregiam dominacionem ad me conducet etc.; jam advenit vnus specialis Boijer consanguineus suus cum quo eras mane deo volente discedam qualitercumque rediero, deus scit, stat in dei potestate, misit michi valde bonas literas salui conductus; de negocio magnificentie vestre nichil aliud jntelligo, quam quod nulla causa sit, que vos reuerti faciat, sed statim vnacum domino Bathorÿ et alijs fidelibus regie maiestatis jntrent et seruiant regi et regno, quia valde plures sunt amici et fratres dominacionum vestrarum quam inimici in hoc regno; ego me et seruicia mea semper et ubique humilime comendo. datum Thorde jn festo beati Thome apostoli anno 1542.

Seruitor Anthonius de Thorozko etc.

Hátirat: Magnifico domino Caspari Seredi capitaneo regie maiestatis domino meo obseruandissimo.

(Eredetije a bécsi államlevéltárban).

XXIII.

1542. decz. 22-én.

Fráter György Serédy Gáspárnak: tudatja, hogy a Ferdinánd által adott válaszszal nem igen voltak az ország rendei megelégedve. A mi azt illeti, hogy ő kisérje el a királynét, vannak még ennek hivei, kik azt megtehetik.

Magnifice domine, et amice obseruandissime, salutem et obsequiorum meorum commendacionem, ad ea que dominacio vestra magnifica ex Thokaÿ de domino Andrea Bathory scripserat, responderam alijs literis meis, rescripseramque eciam tum, dominacio vestra magnifica preter dominos Bathorij et Sigismundum Balassa, tum consilio, tum alijs rebus, que ad defensionem huius regni pertinerent, mihi neminem magis jdoneum fore sed de hac re ego, regie maiestati domino nostro clementissimo et scripsi et nuncciaui.

Qua relacione autem oratores, qui ad eius maiestatem missi erant redierint, Waradini adhuc intellexeram, et de hoc quoque scripsi sue maiestati et quamuis non sum js, qui sue majestati in tantis rebus aut consulere, aut eius maiestatis consilium mutare possim, tamen alia relacione oratores remittere potuisset, hodie enim relacio quam oratoribus sua maiestas dedit regno recitata est, de qua non satis bene contenti esse videntur.

Ceterum quod de deductione reginalis maiestatis dominacio vestra magnifica scribit, concludat tantummodo dominacio vestra magnifica cum eius maiestate de alijs rebus, non desunt boni et fideles seruitores sue maiestati, a quibus honorifice deduci poterit.

Quod autem ante congregacionem dominacione vestra magnifica conuenire non potui precipua causa fuit, quam dominacio vestra magnifica intelliget; eandem bene valere opto,

datum Thorde secundo die festi Beati Thome apostolj, anno domini 1542.

Frater Georgius episcopus Waradiensis
Thesaurarius et locumtenens etc.

Hátirat: Magnifico domino Gaspari Seredy, capitaneo parcium superiorum domino et amico obseruandissimo.

(Eredetije a bécsi állami levéltárban).

XXIV.

1542. Decz. 22.

A Tordán folytatólagosan tartott országgyülés végzései.

Articuli per Dominos Regnicolas facti in Conuentu Thordensi.

Imprimis Domini Regnicolae gratias agunt amplissimas Reginali Majestati Dominae suae clementissimae super gratiosa legatione facta nomine suae Majestatis per Magnificos Dominum Franciscum Pathoczy et Dominum Joannem Kállay *) quod sua Majestas pluris facit conservationem Regni, quam suam propriam ac filii sui Domini nostri clementissimi. quod suae Majestati fidelibus servitiis reservire studebunt.

Item. Ubi sua Majestas nuntiavit se exspectasse admoneri de hujusmodi congregatione, supplicant domini regnicolae, ne gravi animo accipiat sua Maiestas; nihil enim contra dignitatem suae Majestatis actum est, sed quia congregati erant in castris, et breve tempus supererat, inter se ipsos decreverant, ut singuli die praefixo Thordam conveniant instantia negotia tractaturi.

Item.Quia et festa Nativitatis Domini approquinquabant, negotia erant ardua et tempus breve, non potuerunt omnia simul determinare. Ideo quod pertinet ad provisionem suae Maiestatis juxta dignitatem distulerunt, et supplicant Domini Regnicolae, ut sua Majestas parua mora interposita faciat ad se accersiri Dominos Consiliarios et primarios viros hujus Regni et de quolibet Comitatu certos Dominos Nobiles et siculos et Saxones, qui cum pleno mandato veniant ad Suam Maiestatem, ibique tractent et modum inveniant, per quem

*) Benkő: Comitia 25. l. »Bolyai.«

necessitatibus Suae Majestatis et Regni pro possibilitate consulatur.

Item. Quoniam Domini Regnicolae fideles suae Majestatis ac filii sui serenissimi agnoscunt dandum esse tributum Imperatori Turcarum: supplicant Majestati suae, velit cum Dominis Consiliariis eam curam habere ut sub nomine Suae Majestatis et filii sui incolumes permanere possimus.

Item. Domini Regnicolae petunt Dominum Locumtenentem, ut curam habeat Reginalis Majestatis secundum honorem ejus Majestatis et Dominationis Suae Reverendissimae.

Item. Domini Regnicolae supplicant Reginali Majestati, ut dignetur curam habere eliberationis dominorum Valentini Thewrek et Stephani Maylad: et si pecunia redimendi fuerint, parati sunt Domini Regnicolae omnia onera possibilia ferre, ut eliberentur.

Item. Domini Regnicolae supplicant (ex quo dudum etiam et nunc Domini Nobiles et Domini Saxones inter se decreverunt) quod bona nobilitaria per notam infidelitatis aliis collata remittantur, demtis his, pro quibus pecuniae sunt solutae aut aliis bonis permutata.

Item decretum est, ut quicunque ex dominis seruant exercitum, alant illum in propriis bonis et non in bonis aliorum et Siculorum et Saxonum, demto exercitu Reginalis Majestatis et Domini Locumtenentis, qui in bonis alienis nutriri poterunt, ita tamen, ut nihil ui eripiant, sed propriis pecuniis emant alimenta pro se, et pabula pro equis: qui autem secus fecerint, tunc patroni bonorum hujusmodi, convocatis fratribus, dictos violentos exercitus expellant.

Item. Statutum est, ut Saxones ipsos pro nullo debito quispiam possit arrestare aut arrestari facere, nisi jure mediante, super quo litterae Reginalis Majestatis aut Domini Locumtenentis habeantur sub poena aestimationis bonorum. Nunc quoque Sua Majestas faciat, ut Petrus More quos detinuit, Saxones dimittantur, quoniam censum S. Martini disponent et solvent: sed sua Majestas mittat ad ipsum conventum nuncium, qui Cibinii decima quinta die a die Nativitatis Domini habebitur per ipsos, in quo conventu dictus nuncius Reginalis Majestatis agat etiam de restantiis sex millium florenorum, quos

pro redemtione civitatis Zazsebes promiserant et de termino solutionis census S. Martini assignando.

Item. Erectiones castellorum et munitionum in Radna Bánya et aliis in locis quomodo fieri debeant, dilata est deliberatio ad id tempus, quo convocabuntur supradicti Domini trium Nationum ad suam Maiestatem, quia iam Siculi discesserant, quando ad Dominum Locumtenentem nunciata deliberatio fieri debebat super huiusmodi castellorum erectione.

Item. Ut deinceps si expeditio aliqua erit facienda, omnes Nobiles veniant ad bellum, neque moram faciant: alioquin Dominus Locumtenens puniat Regni consueta poena. Idem etiam ceterae Nationes faciant.

Item. Quia instantia pericula cogunt maiora onera solito ferre, decretum est, ut quilibet Nobiles de decem portis unum equitem bene instructum habeat et paratum servet, ut quandocunque Dominus Locumtenens aut Vicelocumtenens urgente necessitate mandarit, mox et sine aliqua mora eundem equitem mittat, quo mittendus erit, sub poena antiquae consuetudinis Regni.

Item. Siculi quoque veniant cum omni apparatu et ea ordinatione, qua ipsi Domini Nobiles erunt, sub poena praedicta.

Item. Domini Saxones parem numerum peditum pixidariorum bene instructum habeant, juxta numerum equitum dominorum Nobilium.

Item. Statutum est, ut quilibet Nobilis secundum statum et conditionem suam se ipsum instruat ad bellum equis, armis ac cetero apparatu: alioquin puniatur secundum consuetudinem Regni. Nobilis autem unius sessionis, habens aratrum ac boves, habeat equum, arma, hastam, clypeum, galeam et loricam et id genus; qui vero Nobilis mediocris erit, et non habebit aratrum, neque boves, habeat saltem pixidem.

Item decretum est, ut propter expensas ad proximam expeditionem a Domino Locumtenente factas de qualibet porta solvantur denarii xiiii ab ipsa Nobilitate ad festum Purificationis proxime venturum.

(Nemzeti Muzeum. Éder gyűjteménye és másolata 1087. I. fol lat).

XXV.

1542. decz. 29.

Verancsics Antal jelentése az 1542. decz. 20—22. tartott országgyűlésről.

Spectabilis et magnifice domine, domine obseruandissime, salutem et seruitutis mee quam plurimam commendacionem; quod et magnificus dominus meus palatinus Cracouiensis per literas suas ad me datas consulebat et ego iamdudum apud reginalem Maiestatem tentaveram, hoc novo anno quem dominacioni vestre magnifice felicem precor, consequuti sumus deo auspice et domino Joanne Lÿessieczki autore; hÿs enim comicijs videram iam tandem domini tezaurarij potentiam, et magnam autoritatem, videram eciam frustra conari, vt eum aut opprimant aut subdant cvi subdi non velit, deum itaque laudemus, laudemus ectiam tam reginalem Maiestatem quam dominum tezaurarium, qui ambo monitis istarum Maiestatum ac dominacionum vestrarum paruerunt, et se vinci permisere. In festo Joannis (dec. 27.) solo domino comite et Pathoczy presente, mutue reconciliacioni assensere, et dominus Lÿessieczki orator velut pater manus eorum coniunxit, illeque prior obsequia, et eciam candorem animi, illa deinde clemenciam et amorem pollicita, sed ut vera fatear, nescio quamdiu fedus seruaturi, et vereor ne tempore necessitate rerum, sicut illa ita et ille agat, nam ingeniosus est Vlisses, vtcumque tamen futurum sit, placet concordiam jn comicijs Thordensibus idem et he tres naciones Transilvane fecere, mutuis sese vinculis in vnitatem strinxere, ne alij ab alijs metuant, vt hactenus et ingruente hoste quopiam non vt nuper contra Moldawm, sed diligencius arma sumant, et se defendant.

Saxones, qui in conventu non aderant tot ut tante rei auderent subscribere, diem ad deliberandum accepere, quis concordie prime partes extitere, vt eam partem facilius ceteris rebus tam regni quam maiestatis reginalis prospiciatur; nam illico statutum est vt filium defuncti principem habeamus, vt cesari Turcarum tributum mittamus, vt rogemus Fer-

dinandum Regem, ne in periculum nos adducat si tueri nequit et sinat nosmet ipsos nostri curam gerere, postremo, vt quamprimum et vbi voluerit maiestas reginalis convocet primarios viros regni ad se, ut de prouisione ac meliori statu suo decernatur; quid autem de hÿs omnibus sperare boni aduc nihil plane audeo, quia et tractatus reginalis maiestatis cum Ferdinando rege impedit et proxima nostra legacio ad eundem regem cum fidelitatis oblacione omnia perturbat, quandoquidem et Turcam timent et in Ferdinandi potencia nulla est fiducia, cuique parieti sit admodum dificillis est deliberacio. sic vereor ne pretextis, a quibus divelli nequimus, pereamus cum hÿsipsis cum quibus hucusque semper perijmus. nulla sinceritate accionum vsi, nam et rapax Seredi ad suam maiestatem venerat proxime cum diplomate confirmacionis dicti tractatus, honeste remissus est, nique modestia vafer homo preuertisset, decedens ante tempestatem, proculdubio ex ipsis comicijs motu regni pellebant, in quibus enormes rapine tam paruo tempore a suis acte multorum querimonijs sunt declamate.

Reginalem maiestatem tantum salutauit cetera peragere consilium ac regnum vetuit precipue odio rapinarum ipsius Seredi ac suorum; sed et ex hoc quid turbarum expectatur tua dominacio consideret, cum cesare etenim si dubijs annis condiciones salutis inibimus et nesciet quo loco res nostras fore putandum est, verum hijs leuitatibus nos jam asvevimus fluctuemus aduc.

Hodie dominus tezaurarius, comes Themessiensis et Pathoczy proficiscuntur in Hungariam ad habenda comicia, vt ea eciam pars regni, que est inter Tibiscum et Transiluaniam partem tributi conferat.

Vbi vero negocium meum non communicassem cum tua dominacione dominum palatinum Cracoviensem attigit etc. priuata sua negocia, scriptor presencium literarum in literis prosequitur, que supervacaneum michi visum est hic describere.

Datum ex Dzalw ante penultimam decembris 1542.

Wrancius.

(Egykorú, hibákkal teljes és nehezen olvasható másolata a bécsi államlevéltárban).

XXVI.

1542. decz. 28.

Sarembsky Péter jelentése Izabella királyné s Fráter György kibéküléséről és az alkudozásokról.

Spectabilis ac Magnifice domine domine et patrone colendissime. Premissa salute ac seruiciorum meorum in graciam magnifice dominacionis vestre humillima commendacione. Duc sunt cause propter quas brevior sum in scribendo, altera quod Reverendissimus dominus Episcopus Varadiensis Serenissimis Majestatibus suis statum tum Regni tum majestatis reginalis domine mee clementissime perscripsit. Altera est, quod febris que me a prandio corriperre debet, non permittit multa scribere. Hoc tamen verum significare dominacioni vestre magnifice volui, Reuerendissimum dominum Varadiensem receptum esse in graciam majestatis reginalis, obtulit perpetua et fidelia sua seruitia, que grato sunt accepta animo, promissit se omnia facturum, quecunque erunt facultatis sue, ad mandatum majestatis sue, acte sunt illi gracie, post multos ultroque, citroque habitos sermones ventum est eo, vt prouideat, quod majestas sua ad locum aliquem securiorem deducatur, ne cogatur cum infante filio, de uno loco in alium, tanquam Ethiopissa fugere. Locus autem securus esset Scepusium iuxta contractus, quos si tam facile consequi non posset, esset Cassovia, respondit, quod maiestas sua prius debet bene deliberare, si hic in regno manere vult et communem experiri fortunam, an regno excedere et utrum horum elegerit, oportet secundum hoc raciones consiliorum dirigere. De Cassouia respondit, quod maiestatem suam tempore suo unacum filio est missurus sed si nunc Cassouiam ingredi vellet et ex Transiluania exire, statim et regnicole a maiestate sua deficerent et Turcus regnum occupare niteretur. In summa in hoc est conventum, quod expediatur celer nunctius ad majestates regias pro consilio et informacione deliberata, utrum suadeant hic in regno maiestati sue manendum aut vero exeundum. Do-

minus Reuerendissimus promittit se utrumlibet adiuturum. Quod Scepusium attinet, quantum potui intelligere ex verbis magnifici domini Scheredi, cum quo multa et familiariter sum loquutus, si Cassouia non excipietur ex manibus Reuerendissimi domini Episcopi Varadiensis et non dabitur ad fideles manus alterius; Idem et de castro Themesvar est intellegendum, dubito quod arx Scepusiensis non tam facile majestati sue assignabitur, que arx prius in manus majestatis sue assignari deberet, iuxta contractum, quod Cassouia et alia castra ad regnum pertinentia peti et occupari. Sed quantum prospicere potui, minus nunc creditur domino tezaurario quam antea.

Illud pene omiseram, advenerat huc Szeredi cum honesta comitiva, volens ad effectum deducere ea, que in tractatibus erant determinata. Tulerat literas reversales Serenissimi domini Romanorum etc. regis, voluit si rem ex sentencia confecisset, deducere Scepusium majestatem reginalem. Ceterum dominis Consiliariis non videbatur, quod in absencia Reuerendissimi domini Episcopi Varadiensis audiatur, qui fuit vocatus ut quam citissime ad maiestatem suam veniret, sed quia propter multas et graves causas venire non potuit, ille non expectata audiencia et relacione abiit, literas reversales secum abstulit, que res male habuit majestatem suam, Commendo me et seruicia mea in graciam dominationis vestre magnifice, quam sanam incolumem et felicissimam esse cupio. Datum in Gyalu in festo innocentum 1542.

Petrus Sarembszkÿ.

Külső: Nova Recenciora ex Transiluania.

(Eredetije a bécsi állami levéltárban).

XXVII.

1543. febr. 26.

A Kolosvárt tartott országgyülés végzései.

1543. Die 26. Mensis Februarii Colosvarini. Articuli Dominorum Regnicolarum.

Quoniam his periculosissimis temporibus Reginalis Majestas se, filium vitam et fortunas exponere vult, simul cum

Dominis Regnicolis omnem eventum excipere, ideo par est, quod Reginalis maiestas et Illustrissimus Dominus Filius Suae Maiestatis habeant plenam potestatem tenendi, gubernandi et administrandi Transsiluaniam, et reliqua quaelibet loca comitatusque sub nominibus Suae Maiestatis et filii Ejus existentia.

Omnia Officia, et officiales quilibet, tam Reuerendissimus Dominus Locumtenens, quam caeteri dependeant ab ipsa Maiestate Reginali, et Filio suae Maiestatis, ita, quod secundum Principum Hungariae indulta et Privilegia. libertas Regni huius inconcussa seruetur, quodque omnia Regni negocia Sua Maiestas administret de consilio Consiliariorum ipsius maiestatis Reginalis. Si vero grandia negotia emerserint Sua Maiestas advocet, non solum Consiliarios suos, verum etiam primarios homines Consiliarios alias designatos, e qualibet natione, quorum Consilio utatur.

Nulli officiales in hoc Regno constituantur externi, neque beneficia aliqua in Ecclesiam Albensem conferantur laicis, non suscipientibus ordines, pueris item, et his, qui non sunt oriundi e regnis Coronae Hungariae subjectis.

Cum sua maiestas habeat Ciuitates et arces, in hoc Regno Transsyluaniae, et alibi, possit habitare in quacunque Ciuitate, vel arce Suae Maiestatis. Denique si Lippam, Temesvarinum, Varadinum aut etiam Cassoviam, ire voluerit, proficiscatur, de Consilio tamen consiliariorum Suae Maiestatis et Consiliariorum alias a Dominis Regnicolis electorum.

Ex singulis nationibus mittantur singuli nuncii, ad imperatorem Turcarum, cum censu offerendo, quem portare nuncius Reginalis maiestatis debet, et mandata referre. Ibi oblato censu agantur gratiae Imperatori Turcarum, quod filium serenissimi Dominis Joannis Regis voluerit praeesse Regno, supplicareque, quod si filius Regiae maiestatis e vivis excederet (quod Deus auertat) dignetur libertatem Nostram literis suis confirmare, ut semper possimus aliquem principem, quem voluerimus, ex nostratibus nationis Hungariae (eligere *vel* habere).

Reliquam instructionem dabit maiestas Reginalis, cum Consiliariis suis, ipsi nuncio mittendo.

Nuncius mittendus a Reginali Maiestate ad Magnificum dominum Petrum Wayuodam Moldauiae, ratione confoederationis et bonae vicinitatis cum hoc Regno, sicut olim fuit amicitia inter hoc et illius, mandata ad eundem Waywodam dari debent a Maiestate Reginali et Consiliariis *).

Quoniam ad necessitates reginalis Maiestatis et regni defensionem milites sunt necessarii, ideo domini Regnicolae considerantes pericula instantia, hostes item internos et externos orituros forte esse, qui ne possint incautos dominos Regnicolas opprimere, decreuerunt alendos esse milites mille et quingentos, qui semper parati sint et ubicunque et cuicunque Nationi necessarii fuerint, istuc ducantur et suis uiuant impensis, cum habituri sint sua stipendia.

Domini Nobiles seruent Equites quingentos, Domini item Siculi totidem milites quingentos teneant. Saxones uero pedites quingentos bene instructos armis habeant, praeter illos milites, qui parati esse debent, scilicet singuli de decem portis alias dicatis **).

---

*) A szász nemzeti levéltárban lévő másolatok egyike e pontig terjed.

**) Éder egy általa vett másolathoz (Nemzeti Muzeum 1087 fol. lat.) a következő jegyzetet csatolta: Iisdem in Comitiis Reginae et prouentus Episcopatus Albensis delatos (qua de re ad annum 1556. acturi sumus) et a singula porta quinquaginta denariorum tributum oblatum fuisse, leges posteriorum ejusdem anni comitiorum docent: sed nempe haud quaquam omnia, quae sunt acta in comitiis etiam in articulos referre visum, quod item nostris temporibus ita fieri videmus.

(A szász nemzeti levéltárban lévő másolatokról).

XXVIII.

1543. febr. 27.

Vásárhelyi Gergely levele Bornemisza Pálhoz, melyben a kolozsvári országgyűlésen történtekről tudósítja.

Egregie domine et Frater obseruandissime, salutem et mei commendacionem; jn alijs literis de statu istius regni nihil ad te scripsi, cum penitus ignorarem quid velint regnicolę nunc in ista congregacione Koloswarini facta intellexi eos, qui jn omnibus rebus et negocijs semper adsum et vt regi significes rogo. Sic autem est negocium regni, Turca misit ad eos literas, mandat in eis, vt per capita in exercitum suum veniant ut victualia sufficiencia ducant, quoniam inquid tanto numero contra germanos proficisci volumus, quod neque antea eo numero exiuimus, vos quoque ita vosmet ipsos ordinetis et preparetis cum victualibus, vt neque vos, neque exercitus noster jn victualibus deficiat, preterea jnquid waiwoda Moldauus per regnum vestrum egressurus est, ne eum molestetis sed pacifice dimitatis, waywoda quoque Transalpinensis venturus est, et iter uterque istorum capiet ex mandato cesaris Turcarum primo die Aprilis, istis quoque Transsyluaniensibus eo modo mandatum est, vt cum illis moueant exercitum Transsyluanensem tam equestrem quam pedestrem; jam frater optime constitutum est hic, vt a singulis sessionibus exigantur denarii LXXV. ex hijs denarii XXV. reginali maiestati dantur, cum reliquis denariis 50 mittuntur ad Turcam alique persone, ad excusandum se ipsos et expediandum. Anthonius prepositus Albensis unus qui ibit in legacione ista et vt eciam episcopatum a Turca impetret si obtineri potest; mittuntur ad regem quoque et ad cesaream majestatem litere, jnpetraturi sex milia homines, mille armigeros, mille huzarones, quatuor millia pedites, si hos homines possunt jmpetrare a maiestatibus suis, tunc hęę utilitates sequuntur et regno et suis maiestatibus, vt isti waiwode se ipsos domi retinebunt et Turca non erit ita audax jn ascendendo. Si autem isti milites jntrauerint, nos possumus numerosiorem reddere, nam cum nostratibus possu-

mus esse cum septuaginta milia fieri, et eciam pluribus, ergo si vult sua maiestas jntegrum hunc regnum fieri, non recuset hos milites jntromittere ac desiderium huius regni adjmplere aliter vel alioqui regnum istud Transsyluanie pessum ibit. ista de statu regni habes, et refer regi ac me et seruicia mea ipsi commendes, velim si fieri possit vt officium Thordensis camere simul michi ordinares, certe dignus essem eciam aliquid ab eo obtineri, qui fidelissime semper seruiui; vale felix et sis memor mei rogo, datum in congregacione Kolosvariensi penultima februarij 1543.

Vester Wassarhelius mp.

Külczim: Egregio domino Paulo Bornemisza secretario regie maiestatis, domino et Fratri obseruandissimo etc.

Jegyzet. Ezen levél a Bornemisza Pál alábbi leveléhez van mellékelve.

XXIX.

1543. apr. 20.

Bornemisza Pál Ferdinándnak az erdélyi és tiszavidéki ügyekről.

Sacra regia maiestas domine clementissime.

Post fidelium seruiciorum meorum in graciam vestrę sacrę maiestatis humilimam commendacionem; quas literas hic ex Transsyluania a Gregorio literato Vasarheli, antiquo et fidele seruitore maiestatis vestrę sacre accepi, de rebus Transiluanicis in specie ad vestram sacram maiestatem mitendas curauj, intelliget tum ex eisdem literis ipsius Gregorij literati tum ex nuncio Cibinieusi quid parturiere comicię Transiluanienses; nonnullorum inquam suggestiones hęc concłusere, quorum cupiditati immense solus deus satis facere poterit, nihilominus sciat vestra sacra maiestas pro certo, esse quam multos in illo regno Transiluanię in omni ordine qui sacre maiestati vestrę, corpore et animo sijncero, inseruire cupiant in vtraque fortuna.

Cęterum Egregius Michael Somliaÿ hic suorum negociorum bonam expedicionem a sacra maiestate vestra expectat

et ego pro illo vestre sacre maiestati supplico, velit illum graciose expedire, ne tot jtinerum labores et graues sumptus trium mensium, frustra fecisse uideatur, sequendo aulam vestre sacre maiestatis, cui omnia bona possessionaria jampridem sunt occupata per Petrum Petrouÿth, propterea quod palam maiestati vestre sacre in omnem euentum, contra quorundam temporizancium voluntates, inseruire decreuit, qui dubio procul in suis rebus mobilibus haud parua damna accepit, tempore occupacionis bonornm suorum possessionariorum, quę damna et quam iacturam bonorum suorum equo animo perferre non grauatur, modo sacra maiestas vestra graciose sua negocia expedire velit; deus optimus maximus vestram sacram maiestatem uniuersę Reipublicę Christiane seruet jncolumem per multos annos; ego graui lecto decumbo hic destitutus pedum officio, datę Vienne vigesima die Aprilis anno dominj MDXLIII.

Eiusdem vestrę sacrę maiestatis

fidelis seruitor

Paulus Bornemÿza secretarius vestre sacre maiestatis egra manu.

Hátirat: Sacre regie maiestati domino meo clementissimo.

(Eredetije a bécsi államlevéltárban).

XXX.

1543. máj. 20

Izabella királyné meghivója a Gyula-Fehérvárra jun. 3-ára hirdetett országgyülésre.

Ysabella dei gracia Regina Hungarie, Dalmacie, Croacie etc.

Prudentes et Circumspecti fideles nobis Syncere dilecti. Quamvis Ex deliberacione Regnicolarum In comicys Koloswariensibus constitutorum proxime Comicie (sic) in Wasarhel octauo die festi pasche (máj. 1.) fieri debebant, tamen cum ex precipuis causis congregacio ipsa tum fieri non potuisset, nunc necessario illam vniuersis N. Tribus Nacionibus

indicere nobis, et dominis consiliarys nostris visum est, propter presenciam oratoris Imperatoris Thurcarum, per quem et gentes ad futurum bellum pro presidio, et victualia quoque ad usum Exercitus sui a Nobis postulat. Quapropter hortamur vos, vobisque committimus, ut ad decimum quintum diem a die datarum presencium computando huc Albam Juliam precipuos ex vobis ea Authoritate, et Informacione ad nos mittere debeatis, vt nemo ad deliberandum ad vos appellare, sed ad omnia que hic a Regnicolis in bonum et conseruacionem Regni conclusa fuerint, respondere valeat atque possit. Secus non facturi, datum Albe Julie in festo Sancte Trinitatis Anno Domini Millesimo Quingentesimo. Quadragesimo Tercio.

Ysabella regina m. pr.

Külzim. Prudentibus et Circumspectis magistro Civium, ceterisque Juratis consulibus Civitatis nostre Cibiniensis fidelibus nobis syncere dilectis.

(Eredetije, levélformában irva s kivül nagy pecséttel ellátva : a szász nemzeti levéltárban : Anni 1543. nr. 827.).

XXXI.

1543. aug. 2.

Izabella királyné Andrássy Mártont Gyaluba augusztus 16-ra országgyülésre hivja.

Isabella Dei gracia Regina Hungarie, Dalmacie, Croacie etc.

Egregie fidelis nobis syncere dilecte. Instant magna et ardua Regni negocia, quę nobis Egregius Joannes Zalanczÿ a potentissimo Imperatore rediens retulit, quem et vos rediisse credimus audiuisse. Deinde venerunt et alii chauz nuncii Imperatoris, qui victum citissime mitti et dona sollicitant. Nos autem his intellectis, quia pericula instancia moram non pacibantur, conuocauimus huc ad oppidum Gyalw quosdam fideles nostros Nobiles et Saxones ad proximam diem dominicam, acturę cum istis de his quę pertinebunt ad salutem omnium et conservacionem Regni. Vos autem, quia longius hinc distatis,

non potuimus commode ad eundem terminum vocare. Itaque committimus Vobis sub gravi Indignacione nostra, ut ád feriam quintam proximam post festum sancti Laurencii (aug. 16.) hic apud Nos in Gyalw constituanimi et cum pleno mandato veniatis eorum, victus et denorum *(igy, e helyett: donorum)* nunc Imperatori mittendorum (Nunc nos *) mittimus victum et dona, Vestra autem mox illa sequi debent. Preterea proximo festo sancti Michäelis Tributum cum donis iterum Imperatori soluendum est, vt Regnum permanere possit. Quare super his omnibus cum pleno mandato ad Nos veniatis. Non enim par est, vt Regnum et Nos in aliquod discrimen, quod deus auertat, et periculum deueniamus. Alia a nobis lacius et clarius intellecturi. Itaque secus nullo modo feceritis. Datum in arce nostra Gyalw feria quinta post (festum) Anne.

Anno MDXXXXIII.

Ysabella regina mp.

Külczim: Egregio Martino Andrassij fideli nobis syncere dilecto etc.

(Eredetije a m. k. kam. levéltárban. Actorum publicorum Archiv. fasc. 40. Nro 94.)

XXXII.

1543. nov. 8.

Izabella királyné nov. 25-ére Székely-Vásárhelyre országgyülést hirdet.

Ysabella dei gracia Regina hungarie, Dalmacie Croacie etc.

Prudentes et Circumspecti fideles Nobis dilectj, Supplicastis Nobis in presenti Congregacione in Ciuitate nostra Coloswar proxime celebrata, vt Congregacionem, ad quintum decimum diem a die datarum presencium computando, graciose differemus et prorogaremus, Nosque peticionibus vestris libenter obtemperaremus, sed cum dei optimi maximique flagellum modo ad Nos sit impositum, visum est nobis, vt celebracionem ipsius congregacionis tribus diebus longius ab optato vestro

*) Kiszakadva.

differremus; quo Nos quoque ex hoc flagello deo volente interim eliberaturi personaliter in medium vestri venire possimus, proinde volumus et fidelitati vestre harum serie firmiter committimus, vt ad festum beate Catherine virginis et martiris proxime affuturum, ad oppidum nostrum Zekelwasarhel per singula capita conuenire debeatis, vbi de conseruacione nostra ac filij nostri charissimi, vestra quoque permansione, vnacum alÿs fidelibus subditis nostris deliberare consulereque possitis. Aliud in hoc quantum patria vestra vobis chara est, nullo modo facturj. Ex Castro Gyalw feria Quinta proxima post festum Beati Emericj ducis, Anno domini Millesimo Quingentesimo Quadragisimo Tercio.

Ysabella regina m. pr.

Külczim. Prudentibus et Circumspectis Magistro Ciuium ac Iudici nostro Regio et Juratis Ciuibus Ciuitatis nostre Cibiniensis, fidelibus Nobis dilectis.

(Eredetije papirra irva levélalakban s a királyné nagy pecsétjével ellátva a szász nemzeti levéltárban Anni 1545. nro 835.)

XXXIII.

1543 .nov. 29.

A Vásárhelyi országgyülés határozatai.

a)

Articuli instituti in dieta Wasarheliensi per dominum locumtenentem, ac consiliarios selectos, per Regnicolas Transsiluanenses feria quarta proxima post festum Beatissime Catherine virginis Anno domini 1543.

Primo. Ordinatum est, quod tres Nationes Transsilvanenses disponant ad oppugnacionem Castri Fogaras tria milia virorum.

Secundo. Quod Nobiles qui se absque causa, huc ad presentem dietam vel Congregacionem non exhibuerunt presentes, more alias consueto puniantur in fl. L.

Tercio. Quod domini Siculi puniantur similiter more alias consueto vt Nobiles.

Quarto. Quod omnes Exactores pecuniarum ad quintum decimum diem compareant in oppido Thorda, presertim Exactores Tributi den. 14. domino locumtenenti deputati, deinde denariorum L. Reginalis Maiestatis deputati tempore quadragesimali*) in Coloswar, item d. L. Reginali Maiestati Albe item d. xxxv quiqui sunt deputati ad victum mittendum Cesari et ad Tributum Cesaris.

Quinto. Quod omnes compareant Collectores victualium Cesaris ad quintum decimum diem Thorde, ad reddendam Racionem de bobus, de ouibus, de pecunÿs collectis a Nobilibus, pauperibus.

Sexto. Quod multe querimonie sunt contra Comites, si quibus dampni aliquid intulerunt vel aliquam Iniuriam veniant ad dominum locumtenem, qui de omnibus prouidebit satisfacere.

Septimo. Quod si aliquis ex Comittibus non celebraverit sedes absque probabili causa amittat officium et alius loco Illius succedat vel constituatur.

Octauo. Quod Reuerendissimus dominus Locumtenens faciat reuidere inter dominos Siculos, si qui sunt, qui boues, quos deputauerunt pro tributo retinuerunt ipse enim pro illis Tributum persoluit, Reuideri igitur faciat qui non persoluerunt, iam teneantur de facto satis facere, mittat eciam suum proprium hominem, qui more alias solito tales puniat.

Nono. Quod Waywoda Transalpinus conquestus est, quomodo ex tribus Sedibus Siculicalibus sunt Regnum suum ingressi et multa dampna ibidem intullerint, Dominus Locumtenens missurus est suum hominem ad Tres sedes predictas, mittant eciam domini siculi certos Nobiles pro reuisione Cause et si qui erunt puniendi, puniantur dampna eciam illata rectificent.

Decimo. Quodsi aliqua sedis non dederit boues ad victum Cesaris iam statim teneantur illos reddere, simul cum pecuniis ad hoc deputatis.

---

*) Más példányban hibásan: tempore quinquagesimali. A t. quadra. a helyes mint a mely a negyven napi böjtöt jelenti.

Vndecimo. Quod Capitulum Albense conqueritur quomodo decime Eius in locis nonullis vi sunt occupate, et tamen precium illarum non sit persolutum, si qui igitur non persoluerunt, jure procedant contra non persoluentes. Ius nemini parcit.

Duodecimo. Quod fures vbique persequantur et suspendantur.

Ad tributum Cesaris mittenda sunt munera.

Cesari Cuppas X. Bassis duobus singulis Cuppas iiij. Alÿs duobus vnicuique ij.

Circa Munera Bassis *) fl $\frac{m}{l}$ $\frac{c}{j}$ Nunccio in Auro fl $\frac{c}{iij}$ Interpreti **) fl. $\frac{c}{j}$.

Turco qui captiuus fuit in fogaras fl xxxii. ***)

Nunciys ad Cesarem mittendis in Auro fl $\frac{m}{j}$

Cesari pro muneribus in Auro flor. $\frac{m}{l}$ Vxori Cesaris et filie in Auro flor. $\frac{m}{j}$

Duobus Bassis Maioribus Singulis in Auro flor. ^{m} Duobus Bassis minoribus vnicuique in Auro flor. $\frac{c}{v}$.

Item. Pro cuppis datis prius, tenemur soluere flor. $\frac{m}{j}$ $\frac{c}{v}$ xxj

Item. Reginalis Maiestas petit subsidium prout oratores exposuerunt,

Item. Reuerendissimus dominus Locumtenens similiter petit subsidium.

(Egykoru másolata a szász nemzeti levéltárban.)

b

Modus Dicationis Colonorum ****).

Item decretum est quod Coloni habentes res trium florenorum dicentur, qui vero non habent tantum non dicentur, sed per Judicem, vel Kenesium deposito juramento liberentur, res autem vocantur, res mobiles se se moventes praeter sementum, vestes et vineam.

---

*) Más példányban : »Bassis Curiae Munera.

) Más példányban »Pino interpreti« *) Más pélpányban fl. 100.

*-***) Eleje, jelentéktelen külömbséggel ugyan azon czikkeket tartalmazza, melyek a megelőző példányban vannak.

Item. Molitores dicentur.

Item. Libertini qui Dominis ipsorum nihil solvunt non dicentur, ita tamen ut ipsi quoque per judicem vel Kenesium juramento deposito liberentur.

Item. Si dicator extra Articulos praescriptos voluerit citare, extunc Judlium non exspectata Nobilis *) prohibitione nullum praebeat assensum, nec ulterius cum eo procedat.

Item. In una quaque possessione unicus Judex aut Kenesius in hac dicatione exemptus sit.

Item. Novae Domus non dicentur quarum annus aedificationis non est completus.

Item. Domus combustae non dicentur.

Irem. Desertae Domus non dicentur, ita tamen quod Judex vel Kenesius juret quod non ob hanc dicationem, vel hujus colore, sit domus illa deserta.

Item. De singulis Portis dicentur denarii Nonaginta.

Item. Ad Vigesimum Diem post dicationem Thordam pecunia inportetur sub poena depraedationis.

Item. Si contingat in sessione Nobilitari habitare colonum rusticum aeque dicetur, sicuti si extra eum locum habitaret, Persona enim Nobilem locum efficit non e contra.

Modus Puniendi Malefactores.

Item. Quod in Singulis Comitatibus eligantur duodecim jurati, qui firmissimo juramento universos fures, praedones, Incendiarios, cusores falsarum monetarum et alios malefactores investigare et Comitibus extradare debeant, exemptis illis qui a maleficiis sese jam ab anno continuissent, qui quidem Comites nomina malefactorum dominis illorum terrestribus in cedula mittant, qui dominus terrestris si punire voluerit, tunc Comes de rebus illius nihil habere debeat, si vero cedulam accipere et punire noluerit, tunc Comes ubique persequi, et punire libere possit, sed postea res illius dividere valeat, et saltem portionem puniti malefactoris valeat pro se accipere. Portiones vero uxoris et filiorum illius eisdem libere permittere teneatur, si autem dominus terrestris una cum Co-

*) Más példányban »uti«.

mite voluerit prosequi, tunc portio puniti malefactoris inter eos aequaliter dividatur.

Item. Quod talibus malefactoribus nec Reginalis Majestas nec Dominus Locumtenens valeat gratiam facere.

Item. Quod exquisitio talium praedonum in bonis Reginalis Mattis et Domini Locumtenentis incipiatur et fiat.

Item. Quod si aliquis Comitum aliquem de talibus per pactationem dimittat, tunc in prima Congregatione coram Dominis Locumtenente et Regnicolis in amissione honoris condemnetur et pronuncietur.

Item. Quod tales Malefactores a nemine recipiantur nec defendantur sed per totum Regnum de Universis Tribus Nationibus ubique libere et sine favore exequantur et exstirpentur.

Jegyzet. Ez articulusok azonban igy sem teljesek, mint azt az 1544-iki szentgyörgy napi tordai végzések mutatják — melyekben itt fel nem említett czikkekre van hivatkozás.

(Egy, a mult században készült másolati codexből, mely Radványi Béla úr birtokában van.)

XXXIV.

1544. jul. 2.

Izabella királyné meghivója az aug. 1-én Tordán tartandó országgyülésre.

Ysabella, dei gracia regina Hungarie, Dalmacie, Croacie etc. Prudentes et circumspecti fideles nobis dilecti. Sepius supplicastis nobis, ut generalem congregationem, ubi de statu regni, conseruacioneque omnium vestrum ageretur, vobis fieri faceremus. Quod cum res imprimis necessaria hoc tempore nobis quoque esse videatur, supplicatione vestra facile sumus inclinate. Quare fidelitatem vestram hortamur eisdemque nihilominus harum serie mandamus, ut ad festum ad vincula beati Petri apostoli proxime futurum (aug. 1.) Thordam de publicis regni et nostris ac filii nostri charissimi negotijs istic consulturi, per singula capita venire ibique futuris comicijs pro bono patrie nostroque et filij nostri amatissimi et vestro

commodo interesse velitis atque debeatis. Secus non facturi. Datum Albe Gywle in festo visitacionis sacratissime virginis Marie Anno domini millesimo quingentesimo quadragesimo quarto.

Ysabella regina m. p.

Kivül: Prudentibus et circumspectis judici ac juratis ceterisque civibus et inhabitatoribus civitatis nostre Brassouiensis ac terre Barcza fidelibus nobis dilectis.

(Eredetije Brassó sz. k. város levéltárában. 448. sz. alatt.)

XXXV.

1544. aug. 1.

A Tordán tartott országgyülés határozatai.

Articuli pro festo Beati Petri Apostoli ad uincula Anno Domini 1544. Per uniuersitatem Dominorum et Nobilium Regni Transsiluanie et Hungarie Ditionis Maiestatis sue Thorde in eorum Generali congregacione vnanimi Voluntate concepti et constituti.

Item. Maiestas Reginalis domina Nostra Clementissima vnacum dominis Comite Themesiensi et ceteris Consiliariis, ac Alijs omnibus fidelibus in dicione majestatis eius Existentibus dominum Thesaurarium in supremum omnium ordinum Judicem elegit, et constituit cui Mattas Reginalis qualiter de titulo prouidere voluerit stabit apud Arbitrium sue Maiestatis, exquo Manifestum sit atque elici possit dominum Thesaurarium et officium suum pendere a dignitate sue Maiestatis, qui racionem administracionis et expensarum dare debebit.

Item. Dominus Tesaurarius Reginali majestati et filio eius serenissimo cum bona prouisione curam Eorum agat, omnibus ordinibus Jus et Justiciam et Justicie complementum ac omnem execucionem rei judicate administret, omnes ordines Regni in suis antiquis et priuilegiatis legibus et libertatibus conseruare debeat, nullis nouis et inusitatis ordinacionibus introductis; si qui autem judicio domini Thesaurarii non contentabuntur in duobus duntaxat casibus scilicet in casu honoris et sentencie capitalis et amissione bonorum possint causam suam

a sentencia domini Thesaurarii in presenciam Reginalis mattis et dominorum Consiliariorum per viam legittime appellacionis prouocare et huismodi appellaciones in duobus terminis, videlicet pro festo Beati Michaelis Archangeli et diui Georgy martiris sub presencia suppremi Judicis cognoscantur et discutiantur.

Item. Dominus Comes Themesiensis maneat in suo officio et officium suum seruet, ordine et modo ab antiquo seruatis, et quatenus pro officio Comitatus Themesiensis Comites priores judicia administrauerunt, modernus quoque dominus Comes administrare possit. At constat quod domini Nobiles coram Comite Themesiensi judicio stare nunquam fuerunt obligati preter Comitatem (?) Themesiensem. Quum eciam saltem in consultis et in illis casibus in quibus Comitum aliorum Comitatuum incumbit, judicio sunt judicati.

Item. Omnes Prouentus Regales, certi et ordinarii videlicet Camere Salium Transiluanensis Quinquagesime ouium, Cementum Auri et argenti, Vigesime, et in partibus Hungarie Tricesime et prouentus Comanorum Regiorum ex voluntate deliberacione sue maiestatis et Regni coligantur ad manus domini Thesaurarii, in vsus et necessitates sue Maiestatis et Regni Exponantur. Quod residuum fuerit seruetur et reponatur ad necessitates eiusdem et Regni.

Item. Prouentus Episcopales et aliorum Castrorum Sue Maiestatis de voluntate administrentur per dominum Thesaurarium ad necessitates Sue Maiestatis si placet Sue Maiestati vel ad manus proprias. Et hoc ex causa ne (prout hactenus) per officiales dissipentur, quibus certi Sallarii (sic?) instituantur et ab omnibus officialibus racio exigatur et qui prouentus Sue Maiestatis dilapidauerint priuantur.

Item. Supplicant domini Regnicole Maiestati Reginali quod Bona Episcopatus nemini conferat, inscribat, nec pignorare dignetur, alienata autem reuocet in statum pristinum.

Item maiestas Reginalis Bona capituli Orodiensis de manibus Michaelis Horwath Excipi et ecclesie restitui faciat. Beneficia autem Ecclesiastica Maiestas sua benemeritis conferat qui Ecclesie dei seruire sciant, et pro Maiestati sua ex filio suo deum exorare. Juxta Constitutionem in commiciis in

oppido Wasarhel celebratis. Quo tempore Episcopatum Maiestatis sue dedimus.

Item. Supplicant domini Regnicole vt domini Saxones Seruentur in Eorum antiquis Consuetudinibus. Administratores enim ac officiales Sue Maiestatis per abusum cogunt decimas eosdem Saxones colligere, et nouis seruicijs et oneribus eos grauare intendunt, mandet itaque Maiestas sua, ut huiusmodi oneribus et difficultatibus ne vexentur.

Item. Singulis annis celebrentur huiusmodi congregaciones generales, omnibus ordinibus dicionis Maiestatis suę tam Hungaris quam Transsilvanis, vbi domini Regnicole cognoscant, si dominus Thesaurarius pro presenti Constitucione se gessit, quod si cum temeratorem nostrarum constitucionum reperierimus, hoc officium vna nobiscum Maiestas Reginalis auferat et alium idoneum substituat.

Item. Vniuerse actus potenciarii et violencie ac casus iniuriarum exprimentes a morte defuncti olim Reginalis Majestatis felicis recordacionis domini nostri Clementissimi si qui qualitercunque emerserint pro antiqua consuetudine et legibus Regni jure mediante cognoscantur et discuciantur.

Item. Castrum Almas Maiestas Reginalis dignetur judicio comittere in hoc supplicant domini Regnicole.

Item. Decime seruentur in antiqua consuetudine et inuitis patronis tam officiales Maiestatis sue, quam a'ii aufferre ne possint, ita quod si qui Patronorum in festo Beati Georgy martiris in oppido Bwza in loco scilicet arrendacionis arrendatorem cum dimidia parte pretij legittimi decimarum amouere non neglexerint, contra tales decime nulla racione aufferri possunt et si que ablate sunt restituantur.

Item. Reginalis Maiestas Articulos prescriptos clementer acceptare ratos habere et confirmare dignetur. Et quod Dominus Thesaurarius juret ut cum huiusmodi officium per Reginalem Maiestatem et dominos Regnicolas aufferetur, item dominus Thesaurarius remittere debeat.

(Eredetije papirra irva a szász nemzeti levéltárban).

XXXVI.

1544. aug. 23.

A kincstartó a székelyek által fizetendő 4000 arany kifizetését azon feltétel alatt, hogy az ökörsütés 2 évre legyen, magára veszi.

Nos Ladislaus Mikola de Zamosfalva, Vicelocumtenens Reginalis Maiestatis et Illustrissimi filii sui etc. Notum volumus per praesentes, quod quoniam in praesenti congregatione dominorum Regnicolarum trium Nationum hic in ciuitate Segeswar ad festum Beati Stephani Regis celebrata Reuerendissimus dominus Frater Georgius Episcopus Waradiensis Thesaurarius, Locumtenens Reginalis Maiestatis et Illustrissimi filii sui ac in Regno Hungarie et Transyluanie Judex Generalis, dominus noster clementissimus afflictionibus dominorum siculorum quibus per iniuriam preteriti temporis fracti sunt, consideratis, pensionem potentissimi Imperatoris Thurcarum de medio eorum anno praesenti et futuro prouenire debentem, vnacum Quattuor Millibus flor. quos iidem domini siculi ex costitutione dominorum Regnicolarum in hac pręsenti congregatione facta ad ordinandos commeatus Ejusdem Imperatoris soluere debebant, in se assumpsit et pro ipsis reddet et restituet, propterea et ipsi domini Siculi in compensam huius beneficencie Eidem domino Locumtenenti iuxta ordinacionem et articulos superinde confectos, boues vstos et stigmate signatos dare assumpserunt, testimonio presentium mediante. Datum in ciuitate Segeswar predicta, in Vigilia festi Beati Bartholomei Apostoli. Anno Domini Millesimo, Quingentesimo, Quadragesimo Quarto.

(P. H.)

(Eredetije a m. k. kam. levéltárban. Actorum public. Archiv. Fasc. 40. Nro. 69.)

III. FEJEZET.

1545—1548.

I.

A pártot, melylyel Ferdinánd Izabella birtokaiban rendelkezett egy remény tartá össze: a remény, hogy testvére Károly a német császár, a birodalmi erőt Magyarország felmentésére vezetendi. Az 1545. februárban Nagyszombatban tartott országgyűlés sok jóhiszeműt kiábrándított: Károly igen tisztán és érthetően nyilatkozott. s Fráter Györgynek. ki 1545. jan. 12-én levelében egész készséggel felajánlá közreműködését a megindítandó háborúban. azon megjelent követei azzal a hirrel tértek haza, hogy ez országgyűlés lefolyása igazságszolgáltatás volt az ő politikájának.

Mennél világosabban látta a barát, hogy a császár által adandó segély reménye valósulatlan marad, annál szükségesebbnek hitte Erdély közjogi helyzetét megszilárditani. A királyné apr. 6-áról Szent-György napra Thordára országgyűlést hirdetett [1]) s e városban maga is megjelent fiával együtt.

[1]) L. Okmánytár és Végzések I. sz. A nagyszebeni jegyzőkönyvekben olvassuk u. a. 1545:

»9 Aprilis misso Anthonio ad Bystriciam cum literis Dominorum eosdem ad congregacionem festi Beati Georgii vocantibus expensi fl. 1.

»10 Aprilis in eodem negocio per Johannem Literatum missis literis dominorum ad septem sedes fl. 1.

»11 Aprilis misso Gaspar greb ad Byrthalmum cum literis ad Colosvarienses, Bystricienses et Brassovienses racione congregacionis Thordensis den. 50.

Eodem die misso Johanne literato ad sedes superiores den. 50.

»12 Aprilis misso Emerico literato ad sedes inferiores den. 50.

»14 Aprilis misso Ladislao ad Bystriciam racione congregacionis Thordensis expensi fl. 1.«

A gyűlés a kitűzött időben megtartatott [1]), s köz- és magánjogi kérdések eldöntése tekintetében a legfontosabbak közé tartozott.

Kivetették az adót, a királyné s az ország szükségeire, magokra a szászokra 19,000 forintot [2]).

Aztán mindenekelőtt biztosítani akarták az országot — bár a kedélyek e tekintetben is nagy változáson mentek át — hogy egyesek nagyravágyása külhatalmakkal — leginkább Ferdinádra czéloztak — cselszövényeket ne kezdhessen. Az alkotott első czikk megújítá s még szigorúbbá tette az 1542-ki gyűlés azon határozatát, hogy senki a helytartó tudta nélkül az országon kivül levelet vagy követet, fejvesztés büntetésének terhe alatt, ne merjen küldeni.

Elrendelék, hogy senki a haza védelmének terhe alól ne vonhassa ki magát akár pénzfizetés által, akár más módon kivántassék az, s a terheket a három nemzet egyformán viselje: »mert a haza közönségesen mindnyájunké s igy a megvédéséből származó haszon is közös.«

Az adományozás jogával magszakadás esetére, új adomány vagy királyi jog czimén a királynét és helytartót ruházták fel, kérvén hogy az e nemű adományokat a kérelmezőnek. csak akkor adományozzák, ha a kért birtok közelében lakik, vagy ottan birtokos, de ne adjanak helyet csalárd kérelmeknek továbbá elrendelék, hogy a per útján rájok eső javakat is ők adományozhassák.

Határoztak a vallás ügyében is. Azóta, hogy Honter Fehérvárról bántatlanúl haza ment, az alatt, hogy Fráter György a részek csatlakozásának ügyét előkészitendő Váradon tartózkodott, a reformatio magyar földön nagy előhala-

---

[1]) A nagyszebeni jegyzőkönyvekben olvassuk:

»22 Aprilis missis dominis magistro ciuium et judice regio ac Augustino pellione ad Comicias (*sic*) Thordenses expensi fl. 50.«

[2]) A szebeni jegyzőkönyvekben olvassuk:

»Percepta 1545. Circa festum Beati Georgij In congregacione Thordensi ad universitatem Saxonum imposita est Taxa fl. 19,000.« — V. ö. Bethlen Farkas I. 420-ik l.: a tordai gyűlésen: »constitutum est ut ad sustentacionem reginae certus pendatur census.«

dást tett s a szász földön csaknem befejeztetett. Amott sok fő úr felvette, itt Brassóban a képeket és oltárokat — a főoltár kivételével — eltávoliták s nevezetesen azon időben, midőn a barát ott volt; a szebeniek pedig felszólíták a többi szász helyeket, hogy kövessenek velök egyenlő szertartást [1]). S midőn e felszólításnak oly sikere volt, hogy csaknem az egész szász föld elfogadta a Libellus Reformationist, nem látszott tanácsosnak egészen ellenséges állást foglalni el. Azonban a régi hit hivei legalább megakartak annyit menteni, hogy terjedését gátolják s magokat a bántalmaktól biztosítsák. El lett határozva, hogy jövőre senki se merjen újítást tenni, magaviseletével, élelmével a városokon kivül másokat megbotránkoztatni, s a barátokat vagy más egyházi férfiakat vallásos kötelességük gyakorlatában háborgatni vagy akadályozni [2]). S hogy intő példát is adjanak három Barcsayt, kik a feszületet vizbe vetették vizsgálat alá helyeztek.

Ez az első — eddig ismert — szabadabb vallástörvény magyar földön, mely ha engedményével városokra szorítkozik is s a forrongó és be nem fejezett reformatiót a stabilismus békójába akarta is szoritani, de a statusquo fentartásának elrendelésével már elismeré annak létjogát. Kétségtelenül első és ki nem elégitő lépése volt a törvényhozásnak a vallásszabadság utján, de tényleges eredményt nem ért el, mert az erdődi és medgyesi zsinatok nyomon követék, mert ez úton megállapodás már nem volt lehetséges.

Szükség esetére elrendelék a hadfelkelést, s a sereg élelmezéséről akkép gondoskodtak, hogy minden husz embernek egy élelmi kocsija legyen.

A többi törvényczikkek büntető és magánjogi természetüek voltak: a tolvajok és orvok s a gonosztevők megbüntetéséről gondoskodtak, a nemesi rendhez tartozó nagyok megbüntetését a helytartóra vagy annak helyettesére bizván.

---

[1]) Ostermayer Krónikája 29-ik l. Trausch Chronicom 54-ik l. V. ö. Teutsch: Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen I. köt. 330 l.

[2]) Ostermayer irja 30-ik l. »In diesem Jahr (1545) ist ein Landtag zu Thorenburg gehalten worden Georgii, da ist wegen der Religion Bilder und Speiss (t. i. böjt) gehandelt worden, dass mans nach dem alten Gebrauche halten sollt.

Az adás-vevés körül felmerülő viszályokra nézve — lovakat, barmokat s más felkelhetőket illetőleg — elhatározták, hogy az eladó tartozik szent János poharát, azaz áldomást fizetni, hogy az abban résztvevők kérdés esetében mint tanúk szolgálhassanak. Ha a vásárlás a városon kivül volt, a vásárló tartozott szavatost állítni.

Határoztak a dézmafizetések és határperek ügyében is [1]).

Végre a részekben tartandó országgyűlésre oratorok küldését rendelék el.

Pár héttel a gyűlés eloszlása után máj 12-én a két oláh kezest is, kik még mindig Fogarasban voltak, a szultán parancsára s a kincstartó közbejárására e várból kibocsátották s az értök jött csausznak átszolgáltatták, ki aztán őket haza kisérte [2]).

II.

A tordai országgyűlés határozatához képest a királyné máj. 12-én kiadta a rendeletet, hogy a Debreczenben jun. 4-én tartandó országgyűlésre választott, oratorok azon jelenjenek meg [3]). A kirendelt követek csakugyan meg is jelentek azon [4]), meg maga Fráter György is, mely jun. 7-én megtartatott, megszavazta a török adót és ajándékot s azok bevivésére megválasztá a követet. Ferdinánd válasza e határozatokra — me-

---

[1]) L. Végzések és Irományok II. sz. A mult században készült gyűjteményekben ez n országgyűlés 1544. évbe van sorozva. Valószinűleg az első másoló tévedéséből. 1544-iki szentgyörgynapi tordai gyülésről emlékeinkben sehol sincs szó: sőt világosan tudjuk, hogy Frater épen azon időben az ország alsó részében járt. Ellenben Ostermayer idézete a törvényczikkekből s a szebeni jegyzőkönyvből felhozottak az 1545-ik évszám helyességét kétségenkivül helyhezik.

[2]) Ostermayer Kronikája 31-ik l.

[3]) L. Végzések és Irományok III. szám.

[4]) A nagyszebeni jegyzőkönyvekben u. a. 1545 az erogaták közt olvassuk:

»18 Maij misso Gaspar Greb ad Brassouiam vt se adornarent ad Comitias (*sic*) doebrecenses fl. 1.

»26 Maji misso domino Iudice Sedis ad congregacionem doebrecensem expensi fl. 50.«

lyekhez több önálló szervezkedésiek is járultak — a miből állt, hogy a részgyüléseket jövőre eltiltá [1]).

Ferdinánd tiltakozásának nem volt gyakorlati eredménye. Mint az ország főbirája — s épen a Ferdinándhoz intézett jelentésekből tudjuk ezt — ő lett még a felvidéki pereknek is fellebbezési forumává. A kivetett török adó czimén ő szedte be az ország jövedelmeit. S még azok a tiszavidéki urak is, kik eddigelé feltétlen hivei voltak Ferdinándnak, Báthory András, Bebek, Drágfy kezdték levetni a féltékenységet, a bizalmatlanságot s mind közelebb simultak hozzá. Már forrott az eszme, hogy a török pártfogásában keressék megmaradásuk biztositékát [2]).

III.

Az erdélyi rendek az államügyek intézése végett oct. 28-án Thordán országgyülést tartottak.

A királynénak — a korábbi végzésekhez képest — minden nemzet részéről külön-külön négy ezer arany évi illetéket szabtak meg.

Mindezen szükségekre, mind az ország más szükségeire portánként 65 denárt vetettek ki, melyből Tordára 16,000 forintnak kelle összegyülni. Ugyan ennyit vetettek a szászokra is.

A királyné és urak javai számláltassanak össze.

A patronusok szedhessék dézmáikat.

A főispánok kapják meg fizetéseiket és a hátralékokat:

Az oláhok, kik nem élnek nejeikkel törvényes házasságban, jövőre a római szertartás szerint jegyezzék el a leányokat vagy nőket és esküdjenek meg velök. A ki másként cselekszik, veszitse fejét.

Elrendelék az orvok üldözését és megbüntetését bárhol tartózkodjanak is. Az orvok neveiről vezetett jegyzőkönyvek

---

[1]) L. Fraknói Magyar Országgyülési emlékek II. 599—601 ll. Hegyes naplójában olvassuk: »eodem anno (1545) seynd etzliche Hungarische Herren ohne Wissen des Khunig Ferdinandi in der Debrechin zusamben confiiuret und Landtag gemacht« Trauschenfels Fundgruben 15-ik l.

[2]) Bucholtz VII-ik k. 240-ik l.

közöltessenek a főispánokkal, hogy ez a szökevényeket is felczirkáltathassa és megbüntethesse. Négy esküdt czirkálja fel a megyéket: az olyan orvokat, kik három év óta tiszta életet élnek, hagyják békén, de kik azóta is részt vettek tolvajlásban, szolgáltassanak ki [1]).

IV.

Pár nappal később egy másik részgyűlés tartatott, Székely-Vásárhelytt, talán folytatása ennek, mint ez idétt nem volt szokatlan, talán más az oláhországi zavarok által — hol Mircse garázdálkodott — vagy Péter moldvai vajda halála folytán előidézve.

A hozott végzéseknek csak töredékeit ismerjük.

A szászoknak meghagyatott, hogy a falukon emelt templomerődöket lerontsák s azokból Szebent, Brassót, Segesvárt, Szász-Sebest erősitsék meg s az ágyúkat, puskákat és lőszereket ezekre a helyekre szállitsák.

A rablóknak, hamis pénzverőknek, gyujtogatóknak, orgazdáknak s más gonosztevőknek a székelyföldön leendő üldözését elrendelék és pedig oly módozatok mellett mint a megyékre nézve megállapiták. A királybiró a kapitánynyal s biróval czirkálják fel a helységeket, s azokat, kik másfél év óta űzik e mesterséget büntessék meg. Azok nevét, kiket nem foghatnak össze, irják fel s ott büntessék meg, a hol találják. Az ilyenektől csak a személyöket illető javak koboztassanak el.

A ki itélethozatal előtt foglalt el jószágot, marasztaltassék el [2]).

E gyűléseken kivül tartatott még egy Gyaluban, melynek azonban napját nem tudjuk, s melyen kivetették az adót, melyből a székelyekre 1 forint esett személyenként [3]). S hogy az adókivetés könnyebben eszközöltethessék, elrendelék, hogy a székelyek irassanak össze, s az összeirást épen magokban a lázadó Sepsi és Orbai székekben kezdjék meg.

---

[1]) L. Végzések és Irományok IV-ik sz.

[2]) U. o. V-ik sz.

[3]) L. Székely Krónika 13-ik l. V. ö. Végzések és Irományok VI-ik szám.

Meg is kezdték az összeirást a kinevezett biztosok, de ama két szék még akkor sem akart engedni, mignem a barát rendeletet adott ki, hogy erővel is végrehajtsák [1]).

V.

Az 1546-ik év szükségei fedezése végett april második felében Enyedre a királyné és helytartó országgyülést hivtak össze, melynek végzéseiről azonban többet nem tudunk, minthogy az adó kivettetett [2]).

VI.

A barát ez időtt nagy dolgon törte fejét. Erdély és a részek közigazgatásának, kincstárának, törvénykezésének élére lévén állitva, nem kevesebbet akart mint a magyar királyság többi foszlányait is János király fia fenhatósága alatt a maga hatalmas keze alá vonni. Az Enyeden tartott gyülés után nem sokkal kiment Váradra [3]). A tervnek megnyert egy csomó főurat, kikkel értekezletet tartott s már lépéseket is tett a portán — irák Ferdinándnak itt levő követei [4]).

Mennyiben volt komoly a barát terve, azt az egyetlen

---

[1]) L. Végzések és Irományok VII. sz.

[2]) A nagyszebeni jegyzőkönyvekben olvassuk u. a. 1546:

»Percepta. Circa Dominicam Iudica (apr. 11.) cum Mandato Reginalis maiestatis ac Reuerendissimi domini Locumtenentis Dominorum Regnicolarum generalis conuentus celebratur Enyedini. Ad vniuersitatem dominorum Saxonum infrascripta Imposita sunt.«

»Erogata. 16 Aprilis missis dominis magistro ciuium et Judice Sedis ac Augustino pellione ad congregacionem Enyediensem expensi fl. 37 den. 50.«

[3]) Máté erdélyi itélőmester irja 1546. jun. 22. Nádasdynak Szamosfalváról: »Quamvis postquam discessi ex Sárvár, non conveni eum (t. i. locumtenentem) non enim habui libertatem propter causam publicam Varadinum ire, et cum intravi Transsiluaniam, ipse quoque fuit in Transyluania, sed per aliam viam egressus est circiter tempus introitus mei.« Pray Epist. Proc. II. 143-ik l.

[4]) Bucholtz: (V. 218. jegyzet) idézi Ferdinánd követei jelentését: hogy a portán egy okmányt mutattak neki, melyet Martinuzzi titkárja irt, tiz főur irt alá s pecsételt meg; s tudatták, hogy a váradi püspök 12,000 aranyat igért.

tudósításból, mely ez ideig napfényre jött, megitélni nem lehet. Hisz a gyalai compositiónak is az lett volna feladata, hogy két országrészt egyesitsen, de miután az Ferdinánd határozatlanságán, vezérei élhetetlenségén s a német birodalom korlátolt politikáján megbukott, a barát kezében eszközzé vált, melylyel a német fegyveres vagy fegyvertelen beavatkozást Erdélytől távol tarthatá. Nem közel áll-e a feltevés ily előzmények mellett, hogy most más úton akarta az egyesitést megkisérleni?

Lehet — de oly éleseszű államférfi mint ő, aligha hitte komolyan rávehetni Szolimánt, hogy a mit ez egyik életfeladatának tekintett, Magyarország szétdaraboltságát végrehajtani, azt most olyan könnyen feláldozza évi 12,000 aranyért, a mit érthetően be is bizonyitott azzal, hogy épen ez időben kezdte követelni Temest, Becsét, Becskereket [1]), s főként Becséről nem mutatkozott hajlandónak lemondani [2]).

Valószinűleg e követelésekkel állott kapcsolatban, — hogy egy Medgyesen tartandó országgyülésről szállongottak hirek — mely azonban nem tartatott meg [3]). De e követelés első sorban Petrovics ellen volt irányozva, kinek birtokában feküdt Becse, s a boszús főur elhatározá egy merész lépéssel megbuktatni a helytartót.

Petrovics gyülölte a barátot, gyülölte azt a királyné is, kivel ez ugy bánt, mintha kiskorú lett volna [4]); fékezte költekezését, megszoritá udvartartását s kényszeritő, hogy a királyfit oktattassa, sőt bizonynyal néha rideg is volt irányuk-

---

[1]) Verancsics levele Capellihez Krakó jun. 20-ról (Munkái VI. köt. 186. l.) Turca arces quasdam cum illa provincia filio Joannis regis datas Temesium, Beche, Bechkerek e regione Danubii positas, summa contentione habere institerat, ita ut etiam vim sit comminatus Transylvanis, nisi eas reddidissent. V. ö. okmánytár VIII. sz.

[2]) Ugyanaz Morellinek jul. 8 (u. o. 197-ik l.) »arx Beczie ad Tibiscum flumen sita, morosissime postulatur.«

[3]) A nagyszebeni jegyzőkönyvekben olvassuk ad annum 1546:

»Erogata. 26. Junij misso Domino Augustino pellione ad Reginalem Maiestatem et Dominum Locumtenentem exparte diaetae que dicebitur celebranda in Meggyes Expensi fl. 3.«

[4]) »Ut pupillam adeoque Reginam ipsam pene minorennis quam clientes habebat« — mondja Bethlen Farkas I. 422.

ban [1]). Épen ezért könnyű volt a temesi bánnak megnyerni a királynét a helytartó megbuktatására irányzott tervnek, melyet ők nem sok nehézségbe ütközőnek tartottak. A barát számadás kötelezettségével nyerte kormányzói hivatalát — rá kell kényszeríteni annak letételére s ezzel kapcsolatban kimondatni a rendekkel az ő elmozditását. Batthyáni Orbán kezet fogott Petrovicscsal, ki ráczokból álló csapatait kihozta Fehérvárra, a királyné pedig Váradról kihivatta a barátot.

A barát e hivásra kijött s Fehérvárnak vette utját, de ott, ez alatt a dolgok állásával tisztába jövén, mit sem mulatva, s a királynéval nem is találkozva, Szász-Sebesbe ment, honnan aug. 17-ről sept. 8-ára ugyancsak Szász-Sebesbe »az ország súlyos ügyei miatt, melyek ha ki nem egyenlittetnének, ebből nagy bajok fognának származhatni,« a hozzá ragaszkodó szászok és székelyek biztatására, miután a kezdett egyezkedési kisérletek meghiusultak s a szász követek közbenjárása czélhoz nem vezetett, helytartói hatalmánál fogva, egyetemes országgyülést hirdetett [2]).

A szászok és székelyek a barát körül gyülekeztek: ezek voltak az ő legbiztosabb támaszai. Azonkivül a nemesek közt hatalmas párttal birt. Népszerüségét Erdélyben nélkülözhet-

---

[1]) A mi ennél több van Pesti, Nádasdy és Bornemisza vallomásaiban, az világos túlzás. E három ember rettenetesen gyülölte a barátot, tendentiosuson vallott és túlzott.

[2]) L. Végzések és Irományok IX-ik sz. A nagyszebeni jegyzökönyvekben erre vonatkozólag olvassuk:

»10 Augusti misso Joanne Literato Albam versus: vt cognosceret, quando dieta celebranda foret expensi den. 50.

»16 Augusti. Euntibus dominis magistro-ciuium Judice Sedis Augustino pellione in Zaas-Sebes, Indeque Albam mandato Regine ibique 14 diebus existenti expensi fl. 34.

»18 misso Balthasar cum literis domini Locumtentis Bistricium pro convocanda congregacione in Zaazsebes expensi fl. 1.

In eisdem negociis Joanne misso Brassouiam expensi fl. 1.

In eodem negocio misso Petro Lugossij ad sedes superiores expensi fl. 1.

8 Septembris. Euntibus dominis magistrociuium et Martino pöldner Augustinoque Pellione in congregacionem Zaazsebes Indeque Albam expensi fl. 24. den. 91.

lenségének köszönheté. Mindenki előtt nyilván állt, hogy mióta ő intézi a kormányzat ügyeit, béke van és nyugalom s a rend is kezd megszilárdulni: hisz azóta emelkedik az ország, az adók, bányák, só jövedelmei nem fecséreltetnek el, s a kivetett pénz pontosan begyűl. »Az ő vállain gyugszik Erdély, mint az ég az Atlaszén« — mondá róla egy történetiró. A nép a rend és nyugalom helyreállítása, a nemesek adományozások, a katonai vezérek jutalmak által meg voltak nyerve s ő nyugodtan nézhetett az események elé [1]).

A rendek a kitüzött időben Szász-Sebesen összegyültek, s a barát ezekkel, felvévén ezenkivül a székelyeket Fehérvárra ment. A rendek létrehozták a békét a királyné és a barát közt, Petrovics pedig hazabocsátá a ráczokat [2]).

Igy fordità el e rendkivüli férfiu ez új s nagyobb vészt is, mely őt fenyegette, bátorsága és lélekjelenléte által.

VII.

Ez év őszén az ország szükséges költségei megszavazása végett oct. első felében tartatott még egy országgyűlés Székely-Vásárhelyt, melyen a királynénak mindenik nemzet 2000 forint évi segélyt igért s ennek fejében a székelyekre fejenkint egy-egy forint vettetett [3]). Más végzésekről nincs tudomásunk.

---

[1]) Bethlen Farkas I. k. 422—3 ll. V. ö. Verancsics VI-ik kötet, 226 és 240. ll.

[2]) Hieronymus Ostermayer (Fundgruben I. 33) naplója és a Székely Krónika (14. l.) adatai e dologra nézve teljesen megegyeznek E két összevágó adat tisztán mutatja, hogy az a kolosvári országgyűlés, melyet a gyalui kibékülés követett, nem ebben az évben volt. De Verancsics, kinek vallomásaiban van csak arról szó, említi, hogy a királyné, »aliquoties dedit operam per publicos conventus ut privaretur officio, reddita racione suae administrationis.« Pray. Epist. Poc. II. 392.

[3]) A nagyszebeni jegyzőkönyvekben olvassuk:

»Percepta. Feria quarta proxima (oct. 6.) post Francisci celebrata est congregacio trium nacionum in Zekelwasarhel.

Erogata. 8 octobris Euntibus Dominis Magistro ciuium Iudice Regio Georgio Knoll ad generalem congregacionem expensi fl. 33 den. 64.

15 Octobris misso Georgio hapner ad sedes superiores nunciandum, vt censum in Wasarhell susceptum importarent, expensi den. 50.

V. ö. Székely Krónika 14. l. s az 1548-iki országgyül. végzéseivel.

Későbbi évek végzéseiből tudjuk, hogy ez évben vallásügyi törvényt is hoztak a vallásújítás terjedésének gátlására, de melyiken, az bizonytalan.

VIII.

De a béke a királyné és barát közt nem volt állandó. Petrovics, Patócsy, Kendy Ferencz mindig készek voltak élesztení a tüzet s táplálni a bizalmatlanságot, melyre a királyné különben is elég fogékonysággal birt. »Azért kell a barátot megszámoltatni — mondák neki ennek ellenségei, — hogy ha fia felnő, legyen elegendő költsége kiadásai fedezésére« [1]). Hogy ne hajlott volna az anya az ilyen okokra?

S csakugyan megszámláltatás végett a királyné 1547 april végére Fehérvárra országgyülést hivott össze [2]). Ott mindenekelőtt rendkivüli költségeket szavaztak meg, melyekből a szászokra 19,000 forint esett [3]).

Azután a helytartót felszólitották, hogy mint kincstartó számoljon az ország jövedelmeiről: »tudom én — felelé a barát — kötelességemet, ugy vezetem a pénzügyeket, hogy zavarba ne jöjjenek, de számadásomat csak akkor adom be, ha a királyfi megnő« [4]).

Elhatározták, helyesebben megújitották s most élét egyenesen a barát ellen forditva, hogy senki külföldről követeket ne fogadhasson s oda ne küldhessen.

Kezdték emlegetni a János király kincseit is, — régi gyanúsitás, melyben már alig hitt valaki — hogy hova lettek? s elvégezék, hogy a barát váraiba a királyné nevezze ki a várnagyot [5]).

---

[1]) Bethlen Farkas I. k. 424 l.

[2]) A nagyszebeni jegyzőkönyvekben olvassuk:

»Erogata. 27 Aprilis euntibus Dominis Magistro Ciuium Petro Haller, Judice Megyensi, Petro Gerendi in dietam albensem ex commissione dominorum prouincialium expensi fl. 3950.

[3]) Erogata. In dieta Albensi ad Dominicam Jubilate (april 24) Albe Julie celebrata imposita est super vniversitatem Saxonum Taxa Extraordinaria fl. 19.

[4]) Bethlen Farkas I. 425.

[5]) L. Ostermayer Naplója 34-ik l. Máskülönben ezen gyülés vég-

Hogy a barátnak utoljára is számolni kellene, hogy az ő várnagyainak a királynéhoz hittel köteleseknek kellene lenni, ezekhez kétség sem fér. De tehette volna-e ő ezt e perczben, hol az országgyűlés ellenségesen lépett fel iránta, s más különben is időszerű lett volna-e megtenni, midőn jól tudta, hogy a királyné, Petrovics, Patócsy ezeket épen ellene fordítandják? Hagyta őket végezni s ő cselekedett a maga módja szerint.

A királyné nem nyugodott meg a barát feleletével, hanem panaszát a szultán elé vitte. »Az ország, a királyi árva, s ő a királyné mind egy ember kezében vannak: a barátéban s ennek bántalmai ellen ő nem, a gyermek kora miatt nem védhetik magukat.« A szultán csakugyan elrendelte, hogy a barát számoljon meg s ez most már csak annyi időt kért, hogy irományait rendezhesse [1]).

IX.

A barát a nyár folytán a székely földre ment, azokkal tartandó gyűlést. De ott több ügy merült fel, mely közönséges országgyűlés elé tartozott, s Martinuzzi aug. 24-re összehivta a rendeket, hogy az ország javáról és megmaradásáról tanácskozhassanak [2]). A gyűlés megtartatott — de végzései nem maradtak ránk [3]).

Oct. végén a rendek Thordán új országgyűlésen jöttek össze [4]). Megtartatott-e ez ott, nincs tudomásunk róla. De tény, hogy nehány nap mulva — nov. 12-én a rendek Fehérvárt tanácskoztak. A portáról új ferman jött, mely Becse átadását sürgette. »Azon kegyességnél fogva, melyet a szultán

---

zései lappanganak. Hogy voltak, a nagyszebeni jegyzőkönyvekből tudjuk: »Erogate 8 Mai magistro Petro Megyensi, quod descripsit articulos Albe tractatos qui Coronam et Bistriciam sunt missi den. 60.

[1]) Bethlen Farkas I. 426—7. ll.

[2]) L. Végzések és Irományok X. sz.

[3]) 28. Augusti: Dominus magister civium Judex Regius ac Petrus Haller et Petrus Gerendi vocati sunt per dominum Thessaurarium In dietam Megiensem. Expensi fl. 14. den. 50.

[4]) 26. Octobris profecti sunt Martinus pylgram et Christophorus Lyath ad comicia Thordam, expensi fl. 12.

eddig irántok tanusitott« folyamodtak hozzá, hogy Becse várát, melyet kegyességből a király fiának adott, hagyja meg továbbra is nála [1]).

A zaklatás Becse végett magában is sok aggodalmat okozott az erdélyi rendeknek: nevelte azt a hir, hogy Ferdinánd és a porta közt létrejött az újabb fegyverszünet és pedig öt év tartamára. A barát és a rendek attól tartottak, hogy a porta Ferdinánd felől biztosságban lévén, követeléseit nyomatékosabban fogja megújitani s hogy Becsét és talán az egész Temesi bánságot megmenthessék, annak csak egy módját látták: megnyerni a császárt a törökök ellen intézendő hadjáratra.

S ez okból — a portára tett felterjesztés sikerében kevéssé bizva — elhatározák a császárhoz, ki a birodalmi ügyek végett Augsburgban tartozkodott, s Ferdinandhoz, ki hasonlag maga is ott volt, követeket küldeni. Választásuk Pesty Gáspárra esett s az universitás Haller Pétert küldé. [2]) A követség elébb Nagy-Szombatba ment, hova nov. végére a magyar rendek össze voltak hiva. A fegyverszünet ezeket is nagy elkeseredéssel tölté el — az ország szétdarabolásának s a török hóditásának szentesitését vélvén abban fellelni. Ők is — magok részéről — követeket küldöttek Augsburgba, s ugy látszik a két követség együtt ment fel.

De az erdélyiek hamarább végezték ügyeiket; 1548 elején beadták a császárnak jelentésöket küldetésekről. Hogy a Ferdinand s az erdélyiek és János király közt kötött szerződés végrehajtatlan maradt, annak oka a viszonyok közt keresendő. De a török a fegyverszüneteket cselfogásokra használja: ők félnek, hogy a mostani fegyverszünet ha másoknak javukra lesz is, nekik vesztökre szolgáland. Ők tehát ő elötte tárják fel sebeiket, mert benne keresik azok orvosát. Mert ez ellenséggel soha sem lehet megbékélni: mert az nemcsak szolgaságokat, hanem véröket szomjuhozza, s ha elébb adóval beérte, most az egyszer átengedett várakat kivánja. Ha Felséged — mondák — eddig is védte ez országot, most itt az ideje, hogy még

[1]) L. Végzések és irományok XI. sz.

[2]) Archiv des Vereines III. kötet 171. l.

jobban védje: ez által nevének örök dicsőséget s a szomszéd országoknak védbástyát szerez. Hogy a védelem mennyi eszközével bir az ország, felemlíték Mátyás példáját, kinek temérdek háborúira Erdély elegendő költséget szolgáltatott, mely hegyektől körítve kiválóan alkalmas a védelemre, de ha egyszer elvész, nehezen visszafoglalható. E hely most a keresztyénség védbástyája, s épen ezért a lelkesedésre — melylyel ez ország védelmére el vannak telve — utalva, kérik, hogy felmentését vegye munkába. És kérik, hogy a királynéról s ártatlan fiáról — kiktől ők a becsület sérelme nélkül nem szakadhatnak el — méltóztassék a szerződések értelmében kellően intézkedni, hogy ők is felmentethessenek az iránta való hűség kötelekéből [1]).

A választ februarban megkapták. A császár mindig nagy gondjai közé számítá a keresztyénségnek megóvni békéjét: de hitét habár az ellenségnek adta is, nem szegheti meg [2]).

Ferdinand még világosabban kimondta, hogy mi a fegyverszünetre ki van kötve azon öt év alatt az erdélyiek megszabaditásáért ő nem kezdhet háborót. Tanácsot sem adhat nekik addig mig nem tudja minő kötéseik, szerződéseik vannak a törökkel [3]). Ez határozott szó volt: az erdélyiek s a barát megérthették belőle, hogy ha ők nem támogatták eddigelé kellően a királyt, most rá se számítsanak.

X.

A rendek 1548. maj. 17ére Thordára országgyűlésre jöttek össze. Valószinű, hogy a követség sükertelenségéről már tudomásuk volt, mert intézkedéseiket egészen ahoz szabták.

Első volt a vallásügyi törvény, mert a megszorító rendeletek daczára is terjedt az: a főurak közt a részekben az erdődi zsinat által polgárjogot nyert Calvinismus hatalmasan segitve Heltai kolozsvári nyomdája által, s a szász földön »A szász Egyházak Reformatiója Erdélyben« czimű munkálat ál-

---

[1]) L. Okmánytár XII. sz.. Ez, mint az egész, de főként a 4-ik kikezdés mutatja a Károly előtt elmondott beszéd szövege.

[2]) L. Okmányok és végzések XIII. sz.

[3]) L. u. o. XIV. sz.

tal szabályozott lutheranismus. Mert szigorubb rendszabályokra az idők és viszonyok nem voltak alkalmasak, elégnek tartották a terjedés meggátlására szoritkozni, kimondván, hogy újitás többé ne történjék, maradjon minden abban az állapotban mint két év előtt elrendelék s a hitszónokok székhelyeikről más hová ne mehessenek papolni.

A kincstartó mellé minden nemzetből négy egyént rendeltek, kik rendeletére hozzá menjenek mihelyt magához hivatja őket, hogy mint oratorokat küldhesse, vagy más ügyekban alkalmazhassa. Ezek voltak: Kendy Ferencz, Bethlen Farkas, Gerendi Antal, s a püspöki helytartó a magyarok — Kornis Miklos, Andrásy Márton, Bernáth Balás, Kún Lázár, a székelyek — a szebeni polgármester Haller Péter, Szőcs Vincze beszterczei biró s a segesvári biró a szászok közül.

A portai adó, ajándék fejében s az ország más szükségeire 99 denárt vetettek ki; mely jul. 7-éig beszolgáltatandó: elmulasztás esetében a főispán fogja behajtani.

Elhatározák, hogy minden nemzet 2000 embert tartson harczra készen, s hogy ezen kivül a jobbágyok is a püspök parancsára felkelhető állapotban legyenek.

A portai adó kellő időben szolgáltassék be.

A Szegedre küldendő közmunkák alól mentessenek fel.

A szultánnak a helytartóhoz érkezett parancsához képest a havasalföldi bojároktól elrablott javak ügyében — az ilyen határszéli villongás Erdély s a két Oláhország közt állandó volt — a székelyek és szászok közt, az ország és helytartó biztosai jelenlétében, szigorú vizsgálat tartassék.

A rendek a királynénak és a királyfinak a quinquagesimát megszavazták, ugy hogy azt a helytartó szedje be, az összeirás is az ő költségén történvén s az asztalpénzt és a gyapjú, disznó, méz és czédula váltságot elengedvén.

Az aranyváltók az aranyat szolgáltassák a királyi kamarába, s a helytartó vizsgáltassa meg a bányákat, hogy hiven kezelik-e, s az utakat, nehogy csempészkedhessenek.

A rablókat és élitélteket czirkáltassa fel a helytartó s büntesse meg.

A székelyek jul. 2-án nemzeti gyülést tartanak s kivetik magok közt a vásárhelyi országgyülésen a más két nemzettel

együtt elfogadott 4,000 ftot. Ez összeget a szászok is megadják.

Végül a quinquagesima felszedésének módját tüzetesen megszabták [1]).

X.

1546 óta Mircse volt az oláh vajda, kegyetlen vérengző ember, ki az Erdélybe menekült Radul elűzésével nyerte el a trónt, s ki uralkodását egy csapat bojár felkonczolásával kezdé [2]). Az Erdélybe menekült bojárok 1548-ban néhány ezer székelyt zsoldjokba fogadtak, Prahován át beütöttek Oláhországba, hogy Mircse helyett új vajdát emeljenek a trónra, de az által Perisnél megverettek, s a székelyek nagy része is ott veszett [3]).

A dolognak komoly oldala volt, mert Mircsét a porta megerősitette, mert ily vállalatot a barát semmikép sem helyeselhetett, mert utoljára is Mircse maradt győző s a barátnak oka volt vele jó viszonyt tartani.

Sept. 8-ára Kolosvárra országgyűlést hirdetett, melyen Erdély s a magyarországi részek is képviselve voltak [4]).

Legelébb kinevezték a portai követeket, kik az adót beszolgáltassák.

Az oláh ügyekre vonatkozólag szigorú rendszabályokat hoztak.

Mivel daczára azon több izben megújított végzésnek, hogy senki külországba a helytartó és rendek tudta s akarata nélkül ki ne mehessen, vagy követeket ne küldhessen, még is számosan a székelyek és szászok közül nemcsak magokban, hanem sereggel és dobokkal, a bojárakat Oláhországba kisérték, a helytartó tartson vizsgálatot s a bünösöket szigorúan büntesse meg.

---

[1]) L. Törvények és Irományok XV. sz.

[2]) Engel: Nebenlander IV. k. 217. l.

[3]) Engel i. h. és Ostermayer Kronikája (Fundgruben II.) 36. l.

[4]) Mutatja ezt az articulusok czime s a VI. articulus, hol a 3 nemzet s a magyar nemesek külön soroltatnak fel.

Bünhödjék az is, ki az ilyeneknek pártját fogta.

Sem nemes, sem szász, sem székely, sem senki bujdosó bojárt ne rejtegessen jószágán, s pártjokat ne fogja, hanem kényszerítse azt, hogy jószágáról javaival együtt távozzék.

A helytartó megengedte, hogy a székelyek azon gyülést, melyen a királyné részére a 2000 forintot kivetik magok közt [1]) mint melyet a királynénak három évre igértek meg, oct 4-én tartsák meg. Ha még akkor is elakarnák halasztani, vehesse meg rajtok, mit ha elmulasztana, magáéból fizesse meg a királynénak. Ha pedig a helytartó maga nem tudná behajtani, a más két nemzet segélyére lesz.

A királyné mellé mindenik nemzet, valamint a magyarországi részek, mindenik öt-öt tanácsost választ külön-külön.

A vásárhelyi (1545-iki) gyülésnek a nagyobb szász városok megerősitéseire vonatkozó határozata még nem hajtatott végre. A szászok mindig megigérték, hogy erre vonatkozólag otthon előterjesztést tesznek. Minthogy pedig az ország fennmaradása szükségkép megkivánja az ilyen várak felálitását: intézkedések teendők, hogy e határozat végrehajtassék [2]).

A székely és szász martalóczok megbüntetésére czélzó határozatok végrehajtására a helytartó a Barczaságba ment. Borosnyai Simon Feketehalmon csakugyan le is fejesztetett: a többiek pénzzel váltották meg életöket [3]).

XI.

A barát e gyülésen s még más kettőn, melyen Erdély és a részek közösen tanácskoztak, de a melyekről nem tudjuk hol tartották [4]), ismét szóba hozta a gyalui compositio végrehajtását. Az Augsburgból tavaszszal kapott tagadó választ nem tartotta olyannak, mely a további kisérlet útját elzárja:

[1]) S melyet a múlt gyülésen jul. 2-re tűztek ki.

[2]) L. Törvények és Irományok XVI. sz.

[3]) Ostermayer Kronikája 36. l.

[4]) A rendeknek Ferdinándhoz intézett felterjesztésében olvassuk: »Universitas nobilium et Regnicolarum partium Hungariae Transtibiscum et Regni Transsilvanie fideles subditi Maiestatis vestre proximis istis temporibus tria comicia habuerunt.«

azt csak a császár és öcscse bizalmatlansága kifolyásának tekinté, remélvén, hogy azt legyőzheti. Ugy látszik két ok ösztönzé: a törökök telhetetlensége kik Becse követelésével nem hagytak fel, s egyenetlensége a királynéval.

Fráter György fösvénysége s Izabella könnyű vére, pompa kedvelése elég okot szolgáltattak arra: s a királyné elhatározá, hogy visszamegy Lengyelországba. Lehet, hogy az alkudozási tervek érlelék meg szándékát, lehet, hogy a királyné szándéka éleszté fel az alkudozási terveket: tény, hogy sem a barát, sem a három nemzet országgyűlése nem akart a dolog elé komoly akadályt vetni. Hanem Petrovics ellenállt követei által, s a nem alaptalan rettegés, hogy ha a királyné elhagyná az országot, a királyfit a szultán a portára vitetné más gondolatra birta a rendeket, másra magát a királynét, ki nagyobb bajok kikerülése végett elhatározá nem hagyni el legalább még ez idő szerint az országot [1]).

E feszült hangulat egészen kedvezett az egyezkedési kisérletek ujra megkezdésének s e gyűléseken a rendek elhatározák, hogy Ferdinandhoz követeket küldenek, ismételten és sürgetően kérni: viseljen az ország fenmaradására gondot.

A kinevezett követek Wass Mihály, Horváth György, Kemény János (erdélyiek) és Somlyai Mihály (a részekből) voltak. A királyné Gyalu oct. 13-án (valószinüleg ott volt az egyik gyűlés) ki állitatta a megbizó levelet [2]) kiket ezzel to-

---

[1]) Verancsics irja: 1549. május 23-ról; Munkái VI. k. 321. l. »Erat regina prorsus ex hoc regno discessura, rebus quibusdam, vel — ut querebatur — aerumnis atque incommodis maximis mota . . . jamque anno proximo (tehát 1548-ban) commeatum etiam publice a regno petierat in comitiis, videbaturque sine magna controversia licere illi per Utissenium ac regni nobilitatem reliquarumque duarum nationum id consequi, sed Petrovius, frenum hic quorundam non exile, contradixit per oratorem herculeo conatu.« Tinódy Sebestyén is emliti e viszályt:

»Irnak vala ezerötszáznegyvennyolczba
Betegségben készül vala bánatba
Akar elkimenni onnat Lengyelországba.«

Budai Polg. Lexicon II-ik k. 335-ik l.

[2]) Meg van a bécsi államlevéltárban. E szerint fel vannak hatalmazva, hogy az instructio szerint »agere, tractare, disponere et concludere possunt.«

vábbá a barát és rendek megbizó leveleivel s kellő utasitással ellátva bocsátottak útnak. Az utasitásban fel volt emlitve, hogy Fráter György a királyné szándékának kijelentésére már V. Károlyhoz, a pápához s ebben nem nyugodva meg a lundeni érsekhez is küldött követeket s leveleket. A püspök azonban meghalván, a levelek a rajnai választó kezébe estek [1]) Most a királyné atyjától meg levén fosztva, ő felségének ajánlja magát, hogy atyai örökségét visszakaphassa [2]), kéri is ő felségét, hogy találjon erre módot.

A követeknek más megbiztatása is volt: értesitést szerezni azon ágostonrendü szerzetes barát sorsáról, kit Martinuzzi a pápához küldött, de ki útközben le lett tartóztatva.

Pozsonyban ez idétt országgyülés volt s Ferdinand e miatt ott tartózkodott. A követek itt nyújtották be neki megbizó leveleiket a királyné részéről [3]), irományaikat s felterjesztéseiket.

»Már a megelőző években kérte a helytartó — irák ezek — hogy mind azon viszályos kérdések, melyek köztük fen forognak, intéztessenek el, s hogy e végből felséged biztosokat nevezzen ki. Máj. 4-éről Boroszlóból felséged meg is igérte azt, hogy ezek mind azt mi János király halála óta mint viszályos ügy fenforog, megvizsgálják, a károkat mindkét félnél kipuhatolják. De felséged biztosai a kitüzött határidőre nem jelentek meg, sőt a dolog állásáról a helytartó nem is tudosittatott.

»Kéri a helytartó felségedet, hogy a régi gyülöletes viszályokból származott neheztelését tegye félre s jelölje ki biztosait, kik a kérdéses ügyeket megvizsgálják s győződjenek meg, hogy kik azok kik felséged birodalmát sanyargatják. Ily módon hiszi, hogy a besugók miatt elvesztett hitelét felséged előtt visszaszerzendi.«

---

[1]) Ennek folytán Izabella és Fráter György irtak a rajnai választónak sept. 8-ról. A leveleket közölte Horváth Mihály. Brüsseli Okmánytár II. 165—168 ll.

[2]) Egykorú másolata a bécsi államlevéltárban. »De rehabendo patrimonio filij sui charissimi laborare, illudque ei deliberare dignaretur« t. i. ő felsége.

[3]) L. Törvények és Irományok XVII-ik szám.

A követek egy pár magánügy felemlitése után, a vádat mintha a helytartó a megelőző években Debreczenben tartott három országgyűlésen János király fiát meg akarta volna koronáztatni, czáfoljàk: ő minden gondját arra forditotta, hogy ez országot épen adhassa át. Kéri, hogy elfoglaltatásai közt forditsa gondját a királynéra és fiára, hogy igy ezek kellően elláttatván, az országot vehesse át.

A rendek nevében tett felterjesztésben kiemelik, hogy a legközelebbi időben a magyarországi és erdélyi rendek három országgyűlést tartottak, melyeken az ország megtartásán tanácskoztak s elhatározták megkérni ő felségét, hogy ez országra nézve is találjon módót kiegyezni a királynéval és fiával, ne engedje, hogy ez továbbra is szétdarabolva s a hitetlenek kezében legyen. Mert — mondák — nem csekély fontosságúak a tiszavidéki részek, számos előkelő katonai ember s jobbágy lakja, ugy, hogy szükség esetére százezer harczost is kiállithat.

A királyné részéről tett felterjesztés kiemeli, hogy ő a maga és fia ügyét boldogult atyjára bizta, ki e tárgyban több izben követet is bocsátott Ferdinándhoz. Most atyjától megfosztatván, az ügy folytatását Fráter Györgyre bizta. Egy augusztinus szerzetest küldött a szent atyához, hogy ezt is nyerje meg ügyének. Mind e törekvésekben nem nyugodva meg, a helytartó által a lundeni püspökhöz intézett felhivást, ki azonban időközben meghalván, a rajnai választó kezébe estek levelei. Most megfosztatván atyjától, ő felségéhez fordúl, hogy fia atyai örökségének visszaszerzésében legyen törekedő [1]).

Ferdinand nov. 20-án adta ki válaszát.

A királynénak: ő már korábban is igyekezett a dolgok kiegyenlitésén s a császárt emiatt sokszor sürgette. De miután sem a lengyel királynak, sem a királynénak követei nem birtak teljhatalommal, végezni semmit sem lehetett. Az augusz-

[1]) Brüsseli Okmánytár II. 169—175. ll. Meg van a bécsi államlevéltárban is: de mind 3 felterjesztés egymásután irva. Ebből kipótolható azon két szó, mely a brüsseli levéltárban csonka: 169 lapon alólról a 6-ik sorban a . . . h. olv. »Varadiensi« 172-ik lapon fölül 1-ső sorban a . . . h. olv. »credit.«

tinus barát le volt tartóztatva ugyan, de szabadon lett bocsátva.

A barátnak: a barát által felhozott pörös ügyek elintézésére Báthorba vagy Károlyba, a jövő év elejére követeket küldend.

A rendeknek: főgondjai közé tartozik az ország azon részeinek nyugalmát biztositni [1]).

Ezzel fel volt véve az alkudozások fonala Erdély s a részek visszacsatlása ügyében.

XII.

András napja — nov. harmincz — körül az erdélyi rendek Thordán tartott gyülésökben az ország szükségeire kivetették az adót: melyből a szászokra esett 16000 ft [2]).

[1]) Brüsseli Okmánytár. II. k. 176—180.

[2]) Nagyszebeni jegyzőkönyvekben olvassuk ad an. 1549 Percepta; »In congregacione Thordensi circa festum Beati Andreae apostoli anni proxime praeteriti ad universitatem Saxonum sunt impositi fl. 16000.«

TÖRVÉNYEK ÉS IROMÁNYOK.

I.

1545. april 6.

Izabella királyné meghivója az april 24-én Tordára hirdetett országgyülésre.

Izabella dei gratia Regina Hungarie, Dalmatie, Croacie, etc.

Prudentes et Circumspecti fideles nobis dilecti. Scripsimus ad septem et duas sedes Saxonicales, indicentes illis Dietam sew Congregacionem ad diem festum Beati Georgÿ martiris proxime venturum in oppido nostro Thorda, celebrandam, vobis igitur mandamus strictissime, vt ad omnes sedes illas, dimissis per vos et expeditis nostris literis, vos ad terminum et locum prefixum personaliter proficisci ac cum alijs fidelibus nostris de statu Regni nostri tractare concludereque debeatis, secus non facturj. Datum Albe Gÿwle feria secunda proxima post festum Pasche Anno domini millesimo Quingentesimo Quadragesimo Quinto.

Ysabella regina m. pr.

Kivül: Prudentibus ac Circumspectis Magistro Ciuium ac Judici Regio, Civitatis nostre Cibiniensis fidelibus nobis dilectis.

(Eredetije levélalakban irva s lepecsételve, a szász nemzeti levéltárban a. a. 1545. 460. szám.)

II.

1545. april 24.

A Tordán tartott országgyűlés végzései.

Decreta Vniversorum Dominorum et Nobilium Regni Transsiluanensis in Comitiis Tordae ad festum B. Georgii Martyris, in Anno 1545 celebratis.

Quemadmodum tum cum Reverendissimus Dominus Thesaurarius in Locumtenentem suffragio omnium Ordinum huius Regni renunciatus esset, domini Regnicolae communi Consilio et vna Voluntate decreverunt, ne quis sine scitu Reuerendissimi Domini Locumtenentis extra Regnum, vel nuncios vel litteras mitteret, hoc idem eciam in istis Comitiis ratum et firmum esse voluerunt ita, vt qui contrarium huic decreto faceret, ille poena Capitis Jure mediante puniatur; qui vero publice huic Ordinacioni ausu temerario contravenire, neque Judicio, neque auctoritate Reuerendissimi parere vellet, sed se contumacem plane ostenderet, talis jure mediante ad exemplum aliorum animadversionem subeat.

Item. Cum Vna Nobis omnibus patria sit, Vnamque ab omnibus charitatem illa desideret, necesse est, vt pari studio et diligencia Causam patriae quilibet tuendam suscipiat, Nemoque se ab hijs, quae Conseruacionem Patriae respiciunt, subducat, idque sive defensionem, sive pecuniariam solucionem, siue aliquid aliud Ejusdem tenoris condicio postulaverit. Deliberatum est: vt Eiusmodi onera Patrie, juxta antiquam Consvetudinem et Constitucionem Regni, omnes tres nationes equaliter perferant, cum utilitas que ex conseruatione Regni esse consueuit, ad omnes ex equo pertineat.

Item Wolffgangus, Georgius et Nicolaus Barchÿaÿ accusati sunt quod imaginem Crucifixi loro ligatam, humi ad fluvium usque per puerum trahi fecissent, ibique aqua Imersam reportassent, et igni, ad decoquendum cibum, impossuis-

sent, itaque constitutum est vt facta diligenti inquisitione, si Res sic comperta fuerit, Reuerendissimus Dominus Locumtenens, jure mediante, pro magnitudine delicti puniat illos.

Item. In Negocio Religionis decretum est, vt deinceps Nemo aliquid innouare audeat, neque vita, moribus aut Victu extra Civitates, aliquem offendat; sed quisque per omnia se ad aedificationem proximi accomodet. Monachos autem et alios Ecclesiasticos Viros Nemo aliquo impedimento afficiat, sed diuina officia more solito, libere exercere possint.

Item. De conservacione gencium constitutum est vt cum necessitas expostulaverit quilibet Nobilis, ex singulis decem Colonis vno equite armis bene instructo paratus esse debeat, siue vero Nobilis ipse in servitio alterius erit constitutus loco sui alium Equitem bene armatum dare teneatur, penes vero istum apparatum, communitatem quoque sive Plebem Reverendissimus Dominus Locumtenens, et ejus Jussu Comites Comitatus, ita levare velint quemadmodum necessitas ostenderit. Comites autem ipsi nullam excusacionem ordinis, in hac re afferre possint, sed quemadmodum Reuerendissimus Dominus Locumtenens eis mandauerit, hoc modo et in ea parte Regni, more Bellico insurgere debeant. Ne autem Coloni vel aliorum Bona vi eripiant, vel ipsi victualium penuria, deficiant, singuli Viginti Coloni currum vnum victualium habeant, si vero Coloni victualia aliorum nulla solutione impensa, rapuerint, hij in quorum Bonis dampnum commissum erit, Comitem vel Capitaneum illius gentis, cui praefuit requirant. In eiusmodi autem bellica expeditione Nobiles, Siculi et Saxones, juxta Decretum Vasarhellyense, insurgere debeant.

Item. De inquirendis et puniendis furibus, praedonibus, incendiariis et aliis malefactoribus, eum modum quilibet obseruare debet, quod Jurati, qui in Comitatibus sunt malefactorum inquisitionem facere et Comitibus indicare, et tandem Comites Vicelocumtenenti per literas significare debeant, Vicelocumtenens autem informacionem a Reverendissimo Domino Locumtenente, de capiendis eiusmodi malefactoribus recipiat, malefactores autem illi inquirantur et puniantur una cum hospitibus furum, qui ante biennium ab

istis Decretis Comitiorum aliquod flagitium commisissent, malefactor autem omnis qui in sede unius Comitatus sentencia condempnatus fuerit, eadem sententia etiam in aliis omnibus Comitatibus et bonis Nobilium, si eo profugerit, puniatur. Si vero Nobilis vel Siculus, aut alius quilibet, malefactorem Sentencia condempnatum, qui ad eum profugisset, ad cedulam ostensam reddere nollet, sed pocius tueri illum vellet, talis suo et malefactoris homagio convincatur. Si quis vero Nobilis testimonio trium nobilium, socius furum deprehensus fuerit, talis Jure mediante per Reverendissimum Dominum Locumtenentem, aut eius Vicelocumtenentem puniatur, et quod huismodi malefactorum Inquisitio primum in Bonis Reginalis Maiestatis et Reverendissimi Domini Locumtenentis, deinde vero in bonis aliorum omnium fieri debeat.

Item. Si quis Malefactor e potestate alicuius Nobilis evaserit, talis tribusmet Nobilibus Juramentum prestare debebit, quod si potuisset, malefactorem illum cepisset et punivisset.

Item. Si quis Res furto deperditas apud Nobilem, Comitem, Officialem, Kenezium siue apud alium aliquem reperierit, illeque Nobilis vel Officialis, Juramentum prestiterit, se Res illas vi, a fure seu aliquo alio malefactore recepisse, tertiam tantum partem pro se recipere poterit.

Item. Si quis Nobilis aut Officialis, vel Judex Comitatuum et Villarum, siue Kenezijus aliquis, furem deprehensum aliqua summa taxaret, eumque liberum dimitteret, talis in homagio illius furis convincatur, si vero Inquisitores furum in simili delicto deprehensi fuerint, in amissione capitis honorisque et bonorum convincantur.

Item. In empcionibus equorum bouum et aliarum quarumcunque rerum, is modus obseruari debet vt, si quis in foro vel alio aliquo loco et tempore emerit aliquid, Emptor ille coram probis et honestis illius Ciuitatis vel Villae hominibus, vbi emptio facta est, poculum S. Joannis, quod lingua Vernacula Aldomas appellare consueuerunt, in signum juste emptionis dare debeat; si qua vero controversia emptori de rebus emptis contigerit, veram empcionem testimonio illorum hominum, qui poculo S. Joannis interfuerunt, verificare de-

beat. Si vero emptio extra Ciuitatem vel Villam erit, extunc emptor evictorem, quem lingva nostra zawathos dicunt, dare tenebitur, si vero euictorem emptor dare non poterit, poenam constitutam subeat.

Item. Furis vel malefactoris illius, qui suspensus erit, ea tantum bona recipiantur que eius Personam concernunt, reliqua vero vxori et liberis reddantur.

Item si duo Jure mediante contendunt, post latam a Judice sententiam priusquam Comes ad satisfactionem non exiuerit, inter se concordaverint, Comes ipse in eiusmodi causa birsagium accipere non debeat.

Item si quis a Maiestate Reginali vel a Reverendissimo Domino Locumtenente aliqua bona per defectum Seminis, aut Jus aliquod Regium, calumniose impetrare voluerit, nec Maiestas Reginalis, nec Reuerendissimus Dominus Locumtenens supplicationi talium locum dabit, si qui vero de ijsdem in Judicio contenderint, et utra pars de Jure suo ita deciderit, ut bona illa ad Maiestatem Reginalem et Reverendissimum Dominum Locumtenentem descenderent, extunc collacio talium bonorum erit in potestate Reginalis Maiestatis et Reuerendissimi Domini Locumtenentis.

Item si quis ex dominis Nobilibus bona aliqua per defectum seminis aut per novam Donationem, aut Jus Regium in bonis illis, in quibus residet, et possidet, impetrare a Majestate Reginali, vel Reverendissimo Domino Locumtenente voluerit, supplicare (debent) Domini Regnicole, tam Maiestati Reginali, quam Reuerendissimo Domino Locumtenenti, dignetur Eius Maiestas et Reuerendissimus Dominus Locumtenens ad talium supplicationem bona eiusmodi eis dare et conferre.

Item, ut decimas quas Archidiaconi vel Canonici ad domum Eorum accumulare consueuissent, etiam de cetero libere et sine ullo impedimento, id facere possint.

Item si vero in aliqua possessione tres vel plures patroni Decimarum fuerint, is qui juxta Regni consuetudinem, primus in oppido Buza, mediam partem Decimarum ei, cui interest persoluerit, Decimas ipsas pro se colligere possit. Si vero illi

tres vel plures patroni, seorsim quisque partem suam pro se tempore ad hoc constituto redimere voluerit, libere hoc facere possit. Si autem tempus et locum solucionis, ex patronis aliquis neglexerit, Decime illius erunt, qui eas prius emerit.

Item. Cum de varietate terminorum multe querele Dominorum Regnicolarum extiterint quantum Domini Consiliarii de consuetudine huius regni meminerint, is modus in causa terminorum fuit obseruatus, vt due Vicine Possessiones, que terminis et pascuis se contingunt, si silvam in usu communem habuerint, ea communiter uti possint, si vero una tantum silvam habuerit et alia non habuerit, illa que silvam habet, possessionem non habenti, ligna ad usum dare non tenetur, nisi rogata dare voluerit, de pascuis autem si vtraque Pascua habuerint, communia etiam illa erunt, verum si una habuerit, et alia pascuis caruerit, jumenta possessionis pascua non habentis, libere et sine fauore ad alterius possessionis pascua, propelli non possunt.

Item. Ut remissiones Bonorum fiant iuxta Decreta Comiciorum Vasarhellyensium.

Item domini Regnicole meminerint, quod possessio Feyerd ad manus Magnifici domini et Egregii Andree de Somlijo et Wolfgangij Batorÿ ab eis tradita esset.

Jegyzet. Ezen országgyűlési artikulusokat a mult században készült gyűjtemény 1544-be sorozza, de tévedésből. Azon különben is hibás másolatok egy pár mit sem jelentő varianst tartalmaznak.

Megjegyzendő még, hogy azon példányokban a X-ik czikk 1-só kikezdése a VII-ik articulushoz van sorozva, s valószinüleg helyesen — mert azon czikkel összefüggő.

(A gyulafehérvári káptalan levéltárában levő egykorú példányról).

III.

1545. máj. 14.

Izabella királyi rendelete, hogy a Debreczenben tartandó országgyülésre orátorok választassanak.

Isabella dei gracia regina Hungarie, Dalmacie, Croacie etc. Prudens et circumspecte fidelis nobis dilecte. Quoniam ex decreto dominorum regnicolarum nostrarum in comicijs Thorde proxime celebratis, accedente ad hoc eciam consensu nostro ita statutum est, ut ex tribus na . . . hujus regni certe et idonee persone eligantur, qui comicijs in regno nostro Hungarie proxime celebrandis intersint ac de bono regni nostroque et filij nostri charissimi consultent, fidelitati igitur vestre harum serie committimus firmiter, vt ad festum corporis Christi proxime venturum (jun. 4.) in dieta Debreczinijensi cum ceteris fidelibus nostris interesse debeatis, tractaturi illic et concluſuri de conseruacione permansioneque tocius regni ac nostra et filij nostri charissimi. Secus igitur ne feceritis. Datum ex arce nostra Wÿwar in festo ascensionis dominj anno ejusdem millesimo quingentesimo quadragesimo quinto.

Ysabella regina m. p.

Külczím. Prudenti et circumspecto judici Brassowiensi, fideli n. d.

(Eredetije Brassó sz. k. városa levéltárában, 452-ik levéltári sz. a.).

IV.

1545. oct. 28..

A thordai országgyülés határozatai.

Constitutiones Dominorum Regnicolarum Trium nationum Regni Transsyluaniae in congregacione eorum Generali infesto Beatorum Simonis et Judae apostolorum Thordae celebratae Anno 1545.

Art. I.

Juxta priorem constitutionem fures extradati in Comitatibus publicari debent, et facta publicatione Comites in ter-

ris quorumlibet, Nobiles vero siue Officiales, item Judices villarum vel Ciuitatum, in terris et tenutis suis, punire et furcae affigere possint et debeant.

Art. II.

Praeterea: Exempla omnium Regestorum, quae sunt apud omnes Comites in quibus nomina malefactorum inscripta sunt, singuli Comites habeant pro se, ut, si ex aliis Comitatibus in alium Comitatum fures transfugerent, cognoscant nomina eorum ex Regestis et puniantur. Et si fur fugiens evaserit in alium Comitatum, eousque, quousque visum fuerit, Comites et alii, quibus intererit. persequendi, capiendi, et puniendi habeant facultatem.

Art. III.

Item. Quatuor Jurati Nobiles cum Judice Nobilium iterum perambulare debeant Comitatus, et si qui fures hactenus extradati non fuissent, et ab annis tribus famam suam, opinione bonae vitae auxissent, maneant in pace, et si intra annos tres furto se immiscuissent, iterum extradentur et puniantur.

Art. IV.

Item. Quia Valachi fidem Christi profitentes, turpiter rapto, et non matrimonio legitimo utuntur, ad euitandam peccati fomitem, statutum est, ut a modo Valachi, ritu Romanae Ecclesiae in Sacro Sancti Matrimonio puellam seu mulierem desponsare, et matrimonio contrahere, ac juxta Regni consuetudinem cum uxoribus jurare debeant et teneantur. Contrarium facientes Capite puniantur.

Art. V.

Item. Domini Regnicolae singulae: scilicet duae nationes Domini Nobiles et Domini Saxones, soluant Maiestati Reginali florenos 4000 juxta priorem constitutionem ac condiciones ibidem expressas.

Art. VI.

Item. Tum ad hanc solucionem tum ad alias necessitates Regni, Domini Nobiles de singulis Portis, soluent den. 65,

qui computati faciunt florenos 16000 et administrent Thordam ad vigesimum diem et de Schedulis expeditionis non recipiant pecunias. Domini vero Saxones soluent tum ad Rationem Reginalis majestatis, tum ad alia necessaria Regni florenos 16000.

Art. VII.

Item quod bona Majestatis Reginalis aeque ac aliorum Dominorum connummerentur.

Art. VIII.

Item Juxta priores Constitutiones Reginalis Maiestas patiatur Patronis decimas suas colligere.

Art. IX.

Item Ut Comites in primo exitu eorum tam Salaria ipsorum, quam Restantias ipsas recipiant.

(A szász nemz. levéltárban lévő másolatról).

V.

1541. nov. 1.

A vásárhelyi országgyűlés határozataiból.

Articuli excerti (sic?) ex articulis Dominorum Regnicolarum in presentibus Comiciis eorundem pro festo Beatorum omnium in oppido Wasarhel celebratis confectis Anno Domini 1545.

Item ut omnia castella et fortalicia inter dominos Saxones in pagis existencia demoliantur, ac ex eorum ruinis ciuitates [illegible] Segesvar, Zaazsebes fortificentur [illegible] et [illegible] globulis et pulueribus, et alijs instrumentis [illegible] ad ciuitates [illegible].

Item ut [illegible] monetarum, incendiariis [illegible] qui fures hospicio excipere solent et [illegible] Siculos consti-

tutum est vt iudex Regius unacum capitaneo et Judice, villatim in omnibus sedibus circumeant, penes quos a qualibet sede duo precipui homines, et primipili duo eligantur, atque isti de singulis pagis Juramentum exigant. Et Si qui testimonio trium proborum hominum, siue isti in vno pago siue in pluribus degant, fide mediante in spacio vnius anni et dimidij in eiusmodi maleficio deprehensi fuerint, suspendantur.

Item. Si ad puniendos eiusmodi fures, et alios malefactores, Ipsi homines delegati, vel propter fugam ipsorum furum, vel propter aliquam aliam causam non sufficerent, Conscripta talium nomina ad singula loca statim vbi deprehensi fuerint ibidem puniantur.

Item. Res et Bona malefactorum, que personam tantum eorum propriam concernunt, Judici Regio, Capitaneoque et Judici qui eos puniunt cedant.

Item. Si qui ante reuisionem Juris alicuius Bona arrestauerit, in estimacione Bonorum arrestatorum convincatur.

(A szász nemzeti levéltárban lévő egykorú példányról).

VI.

1545. decz. 21.

A kincstartó nyugtatványa a székelyektől felvett adórészletről.

Frater Georgius Episcopus Waradiensis Thesaurarius Locumtenens et Judex generalis, Recognoscimus et fatemur per presentes, quod Egregij et Agiles Nicolaus Kornis et Andreas Marthon de subsidio in Gialw Anno domini 1545 ordinato florenos Tria Millia Sexingenta et Nonaginta Manibus nostris assignauerunt, super quibus eosdem quietos et expeditos reddidimus, immo reddimus harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum Thorde feria secunda in festo Beatj Thome Apostoli Anno domini 1545.

Fr. thesaurarius.

(P. H.)

(Eredetije az erdélyi muzeumban Mike Sándor gyűjteményében I. köt.)

VII.

1546. apr. 17.

Frater György elrendeli, hogy a székelyeknek a marosvásárhelyi országgyülésen elrendelt összeirását erövel is végrehajtsák.

Egregii et Agiles domini et fratres nobis charissimi. Salutem. Bene recordari possunt Dominationes Vestre, quemadmodum in congregatione proxima Wasarheliensi ex Consensu trium Nationum determinatum erat, ut universitas dominorum Siculorum conumeraretur, et inprimis in Sedibus Orbaÿ et Sepsÿ ipsa conumeracio propter eorum contumaciam et rebellionem inciperetur, intelligimus tamen, cum proxime connumeratores in illas duas Sedes venissent, nequaquam ipsos communerari permisisse sed (*elmosódva:* contra) ipsos insurrexisse. Quare dominationes vestras hortamur et firmiter committimus, ut si communi constitucioni obedire noluerint etiam invitos ad ipsam connumerationem cogere et compellere faciant, et ipsis connumeratoribus omni auxilio esse velint. Secus non facturi. Datum in Oppido Enyed Sabatho proximo ante Dominicam Palmarum Anno domini 1546.

Frater Georgius Episcopus Waradiensis
Thesaurarius ac Locumtenens etc.

Kivül: Egregiis et Agilibus dominis Universitati Siculorum Sedium Chyk et Gyergijo, fratribus charissimis.

(Eredetije a m. k kam. levéltárban).

VIII.

1546. jun. 14.

[illegible] hogy a szultán Becse várának [illegible]

Prudens ac circumspecte, amice nobis honorande. Salutem et nostri commendacionem. Grato ac libenti animo accipimus quod dominacio vestra hunc Joannem Thot ad nos mise-

rit, credimus autem dominacionem vestram non latere, quam ob causam Emericus Bÿka cum chauzo Cesaris venerit, aduentus enim istorum ob restitucionem arcis Bechye contingit, cuius privacio occasio erit anulsionis Hungarię a regno Transiluanie, quod si fiet nescimus quo pacto istud quoque regnum permanebit, tametsi intilligimus esse non multos qui dicant restitucionem arcis fieri opportere, sed qualiter isti sapiant exitus probabit. Nunc nihil nouarum rerum habemus, dominacionem vestram rogamus, ut si quid intellexerit subito de omnibus rebus nos cerciores faciat.

Dicit preterea is Joannes Thot habuisse secum quendam seruitorem in Thurcia cuj solucionem facere cogeretur, cum autem alioquin ipse pro sua persona satis expensarum habuerit, dominaciones vestras rogamus velint de solucione illius seruitoris curam habere.

Eandem in reliquo feliciter valere optamus. Datum Varadini feria secunda post festum Pentecostes Anno Dominj 1546.

Frater Georgius episcopus Waradiensis
Thesaurarius ac Judex Generalis etc.

Külczim. Prudenti ac circumspecto domino Judici Ciuitatis Brassoniensis amico nobis honorando.

(Eredetije Brassó városa levéltárában Trausch gyüjteménye III-ik k.)

IX.

1546. aug. 17.

Frater György meghivó levele a Szász-Sebesre Sept. 8-ára hirdetett országgyülésre.

Prudentes et Circumspecti domini Amici Honorandi, Salutem et mei Commendacionem. Cum in Zaazsebes essemus constituti conuenerant ad Nos precipui aliquot ex Dominis Nobilibus Saxonibusque et Siculis, de grauibus Regni causis Nobiscum agentes, que si in debitum finem non deducerentur calamitatem Regni inde non exiguam futuram esse dicebant Rogatique sumus ab ÿsdem, ne Conuentus generales pro trac-

tandis eiusmodi Rebus Regni indiceremus priusquam Comicie particulares trium Nacionum pro cognoscendis rebus Regni necessarijs fierent, Nos igitur legittimis Eorum peticionibus morem gerere volentes, cum nulli alij conuentus ante istos fieri debeant, requirimus dominaciones vestras, eisdemque auctoritate nostra conmittimus, vt duos de medio dominacionum vestrarum precipuos viros, ad festum Natiuitatis Marie proxime futurum *(8. sept.)* ad Ciuitatem Zaazsebes locum videlicet Eiusdem Comiciorum transmittere velint. Datum in Zaazsebes feria tercia post festum Assumpcionis Marie, Anno domini 1546.

Frater Georgius Episcopus Waradiensis
Thesaurarius, locumtenens, et Judex
generalis etc.

Külczim. Prudentibus et Circumspectis dominis Magistro ciuium Regioque et sedis Judicibus; ac Juratis Consulibus Ciuitatis Cibiniensis, Amicis honorandis.

(Eredetije a brassai gyárból került s fagyökeren korona vizjegygyel ellátott papirra irva s a helytartó gyürűpecsétjével lepecsételve, a szászn-nemzeti levéltárban: a. a. 1546. nro. 529.)

X.

1547. aug. 16.

Frater György meghivója az aug. 24-én Megyesen tartandó országgyülésre.

Prudens et Circumspecte domine Amice honorande, Salutem et mei commendacionem, Comicia hic Siculis futura institui, cum autem multe alie quoque Cause Regni sint, que in consultacionem venire debeant, eiusque rei Causa, eciam ex Dominis Nobilibus nonnullos huc vocari fecerimus, dominacionem vestram rogo, velit ad diem Sancti Bartholomei, vnacum dominis Judice Regio, et Petro Haller ad Nos huc Meggyesium venire, vt communibus votis ea decernerentur, que salutem Regni omniumque nostrum conseruacionem concernerent, quod vt dominacio vestra faciat ipsam, vehementer rogo, Ex

Meggyes Secundo die festi Assumpcionis Marie, Anno domini 1547.

Frater Georgius Episcopus Waradiensis
Thesaurarius et locumtenens etc.

Külczim. Prudenti et Circumspecto domino Martino Feyer Magistrociuium Ciuitatis Cibiniensis, Amico Honorando.

(Eredetije papirra irva s Frater György pecsétjével lepecsételve, a szász nemzeti levéltárban.)

XI.

1547. nov. 12.

A Fehérvárt összegyűlt rendek felirata a szultánhoz, hogy Becsét hagyja meg a király fiának.

Excellentissime princeps ac potentissime ac jnuictissime imperator et domine domine nobis; fidelium seruitiorum nostrorum in graciam maiestatis vestrę potentissime humilem commendacionem; hactenus singularem erga nos gratiam maiestatis vestre potentisssime cognouerimus nunc quoque jn vestris (*e helyett*: *nostris*) necessitatibus ad neminem alium nisi ad opem maiestatis vestrę confugimus, itaque cum magnam spem in clementia maiestatis nostre (*e helyett*: *vestre*) potentissime habeamus suplicamus maiestatem ne dominio vestro clementissimo vt arcem Beche quam maiestas vestra potentissima vna cum jsta terra filio regis ex sua clementia dedit deinceps quoque apud eum relinquere dignetur, quam gratiam maiestatis vestre potentissime erga (*kimaradt*: *nos*) et orationibus deum et fidelibus nostris obsequiis magisque gratiarum actionibus maiestati vestre seruire studebimus: deus optimus maximus maiestatem vestram potentissimam conseruet sacram et jncolumem, datum Albe Julie duodecima Nouembris anno domini millesimo 1547.

Eiusdem maiestatis vestre potentissime
fideles serui vniuersi regnicole.

Kivül. Excellentissimo principi ac potentissimo et inuictissimo imperatori et domino domino Sultan Sulimanno dei gracia multorum sub

celo imperatorum imperatori regumque et dominorum domino etc. domino nobis semper clementissimo.

Exemplum literarum regnicolarum Transsyluanię ad Turcam.

(Egykorú másolat a bécsi államlevéltárban.)

XII.

1548. febr.

Az erdélyi rendek, a királyné és kincstartó követeinek Ferdinandhoz s a császárhoz intézett felirata Augsburgban.

Serenissima Princeps et domina domina Isabella Regina unacum Illustrissimo filio salutat Maiestatem vestram sacratissimam suasque ad deum pro incolumitate Maiestatis vestrę sacratissimę oraciones: sacratissimę Maiestati vestrę commendat. Reuerendissimus dominus Georgius Episcopus Waradiensis et alij fideles Maiestatis vestrę sacratissimę Regnicolę fidelia obsequia cum omni promptitudine animi Maiestati vestrę sacratissimę domino suo clementissimo offerunt pręcanturque Maiestati vestrę sacratissimę optimam ualetudinem, prosperos successus, diutissimumque ac faelicissimum Imperium.

Dominus Waradiensis, clementissimus Imperator, cum aliquocies et per literas et per nuncios, causam serennissimę Reginę eiusque jllustrissimi Filij apud Maiestatem Regiam dominum nostrum clementissimum egisset, ut de honesta condicione ipsarum Maiestatum Maiestas Regia prospiceret, totam hanc causam ita ad Maiestatem vestram sacratissimam referebat, ut sine auctoritate Maiestatis vestrę sacratissimę in ea nihil omnino sibi faciendum esse iudicaret, quę licet tum pro summa dignitate Maiestatis vestrę sacratissimę tum pro jure sanctissimę illius confederacionis inter Maiestatem vestram sacratissimam et serenissimum quondam principem dominum Joannem Regem Hungarię constitutę, apud Maiestatem vestram sacratissimam imprimis agenda fuerat, hostium tamen in peruestigandis rebus nostris studium et illa calamitatis formido quam sustinemus prohibuerunt, quominus prǫ arbitratu nostro frequentes de hac re nuncios ad Maiestatem vestram sacratissimam mitteremus, quibus per hosce annos adeo uię

quoque omnes infestę fueruut, ut preter mortem qua crudelissime extincti sunt, vnus non ita pridem uita tantum interuentu bonorum uirorum recuperata omnibus et rebus et literis priuatus extitisset.

Nostra tamen studia omnia cum nos ad libertatis tantum cupiditatem trahant, nunc quum non nostra tantum salus Maiestati vestrę sacratissime commendata, sed uita bonorum omnium agatur, quo cupiditatem infinitam, cum jmmani crudelitate iampridem hostis intendit, in ea tuenda ex susceptis cum principe Thurcarum inducijs, quibus ille ad dolum semper uti consueuit non possumus non esse diligentes, ne jnducię quę in salutem aliorum susceptę sunt, nobis ultimam calamitatem adferant.

Et quamuis multi iam antea jnuictissime Imperator, miserabilem regni Hungarię casum oracione adeo diserta, apud Maiestatem vestram sacratissimam deplorassent, ut frustra nunc omnino hanc operam in re tocies Maiestati vestrę sacratissimę proposita uideamur insumere, mala tamen quibus urgemur assidue nos ad retegenda uulnera nostra sollicitant,quibus post deum optimum maximum preter Maiestatem vestram sacratissimam arbitramur mederi posse neminem. Quo maiori igitur sublimitate rerumque a se gestarum gloria deus Maiestati vestre sacratissimę insignem reddere uoluit, tanto magis rebus afflictis aliorum qui ad opem Maiestatis vestrę sacratissimę confugiunt subuenire conuenit, illisque pro uirium magnitudine opitulari ex quorum numero nos clementissimę Imperator sumus, quibus non solum patria iam propemodum erepta est, uerumeciam vires ad propulsandam iniuriam adeo comminutę ut summa nunc demum potestas hosti in nos data uideri possit, hosti inquam cum quo nulla uere pacis condicio esse potest, non enim ille seruitutem nostram, ut antea sed sanguinem nostrum concupiscit, et qui prius imposito tributo contentus erat, nunc arces semel concessas repetit, uariasque semper occasiones ad interitum nostrum excogitat, cui nunquam iucundior lusus esse uidetur quam cruor quam cedes quam ante oculos Christianorum trucidacio.

Si igitur Maiestas vestra sacratissima regno hungarię, rebus adhuc integris salutaribus prȩsidijs non defuit multo

magis nunc Regnum tantis immersum calamitatibus defendere dignetur, presertim cum causa hungarię cum periculis multorum implicita sit et cohereat. Ruere enim nos clementissime Imperator non possumus ut vicina quoque regna non eodem labefactata motu concidant, in cuius Regni defensione gloriam profecto nominis sui, magnumque belli prȩsidium Maiestas vestra sacratissima tuebitur et unde tanta uis auri et argentj si unius tantum principis pareret Imperio non dicam percipi sed exhauriri possit, ut serenissimus ille quondam princeps dominus Mathias Rex Hungarię qui felicem nominis sui memoriam posteris ex rebus prȩclarissime gestis reliquit cum tot bella gereret, tantas aleret copias, Ecclesias auro gemmisque locupletaret Basilicas extruendas curaret, magnificentissimas solius tantum Transsiluanię opes huic ad maximarum rerum administrationem sufficerent, quę ita altissimis est alpibus circumsepta ita uiarum difficultatibus in ipso aditu intercisa, ut paruo illa prȩsidio conseruari amissa uero, nullis unquam uiribus recuperari possit, qua locorum opportunitate prȩstantissimus ille dux Joannes Hwnÿadÿ, dum Regni Hungarię gubernacula suscepisset adiutus magnas sepe hostium strages edidit, cumque profligatus omnem aliquando exercitum amisisset, subito iterum coacta exigua manu militum in ipsis uiarum angustijs hostem assequutus, ereptis omnibus spolijs non incruentam ab hostibus uictoriam reportauit, quorum gloriam ex rebus gestis Maiestatis vestrę sacratissime renouari posse, non solum speramus uerum eciam uidemus.

Itaque si et belli utilitatem et pacis dignitatem Maiestas vestra sacratissima sustinere uoluerit, ex defensione Hungarię illam petere dignetur, que licet iniquo satis tempore opem Maiestatis vestrę sacratissimę efflagitat, tamen ut prima illa prȩsidia utiliora sunt, sic extrema ista ipsa opportunitate fiunt longe graciora, nec Imperatoria ista Maiestas quam Maiestas vestra sacratissima sustinet magis illustratur quam necessario tempore, magis autem necessarium nullum vnquam fuit, in quo Maiestas vestra sacratissima et uirtutem et uoluntatem suam, non dico in Hungariam sed erga Rempublicam Christianam magis ostendere, nosque beneficio dei, et presentibus prȩsidijs

et consilij fęlicitate, maximis periculis seruitutis, atque interitus liberare possit.

Perpendat igitur Maiestas vestra sacratissima clementissime Imperator, quo studio nunc ad defensionem Hungarię incumbere uelit, quę una omnibus in terris propugnaculum tocius Reipublicę Christianę est appellata et unde alijs quoque Regnis dum deus fataque sinebant, pax diuturnitasque Imperij est consequuta.

Omnes itaque incensi rapimur ad libertatem, nec ulla parcium infectione ardor iste animorum in nobis extingui potest.

Si uero tantus consensus omnium sine impulsu dei esse non potest, quid est quod de uoluntate patris nostri caelestis dubitare possimus, qui ultro nunc uiam salutis per nostram hanc supplicationem Maiestati vestrę sacratissimę proculdubio ostendit.

Verum cum nec fides a uidua Regina filioloque jnnocentissimo, nec honestatis racio nos discedere sinant, supplicat Maiestati vestrę sacratissimę, serenissima Regina unacum filio, supplicant et reliqui ordines Regni, dignetur Maiestas vestra sacratissima, ex ui confederationis, de condicione ipsarum Maiestatum ita prospicere, ut serenissima Regina, quę ex clementia tantum Maiestis vestrę sacratissime expectat omnia, pro incolumitate Maiestatis vestrę sacratissime deum orare nos uero istis fidei uinculis solutj, sijnceritatem animi nostri magnis, et pręclaris in liberanda Hungaria obsequijs, Maiestati vestrę sacratissime declarare possimus.

Quare clementissime ac jnuictissime Imperator, supplicamus Maiestati vestrę sacratissime domino nostro clementissimo per uiscera misericordię dei, ne tantum, tamque preclarum apparatum quem nunc Maiestas vestra sacratissima habet, ad nihilum recidere paciatur, tempus habet Maiestas vestra sacratissima tale quale nemo unquam habuit, ut facile isto studio omnium, hoc ardore militum nostrorum, poterit nos, totamque Rempublicam Christianam Maiestas vestra sacratissima in perpetuum et metu et periculo liberare.

Hátirat. Los ambosadores de la Reyna vesve du fen vayvoda.

(Egykorú másolat a bécsi cs. k. államlevéltárban.)

XIII.

1548. februar.

V. Károly császár válasza az erdélyi követeknek Augsburgban.

Caesarea Maiestas etc. dominus noster clementissimus Intellexit, ea quae serenissima princeps et domina domina Isabella Regina Hugariae etc. vidua, vna cum jllustrissimo eius filio, ac Reuerendissimus dominus Episcopus Varadiensis et alij fideles Regni (partium Transyluanarum) *Hungarici* Incolae, per oratores et Nuntios suos, ad ipsius Maiestatem caesaream destinatos tam verbo quam scripto proposuerunt.

Atque jnprimis beneuolo et clementi animo complectitur Maiestas sua syncerum illud studium, et propensionem, quam serenissima domina Regina predictus Reuerendissimus dominus Varadiensis et reliqui status Regni praedicti erga Maiestatem ipsius *tum erga serenissimum Romanorum Hungariae Bohemiae etc. Regem Maiestatis suae fratrum charissimum* ostendunt, cui sane optimae voluntati et affectioni Maiestas sua omni (significatione grati, beneuoli, et clementis) *officio grati principis et* Cesaris respondere summopere desyderat, Nihil dubitans quin hanc Maiestatis suae voluntatem et desyderium, iam antea et ex literis et Nuntijs cum publice tum priuatim, ad eos missis, abunde cognouerint. Quod sane tale est vt nihil magis in votis habuerit vnquam neque habeat Maiestas sua quam vt Paci et tranquillitati totius Christianae Reipublicae, jnprimis vero inclyti huius Regni Hungariae rectiss consultum videat.

Caeterum quid Impedimento fuerit Maiestati suae hactenus, quo minus hoc suum studium et desyderium prosequi, et ad effectum deducere potuerit, quia magis notum est quam vt multis verbis hic commemorare necesse sit, jdeo Maiestas sua Caesarea illud silentio praetereundum duxit, quam voluntatem ac studium quo regnum illud Hungariae prosequitur perpetuum illi status agnoscent, cupitque in omnibus jn quibus poterit diligenter illi semper prodesse.

(Interim non potest Maiestati ipsius non placere (*non laudare*) summopere praeclarum illud studium communis salutis et libertatis, quod serenissima Regina reuerendissimus dominus Varadiensis et caeteri status prae se ferunt quam sane libertatem et publicam salutem Maiestas sua pro ea affectione, quam de omnibus Reipublice Christianae membris, praesertim istius Inclȳti Hungariae Regni pacandi iam olim gerit, promouere vehementer desyderat.)

Quod autem jnstant vt nunc potissimum de liberanda Transsylvania deliberetur, sciunt procul dubio Serenissima Domina Regina et Reverendissimus d. Varadiensis reliquique status regni quibus rationibus adducta Romanorum etc. Regia Maiestas (Cum Romanorum etc. Regia Maiestas his rationibus adducta, quae Serenissimae Dominae Reginae, et Reverendissimo Domino Varadiensi atque omnibus statibus Regni notae sunt) ac publicae quietis causa, et in beneficium rerum Hungaricarum, cum Turcharum Imperatore, *quinquennales jnducias* pepegerit, quibus eciam voluntas Caesareae Maiestatis accessit. (Proinde) eadem Maiestas sua praeterquam (quum) quod semel ratum habuit, rescindere, aut fidem vel hosti datam fallere alienum ab officio Principis arbitra(e)tur, nullam quoque (*sane*) causam dare vellet, vt fides Maiestatis suaę in dubium vocari a quoquam merito possit, neque occasionem dare Turcharum Principi, Pacis rumpendae, aut violandae, quin potius aequum et conueniens existimat, vt eae jnduciae ex publica vtilitate, (Reipublicę Christianae) et praesertim in beneficium rerum Hungariae, pactae, atque initae, et literis hincinde editis corroboratae, firmiter et accurate obseruentur.

Qae quidem omnia Maiestas caesarea amanter (*et*) benigne, et clementer respondenda duxit oratoribus et Internuntijs supradictis, ad ea quę Maiestati suae nomine serenissimae Reginae Viduae Reuerendissimique domini Varadiensis et aliorum statuum *Hungariae* (praedictorum) *per illos* exposita fuerunt.

Oldalt: Responsio ad legatorum Hungaricorum proposita.

Jegyzet. A zárjelbe foglalt helyek arra valók voltak, hogy a kettős szövegből a tetszés szerinti hely fogadtassék el a szöveg számára.

(Eredeti fogalmazvány a bécsi cs. és kir. államlevéltárban).

XIV.

1548. februar.

I. Ferdinánd király válasza Augsburgban az erdélyi követeknek.

Sacra Romanorum Hungariae Bohemiae etc. Regia Maiestas Dominus noster clementissimus ea omnia, quae tum Serenissima princeps et domina Isabella Regina Hungariae etc. vidua soror et affinis Maiestatis suae Charissima, vna cum jpsius Illustrissimo filio, tum etiam Reuerendissimus Dominus episcopus Waradiensis alijque fideles Maiestatis suae regnicolę partium Transsylvanarum Regie eius Maiestati missis ea de re ad Maiestatem suam certis oratoribus et Nuncijs, pro istarum partium regni Transsyluanarum eliberatione proposuerunt, ac reuerenter humiliterque ab ipsius Regia Maiestate petiuerunt, non solum audiuit et intellexit, sed etiam clementer perpendit et ponderauit.

Non dubitat autem regia eius Majestas quin tam ipsa serenissima domina Regina quam etiam Dominus Episcopus Waradiensis simul et reliqui Maiestatis suae regiae fideles meminerint ac veluti rem per se notoriam et perspicuam sciant, quod regia eius Maiestas ab initio suscepti Regiminis sui, Reipublicę Christianę et praecipue regni sui Hungariae diligentem, clementem et paternam curam pro eo atque facere debuit, semper gessit, in idque quibuscunque potuit studijs, vijs et rationibus incubuit ut fidelium Regnicolarum suorum commoda, honores, fortunas, res et bona, et quicquid huc pertinet, conseruaret, tueretur et promoueret, sicuti etiam in futurum benigniter factura est, vtrum uero hoc ipsum ab alijs qui eiuscemodi Maiestatis suae regiae conatus iuuare, et prouehere debuissent, pari studio et animo factum sit, aut non, illud ita clarum et manifestum per se est, ut nulla opus sit declaratione.

Cum itaque Majestas eius regia pro paterni ipsius animi cura et solicitudine, Christianae Reipublicae prȩcipue uero afflicti Regni sui Hungariae adiacentiumque et circumvicinarum prouinciarum rerumque omnium conditionem et statum diligenter contemplando et perpendendo nihil vtilius pro fidelium suorum, totiusque Regni beneficio hoc tempore fieri posse perspexisset, quam quod cum imperatore Turcarum pacem vel inducias pacisceretur, Regia eius Maiestas que publicam vtilitatem et quietem priuatis rationibus libenter preferre consueuit, certum pacis et induciarum Tractatum apud ipsum jmperatorem Turcorum instituit, conclusit et confirmauit, quemadmodum igitur humanae fidei nihil aeque conuenit, quam ea quae pacta conuenta sunt, fideliter obseruare, ita regia eius Maiestas nunquam aliud in animo habuit neque etiamnum habet quam vt conclusam firmatamque pacem hanc modis omnibus inuiolabiliter ita seruandam curare uelit, ut ipse Turcorum Imperator illius rumpendae aut violandae nullam causam merito habere aut pretendere possit. Quamobrem Regia eius Maiestas prȩfatȩ Serenissimȩ Dominȩ Reginȩ ac Episcopi Waradiensis cȩterorumque fidelium suorum petitioni de bello ipsorum eliberationis causa suscipiendo, durante hoc pacis quinquennalis tempore, locum dare non potest, sed potius pro fidelium suorum totiusque Regni sui vtilitate quiete et tranquillitate pactas initasque jnducias atque adeo promissionem desuper factam firmiter inviolabiliterque, sicuti decet, obseruare decreuit. Quemadmodum vice versa ipsum quoque Turcarum imperatorem promissionem suam firmiter obseruaturum et ea que in Christianorum manibus et regimine sint, pacifice et quiete dimissurum esse regia Maiestas plane confidit.

Quod autem sibi consilium a Maiestate regia dari petierunt, quid ipsis in hisce rerum tempestatibus sequendum fugiendumue sit, in eo regia eius Maiestas quamvis propensissima esset, consilium rebus eorum jdoneum et necessarium, impresentiarum dare non potest, ex quo regiae suae Majestati non constat, quae pacta, quasue conditiones Serenissima Domina Regina Reverendissimus Dominus Episcopus Waradiensis, et alij fideles sui status istarum partium cum praefato jmperatore Turcorum inierint, et acceptauerint, si uero omnia

[illegible] Maiestati clare explicare [illegible] non gravatur [illegible] declarare. [illegible] Episcopus [illegible] queant [illegible] animo [illegible] esse, quae [illegible] com[illegible]

[illegible] Maiestas regia Ora[illegible] petitionem [illegible]

[illegible]

XV.

1548. máj. 24.

[illegible]

Decretum Dominorum Regnicolarum Trium Nationum Regni Transsilvaniae in Comitiis Thordae prima Dominica Festo Sanctae Trinitatis celebratis, anno Domini 1548.

Art. I.

In Causa Religionis, cum brevi deliberationes Principum Christianorum expectentur, decretum est: ut in iis quoque nihil innovetur sed quemadmodum ante biennium constitutum fuit, in eo statu nunc etiam causa Religionis consistat, nec Concionatoribus de loco eis constituto, ad alium concionandi gratia ire liberum sit.

Art. II.

Item. Ex singulis tribus Nationibus eligantur singulae quatuor personae. Itaque ex Dominis Nobilibus sint Domini: Franciscus Kendy, Wolfgangus de Bethlen, Antonius Gerendi, Vicarius. Ex Dominis Siculis, Nicolaus Kornis, Martinus Andrássi, Blasius Bernald, Lazarus Kun. Ex Dominis Saxonibus Domini: Judex Regius Cibiniensis, Petrus Haller, Vincentius

Szocs Judex Bistriciensis, Georgius Magister Ciuium Segesvariensium, qui ad mandatum Domini Thesaurarii, quandocunque eorum praesentia vel in dimissione Oratorum vel ad alias Regni causas agendas, indigebit, ad Reuerendissimum Dominum Thesaurarium venire debeant.

Art. III.

Item Domini Regnicolae pro Censu Imperatoris, ad Donariaque Caesaris et Bassarum et alias ad necessitates Regni, 99. den. juxta priorem connumerationem, se de singulis eorum Colonis daturos obtulerunt, cuius administrationem ad tricesimum secundum Diem a Feria tertia post octauas festi Corporis Christi, (jun. 5.) esse voluerint, ita, ut si ad diem ipsum istius Census administratio negligeretur, comites ipsi facultatem huiusmodi Census administrandi habere possunt.

Art. IV.

Cum autem varii Rumores varios quoque motus praetendere videantur, Decretum est ut quaelibet Natio, duo millia hominum, pro praesidio, ad omnem Occasionem teneat, ita tamen, ut coloni quoque omnes, per singula Capita, more bellico, ita armis instructi sint, ut ad mandatum Reuerendissimi Domini, juxta exigentiam rei, et temporis, statim insurgere possint.

Art. V.

Domini Regnicolae rogant Reuerendissimum Dominum Thesaurarium, ut de tempestiua census ordinatione singularem curam habeat, quo Census ipse ante constitutum tempus intromitti possit.

Art. VI.

Cum missio laboratorum ad Szigedinum propter tantam loci Distantiam Dominis Regnicolis admodum difficilis esse videatur, rogant Domini Regnicolae Reuerendissimum Dominum, ac Spectabilem et Magnificum Dominum comitem Temesiensem, ut Commodo Regni in hac re consulere velint.

Art. VII.

Rogant Domini Regnicolae Reuerendissimum Dominum, ut, juxta mandatum Imperatoris, tum per Joannem Blesan,

tum Literis ad Reuerendissimum Dominum allatum, de inquirendis rebus Bojerorum Transalpinensium, sine aliquo respectu personarum tum apud Dominos Nobiles, Siculosque tum apud Saxones diligentem curam habeat, ad quorum investigationem Domini quoque Regnicolae suos homines, quos Dominus Reuerendissimus voluerit homines suae Reuerendissimae Dominationis adhibeant.

Art. VIII.

Quinquagesimam Domini Regnicolae Majestati Reginali ejusque Illustrissimo Filio se daturos obtulerunt, ad cuius connumerationem Reuerendissimus Dominus homines suos mittat. Ut autem missorum vulgus aliqua parte in tantis oneribus sublevaretur, Reuerendissimus Dominus connumerationem Quinquagesimae suis impensis fieri curabit, condonata pecunia mensali, redemtioneque lanarum, porcorum et apum ac Cedularum.

Art. IX.

Ut Auri Campsores teneantur, aurum ad Cameram Regiam administrare; Dominus vero Thesaurarius cum necessitas expostulauerit, lustrare faciat omnes fodinas, videreque, quam fideliter aurum quilibet administrauerit, viasque omnes jubeat obseruare, ne in aductione auri tanta fiat dissipatio. Si qui vero in offerendo auro deprehensi fuerint, puniantur alias more consueto.

Art. X.

Fures publici et sententia condemnati inquirantur, et puniantur juxta priorem Regni deliberationem, quorum persequendorum curam, Reuerendissimus Dominus in se recipiat.

Art. XI.

Domini Siculi obtulerunt Congregationem inter se ad festum Visitationis Mariae Virginis proxime futurum indicere, ibique de quatuor millibus florenorum, una cum Fratribus, coram se curam habituros: quos in Comitijs Vásárhellyensibus

quae onera suscipienda Domini quoque Saxones una cum Dominis Nobilibus se benevole obtulerunt.

Art. XII.

Modus Exactionis Quinquagesimae. Ex quo Reuerendissimus Dominus Thesaurarius, misertus inopiae Colonorum, pecuniam mensalem redemptionemque lanarum, porcorum, apum et Cedularum condonauit; is modus in exactione ipsius Quinquagesimae obseruari debebit: ex viginti quinque ouibus una ouis cum agnello danda erit, ex quinquaginta una ouis cum agnello et miora *): ex septuaginta quinque duae oues cum agnellis et miora *) ex centum similiter oves duae cum agnellis et miora *). Ubi vero vigesimus quintus numerus ovium non erit, singulae oves duobus denariis erunt redimendae. Si vero supra vigesimum quintum, quinquagesimum, septuagesimum quintum et centenarium numerum oves repertae fuerint, ex quo numero ovis recipere non possit, ejusmodi oves quoque singulae duobus denariis erunt redimendae.

Item in singulis possessionibus unus tantum Kenesius relinquatur, qui a solutione quinquagesimae erit liber, Connumeratori tamen juxta morem observatum unum caseum et unam manticam vulgo Izsák dare debebit. Valachorum quoque Presbyteri a solutione Quinquagesimae liberi sint, ita tamen ut connumeratori unam palmam coreorum, unam manticam videlicet Izsák et unum heuedr dare debeant.

Libertini qui more bellico eorum Dominis inseruiunt, a solutione quinquagesimae exempti habeantur.

*) Más példányban: »melliora, nyöstény bárány.«

(A szász nemzeti levéltárban lévő másolatról).

XVI.

1548. sept. 8.

A kolosvári országgyülésen hozott végzések.

Articuli Dominorum Regnicolarum in dieta Coloswariensi ad festum Natiuittatis Beatissime virginis Marie Anno 1548.

Oratores ad Imperatorem Turcarum pro importando censu electi sunt Egregÿ Joannes Glessan et Ladislaus Kemyen. Michael Was et Joannes Kemeny.

Quoniam autem domini Regnicole in multis preteritis Comicijs concluserunt, ut nemo ad exterum regnum sine scitu et voluntate domini Reuerendissimi Locumtenentis et dominorum Regnicolarum aliquem mittere, vel solus ire presumat, contra hanc determinacionem, non solum per se, sed cum Exercitu et Timpanis multi, tum ex terra Saxonum quam Siculorum cum Boieronibus in Transalpina proficisci ausi sunt, tales igitur Reuerendissimus Dominus Locumtenens diligenter inquirere, et quemlibet secundum eorum demerita iuxta Constitutionem dominorum Regnicolarum punire faciat.

Si quis autem sciens partes talium tenuerit, simili pena punire debeatur.

Item. Nullos vel nobilis vel Saxo vel Siculus aut cuiusqunque conditionis fuerit, Boierones profugos in suis Bonis retinere, vel partes illorum fouere audeat, sed quilibet non impeditis rebus et bonis Eorum a se, vel de terra sua ablegare et exire faciat.

Reuerendissimus dominus Locumtenens dominis Siculis prefixit diem Sancti Francisci Confessoris ut ad illum diem simul conuenire et Congregationem habere debeant, in qua de Restitutione duorum Millium florenorum quibus in Subsidium reginalis Maiestatis ad tres annos secundum eorum promissionem et teneantur plenaria determinare, et concludere debeant. Quod si ulterius distulerint, Dominus Reuerendissimus habeat curam, quo pacto per eos exigere possit, si vero do-

minatio sua Reuerendissima Exigere neglexerit, de suis Reginali Maiestati restituat. Sin autem dominacio sua Reuerendissima ad exigendum per se non suffecerit, due Naciones, penes suam dominacionem Reuerendissimam omni auxilio futuri erunt.

Ad Reginalem Maiestatem de qualibet Natione et ex dominis Nobilibus Hungaris eligantur quinque persone.

De negocio Ciuitatum cum dominis Saxonibus prout domini Regnicole rogarunt satis multa locuti sunt, aliud tamen Responsum non habuerunt, quam vt vbi domum venerint, eorum fratribus hoc negocium proponerent. Cum igitur ad hoc determinandum soli nos insufficientes simus, domini Regnicole videant et cogitent quo pacto hoc negocium finiri possit. Quantumuis enim hinc et illinc pro presidio curantur, tamen videtur Nobis ad conseruacionem nostram in primis necessarium esset, si intra nosmetipsos fortitudinem habere possimus.

(Egykorú másolata a szász nemzeti levéltárban.)

XVII.

1548. oct. 13.

Isabella királyné megbizó levele Ferdinándhoz küldött követei számára: ezeknek Ferdinándhoz benyújtott előterjesztésével.

Serenissimo Principi domino Ferdinando diuina fauente clemencia Romanorum Regi semper Augusto ac Germanię Bohemię Hungarię Dalmacię Croacię Sclauonię etc. Regi infanti Hispaniarum, Archiduci Austrię Duci Burgundię Slesię Marchioni Morauię, Comiti Habspurgi Thyrolis etc. Landgrauio Alsacię etc. Isabella eadem gracia Hungarię Dalmacię Croacię etc. Regina. Serenissime et Excellentissime Princeps, domine colendissime, Salutem ac oracionum et obsequiorum commendacionem. Mittimus nunc ad Maiestatem vestram Saeratissimam fideles nostros Egregios Michaelem Was, Georgium Horwath, Joannem Kemyn, et Michaelem Sommlÿaÿ, presentium ostensores medio quorum. certis de negocijs nos-

XVI.

1548. sept. 8.

A kolosvári országgyűlésen hozott végzések.

Articuli Dominorum Regnicolarum in dieta Coloswariensi ad festum Natiuittatis Beatissime virginis Marie Anno 1548.

Oratores ad Imperatorem Turcarum pro importando censu electi sunt Egregÿ Joannes Glessan et Ladislaus Kemyen. Michael Was et Joannes Kemeny.

Quoniam autem domini Regnicole in multis preteritis Comicijs concluserunt, ut nemo ad exterum regnum sine scitu et voluntate domini Reuerendissimi Locumtenentis et dominorum Regnicolarum aliquem mittere, vel solus ire presumat, contra hanc determinacionem, non solum per se, sed cum Exercitu et Timpanis multi, tum ex terra Saxonum quam Siculorum cum Boieronibus in Transalpina proficisci ausi sunt, tales igitur Reuerendissimus Dominus Locumtenens diligenter inquirere, et quemlibet secundum eorum demerita iuxta Constitutionem dominorum Regnicolarum punire faciat.

Si quis autem sciens partes talium tenuerit, simili pena punire debeatur.

Item. Nullos vel nobilis vel Saxo vel Siculus aut cuiusqunque conditionis fuerit, Boierones profugos in suis Bonis retinere, vel partes illorum fouere audeat, sed quilibet non impeditis rebus et bonis Eorum a se, vel de terra sua ablegare et exire faciat.

Reuerendissimus dominus Locumtenens dominis Siculis prefixit diem Sancti Francisci Confessoris ut ad illum diem simul conuenire et Congregationem habere debeant, in qua de Restitutione duorum Millium florenorum quibus in Subsidium reginalis Maiestatis ad tres annos secundum eorum promissionem et teneantur plenaria determinare, et concludere debeant. Quod si ulterius distulerint, Dominus Reuerendissimus habeat curam, quo pacto per eos exigere possit, si vero do-

minatio sua Reuerendissima Exigere neglexerit, de suis Reginali Maiestati restituat. Sin autem dominacio sua Reuerendissima ad exigendum per se non suffecerit, due Naciones, penes suam dominacionem Reuerendissimam omni auxilio futuri erunt.

Ad Reginalem Maiestatem de qualibet Natione et ex dominis Nobilibus Hungaris eligantur quinque persone.

De negocio Ciuitatum cum dominis Saxonibus prout domini Regnicole rogarunt satis multa locuti sunt, aliud tamen Responsum non habuerunt, quam vt vbi domum venerint, eorum fratribus hoc negocium proponerent. Cum igitur ad hoc determinandum soli nos insufficientes simus, domini Regnicole videant et cogitent quo pacto hoc negocium finiri possit. Quantumuis enim hinc et illinc pro presidio curantur, tamen videtur Nobis ad conseruacionem nostram in primis necessarium esset, si intra nosmetipsos fortitudinem habere possimus.

(Egykorú másolata a szász nemzeti levéltárban.)

XVII.

1548. oct. 13.

Izabella királyné megbizó levele Ferdinándhoz küldött követei számára: ezeknek Ferdinándhoz benyújtott előterjesztésével.

Serenissimo Principi domino Ferdinando diuina fauente clemencia Romanorum Regi semper Augusto ac Germanię Bohemię Hungarię Dalmacię Croacię Sclauonię etc. Regi infanti Hispaniarum, Archiduci Austrię Duci Burgundię Slesię Marchioni Morauię, Comiti Habspurgi Thyrolis etc. Landgrauio Alsacię etc. Isabella eadem gracia Hungarię Dalmacię Croacię etc. Regina. Serenissime et Excellentissime Princeps, domine colendissime, Salutem ac oracionum et obsequiorum commendacionem. Mittimus nunc ad Maiestatem vestram Saeratissimam fideles nostros Egregios Michaelem Was, Georgium Horwath, Joannem Kemyn, et Michaelem Sommlÿaÿ, presentium ostensores medio quorum, certis de negocijs nos-

tris ac Regni Maiestati vestre sacratissime nunctiauimus, rogamusque Maiestatem vestram sacratissimam diligenter dignetur eorum verbis fidem facere eosque ad nos optata cum relacione remittere, eandem Maiestatem vestram sacratissimam Deus maximus pro tranquillitate et defensione reipublice ad multa secula conseruet foelicissime, ex arce nostra Gijalw Tredecima die mensis octobris, anno domini millesimo quingentesimo quadragesimo octauo.

Eiusdem Maiestatis vestre serenissimę
obsequentissima serua et filia
Izabella.

Kivül. Legatio Serenissimę Reginę Isabellę fratris Georgij ac Nobilium Transsyluaniensium atque eorum qui trans Tibiscum sunt ad Sacratissimam Maiestatem Regiam etc.

Jegyzet. Ezen megbizó levélhez vannak mellékelve azon jelentések, melyeket Horváth Mihály a »Brüsseli Okmánytárban« (II. 171. s köv.) kiadott.

(Egykoru másolata a bécsi államlevéltárban).

IV. FEJEZET.

1549—1551. aug.

I.

A Ferdinánd biztosai s a barát közt megkezdendő tárgyalásoknak körébe nemcsak köz-, hanem magánjogi kérdések megoldása, s egy sereg birtokjogi per elintézése tartozott. A királyné és barát kielégítése s az alkotmánykérdések megoldása mellett fenmaradt még a két fél híveinek kártalanitása, illetőleg egy sereg birtokviszony elintézése. Természetes volt, hogy egyik fél sem kedvezett azon alattvalójának, ki a másik félhez szitott s ilyen módon sok ember elvesztette egyik-másik birtokát, s most vagy visszahelyezésre vagy kártalanitásra tartott igényt. Ferdinánd kinevezte biztosait s ezek közül Salmnak és Báthory Andrásnak (febr. 10-ről) a Fráter Györgygyel folytatandó titkos egyezkedés [1]), Nádasdy Tamásnak, Bornemisza Pál püspöknek, Sibrik Györgynek, Werner Györgynek s közügyigazgató Zomborynak a birtokjogi kérdések elintézése felett tanácskozni volt feladata. De a tárgy természetéből folyó nehézségeken kivül más is várt rájuk: ugy kelle az alkudozásokat folytatni, hogy a porta ürügyet ne találhasson abban az öt éves fegyverszünet felbontására.

A biztosok el is indultak: azonban Báthory időközben megbetegedvén, Salm Nádasdyt szólitá fel, hogy a tárgyalásoknál — melyeknek megkezdését febr. 24-re tűzték ki — pótolja a Báthory helyét [2]). De Nádasdy, sógorának Mayláthnak elfogatása óta ellensége volt a barátnak, nem ment szivesen s talált is ürügyet a halasztásra: elébb Ferdinándtól kért felhatalmazást, utasitást, s csak azután, aprilhóban indult el. Aztán a rabló lovagok ellen küldött Salm sem mehetett, hanem

---

[1]) Bucholtz VII. köt. 243. l.

[2]) Pray Epistolae Proc. II. köt 175. s köv. ll.

a felgyógyult Báthoryt s Bornemisza püspököt bizta meg a tárgyalásokkal.

E közben két hó mult el, mialatt Váradon a kincstartó, Kendy Ferencz s még néhány főur várakoztak rájok s midőn már kifáradtak a várakozásban és a Székely-Vásárhelyre hirdetett országgyűlés megnyitásának határideje közelgetett, csak akkor indultak vissza, felszólítva őket, hogy Deésre vagy Újvárra jöjjenek be [1]). Komoly akadály nem lett volna a dologban, de Nádasdy ellenszenvével és gyanakodó természetével nem akart más helyekről hallani, mint a király által kijelölt Báthorról vagy Kállóról. »Csak azért hív minket Erdélybe — irá Nádasdy Ferdinándnak — hogy az ott levő török és lengyel követeknek s az összehivott rendeknek mutogathasson, hogy székhelyéig megyünk, s oda menetelünket ezeknek tetszése szerint magyarázhassa« [2]).

Az országgyűlés Székely-Vásárhelyre apr. 28-ára volt összehiva [3]). E gyülés végzései nem maradtak ránk, de annyit tudunk, hogy a török adó megfizetésére s az ország szükségei fedezésére a jelenlevő helytartó közbevetése folytán kivetették az adót, melyből a szászokra 17,000 forint esett [4]). Gyülés vé-

[1]) Kendy Ferencz Nádasdyhoz, Szék 1549. april 16-ról és Frater György ugyanott, Pray Epist. Proc. II. k. 181 s köv. ll.

[2]) Pray Epist. Proc. II. k. 185. l.

[3]) Ad Dominicam Quasimodo Comitia omnibus nationibus hujus regni indicta instant, irja Martinuzzi, Pray Epist. Proc. II. 183. A szebeni regestrumokban olvassuk a. a. 1549. Erogata :

11 Aprilis misso Joanne Literato versus Megyes cum literis illos in congregacionem Vasarhelyiensem vocantes expensi den. 40.

Eodem die misso famulo Coronam cum literis ejusdem congregacionis expensi den. 60.

Misso Laurencio Nagh in sedes inferiores cum literis eadem in causa expensi den. 60.

Misso Wince in sedes superiores cum literis eisdem expensi den. 60.

[4]) A nagyszebeni számadási könyvekben olvassuk a. a. 1549 : Percepta : in Congregacione Dominorum Regnicolarum ad Dominicum quasimodo geniti habita pro expediendo censu Thurcico et alias Regni necessitates super uniuersitatem Saxonum per Reuerendissimum Dominum Locumtenentem sunt impositi fl. 17,000.

In congregacione in Zekelwasarhel dominus Reuerendissimus contulit septem sedibus et Ciuitati Cibiniensi pertinenciis Septem Sedium contribucionem fl. 273 den. 22.

geztével a barát és a rendek egy része Gyula-Fehérvárra mentek a királynéhoz, hol ez idétt egy lengyel követ s egy török csausz voltak [1]).

A lengyel — Zebridov Endre kujavi püspök volt — és a török, a barát és Petrovics közt fenforgó viszály és gyülölködés kiegyenlitésére jöttek. Régi gyülölet, régi versengés volt ez az erős jellemü és nagy tehetségü helytartó s a nagyravágyó, tehetségtelen, de birtokainál és állásánál fogva hatalmas bán közt. A mult évben csak félig megnyugtatott királyné még nem hagyott fel teljesen távozási szándékával, ennek végrehajtása pedig, akkor, midőn Ferdinánd biztosai oly merev állást foglaltak el, s az alkudozás ezekkel még a megkezdés stadiumáig sem jutott, az országra veszélyt hozó s a barátra nézve kellemetlen lehetett volna. Ez tehát maga is óhajtva a békét nagyon engedékenynek mutatta magát Zebridov közbevetésére, ki csakugyan kibékité a két dynastát, leverte a királynét távozási szándékáról s »visszaszerezte ennek fenségéből és tekintélyéből mindazt, mitől magát megfosztottnak hitte« [2]) t. i. hogy birjon befolyással az államügyek intézésébe, s ezért a négy leghatalmasabb főur — Fráter, Petrovics, Losonczy Antal vagy Patócsy Ferencz közül legalább egy a királyi tanácscsal együtt legyen a királyné mellett [3]).

---

[1]) Propter oratorum Serenissimi Domini regis Poloniae ad Serenissimam reginam expeditionem me Albam Juliam ire necesse est. Irja Fráter György i. h. A nagyszebeni kiadási könyvekben a. a. 1549 olvassuk az erogáták közt:

30 Aprilis. Euntibus domino Judice Regio et Judice Sedis Cibiniensis in congregacionem Zekelwasarhel et inde Albam veniendo juxta Reuerendissimi optatum expensi fl. 61 d. 50.

Pro vectura eorundem dominorum ad quartam septimanam fl. 11.

Famulo hospicium ordinanti et in hospicium necessaria ementi dartisunt fl. 3.

[2]) Verancsics levele testvéréhez Mihályhoz Krakó 1549. maj. 25. Verancsics munkái VI. kötet 321. l.

[3]) Tinódy Sebestyén Budai Polg. Lexicona. II. 338.

»Négy uraknak mindenkor egyik ott benn laknék
Királyné asszonynak szolgálna, ott forgódnék.«

Tinódy szerint a posnesti püspök s egyik palatinus voltak a len-

Csaknem május végeig több héten át tartottak az alkudozások, mignem a barát a lengyel követséggel elindult Várad felé, a királyné pedig a három tanácsossal benmaradt. Petrovics, ki e békében nem nyugodott meg s Izabellát saját befolyása alá akarta vonni, rávette ezt, hogy válaszsza székhelyéül Lippát. A királyné el is ment Déváig, de a barát követei visszatérésre birták. Most Szebenbe akart menni, oda azonban a barát eszközlésére nem bocsáták be — s igy végre is régi székhelyére Fehérvárra ment vissza, de egyedül, mert Patócsy és Losonczy Déva alól, Petrovics pedig onnan váraikba távoztak [1]).

II.

1549. aug. 1-ére Nyir-Báthort tűzte ki Ferdinánd tanácskozási helyül s egyszersmind kinevezte biztosait Salmot, S! ardellati Ágoston váczi püspököt, Sibrik Györgyöt és Istvánffy Pált. De a barát és Salm közt még nehány hétig folyt a levelezés a tanácskozási hely felett, mignem ők is Nyir-Bátorban nyugodtak meg. Egész ezer emberből álló testőrsergével jelent ott meg a barát sept. 8-án, s egy titkos értekezletben Salm gróffal ketten meg is egyeztek a pontok felett. Erdély és a részek visszaszállnak Ferdinándra, ki Oppelnt és Ratibort adja a királyfinak 15,000 magyar forint jövedelmet biztositván ezekből, s a királynénak 100,000 forintot kötelezvén jegyajándéka kárpótlásául, Erdély kormányán a barát marad mint kincstartó s ezenkivül esztergomi érsekké fog kineveztetni és a pápának bibornokká ájánltatni. Az egyes urak magánügyi viszonyait a kinevezett bizottság tárgyalja. Különben a barát kikötötte, hogy a szerződés végrehajtására erős had jöjjön a határszélekre [2]). A gyalui compositio tehát újjal volt pótolva,

---

gyel követség fejei. Veranesics szerint a követség száma 200 emberből állt: lehet, hogy ezek is ott voltak. V. ö. Forgács Horányi kiadása 5. l.

[1]) Tinódy Budainál II. 337. l. Bethlen Farkas körülményesebben beszéli el: de rettenetesen összezavarja az 1549-iki és 1550-iki eseményeket (IV-ik könyv).

[2]) A biztosok kinevezését közli Pray Epist. Proc. II. 191-ik l. E szerint a király aug. 1-ejét tűzte ki tanácskozási határidőül. Bethlen

de a végrehajtás, habár most maga a barát is komolyan akarta azt, még mindig nagy nehézségekkel járt.

Ezen egész idő alatt, s még azután is a barát egymásra tartá az értekezleteket, részgyűléseket a magyarországi részeken, vegyesen erdélyi és alföldi urakkal. Derecskéről megküldék az adót s élelmi szereket igértek a szultánnak: »nincs senki, ki őket védhetné — irák felterjesztésükben — más mint ő, védje meg ellenségeik ellen!« [1]). Simándon Petrovicscsal, Patócsyval, Losonczyval a Ferdinánddal kötendő egyezség felett alkudozott [2]), a váradi és tamáshidai gyűléseken a béke fentartásának kérdése forgott fen [3]).

De ez egyezkedésekből »királyné asszonynak — mond Tinódy — mit szerete, azt szólá,« ez pedig, mióta a barát akará a kiegyezést Ferdinánddal, arra épen nem volt hajlandó. Az eddig is lappangó gyülölet mind nyiltabban kezdett kitörni: azután, hogy a barát ösztönzésére a szebeniek nem ereszték be Izabellát, megaláztatása érzetében ez nyiltan fellépett ellene, s Petrovicstól támogatva azt követelte, hogy mondjon le a helytartóságról, adjon számot az ország jövedelmeiről s a meghalt király kincseiről [4]). Két más hive a királynénak Csáky Mihály kanonok [5]) és Horváth Mihály ennek érdekében némi mozgalmat inditottak, melynek kedvezett azon körülmény, hogy midőn a moldvai vajdafi és nehány üldözött bojár az országban kerestek menedéket, azok befogadták a bujdosókat, s körülhordozák, sőt Horváth zsoldosokat is szedett.

Farkas szerint a szerződés sept. 8-án köttetett meg: szerinte Ferdinánd biztosai Salm és Herberstein voltak. Historiája I. k. 433-ik l. Szept. 8-át említi Forgách is (Horányi kiadása 5-ik l.) ki e részben mint szemtanú leghitelesebb. V. ö. Istvánffy elbeszélésével XVI-ik könyv. Sajnos, hogy az egyezkedés okmánya még nem került napfényre. Tinódy is kisasszony napját (sept. 8.) irja, Katonánál XXI. k. 925. l.

[1]) Buch »ltz VII-ik köt. 243-ik l.

[2]) Tinódy Katonánál XXII-ik k. 925. l.

[3]) Az 1550-iki kolosvári gyűlés bevezetése.

[4]) Ostermayer Kronikája 38-ik l.

[5]) »Tu caute illi esto fidelis, si Heremitae nolis displicere« (t. i. a királynénak) irá Veraucsics Csáky Mihálynak, Sárvár 1549 decz. 18-ról. Csákyról l. Kemény J. értekezését Archiv neue Folge II. k. 93. s köv. l.

A barát a keletkező mozgalmat csirájában elfojtandó, decz. 29-re (1549) összehívta a rendeket Vásárhelyre [1]), melyre egy csausz érkezvén a portáról, ki a szultán hazajövetelét s diadalait tudatta velek [2]), az izgatottabbak közé tartozott Azt kivánta mindenek előtt tőlök, hogy a királynéval fenforgó viszályt egyenlitsék ki, s hogy a kik a viszály táplálásában bünösek, büntettessenek meg [3]).

Bár a gyűlés kiválóan a barát párthiveiből állt, kik érzék, hogy az ország fenmaradását főként neki köszöni, s bár hűségüket és ragaszkodásukat tettel és szóval ki is fejezték: ennyit nem voltak hajlandók megtenni.

»A köznyomort — irák a végzések bevezetésében — Isten büntetésül bocsátá ránk, hogy bennünket összetartásra és bünbánatra inditson, melylyel megengeszteltetvén, jó tisztviselőket s kormányzókat adjon az országnak, s az előbbkelő férfiak kölcsönös gyülöletét kölcsönös szeretetté változtassa.«

Minthogy Isten — végezék — a hatalmas császár uralkodása alá adta őket, s még a régi atyáknak is rendelé, hogy a babiloni uralkodásért könyörögjenek, elhatározák, hogy fő követmenjen oratorokkal együtt a portára, üdvözölni a császárt diadaláért (mit a persák felett nyert) és hálálkodni kegyességeért, hogy őket költsönös szeretetre inti s hogy élökre hű, igazságos és fáradhatatlan férfit állitott, ki az ország ügyeit nem mint előljáró, hanem mint egy közülök, hivalkodás nélkül, ő felsége után az ő részvételökkel vezeti.

Kérik a helytartót, hogy gondja legyen a portai adónak pontos beszolgáltatására.

---

[1]) A nagyszebeni kiadási jegyzőkönyvekben olvassuk: Extradata: »29 Decembris 1549 missis dominis Petro Haller et Andrea Birkner in congregacionem Zekelwasarhel expensi fl. 28. pro vectura fl. 5 famulo hospicium ordinanti fl. 1. Benedicto literato una eunti fl. 3.« Forgács (Comment. 6-ik l.) és Tinódy (Budai Lexicon II. 338.) nyilvános tévedéssel ezen két országgyűlést: a vásárhelyit 1549 decz. 29. és a kolosvárit 1550 febr. 2. összetévesztik, s a két helyen történteket — minthogy csakugyan egyik folytatása volt a másiknak — összezavarják.

[2]) L. Végzések és Irományok II-ik sz.

[3]) Bethlen Farkas IV. könyv (I. k. 456 s köv.) azt irja, hogy a barát az ország rendeit fegyverfogásra akarta birni a királyné ellen. Egy lázitó beszédet ad szájába, melyet ez az országgyűlésen elmondott volna,

A királyné ügyét, minthogy az nehezebb a többinél, továbbá a királyné által alkalmazott lengyel és olasz tisztviselők dolgát elhalasztják a Kolosvárra febr. 2-ára hirdetett országgyülésre, melyen a magyarországi nemesek is jelen fognak lenni.

A barát ügyét is elhalasztják, csakhogy nem épen olyan nyiltan s a hatalmas Petrovicsot és Patócsyt nem akarván megtámadni, a gyengébbek fejére vonva vizsgálatot: »az ország kibékitése — mondák — e kettőből áll, hogy mindenki engedelmeskedjék annak, kit a hatalmas császár a királyfi gondnokává nevezett ki, s a neki adott hatalom értelmében ügyét előtte intézze el és hogy a szomszéd országokkal fennálló béke fentartassék.« Ennek folytán elrendelék, hogy a moldvai menekültek a határszélről bellebbeztessenek, tartsanak vizsgálatot, hogy kik hordozták körül a vajdafit s akartak zavart támasztani, s ezeket a helytartó büntettesse meg, akik pedig hamis hireket terjesztettek: mint Csáky Mihály kanonok [2]), vagy az ország szabadsága ellen zsoldosokat fogadtak: mint Horváth Mihály a kolosvári országgyülésre idéztessenek meg.

Horváthnak akkor más ügye is volt. Azután, hogy a királyné eltávozott Fehérvárról, e főur elfoglalta a püspöki lak a királyné akkori székhelyének kapuját, mely egyszersmind a káptalan kapuja is volt — tehát közös bejárás a királyi várlakba és káptalanba — s a levelek kezelésére oda ment nemeseket nem bocsátotta be. A rendek nem hihetik, hogy ez a királyné akaratából történt volna: minthogy pedig ők a királynénak hivei voltak s most is azok, s azon kapu nem a káp-

---

mely hevesen kikelt a törökök hitetlensége ellen s mert azok ellen tör, azért ellensége neki a »megromlott királyné.« De a barát nem kelt ki e gyülésen oly nyiltan a törökök ellen — s az egész beszéd nem egyéb ügyes irálygyakorlatnál.

[1]) Verancsics irja Csákynak (1550. marcz. 18. Munkái VII. k. 51. l.) »Teneo, quae agebantur et tentabantur in negociis tuis, conventu Vasarheliensi et alibi. Consimilia, immo atrociora nunc, mi frater, ipse video innocentiae meae praetendi et jam duobus comitiis.« S viszont apr. 24 ről (53. l.) »Gaudeo equidem quod evaseris eam quam scribis publici furoris tempestatem, vel ut verius dicam, furiae istius vestrae ardentissimas in te faces innocentia atque modestia tua restrinxeris.«

talané, hanem a rendeké, valamint annak idejében a püspöknek más kapu rendeltetett, kérik a királynét ne tűrje ezt, mert abból a rendeknek nemcsak kára, hanem egyenetlenség is származhatik.

De elégtételűl, hogy ez ügyekben most végleg nem határoztak, a helytartót a neki adott teljes hatalom-körben ismét megerősítették azon hozzáadással, hogy a ki őt annak gyakorlásában hátráltatná, felhivására az ellen a három nemzet, fő és jószág vesztés terhe alatt, tartozik felkelni.

A királynét — követek által — kérik, hogy az országgyűlést a szabad vitatkozás jogában tartsa meg, továbbá, hogy Petrovicsot a kolosvári országgyülésen leendő megjelenésre intse.

A törvénykezésre a rövid folyamú pereket illetőleg, négy terminust tűztek ki: nagy bőjt második vasárnapját, pünkösti utáni első vasárnapot, minden szentek és vizkereszt napjait. Minden terminus Tordán 15 napig tart: de, hogy minő perek itéltessenek el azon, a kolosvári gyűlésen döntik el. A fellebbezések a helytartó elé vitetnek.

Az orvok, hamis pénzverők, gyilkosok, paráznák, gyújtogatók, két nővel birók szokott módon bünhödjenek s javaik a nejeiket és gyermekeiket illető rész kivételével szálljanak a főispánra.

Aranyat senki se válthasson be (azaz a fiscus jövedelmének csonkitásával.)

Az ország védelmére rendelt hatezer harczos legyen mindig akkép készen, hogy ha a szükség kivánja, egészben vagy részben, fő s jószág vesztés terhe alatt, a helytartó felhivására megjelenjen. A seregszemlét (mustra) sz. György napra rendelék.

A mértékegység megállapitása végett a kolosvári fontot és köblöt s a szászoknál szokásos folyadék mértéket tették országszerte kötelezővé.

Barmoknak, lovaknak, juhoknak s különbféle böröknek az országból kivitelét eltiltották, s szabályozták a vasból, bőrből készitett szerszámoknak, müveknek árát.

Intézkedtek a Moldva felőli határok igazitásáról, általában a külföldre vezető útak ügyét rendezték.

Eltiltották, hogy egyesek a külföldre követeket küldhessenek, megerősítették a szászok régi kiváltságait, szabályozták a dézma ügyét.

Kinevezték a követeket: a királynéhoz, a budai basához, szegedi szandsákhoz, a mértékhitelesitő, határjáró, útigazitó bizottságokat [1]).

Kivetették az adót portánként egy pénz hiján egy forintot [2]) s a szászokra 16,000 forintot [3]).

III.

A barát 1550. jan. 22-ről ujabb meghivókat bocsátott szét, hogy a febr. 2-ára hirdetett országgyülésre Kolosvárra, a tárgyalandók fontossága tekintetéből mennél számosabban jőjjenek össze [4]). A vásárhelyi országgyülésről a királynéhoz kirendelt követek csakugyan elutaztak Fehérvárra, kérni őt, hogy a béke helyreállitása érdekében hivja meg a temesi bánt s ezzel tartókat: mit ez meg is tett, de eredménytelenül, mert a királyné maga elment ugyan Kolosvárra, de sem Petrovics, sem Patócsy, sem a helytartó többi ellenségei nem jelentek meg — pedig állandó béke helyreállitása ezek nélkül képzelhető sem volt.

---

[1]) L. Végzések és Irományok I. sz.

[2]) Tinódy irja (Budai Lexicon II. k. 339. l.

»Egy pénz héjával egy forintot szörzének,
Hogy török császárnak adót szerzenének,
Mert mindenkor ez törvénye magyaroknak,
Forintot héjával az adóba szödnének.«

Hogy ez nem a kolosvári gyülésen volt, az magukból a végzésekből világos.

[3]) A nagyszebeni jegyzőkönyvekben olvassuk: Percepta a. a. 1550. »In congregacione dominorum Regnicolarum in Zekelvaserhell circa festum Circumcisiois domini (jan. 1.) celebrata, obtulit Vniuersitas Saxonum domino Reuerendissimo Taxam fl. 16,000.

Extradata: 29 dec. 1549 Missis domino Petro Haller et Andrea Birkner in congregacionem Zekelvasarhell expensi fl. 28 pro vectura fl. 5. famulo hospicium ordinanti fl. 1 Benedicto Literato una eunti fl. 3.

12 Januarij. Emisso domino Andrea Birkner iuxta conclusionem dominorum regnicolarum ad persequendos malefactores expensi fl. 5.

[4]) L. Végzések és Irományok II. sz.

A Kolosvártt febr. 2-án megnyilt országgyűlésen tehát, csak ugy mint a vásárhelyin, a barát párthivei s a pártok felett állók vettek részt.

Mi alatt tehát a királyné egy lengyel udvarhölgyének nászát nagy fénynyel és nagy vigasság közt Kolosmonostoron megtartá [1]): az országgyűlésre küldött propositióit nem a legvigabb hangulattal tárgyalák a rendek.

»Felséges királyné, — irák ezekre — minthogy a rablás, gyilkolás, jószágfosztogatás, papok és nemesek verése s minden nemű bűn annyira el van terjedve, hogy azzal a nemesség is elnyomatik: óhajtanánk, hogy azok valahára szüntettessenek meg. Értse meg felséged, hogy nem ok nélkül, sőt útolsó szükségünkben soroljuk fel e nyomoruságainkat, mert egyedül ezek állják utunkat, hogy felségedről, fenséges fiáról s a szükséges dolgokról végezhessünk.« Tiz év óta, amint ezek kitörtek, az országgyűléseken folytonosan kérték a királynét, hogy békéltesse ki az urakat, mit ez mind annyiszor meg is tett. De a béke csak hetekig tartott s a gyűlölet ismét fellángolt, annyira, hogy mindenik fegyveres kézzel tört be a királynéhoz, ki maga és mások által békére inté őket. S minthogy a közelebbről tartott gyűléseken, jelesül a vásárhelyin, s a Fehérvártt nála megfordult követek által ismét ezt köté lelkükre, tüzték ki a jelenlegi országgyűlést, hogy ezen minden viszályos tárgyat elintézzenek. »De, minthogy azon urak még felséged parancsára sem jöttek el, hasztalan minden törekvésünk, mert akármit határoztunk is a gyűléseken, mindig ők sértették meg. Épen ezért bocsásson meg felséged nekünk, hogy sem felségednek, sem a főtisztelendő kincstárnok úrnak, a császár adóját kivéve, semmit sem adunk, sem felséged s fenséges fia, sem másféle

---

[1]) Tinódy (Budai Lex. II. 338. l.)

»Nagy pompával menyegző lőn Monostorba,
Másodnap királyné asszony Kolosvárba
Minorena asszonyt elházasitásba
Zborniczky Miklósnak adá törvény házasságba.«

A szebeni jegyzőkönyvekben olvassuk a. a. 1550: extradata: 1 Februarii Euntibus dominis magistro ciuium, Judici regio et domino Mathia Ponczler in Congregacionem Colosvariensem pro fatigiis et ad expensas dati fl. 75 den. 33.

ügyekről nem tanácskozunk addig, mig a béke az urak közt létre nem jön« [1]).

Hogy azonban az adó ezen egyenes megtagadásának bőséges indokolása s a barát befoglalása mellett is, a királynét nem fogja megnyugtatni érzék a rendek, s épen ezért inkább a halasztás színében akarták feltüntetni. E czélból, hogy »azon hijányok, melyekről a királyné panaszolkodott, orvosolva legyenek,« szent György napra Tordára új országgyülést tüztek ki, kérvén Izabellát, hogy arra a temesi grófot s a többi urakat is hivja meg — ők pedig ha ezek nem jönnének is el, akkép fognak végezni, hogy neki panaszra több oka ne legyen, s ők is megmaradhassanak.

A fehérvári, illetőleg a káptalani kapu ügyében ismét határoztak: az még mindig el van foglalva. Természetesen, mert ez volt a bejárás a királynéhoz, kinek hivei azt, kétes hüségü vagy a baráttal tartó emberek számára nem akarák megnyitni. Minthogy pedig a rendek ugy tudák, hogy a káptalan hü a királynéhoz s királyfihoz, kérik, hogy a kapu a káptalannak adassék vissza: azaz nyiljon meg a barát előtt.

Az idegen nemzetiségü hivatalnokok miatt is sok volt a panasz: ezek mint a királyné teremtményei az ő hivei voltak. Kérik a királynét, hogy csak hazai embereket tegyen a várak parancsnokaivá, s az egyházi javadalmakat olyanoknak adja, kik neki és az egyháznak hasznosan szolgálhassanak [2]). Ily módon gondolta a barát, hogy befolyását a várakra megállapithatja.

Kérték a királynét, hogy a cancellari hivatalt állitsa helyre, s olyant tegyen cancellárrá, ki a magyar nyelvet érti s ismeri az ország jogait, szabadságait. Valószinüleg e czikk is a királyné lengyel kegyenczei kiszoritását czélozá.

[1]) A nagyszebeni jegyzőkönyvek a. a. 1550. »Extradata: 19 Februarii: In congregacione Colosvariensi racione diuersarum necessitatum et expensarum Prouincialium Saxonum domini uniuersitatis Saxonum assumserunt bis mille florenos.« Ez mutatja, hogy a közszükségre szavaztak meg valami csekélyebb összeget.

[2]) E czikk éle Csáky ellen is volt irányozva, kinek levelei mutatják, hogy a barát még mindig üldözte.

Elhatározák, hogy a királyné a portára az adót értelmes és eszes követektől küldje be, s a hadak a vásárhelyi határozatokhoz képest álljanak készen.

A közrend fentartásának ügye ismételten felmerült: az orvok főként Zaránd és Hunyad megyében szaporodtak el. üldözze azokat ott a temesi főispán. De más felé is üldözzék az orvokat az arra kirendelt emberek, s e részben pontos szabályokat állapitottak meg, a régi törvényeket véve zsinormértékül. Szabályokat alkottak az orvokat kergető ispánok zsarolásai meggátlására, valamint a bűnösök s az aranybeváltók megbűntetésére [1]).

Ez időben s részben a gyűlés alatt a barátnál a portáról három csausz fordult meg. Kettőt, kik a szultán persiai diadalait jelenték, még a gyűlés alatt febr. 15-én küldött vissza a helytartó, a harmadikat az országgyűlés által kirendelt követekkel s az adóval marcz. 5-én ereszté útnak [2]).

De e határozatok nem tisztázták a láthatárt, nem csendesiték le a kedélyeket, nem állíták helyre a békét, s legkevésbbé sem nyugtatták meg a királynét, ki sirva utazott vissza Fehérvárra [3]),

IV.

A barát egész magatartása a Ferdinánddal kezdett alkudozások sikerére volt alapitva: de szokott óvatossága szerint a sikertelenség esélyeit sem zárta ki számításából. Ferdinánd 1550. jan. 8-án kelt válaszában [4]) a végrehajtást Károly császár beleegyezésétől tevén függővé, neki kétszeresen óvatosnak kelle lennie, hogy hitelét a portánál el ne játsza.

Pedig épen ott erős vihar készült feje felett. Petrovics megirta a portára, hogy a királyfi trónja veszélyben van [5]), Izabella királyné Szalánczy Jánost küldé oda egy levéllel,

---

[1]) L. Törvények és Irományok III. sz.

[2]) Fráter György levele Nádasdyhoz, (Pray Epist. Proc. II. 199.) Monostor 1550. marcz. 24-ről.

[3]) Tinódy Budaynál II. 339.: »Csendesbe marada búába sirtába.«

[4]) Bucholtz: VII. k. 244. l.

[5]) Tinódy Budaynál II. 339. l.

melyben segélyt és oltalmat kért [1]), a portai franczia követ Aramon pedig hírt vevén a barát és Salm közt történt egyezkedésről, egész tehetségével s egy csomó aranynyal azon munkált, hogy a szultánnál ezt mint a Ferdinánddal kötött fegyverszünet megszegését tüntesse fel [2]). A portáról ez egyező jelentések következtében 1550. márczíusban Mahmud csausz Bécsbe küldetett, hogy ott a dolog állásáról megbízható értesítést szerezzen [3]). Mielőtt ő visszatért s jelentése felett határoztak volna, visszabocsátották Szalánczit biztatásokkal. Ezenkívül ez megvásárlandó lovak ára fejében Petrovicsnak s a barátnak bizonyos összeg pénzt hozott magával [4]). Hogy az ő követjelentését meghallgassák jun. 22-ére Tordára országgyűlést hirdettek [5]). Úgy látszik a barát tartott e követségtől, mert intézkedett, hogy hívei csapatokkal álljanak készen s az első hívásra oda jöjjenek Tordára.

De a gyülés megnyilt s elég békésen is folyt le — mert már annak második napján a barát visszarendelte a csapatokat [6]). E gyülés végzéseiről nincs más tudomásunk mint, hogy a török adó kivettetett, melyhez a szászok 8000 frttal járultak, [7]) s hogy a vallásügyet szabályozó törvényt hoztak [8]).

---

[1]) Közölve Bethlen Farkas I. k. 442 s köv. l.

[2]) Bucholtz VII. k. 245-ik l. a jegyzetekben s Tinódy az idézett helyen:

»Nó hamar megirák franczia királynak,
Király es megirá a török császárnak,
Barát hitet adott Báthorba egy grófnak,
Magát kötelezte Ferdinánd királynak.«

[3]) Bucholtz az i. h.

[4]) Verancsics levele Nádasdyhoz, Pray u. o. 204. »Addit insuper Caesarem postulasse equos Transsilvanos ab Heremita 500 a Comite vero Themesiensi 200, proque his utrique misisse numeratam pecuniam.« V. ö. Munkái VII-ik k. 72. l. Hasenbergnek irt levelét.

[5]) Nagy-szebeni jegyzőkönyvek ad a. 1550 Extradata: 21 Junii Euntibu sdomino magistro Ciuium Andrea Birkner Francisco Baier in Conventum Thordensem Expensi et pro fatigiis fl. 38. d. 78.

[6]) L. Törvények és Irományok IV-ik sz.

[7]) A nagy-szebeni jegyzőkönyvekben olvassuk a. a. 1550 Percepta: »In congregatione Thordensi dominica ante festum Joannis Baptistae celebrata erant super Vniversitatem Saxonum impositi fl. 8000.

[8]) L. az 1554-ben april 24-én hozoti törvényeket.«

V.

A tordai gyűlés épen ugy semmit sem tett a királyné pártja s a barát közt, a béke helyreállitására mint a megelőzők. Neki pedig szüksége volt legalább a szinét megtartani, hogy a ki nem békülés nem rajta múlt. Julius hó folytán Szász-Sebesbe [1]) összehivta a rendeket, hogy legyenek birák közte és Petrovics közt. De sem a királyné sem Petrovics nem jöttek el, sőt a barátot árulónak szidták, ki a gyűlésről a három nemzetből követeket küldött ajándékokkal és mentségeivel a portára [2]).

VI.

Mahmudot a szultán, a mint ez visszaérkezett Bécsből a portára s megtette jelentését, mely a barátra nézve mint az eredmény mutatta terhelő volt, s a királyné és Petrovics jelentését megerősitette, Erdélybe küldte [3]) egy fermánnal, mely a helytartó elmozditását elrendelé.

Mahmud Fehérvárra a királynéhoz érkezvén, ez jelentésének meghallgatása végett összehivta a rendeket. A barát — mert egyedül az ő jogába tartozott országgyűlést hirdetni — megtiltotta a rendeknek, hogy azon megjelenjenek addig, mig az ő követei vissza nem érkeznek a portáról. Mindamellett a

---

[1]) Ez az az országgyűlés, melyről Istvánffy XVI. könyvében említést tesz: ac Saxonicas civitates, Sebessum et Megyessum occupat, et in earum alteram comitia indicit.«

[2]) Ostermayer Chronik (Fundgr. I. 39) irja: Es hat hierauff der Schatzmeister zu Müllenbach im Monath Julij einen Landtag beruffen aber de Königin samt ihren Sohn und Petrovich Peter sind nicht kommen wollen sondern den Schatzmeister öffentlich einnen Verräther gescholten. Derowegen hat der Schatzmeister vom Adel, Zeckeln, und den deutschen eine Bothschaft zum Kayser samt grossen Gut geschickt sich hiemit zu entschuldigen.

[3]) Báthory irja Nádasdynak 1550 sept. (Pray Epist. II. 208) »Imperator Turcarum emisit Turcum illum Chiasium, qui praeterita hyeme Viennae apud regiam Majestatem fuit.« Maga Fráter György egy levelében (u. o. 370 l. megis nevezi: »interpretem Mahmut.«

városokból s nem sokan a nemesek közül megjelentek meghallgatni a szultán izenetét [1]).

Ott felolvasták Mahmud jelentését. A szultán Erdélyt a királyfinak s anyjának adta, és megigérte azt, hogy nagyobb királylyá teszi atyjánál is. Fráter Györgyöt a királynénál helytartónak, kincstartónak hagyta mert tudta, hogy János király emelte fel a szegénységből, gondolván, hogy mint barát megveti a világi kincseket, mert hitte, hogy mint vén ember híven fogja szolgálni urát, s annak gyüjti a vagyont. De minden máskép volt: a kincseket magának gyüjté, a várakat magának foglalta, a vitézlőket maga szolgálatába fogadta. Nem tartá meg a Bibliára tett esküjét, hogy a királyfit híven szolgálandja mert gróf Miklóssal (t. i. Salm-mal) titkos szerződést kötött. Azért rendeli a szultán vagy vegyék fejét a barátnak, vagy adják a királyfi kezébe, »hogy az ország ilyen latorért ne veszszen« [2]).

A szultán rendelete ott és az országban, hova a szultán megyéknek, kerített városoknak s egyes uraknak is küldött, mint Tinódy irja, roppant hatást tett: e volt az egyetlen alkalmas percz, melyben a barátot meglehetett volna buktatni. De Petrovics, egy tehetetlen erély nélküli ember, ki maga is meg volt lepetve e fordulat által, ugy látszik azt hitte, hogy ez magától bekövetkezend — s egy lépést se tett előre, megmaradt várakozó állásában.

A nemesség is — melynek nevezetes része egyik félhez se kivánt csatlakozni, legalább nyiltan nem [3]) — habozott, várakozó állást foglalt el. S mikor egy merész lépés mindent

[1]) Ostermayer Kronikája i. h. »Auf dieses hat die Königin stracks einen Landtag beruffen der Schatzmeister aber hat verbothen dass Niemand dahin ziehen sollt biss seine Legaten zum Turken geschicht nicht ankömmen.«

[2]) L. Törvények és iromány ok V. sz. V. ö. Tinódyval i. helyen, 240-ik l.

[3]) Verancsics, ki jól ismeré őket, irja Nádasdynak: (1550 sept. 26.) »Nobilitatem vero pro consilio Daedali seorsum ab utrisque agere, de se spem utrisque facere, et Francisco Kendino ac Volfgango a Bethlen summis in ea provincia partium instrumentis domi desidentibus, meliori fortunae vota sua servare.« Munkái VII-ik k. 112-ik l.

eldöntött volna, nem történt más, mint hogy Kendy Ferencz aug. 8-án kiadott körlevelével Bonyhára aug. 11-ére Bethlen Ferencz kastélyába meghivta a három nemzet kiválóbbjait tanácskozásra, azon kérdés felett ha vajjon a barát és Petrovics megmaradhatnak-e hivatalaikban [1]? E két úr szeretett a maga pártatlanságával kereskedni. Igy nem csoda,hogy a királyné még sept. 8-án mentegette magát, hogy a portán a barátot oly gyorsan nem tehette le »nagy dolog az!« Hanem reméli, hogy nem sokára meg lesz — mert sok a hive a három nemzet közt, s az oláh vajda is vele tart [2]).

Annál tevékenyebb volt a barát. Mindenek előtt Mahmudot akarta részére nyerni s nagy fáradsággal kieszközlé, hogy találkozott vele, részére nyerte, s tőle egy mentegetőző levelet küldött a portára: »ellenségei hamisan vádolják őt, ne higyjen nekik ő hatalmassága, hanem fogadja vissza kegyelmébe« [3]). Azután Medgyesre ment s ennek szomszédjában a nagy-ekemezői téren hadait hihetetlen gyorsasággal szaporitá [4]): de egyelőre várakozó állást foglalt el.

Végre Petrovics is összegyűjté ráczait, hadfölkelést rendelt el s meg is indult csapataival. »Nem jó dolga van a barátnak« — irá Salm Nádasdynak [5]). De Petrovics a helyett, hogy gyorsan ellene ment volna — melyhez hiányzott benne az önbizalom — rácz csapataival egyes várakat s az apró kastélyokat: Csanádot, Branyicskát, Alvinczet a barát kedvencz székhelyét s másokat fogta ostrom alá, s részben be is vette, az összecsapást akkorra akarván halasztani, midőn a portára

---

[1]) L. Törvények és Irományok VI-ik sz.

[2]) Bucholtz VII-ik k. 246. l.

[3]) A barát levele a sultánhoz: Pray Epist. II. 370. »imo difficultos admodum nactus sum interpretem Mahmuth, quem summopere rogavi ut apud Magnitudinem vestram proponere vellet quod M. V. se a me non averteret.«

[4]) Ostermayer krónikája (Fundgr. I. 39) s Verancsics VII. 103-ik l. Heremitam . . . esse Megyiessii cum suo milite.

[5]) »Fratri Georgio gehet es in Siebenburg nicht wohl« Pray Epist. Proc. II. 207.

s az oláh vajdákhoz küldött követei török-oláh csapatokkal meg fogtak jönni [1]).

Ez alatt, september utolsó napjaiban, egy uj csausz [2]) Ali érkezett az országba. János bég sept. 8-ról irá a királynénak: a szultán kihallgatta az ő s a püspök követeit s a barát minden hivatalát a kincstartósággal Petrovicsra ruházta. A barát követeit pedig kiszolgáltatta az ő követeinek, hogy azokat fogva hozzák haza. Legyen ezután is hű a portához« [3]). Ugylátszik e levelet is Ali hozta magával a fermánokkal a királyfi számára, aranyos zászlóval, kaftánnal s más kaftánnal Petrovicsnak: melyeket Fehérvártt nagy és fényes ünnepélyek közt kézbesitett ezeknek. Petrovics s a királyné reményei ujra feléledtek: Szalánczy János által a budai basa s más követekkel az oláh vajdák segélyét sürgették — de a mint eddigelé tétlenül engedék az erdélyi hadakat a barát nagy-ekemezei táborába gyülekezni, ugy ennél többet hiveiknek összegyűjtésére, a habozóknak megnyerésére egy lépést se tettek.

A barátot ismát határozottsága mentette meg. A mint meghallá, hogy Ali Brassóba érkezett, értesitette ezt, hogy ő az adó beszedésével van elfoglalva, jöjjön hozzá. De Ali a királynéhoz ment — s most a barát hajlandónak mutatta magát hozzá menni. De már késő volt: végezvén dolgát a királynénál visszatért Stambulba [4]).

---

[1]) Verancsics Oláh Miklósnak VII. 108-ik l. »Fertur aliud nihil agere quam ut dies et vires terere in castella quaedam, qui etiam si adimentur parum sint et ei allatura emolumenti, et Heremitae detrimenti.«

[2]) Tinódy Budaynál II. 341. l.

[3]) Bucholtz VII. k. 247. l. Tinódy is (u. o.) emliti ezt:

»Megküldé az asszonynak az ország követit,
És a Fráter Györgynek a két fő szolgáit,
Ő kezébe bizá azoknak életít
Akar elbocsássa vagy megállja boszuját.«

[4]) A barát levele a szultánhoz Pray i. h. 371. l. »Quare si negotiis occupatus essem, quo minus ad ipse venire possem, quod ipse ad me venturus esset, quod cum mihi ostendisset pauper ego . . . feci ipsum rogari ut adventum suum accelerare vellet.« . . . »Quod quam primum intellexissem non tardavi, sed statim me in viam dedi« stb. A barát azt mondja, hogy Ali, őt megerősitő levelet hozott magával. Ha ez való, Ali-

Itt már egy veszteni való percz sem volt, s a barát Ali magatartásából tisztán meggyőződhetett, hogy ennek követsége vészthozóvá lehet rá nézve. Csak egy menedéke volt: létrehozni a békét addig, mig az oláh hadak be nem törnek, mig a budai basa segélyt nem ad Petrovicsnak. Ferdinánd gyűjtött ugyan hadat a Tisza mellé, melynek vezére Salm volt, s ennek legtermészetesebb feladata lett volna visszatartani a budai basát, de e hadak Szolnok ujra épitésében akartak védbástyát emelni a török ellen s a barát egyenes megsegitésével, nehogy békeszegést kövessenek el, késtek — erre a barát, jól tudta, nem támaszkodhatik. Ő hát sept. 29-én eke-mezei táborát — mely 24,000, bár alig egy negyedében használható harczosból állt — a még sokkal csekélyebb s egy pár ezer ráczból álló őrség által védett Fehérvár ostromára vezette [1]).

Eleinte csak körülzárta, utóbb lövetni kezdé a várat. Az ország kétfelé volt osztva: a terület, mely Kolosvár, Megyes, Küküllő, Deés és a Nagy-Szamos közt feküdt, a barátnak, a többi a királynénak hódolt — s ez szerencse volt a barátra nézve, mert a királyné hiveitől el volt zárva. Próbált is a királyné országgyűlést hivatni össze, de leveleit a barát elfogdosta s betiltá megtartását: »nem fogna ez több jót hozni az országra mint az előbbi országgyülések, melyek nevelték a szakadást« [2]).

Az ostrom már hetek óta tartott, mire a barát megtette a békére az első lépéseket. October derekán tábori országgyülést tartott, mely három ezer embert ajánlott fel neki [3]) s a

nál két egymással ellentétes levél volt — mi nem volt szokatlan portai eljárás.

[1]) Ostermayer kronikája i. h. Verancsics Nádasdynak 1550. oct. 12. sept. 27-ről irja: »Heremita obsedit Albam 27 die mensis hujus cum 24000 hominibus. Ex iis equites sunt 16000, pedites 8000, sed qui ejus stipendia merentur quatuor duntaxat censentur equitum esse millia, pedites mille.« S ugy alább: »si igitur nos in opinione seruandarum induciarum jam suscepta et vulgata, perseverabimus, et Turca in Transsyluaniae fortunam debacchabitur, quam pudendae quam damnosae sunt nobis induciae.« 244. l.

[2]) Verancsics munkái VII. 121-ik l.

[3]) A nagyszebeni jegyzőkönyvekben olvassuk: Percepta: in die Festo Luce euangelistae cum dominus Thesaurarius castra penes Albam

három nemzet részéről követeket küldött a királynehoz, »kéri adja ki a királyfit, hogy esküdjenek meg neki ujonan.« A királyné természetesen tagadó választ adott, de az alkudozás meg volt kezdve — s miután sem Szalánczy követségének eredményéről s a török hadakról nem jött biztos hir, sem Petrovics nem volt képes nagyobb erőt összevonni, a királyné elcsüggedve hajlandóvá lett kiegyezni. A rendek közbevetésére meg is köttetett a béke a következő feltételek alatt: a barát bánjon a királynéval ugy mint ennek rangjához illik; elégitse ki a törököket, béküljön meg Petrovicscsal s közösen munkáljanak a királyfi javán. A királyné pedig birja rá a török hadakat, hogy az országot hagyják el. Aláiratván a pontok, a barát bement a várba s könyezve borult a királyné lábaihoz:

»Reá nézvén asszony sirva neki mondja:
Ha János király jó voltát nem gondolja,
Avagy Istenét s ő fiát gondolja,
Kit testamentomba király neked ajánla« [1]).

Nehány napot vig lakomák közt töltének el, azután a barát Enyedre vette utját [2]), sergeit elbocsátván [3]).

VII.

De a barát fejéről a veszélyt a fehérvári béke épen nem háritá el. Különben is e békét csak az ő gyors elhatározása s merész fellépése csikarta ki a királynétól, ennek kedve ellenére s Petrovics élhetetlenségének világos bizonyságául. Mert Izabella egészen el volt csüggedve s nem várta, nem remélte, hogy

haberet, illicque essent domini Regnicolae Trium nacionum, offerrent que domino Reuerendissimo tria millia gencium ibi domini Saxones pro mille gentibus obtulerunt domino reuerendissimo fl. 3000.

[1]) Tinódy Budaynál i. h. Forgács itt egészen őtet követte — s előadását összevetve Verancsics egykoru leveleivel s Ostermayerrel (Munkái VII. 140. 156 sat.) egészen tényhűnek ismerjük fel, mert az valóban nem egyéb mint rimekbe szedett kronika.

[2]) Ostermayer i. h.

[3]) Bátho ry Nádasdynak (Pray Epist. II. 221.) »Thesaurarius . . . facto cum regina foedere gentes quas contraxerat dimisit.« Verancsics egyik levelében azt irja, hogy midőn a barát Fehérvárt ostrom alá fogta a királyné Szász-Sebesbe ment »deserit Albam Juliam ut urbem inbecillem parvo cum praesidio et concedit Saxo Sebesum.« Munkái VII. 156.

meg fog segittetni [1]). Pedig akkor már három felől közelgettek a segély sergek: a moldvai vajda öcscse az ojtózi szoroson át a Székelyföldre nyomult, rabolva, dúlva, égetve s nov. 2-ára már Bereczkig hatolt; a havas-alföldi vajda a veres-toronyi szoroson át Szebennek vette útját, s Kászon a budai basa a Marosvölgyén át nyomúlt előre oly gyorsan, hogy october 22-ike körül Lippánál táborozott. E három sereg Fehérvár alatt volt találkozandó s a barát fejére végcsapást mérendő [2]).

Mint mindig, most is gyorsan határozott a barát. Enyedről kis, alig 700 emberből álló csapatával Tordára ment. Mint a legnagyobb veszélyek idejében szokás volt, körül hordoztatta a véres kardot: haladéktalanúl siessen minden fegyverfogható táborába Vásárhelyre [3]). Az alatt a Tordán levőkkel tábori gyűlést tartott, s ezzel felhivatta a királynét, hogy a török, oláh hadak visszatérésére tegye meg a szükséges lépéseket [4]). azután nyomon Vásárhelyre ment, a székelyekkel csatlakozandó [5]).

---

[1]) Verancsics egyik levelében (Munkái VII-ik k. 148. l.) azt irja, hogy a királyné a béke-okmányt három nap mulva visszaküldte a barátnak, »adjecto respuere se ejus obsequia, partamque secum paulo ante concordiam nolle habere ratam.« E tényt igy semmi adat sem igazolja, sőt néhány héttel később maga is eltérőleg irja le (156-ik l.) Verancsics ezenkori levelei használásánál nem kell feledni, hogy ő messze volt Erdélytől, a hireket nem mindig első kézből kapta, néhanapján napi pletykákat is ir, nemcsak napi eseményeket, s hogy már ekkor némely dolgot elfogult szemüvegen át néz. Az egészben csak annyi volt, hogy a királyné, ki különben is nem szivesen békélt meg, tett egy próbát hatalma megszilárditására.

[2]) Salm már oct. 24-ről irja: »Bassa budensis cum copiis suis ad duo milliaria progressus est versus Lippam« Pray Epist. Proc. II. 219. L. továbbá Verancsics levelét VII. 149. s 150. ll. Ostermayer kronikája 40. l. s Székely Kronika 14. l.

[3]) Verancsics i. h. 147. Pray Epist. II. 221. l. U. o. 220. l. közölve a barátnak Torda oct. 29-ről Báthoryhoz irt levele, melylyel ezt segélyadásra szólitja fel.

[4]) Török-Magyarkori Államokmánytár I. k. 4. l. (»Convocatis igitur regni ordinibus« irja maga a barát.) Pray Epist. Proc. II. 227.

[5]) Verancsics VII-ik k. 149. »quo (t. i. Vásárhelyre) ipse quoque abierat, indeque paucorum dierum spatio coacto populo et milite mercenario« stb.

E perczben az ország érezte, hogy a megmaradás a barát táborában van, nem Petrovics ráczainál, ki rokonszenvüket különben sem birta, nem Kászon törökjeinél. Miként Pompejus lábai nyomában, az övében is dandárok termettek, az ő ügye már a hazáé volt s gyalog, lóháton mindenki hozzá sietett: néhány nap mulva 50,000 ember felett tartott szemlét, melyet Szász-Sebes alá vezetett, Kemény Jánost a Székelyföldön táborozó s Kendefi Jánost a Verestoronynál betört oláhok ellen küldvén [1]).

Merészsége, gyorsasága most is meglepte a királynét, ki rémülten Diod várába menekült. Irt ugyan ez Kászonnak, s levelét követekkel és a nála levő Mahumet csauszszal el is küldte hozzá: hogy a béke meg van közte és a barát közt, ez hűséget, engedelmességet fogadott — térjen hát vissza, de más felől betiltá, hogy a hádak a baráthoz gyülekezzenek [2]) a tordai országgyülésből küldött követeknek kiadta a választ: maradjanak meg az ő s a fia hűségében, s.ne hozzanak nyilvános veszélyt az országra azzal, hogy a barátnak engedelmeskednek — mert a budai basa csak igy fog visszatérni, szent Márton napjára — nov. 11. — maga hirdetett országgyülést — mely azonban elmaradt [3]).

Kászon a királyné felszólitását november elején illyei táborában kapta. Ugy látszik első dühében miről sem akart hallani, mert Szalánczyt a királyné követét, ki táborával jött, lánczra verette s nov. 2-án még azt a választ adta ki: csak ak-

---

[1]) Verancsics i h. s vele egyezőleg Tinódy Budaynál II. 342. Ez utóbbi 60,000-re teszi a barát hadát.

[2]) Pray Epist. II. 221.

[3]) Török-Magyarkori Államokmánytár I. k. 4-ik l. Ostermayer i. h. 41-ik l. »Martini hat die Königin die 3 Nationen beruffen lassen und die vor nechsten aus der Städten von Cron sind geschicht worden . . . da sie aber bis Medwisch kommen haben sie vernommen dass der Landtag verhindert.« A nagyszebeni jegyzőkönyvekben olvassuk: 3 Novembris Misso Joanne Literato ad Dominum Thesaurarium causa congregacionis a Regina Thordae indictae pro informacione accipienda expensi den. 80. Eodem die misso Petro Lugossy Thordam pro ordinando hospicio pro dominis illuc euntibus expensi fl. 1. den. 67. 4 Novembris misso Petro Hopner versus Dyod ad Reginam cum literis, racione congregacionis Thordensis Expensi den. 50.

kor fog visszatérni, ha a várakat, kamarákat mind átadják a királynénak s fiának, külföldi fejedelmet nem ismernek uroknak s a baráttól elszakadnak [1]). De a barát váratlan sikere feltételétől elállásra kényszeríté: ennek vezére Varkocs Tamás megverte Cserepovicsot, a Petrovics vezérét s a bán várait egymásra foglalta, Török János, egy Dévaig előhatolt török csapatot megugrasztott, Kemény János egy fényes diadallal a moldvai vajda öcscsét kiszalasztá az országból, s a verestoronyi csapat is visszatakarodott. Kászon attól tartva, hogy Cserepovics, s a barát a szűk Maros-Völgyben két tűz közé zárják, elfogadta a királyné mentségeit s biztosításait és visszatért Budára [2]).

Török, tatár, oláh kitakarodván az országból a barát is haza bocsátá a hadakat, s András napján — nov. 30-án — Fehérvárra ment, hová a királyné is visszatért Diodból. Ismét megbékéltek, s könyek közt — ez ugy látszik könnyen állt nálok — ölelték meg egymást. A barát azután a szultán követét — ki a királynénál volt — haza bocsátá, s hogy a szászokat a nehéz napokban tanusított hűségökért megjutalmazza, Szász-Sebest (melyben 1540. óta mindig királyi várnagy volt) visszaadta s maga Váradra vette útját [3]).

VIII.

Hogy a török a szenvedett kudarczért ne igyekezzék boszút állani, hogy a kibékülés Izabellával őszinte és tartalék nélküli volna, hogy megbuktatását Petrovics ne venné ismét

---

[1]) Török-Magyarkori Államokmánytár I. 5-ik l.

[2]) »Qui — t. i. Kászon — cum per exploratores in tuenda patriae libertate nos unanimos esse cognovisset, veritus locorum quorundam angustias et ne a nostris includeretur tanta celeritate iediit ut fugae similem in omnibus discessum exhiberet«: irja maga a barát, Pray Epist. Pr. II. 226. Verancsics lev. VII. 149 s 157. Ostermayer 41. s 42. ll. »Der Schatzmeister ist auf dieTurken gezogen und sie also umlagert dass nicht wären davon kommen. Es hat aber die Königin weil sie sie geruffen, beym Schatzmeister erhalten dass er sie mit Frieden hat ziehen lassen. Kemény Jánost Pray Epist. Proc. II. 227. Kendynek nevezi.

[3]) Ostermayer kronikája i. h. 42-ik l. . . . »ist der Schatzmeister bey der Königin nach Weissenburg kommen Andreae Apostoli, und in

munkába: sokkal élesebb látásu volt a barát, hogy sem ezek iránt csak perczig is csalódásban ringatta volna magát. Ő azért ment Váradra, hogy a Nyir-Bátorban kezdett alkudozást befejezze — tudván, hogy Erdély átadásának ügyét a német birodalom augsburgi gyülése is tárgyalásba vecndi [1]). Épen ezért Váradra 1551. jan. 20-ára összehivta a magyarországi és erdélyi rendeket, jan. 22-én maga is bement közibök s eléjök terjeszté a fenyegető veszélyeket, melyektől sem ő sem a királyné nem elegendők megvédeni a hazát. Más urat kell keresniök ki ezt megtehesse, mert ha Petrovicscsal mindnyájan törökké akarnak is lenni ő olyan urat keres, ki az országot keresztyénül tartja meg [2]).

Ez úr, mindenki érti és érzé, nem más mint Ferdinánd. S a váradi előterjesztés csak előzménye volt annak, mi nehány nap mulva bekövetkezett: a diószegi egyezkedésnek.

Febr, 3-án tartatott az meg: Ferdinánd biztosai a meghalt Salm helyett kinevezett Teuffel Rézmán és Báthory Endre voltak [3]). A barát három dolgot kivánt: láttassék el a királyfi tisztességesen s a királyné jegyajándéka készpénzben adassék ki; továbbá erős hadat tartson Ferdinánd készen s végre haladéktalanul foglalja el Erdélyt s annak várait helyezze jó karba. És ezen kivül külön jelentésében utasittatni kérte Báthoryt s a többi kapitányokat, hogy mihelyt ő szükségét látja, ezek sergeikkel hozzá csatlakozzanak [4]).

Épen ezen napokban febr. 9-én két csausz érkezett Fehérvárra a királynéhoz. Akkor már össze voltak hiva a rendek febr, 22-ére Fehérvárra [5]), s a kitüzött időre összegyültek.

Freundschaft mit einander vertragen und gekusst und weinen.« V ö. Tinódyval i. h.

[1]) L. Ferdinánd előterjesztését Károlyhoz 1550. decz. 14 s ágostai rendekhez decz. 16. Brüsseli Okmánytár II. 238 s 244 ll.

[2]) Fraknói Országgyülési Emlékek. III. k. 381-ik l.

[3]) Tinódy is mondja: »Diószegen két urral végezé ő dolgát.«

[4]) A biztosok és a barát jelentései Ferdinándhoz 1551 febr. 4-ről Pray Epist. II.

[5]) A szebeni számadásokban olvassuk a. a. 1551 az Erogaták közt: »Februarii misso famulo Clementis in sedes superiores cum literis Reginae, cum diaetam indixisset ad dominicam Reminiscere (febr. 22.) Expensi den. 50.

A rendek megjelentek a királyné előtt: »azért hivattuk kegyelmeteket, mert a hatalmas császár követei — egyikök Ali csausz volt — nálunk vannak s a rendekhez is hoztak levelet. Hallgassák meg tehát nagyságtok kegyelmetek őket.« A rendek kivánatára a követek megjelentek köztök. Ajánlották a császár kegyelmességét s kérdezék: »hivek vagytok-e a királynéhoz és királyfihoz?« — »Hivek vagyunk,« mondák a rendek. — »Ugy hát — folytaták — esküdjetek meg.« — »Van-e még más izenete is a hatalmas császárnak?« kérdék a rendek. »Igen, felelék a csauszok, az adót emeljétek fel ötven ezer aranyra, adjátok át Becsét a szörényi szancsáknak s ennek fejében a hatalmas császár a Dunáig terjedő földet s a Tiszáig terjedőnek felét a királyfinak adja, sőt még többet is fog neki adni s királylyá is koronáztatja és minderről hitlevelet ad.« Aztán felsorolá a követ, hogy ő csak öt napot akart Fehérvártt tölteni, s már tizenhárom napja hogy itt van. A hatalmas császár pedig csak ugy adta vissza tisztségeit a barátnak, hogy a királynét és fiát igazán szolgálja. »Én, végzé szavait, tovább nem maradhatok itt, a hatalmas császár lova már fel van nyergelve, ugy végezzetek, hogy a mit határoztok tőlem izenjétek meg,«

---

16 Februarii Misso Georgio Theurek uersus Albam ad Reginam ex parte Dietae Celebrandae Expensi den. 50.

21 Februarii Euntibus Domino Magistro Ciuium Judice Regio et Georgio Cnoll in dietam Albensem Expensi fl. 31 den. 48 Vectori pro vectura fl. 4. — Ali csausznak Brassóban tartózkodásáról Brassó városa számadási könyveiben következő igen érdekes adatok vannak följegyezve, ad annum 1551: Dominica ante Fabiani (jan. 18) Valentino Thot cum literis Ali Chaus ad dominum Thesaurarium Waradino misso expensi fl. 5. Eodem die venit huc in ciuitatem Aly Chaus cum octo famulis, mansitque hic dies 5 super quo in libere expensio tento insumptum esti valens fl. 6 asp. 24½ Cui feci parari vnum balneum et dedi balneator, asp. 25. Joanni Beleny, qui fuit coquus ejus solui asp. 25. Francisco Schonkabonk hospiti eius solui causa hospicii ejus dati fl. 1. Coacti sumus cum eo mittere usque Cibinium vt eum deducerent famulos 7 qui emanserunt dies 7 merces fl. 3 asp. 46. Expense ipsorum fl. 4. Idem duobus curribus est ductus Albam usque ad Majestatem Reginalem merces dierum 13 fl. 5 asp. 49. Expensae vectorum fl. 6. Gregorio famulo vigesime, qui literas ipsius Aly Chaussy duxit Albam ad Majestatem Reginalem expensae fl. 5 asp. 25 Media merces eorum dierum octo asp. 16.

A csausz távozása után a királyné biztositá a rendeket, hogy elhatározásukra ő nem akar nyomást gyakorolni, »de gondolják meg, hogy nincs más hazájuk Erdélyen kivül.«

E követelésekkel szemben a rendek halasztásban kerestek menedéket. Csak teljes országgyűlés végezhet — mondák — ily fontos dolgokrúl. Vesse hát a királyné magát közbe, hogy Ali maradjon ott, addig mig az egyetemes gyűlés összeül s a helytartó és temesi bán is megérkeznek — a másik csausz menjen vissza.

Hallani sem akartak erről a csauszok, habár a rendek ez ügyben több izenetet váltottak is velek. Végre a rendek és a két csausz ismét a királyné előtt jöttek össze, de ezek ott hajthatlanok maradtak. Oly hireket kaptak — mondák — Magyarországból, hogy a német Erdélyre akar törni, nekik pedig vissza kell sietniök, hogy a szultán hadai megelőzhessék a németeket [1]).

A rendek pedig bemutatták a királynénak végzéseiket:

»Készek a rendek a hatalmas császár akaratjához képest hüségüket a királynéhoz a csausz előtt is kijelenteni, s megköszönni neki, hogy a királynét és fiát uralkodójuknak ismeri el.

Kérik a királynét: intézze el a csauszszal, hogy az adó maradjon a régiben, ha pedig ez nem lehetne, az adóemelés ügye halasztassék közönséges gyülésre, hogy ne mondhassák, hogy a többi rendek tudta nélkül intézkedtek.

Határozzon ő felsége Becséről ugy, mint az ország és a királyfi java kivánják.

Mindenik nemzetből két-két tanácsúr marad a királyné mellett a közelebbi országgyülésig, kikkel határozzon az ügyek felett.

A kincstartóhoz menjen a három nemzetből három követ: híre jár, hogy ő német uralkodást akar az országra hozni. A rendek ugyan nem hiszik ezt, de ha csakugyan ez volna a szándéka, kérjék meg, hogy hagyjon fel vele, mert ők

[1]) L. Törvények és Irományok VII. sz. V. ö. Báthory András tudósitását e gyülésről, Pray Epist. Proc. II. 245-ik l. A kit Báthory Holy csausznak nevez, nem más mint Ali csausz.

ke[illegible] a [illegible] s [illegible] nem akarnak elválni. És hivják meg, hogy c[illegible] jöjjen be a királyné szolgálatára, de sereg nélkül.

Az országgyülés napját tüzze ki a királyné, de akkép, hogy a magyarországiak is eljöhessenek, s ha lehet, tartassék az Tordán.

Kérik, hogy ezen országgyülésre a karan-sebesiek is hivassanak meg, Petrovics csak a köztük fenforgó viszály kiegyenlitésére.

Ha ezen idő alatt az országot had támadná meg, a szükséghez képest mind a három nemzetből üljenek fel a hadak s oda menjenek, a hova a királyné rendeli [1]).

A gyülés még akkor kitüzetett: marcz. 12-ikén, s minden 16-ik jobbágy fegyverbe szólittatott [2]). Nem sok idő mulva a királyné udvarnokától Pytartól kisérve Ali Brassón át hazament [3]),

---

[1]) Törvények és irományok VIII. sz.

[2]) L. Törvények és Irományok IX. sz. Ostermayer kronikájában e gyülésről olvassuk: »In diesem Jahr hat die Königin einen grossen Landtag ausschreiben nach Weissenburg, weil aber der Schatzmeister nicht kommen, ist nichts ausgericht worden, sondern bis auf ein andere Zeit aufgeschoben worden.«

[3]) A brassai számadási könyvekben Ali visszatérésére vonatkozólag olvassuk ad a. 1551: »Dominica Judica (marcz. 15) uenit huc Petrus Pytar familiaris reginalis Maiestatis mansitque hic usque ad diem tercium, cui misi dono quater pisces, polygna, albos panes, vinum fl 1 asp. 36. hospiti solui causa hospotii asp. 12. Per hunc Petrum Pytar misimus Aly Chausi sex paria Rhedarum wulgo sylen asp. 45 Et 4 currus fl. 1. Vnum lectum et unum saccum ad lectum, constat fl. 3 asp. 6. Vectori qui eum duxit usque Rosnyó dedi mercedem asp. 10. Misimus cum eo 3 famulos cum tribus equis usque ad Myrche Waivodam expensae ad dies 12 fl. 3. Merces ipsorum ad dies 12 fl. 2 asp. 48.

In vigilia Pasce (marcz. 29) redijt petrus Pytar a domino Mirche Waywoda, cui ter misi donaria unum agnum, carnes, pisces recentes, panes albos et 6 cantaros vini facit asp, $43^1/_2$ unum tapetum est ei muneri datum constans fl. 4. hospiti pro hospitio asp. 12. pro refectione vnius Kochy asp. 14.

Feria sexta post pasca (april 3) Alyk chauz cum petro Pythar cella (*sic*) cum vasculis honoris intuitu fl. 3.

Feria secunda post dominicam misericordia (apr. 13) panni Wratislawensis vlenas 12 ad Kochy Alyk chauz fl. 2 asp. 27.

IX.

A barát kezdetben ugy volt értesülve, hogy az Izabellához érkezett csauszok küldetése barátságos természetű [1]). De a mint a Fehérvárról érkezett tudósitások az ellenkezőről győzték meg: a mint meghallá, hogy az új országgyülés határideje azért szabatott oly rövidre, hogy ő arra be ne mehessen [2]) s főként mihelyt a gyülés végzéseit megkapta, elhatározá, hogy másnap — marcz. 10-én — beinduland Erdélybe. Sürgetően kérte Ferdinándot, hogy ne halaszsza elhatározását. Ő azon lesz, hogy a rendeknek lehetetlenné tegye az összeülést s szétoszlassa őket: de a dolog fontos, nagy erőt, sok költséget kiván. »Az istenért segélje felséged a jól indult dolgokat, míg idő van rá és alkalom.« És esengve kérte, hogy küldjön mennél előbb hadakat — ő meghagyta Báthorynak, hogy sergeit indítsa Erdélybe [3]).

Csakugyan kezénél levő csapataival rögtön elindúlt a legrövidebb útat választva Kőrösbánya felé, mely azonban a legroszabb is volt. Ez út csaknem veszélyessé vált rá nézve: kocsija egy pataknál felfordult. Barátai ezt rosz jelnek magyarázva kérték, hogy térjen vissza: »az én sorsomat, mondá nyugodtan, az égben vezérlik, kocsija biztos úton halad, vezére pedig csalhatatlan« [4]). Pedig ez út csakugyan válságossá lett — s még ez év eltelte előtt halálba vezette.

---

[1]) Fráter György Nádasdynak, Várad 1551 febr. 23-ról irja: »Duo Caesaris nuncii apud Reginam sunt, qui benignius nunc quam ante loquuntur, cumque nocere non potuissent ultro nunc in magistratu me volente Caesaris esse confirmant, quantum autem istis credendum est egre video.« Ered tije a m. k. kamarai levéltárban.

[2]) L. Törvények és Irományok IX. sz. Tinódy is hasonlót emlit. (Budai Lexicon II. 650-ik l.)

»Asszony parancsolá Enyeden gyülnének,
Barát ott ne lönne, minden jót végeznének.
Akkor a barátnak megizente vala:
Többé szolgálatját venni nem akarná,
Barát békével tisztivel laknék Váradba.«

[3]) L. Törvények és Irományok X. sz.

[4]) Bechet: Histoire du ministere du Cardinal Martinusius. Paris 1715. 269-ik l. »Que sa destinée etoit conduite dans le Ciel sur im char,

A gyülés ez alatt kihirdettetett Enyedre s marcz. 15-én megnyittatott [1]). Tábori országgyülés volt: a menyiben a rendek csapatokkal jelentek meg [2]). A királyné a barát letételét, elitéltetését kivánta: »tekintsék — mondá — fiának gyenge korát, kit ők királyukká választottak s ki vele együtt arra van kárhoztatva, hogy a dalmata barátot szolgálja« [3]). Bármily hatást is tettek az özvegy nő szavai, könyei, enyire nem voltak hajlandók menni a rendek: ők a béke helyreállitásán s nem a szakadás gyógyithatatlanná tételén munkáltak [4]). Napok óta tartott már a tanácskozás főként a barát ügye miatt, melyben a rendeket a királyné nem birhatá kivánata elfogadására: ezek közvetitőleg kivántak szerepelni [5]).

Végre jött a hir, hogy a barát közelg sergével: s a királyné a rendek marasztása daczára rémülten szaladt Fehérvárra: »dolgai szólitják oda, mondá, de a rendek ne távozzanak addig, mig az előterjesztések felett nem döntöttek«. S csakugyan mielőtt Enyedre érkezett volna a barát, a rendek meghozták az articulusokat.

»A királyné, kinek távozása miatt más ügyekben nem határozhatnak, e végzéseket a közelebbi közönséges országgyülésen erősitse meg.«

---

dont rouë etoit sure, et le conducteur infaillible.« Bethlen I. k. 481-ik l. »nihil mihi cum terrestri curru, cum habeam coelestem« szavakat adja szájába.

[1]) A nagyszebeni jegyzőkönyvekben olvassuk: Erogata a. a. 1551. 4 Marcij Misso Anthonio in sedes superiores ratione Comitiorum in Enyed celebrandorum expensi den. 50.

[2]) Tinódy mondja i. h. »Királyné asszony siete szép sereggel gyülésbe Enyeddé.« Ostermayer is mondja: »daher ist H. Hont mit 200 Drabanten verreist.«

[3]) Bethlen Farkas 4-ik könyv 476. s köv. közli a beszédet, mely valószinüleg nem volt ugy elmondva, de a mely egészen megfelelt a helyzetnek.

[4]) Bethlen szerint i. h. elitélték »Statimque ibi ex senatus consulto Monachum magistrato abdicant, perduellionis damnant.« De Bethlen téved: a végzések ellenkezőre mutatnak s Ostermayer is ezt erősíti meg: »was die Königin am Schatzmeister begehret, ist nichts draus worden.«

[5]) A nagyszebeni regestákban olvassuk a. a. 1551. Erogata: 22 Marcij misso Benedicto literato in diaetam Enyediensem inde Albam

Kérik, hogy a portai követséget ő felsége saját, a királyfi s a helytartó nevével küldje be a portára, az oratorok adják elé az ország mentségeit, hogy az adót miért nem szolgáltatták be hamarább, s könyörögjenek a portán, hogy a hatalmas császár az adót ne verje fel.

Minthogy ezen gyülésre a magyarországi urak nem jöhettek el, szent György nap után 15 nappal a királyné által közönséges országgyülés lesz hirdetendő, melyre mindenki köteles lesz megjelenni, s hol a királyné és a királyfi sorsáról s az ország megmaradásáról végezni fognak.

Az adó már két év óta nem levén a portára megfizetve, minden kapu után 99 dénárt vetettek ki, mely maj. 18-ig — akár lesz akkor országgyülés, akár nem — be lesz szolgáltatandó. Mint ez előtt, mindenik nemzet a maga részéről subsidiumot szavaz a királynénak s a helytartó fizetését is megszavazták [1]). Minthogy pedig az adót kölcsönből kell fedezni, az adószedők mellé biztosúl kinevezték Kóroghy Mártont, ki a királyné 4000 forint subsidiumát, melyet a nemességtől kap s a barát fizetését kiadja: de kérték a királynét, hogy egyélre e pénzből ne utalványozzon. Ezeken felül portánként még 25 dénárt szavaztak meg.

A karansebesiek s lugosiak és Petrovics közt fenforgó egyenetlensége — a bán t. i. felprédálta, s még török erővel is fenyegette azokat — a közelebbi gyülésen fog elintéztetni. Az ügyet az ország a királynéval s helytartóval akkor fogja

---

in lite Kyzdensium Expensi fl. 5. Tinódy is mondja i. h. »A királyné asszonyt kezdik engesztelni« s viszont alább: »Ime egy hétig Asszony vala bánatba, semmi végezés lőn gyülésbe.«

[1]) «Allein — mondja Ostermayer i. h. ez országgyülésről — ein grosser Zins ist angeschlagen worden. Denselbigen ein jedes Theil, als die Königin und Schatzmeister hat haben wollen. NB. Dieses Zins ist der Königin übergeben worden, so zu Enyeten ist angeschlagen worden. Az adó csakugyan mindkét részre meg lett fizetve. A nagyszebeni kiadási könyvekben a. a. 1551 olvassuk: »25 May: ad taxam flor. XVI. mille in diaeta Enyediensi super Saxonum Uniuersitatem ordinatam Dominus Magister Ciuium Contribucionem quae ad Ciuitatem Cibiniensem et septem sedes cedebat, partem Reginae partem domino Reuerendissimo administrandam expediuit fl. 6784.

elintézni: addig adja vissza a bán az elfoglaltakat és elraboltakat [1]).

E végzések élesen mutatták a rendek habozását s ingadozását: már oly határozottan mint a mult évben nem mertek a királyné mellé állani, s még kevésbbé elitélni a barátot. A királyné gyengesége, Petrovics tehetetlensége, a mult évi kudarcz óvatosokká tette őket: hisz eddigelé is minden viszály compositióval végződött. Nem volt-e okuk hinni, hogy most is ugy lesz? Pedig vonzalmuk a királyné felé hajolt, s mire a barát Enyedre ért, onnan már többen elvonultak: akkor pedig, mond egy franczia életirója »jelenléte szétűzé e gyülekezetet mint a nap megjelenése eloszlatja a könyü ködöt, mit ez éj hűse a láthatárra von« [2]). De az enyedi kastély melyet az országgyülés ideiglenesen a királynénak adott át — továbbra is ennek vezérei Balassa Menyhért, Kendy Antal és Kendy János kezén maradt [3]).

X.

A barát ismét békés úton akarta a viszályos ügyet elintézni: apr. 10-ére Segesvárra országgyülést hirdetett. A gyülés nem volt népes — mert a királyné eltiltá a rendeket a megjelenéstől — főként a szászok hiányzottak s a barát sürgetőleg inté őket a megjelenésre [4]). E gyülésből a három nemzet követeket küldött a királynéhoz, hogy békéltesse ki a baráttal: de a követek tagadó válaszszal tértek haza. E gyülés alatt egy csausz is fordult meg nála: hivatalában meghagyja

---

[1]) Törvények és Irományok XI. sz.

[2]) Bechet: Histoire du Martinusius Paris 1715.—269-ik l. »sa presente dissipacet grand assemblée« sat. Hogy a barát Enyedre ment említi Bethlen Farkas is (I. k. 481. l.) de a mit ő mond: »ubi primum orare Status, et Ordines Regni ut abrogare decretum contra se latum vellent« stb. nem való, mert nem is volt eltörölni való.

[3]) Szeredai Notitia Capituli Albensis 171-ik l.

[4]) A nagyszebeni számadási könyvekben olvassuk a. a. 1551. az Erogaták közt: »10 Aprilis misso Benedicto Literato ad Segesvár in dietam propter lites certas ubi cum diucius maneret, date expense fl. 10.

13 Aprilis misso Georgio Theurek ad Reginam cum literis eo quod Dominus Reverendissimus XII personas in dietam Segesvariensem vocauerat expensi den. 50.

ugyan a porta, de ugy, hogy a királynéval értsen egyet [1]). A gyülés maj. 8-ára Vásárhelyre — tehát ugyan azon napra, melyre az enyedi gyülés — közönséges országgyülés tartását rendelé el, melyre mindenki hütlenség büntetésének terhe alatt tartozik megjelenni [2]).

A szakadás és gyülölködés nagyobb volt mint valaha, a kérdés békés megoldására a barát nem is gondolhatott: mert már a királyné párthivei is Kendy Antal, Bánk Pál nyiltan kezdettek izgatni [3]), s ő Segesvár april 27-ről már sürgette Báthoryt, hogy ezer gyaloggal, ötszáz lovassal siessen az országba [4]).

XI.

A versengők által egy és ugyanazon napra kitüzött országgyülés határidejének elérkezése előtt határozott fordulat állott be az erdélyi ügyekben. Ferdinánd 1551. marcz. 30-án kinevezte biztosait: Nádasdyt, Báthory Andrást és Herberstein Zsigmondot, hogy Erdély és a magyarországi részek átvétele ügyében teljhatalommal egyezkedjenek Izabella királynéval, Martinuzzival, Petrovicscsal, és ezen országrész rendeivel [5]). A biztosoknak adott utasításban ezek kielégitésének módozatait is felsorolta, mely a nyir-bátori egyezkedés alapján volt megtörténendő: a királyné és királyfi is biztositott jövedelemmel szileziai herczegségeket kapnak, s a királyfi eljegyeztetik Ferdinánd leányával. Erdélyt a barát és Báthory András mint vajdák igazgassák, a barát azon felül esztergomi érsekké és bibornokká fog kineveztetni. Petrovics birtokában marad

[1]) Ostermayer Kronikája (Fundgruben I. 43-ik l.)

[2]) Lásd alább a tordai végzéseket.

[3]) Tinódy irja (i. h.).

»Vitézek baráttól sokan bucsút vőnek,
Királyné asszonynak hív szolgái lőnek.
. . . . .
Vala bizodalma ezekben asszonynak,
Ellene támada haddal a barátnak.«

[4]) Schuller die Verhandlungen von Mühlbach 19. l.

[5]) Eredetije a magyar kir. kamarai levéltárban hártyára irva. Közölte Pray. Epist. Proc. II. 146. s köv. ll.

mind annak, mi kezén van, csakhogy a hűségi esküt tegye le [1]). Nehány hét mulva — apr. 24-én — kineveztetett a sereg vezére is: Castaldo Baptista, ki spanyol és német csapat élén volt nyomatékot adandó a biztosok alkudozásainak, melylyel az nyomon el is indult. Ekkor már a magyarországi hadak is Báthorban a Meszes alatt, Debreczen közelében fegyverben állottak, várva, hogy Castaldo hadaival egyesülhessenek.

Fegyverkezett a barát is, volt ürügye rá a királyné híveinek magatartásában: egyfelől Petrovics Temes megyében, másfelől Balassa Menyhért és Bánk Pál Erdélyben megkezdték a hadakozást. Fráter György tehát a kitűzött országgyűlést Maros-Vásárhelyre maj. 8-ra mint fegyveresi hívta össze [2]), maga fiatal erővel és fáradni nem tudó erélylyel járván körül hivei és az ingadozók közt s buzdítván őket. Maj. 2-ára Tordára ért, hol megkapta a Herberstein és követtársai levelét, melyben jövetelökről értesítik s honnan még az nap válaszolt nekik siettetve bejövetelöket »a spanyolokkal ő nem maradhat sokáig egy helyen, mert ez minden eredményt könyen ingadozóvá tehetne, s sietni is kell a gyűlésre« [3]).

Az alatt a hadak Tordára sereglettek s ő alkalmasabbnak tartá az országgyűlést itt és nem Vásárhelytt tartani meg. A szászok eleinte haboztak: elmenjenek-e? ne-e? s még a királynéhoz is járattak követeket [4]) de a barát szilárd elhatározottsága hamar irányt adott a kételkedőknek.

Mert itt a barát egész szigorral s mint a királyné Enye-

---

[1]) Pray Annales V-ik k. s 430 s köv. ll.

[2]) A nagyszebeni regestrumban a. a. 1551 olvassuk: Erogata. 4 May Misso Anthonio cum literis Dominorum Regnicolarum convocantibus in diaetam Vasarhelyensem Expensi den. 50. 8 May Missis dominis Martino Weyss et Andrea Byrkner in Diaetam Thordensem una cum Nicolao Schlung Expensi fl. 32. den. 47. Vectori pro vectura dominorum fl. 3. den. 25.

[3]) L. Törvények és Irományok XII. sz.

[4]) A nagyszebeni regestrumokban i. h. olvassuk: 9 May Misso Georgio Bestercey ad Reginam cum literis ad indicandum ex Senatu aliquos in Diaetam missos. Expensi den. 50. Eodem die Benedicto Literato misso Thordam ad Dominos Expensi den. 50. Eodem die misso Thoma Wayda in congregacionem Thordensem ad dominos cum literis Regine. Expensi den. 40.

den annal jóval több eredménynyel lépett fel. A rabolni mindig kész Balassa, Kendy János várkastélyát feldulta, anyját, nejét elfogta, s az adó egy részét lefoglalta [1]: az együtt levő rendeknek ezért rá és az egész pártra ki kelle mondani az ítéletet. Elébb a hunyadiakra, hol elveteműlt hitetlen és rablásból élő emberek fosztogatnak s felszedik a hatalmas császár számára kivetett adót csak azért, hogy a hatalmas császár haragját az ország ellen fordítsák: inkább ezek veszszenek el mindegyig mintsem testvéreiket tovább sanyargassák. Egy más czikk a többiekre is kimondá az ítéletet: »Kik az ellenséget a mult évben nyakunkra hozták s okai, hogy az ország tűzzel vassal pusztult, a hatalmas császár parancsához képest bűnhődjenek mások rettentő példájául«. Hogy a szavak éle Balassa Menyhért, Kendy Antal, Kis Péter és Csáky Mihály ellen van intézve, az akkor köztudomású dolog volt [2].

A maj. 14-én tartott ülésben általános hadfölkelést rendeltek el. Azok kik e gyülésen nem jelentek meg, akár fogadott szolgák akár szabadok legyenek, ha tiz nap alatt nem jelennek meg a helytartó táborában hűtlenségen marasztaltatnak: különben jöhetnek félelem nélkül. A szászok és székelyek fejenként, a nemesek az adó szám szerint tartoznak felkelni s a szászok hozzák magukkal az ágyúkat ősi szokás szerint. De ha a kincstartó a tábort eloszlatná, anélkül, hogy a zavarok okozóit megbüntetné, hivására többé fel ne üljenek. És elrendelék a felkelés módozatait: ugy, hogy a közeli megyék és székek rögtön felüljenek.

A ki a mult gyülésen kivetett adót még nem fizette meg, rögtön tegye le, a ki nem képes rá, tiz nap alatt fizesse meg [3].

---

[1]) Fráter Gy. Nadasdyhoz, Torda máj. 17-én. »Itaque cum jam pace rem componi non posse animadverterem« (Pray II. 256) V. ö. a szultán levelével az erdélyiekhez u. o. 267. l. A barát máj. 12-ről tudósitotta Ferdinándot, ki máj. 25-én válaszol neki, hogy nem örömmel értette »eas violencias, damna ac oppressiones, quas Joanni Kendi interim tum D. sua in Comitiis Thordensibus esset, allata sunt,« a bécsi cs. k. államlevéltárból.

[2]) L. Tinódyt az i. h. 651. l.

[3]) Da hat der Schatzmeister der Zins zu den Königin übergeben worden, stark gefordert; irja Ostermayer i. h.

A fenforgó háborús körülmények miatt törvényszünetet határoztak, de kit ezen háborús időben otthon vagy a hadban zsaroláson érnek a felett ott a táborban itéljenek.

Enyedről távozzék el a királyné őrsége haladéktalanúl, hasonlag Szász-Sebesből is, s az újon épült várak rontassanak le. Az orvok a korábbi törvények szerint kergettessenek [1]) szét.

Szóban forgott a moldvai ügy is: hova t. i. szent György nap előtt egy csapat, rablás végett beütött. Elrendelék ezek kergetését [2]).

Ez alatt a barát maj. 17-éről ismét sürgette Ferdinánd biztosait, hogy jöjjenek és hadaikat hozzák magukkal. De midőn az országgyülés által kivetett hadak megérkeztek, őket be nem várva egész sergével Fehérvár alá indult [3]).

XII.

A királyné siker nélkül probált hadat gyüjteni a barát ellen [4]): Fehérvár védelmét tehát Vojnics Horváth Ferenczre, Kapitány Pálra, Kis Ambrusra, Pap Györgyre bizván, Balassa Menyhérttel és Bank Pállal Szász-Sebesre ment [5]).

A mint a barát Fehérvár alá érkezett hadaival, rögtön ostrom zár alá vette azt s lövetni kezdé. Maj. 26-áról maj. 28-ára táborába országgyülést hirdetett: »a három nemzet kiváltságairól lesz azon szó; már útban vannak a római király ő felségének követei és sergei is, kik ugy hiszszük királyné ő felségével alkudozásba bocsátkoznak. Mi nem vagyunk képesek magunkra megvédni kegyelmetek szabadságát, de ha képesek

[1]) L. Törvények és Irományok XIII. sz.

[2]) Ostermayer Kronikája 44. l.

[3]) A barát levele a biztosokhoz Pray Epist. II. 255. »Von Cronen sind dem Schatzmeister 200 Trabanten und 16 zu Ross zu geschikt worden. Aus Ungarnland ist ihm auch viel Volk zugeschikt worden« irja Ostermayer i. h.

[4]) »Die Königin hat auch Volk begehret man hat ihr aber nichts geben wollen.« Ostermayer i. h.

[5]) Ostermayer Kronikája 45-ik l. Az e helyen említett Dom Pál másutt Bom Pál, nem más mint Bank Pál.

volnánk sem tennénk kegyelmetek nélkül. Aztán a hatalmas szultán csauszát is haza kell az adóval bocsátnunk« [1]).

Ez nyilt szó volt, mely az ország helyzetét feltárta: s a kitüzött időben összegyült tábori országgyülés tudta, hogy mifelett kell tanácskoznia. A barát felhivta a királynét, hogy egyezkedés — és Petrovicsot, hogy tanácskozás végett jöjjen a fehérvári táborba, az országgyülés pedig Ödönfy Lászlót követség élén a biztosokhoz küldé: ne nehezteljenek, hogy a helytartó személyesen nem mehetett hozzájok, de egy véletlen támadt fölkelés gátolta őt meg abban. Épen ezért, hogy szabadon közlekedhessenek, kell neki Fehérvárt ostromolni, más felől pedig az oda bezárt gonosztevőket is büntetni akarja. De minthogy ez a város káptalan, a hol a hiteles levelek őriztetnek, a támadásban nem fejthet ki erélyt, nehogy pótolhatlan kárt tegyen. A helytartó már régóta azon van, hogy a római király gondoskodjék az elhalt király fiáról, mert inkább akarja az ő védelmek alatt, mint török rabszolgákul látni. Hiszi is, hogy ők (t. i. a biztosok) teljhatalommal vannak ellátva: hogy a királyné és fia méltóságuk szerint elégittessenek ki, s az ország szabadsága biztositttassék. Ugyanis János király halála után megesküdtek a királyfi hüségére s ezt ők kötelesek addig megtartani, mig ő felsége a királyfit ki nem elégiti. A követek különben meg vannak bizva, hogy hüségöket és engedelmességöket ő felsége iránt jelentsék ki: s jövetelöket a kincstartóval együtt epedve várják [2]).

A követséget jun. 4-én kolosvári főhadiszállásán fogadta Castaldo, kik az ország nevében Ferdinándnak hódolatukat fejezték ki. Castaldo a király nevében elfogadta hódolatukat s hüséget és kitartást ajánlott nekik [3]). Castaldo már hozzá fogott a hadjárathoz s Almást a Bank Pál fészkét ostromoltatá. A barát sürgösebbnek hitte a Petrovics lehető betörésének állani utját s jun 5-éről sürgetőleg hivta a biztosokat és a tábornokot: »mert ha Petrovics bejön s a Maros völgye szo-

[1]) L. Törvények és Irományok XIV. sz.

[2]) U. o. XV. és XVI. sz.

[3]) Horváth Mihály brüsseli okmánytár I. k. 256. jelentés az erdélyi dolgokról.

rosait elfoglalja, minden eddigi eredményt fel fog zavarni.« Csakugyan megindultak a biztosok, meg Castaldo s pár nap mulva már Enyeden voltak.

Enyed kastélya egész eddig az Izabella várnagyai kezén volt, de jun. 7-én már feladták azok s csapataikkal kivonultak. Castaldonak s a biztosoknak főhadi szállásúl a barát egyelőre ezt nézte ki [1]), legalább addig mig Fehérvár hatalmába kerül. A barát most a rendek előtt elő adta a dolgok állását, hogy mikép gondoskodott ő Erdély jövőjéről, átadásáról, s hogy ez esetre mellé vajda társúl Báthory András van kinevezve [2]). Azonban Fehérvár ostroma még ezután is tartott s napok teltek mig végre a királyné hajlandónak mutatkozott egyezkedni s rendeletet adni ki, hogy azt adják fel: kikötvén, hogy benn levő kincseit, javait bántatlanúl kézbesitsék neki.

A királyné sorsa ezzel el volt dőlve. Akarva nem akarva nem volt más menedéke, mint az egyezkedés. Már fővárosa székhelye sem volt ővé, várai elestek, Petrovics szokott tétlenségével késett s habozva állt meg a Maros torkolatánál, a török pedig nem hivén a barát ellen emelt vádakban, megerősítette ezt kormányzói hivatalában, sőt Ferdinándnak adott igazat azzal, hogy azt a budai basát, ki a mult évben a királynénak segélyére sietett, Budáról vissza hivta s mást — Kaszim Alit — nevezte ki helyére [3]).

Fehérvárról a barát, a királyné kincseit bántatlanúl kiszolgáltatván neki, Szász-Sebesre ment, személyes találkozással engesztelni meg őt. Végre is mit tehetett mást a királyné? Meg kelle nyugodnia a barát akaratában, bele egyeznie az alkudozások megkezdésébe. És ez elért eredményekért Castaldo enyedi táborából jun. 13-áról már üdvözlé a barátot.

---

[1]) Pray Epist. Proc. II. 256 és 258 a barát levelei Nádasdyhoz jun. 5. és 7-ről.

[2]) Castaldo jelentése Ferdinándhoz 1551. jun. 8-ról a bécsi államleveltárban.

[3]) Hogy a nagyvezérben volt hajlam Erdélyt Ferdinánd kezén hagyni, mutatják szavai: »nem volna lehetetlen — mondá máj. 17-én Malvezzinek a Ferdinánd követének — mert Erdélyben nincsenek mecsetek; s ha Isten akarná, hogy e két nagy császár kibéküljön, meglátnád másként folynának a dolgok.« Bucholtz: VII-ik k. 258. l.

Most a barát eljöttnek látta az időt a táborában levő csauszt is visszabocsátni. A rendekkel iratott előterjesztést a szultánhoz, mely az eddig történteket oly módon adta elő, hogy czáfolatúl szolgáljanak Petrovics vádjaihoz: »a helytartó épen azzal foglalkozott, hogy ő hatalmassága adóját gyűjtötte s már be akarta küldeni, midőn egyfelől Petrovics ütött be s két várát lerombolá, másfelől Balassa Imre támadt fel s egyik testvérök kastélyát felprédálá. Nem volt hát egyéb hátra mint fölkelni a zavargók ellen, s azokat megbüntetni. Azért kellett a helytartónak Fehérvárt ostrommal venni be. Ferdinánd meghallván a zavarokat, hadat küldött az országra, s most ők azon vannak, hogy azok az országból távozzanak. A királyné kibékült velök s a támadás okait elbocsátá magától, a helytartó pedig két hét mulva követeikkel együtt be fogja az adót küldeni« [1]).

XIII.

Az egyezkedés jun. 14-én Szász-Sebesen nyittatott meg. Nádasdy kezdte azt meg, kit a barát kisért el a királynéhoz. Átadván Nádasdy követi felhatalmazványát, elmondta, hogy mikép gondolja a király őt és fiát kielégíthetni. A királyné fiának, valamint a neki nászajándéka fejében adandó három herczegségek nevét kérdezé s azzal elbocsátá Nádasdyt. Ez nap ebéd után még egyszer fogadta Nádasdyt s tisztán, világosan elmondá követeléseit: a mit a király az ő fiának szánt, azt nagyon kevésnek tartja; jobban meg van elégedve azzal mit neki szánt. Követelésének lényege volt: hogy Ferdinánd kissebbik leánya jegyeztessék el János Zsigmonddal, hogy ennek kárpótlása jövedelmezzen 8000 ftot, hogy Munkács és Huszt várak Bereg, Mármaros és Abaúj megyék adassanak át. De az egyezkedést siettessék mert a török közeledik. Ez volt a barát véleménye is — hanem ez Petrovicstól tartott [2]), hogy ez beüthet csapataival s a királynéval kezdett alkudozásokat megzavarhatja.

Mindamellett lassan haladtak az alkudozások. Két körülmény tartoztatta fel azokat: a biztosok kinevezését ugyan-

[1]) Pray Epist. Proc. II. 266.

[2]) L. Törvények és Irományok. XVII. sz.

azon tapintatlanság jellemzé, melyet Ferdinánd hoszú uralkodása alatt minden kinevezéseinél megtalálunk és kezdettül végig kalmárkodott, árverezett a pontokra.

Castaldo nem ismerte az erdélyi viszonyokat, nem a portai diplomaczia szövevényes utait. Mit értett ő a diván curialis stilusához? hogyan tudta volna ő felfogni az ellenmondást, hogy a barát hódol s adót küld a szultánnak s ugyanakkor Erdélyt Ferdinándnak kezére játsza? hogy ne lett volna fogékony a besugásokra, miket a barát ellenségei, a királyné maga, s ennél alkalmazott kéme, olasz orvosa neki koronként jelentenek?[1]).

A viszonyok helyesebb ismerete kivántatott volna ahoz, hogy való és rágalom közt tudjon választani.

Társa Nádasdy a barát iránt el volt fogulva. Kétségtelenül tiszta felfogású, eszes ember volt: de itt nem látott tisztán, s mint természettől félénk ember [2]), vezetve gyülöletétől a barát iránt mindenütt rémeket, árulást látott.

De nevelte a bajt, hogy ezek ketten sem voltak tiszta kártyával elbocsátva. Nádasdynak csak alárendelt szerep volt szánva a tárgyalásoknál, a fő Castaldo volt. Amaz csak részleteit ismerte Ferdinánd akaratának, abba egészen Castaldo volt beavatva. Ő fel volt hatalmazva bizonyos esetekl n társai tudta nélkül is cselekedni [3]).

Pedig a megoldás gyorsaságának csak egy mó volt: hamar végezni a baráttal és az egyességet gyorsan végrehajtani. De ehez épen az a kettő kivántatott volna a mi hiányzott t. i. bizalom és kölcsönös őszinteség. Igy hát levélváltásokkal s izengetésekkel sok szép idő veszett kárba.

---

[1]) L. Die Verhandlungen von Mühlbach von Schuller. 10-ik l.

[2]) »Est arbitrium Majestatis Vestre Sacr. . . me vel timidum vel ignarum judicare; malo tamen ut me timidum judicant, quam more pecudis occubuisse . . . « irja Nádasdy jul. 12-ről a bécsi cs. k. államlevéltárban.

[3]) Ferdinánd apr. 27-iki utasításából is világos ez. De maga Ferdinánd is mondja (jul. 24.) »Et enim que secreciora sunt, et tibi pro tui prudencia per te solum agenda videbuntur. . . . « A bécsi cs. kir. államlevéltárban.

A királyné semmihez sem ragaszkodott annyira mint fiának s Ferdinánd leányának eljegyzéséhez. Ő e részben őszintén járt el — de a biztosok s maga Ferdinánd is sokáig hitték, hogy ettől elállásra birhatják [1]). Több idő telt el mig az elágazó vélemények közt az érintkezési pontot megtalálták: a barát jun. 27-éről értesíti a biztosokat, hogy a királynéval az értekezés helyére és módjára nézve egyetértésre jutott, s hogy másnap hozzájok menend [2]).

El is ment, oly fénynyel melyet ünnepélyes alkalmakkal szokása volt kifejteni: Enyedre Castaldohoz 200 gyalog lándzsás és négyszáz nemes lóháton kisérte. Maga 8 lótól vont, veressel bevont kocsiban ült, mely mellett négy apród ment lóháton. Két óráig tartott a beszélgetés, mely szivélyes volt, s melyen a királynéval leendő találkozás módozatait határozák el. S most Castaldo is Fehérvárra tette át hadi szállását [3]).

De az alkudozások folyama az első bizalmat megzavarta. Castaldo csodálatos módon azt kivánta, hogy a barát ne támogassa a királyné érdekeit, a barát pedig tisztában levén a következményekkel Izabellának teljes kielégitését sürgette. Még kevésbbé tudott tisztába jőni Castaldo a török alkudozásokkal. Midőn a rendek a fehérvári tábori gyülésen tett igéretökhez képest az adónak megküldése felett tanácskozást kezdettek, felébred Castaldo gyanuja s jelentést tett Ferdinándnak. Uj tápot adott e gyanúnak az, hogy a szultánnak egy, Petrovicshoz intézett fermánjáról — melyben egy beglerbégnek Erdély ellen küldését közel kilátásba helyhezte — Castaldo Báthory s nem Fráter útján értesült, hogy épen ekkor — jul. 5-én — kapott Izabella egy török levelet s most ismét Ferdinándhoz fordúlt: utasítsa őt, hogy mit tegyen ha a váradi püspök valami

---

[1]) Ferdinánd Castaldonak jun. 21-ről: poteritis hoc modo respondere nos non posse de eo aliquam hoc tempore resolucionem facere, cum non intendamus ipsas serenissimas filias nostras, ut que nondum ad competentes etatis et discrecionis annos pervenerint sine eorum consensu et voluntate in matrimonium despondere, ex quo frequenter videamus ejusmodi invita et coacta connubia tristes plerumque sortiri eventus.« A bécsi államlevéltárban.

[2]) Pray Epist. II. 262.

[3]) Bucholtz VII-ik k. 254-ik l. és Bethlen Farkas I. k. 485. l.

titkos dolgon törné fejét [1])? Két nap mulva az, mit a barát terveiből közlött vele, megnyugtatta ugyan, de teljesen tartózkodását még sem oszlatta el [2]), mely még jobban nőtt, midőn egy éjjel — jul. 13-án — Blandrata a királynétól saját kezű iratot hozott Castaldohoz: »ügyeljen nehogy a korona a barát kezébe essék«, irá ebben, kérvén, hogy szabaditsa ki őt e purgatoriumból [3]).

Gyanú és gyanusítások azonban nem tarták fel a dolgot, nem lankaszták a barát tevékenységét. Jul. 7-én már megkapta ez Castaldotól a biztatást a bibornoki süvegre nézve [4]), s másnap vajdai méltósága ügyében is egy valószinűleg kivánata szerinti lépés történt. Ez nap a barát összegyűjté a rendeket kifejezvén elöttük mennyire örül ő, a munkában elfáradt agg, hogy óhajtásához képest oly kitünő tiszttársat kapott a vajdaságban mint Báthory András, ki maga is képes volna e hivatalt folytatni. A rendek nem oszták véleményét: példák mutatják, hogy Erdély romlása abból következett, hogy a vajdaság két ember közt volt felosztva, s elhatározák kérni ő felségét, hogy a kormányzással egyedül a barátot bizza meg [5]).

Ferdinánd ez alatt folytonosan sürgette az alkudozások befejezését: jun 21-éről, midőn felhatalmazta Castaldot az

---

[1]) Supplico majestati vestre ut me characteribus sive cifris his reddat cerciorem, quid me facere oporteat si forte ipsum (t. i. a barátot) sinistri aliquid moliri video, ne cavillacionibus astuciisque illudamur, decipiamur. Castaldo levele Ferdinándnak jul. 5-ről a bécsi államlevéltárban. V. ö. Törvények és Irományok XVIII.

[2]) Castaldo jul. 7-ki jelentését kiadta Schuller i. h. Okmánytár 63-ik l.

[3]) Castaldo rémjelentései Ferdinándot is aggodalomba ejtették: e levelekre adott válaszai telvék magasztalásokkal a barátról, de egy titkos jegyekkel irt külön lap felhatalmazta Castaldot »ut si eum aliquid in evidentissimam nostram perniciem moliri certo cognoveris« cselekedjék a szükséghez képest »nostram in eo executurus voluntatem.« Az államlevéltárban Bécsben.

[4]) Ego eum cerciorem reddidi, quod hinc absque aliqua dignitate meritis suis conveniente — non decedet, ei per figuram ostendendo, quod sibi locus inter Cardinales procurari poterit. Castaldo Ferdinándnak Szászsebes jul. 7. Schuller: Verhandlungen von Mühlbach (63-ik l.) közölve a jelentés.

[5]) Regnicolas allocutus est iis significando quod Majestas Vestra in

Izabellától kivánt kerületeket nevében megigérni jun. 24-ről s később nagy súlyt fektetvén a temesmegyei várak birtokára, midőn beleegyezését jelenté ki, hogy Petrovics ezekért birodalmának más részében fekvő uradalmakkal kárpótoltassék, de annál buzgóbban óhajtá, hogy biztosai verjék le Izabellát a királyfi s az ő leánya közt kötendő házasságról [1]). Csak midőn látta a hozzá érkezett jelentésekből, hogy e pont nélkül az egyezkedésekből mi sem lesz, adta meg a biztosoknak — jul. 8-án — a teljes felhatalmazást, hogy a királyné és királyfi kielégitése felett határozzanak, döntsenek, kijelentvén, hogy mind azt mit ők végeznek szentül és sérthetetlenül meg fogja tartani [2]). E levelét a baráthoz irottal együtt Castaldohoz küldte külön utasitással: »csak akkor adja át a biztosoknak ha az egyezkedés meg nem volna még kötve, ez esetben Nádasdyval és Báthorival együttesen bontsa fel. De ha a szerződés feltételei már meg volnának állapitva a levelet bontatlanúl küldje vissza« [3]).

Azonban a szerződés megkötése máskülönben is sürgössé vált. A török fenyegető állást foglalt el, s ha nem is lehetett tartani, hogy a szultán személyesen induland el [4]), mi sem gátolá, hogy egy pár beglerbéggel támadást ne kezdessen Castaldo Magyarország ellen. Más felől észrevette, hogy nemcsak közel segélylyel biztatják Izabellát, hanem fiának a franczia király

---

regimine hujus regni sibi collegam dederat comitem A. de Bathor, et cum jam senios confectus esset et laboribus fessus, cum solum sibi carum fuisse, sed hoc eciam procurasse a Maiestate Vestra precipue cum dictus Dominus de Bathor sit persona talis, quod ipse solus huic muneri prefici posset. Regnicole responderunt quod non consultum esset, quod duo ad hoc onus deputentur, exemplis ostendendo quod cum alias duo gubernatores creati essent, ex hoc Transsyluanie destructio secuta est: et quod oratores ad Majestatem Vestram decernere vellent, qui ab eadem suppliciter expecterent, ut episcopus solus huic regimini remaneat. Castaldo jul. 8-ki jelentése a bécsi államlevéltárban.

[1]) Ferdinánd levelei a bécsi államlevéltárban.

[2]) »Quid quid per eos conclusum et permissum fuerit nos sancte et inviolabiliter observaturos esse.« Ferdinánd Martinuzzinak jul. 8-ról 1551. A bécsi államlevéltárban.

[3]) L. Törvények és Irom. XVIII. sz.

[4]) Ferdinánd levele jul. 20-ról. Pray Epist. Proc. II. 271. »Quantum

leányával leendő házassága is kilátásba van helyezve. Ily körülmények közt gyors cselekvésre határozá el magát. Jul. 15-én hivatta Blandratát s ezt az ostyára megesketvén, hogy a királynén kivül senkinek sem mondja el, tudatta vele: hogy ő felsége hajlandó leányát a királyfihoz adni nőül.

Azután a baráthoz ment. Ennek az alkudozások vontatottsága miatt kellemetlen napjai voltak — a rendek hangosan kezték vádolni, hogy a királyfit eladta. Castaldo e pontot ragadta meg: mondja el őszintén kivánságait, mert e kétes szereppel, hogy sem ő felségének adott igéreteit nem teljesiti, sem a királynét s fiát nem elégiti ki. Isten és emberek előtt elveszti jó nevét; különben inté őt végül, a törökbe ne bizzék.

A barát merően Castaldo szemébe nézett: »tudom, felelé, azzal vádolnak, hogy puszta szóval üzöm ki a királyfit az országból. Ő felségén áll engem e rágalomtól tisztára mosni, s kérem is nagyságodat segéljen ebben, hogy a kijelelt herczegség a királyfinak adassék át s a királyleány jegyeztessék el vele«.

No jól van felelé Castaldo, ha a királyné és Petrovics haladéktalanúl átadják az országot és elutaznak, az eljegyzés megtörténend.

A barát e hirre egészen felvidult, mert a dolog nagyobb részét ezzel elintézettnek hitte. Azonban Ferdinándnak jul. 8-ki levelét, mely az ügy e kedvező megoldására a felhatalmazást tartalmazá, Castaldo még nem mutatta meg a biztosoknak. »Csak szükség esetében fogja azt tenni« irá, urának igéretét nem tekintvén teljesen kötelezőnek és véglegesnek [1]).

A királyné is megnyugodott: inkább meghal, hogy sem Petrovics kezébe adja fiát ha Kassára megy, mondá Castaldonak, s még az nap megkezdé készülődéseit Szász-Sebes elhagyására. A következő pár napon egyes részletek felett tanácskoztak: Almás kiváltásán Ferdinánd által s szolgáinak

---

ex omnibus explorationibus nostris intelligimus, non existimamus principem Turcarum hoc anno in persona propria expeditionem facere posse.«

[1]) Castaldo jelentése Ferdinándnak jul. 15-ről a bécsi cs. kir. államlevéltárban.

kielégitésén. De fiának eljegyzését a királyleánynyal ismételten szóba hozá, s a biztosok közvetitésöket meg is igérték [1]). A barát pedig jul. 27-ére Kolosvárra részleges országgyülést hirdetett [2]), a fehérvári táborban levő rendekkel tudatta a kiegyezést kik, a helytartó és biztosok mellé tanácsurakat neveztek ki az ország kormányzása végett [3]).

A királyné jul. 18-án elhagyta Szász-Sebest a hosszas és küzdelmes alkudozások szinhelyét, hova a barát az ő elkisérése végett hivta össze a rendeket s Fehérvárra ment. Másnap jul. 19-én Castaldo, Báthory András, Nádasdy Tamás, Balásfi Farkas a helytartó és a rendek jelenlétében, könytelt szemekkel, sirva irta alá az okmányt, mely az ő és fiának lemondását a koronáról és kielégittetésök pontjait tartalmazá [4]): s mely János Zsigmondnak Sziléziában az oppelni herczegséget, oly kötelezettségek mellett, melyekkel azt a többi herczegek birták, s összes atyai örökségét biztositá, kötelezvén Ferdinándot, hogy őt e birtokaiban megvédi, ez évre nálok hagyja a dézmák jövedelmét, váltságot fizet a hadi felszerelésekért. Más felől Izabella lemondott Magyarországról s Erdélyről — magszakadás esetére a kölcsönös örökösödés kötelezettsége fenmaradván [5]).

De e szerződésben nem volt benne a királyfi eljegyzése Ferdinánd leányával, a határozott kötelezettséget Castaldo e tárgyban még nem adta ki. S ekkép daczára, hogy Szász-

---

[1]) Castaldo jelentése Ferdinándhoz jul. 17-ről a bécsi cs. kir. államlevéltárban.

[2]) L. Törvények és Irományok XIX. sz.

[3]) Ostermayer Krónikája 45. l. »In diesem Lager ist beschlossen worden, das neben den Commissariis aus allen Städten zwey Rathshern seyn sollen mit dem Schatzmeister und Commissariis Rath halten, wie das Land zu regiren sey.«

[4]) Album Oltardianum (Fundgruben III. 20.) »inter lacrimas, ut vidimus ipsi.«

[5]) Közölve Miller Epist. Ferdinandi et Maximiliani Pestini 1808. 349—57. ll. Nincs ebben befoglalva a királyné jegyajándéka, melyről Tinódy énekli.

»Hittel fogadjátok képembe asszonnak,
Ő jegyruhájáért adok én az asszonnak,
Jegyruhája száznegyvenezer arany lészen.«

Sebesből már jul. 19-én elindultak, a bizonytalanság és feszültség tartott. Castaldo még mindig hitte, hogy anélkül is kezéhez vehetendi a koronát és ékszereket — egy közbe jött esemény azonban kijózanítá. Még az nap Tövisre érve, Petrovicstól két követ jött a királynéhoz: »térjen vissza Sebesre, mert a hatalmas szultán segélye közel van. Jőnek sergei, melyek fiát királylyá fogják tenni«. A királyné habozott, a püspök kedvetlen volt, s a megrémült Castaldo, ki ujra mindent koczkára téve látott, a baráthoz ment: »ha ugy intézi — mondá — a dolgokat, hogy a koronát és országot ő felsége kezéhez veheti, a királyfi és királyleány házassága meg fog történni.« A dolog ezzel rendbe volt hozva, Petrovics követei tagadó válaszszal bocsáttattak útnak [1]) s a királyné megigérte a korona átadását.

Ezután zavartalanul folyt az út. Julius 20-án reggel a mint Enyedet elhagyták s Tordához közeledtek, megállitá a barát a királyné és Castaldo egész fényes kiséretét, a magyar urakat és nemeseket. Ez ünnepélyes percz volt: érezte a barát, hogy a mű befejezése közel van s még egyszer fennen villogtatta szónoklata fegyverét, melylyel már annyiszor győzött: »a hála kényszeríté őt e tettre, melylyel János király emlékének, özvegyének s fiának adós. A török kezéből akarta ezeket kiszabaditani s keresztyén uralkodó oltalmában elhelyezve látni.« És Castaldohoz is szólott: »eszközöljön elegendő erőt a királytól az ország védelmére, nehogy a kezdemény meghiusúljon.« Felelt a királyné: »ő is mindig szivéből ohajtá, hogy ő felsége őt védelmébe s fiát fiává fogadja« [2]).

Igy értek Tordára, hol 21-én a koronát és jelvényeket Castaldonak a királyné a barát jelenlétében csakugyan kézbesité. »Oly jól helyezé azt el felséged — mondá neki Castaldo, midőn átvette — hogy két koronát nyert helyette: egyet saját fejére tett, midőn e birodalmat a hitetlenek kezéből kiragadta, egyet pedig a fiáéra, kinek sorsát a nyugalom révpartjába vezette.« S a barát örömtől telt kebellel jelenté Ferdinándnak

---

[1]) Ferdinánd követei nyilatkozása, Tövis 1551. jul. 20. Szirmay: Szathmár vármegye II. 101-ik l.

[2]) L. Törvények és Irományok XX. sz.

ez eredményt, magasztalva a tábornok bölcseségét: »nyugodtan, szerényen, harczi zaj nélkül vitte azt ki, mit más száz ember se tudott volna elvégezni, hogy felséged a koronát valóban csak neki köszönheti« [1]. Jul. 23-án pedig Castaldo, Nádasdy, Báthory, még mindig Tordán, aláirták a biztositó levelet a barátnak, mely őt javai és uradalmai háboritatlan birtokában meghagyja, kincstartói számadásának kötelezettsége alól felmenti s Castaldot felhatalmazza, hogy eddigi kiadásainak, a sókoczkákból teendő kárpótlása felett egyezkedjék [2].

Az értekezlet ezzel be volt fejezve: s nem volt más hátra mint azt a rendek elé terjeszteni és az eljegyzést megtartani.

XIV.

A királyné jul. 24-én estve érkezett Kolosvárra, hova a rendek már össze voltak hiva. Maga Ferdinánd is sürgette e gyülés összehivását, melynek azonban más alig volt fentartva, mint az eredmény tudomásál vétele [3].

Az országgyülés julius 26-án nyilt meg. A barát ugy hitte, hogy e gyülés sem hosszú, sem viharos nem lesz: re-

[1] L. Törvények és Irományok XXI. sz. A barát levele jul. 21-ről az államlevéltárban Bécsben.

[2] Az assecuratoria eredetije a bécsi államlevéltárban, mely oda a barát irományaival került. Bethlen Farkas irja, hogy a koronát Castaldo s a barát Felvinczen Székely Pál házánál, melyet spanyol katonákkal vettek körül, erovel vették el Izabellától. I. k. 489-ik l. De ez nem való.

[3] Ferdinánd Castaldohoz 1551. jul. 20-ról: magn opere autem necessarium existimamus ut . . . statim conventus Statibus et Ordinibus regni indicatur et cum illis celebretur, in eoque, cum consilio, directione et promotione episcopi Varadiensis et commissariorum nostrorum nomine nostro inter alia necessaria, per te et ipsum Varadiensem et commissarios nostros proponantur, quod nos in tractationem et concordiam cum serenissima regina domina Izabella et ejus serenissimo filio nonnisi clementi et paterno animo condescenderimus atque Dei benignitate adjuvante eandem concluseremus, idque potissimum propterea fecerimus ut ad laudem et gloriam Dei omnipotentis tam nobilem et munitam Christianitatis provinciam in beneficium totius Christianitatis penes Coronam regni nostri Hungariae retineremus atque conservaremus, ac subditos et fides nostros penes fidem nostram Christianam et in antiquis ipsorum libertatibus ac privilegiis atque juribus defenderemus.« Pray Ep. II. 272. s viszont Castaldo Ferdinándnak Torda jul. 24-ről: »Regina hoc

ménye teljesült. A rendek jóváhagyák Erdélynek Ferdinándra szállítását, elfogadták őt királyokúl s letették a hűség esküjét. De végzéseikben e fontos államtényről, mely végrehajtatott, a nevezetes változásról, melynek tanúi voltak, alig egy pár szóval emlékeznek meg: »munkáljon a helytartó a biztosokkal elvégzett czikkek végrehajtásán, eszközölje ő felségénél a hozott törvények megerősítését és az egyházi javakkal érdemes hazafiaknak felruházását. A János király által elkobzott javak tulajdonosaiknak adassanak vissza.«

A többiek jobbadán közbiztonsági intézkedések voltak. A hadfölkelés a helytartó rendeletére régi módon elhatároztatott: de a városoknak Castaldo által kivánt megerősitését egyelőre elhalaszták, minthogy erre szenvedett káraik miatt képtelenek. Az orvok, hamis pénzverők ellen hozott törvények megújíttattak. Ügyeljen a helytartó a tábornokkal, hogy a zsoldosok ne garázdálkodhassanak s a netalán ezekkel támadandó perekben az ország régi törvényei szerint járjanak el. Egyszersmind elhelyhezék a katonákat: a németeket Szebenbe, Brassóba, a spanyolokat Segesvárott, Megyesen, a lovasokat Kolosvártt, a könnyű fegyverzetüeket Vásárhelyen, mindenik helyre és csapat mellé két-két biztos neveztetvén ki, s megszabván a bor, abrak és élelem árát. Ezenkivűl elrendelék az adóhátralék behajtását [1]), s a portai adónak a három nemzet követei által leendő beszolgáltatását.

Az egyezkedés végrehajtásához most már csak egy hijányzott: Petrovics hozzájárulása. Ez — bár a királyné az öreg, hű szolga megengesztelésére, megnyerésére mindent elkövetett — még késett. A királyné, bizonytalan lévén az eredmény felett, sűrgetni kezdé, hogy az eljegyzés tartassék meg az esetre is, ha Petrovics nem fogadná el a birtokaiért ajánsero Colosvarinum perueniet, ubi Conuentus ad uigesimum nonum indictus est, que Episcopus dicit intra triduum concludi posse, in omnibus his que concludende erunt.« A bécsi cs. kir. államlevéltárban levő eredetiről. A nagyszebeni kiadási könyvekben olvassuk a. a. 1551 az Erogaták közt: »25 Julii Euntibus Domino Judice Regio ac Judice Sedis et Nic. Schlung in Dietam Colosvariensem expensi fl. 49 den. 81. Pro vectura datj fl. 5.

[1]) L. Törvények és Irományok XXII. sz. Ferdinánd sept. 1. levelében említi a hódolást.

lott cserét, mert ha az meg lesz, könnyebben birandja engedékenységre. De más nap, jul. 30-án, megjöttek Petrovics követei, jelentők, hogy ez elfogadja a cserét, és csak jöjjen Báthory, mert ennek át fogja adni birtokait. Most Izabella és a felhatalmazottak irásbeli szerződésre léptek, hogy ha Petrovics nem tartaná meg szavát, az eljegyzés érvénytelenné legyen [1]).

Aug. elején a kolosvári piaczi nagy templomban megesküdtek mindkét részről a szerződés megtartására [2]) s azután Monostoron az egyházban fényes ünnepélylyel megülték János Zsigmond eljegyzését Johannával Ferdinánd legkisebbik leányával [3]) — melyhez jul. 30-án kelt leiratával Ferdinánd is megegyezését adta [4]).

Aug. 6-án elindult Izabella Kolosvárról Kassára fiával s nehány hivével. Castaldo két mértföldig kisérte őket s a barát Zilahig. Itt ő is elvált tőle zokogva rebegve bucsúszavakat s megcsókolva a királyfit. A Meszesről a királyné még egyszer visszanézett s három betüt S. F. V. (Sic Fata Volunt) vésett egy hársba. Aztán Balassa és Patócsy lovasai kiséretében Kassára ment.

Petrovics is megtartá szavát. Átadta várait Báthorynak: »csatlósává leszek annak, mondá Lippáról távozva, ki a szultán ellen két évig megvédi e várat.« S nem akarván az agg férfi sorsát a királyfiétól külön választani, maga is Kassára utazott a királynéhoz.

---

[2]) Castaldo jelentései Ferdinándhoz jul. 29. és 30-ról, a cs. kir. államlevéltárban.

[3]) Bethlen Farkas I. k. 491-ik l. A Bethlen által ez alkalommal. Izabella szájába adott szavakat: »ő kényszerítve tette, a mit tett,« »hiszi, hogy fia még visszaszerzendi a trónt« aligha mondotta a királyné.

[3]) Oltardi naplója 21. l. De jul. 29-ke után volt.

[4]) Közli Bethlen Farkas. Ferdinánd Castaldohoz, jul. 30-án intézett leiratában is említi.

TÖRVÉNYEK ÉS IROMÁNYOK.

I.

1549. dec. 29.

A Maros-Vásárhelytt tartott országgyülés határozatai.

Decretum Dominorum Regnicolarum trium NationumRegniTransylvaniensisinComitiis Vasárhelyiensibus ad diem festum Thomae Martyris indictis AnnoDomini 1549.

Non frustra Deus Imperia certo ordine constituit, magistratus praefecit, cui reliqui optemperarent, Judicia et Leges esse voluit, quibus homines scirent se ad mutuam defensionem conjunctos esse, sine qua nulla respublica diu consistere potest.

Itaque visa hac calamitate publica, quam poenae loco Deus nobis ad ostensionem irae suae erga peccatum immisit, merito nos omnes ad mutuum amorem et poenitentiam invitare debet, qua Deus pacatus, et ingentia mala mitigaret, Magistratusque bonos et optimos gubernatores Regno daret, ac Principum virorum animos a mutuis odiis ad amorem curamque hujus Regni salutarem converteret, ad quam rem consequendam ardentibus votis Deum oremus, ut ea mentibus nostris in isto Conventu nostro inserat, quae ad gloriam sancti nominis sui tuendamque publicam tranquilitatem pertinere videbuntur, ut sublatis impedimentis omnibus in pace Deo et proximo servire possimus.

1. Quapropter cum Deus sub Imperio potentissimi Caesaris nos esse voluit jusseritque etiam Patribus antiquis pro Regno Babillonico orationes fieri, ut exules in eius Imperio in pace viverent, decretum est, ut nuntius unus nomine Regni una cum oratoribus, qui censum Imperatori deferunt, ad ipsum

Caesarem mittatur, gratuletur de victoria, quam ab hostibus suis reportasset, agatque gratias invictissimo Principi tum de pio et clementi eius animo, quo nos ad mutuam concordiam hortatur, ne intestinis odiis et nos et Regnum in ultimum discrimen adduceremus, tum quod fidelem, justum et industrium virum nobis praefecit, qui res nostras et Regni hujus non ut praefectus sed tanquam unus ex nobis, sine arrogantia, nostri studio et cura post suam Majestatem curat, tractat, disponit, et in summa tranquilitate nos fovet; preceturque idem nuncius nomine Regni Invictissimo Caesari longaevam vitam, firmumque et stabile Regnum, ut nos quoque sub potenti manu sua una cum uxoribus et liberis tranquillam vitam agere. Deumque pro incolumitate tanti Principis orare possimus.

2. Ut autem ex Regno omnes tres Nationes ad integram tributi Caesaris solutionem tenentur, ita Dominus quoque Reverendissimus Locumtenens de administratione hujus tributi eam curam habeat, ut ab omnibus recte et sine defectu administretur.

3. Cum causa reginalis Majestatis ejusque Illustrissimi Filii caeteris articulis difficilior sit, majorique indigeat deliberatione, illa tota ad Comitia Kolosvariensia ad diem Festum Purificationis Mariae dilata est, ut tunc una cum Dominis Nobilibus ex Hungaria, qui Comitiis ipsis interfuturi sunt, de hac re communi consilio decernatur.

4. Ne autem pauperiores homines laboribus expensisque in prosecutione causarum, ut saepe accidit, conficerentur, decretum est, ut Judicia certo ordine et tempore deinceps fiant, easque causas, quas antea more consueto in hoc Regno in brevibus Judiciis judicare soliti essent, deinceps quoque quatuor anni temporibus: ad Dominicam secundam Quadragesimae, ad Festum Sanctissimae Trinitatis, ad Festum omnium sanctorum, et ad Festum Epiphaniarum Domini, in singulis Terminis infra 15 Diem Judices ordinarii in oppido Thordensi judicare debeant, ita tamen, ut absentia trium vel quatuor personarum Judicia non intermittantur, sed prosequantur ab his, qui adfuerint. Quae vero causae potissimum in ipsis Judiciis judican-

dae sint, de illis separatim in dictis Comitiis Kolosvariensibus decernetur.

Appellationes et Transmissiones Causarum Reuerendissimus Dominus Locumtenens semper judicabit, eo vero absente sui Vice-Locumtenens, et non alii.

5. Pacificatio autem Regni in his duobus consistit, ut eum, quem Potentissimus Imperator in Curatorem Illustrissimi filii Regis reliquit, quilibet revereri et parere, et quisque suam causam coram eo pro data ei authoritate Jure agere debeat, et ut publica pax cum vicinis Regnis retineatur, quod ut commodius fiat decretum est, ut Boirones, et alii ex Regnis Transalpinensi et Moldavia transfugi, qui vel in Districtu Fogarasiensi, vel in terris Nobilium, Siculorum, et Saxonum essent, ab alpibus, ne nocumento vicinis Regnis sint, statim arceantur et in interiorem Regni partem ablegentur, illi vero qui Filium Vajvodae Moldaviensis circumtulerunt, aut in Bonis eorum tenuerunt, tumultumque concitare voluerunt, inquirantur, et per Reverendissimum dominum Locumtenentem juxta eorum demerita puniantur; qui vero rumores quosdam in hoc Regno vulgarunt, quorum esse dicunt Michaelem Csaki, Archi-Diaconum Hunyadiensem et Canonicum Albensem, et qui contra Regni libertatem ad publica stipendia pedites conduxissent, qualis esse debet Michael Horvath, isti ad Comitia Kolosvariensia in praesentiam Regni evocentur ibi se de objecto crimine purgaturi.

6. Quemadmodum autem Domini Regnicolae certo sibi persvadent nihil a Majestate Reginali fieri, quod contra eorum Libertatem esset, ita illud quoque, quod post eius Majestatis Alba discessum accidit, non voluntate Majestatis suae factum esse credunt, cum Michael Horvath Portam Capituli occupasset, quo Nobiles, qui causa querendarum Litterarum eo profecti essent, non sunt intromissi. Cum autem Capitulum propter Litteras Privilegiales, quarum Custodem Capitulum ipsum esse voluerunt, Domus tamen vicinalis sit Dominorum Nobilium Regni, idemque ipsi Regnicolae Majestati Reginali et eius Illustrissimo filio fideles semper exstiterunt, et nunc quoque sunt, porta vero illa non Capituli, sed Dominorum sit, cui Capitulum et officialis quidem praeest, quemadmodum alia

porta Episcopi pro tempore constituta fuit; supplicant Domini Regnicolae Majestati Reginali, ne hoc fieri patiatur, sed liberam portae illius possessionem capitulo concedere dignetur, nec de caetero ipsum Capitulum in causa ejus portae impedire patiatur, cum ex occupatione portae Dominis ipsis Regnicolis non solum magna evenerint incommoda, verum etiam dissidia facile sequerentur.

7. Cum autem Publici conventus in eum finem fiant, ut libere illic quilibet suam sententiam dicere possit, intelligunt Domini Regnicolae quosdam propter sermones in Comitiis habitos inpeditos esse; supplicant itaque Reginali Majestati, ut eos ab hujusmodi Libertatis inpedimento tueri dignetur.

8. Decretum est, ut fures, cusores falsarum monetarum, homicidae manifesti, adulteri, incendiarii, duas uxores habentes more solito ab his, qui ad hoc sunt constituti, puniantur, ita videlicet, ut res hujusmodi malefactorum sint Comitis, salva tamen parte uxoris et liberorum.

9. Ut aurum nemo cambiare debeat, contrarium facientes puniantur.

10. Causam Thomae Mihállyfi et Kolosvariensium Dominus Reverendissimus jure mediante cognoscat.

11. Eligantur oratores ad Bassam Budensem et Sanchacum Szegediensem, per quos Domini Regnicolae se apud utrosque excusent, ea, quae illis nunciata sunt, non eorum voluntate esse nunciata.

12. Articulum de aedificandis et muniendis Civitatibus Domini Regnicolae ad Conventum Kolosvariensem differri voluerunt, ut una cum Dominis Nobilibus Hungaris consultatio de hac re fiat.

13. Decretum est, ut quemadmodum potentissimus Imperator imperium et administrationem Regni hujus, curamque educandi Illustrissimi Filii Regis dedit Reverendissimo Domino Locumtenenti, in eaque authoritate ex consensu Dominorum Regnicolarum Reverendissimus Dominus Locumtenens sit confirmatus, ita nunc iterum ex nova illam ipsam authoritatem ejus Domini Regnicolae confirmant, ut si qui contra hanc Reverendissimo Domino tributam authoritatem insurgere, aut illam quavis occasione turbare vel impedire vellent, teneantur

Domini Regnicolae trium Nationum, ad requisitionem Reverendissimi Domini Locumtenentis, pro ejus defensione sub amissione capitis et omnium bonorum insurgere, qui vero (nisi legitima causa interveniat) insurgere noluerit, is in Publicam Regni infidelitatem incurrat.

14. Ut nuncii Regni supplicent Regiae Majestati pro Litteris ad Dominum Comitem Themesiensem dandis, quibus hortetur Majestas Dominum Comitem, ut pro consulendo rebus Regni Comitiis Kolosvariensibus interesse velit.

Qui quidem nuncii causam quoquo Nikolai Dotzi, Nobilis Dominae relictae Mathiae Basso, et Nicolai Ombozi nomine Regni apud ejus Majestatem agant.

15. Ut praesidium sex millium hominum in defensionem Regni constitutorum ita semper in promptu sint, ut cum necessitas postulaverit, vel in parte, vel in toto ad requisitionem Reverendissimi Domini Locumtenentis eo, quo opus fuerit, ire possint, sub poena amissionis capitis et omnium bonorum.

Reuerendissimus vero Locumtenens militum illorum apparatum semel in anno circa Festum Beati Georgii Martyris Nobiles Thordae, Siculos in Vasarhely, Saxones autem prope Megyes conspiciat, comites autem in omnibus comitatibus juxta Regestrum Contributionis gentes hujusmodi connumerare debeant, ut et armis et reliquo apparatu tempestive paratae esse possint.

16. Causa officialium in arcibus Serenissimae Reginae constitutorum Polonorum et Italorum dilata est ad Conventum Kolosvariensem.

17. Centenarius, libra, ulna et cubulus componatur pro quantitate mensurae Ciuitatis Kolosvariensis, mensura tamen in urna retineatur, qua Domini Saxones utuntur, et deinceps quilibet hoc genere mensurae in omnibus rebus ad mensurandum aptis utatur, et lanii quoque de caetero in vendendis carnibus mensuram librarum obseruent, nec extra libram carnes vendere audeant, qui in Festo Pentecostes usque ad Festum Beati Martini Episcopi vendant, unam et mediam libram tam elixandarum carnium, quam assaturarum denar. 1. Contrarium autem facientes puniantur in ablatione rerum.

Si quis vero non observatores hujusmodi constitutionis deprehenderit, judici illius loci judicare debeat, si vero judex talem impunitum reliquerit, Domini Regnicolaa illum Judicem punire debeant.

Pro redemptione vero ulnae, quae tempore nundinarum in hoc Regno observata fuit, cum una ulna jam ubique constituta sit, nemo quidquam solvere debeat.

18. Hominibus extra hoc Regnum constitutis boves ex hoc Regno efferre non sit liberum, nec societas aliqua hominibus hujus Regni cum externo in quaestu intercedat.

19. Item. Equos, equatiales admissarios vel alios quoslibet, pelles praeterea mardurinas, vulpinas, linceas, agninas, et alias cujuscumque generis, item cutes bovinas, vitulinas, vaccinas, ovinas, caprinas lucri causa nemo e Regno educere audeat.

Fabri vero ferrarii, sutores, sartores, pelliones observent in venditione rerum eorumque laboribus locandis morem ante annos 25 obseruatum.

Calceum autem e Regno liberum sit efferre, curam tamen in hoc habeant sutores, ne aliqua penuria calceorum in Regno fiat.

Lodicesque ac saga et vellera nemini efferre liceat.

20. De rectificandis metis Regni Transalpinensis et Siculorum Reuerendissimus Dominus Locumtenens mittat nuncios ad Vajwodam, per quos in causa quoque pecuniae tam apud Moldaviensem, quam Transalpinensem Vajvodas agat, ut pecuniae, quae apud nos in usu sunt, a subditis quoque illorum recipiantur.

21. Viae praeterea omnes et semitae in quibus ante annos 25 non est ambulatum, claudantur, et quaelibet Natio eas intercludat sub poena capitis, eligantur autem tres ex singulis Nationibus ad perlustrandas Alpes et intercludendas hujusmodi semitas.

22. Nemo nuncios extra Regnum sine scitu Reverendissimi Domini Locumtenentis mittere audeat.

23. Si attestaciones et aliae quaecumque causae inter Nobiles et Saxones intercedant, Nobiles Saxones ipsos primum coram Judice eorum prosequantur.

24. Domini Saxones qua libertate ab antiquo usi sunt ea deinceps quoque utantur.

25. Negotium Kolosvariensium et Bistriciensium in causis Judiciorum ex quo possesiones in tribus Comitatibus in Kolos, Doboka et Szolnok habeant, juxta Fassiones Comitum et Judicum Nobilium et ciuium ipsarum Ciuitatum observetur.

26. Quum propter illegitimas Litteras variae causarum dilationes in multorum dispendium fiant, decretum est, ut Litterae, quae Juridicae non fuerint, ne serventur.

27. Decretum est, ut quemadmodum Nobilies vi et authoritate Juris Patronatus sui, Decimas in bonis eorum existentes pro se contra quoslibet alios solita arendatione retinere possunt, ita etiam Saxones huiusmodi Decimas sibi ipsis coemendi habeant facultatem.

Ad ejus articuli obseruacionem supplicandum erit Reginali Majestati, ut ejus Majestas hujusmodi justae ordinacioni Dominorum Regnicolarum consentire dignetur.

Capitulares quoque Decimas, quas inter Saxones pro se colligere volunt, libere eas colligere possunt.

28. Cum mercatores Cibinium et Brassoviam ad vigesimam cum mercibus venire soliti sunt, alia via in terra Fogaras aperta est, quam Graeci et alii mercatores externi frequentant, neglectis locis vigesimarum, et unde furto equi educi et alia damna huic Regno fieri solent, decretum est, ut hanc quoque viam delecti homines videant et rectificent.

29. In recipiendis proventibus Teloniorum decretum est, ut in omnibus locis, in quibus in hoc Regno Telonia sunt, tempore nundinarum mercatores, et quaestuarii, ac mechanici omnes de singulis curribus soluant Denarios 4.

Coloni vero Dominorum Nobilium et subditi Siculorum et Saxonum Denarios 2. nec majori deinceps solutione graventur.

30. Nuncii ad Majestatem Reginalem, et Dominum Comitem Themesiensem Archi-Diaconus Thordensis, Petrus Toroczkai, Joannes Margondai, et Franciscus Mihaltz.

Budam ad Bassam et Sanchacum Szegediensem Ladislaus Kemény et Martinus Thorony. Ad civitates pro recti-

ficandis mensuris Franciscus Sulyok, et Georgius Nyujtodi, ex Saxonibus Cibinii eligentur. Hujus rei executionem incipiant octavo die Festi Epiphaniarum Domini in Kolosvar, et sic deinde ad alias Civitates proficiscantur, qui fide mediante cognoscant ab omnibus morem ante 25 annos in vendendis rebus observatum, ut ipsa quoque venditio rerum eo modo inter homines possit ubique observari.

Pro revidendis et intercludendis viis et semitis Nicolaus Ombozi, Nicolaus Alard, Petrus Gerendi, ab his insolitae semitae ubique intercludi debeant, ut nemo deinceps iter illac facere, aut merces aliquas deferre possit, fide mediante exigant ab omnibus, an viae illae alias quoque fuerint frequentatae, et a quibus, et cujusmodi merces per eas sunt portatae.

(Egyszerű másolata az erd. Muzeum kézirattárában.)

II.

1550. jan. 22.

Martinuzzi György meghivója a Kolosvárra hirdetett országgyülésre

Prudentes et Circumspecti domini amici honorandi. Salutem et mei commendacionem, orator Cesaris nouus hic in Wasaarhel me oppressit suo subito aduentu, qui certo refert Imperatorem Constantinopolim, saluum et incolumem redisse. Quapropter cum Illius reditus, non paruam omnibus sollicitudinem adferat, Dominaciones vestras rogo ut ambo Comiciis futuris interesse, alijsque eciam dominis Saxonibus significare velint, vt ex omnibus Ciuitatibus et Sedibus pociores quosque ad Comuentum (*sic!*) Colosuariensem mittere debeant, vt cum cordatis et consilio preditis hominibus de stantis rebus conferre possimus. Dominaciones vestras bene valere opto. Ex Wasaarhel in festo Beati Vincency Anno domini 1550.

Frater Georgius Episcopus Waradiensis
Thesaurarius et locumtenens etc.

Külczim. Prudentibus et circumspectis dominis Magistrociuium, et Iudici Regio ciuitatis Cibiniensis Amicis honorandis.

(Eredetije levélalakban irva, s gyűrűpecséttel lepecsételve a szász nemz. egyetem levéltárában. Coll. Post. a. . 1550. nr. 543.

III.

1550. febr. 2.

A kolosvári országgyülésen hozott törvények.

Articuli tam per Dominos Nobiles Regni Hungariae, quam Dominos Regnicolas Trium Nationum Regni Transylvaniensis in Comitiis Kolosvariensibus ad Diem Festum Purificationis Mariae indictis conclusi, et eorum nomine Majestati Reginali exhibiti in Anno Domini 1550.

1. Serenissima Regina! Cum in Hungaria multa homicidia, furta, direptiones et occupationes bonorum, verberationes Nobilium, ac Sacerdotum prolationesque inhonestorum verborum, quibus boni viri praeter meritum afficiuntur, aliaque infinita mala fiant, quibus ipsa Nobilitas oprimitur, cuperemus, si quando finis jam tandem istorum malorum imponeretur, quae omnia propterea Majestati Vestrae enumerare volumus, ut Majestas Vestra intelligat non sine causa, imo ultima nos necessitate ad commemorationem injuriarum et opressionum istarum inductos esse, utpote quae solum nobis obstarent, quominus et de Majestatis Vestrae ejusque Illustrissimi Filii, ac de rebus necessariis decernere possimus, quorum omnium causam, non aliam, quam Dominorum dissensionem esse videamus, quae cum per hosce 10 annos aperta esse coepisset, videremusque ex hac re quanta mala et Majestati Vestrae ejusque Illustrissimo Filio et Regno imminerent; in omnibusque Comitiis, quae hactenus celebrata sunt, Majestati Vestrae supplicavimus, quod Majestas Vestra Dominos ipsos in concordiam reducere dignaretur, ne majoribus malis ex mutuis eorum odiis involveremur. Itaque Majestas Vestra audita supplicatione nostra saepius Dominos ad publicos conventus invitavit, tantumque diligenti sua opera praestitit, ut

reconciliatis animis inter se convenirent. Verum pax ista, nescitur qua occasione, vix spatio hebdomadarum durare potuit, cum iterum detestabili odio inter se dissiderent adeo, ut uterque armatus in Domum Majestatis Vestrae aliquoties fuerit ingressus, veriti saepius nisi Dei beneficio hoc vetitum esset, ne et Majestati Vestrae ejusque Illustrissimo Filio extremum aliquod in hac re malum accideret, quod cum Majestas Vestra et sibi Filioque suo et Regno nocentissimum adverteret, non destitit ea per se facere, et per alios quoque ad ea fideles suos hortari, quae ad concordiam Dominorum pertineant. Propterea ut Majestas Vestra suum erga hoc Regnum hosque fideles studium etiam atque etiam declaret, et in Comitiis Varadiensibus et Tamashidae, quae nuper celebrata sunt, ac proxime in congregacione quoque Vasarhelyiensi tum per Litteras, tum per nuncios benigne nos admonuit, ut de pace utriusque communibus votis decerneremus, ad quam rem etiam ante conventum hunc, cum Albam ad Majestatem Vestram venissemus, per quosdam Fratres nostros Majestas benigne nos hortari dignata est, de quibus rebus consultandis praesentem hunc diem Comitiorum esse decreveramus, ut hic uno animo eademque sententia de illis ipsis rebus concluderemus, ubi licet multa inter nos contulerimus, omnesque causas inter eos futurae pacis diligenti cogitatione fuerimus complexi, tamen cum ne ad mandatum quidem Majestatis Vestrae Domini ipsi Comitiis ipsis interesse voluerint, irritum omnem laborem nostrum in consultandis rebus esse vidimus, propterea quod hactenus quoque quidquid in omnibus Comitiis decretum fuit, ab eis fuerit violatum.

Itaque excepto censu Caesaris perclementer nobis Majestas Vestra ignoscere dignetur, ne Majestati Vestrae nec Reverendissimo Domino Thesaurario quidquam daturi sumus, nec de Majestatis Vestrae ejusque Illustrissimi Filii, nec de aliis negotiis interim tractare volumus, imo nec possimus quidem, donec certi aliquid de concordia Dominorum actum exstiterit.

2. Portam vero unam civitatis Albensis cum novo Capitulo ejusdem loci possidendam dederimus, eosque fideles semper et Regno et Principibus pro tempore constitutis esse

agnoverimus, et Litterae quoque privilegiales, in quibus jura libertatesque omnium nostrorum continentur, eorum fide per nos, majoresque nostros sint commendatae, tantaque hactenus in illis fuit integritas, ut nullus adhuc error nullaque hostilitas eorum opera in hoc Regno contigerit, portaque jam illa diversis temporibus, tum per pedites Domini Patotsi, tum per alios ab eis occupata fuit, quemadmodum nunc quoque occupata tenetur, de quorum fide edocti sumus, ut nec Majestati Vestrae, ejusque Illustrissimo Filio, nec Regno fideliores illis credamus esse neminem, supplicamus igitur Majestati Vestrae tanquam Dominae Nostrae Clementissimae, dignetur Majestas Vestra Capitulo liberam possessionem illius portae concedere, nec de caetero hoc fieri permittere.

3. Cum ab alterius Nationis officialibus multa ab initio incommoda huic Regno contigerint, utpote qui modo perinde atque nos multis malis afficiantur, supplicamus Majestati Vestrae tanquam Dominae Clementissimae, id quod ad commodum Majestatis Vestrae ejusque Illustrissimi Filii plurimum pertinere arbitramur, dignetur Majestas Vestra juxta benignam suam obligationem Officiales ex Fratribus nostris in arcibus constituere, omniaque beneficia Ecclesiastica illis conferre, qui et Majestati Vestrae ejusdemque Illustrissimo Filio et Ecclesiae utiles esse possint.

4. Officium Cancellarii cum apud Principes Hungariae summus semper Magistratus fuerit, primique illi in consilio extiterint, talisque et inter nos Cancellarius esse debeat, qui et linguam nostram intelligat, et Jura Regni libertatemque nostram optime calleat, supplicamus Majestati Vestrae in hac re et dignitati suae et libertati nostrae consulere.

5. Supplicamus Majestati Vestrae, dignetur clemenciam suam erga relictam Mathaei Daczo ejusque orphanos in remissione duarum possessionum ostendere, ne misera omni praesidio destituta cum suis orphanis ad extremam mendicitatem deveniat.

6. Licentia vero furum et aliorum malefactorum maxime in terra Hunyadiensi, quin sciamus qui sint; cum eo jam ex impunitate pervenerit, ut infinita mala jam ab eis fiant, Ma-

jestati Vestrae supplicamus, ut Domina Nostra Clementissima, dignetur mandare Domino Comiti, ut juxta decreta Dominorum Regnicolarum in Comitatibus Hunyadiensi et Zarandiensi fures et alios malefactores ubique in ditione sua persequi jubeat, ne majora mala per impunitatem illorum in dies subsequantur.

7. Cum autem de statu Maiestati Vestrae ejusque Illustrissimi filii pro voto Majestatis Vestrae propter absentiam Dominorum nihil nunc decernere potuerimus, ne defectus illi, de quibus Majestas Vestra saepe est conquesta, deinceps in rebus suis fierint, omnino de hac re decernere statuimus, quapropter ea voluntas nostra est, ut ad Festum Georgii Martiris cum bona voluntate Majestatis Vestrae iterum Thordam conveniremus, ad quam diem Majestas quoque Vestra tam Dominum Comitem, quam alios dominos invitare dignetur, quandoquidem nos illo ipso die Comitiorum una cum Majestate Vestra, illorum absentia non obstante, ita de omnibus decernere volumus, ne amplius Majestas vestra de nobis conqueri possit, et ut nos quoque una cum Majestate vestra ejusque Illustrissimo Filio salvi per misericordiam Dei consistere possimus. Quemadmodum Majestas vestra praecipuos Regni Hungariae Nobiles ad conventum hunc per Litteras suas invitare dignata est, ita nunc quoque eisdem mandare suis Litteris dignetur, ut futuris Comitiis interesse debeant.

8. De mittendis Litteris una cum censu ad Caesarum et oratoribus Majestas vestra dignetur eam suscipere curam, ut ingenio et prudentia praediti eo mittantur, qui causam Regni probe et utiliter, uti convenit illis, agere possint.

9. Decretum est praeterea a Dominis Regnicolis, ut in causa bellici apparatus una quaeque natio accommodet se se ad id, quod de hac re proximis in Comitiis Vasarhelyiensibus est determinatum.

10. Statutum quoque est, ut quemadmodum hactenus ita etiam deinceps fures et alii malefactores omnes per homines ad id deputatos persequantur, in qua re eo modo et ordine procedatur, quemadmodum fuit determinatum, hoc uno excepto, ut ad fassionem trium hominum ignobilium, Nobilium vero duorum, quilibet malefactor puniatur, ita tamen, ut homines

illi, qui eorum fassione alios indicaverint, sive Nobiles sive Ignobiles fuerint, sint probi, honestae et bonae famae homines, ne ad fassionem malorum et infamium hominum alii malefactores puniantur.

Si vero in Nobilem aliqua suspicio furti vel alicujus flagitii fuerit, talis ad fassionem septem aliorum Nobilium honestorum judicetur et ad sedem illius Comitatus, ubi fuerit, ad puniendum deducatur.

Solutio autem comitum juxta ordinem contributionis sunt duo denarii ex singulis portis, nec se ad rem et bona malefactorum ingerant, nec colonos ipsos ad victualia aliqua cogere sed impensis eis deputatis vivere debeant.

Cum autem multae querelae contra Comites fiant propter errores ab eis in persecutione malefactorum comissos, videtur dominis Consiliariis una cum Dominis Regnicolis, quod Comites ipsi ad excusasionem suam ipsorum, si quando de his accusarentur, penes nomina malefactorum, delicta quoque omnia, ex quibus malefactor ille punitionem meruit, consequantur *).

Modus autem puniendi talis observetur, ut pro rebus infra valorem floreni nemo occidatur, sed virgis tantum cedatur, pro omni autem quadrupede furto ablato puniatur vita, videlicet pro equo, bove, vacca, ove, porco et apibus. In puniendis vero illis, qui aurum furtim cambiant, cum talis mos ab antiquo fuerit observatus, ut qui in eo crimine fuerint deprehensi, bis caput suum redimere possint, tertio vero capitis supplicio afficiantur, decretum est, ut mos iste etiam deinceps in hac re observetur.

(Egyszerü másolata az erd. muzeum kézirattárában.)

*) Egy más példányban »conscribatur.«

IV.

1550. jun. 24.

Fráter György a kolosvári birót kéri, hogy vagy személyesen jöjjön el a folyó országgyülésre vagy alkalmas polgárokat küldjön oda.

Prudens et Circumspecte, domine. Amice honorande, salutem. Pedites conducere jam non est necesse, poterit itaque dominacio vestra eciam illos, quos assecurauit, dimittere. Ad presentem dietam rogamus, vt dominacio vestra vel per se veniat, vel certos et idoneos Conciues suos mittere velit, opus est enim, ut ex dominacionibus quoque vestris aliqui intersint; pecuniam census dominacio vestra velit una secum afferre, quibus modo multum jndigemus. Datum Thordę in festo Beati Joannis Baptistę anno Domini 1550.

Frater Georgius Episcopus Waradiensis
Thesaurarius ac Locumtenens etc.

Kivül. Prudenti ac Circumspecto domino Petro Theremj, judici Colosuariensi, Amico honorando.

(Eredetije, egészen Martinuzzi György kezeirása, Kolosvár város levéltárában.)

V.

1550. jul. vége.

A szultán fermánja az erdélyi rendekhez Fráter György letétele ügyében.

Az Hatalmas Török Czazarnak Paranczolatÿa avag követsege, Mellet izent Erdel Orzagnak Az ő fő Tolmaczatul es zolgaiatul az nagÿsagos Mahmuthtol.

Mindeneknek elöte az hatalmas czazar az nagÿsagos Mahmuthot ö zozoloiat es fő titkosat az ö követsegevel kwldotte az felsegos Kÿralne Azzonhoz es az ő fiahoz, es az nagÿsagos Ispanhoz Petr(o)with Peterhęz es egeb wrakhoz es warassokhoz az o haznokert.

Mÿkoron az hatalmas czazar Budának warasat, az Kÿralnak fiatwl az ő otalma ala woue. Ez okaert myvele hogÿ lata ő felsege, hogÿ az ő ellensegitwl meg nem oltalmazhatnak, Mert mÿkor ő czazarÿ hatalmassaganak nagÿ sok mezze valo orzagin Seregevel egetembe kellene altal mennÿ, nem Johetne mÿndcnkoron Az kÿral fianak segetsegul az ő ellensegÿ ellen.

Mÿnd ezen altal Igirta *(sic!)* ö czazari felsege, hogÿ mÿnd Budat s egeb nag sok tartomanokat az kÿral fianak megtartana es megadna.

Erdelnek orzagat pegiglen mÿnden tartomanÿaval Az hatalmas Czazar az ő nagÿ kegelmessegebol az okaert engette wolt az kÿral fianak es az felseges kÿralne Azzonnak, hog meg az kÿral fia felnevekednék, addeglan ő maganak kÿnchet gẅÿtene, melbol az ő wytezinek, es nepenek fÿzetne, mert az hatalmas feiedelem ezt igirÿ hog az kÿralnak fiat nagiobb kÿralia akaria tennÿ honem mÿnt az attia wolt.

Hogÿ az hatalmas chazar az Frater Gorgot az kÿral fianak es Az kÿralne azzonnak Kÿncztartonak es kepenek es zolgaÿanak hatta, es hog eni sok meltosagokal ötet mÿltoztatta, ennek ez wolt az oka.

1. Iria az hatalmas feiedelem hogÿ ez Frater Görg mÿkor az felsegos Janos kÿral ötet hozzá fogatta volt eg zegen ember wolt kÿnek semÿe nem wolt es hog szegensegbol nag wrat *(sic)* tötte wolna.

2. Tutta annak felete czazar ő hatalmassaga, hog ez Frater Gorg Barat wolna es hog az Baratoknak mÿnden Rendik ez wylagiakat meg wtaltak wolna es kezoket ez wÿlagÿ gonorẅsegökből kÿ mostak wolna. Remenlÿ vala annak okaert az hatalmas Czazar, hogÿ ez Frater Gorg mÿert hog Barat, nem uolna fesuen aranak ezẅstnek es semÿ kazdagsagnak gẅÿtesere.

3. Harmadik oka ez, hogÿ Gondolta az hatalmas czazar, hog eh Barat wen ember wolna, Azokaert welte ő folsege, hog mÿden zolgaÿ kozot czat eh Barat uolna kÿ megemleköznek az ő konereről mellet mÿnden nap ennek az ő meghol wranak Jo tetelmeneből. Es hog az ő wranak Jo tetelmeneről mÿndenkor meg emleköznek, ne lene fesuen, De inkab mÿnd holtagiglan az kÿral fianak nagÿ hÿusegel zolgalna. Es hog

mÿnden kÿnchet az kÿr(al)ne azzonnak es az kÿral fianak hiusegel gwtene, es azt gẅtene az kÿral fia erzeneben wagy zekrenebe. Hogÿ mÿkor az kÿral fia felneuekednek es az feiedelemtẅl kÿralia koronaztatnék lenne mÿbol az ő sereginek fizetnÿ, és hog mind nemest nemtelent, es orzagaba lakozokat hozza haÿtana az kÿral fianak es kÿralne azzonnak engedelme es hÿwsege alla. Es ezt hitte Az Hatalmas Czazar az Frater Gorgnek hÿwsegerõl es chak az kÿral fianak okaert mÿuelt illen nagÿ tÿztessegot es kegelmessegöt, az Hatalmas Chazar az Baratal. Tudnÿ illik hog az kÿralne azzont es Az ő fiat nagÿ felelemel tÿztelne es hÿusegel zolgalna. Es mÿnden kÿncheket az kÿral fia zekrenebe gẅtene.

De az hatalmas Czazar, az felsegös Francÿaÿ kiraltwl az ő zerelmes attiafiatwl Ferdinandos kÿralnak dolga felöl es ezt ertete hyusegel. Hog ez noha Barat es alazatos ruhaba Barat modon Jar, De maga e wÿlagÿ fesuensegert az ő hitit megzegte es rakua ördögel es hogÿ az fesuensegert es a keves avagÿ rouid eletert ő magarol elfeletkezet es az el uet Jokrol es kenerrol mellet wot az ő megholt wratol. Anak okaert hogÿ Hitetlensegbe elne, mÿkepen arulo es hog az kÿnchet meliet Erdelben es egeb orzagba gẅitöt nem kÿralne Azzonnak sem az kÿral fianak zekrenÿebe Gyẅitotte, hanem mynd maganak kapczolta. Melnek nemel rezet Romába, nemeliet Wenezebe nemeliet pegiglen Walentiaba kwldot. Enek felete mÿnden Varakat es Jo öröksegoket ő hatalma ala foglalt. Anak felete minden Jeles wÿtezlő fÿrfiakat zep bezedeuel es penzeuel hozza hitetöt es mÿndenkor kez serege wolna, ezenkepen rekeztete be Az kÿral fianak udwarat hog zolgaÿ ne legenek.

Ez Arulo, mÿkor az Hatalmas czazar Buda warasa alat wolt, megeskwt az Bibliara es az ő körözten hitire, hog mÿnd holtoiglan az kiral fianak hiuen zolgalna. Ha e hituan lator az Czazartul nem fele, kelet uolna felnÿ az hatalmas wr istentwl. Hogÿ az ő hitetlensegeiert es hitinek megszegeseiert az ő lölket el ne vezteneie.

Es walakÿ uolna az ah kÿ e Baratnak segetsegẅl es oltalmul lenne akarmÿ keppen az es ollian arulo, mÿkÿpen e Barat.

Mÿnd ezoknek felete Groff Miclossal Ferdinánd tanaczaual, titkon valo tanachot tartot, hog walamj nemw czalardsagal az felseges kÿralne Azzont mÿnd az ő fiaual egetembe Erdelorzagbol kÿkwldeneie az Ferdinandos hatarara, es annak utana Azt irta volna az Imperator portaiara, hog az kÿralne Azzonÿ, mÿnd fiaual egetemben Ferdinandhoz futot wolna. Anak wtana A warakat egenkent Ferdinandos kezebe adna walamÿ modal es okal es azt irna az Hatalmas Czazarnak, hog az Ferdinandos zolgaÿ el vettek wolna az warakat es tartomanokat.

Illen alnoksagual akarta mÿnden warakat Tartomanÿokat, és twnön magatokat elarulnÿ, Hogÿ sem tŵ sem az hatalmas Czazar az ő arultatasat es hitetlenseget meg ne erthetne. Hogy ennek wtana az ő arultatasaert az hatalmas feiedelom tutoket fogsaba wynne. Ezenkepen ueztetök uolna mÿndnyaian az eg lator arulo Barat myat.

Mÿkor pegig az hatalmas Czazar ez dolgot es e Baratnak arulasat es az tŭ artatlansagtokat e dologba megertete volna, Mÿndiarast az kÿralfian es tŵ raÿtatok konorŵle. Hog eg hituan, lator, Arulo, Baratert, el ne uessnenek enni sok Jambor embörök Annak okaert kwldöt engemet az Czazar ő paranczolatiaban. Az felsegos kÿralne Azzonhoz es az Janos kÿral fiahoz es tŵ hozzatok mindnÿaian wrak hog meg erczetok az ő paranczolatiat es hog köztetok ne tarczatok. De ualamÿkeppen lehet annak a nagÿ feiet wegetok. A uagÿ eleuenen az kÿral fia kezében adiatok hog illen latorert az orzag el ne vezzen.

Az hatalmas Czazar ezt mondia es fogadia, hog ha az kÿral fianak attia nyuczen (Az Czazar isten segetsegeböl egessegbe wagion es eel) es az kÿral fianak attia lezen: mÿndenben ötet megsegitti. Az kiral fianak hitetlenÿ ő hitetlenÿ· Ah kÿk pegig az kÿral fianak hiuek Az czazarnak es hiuek. Effelek. Tÿztessegot es kegelmessegöt wesznek az czazartwl, Valamikÿpen pegig az kÿral az Czazarnak ir Azonkepen cselekedik weletok, mert az kÿral fia leuele az Czazarnak keduel *(sic)*. Es hog ha az kÿralnak fia (kÿt isten ne aggion) meg haland, A czazar mÿnd azon altal az orzagot twletek el nem wezÿ, De annak adia az kÿ tŵ közötetök az wrasagra es or-

zag oltalmara Jelesb embor lezen es hiueb es nagÿob tyztessegbelÿ. De oly okkal, hog az orszagot hÿusegel biria.

Az felsegos Czazar tẅnektok semy gonozt nem gondol, kynczet es tẅletek a uagÿ birodalmat nem kevan, Czak azt kevania, hogy az ő Parancholatianak engedietök. Es Az kÿral fianak hiuek legetök.

Kivül oldalt: Nuncium Turcarum Imperatoris per Interpretem et Turcam Mamuth ad status Transilvaniae.

(Egykorú fordítás a m. k. kam. levéltárban).

VI.

1550. aug. 8.

Kendy Ferencz Bohnyára részgyülést hirdet tanácskozandók ha rajjon a hálytartó s a temesi bán megmaradhatnak-e hivatalaikban.

Prudentes ac Circumspectj domini Amiceque (*sic*) Nobis honorandi Salutem cum nostri commendacione, literas dominacionum Vestrarum intelleximus, cum autem videamus interitum huius miserrimi Regni auditu enim terribilia sunt que audimus, placet igitur nobis vt aliquo locorum cum dominacionibus vestris Et cum caeteris nonullis fratribus constituremur, Quare nos deo volente proxime ventura dominica apud Magnificum dominum Wolffgangum de Bethlen fratrem nostrum in Bohnya affuturj sumus, Rogamus itaque dominaciones vestras velint illuc ad Bohnya, ad feriam Secundam proxime venturam aliquos fratres suos mittere cum speramus et ex dominis Siculis aliquos affore nobiscum, videamus et determinemus aliquid in conseruacionem huius misserrimi Regni, in permansionem Regie Maiestatis, filijque sui Illustrissimi, et eciam vt Reuerendissimus dominus Locumtenens dominusque Comes in suis officiolatibus persistere possent, Reliquum est vestras dominaciones bene valere optamus Ex Arce nostra Waech feria sexta post festum dominicae Transfiguracionis Anno dominj 1550.

Franciscus
de Kend etc.

Kivül: Prudentibus ac Circumspectis dominis Judicij Et Juratis Ciuibus Ciuitatis Cibiniensis etc. dominis Amicisque nobis honorandis.

(Eredetije, levélalakban papirra irva, mely veres viaszkkal volt lepecsételve, a szász nemzeti egyetem levéltárában Coll. P. a. a. 1550. nro. 545.)

VII.

1551. febr. 22.

A fehérvári országgyülés folyamáról Fráter Györgyhöz intézett jelentés egyik hivétől.

Colloquium Regnicolarum cum regina et Turcico oratore.

Post obsequiorum nostrorum commendacionem, constat dominacioni vestrę reuerendissime, nos ad dominicum diem proxime preteritum, (febr. 22.) Albam per reginalem maiestatem vocatos esse, quo cum venissemus, ita regina loquuta est, »nos propterea ad se venire iussisse, quod orator potentissimi cesaris Albe esset, qui Literas regnicolis attulit, per eumque aliqua cęsar nunciasset, jtaque quandocumque dominationibus vestris inquit videbitur, audite illum,« nos reginali maiestati respondimus, »vt oratorem illum ad se vocari jubeat,« qui cum ad reginam venisset, clemenciam cęsaris nobis commendauit, hoc quoque addens, »potentissimus »inquit« cesar querit a vobis si sibi fideles estis, reginalique maiestati et eius filio«: respondimus nos fideles esse, respondens iterum dixit, superest adhuc vnum, scitis cuiusdem *(igy)* res accidit preteritis temporibus, hoc igitur vult potentissimus cęsar vt juramentum ei prestetis reginalique maiestati et eius filio, quesitus a nobis si quid aliud dicturus esset, respondit, plura adhuc se verba habere, potentissimus inquit cęsar, quinquaginta millia aureorum in racionem census a vobis dari postulat, vtque arcem Beche detis ad manus Zanchakÿ Zewreniensis, quam prius cęsar in manu monachi esse putabat nunc tamen accepisset, quod penes Petrum Petrowyth illa esset, si hoc inquit feceritis potentissimus cęsar a Danubio ex vna parte, terram quam peciistis ab alia vero parte, Tibisci mediam partem, filio Joannis regis, Stephano regi concedet, nec hoc solum daturus est, sed breui eius jmperium augere vult, regemque

eum facere, et coronari, de hac re autem literas fidei daturus est, et se et filios suos hec omnia in perpetuum seruaturos, nec ciuitatem, nec arcem, nec possessionem, posthac ab eo recipiet nec censum augebit; quesitus iterum a nobis orator, an plura dicturus esset, plura inquit.

Me, inquit ita, potentissimus cęzar a se dimiserat, ne amplius quinque diebus hic essem, hodiernus vero tricesimus est, quod hic sum, nam hoc quod nunc retuli, cui prius referrem non habebam, voluntatem igitur jmperatoris iam vobis dixi: ad querelas enim regine et aliorum precipuorum hominum, (cesarem loquentem inducens) gubernacionem regni illius acceperamus a monacho, quum nobis ita relatum esset, quod nec regine, nec eius filio fidelis esset, illamque Imperij moderacionem Petro Petrowÿth dederamus, cum autem iterum cęsar ex literis regine, et vestris, intellexisset, quod probe et fideliter et regine, et eius filio seruiret, hoc ita esse credens, rursum officium ei reddidit, ita tamen, vt vere et fideliter regine et filio suo seruiat, itaque iam mihi plura dicenda non sunt, quę vero reginę dicenda erant, dixi: jam ego hic non jmmorabor, si hoc feceritis videte, si minus hoc quoque perpendite, equus potentissimi cęsaris sellatus est, si quid loqui, aut concludere vvltis per me hoc fiat, quandoquidem instructionem a cesare habeo: nos ad hec respondimus, cum voluntate reginalis maiestatis, nos mutuo inter nos loqui velle, eique respondere; dimisso autem Chawso reginalis maiestas ita nobis loquuta est, quod sibi quoque cęsar ista eadem nunciasset subiungens tamen, dominaciones inquit vestrę videant, omnia enim in voluntate dominacionum vestrarum sita sunt, ego neminem cogam ad nullamque rem jmpellam, quicquid ad libertatem vestram pertinet, hoc agite, nec credite me ita destitutam esse, vt non esset quo caput vnacum filio inclinare possem, vos tamen aliam Transyluaniam preter hanc non habetis, videte igitur quid sitis acturi, ego ad nullam rem uos jmpellam, sed quod bonum vestrum est hoc facite; nos facultatem a regina petentes, vt nobis priuatim inter nos de hijs rebus conferre liceret, eaque impetrata, vbi inter nos loquuti essemus, misimus ad reginam supplicantes, vt vnum ex Chawsis dimitteret ad cęsarem, actura per illum gratias cęsari, de gracia, qua ipsam.

eiusque filium et regnum hoc prosequitur, alium vero oratorem Ali nomine retineret vsque ad tempus comiciorum, jndictisque comicijs eo dominos vocaret et alios fideles suos ex Hungaria videlicet dominum Thesaurarium, et dominum comitem; regina respondit, se loquuturam cum Thurcico oratore, relacionemque daturam, tandem nunciauit, se cum oratore, de hijs rebus egisse, ille tamen nulla racione expectare vellet, addens nos eciam cum pauciores essemus, de rebus necessarijs alias concludere potuisse, itaque vt nunc quoque concluderemus optabat, facturam se respondens si dilacio a se fieri posset. Turcus tamen nequaquam illi assentire vellet, tandem domini regnicole nunciauerunt regine, quod antea quoque fide obstricti fuerunt suę maiestati, et nunc quoque tam maiestati sue, quam eius filio fideles essent, iuxta mandatum cesaris, vbi vero de hac re bis terque per internuncios vicissitudinaria responsione agitatum extitisset, conclusum est, vt ad maiestatem reginalem ingrederemur, et coram Chawso eius maiestate loqueremur, quo presente gracias ęgimus cęsari de sua erga nos clemencia, quod cesarea maiestas reginam et eius filium, pro principe nostro agnoscendos nobis proponeret, subiungentes nos eisdem maiestatibus fideles esse, Thurcus autem causam quominus hic jmmorari posset, hanc afferebat, quod ipse hic eiusdem rumores in Hungaria vigentes accepisset, quod germanus in hoc regnum ingredi vellet, ipse vero totus in hoc esset, vt domini sui gentes prius huc venirent, quam aliorum, mandatumque a domino suo se habere dixit tam in Moldauiam quam in Transalpinam, negocijs igitur istis ita intellectis, hoc conclusimus, quod dominacioni vestre reuerendissime misimus.

(Egykorú fordítás magyarból latinra, mely Fráter György marcz. 9-én kelt leveléhez van mellékelve, a bécsi cs. k. államlevéltárban.)

VIII.

1551. febr. 22. s köv. napok.

A Gyula-Fehérvárt tartott országgyülés archiculusai.

Maiestati reginali ciusque filio domini nobiles qui hic sunt, parati sunt coram Chawso de fidelitate respondere juxta voluntatem potentissimi cęsaris.

Parati sunt eciam jmperatori Thurcarum gracias agere quod nobis reginalem maiestatem et eius filium, qui nobis naturalis dominus est, pro nostris veris principibus agnoscendos ostendit.

De tributo, quod hactenus regnum soluit, supplicamus maiestati reginali, vt eius maiestas dignetur ita cum Chawso loqui, vt racio tributi in eo statu maneat, regnicole vero prommittunt se illud reddituros, si vero reginalis maiestas ita cum Thurco nulla racione concludere posset, supplicamus eius maiestati, vt si quid amplius tributo addendum esset jllud maiestas sua differret, ad generalia comicia, quibus et alij fratres nostri interessent, ne dicerent nos sine scitu eorum nomine regni plus tributi pollicitos esse.

Ex parte quoque Beche supplicant domini regnicole reginali maiestati, quo eius maiestas concludat de arce illa cum Thurco, quod in bonum maiestatis suę, eiusque filij futurum sit, et pro salute regni.

Deinde domini regnicole concluserunt hoc quoque, vt ex omni nacione duos penes reginam relinquant quibuscum maiestas reginalis loqui et agere possit de necessarijs rebus huius regni, vsque ad diem comiciorum, vbi tandem de omnibus rebus, perfectius concludere vellent.

Ad dominum quoque Thesaurarium, ex tribus nacionibus, tres fratres nostros mittere statuimus sueque reuerendissime dominacioni proponere, quod de sua reuerendissima dominacione eiusmodi rumores circumferrentur, quod jmperium Germanicum in hoc regnum jnducere vellet, quod domini regnicole crederent, reuerendissimam dominacionem minime facturam,

Si vero reuerendissimi domini ea voluntas esset, sua reuereudissima dominacio hanc suam intencionem postponeret, quandoquidem a reginali maiestate eiusque filio, domini regnicole, nulla racione seiungi vellent.

Et vt ijdem fratres nostri vocarent reuerendissimam dominacionem in Transyluaniam, sed ita vt seruiret reginali maiestati et eius filio ac regno quoque, sed non esse opus, vt cum exercitu ingrediatur.

De comicijs autem, vt ille ad eum diem fiant, ad quem diem reginalis maiestas esse voluerit, supplicant tamen domini regnicole dignetur maiestas reginalis, eum terminum comicijs designare ad quem alij quoque fratres nostri ex Hungaria ingredi possent, quos comicijs regina interesse voluerit, in hoc quoque supplicant, vt si maiestati reginali videretur locum comicijs Thordam esse concederet.

In hoc quoque supplicant sue maiestati, vt eius maiestas in causa inter dominum comitem et Sebesiensem mota ageret, mandaret autem vtrisque vt ad diem comiciorum ingrederentur ambe partes, causamque controuersiarum maiestas reginalis inter eos cognosceret, vt illas deponerent, eciam si jure postea dissensiones inter eos decidendę forent.

Si vero interea bellum aliquod contra regnum veniret, de hac re maiestas reginalis, ex omni parte cercior fiat mandetque sua maiestas omnibus nacionibus huius regni quemadmodum necessitas expostulat, si vel in parte, vel per singula capita insurgere necesse erit, juxta continencias literarum sue maiestatis parate sunt tres ipse naciones, eo ire quo sua maiestas mandauerit, supplicant tamen domini regnicole vt maiestas reginalis tantum pro necessitate rei gentes leuari jubeat.

(Egykorú példány a bécsi cs. k. államlevéltárban Fráter György marcz. 9-ki leveléhez mellékelve.)

IX.

1551. marcz. 4.

Fráter György jelentése Ferdinándhoz: a gyulafehérvi februáriusi országgyülésről.

Sacratissima regia maiestas, et domine domine, mihi clementissime, fidelium seruiciorum meorum in graciam maiestatis vestrę humilem commendacionem, hodie cum postam maiestatis vestrę expediuissem, allatę sunt litere ex Transsyluania, ex quibus intellexi diem comiciorum, a dominica Reminiscere, ad dominicam Judica, dilatam esse, terminum autem ita breuem non alia racione comicijs constitutum esse judico, quam vt illis interesse non possim, quibus illi sedecima parte colonorum leuata, interesse statuerunt, modum mihi ingrediendi prescribentes, vt sine exercitu ingrederer, vbi duo quoque principis Thurcarum nuncij aderunt, nunc primum de censu jmperatori soluendo decernentes; jn Transyluaniam igitur nunc ire constitui, in hoc modis omnibus incumbens, ne illi hoc modo consurgant: qua propter rem auxilio dei primum, deinde clemencia maiestatis vestrę fretus, incipiam, quicquid res ipsa allatura erit subiturus, tantumodo vt regnum hoc saluum conseruari possit; supplico igitur maiestati vestre domino clementissimo dignetur maiestas vestra, statim et quam primum cęptis rebus ita cousulere, ne regnum hoc, in manu maiestatis vestrę situm, per moram, qua nocencior nihil hoc tempore esse potest, amittatur, quicquid autem a me fieri poterit, illud summo studio, curaque singulari, exequar; deus maiestatem vestram conseruet diutissime incolumem. Waradini quarta die mensis Marcij anno domini 1551.

Eiusdem maiestatis vestre sacratissime
fidelis Frater Georgius.

Kirül: Frater Georgius die 4. Martij. Sacratissime regię maiestati Romanorum, ac Hungarię, Bohemie, Dalmacię, Croacię, etc. domino suo clementissimo: ad proprias manus sacratissime maiestatis cito cito citissime.

(Eredetije a bécsi cs kir. államlevéltárban.)

X.

1551. marcz. 9.

Fráter György jelentése Ferdinándhoz: a fehérvári határozatok következtében rögtön indul Erdélybe, kéri Ferdinándot intézkedjék haladéktalanul, hogy segélyt kapjon.

Sacratissima regia Maiestas et domine domine mihi clementisseme.

Fidelium seruiciorum meorum in graciam Maiestatis vestre humilem commendacionem, cum postam Maiestatis vestre a me dimitterem nondum erat auditum quid Transsyluani in comicÿs Albensibus decreuissent, quę omnia scripto hodie ad me allata sunt, ex quibus Maiestas vestra omnium illorum animum facile deprehendet, quę cum in lingua nostra wlgari scripta essent, latina fieri jussi, quo magis ea maiestati vestrę constarent, viribus igitur nunc opus est, quę quo maiores et firmiores tum armatis, tum alÿs militibus, tam equitatu, quam pedestribus copijs erunt, hoc erunt vtiliores in primo presertim jmpetu, in quo omnis fortuna belli consistit, cras igitur deo propicio me hinc in Transyluaniam mouebo, extrema queque tentaturus, nulla habita racione vitę fortunarumque, vt tantum Maiestati vestrę et reipublice christianę, in tuenda salute regni huius valeam inseruire, daboque operam quantum fieri potest, vt occasione aliqua conuentus illorum discipem, ne coire possint; nec dubito quin meo interuentu, multorum animi decidant; verum cum res hęc magnas vires, magnosque sumptus, in solucionem militum expetat, meque sine auxilio Maiestatis vestre tantis rebus jmparem esse videam, supplico maiestati vestrę domino clementissimo, ne paciatur me Maiestas vestra in causa tam optima et Maiestati vestre vtili succumbere, quę non propterea a me commemorantur, vt in cęptis rebus aliquid sim remissurus, in quibus ad assem vsque, vltimumque spiritum, constantem me Maiestas vestra repiriet, perpendere tamen Maiestas vestra potest, quos sumptus proxima hac ęstate fecerim, quibus cum a duobus annis nihil ex hoc regno mihi datum sit, pene exhaustus sum, adeo tamen omnibus quę mihi supersunt

non parcam, vt vitam pro salute regni huius impendere non dubitem, per misericordiam igitur dei Maiestatem vestram obsecro, ne rebus opportunis Maiestas vestra deesse dignetur, dum tempus est, dum sinit occasio, tum maxime erit Maiestati vestre adnitendum, ne regnum hoc in potestatem hostium redigatur; vt autem cogitata Thurci facilius perficiant, Maiestas vestra ex colloquijs illorum facile deprehendet, quibus promissis, tum me, tum alios inescare cupiant, vt illorum blandicijs allectos grauioribus malis irreciant, quę omnia citissima presidiorum missione Maiestas vestra anteuertere potest; rogaui dominum quoque Andream Bathory, vt juxta mandatum Maiestatis vestrę, copias suas Transylnaniam versus moueat, vt ad subitas quasque res ille adesse possint; Deus optimus maximus Maiestatem vestram, diutissime sanam et incolumem conseruet. Waradini nona die Mensis Marcij, anno domini 1551.

Eiusdem maiestatis vestrę sacratissime

fidelis Frater Georgius.

Külczim. Sacratissime regię Maiestati, Romanorum ac Hungarię, Bohemię, Dalmatie, Croacię ete, domino suo clementissimo, ad proprias manus sacratissime Maiestatis cito, cito, citissime.

Kivül oldalt. Frater Georgius de ijs que in conuentu Albensi conclusa sint inter serenissimam reginam Isabellam et Transsylvaniae status de dato 9 Martij 51. petit eciam breve et maturum subsidium.

(Eredetije a bécsi cs. k. államlevéltárban.)

Jegyzet. A VII-dik és VIII-dik számu okmány ehez mellékelve.

XI.

1551. marcz. 1.

A nagy-enyedi országgyülés articulusai.

Decretum dominorum regnicolarum trium nacionum incomitÿs Enÿedinum ad dominicam Judica jndictis anno 1551.

Cum ad mandatum Maiestatis reginalis dominj regnicole Enÿedinum conuenissent essentque in consultandis reipublice rebus occupati, fecerat Maiestas reginalis eos de suo hinc discessu cerciores, que per regnicolas rogata ut vnum

vel alterum diem dum aliquid per eos decerni posset expectaret, responderat grauibus de causis Enyedino sibi esse abeundum, rogans nichilominus dominos regnicolas ne prius e comicijs discederent quam de rebus regni per eos concluderetur, itaque cum de alijs nunc rebus per eos decernj non posset, quam que in articulis continentur, supplicant Maiestati suę vt ad diem generalium comiciorum ea quę nunc per nos decreta sunt suo assensu rata esse dignetur.

Supplicant in hoc quoque ut pro bono regni oratores cum censu, tam Maiestatis suę, eiusque illustrissimi filij quam regni et reuerendissimi domini locumtenentis nomine ad jmperatorem mitterentur.

Verum cum in istis comicijs tum propter absenciam dominorum tum vero aliorum fratrum suorum ex Hungaria quibuscum in tuenda publica salute vna eademque essent sententia, ad plenum de singulis ab eis decernj non potuerit, domini regnicole decimum quintum diem post festum beati Georgij martyris proxime futurum generalibus comicijs esse decreuerunt vt illis quilibet omni occasione semota interesse teneatur, vt tum cum dominis et omnibus ordinibus regni huius ac alijs fratribus eorum ex Hungaria vna constitutj, melius tam de dignitate Maiestatis suę eiusque jllustrissimi fily quam, de conseruacione regni domini regnicole decernant, supplicant igitur Maiestati suę vt hinc eorum decreto consentire dignetur, locum autem comiciorum jn arbitrio Maiestatis suę ęsse volunt, siue Thorde siue in Wasarheli eos conuenire voluerit.

Preterea cum a duobus iam fere annis tributum cesari non sit datum, ruinamque ex hac re regno dominj regnicole futuram animaduertant, pro reddendo censu jmperatorio vnanimiter contribucionem nonaginta nouem denariorum de singulis portis se daturos obtulerunt, vt quilibet nobilium de suo colono censum ad dictum diem comiciorum, siue erunt comicia aliqua siue n on, siue pax erit vlla vel non erit, jmportare teneatur, qui vero hoc non fecerint, comes vnica tantum depredacione tales puniat, qua tam pro censu quam de Birsagio satisfactionem recipiat.

Quemadmodum autem antea domini regnicole Maiestati reginali subsidium de singulis nacionibus se daturos obtule-

rant, jllud idem Maiestati suę nunc quoque offerunt, habita eciam racione sallarii reuerendissimi dominj locumtenentis, supplicant tamen Maiestatj reginali ne ex hac contribucione aliquam deputacionem facere dignetur, quandoquidem census jmperatorius hoc modo compleri non posset.

Per oratores qui cum censu missi fuerint domini regnicole supplicandum esse censent potentissimo jmperatori, ut hanc moram quę in dimissione census accidit eis ignoscere dignetur, qui de causa quoque non missionis per eosdem oratores docendus erit cur id tempestiuius fieri non potuit.

In hoc quoque magnopere apud potentissimum Imperatorem instandum esse decreuerunt, eiusque maiestati supplicandum, vt maiestas cesarea solito nostro censu contenta esse, nec maiorem a nobis summam exigere dignetur.

Dominj vero regnicole cum vna nunc essent constitutj, graues querele per oratores Sebessienses et Lugosienses ad eos delatę sunt, de varijs cedibus, rapinis, depopulacionibus, occupacionibus bonorum, alijsque jnfinitis jniurijs, quibus a domino comite Themesiense afficerentur, vtpote qui Thurciis quoque viribus iam aliquocies illis minatus extitisset, quę eos cum magnum in se malum contineat, supplicant Maiestati reginalj, dignetur mandare dominó comitj ut de Sebessiensibus et Lugosiensibus ad diem comiciorum pacienciam habeat, nilque interea contra illos agat, quin pocius, eos quos ex ipsis captos apud se detinet, liberos statim dimittat, bonaque eorum occupata remittat, in ipsis vero comicijs ambarum parcium causam maiestas sua vna cum domino Thesaurario et regno vel jure mediante, vel bonis alijs modis transigat, quandoquidem ex vi illius federis quod inter dominos regnicolas, Sebesiensesque et Lugosienses intercedit eos in tuenda eorum libertate negligere non possent.

Dominj autem nobiles deputaturj sunt vnum ex fratribus eorum a quo summam quatuor millium florenorum, quantum ad racionem dominorum nobilium attinet, Maiestas sua expectet, jtem ut restanciam quinquaginta et viginti denariorum quilibet nobilis de bonis suis administrare teneatur.

Cum autem pecuniam pro censu jmperatorio jnterim dum contribucio ipsa administraretur, domini regnicole mutuo

leuare coactj fuerint, quę ab eis omnino soluenda esset, decretum est ut penes collectores presentis contribucionis vnum ex fratribus eorum Martinum Chorogh a quo Maiestas quoque reginalis subsidium quatuor millium florenorum habitura erit, constituant, qui cognoscat quantum ex ipsa contribucione in censum cesaris, subsidium reginalis maiestatis, sallariumque reuerendissimi domini decedat, ex qua si quid reliquum fuerit, jd ad alias regni necessitates jmpendatur, si vero pro racione temporis rebus necessarijs non suffecerit, dominj regnicolę aliunde huic rej prospiciant.

Dies judicijs deputatus est decimus quintus dies post festum Pasche.

Priusquam vero oratores ipsi cum censu ad portam cesaream expedirentur, leuem quendam nuncium ad cesarem domini regnicole mittendum decreuerunt, qui et de ingressu oratorum et de missione census cesarem redderet cerciorem etc

(Egykorú példány a bécsi cs. k. államlevéltárban).

XII.

1551. maj. 2.

Frater György levele Ferdinánd biztosaihoz: bejövetelöket sürgeti.

Spectabiles et magnifici domini amici obseruandissimi salutem et obsequij mei commendationem, ea ipsa hora qua litere dominacionum vestrarum spectabilium et magnificarum mihi redditę sunt, versus Thordam me moui, jtaque dominaciones vestras magnificas rogo, vt statim et quamprimum vnacum toto exercitu veniant, Hispanos ne ommittant; obsecro ego vero ne hic quidem diucius esse possum, propter mutacionem omnium rerum, quę procul dubio futura esset, si diu in vno loco consisterem; comicie vero cum ad feriam sextam post festum Ascensionis Domini (maj. 8.) ad Wasaarhel indicte sint, eo iterum mihi hinc redíre necesse erit, moram tamen obsecro nullam iam faciant, si rebus ceptis optimum exitum esse voluerint; dominationes vestras spectabiles et magnificas bene valere opto, ex possessione Dathas secundo die mensis Maij, anno domini 1551.

Earundem dominationum vestrarum spectabilium et magnificarum deditissimus
Frater Georgius Episcopus Waradiensis
Thesaurarius et Locumtenens etc.

Külczim: Spectabilibus et magnificis dominis Thome de Nadasd, Sigismundo ab Herninstain (Herberstein) et Andree de Bathor comissarijs regie maiestatis etc. dominis et amicis obseruandissimis.

(Eredetije a bécsi cs. k. államlevéltárban.)

XIII.

1551. maj. 8.

A tordai országgyülés articulusai.

Decretum Dominorum Regnicolarum trium nacionum in comicijs generalibus Thorde ad decimum quintum diem Festi beati Georgij celebratis anno domini 1551.

Primo decretum est vt jlli qui comicijs istis non interessent, siue serui conducti siue liberi fuerint, sub nota perpetue infidelitatis, que pena a dominis regnicolis primum in comicijs parcialibus Segeswarini constituta est, et nunc quoque in hys Thordensibus publicis comicijs est confirmata ad decimum diem, hoc est ad feriam sextam proximam ante festum Trinitatis ad castra vbi reuerendissimus dominus Thesaurarius futurus erit venire debeant, qui vero non venerint reuerendissimus dominus vnacum regno ea infidelitatis pena tales puniat, que ab ipsis dominis regnicolis decreta est; potest autem quilibet sine formidine eo venire.

Preterea vt domini Saxones et Siculi statim capitatim, domini vero nobiles iuxta numerum contribucionis insurgere et ad castra ad reuerendissimum dominum Thesaurarium venire, jbique quilibet nobilis cum colonis suis se ostendere debeat, sint autem omnes bene armati, quemadmodum antea domini regnicole de hac re decreuerunt; si vero sine execucione rerum punicioneque malefactorum, qui has turbas in hoc regno concitarunt, reuerendissimus dominus Thesaurarius dominos

regnicolas ex castris abire bellumque hoc descendere fecerit, decretum est quod deinceps ad nullam reuerendissimi domini requisicionem insurgant; domini vero Saxones iuxta veterem eorum morem ingenia secum ad castra cum pulueribus, ferreis globulis et bombardarijs adducant; in negocijs vero wlgi siue plebis hic modus obseruandus erit:

Vt singuli viginti quinque homines vnum currum pro victualibus secum defferendum habere debeant, in mouendis vero gentibus comitatus et sedes viciniorum eos qui procul sunt ne expectent, sed comitatus Colos, Thorda, Doboka, Zolnok, Kykellew, Alba, preterea sedes Siculicales Aranyas Maros et Wdwarhel, Saxonicales autem Zazwaros Zerdahel Meggyes et due sedes ac alie vicinorum statim consurgant.

Item vt gentes in castellum Enyediense impositi, statim illic efferantur cum et Albensis porte vnius, et castelli quoque Enyediensis custodia in fidem capituli Albensis semper fuerit commendata, alioquin domini regnicole cogitabunt ut castellum jllud funditus demoliatur.

Item cum terra Fogaras quandocumque domini regnicole consurexissent, gentes suas leuare et penes dominos regnicolas seruare debuerit, decretum est vt nunc quoque statim leuare, et eo vbi reuerendissimus dominus Thesaurarius in castris erit, mittere debeat.

Item decretum est, vt castella nouiter erecta que in ruinam regni pocius oppressionemque vicinorum et plebis sunt, demoliri debeant.

Item ut jlli qui participes inductionis hostium fuissent, qui anno preterito regnum hoc ferro et jgne depopulati sunt, et per quos multi ex nostris in seruitutem abducti essent, iuxta mandatum potentissimi cesaris, iuxta eorum demerita puniantur, ne de cetero aliquid tale vel ipsi, vel alij eorum exemplo attemptare presumant.

Item vt presentem contribucionem in istis comicijs, prout decretum erat, quilibet qui illam iam exegisset administrare debeat, qui vero nunc administrare non posset, js veniat ad reuerendissimum dominum Thesaurarium, eumque certificet se ad decimum diem contribucionem ipsam administraturum.

Item quemadmodum in prioribus comicijs de persecucione furum et malefactorum decretum erat, ita eciam deinceps iuxta articulos tunc conscriptos, comites ipsi huiusmodj malefactores omnes persequantur.

Item cum publica causa regni nunc agatur, bellique tempore leges sileant, decretum est vt vniuerse cause dominorum trium nacionum huius regni tam in sede judiciaria reuerendissimi domini locumtenentis, quam in alijs sedibus comitatus scilicet et ecclesiasticis, que agerentur, vsque ad finem belli presentis differrantur.

Que vero jniurie et oppressiones infra hoc tempus belli per quoscumque et qualitercumque siue domi siue in bello contigerint, jlli statim in ipsis castris jure mediante reuideantur.

Preterea supplicant domini Saxones vt gentes ex Zazsebes efferantur, cumque multe cause dominos regnicolas ad consurgendum jnuitent, potissima tamen causa detencio fratrum eorum est, qui contra jura gencium publicamque regni libertatem nunc quoque sub custodia habentur.

Preterea cum videant domini regnicole contra omnia jura libertatemque regni fratres eorum in comitatu Hwnyadiensi existentes cede, rapinis, verberibus vexari, ligatisque ad collum funibus ad suspendum *(sic)* duci, censumque potentissimi cesaris quem domini regnicole in redempcionum capitis reginalis Maiestatis eiusque jllustrissimi filij et suorum quottannis pendere consueuissent, vi ferroque ab eis eripi idque per homines abiectos, fidefragos et qui rapto tantum uiuere consueuissent, fieri jn eum tantum finem, vt summam potentissimi cesaris jndignacionem in eorum et regni perniciem concitarent, tantummodo ne censum administrare possint, hys igitur omnibus de causis domini regnicole moti et maxime visa tanta fratrum suorum calamitate, decreuerunt, ad vnum omnes pocius mori quam vel libertatem eorum vel ipsorum fratres a talibus violari et opprimi paciantur.

Preterea in leuacione gencium domini regnicole hunc modum esse voluerunt, vt ex singulis comitatibus et sedibus tam Seclicalibus quam Saxonicalibus sint quatuor precipue persone, que penes comitem vel alium qui alijs prefuerit con-

stituti curam omnium rerum habeant, et homines in officio contineant, ne rapinas extra castra exerceant, quorum nomina in registrum conscripta reuerendissimo domino locumtenenti offerrenda erunt, vt eos de quibus querele postea ad reuerendissimum dominum delate fuerint, reuerendissimus ipse dominus perquiri facere sciat.

Ad domum autem et curiam nobilium nemo violenta manu ire debeat, alioquin capite puniatur.

(Egykorú példány a bécsi cs. k. államlevéltárban).

XIV.

1551. maj. 26.

Fráter György meghivója a maj. 28-ára fehérvári táborába hirdetett országgyülésre.

Prudentes et Circumspectj, domini et amicj Nobis honorandi, Salutem et nostri commendacionem. Dominaciones vestras cerciores facimus, primores et precipuas personas tum ex Nobilitate quam ex dominis Siculis apud Nos futuras, agitur enim de conseruacione Regnj et Libertate singularum Nacionum. Ideo Dominaciones vestras rogamus et hortamur, vt dominum Magistrum Ciuium cum aliquot precipuis Ciuibus, et ex singulis Ciuitatibus alijs Judices et Primores aliquot Juratos statim deligere et ad feriam quintam proxime venturam (maj. 28.) huc mittere velint et debeant, Commissarij enim Sacratissime Romanorum Regie Maiestatis jam aderunt, et Copie quoque Maiestatis sue Eosdem subsequentur. Credimusque cum Reginali Maiestate et Regno hoc ad tractatus descendere; cum autem nos ad tuendam Libertatem dominacionum vestrarum soli ipsi non sufficiamus, et si sufficientes essemus, absque dominacionibus vestris nihil agere vellemus, proinde si Libertas et Conseruacio dominacionum vestrarum vobis placet, absque omni occasione ad diem predictum apud Nos vna cum reliquis dominis Regnicolis interesse velint. Ceterum Chausum Imperatoris hactenus quoque cum Censu intromittere debuissemus, et dudum dimisissemus, nisi dominaciones vestre in administracione presentis Contri-

bucionis adeo cunctatores fuissent. Rogamus igitur dominaciones vestras et committimus vt statim ex qualibet Ciuitate et Sedibus Nobis administrare et mittere faciant, ne mora ista periculum Regno afferatis, secus non facturi. Datum ex Castris ad Albam Juliam positis feria Tercia post festum Trinitatis 1551.

Frater Georgius Episcopus Waradiensis
Thesaurarius et Locumtenens etc.

Kiczl. Prudentibus et Circumspectis dominis Magistro ciuium et Iudici Regio, ceterisque Juratis consulibus Ciuitatis Cibiniensis Amicis nobis honorandis.

(Eredetije, egy mind a négy lábával lépő s nyakkendős medve vizjegygyel ellátott papirra levélalakban irva, mely Martinuzzi gyűrűpecsétjével volt lepecsételve, a szász nemzeti egyetem levéltárában a. a. 1551. nro 606.)

XV.

1551. maj. 31.

Az erdélyi rendek követsége a fehérvári táborból Ferdinand biztosaihoz.

Legatio prima ad jllustrissimum dominum ac dominos commissarios per Egregium Ladislaum Ewdemphy.

Reuerendissimus dominus Thesaurarius misit erga jllustrissimum dominum ac dominos commissarios, vt suae dominaciones ignoscere velint sibi, quod tam tarde suas dominaciones perquisiuit, ratio ea est, quod hactenus incertus fuit, vbinam locorum suae dominationes constitutae essent.

Praeterea petit ab jllustri domino ac caeteris dominis commissarijs, vt id quoque ignoscant, ex quo cum sua jllustrissima dominatione ac ipsis dominis commissarijs personaliter constitui nequivit, quia regnum hoc aliqua in parte insurrexit, et ad castra condescendit; haec potissimum dominum Thesaurarium impedierunt, quod cum suis dominationibus conuenire non potuit.

Ratio vero insurrectionis regni haec est, quoniam sunt aliqui maleuoli qui rebus illegittime vtuntur. Hij contra sta-

tum huius regni publicum, (dissensiones plus quam quietem et pacem in hoc regno amantes) omnis generis facinora patrati sunt, nonnullorum namque domos conflagrauerunt, aliorum vero funditus diuerterunt ; vxores quorundam et aliorum genitrices captiuarunt captosque tenent, huiusmodi facinorosos impunitos euadere regnicolae nolunt, quin potius iuxta eorum demerita constringere intendunt.

Reverendissimus dominus Thesaurarius, Imperatori domino domino Carolo, ac serenissimo domino domino Romanorum regi, semper supplicauit, vt suae Maiestates, ex regia ipsorum benignitate, jllustrissimi filij serenissimi quondam domini Joannis regis, diligentem curam habere dignarentur, vt potius sub tutela et protectione Maiestatuum suarum, quam imperatoris Thurcarum mancipio pro sua dignitate permanere debet atque possit, credit enim sua reuerendissima dominatio vt suae Maiestates dominationes vestras cum plena informatione huc miserint, vt dominationes vestrae filium regis ac reginalem maiestatem iuxta eorundem dignitatem, in huiusmodi conditione relinquere velint, quae filio regis ac reginali Maiestati congrua consentaneaque erit, et ad libertatem totius regni ac pacificam incolarum permansionem existat. Id reuerendissimus dominus simul cum toto regno omni fidelitatis constantia perpetuo, Maiestatibus eorum inseruire volunt, quoniam totum regnum, fide mediante, fidelitati filij regis subiecti sunt, tamdiu, quousque suae Maiestates filium regis ac reginalem Maiestatem in suo statu permittunt. Ratio vero obligationis fidei erga filium regis haec est, vt cum, post obitum quondam Joannis regis, piae memoriae, Imperator Thurcarum Thurcas, valido cum exercitu, Moldauiensem et Transalpinensem Waÿwodas, ad hoc regnum miserat, metu coacti filio Joannis regis fidem dederunt.

Reuerendissimus dominus Thesaurarius reginalem majestatem in eo ammonuit vt sua Maiestas vnacum filio suae Maiestatis veniret ad castra sub ciuitatem Albensem, et cum jllustrissimo domino ac caeteris dominis commissarijs Romanorum regiae Maiestatis tractaret, et spem habet Maiestatem suam venturam.

Praeterea admonuit etiam dominum comitem Themesiensem vt alijs curis posthabitis ipse quoque veniret, et cum jllustrissimo domino ac caeteris dominis commissarijs Romanorum regiae Maiestatis tractaret de eadem re. Interea dominus comes Themesiensis conuocauerat gentes aliquas contra regnum hoc, cui tamen huismodi gentibus contrariari non potest.

Ratio obsessionis ciuitatis Albae Juliae haec est et nulla alia nisi, vt reuerendissimus dominus Thesaurarius erga vestras dominaciones ac vicissim dominaciones vestrae ad ipsum mittendi, liberam viam habeant.

Alia vero ratio est, vt homines illos qui facinora patrarunt ac rebus illegittime vsi sunt. quorum aliqui in Albam introclusi sunt, ut meriti sunt, impunitos euadere non permittant.

Quod autem ciuitate hactenus non est potitus, ratio est, quia locus capitularis est, et vniuersae literae priuilegiales ac literalia instrumenta vniuersorum dominorum nobilium huius regni, res quoque reginalis Maiestatis in illa ciuitate existunt, propterea reuerendissimus dominus Thesaurarius hactenus ciuitatem impetere noluit, ne impetitio illius in ruinam aliquam euadat.

Caeterum reuerendissimus dominus Thesaurarius simul cum toto regno aduentum dominationum vestrarum desiderate expectant, quibus humilima atque fidelissima seruitia perpetuo commendant.

(Egykorú példány a bécsi cs. k. államlevéltárban.)

XVI.

1551. maj. 31.

Az erdélyi rendek üzenete a fehérvári táborból Ferdinánd biztosaihoz.

Legatio data a Regnicolis ex castris Albam Juliam positis, ad praecipuos dominos missos a regia Maiestate, vltima Maij M.D.L.I. Inprimis legati nomine regni salutent dominos et seruitia commendent.

Nos ab initio videntes statum regni, frequenter dominum Thesaurarium monuimus, quod statum filij regis, et ordinem libertatis nostrae conseruando, tam apud Carolum Caesarem quam apud regem Romanorum laboraret, vt suae Maiestates de regno praecipuam curam haberent, et ne paterentur, regnum sub Thurcicum Imperium cadere. Licet ad hoc etiam domini Thesaurarij voluntas et intentio semper parata fuit, sed motus est etiam ex adhortatione nostra sicut ab eo desideraueramus.

Videmus nunc magna solicitudine in hoc confirmatum et constantem esse, propterea audientes aduentum dominacionum vestrarum, ex omnium ordine regni misimus legatos ad vestras dominaciones cum plena nostra voluntate, vt regiae Maiestatj nostram obedientiam et fidelitatem, sicut domino nostro gratiosissimo dicant, vt sua maiestas medio dominacionum vestrarum de nostra vnanimj voluntate certa sit.

Praeterea de statu etiam filij regis cura nobis fuit et est, propterea nos rogauimus dominum Thesaurarium, vt sua dominacio apud suas Maiestates ita laboret, sicut pro filio domini nostrj, cui nos tam diu obligati sumus, quousque ipse iuxta dignitatem suam honorificum statum habebit, et credimus dominum Thesaurarium ad hoc praecipuam curam gessisse, quia sua dominacio debuit praecipuam ad hoc habere, credimus etiam hoc, quod suae Maiestates bono modo, medio dominacionum vestrarum curam gesserunt et prouiderunt.

Quod autem nunc sumus in castris, ex hoc dominaciones vestrae aliud non cogitent, et neque in alium aliquem finem fecissemus ne cogitent, nisi saltem, vt illorum intemeritatem et imprudentiam, qui fratrum nostrorum vxores et liberos captiuarunt, et domos eorum igne in terram prostrauerunt, puniamus, quia haec res est nobis impatibilis, quod non solum audimus sed videmus quae certi malj homines in magna eorum crudelitate, super fratres nostros exercent.

(Egykorú másolat a bécsi cs. kir. államlevéltárban).

XVII.

1551. jun. 15.

Nádasdi jelentése Ferdinándhoz az Izabellával kezdett alkudozásokról.

Heri cum domino Thesaurario profectus eram ad Zazsebes ad Serenissimam Reginam Izabellam, quam nomine Vestre Sacre Majestatis salutans et illi ac filio suo omnia bona imprecans, reddidi literas credencias Vestre Sacre Maiestatis, quibus perlectis et gratiis actis Vestre Sacre Maiestati de sua erga eam et filium suum gracia, iussit omnes discedere, excepto domino Waradiensi et filio, iussitque ut exponerem ea, que a Vestra Sacra Maiestate ad eam in mandatis haberem.

Ego iuxta instructionem meam inprimis exposui quo pacto Vestra Sacra Maiestas eam de dote sua contentare et tandem filio suo de statu honesto providere vellet, quibus auditis gracias egit Vestre Sacre Maiestati de gracia et clemencia Vestre Sacre Maiestatis erga eam et filium suum et rogauit ut Nomina illorum trium ducatuum, quos Vestra Sacra Maiestas filio suo assignare vellet et Nomina illorum ducatuum, quos Vestra Sacra Maiestas Regine pro parte dotis pro mansione sua si se in Poloniam conferre nollet, dare vellet, quo facto, dimissus sum ad hospicium. Tandem intercedente competenti spacio, revocatus sum. Rursus egit Regina Vestre Maiestati graçias de sua erga eam gratiam et paterna cura, nec unquam de ea dubitasse et rogare ac supplicare Vestre

Sacre Maiestati, ut inprimis habita ratione dignitatis sue Regie et affinitatis que illi cum Vestra Sacra Maiestate et eius serenissimis liberis intercedit, respiciens eciam deum et orphanitatem suam et filii sui, velit aliam rationem contentacionis filii sui adhibere. Nam ea, que Vestra Sacra Maiestas illi offerret, essent valde inconveniencia respectu patrimonij filij sui, de dote autem sua petit ut Vestra Sacra Maiestas si non augebit, vel saltem pro sua gracia non diminuat, de illius dotis tamen solutione se cum Maiestate Vestra Sacra concordare, modo prius de filij statu prospiciatur; respondit postremo se in omnibus erga Maiestatem Vestram Sacram ita exhibituram, uti filiam obedientissimam decet et omnem spem suam in Vestra Sacra Maiestate collocaturam et proprium hominem suum ad Vestram Sacram Maiestatem missuram et supplicaturam, ut eam Vestra Maiestas unacum filio suo hinc eripiat, quod ea ratione fieri posse affirmat, si Vestra Sacra Maiestas primo quoque tempore de statu filij sui prouidebit et eam quoque de dote sua contentabit et supplicat ne Maiestas Vestra tardet, quia dicit se procerto scire, Thurcas esse paratos. Dixi etiam Maiestatem Vestram modis in instructione contentis Comitem Themesiensem contentaturam, respondit id eciam esse pernecessarium. Hec sunt breuiter que cum Regina acta sunt.

Ego vero quantum intelligere potui, Regina ante omnia optat ut Vestra Maiestas filiam natu minorem desponset filio suo et faciat de illo, quod Maiestati Vestre videbitur, ea tamen condicione, ut si filiam Vestre Sacre Maiestatis mori contingerit, utique de statu filij sui pro sua dignitate Vestra Sacra Majestas prouideat. Secundo ut Vestra Sacra Majestas de tali statu filio suo prouideat ut redditus sint VIII millia flor. in paratis pecuniis cum honesta mansione, puta castris, ciuitatibus et aliis locis. Tercio ut interim quousque Vestra Sacra Maiestas filio suo de statu competenti prouideret, Majestas Vestra daret ad manus suas Cassouiam, Castrum Munkacz et castrum Hwzth cum Comitatibus Bereg, Maramaros et Wÿwar cum prouentu illorum castrorum et cameris salium tamdiu tenenda, quousque Cesarea Maiestas et quem ipsa eligeret pronunciarent de statu filii sui. Hec propterea Vestre

Sacre Maiestati significare volui, ut sciret interim deliberare. Fama est Comitem Themesiensem se mouisse et velle Zazsebes ad Reginam venire, Dominus Waradiensis autem est totus in hoc, ut Reginam si poterit ex Zazsebes educat et in tali loco constituat, ne Petthrowÿt eam vel factis vel consiliis suis a Vestra Sacra Maiestate abalienare possit, quod dominus Deus non cedat, sed ego multum timeo temporis amissionem, supplico, supplico ut se Vestra Sacra Maiestas citissime resoluat, quia periculum est in mora. Deus Optimus Maximus Vestram Sacram Maiestatem felicissimam conseruet. Datum ex Castris ad Albam Juliam positis (Vbi Dominus Waradiensis cum suis est, nam dominus Castaldus est Enÿedini) 15. Junii 1551.

Eiusdem Vestre Sacre Maiestatis.

1551. Ad Regiam Maiestatem 15. Junii ex Castris ad Albam Juliam positis.

(Eredeti minta a m. kir. kamarai levéltárban).

XVIII.

1551 jul. 8.

Ferdinánd levele Castaldohoz: a biztosoknak küldött levelet csak azon esetben kézbesítse, ha a szerződés Izabellával még nem volna aláírva.

Castaldo soli. Ferdinandus etc.

Spectabilis et magnifice fidelis nobis dilecte, redditę sunt nobis litterę tuę de 25 preteriti mensis Junij, simul et illę quas reuerendissimus episcopus Waradiensis ad nos dedit, et ea, quę scripsisti abunde intelleximus, quamuis autem omnino speremus, te et Thomam de Nadasd et Andream de Bathor, si ad vos iam peruenit, cum serenissima domina regina Isabella eiusque filio, vigore antea datarum ad vos litterarum nostrarum, et presertim illarum de 21 et 24 eiusdem preteriti mensis Junij ad conclusionem incepti tractatus et negotij ante receptionem prȩsentium iam deuenisse, uel saltem rem eo deduxisse, ut tractationis huiusmodi conclusio secundum predictas litteras nostras de 21 et 24 preteriti mensis Junij breui

sequutura et coitura sit, qua quidem in re omnem possibilem diligentiam adhibere debebis; tamen si forte, quod vix credere possumus, nulla conclusio ante prȩsentium receptionem facta esset, neque res eo producta et pertractata, ut conclusio ipsa mox sequi deberet, tunc et in eo casu, adiunctas litteras nostras sibi ac Andrȩe de Bathor et predicto Thomę de Nadasd ad manus proprias omnium vestrum simul inscriptas, vna cum eis aperias et demum illis perlectis ulterius secundum voluntatem nostram, quam in illis vobis ostendimus et declarauimus, agatis et ad conclusionem sine omni cunctatione procedatis; quod si uero conclusio iam uel facta esset vel alioqui mox ut dictum est ad priores literas nostras indubitanter sequi deberet, tunc non erit opus, ut predictas litteras nostras vna cum dicto Thoma de Nadasd et Andrea de Bathor aperias et communices, sed potius illas clausas ad nos remittas, eam tamen curam et diligentiam adhibebis, ne conclusio per id quoquomodo vel impediatur vel differatur. Prȩterea quo rerum omnium statum eo plenius cognoscas, transmittimus tibi tam litterarum ipsius fratris Georgij ad nos, quam nostrarum ad eum datarum exempla, ex quibus et illa que nobis ipse scripsit, et responsum nostrum ei datum intelliges, vt eo melius omnia dirigere scias; nostram in his omnibus expressam et longe gratissimam executurus voluntatem; datum Viennę die 8. Julij 1551.

Articulus in litteris ad Castaldum, de 8. Julij 1551.

Quantum uero ad id attinet, quod ex prioribus tuis litteris intelleximus reuerendissimum Episcopum Waradiensem ac status et ordines regni istius nostri Transsÿluanię, de dimittendis oratoribus ad principem Turcharum cum honorario promisso annuo munere seu censu cogitacionem suscepisse, videtur sane nobis id non inconsulte sed bene factum, nempe ut pro preterito et decurso tempore, id quod antea ab eis promissum est mittant, atque adeo principi Turcharum et Rustano Passę ostendant causas et rationes propter quas sese nobis nostroque jmperio subdiderint, quia videlicet ad id vigore tractatus per nos cum serenissimo quondam rege Joanne initi

obligati erant, presertim si serenissima regina, ipsiusque filius a nobis contentarentur, id quod iam prestitum a nobis esset, et quod id etiam propterea facere non dubitarint, tum quia non sit contra inducias, manente penes Christianitatem ipsa Transsyluania, iuxta continentiam articulorum induciarum, quibus statutum est, ut ea quę in manibus Christianorum tunc erant in ipsorum manibus, etiam durantibus inducijs manere deberent et e conuerso loca in quibus Turcę armati morabantur cum suis pertinentijs etiam ab eisdem quiete et pacifice retineantur, tum etiam quia a nobis cognouissent, nos etiam in futurum ipsi principi Turcharum promissum annuum munus, quod hucusque a serenissima regina et episcopo Waradiense nec non Petro Petrowith persolutum esset, conseruandę amicitię et bonae vicinitatis ac pacis gracia persoluere velle, ita ut eius magnitudini ex huiusmodi inita nobiscum concordia nihil decessurum sit, aliaque etiam proponant, quę ad hanc rem necessaria et proficua fuerint, vt nimirum durantibus eiusmodi indutijs res Transsyluanicas eo rectius constituere et firmare, locaque necessaria communire et alia futurę defensioni necessaria tanto melius apparare valeamus. Quodque nobis statim significent, quomodo huiusmodi oratores suos expediuerint, vel expedire velint, vt etiam nos apud ipsum principem Turcharum non contraria, sed conformia agi tractarique facere possimus, sicuti hęc omnia tu dextre et prudenter pertractare scies.

(Fogalmazvány a bécsi cs. k. államlevéltárban).

XIX.

1551. jul. 15.

Fráter György meghivója a kolosvári részleges országgyülésre jul. 27-re.

Frater Georgius Episcopus Waradiensis Thesaurarius Locumtenens Reginalis Maiestatis eiusque Illustrissimi filij Regnorumque Hungarie et Transsiluanie Judex generalis etc. Prudentibus et Circumspectis Dominis Magistro Ciuium, Judici Regio, ceterisque Juratis Consulibus Ciuitatis et Sedis

Cibiniensis, salutem et fauorem. Cum ardua Regni negocia instent, de quibus cum dominacionibus vestris serio consultandum necessarium esse duximus rogamus et auctoritate nostra, qua fungimur firmiter committimus, vt ad duodecimum diem a die datarum computando octo precipuas personas, tales videlicet cum quibus de presenti statu Regni et necessitate loqui et consultare queamus, ad Coloswar vbi deo iuuante et Maiestas Reginalis futura erit, mittere sine omni occasione debeatis et teneaminj, neque in hoc aliud facere presummatis, secus non facturi. Datum ex Zazsebes feria quarta in festo diuisionis Apostolorum Anno domini 1551.

(Eredetije levélalakban egy mind a négy lábával lépő s nyakkendős medve vizjegygyel ellátott papirra irva s Martinuzzi gyűrűpecsétjével lepecsételve, a szász nemzeti egyetem levéltárában a. a. 1551. nro. 601).

XX.

1551. jul. 20.

Castaldo jelentése Ferdinándhoz Izalella királyné elutazásáról s Tordára érkezéséről.

Sacratissima catholica regia Maiestas domine clementissime.

Regina Isabella ut antecedentibus meis litteris Maiestatem vestram certiorem reddidi heri ex Zassebes vna cum filio recessit ut Cassouiam proficiscatur, ego eam Colosvarium vsque comitabor vbi conuentus indictus est, ut omnibus rebus ad regni istius defensionem prouideamus, quo scilicet modo passus et loca necessaria communiantur, victualia cumulentur, presidia disponantur, et vt regnicole armata manu contra Thurcas insurgant: qui iam ut Maiestati vestre dixi, Moldauiam et Transalpinam ingressi erant, ac Themeswarium uersus se apropinquabant maximo etiam apparatu, quem parui faciam si episcopus debitum suum non pretermisserit, cum enim eius continuas mutationes viderem quod negotium sine vlla bona conclusione in longum trahebat et preterea duo comitis Themesiensis post recessum ab Alba Julia, nuntij in Pago Thÿs *(Tövis)* ad Reginam Isabellam superuenerant serenitati sue persuadendo

vt Zassebes redire deberet et vlterius non progredi nam subsidium imperatoris Thurcarum prope aderat, qui ipsam in regnum defendisset et filium regem apellaret, videremque preterea fratrem propter rumores istos Thurcarum in animo vexatum et dubium, et quod consignationem corone et accessum domini Andree de Bathor versus Themeswar cum presidio suspendebat, ac dominos comissarios de rebus et mutationibus istis male sentire, verendo etiam ne aliquid superueniret quod totum negotium, ac reginę animum peruerteret, ad vltimum remedium deueniendum iudicaui, et sic episcopo Georgio accersito eidem dixi quod si conclusiones rerum istarum ita dirrigeret quod corona et regnum ad manus maiestatis vestre consignarentur, eidem policebar matrimonium vnius ex serenissimis maiestatis vestrę filiabus cum jllustrissimi regis Joannis filio, sperando quod maiestas vestra promissionem hanc meam si res celeritate concluderentur re ipsa confirmaret, quo audito, adeo contentus remansit, quod illico intentionem conmutauit et partes maiestatis vestrę serio amplexus est, et regina hoc intellecto, suasionibus comitis Themesiensis aures non prebuit ut iter intermitteret, nec episcopus id vt faceret consuluit, imo mihi promissit quod hoc sero coronam regni mihi consignare faciet; nescio tamen si hoc pro certo tenere debeam, cum iam plures sint dies quod me in spem hanc continue trahit.

Istis heri decima nona sic transactis et scriptis cum hoc mane iam vltra Eniedini fines egrederemur, et super territorium Torde apulissemus Episcopus ad presenciam Hungarorum et aliarum copiarum que nos comitabantur, in campo constitit et reginę consimilem orationem habuit: jn primis longam eius seruitutem apud quondam regem Joannem, multa beneficia a dicto rege accepta, a quo status et esse eius dependet, conmemorauit, pręterea quantum memorię dicti regis, eius serenissime vxori et illustrissimo filio obligatus esset, et cum non videret quo pacto se melius gratum posset ostendere, quam si filium ipsum reginam et regnum e manibus Thurcarum eriperet, qui quouis momento ad ipsorum perniciem descendere possent, cum ad eos propulsandos et expellendos, non satis firmas et validas copias haberent, jam a multis annis omnem (*igy*) studium, animum et cogitationem adhibuit vt reginam

ipsam et filium in quieto et pacificio statu, et sub protectione alicuius potentissimi principis Christiani reduceret, quod cum tantem apud clementissimam maiestatem vestram exequcione demandasset, quam confidit paterne clementer et benigne matrem ipsam et filium in eius protectione suscepturam, iam cognosceret quod tot vigilias, pericula, et labores bene subijsset, reginam et filium rogando vt hoc ad bonum finem ab ipso eorum seruo factum recognoscere vellent, nam ipse ut Deum omnipotentem et Santos *(igy)* testatur, nihil vnquam cogitauit et studuit, nisi in scruicium et benefficium serenitatis sue et filij, et cum hoc opus tam Christianum pium et iustum ad optatum finem deduxerit, quod eum non pigebit, quandocumque Deo placuerit, vite etiam sue finem imponere, et quod serenitas sua sibi ignoscere deberet si in tanto solis ardore, et tantis pulueribus suo sermoni eam remorasset, nam cum iam fere ad regni istius confinia et exitum apropinquauerimus et ibi tot nobiles et capitanei regnicole conuenissent, ad intentionem suam optimam declarandam, in qua iam a tanto tempore persistit et inuigilauit, aptiorem *(igy)* tempus inuenire non potuisse; me prẹterea conuersus rogando vt postquam regnum hoc in manu maiestatis vestre viderem, eandem nomine suo rogarem ut ad populorum defensionem condecentibus viribus respondere deberet, ne ipse ac regnicole concepti spe frustrarentur, et maiestas vestra tot labores et expensas ac denique ipsum regnum quoque perderet, alia preterea bene et apte discerendo; quibus regina ita respondit, se Christiana et regali stirpe ortam esse, et quod vnquam non solum opere, sed nec animo inclinauit, ut a sanguine et fide sua degeneraret et aberraret, animumque suum semper inclinatum fuisse, ut hoc regnum sub protectione maiestatis vestre deduceretur, ut etiam ipsam in tutelam, et filium suum in filium et seruum acciperet, et quamvis aparentia quandoque contrarium visum sit, attamen Deum se non minus testari hoc sua causa non accidisse; quo autem ad bonum animum quem reuerendissimus ipse ad benefficium serenitatis sue filij, istius regni, et totius Christianitatis demonstrauerat, non solum in bonam partem et seruitium accepisse, sed ei etiam gratias referebat eo maxime cum regnum ipsum ad manus Maiestatis vestre

quam ipsa in patrem et dominum suum et filij habebat, reduxisset, et vt clarius animum ac sinceram voluntatem ostenderet, quod extunc regnum, se ipsam, et filium in manu maiestatis vestre reponebat.

Equites Cataphracti, fenum a subditis absque solutione vellent, et subditi ex aduerso illum sine pecunia tradere nolunt, adeo quod equites plurimum conquerentur, et in hoc prouisionem petunt.

Conqueruntur etiam plurimum, non solum equites sed pedites et totus exercitus quod pecunias maiori precio accipiant quam valeant, nec pro eis monetam inuenire possunt, neque nos in hoc satis prouidere possumus cum moneta dificultate inueniatur.

Episcopus Waradiensis vltra iam petitas conditiones, me rogauit ut inclusa quoque tria capitula que a maiestate vestra impetrare cupiebat transmittere vellem; deus optimus maximus regiam maiestatem vestram cum regnorum incremento felicissimam conseruet, ex Torda die XXI Julij 1551.

Eiusdem maiestatis vestrę fidelis seruus
qui suas regias manus deosculatur :
Joannes Baptista
Castaldus mp.

Melléklet.

Petit reuerendissimus episcopus ut maiestas vestra in futurum equites suos et pedites quos iam per duos annos suis expensis sustinuit sibi soluere velit eorum numerum moderando si ipsos omnes soluere non dignaretur. Quod maiestas vestra clementer sibi respondere velit super particulari de montanis Riuuli Dominarum. Et postremo offitialem delligere qui de redditibus regni istius curam habeat cum cupiat dominatio sua reuerendissima a laboribus istis se retrahere, attamen in hoc credo id quod maiestati vestre alijs meis literis scripsisse memini.

Külczim. Sacratissime catholice Regię Romanorum, Hungarię Bohemiaeque Maiestati etc. domino meo clementissimo.

(Eredetije a bécsi cs. k. államlevéltárban.)

XXI.

1551. jul. 21.

Castaldo jelentése Ferdinándnak a korona átvételéről.

Sacratissima catholica Regia maiestas domine clementissime.

Spero tabellarium hunc ad maiestatem vestram appulere prius debere, quam ex literis meis precedentibus maiestas Vestra labores, tedia, suspectus respectus et disputaciones, que in tractatione ista processerunt intelligat, demum omnipotenti Deo placuit, quod omnibus contradictionibus et causis que contrarium inducere potuissent remotis, hoc mane serenissima regina Isabella resolutionem tandem accepit et mihi coronam, regnum. sceptrum et alia pertinencia ad presentiam reuerendissimi episcopi Waradiensis et comissariorum maiestatis vestre in manibus meis consignauit hec verba iterum dicendo: se majestati vestrę et in manu mea qui eiusdem nomine eas acceptabam coronam, regnum eius, propriam personam et filij consignare absque cogitatione alicuius maioris sui beneficij quam ut ipsam in protectione, filiumque in filium et seruum acceptaret.

Ego maiestatis vestre nomine eidem serenissime regine respondi, quod cum coronam maiestati vestre dedisset, illam adeo bene colocauerat, quod ex vna duas sibi comparasset, vnam enim cum hoc regnum ex infidelium manibus erripiat capiti suo imponit, alteram filio suo imponebat cum eius res et statum in tranquilitate reduceret et ipsum in filium nepotem et fratrem traderet, maioribus mundi principibus qui nullo pacto ita hoc munere et largitione vinci paterentur quin eidem compensationem gratissimam darent, quam serenitati sue indicare non poteram, donec re ipsa medio serenitatis sue uniuersum regnum in manu maiestatis vestrę peruenisset, hoc autem dixi respectu illorum locorum qui adhuc in manu comitis Themesiensis permanent, vbi aliud remedium non habemus, quam illud quod regina prestare poterit, serenitas autem sua dicit, quod si ipsa in personam comitem ipsum adire de-

beret curabit ut omnia in ditionem maiestatis vestrę reponantur, quam supplico ut per tabellarium proprium quavis diligentia me clementer, certiorare dignetur a qua persona coronam maiestati vestre transmittere debeam, nam episcopus Georgius et regina vellent ut egomet illam maiestatem vestram presentarem, attamen quietus non essem donec in maiestatis vestre potestatem perueniret et regie Bohemię dominum meum de ea coronari cernerem, dominus de Nadasd illam maiestati vestrę ferre vellet, sed ego eius persona hic plurimum indigeo; episcopus reginam assotiare vellet sed curabo vt regina ipsum oret quod hic remanere volit, cum tamen dominus de Bathor Themeswarium, vt spero, tendet necessarium erit vt dominus Nadasdi ipsum comitetur, episcopus etiam dicit quod ipse dominus Nadasdi dictam coronam eodem itinere et duo eodem tempore seruitia facere posset, attamen non libenter coronam ipsam periculis que facile accidere possunt committere volem; si in istis partibus ego multum commorari non deberem illam maiestati vestre portare possem, si mihi manendum esset illam etiam iuxta ordinem maiestati vestrę transmittam.

Dicit reuerendissimus episcopus quod multis ex causis deberent Poloni bene et amicabiliter a subditis maiestatis vestre tractari, attamen intelligo quod castellanus domini Perenni, qui Stanislaum Ligenzam Polonum necessarium et afinem comitis a Tarnow superioribus diebus detinuerat, argenteam pateram, petiam integram veluti et alias res quas regine Izabelle portabat et dicto domino tunc debent acceperat restituere noluit, non obstantibus literis meis et spectabilis ac magnifici domini Andręe de Bathor, ut illas omnino consignare deberet, prouideat in hoc maiestas vestra quid sibi consultum videatur; ex Torda 21 Julÿ.

Eiusdem maiestatis vestrę fedelis seruus
qui suas regias manus deosculatur
Joannes Baptista
Castaldo.

Külczim: Sacratissime catholice regie Romanorum Hungariae, Bohemię maiestati etc. domino meo clementissime.

(Eredetije a bécsi cs. k. államlevéltárában).

XXII.

1551. jul. 26.

A kolosvári országgyűlés határozatai.

Constitutiones Dominorum Regnicolarum in Partiali eorum Congregatione, circa Festum Beatae Annae Matris Mariae in Colosvár Anno Domini 1551.

Item: Domini Regnicolae voluntatem Serenissimi Principis nostri, medio illustrissimi Generalis Capitanei, et Reverendissimi Domini Locumtenentis in una parte intellexerunt, ubi sua Majestas pro conservatione nostrae patriae significat, ut Civitates munirentur, quam voluntatem suae Maiestatis, nostris fidelibus servitiis inservire conabimur.

Ex quo autem pauperes coloni nostri, his retroactis temporibus, in tot, et tantis disturbiis turbati et multa damna passi sunt, superest etiam penuria victualium. ceterum: contributionis adhuc magna pars restat solvenda, praemissis ex causis, necessarium videtur nobis, ut differatur aliquantum, nos enim et in illis omnibus volumus parere suae Majestati.

Temporibus superioribus conclusum erat per Dominos Regnicolas, ut quilibet nobilis, cum peditibus, et equitibus suis capitatim ad commissionem Domini Reverendissimi, quandocunque necessitas expostulaverit, insurgere debeant. Nunc similiter Domini Regnicolae concluserunt, ut missis Litteris ejusdem Reverendissimi Domini Locumtenentis, statim insurgere, et eo proficisci, quoqunque sua Reverendissima Dominatio mandaverit, secundum exigentiam necessitatis debeant, et teneantur.

Item: Domini Regnicolae supplicant suae Reverendissimae Dominationi, ut quemadmodum prius malefactores, fures, cusores falsarum monetarum, ac alii malefactores puniantur juxta priorem Constitutionem Dominorum Regnicolarum et praesertim nunc cusores falsarum monetarum in hoc regno perquirantur, et puniantur.

Item: Domini Regnicolae supplicant suae Reverendissimae Dominationi, quatenus agat cum Domino Capitaneo

Generali, ut exercitus serenissimae R. Majestatis, ubicunque locorum locatus fuerit, non violenter absque pecunia, sed honeste vivat, et si Nobilis, at alius quispiam ab ipsis offensus fuerit, vel e converso ipsi ab aliquo impediti fuerint, mox fiat judicium inter partes juxta antiquas hujus regni constitutiones, ac judicia, justitiaeque executio.

Item: Supplicant, quod in domibus Dominorum nobilium ne hospitentur, nec aliquid rerum mobilium, et immobilium per quempiam illorum auferatur. Quicunque autem ex militibus Regiae Majestatis, in domum cujuspiam nobilis invaserit, et ibidem violentiam fecerit, eadem poena puniatur qua solent puniri tales potentiarum actores, amissione videlicet capitum, et bonorum suorum.

Item: Restantiae contributionis ad censum Imperatoris Turcarum, ac aliorum regni necessitatum constitutae omnino per comites Reverendissimi Domini Locumtenentis, ad manus ejusdem, cui commissum est administrari debeatur.

Item: Domini Regnicolae supplicant suae Reverendissimae Dominationi, ut illos Articulos, quos cum Commissariorum concluso determinandos suscepit, dignetur sua Reverendissima Dominatio cum eisdem Commissariis determinare.

Item: Domini Regnicolae supplicant, sicut prius quoque supplicarunt, ut sua Reuerendissima Dominatio, una cum Dominis Commisariis apud Majestatem Regiam agat, ut Articulos conclusos confirmare, et in vigore retinere sua Majestas dignetur.

Item: Supplicant suae Reverendissimae Dominationi, ut dignetur agere apud Regiam Maiestatem, ut beneficia Ecclesiastica dignetur conferre non alienis, sed hujus patriae dignis hominibus.

Item: Quod universa bona, juxta constitutiones Dominorum Commissariorum Regiae Maiestatis, simul cum Reverendissimo Domino per Serenissimum Principem condam Joannem Regem, per notam infidelitatis cuipiam collata, et donata, omnibus reddantur, et praefatae donationes cassatae et invalidae exsistant.

Item: Multi sunt ex Dominis Nobilibus, qui conqueruntur super eorum injuriis, et damnis, sua Reverendissima Do-

minatio dignetur eos audire, et illis de suis injuriis, et damnis judicium, et justitiam facere.

Item: Domini Regnicolae supplicant Domino Reverendissimo Locumtenenti, ut sua Reverendissima Dominatio, Stephanum Bndaÿ de suis expensis, ad Imperatorem Turcarum factis contentum reddat.

Item Decretum est: ut exercitus Germanorum in Civitatibus Cibiniensi, et Brassoviensi manere debeat, cum quibus Petrus Gerendi, et Joannes Morgondai fiant, qui omnem curam tam victualium, quam aliorum etiam negotiorum ejusdem necessariorum habeant, ne minus juste miserrimi coloni per eosdem opprimantnr.

Item: Exercitus Hispanorum in Segesvariensi et Mediensi Civitatibus maneant, cum quibus Joannes Thabiassi, et Volfgangus Balassi fiant, qui similiter ut praedictum est, eorum curam habeant.

Item: Exercitus Equitum Cataphractorum in Civitate Colosvariensi maneat, quorum curam gerant Nicolaus Valky, et alter, quem Dominus Reverendissimus voluerit.

Item: Exercitus Levis Armaturae Regiae Maiestatis in Székely-Vásárhely maneat, quorum curam Blasius Bernaldh, et Franciscus Lázár habeant.

Praetia Victualium:

Item: Avenae Cubuli Colosvariensis et Vásárhellyisensis den. XX. avenae Cubuli Saxonicalis den. X.

Item: Ordei Cubuli Colosvariensis et Vásárhelyiensis den. 24. Alakor, et Thörköly den. 20.

Item: Vinum Octale Colosvariense den. 3. quod melius den. 4.

Foenum commissum est juxta aestimationem Nobilium qui cum Exercitu erunt, et judicum locorum ipsorum.

Item: Carnes Bovinae tam assatur. quan coquend. usque ad Festum Beati Martini Lib. $\frac{2}{4}$ den. 1.

Item: Nullus colonorum tam in civitatibus quam oppidis, et possessionibus, ubi exercitus sunt foenum vel avenam aut quid simile ad quaestum emere debeat.

(Az erdélyi fiscale archivumban lévő másolati példányról).

V. FEJEZET.

1551. aug. — 1553. apr.

I.

A mily zajtalanúl folytak le a kolosvári országgyűlés tárgyalásai, a mily könnyen végrehajtatott Erdély átadásának fontos ténye, ép oly mértékben volt várható, hogy a porta teljes erővel munkálni fog a bevégzett tény megsemmisitésén. Midőn Malvezzi a Ferdinánd követe jul. 18-án jelenté, hogy ura ez országot a rendek beleegyezésével hatalma alá hajtotta, a jedikulába záratott s Szokoli Mohammed parancsot kapott Erdély megtámadására.

A barát ez eshetőséget is számitásaiba vette, s legelső törekvésének a keletkezhető vihar lecsendesitését tekinté. Jul. 21-én már megküldé a portára teendő előterjesztésének vázlatát jóváhagyás végett Ferdinándnak: »azért, hogy János Zsigmond eljegyzé a Ferdinánd leányát, nem szünt meg a szultán alázatos szolgája maradni, s az adót és ajándékot rövid idő alatt be fogja küldeni a szultán kincstárába« [1]).

De Ferdinánd nem tartá elégnek birni Erdélyt, ő mutatni is akarta, hogy az ország az övé s azt kivánta, hogy a barát, a temesi gróf és a rendek együttesen fejezzék ki, hogy azt csak a fegyverszünet meghosszitása esetére fogják a portára beküldeni [2]).

Fráter György ezt nem helyeselte : s a három nemzetből a kolosvári országgyűlés által kirendelt követekkel s a nála levő csauszszal beküldötte az adót és ajándékokat. Maga mondta a barát Nádasdynak, hogy a történtekért a felelőssé-

---

[1]) A barát felterjesztése Ferdinándhoz. Torda 1551. jul. 21. A titkos levéltárban Bécsben.

[2]) Ferdinánd válasza a barát jelentésére. Bécs 1551 jul. 31. A cs. k. államlevéltárban.

get a porta előtt Petrovicsra fogja háritni — s meg is tette. »A te arczodat — felelék neki — a hatalmas szultán fehérnek találta, s a te ellenséged Petrovics megszégyenült: mert váraiban mindenütt németekre akadtak, mig ő maga megszökött« [1]).

Ily körülmények közt Ferdinánd ismételten sürgette, hogy országgyűlés tartassék. Ugy hiszi — irá jul. 30-ról — hogy a rendek könnyen fogják módját találni, hogy a várak éléssel rakassanak meg [2]), s midőn a barát értesité, hogy az országgyűlés a várak megerősitéséře mit sem szavazott meg, — aug. 21-én — felhatalmazá Castaldot, hogy az erdélyi püspökség javadalmai fordittassanak arra [3]). Már aug. 28-án utasitá Castaldot, hogy a baráttal az országgyűlés megtartásának módja felett tanácskozzék [4]), s sept. 1-én e tárgyban ujra irt neki [5]): új országgyűlést kellene összehivni, s azon a városok megerősitését előterjeszteni; kijelenteni, hogy ő (t. i. Ferdinánd) a váradi püspököt ruházta fel a vajdai, helytartói s kincstartói hivatallal, a zászlót neki a gyűlésen kézbesitni s meghagyni a rendeknek, hogy engedelmesek legyenek hozzá. Az ezen gyűlés elé terjesztendő királyi propositiók iránt tegyen korán jelentést, hogy a választ, az utasitást s a megbizó-

---

[1]) Portai levél a baráthoz 1551. oct. 2. Pray Epist. Proc. II. 299. s köv. ll.

[2]) Ferdinánd Castaldonak jul. 30-ról: »Status et Ordines Regni commode raciones adinveniri possent ut ex communi contribucione provisionem victualium facerent.« A cs. k. államlevéltárban.

[3]) Ferdinánd Castaldonak aug. 21-ről: »Quod Status Ordines et Regnicolae pro locorum fortificatione et communitione nihil omnino contribuere voluerint sane non libenter intelleximus.« Pray Epist. Proc. II. 288. l.

[4]) Ferdinánd Castaldonak 1551. aug. 28: »Noui conuentus celebracionem magnopere necessariam iudicamus, ut de rebus tantae importantiae in eo tractetur agatur et concludatur, quod scilicet auxilia et subsidia nostra eo efficatiora excitant . . . Quam ob rem volumus ut cum Episcopo Waradiensi et Thoma Nadasdy inter nos diligenter consultetis super huius modi rebus Statibus et Ordinibus Regni istius Transsylvaniae nomine nostro proponendis.« Ugyanakkor Nádasdynak s a barátnak is irt hasonló szellemben. A m. k. kamarai levéltárban.

[5]) Ferdinánd levele Castaldonak. Bécs 1551. sept. 1-én, a bécsi cs. k. államlevéltárban: »noui conventus celebracionem necessariam esse

leveleket korán kiállittathassa. Különben ohajtaná, hogy a mult kolosvári országgyülés propositióit és articulusait megküldené neki, jövőre pedig minden gyülés után terjessze fel ezeket hozzá haladéktalanul, valamint a végzések minden megyének küldessenek meg.

---

existimamus, nam licet nobis per supradictas tuas litteras ostenderis in proxime habito conuentu tractatum et conclusum esse, quomodo et quando regnicolę ad regni defensionem insurgere ad quę loca copie nostrę distribui, quo precio victualia vendi debeant, et quod in ipso conventu status et ordines in cessionem regni per reginam factam assensum prebuerint, nos in regem acceptarint, ac fidelitatem et obedienciam nobis denuo iurauerint, tamen cum de fortificationibus locorum et passuum nihil conclusum sit, et preterea hoc quoque in conuentu proponendum esse censeamus, nempe Episcopo Waradiensi a nobis munus waijvodę et locumtenentis nec non Thesaurariatus nostri concessum esse, ipsisque iniungendum vt sibi tanquam wayvode et locumtenenti nostro in omnibus licitis et honestis eiusque offitium concernentibus debitam obedientiam et reuerentiam exhibeant, vexillum denique eidem publice committendum sit, existimamus tum ob has, tum ob alias etiam rationes, quę ad regni dęfensionem pertinent nouum conuentum omnino indici et celebrari debere; sed volumus ut conuentus huiusmodi ad id temporis indicetur et publicetur, quod vobis videbitur commodum et oportunum, ut ante eius celebrationem nobis opinionem et consilium vestrum de propositione in eo fienda perscribere, et a nobis responsum simul ac jnstructionem litterasque credentiales ad status et ordinus dandas satis tempestiue accipere possitis, quo sic maiori enim authoritatę et fructu omnia tractentur et peragantur; cum autem nobis cumprimis necessarium esset, precise et sigillatim intelligere, quomodo quęque proposita et conclusa sint in prędicto proximo conventu, ut eo melius nos circa omnia resolvere, atque adeo intelligere prossemus num de rebus omnibus, necessarijs sufficienter conclusum sit, tibi committimus ut propositionem ac subsecutam conclusionem seu articulos dietales qui procul dubio in scripturam redacti sunt, bono modo habendos cures et nobis transmittas, nam melius est ea etiam nunc tarde quam nunquam intelligere; scire autem pro certo debes, quod in omnibus dietis seu conuentibus mos iste obseruatur quod propositio et postea in conclusione articuli dietales fiant qui ad singulos comitatus transmittuntur, ut sciant et intelligant subditi ea, quę executioni mandanda veniunt, quemadmodum nos huiusmodi recessus et conclusiones non solum ex conuentibus in illa regni parte quę nobis paruit, celebratis semper habuimus sed saepe etiam ex illis, quas ipse Waradiensis sub reginę nomine in Transsyluania celebrauit, ad nos transmittebantur, prout eorundem conuentuum plures conclusiones in scriptis habemus; quare dabis omnem operam ut conclu-

Némi aggodalmai voltak Ferdinándnak a kolosvári országgyűlés által letett hűségi esküre vonatkozólag is. Castaldo e részben megnyugtatta, de felelé neki, nem is kivánta, hogy másként tegyék le mint eddig szokásban volt, ha az lett volna is a szokás, hogy városról városra járjanak annak letevése végett. S ha a régi szokás meg volt tartva, uj esküt nem kiván [1]).

Ferdinánd aggodalmait eloszlatandó s ohajtásának a várak megerősitése ügyében eleget teendő, a barát Castaldoval s Nádasdyval egyetértve Szebenbe oct. 8-ára részgyűlést hivott össze, mely 15-én oszlott el [2]). Határozatba ment, hogy a városok erősíttessenek meg; a magyarok portánként 32 denárt vetettek ki rá, ennek megfelelő összeget a szászok: de a székelyek nem voltak jelen [3]). E gyűlésen a barát már kapott

---

sos in dicto conuentu articulos in scripturam procul dubio redactos nobis non solum nunc sed etiam in futurum, quando conuentus celebrabitur, transmittas, atque nunc super ijs, quę ulterius in nouo conuentu proponenda videntur ubi inter vos consultata fuerint opinionem vestram perscribas.«

[1]) Ferdinánd levele Castaldohoz Bécs 1551. sept. 20, (a bécsi cs. kir. államlevéltárban.) . . . Quantum ad juramentum homagij seu fidelitatis regnicolarum attinet, nos non alio modo tibi scripsimus, quam si et quatenus ipsi ordines status et regnicolę juramenta iuxta hactenus obseruatam consuetudinem sufficienter non prędstitissent, ut in eo casu instare, curare et efficere deberes, ut iuxta dictam hactenus obseruatam consuetudinem juramenta huiusmodi prestarent, etiamsi de ciuitate ad ciuitatem id facere moris esset, prout tunc etiam ex literis tuis intellexeramus; fieri oporteret et mens nostra non fuit neque nunc est, ut huiusmodi juramenti prestationem aliter quam ab antiquo obseruatum est, peteres aut ab eis requireres. Quare tibi etiam nunc commitimus, ut si iuxta antiquum morem et regni consuetudinem juramenta ab eis prestita sunt, de nouo ea non petas, quin potius eos in privilegijs, libertantibus et consuetudinibus ipsorum conseruare studeas, solent enim plęrumque nouarum rerum introductiones et presertim in principio regiminis periculose esse . . .«

[2]) A nagy-szebeni kiadási könyvekben olvassuk a. a. 1551. sept. »in congregacione Regnicolarum hic Cibinii celebrata dona sunt oblata.«

[3]) Fráter György Ferdinándnak Szeben 1551. sept. 15. (a cs. kir. államlevéltárban Bécsben) »Comicie particulares ad octavum diem presentis mensis Cibinium indictę hodie primum absolutę sunt, in quibus ad munitionem Civitatum obtulit nobilitas de singulis eorum colonis, prout

hirt, hogy Erdély megrohanására török hadak készülnek s szónoklatára a rendek a hadfölkelést a szokott módon megszavazák [1]).

Az egyetemes gyűlés megtartásának eszméjéről Ferdinánd még se mondott le. Épen a szebeni részgyűlés kihirdetésének napján, sept. 8-án Vinczről, hol Castaldo szivesen látott és ünnepelt vendége volt — a barát maga csak 10-ike után ment el Szebenbe — kifejté Ferdinánd előtt nézeteit [2]). Ő maga — irá — meg van győződve, hogy a rendek szivesen elkövetnek mindent, bár az ez évi szűk termés hátráltatja is őket. Különben is a gyülésre nézve nem lát más tárgyat, ha csak ő felsége az adót nem akarja felhozni, mert az ország védelmére vonatkozólag a régi rendszert fentartandónak véli, t. i. hogy a tizedik vagy huszadik, részben, részenként vagy fejenként fogjon fegyvert. Ha ő felsége mást is akar előterjesztetni, közölje vele. A közönséges országgyülésről eleve kellene gondoskodni, alkalmas helyet kijelelni s ügyelni, hogy fő urak és nemesek ne találják elviselhetetlennek a rájuk rovandó terheket. Ily gyülést, mig a török veszély tart, nem lehet tartani, mert szükség, hogy azon mindenki háborítlanúl megjelenhessen. Különben, ha ő felsége ezen közönséges gyülés előtt az adót Magyarországon azon részekben is, melyek a királyfi birtokában voltak, kiakarja vettetni, engedje meg, hogy rövid időre kimehessen, bár ő jobbnak látná, hogy mind ez egyszerre intéztessék el.

Ferdinánd ragaszkodott az egyetemes gyülés eszméjéhez. Ő a szebeni gyülést is akkorra szerette volna elhalasztatni, mikorra az ő propositiói beérkeznek, de miután mindaz nem a városok megerősítésére s az ország védelmére vonatkozik,

---

census more solito exigi consevit denar. 32. quibus Saxones similem summam solvunt. Ex Siculis vero cum aliquot tantum persone istis comitiis interfuissent sine, scitu aliorum, nihil cum illis decerni potuit.

[1]) Bethlen Farkas I. k. 501. l.

[2]) Fráter György levele Ferdinándhoz 1551. sept. 8. (a titkos levéltárban). »Apud Status et ordines huius regni, negocia Maiestatis vestre dirigere et promouere non quiesco, nec dubium quin facturi sint omnia libenter, licet hoc anno in frumento penuriam senciant, uinum paulo uberius proueniet, annis tamen superioribus quoque propter tu-

elhalasztatott a közönséges gyűlésre: utólagosan belenyugszik a részgyülés tartásába. De legyen gondja — válaszolá a barátnak — hogy az adószedők azon megyékből, melyek ez

---

multus bellorum continuos omnia que habeant consumpta sunt, nihilominus maiestati vestrę parati sunt seruire, jn comicijs autem quid modo cum eis tractandum sit non video, nisi si de contribucione agere velimus, quam in omni tempore eos redditturos speramus; nam quod ad defensionem regni attinet optimum antea modum, ex decreto et deliberatione regnicolarum, in hoc regno reperuimus, ut sive decima uel uigesima parte, aut parcialiter, uel capitatim insurgere necesse sit, quelibet nacio iuxta modum prescriptum, sine mora insurgere debeat, quod diligenter cum opus est singuli eorum exequi curabunt, si quid autem aliud maiestas vestra in animo habet, quod eis proponere uelit, maiestas vestra primo quoque tempore me cerciorem facere et edocere dignetur.

Illud quidem necessarium esse iudicarem, si tamen racio presentis temporis concederet, ut maiestas vestra de tali nouo generali conuentu in aliquo competenti loco prospiceret, ad quem uniuersi status et ordines utriusque regni convenire possent, ubi de omnibus negocijs ac rebus, et presertim de modo defensionis et conseruacione regni, ita agendum et concludendum esset, ut tam barones et magnates, quam eciam nobiles, et omnes status ecclesiastici, et seculares, onus pro eorum condicione competens, in defensione regni sustinerent, nec quisquam esset, qui tandem hoc onus, quod ipsis imponeretur sustinere detractarent, scirentque singuli suum officium facere; quantum enim racione mea consequi possum cum magnitudinem sumptuum et expensarum maiestatis vestre considero impossibile esse iudico, tam intollerabiles sumptus per se maiestatem vestram sustinere posse, nisi a nobis quoque adiutus fuerit, conuentus tamen eiusmodi interim donec Thurca pro foribus regni uersatur commodo fieri non possunt, necesse enim esset ut ad ista comicia quilibet securum et liberum iter haberet, hoc autem tempore nemo suas edes sine periculo relinquere potest.

Si uero maiestatis vestre voluntas est, ut ante generalia comicia contribucionem, in Hungaria et in hoc quoque regno ordinare debeam, maiestas vestra inueniat modum, ut mihi ad exiguum tempus in Hungariam exire liceat potest autem hoc sine periculo fieri, ego curabo ut majestas vestra ex illis locis, quę serenissime regine, et filio eius Illustrissimo subiecta fuerant contribucio administretur, meo tamen iudicio melius esset ad generalia comicia differre, ut omnia ista simul et semel concluderentur. Hęc tamen et alia omnia arbitrio maiestatis vestre relinquo et non aliud nisi quod maiestatis vestrę voluntas est exequi vel facere volo.

De fortificatione ciuitatum iuxta mandatum maiestatis vestrę, vna cum jllustrissimo domino marchione Cassani et domino Thoma de Na-

előtt az ő kormányzata alatt voltak, a regestrumokat a gyűlésre magokkal hozzák [1]).

De a gyűlés ez idő szerint nem volt megtartható. A törökök már sept. közepén átkeltek a Dunán s Petrovics régi birtokai ellen tartottak. A barát oct. 9-éről a legnagyobb

---

dásd summam curam habebimus, ut autem maiestatem vestram in hÿs quoque rebus ab expensis subleuare possemus, indiximus comicia parcialia Cibinium, ad proximum diem festi Natiuitatis beatissime Virginis Marie, ubi Deo uolente tentabimus, si quid subsidij pro municione istarum ciuitatum ab eis impetrare poterimus, quod nos consequi non dubitamus, ad municionem uero ciuitatis Albensis, prout maiestas vestra mandauit de proventibus Episcopatus prouidebimus, cum autem prouentus isti nondum administrari possint, curam habebimus, ut interim opus ceptum, continuetur nullaque dies ab opere intermittetur, quod maiestas vestra ex literis domini jllustrissimi locumtenentis lacius cognoscet.

[1]) Ferdinánd válasza Fráter Györgynek 1551. sept. 20. (a titkos levéltárban):

Quantum autem ad conuentum generalem attinet, nobis quoque videtur eius celebrationem omnino necessariam esse, et proinde huiusmodi comitia, priusquam illas deuotionis tuę litteras accepissemus, indicenda duximus, sicuti ex alijs litteris meis ad deuotionem tuam, Thomam de Nadasd et Andream de Bathor datis atque conuocatorijs ex cancellaria Hungarica expeditis deuotio tua cognoscet et quia ea quę deuotio tua nobis de regestis per dicatores omnium comitatuum ad comitia afferendis consuluit, clementer probamus, ideo licet nos eorum comitatuum qui hactenus nobis paruerunt, regesta penes cameram nostram iam habeamus, mandauimus tamen ut dicatores regesta ipsorum secum adferant; hortamurque deuotionem tuam ut curet quo ex comitatibus illis, qui hucusque sub ipsius administratione fuerunt, pari modo adferantur, quo ordo ille quem deuotio tua non nisi prudenter consijderauit eo melius et rectius constitui queat.

Intelleximus comicia particularia Cibinium ad festum natiuitatis beatissimę Marię virginis (szept. 8.) iam preteritum indicta fuisse, speramusque in illis circa ea quę ad locorum fortificationem pertinent, aliquam utilem et proficuam conclusionem factam esse, tanquam in re summopere necessaria, et ad defensionem regni magnopere pertinente. Et propterea tametsi iusseramus per precedentes litteras nostras Marchioni Cassani bellico locumtenenti, ut deuotio tua, ipse et comes Thomas de Nadasd nos de ijs quę in nouo isthic celebrando conuentu a nobis proponenda viderentur, informaretis, et conuentum ad eum diem indiceretis ad quem et responsum a nobis et instructionem vnacum credencialibus litteris ad status et ordines dandis accipere possetis, quo maiori cum authoritate et fructu omnia a vobis agi et tractari posset, tamen cum reliqua

mérvű hadfölkelést rendelte el [1]), s maga Ferdinánd is oct. 21-ről intézett Erdély rendeihez leiratot, melyben az önvédelemre buzdítá őket, kifejezvén reményét,, hogy az elmulasztott időt ki fogják pótolni [2]). Rögtön három tábor gyült össze: egy a székely földön, mely az oláh hadak betörését volt feltartandó, egy a barczasági tölgyeknél, s a harmadik, melyhez a nemesek s közeli székelyek gyűltek, s mely Temesmegyének tartott [3]), a baráttal, Castaldoval és az időközben odaküldött Pallavicinival. A sereg Lippának vette útját, s itt útközben kapta meg a barát a bibornoki veres süveget, melynek folytán Castaldo a táborban üdvlövéseket tétetett.

A hadjárat részletei nem tartoznak ide. Lippa visszafoglalása után, hol a bibornok Uleman béget szabadon bocsátá, Székely-Vásárhelyre decz. 21-re közönséges országgyűlést hívott össze, mely a Ferdinánd által Pozsonyba hirdetett országgyűlésre oratorokat küldjön« [4]) De a bibornok nem

---

illa quę ultra locorum fortificaciones nec non regni defensionem (quam ex litteris deuotionis tuę iam bene ordinatam esse quomodo videlicet tempore necessitatis contra hostes insurgendum sit, libenter intelleximus) isthic nunc proponenda censebamus, ad generalia comitia differri et reijci, ibique recte tractari posse videamus, placet nobis celebracionem parcialium huiusmodi conuentuum pro obtinendis subsidijs ad fortificationes a vobis factam iam esse, et tanto magis, ex quo iam propter hostium conatus. quos Danubium iam traijcisse audimus, defensioni regni alijs rebus postpositis, summo studio cura et labore inuigilandum est, sicuti deuotionem tuam una cum bellico locumtenente, Thoma de Nadasd et Andrea de Bathor, diligenter omnique studio facturam esse non dubitamus.

[1]) L. Törvények és Irományok I. sz.

[2]) L. Törvények és Irományok II. sz.

[3]) L. Ostermayer Krónikája 46-ik l.

[4]) Martinuzzi Ferdinándnak decz. 6-ról, Lippa alól: »nunc mihi in Transylvaniam eundum erit, nam Dominis Regnicolis Transsylvaniae ad festum Thomae Apostoli, ea potissimum gratia Comitia Generalia indixi, ut in illis certas et praecipuas personas ad futura Comitia eligere et e regno educere possim.« A titkos levéltárban Bécsben. A nagyszebeni jegyzőkönyvekben olvassuk a. a. 1551. »9 Decembris misso famulo Clementis cum literis domini reverendissimi causa conuentus in Wasarhell celebrandi; in sedes superiores, expensi: den. 50.—17 Decembris misso Petro Lugassy ad Wasarhel ut hospicium ordinet pro dominis accedentibus. Expensi den. 61.

vehetett részt e gyülésben: mint tudva van Alvinczen a várkastélyban, hol legszivesebben tartózkodott, decz. 17-én Castaldo orgyilkosok által kivégeztette. A válasz, melylyel Ferdinánd e gyülés kihirdetését jóváhagyta [1]), már nem találta életben.

II.

Castaldo a bibornok által decz. 21-re összehivott országgyülést decz. 31-re halasztá [2]). Vinczről elébb Szász-Sebesre s aztán a megerősitett Segesvárra ment, hogy ott várja be az utálatos politikai gyilkosság lehető következményeit. Kétségbevonhatlan, hogy tervébe csak az egy pár olasz volt beavatva, ki a bibornokot leszúrta: a magyarokat, még azokat is, kiknek hűségében bizott, nem tette terve részesevé. Azután hogy a tény végrehajtatott, közölte azt nehány főurral, ezeket bizva meg, hogy terjeszszék a dolgot a rendek elé [3]).

Bármily nagy volt a megdöbbenés, a rémület, mit a hir hallása mindenfelé keltett, bár mekkora hajlamot mutattak a székelyek felkelni, erre akkor midőn várak, városok zsoldosokkal

---

[1]) Ferdinánd levele a bibornokhoz decz. 14-ről: (a titkos levéltárban). Elmondván, hogy maga is szükségesnek tartja a magyar országgyülést összehivni, de azt hamarább nem tehette, mert jan. 4-re a cseh rendek vannak összehiva: »Deinde clementer probamus P. V. Rmam, quod se facturam esse scripsit, in conuentu isto generali quem Statibus et Regnicolis Partium Regni nostri Transyluanarum ad festum diem beatj Thome Ap. indixit, certas et praecipuas personas eligere, quas secum inde ad futura Comicia educere queat« Helyesli, hogy e gyülésre maga is kijöjjön. V. ö. Fraknói Országgyülési Eml. III. k. 330-ik l.

[2]) A nagyszebeni számadási lajstromban a. a. 1551. olvassuk: »20 Decembris Misso Valentino in sedes superiores cum literis domini Generalis causa comitiorum in Vasarhel indictorum Expensi den. 50.—22 Decembris Euntibus Domino Judice Regio Martino Weyss et Valentino Segesvar ac inde in Comitia Vasarheliensia. Expensi fl. 40. den. 13. Pro vectura Dominorum fl. 6. d. 50.

[3]) Castaldo Ferdinándnak 1552. jan. 9. (Pray Epist. II. 320). »In eo autem ubi Majestas Vestra scribit a me informationem exspectare, quo scilicet pacto mortem quondam Fratris Georgii Ordinibus Regni istius Transylvaniae publice aut privatim significaverim, sciat M. V. me nonnisi primatibus Regni de hoc negotio rationem reddidisse.«

voltak megrakva nem volt alkalmas az idő. Lecsendesitésökkel Castaldo a nagy igéretekkel megnyert Kendy Ferenczet bizta meg, ki a vásárhelyi országgyűlésen ezt sikeresen végre is hajtotta [1]).

Ha nem is hiszszük el Castaldonak, hogy, mint ő Ferdinándnak jelenté, a rendek inkább ohajtották az ő halálát mint sajnálták s ezért nem támadtak fel: bizonyos, hogy a bevégzett tény előtt meghajoltak. Egyhangulag minden ellenmondás nélkül fejezék ki hűségüket Ferdinánd iránt, jelenték ki, hogy a tábornoknak engedelmeskedni fognak, s ha a szükség ugy kivánja: ő felsége ellenségei ellen fegyvert is készek ragadni [2]).

A moldvai vajda Castaldohoz és az országgyülésre követeket küldött, de a rendek egyelőre nem akarták kihallgatni, hanem Castaldohoz utasiták, a korábbi törvények értelmében ez egyenesen kormányzati ügy lévén. De más dolog is volt ezzel kapcsolatban: egy sereg bujdosó moldvai Erdélyben keresett menedéket s nehányszor támadást akart intézni a vajda ellen. Martinuzzi ezt nem engedte meg: de ennek halála után feléledtek reményeik, kérésükkel az országgyűléshez fordultak — s a rendek egy része csakugyan ajánlá a tábornoknak,

---

[1]) Bethlen Farkas I. k. 524. l. Ostermayer irja, hogy Castaldo kihirdette a bibornok megöletését mint a király akaratját, azért: »dass jeder mann soll still seyn.«

[2]) Törvények és Irományok VII-ik sz. V. ö. Pray Epist. Proc. II. 321. l. Castaldo jelenti Segesvárról jan. 6-ról (a titkos levéltárban) »Conuentus autem conclusio fuit optima, scilicet quod omnes tam Siculi quam Saxones et Nobiles libentissime Majestatem Vestram in regem assumunt. sive recognoscunt, eique perpetuo et fidelissime seruire contentantur, et ubi aliquid opus esset, aut contra aliquot renitentes castellanos aut contra hostes Majestatis Vestrae, quicunque sint, aut in quocunque alio casu, parati sunt arma capere et pro seruitio et fidelitate Majestatis Vestrae substanciam, liberos et sanguinem, ubicunque opportuerit exponere, sicut amplius ab eorum oratoribus Majestas Vestra intelliget.« Ez napról Báthoryt is értesité, ki jan. 14-ről válaszolt neki: »ex quibus intelleximus in conuentu omnia tandem bene conclusa esse, atque omnes regnicolas trium nationum sacratissimae regiae Majestati obedientes et fideles esse velle: cui rei gratulamur.« Ugyancsak a titkos levéltárban.

ki azonban a követeket is, a lázadókat is csak szép szóval tartotta [1]).

Elhatározák a rendek, hogy ő felsége meghivásához képest a pozsonyi országgyülésre a három nemzetből mint hajdan is szokásban volt, képviseltetésök végett oratorokat fognak küldeni: s e czélból a magyarok közül Kendy Ferenczet, a székelyek közül Kemény Jánost, Birkner Jánost, Szücs Simont, Benkner Jánost, Szász Mátyást, Pomasius Keresztélyt jelölék ki [2]).

Gyülés végeztével a rendek tekintélyes követséget neveztek ki, mely a hozott végzéseket Segesvárba Castaldohoz vitte megerősités végett:

Minthogy a vallás ügye miatt már is támadtak zavarok, megújiták a régi törvényt, hogy mindenki tartozik a maga vallásában megmaradni. A kolosváriak pedig a ferenczrendieket és domonkosrendieket bocsássák be régi lakhelyeikre.

A pozsonyi országgyülésre mind a három nemzetből többeket küldenek fel a rendek közül. Mig ő felsége a vajdát kinevezné, helyettesitse azt addig Castaldo, ki veszély esetére táborba szólitásukról gondoskodjék s ki mellé mindenik nemzetből három-három tanácsurat rendeltek.

Kérik a rendek ő felségét, hogy a szász-sebesi végzések értelmében oltalmazza meg az országot a külső ellenségektől, s ha hü rendei talán valamiben hibáztak volna, bocsásson meg nekik, jogaikban kiváltságaikban erősitse meg őket, vajdává magyart tegyen, püspökké nevezze ki azt, ki iránt korábban felterjesztést tettek. A hivatalokkal és javadalmakkal magyarokat ruházzon fel.

Ezután egyes magánosok ügyeiben intéztek kérést ő felségéhez, többnyire olyanokéban kik Fráter György által hitték magokat megkárositottaknak: többi közt Vinczet kérték a Mayláth István gyermekeinek visszaadatni.

A régi szokás fentartásával adassék a nemeseknek elegendő só.

---

[1]) L. Törvények és Irományok V. VI. IX. sz.

[2]) Schaescus Ruinae Pannonicae. Eder kiadása 120—2. ll.

Eszközöltessék ki, hogy a moldvai vajda a nála levő foglyokat bocsássa szabadon.

Mind azon várnagyok és tisztviselők kik a barátnak voltak hittel kötelesek, esküdjenek ő felségének is hűséget. Ő felsége hadai maradjanak a várakban, Fehérvártt csak annyi őrség tartassék, menyi nincs terhére a káptalannak.

A görög kereskedők tiltassanak ki az országból, az oláhoknak azonban szabad bejönni ezután is mint ezelőtt volt szokásban.

A mult évi sept. 8. (tehát az utolsó országgyülés) óta elkövetett hatalmaskodási perekben a tábornok előtt hozassék ítélet; a többiek a szék helyén döntessenek el.

Azon főispánok helyett, kiknek megyéjükben nincs birtokuk, tétessék más, birtokos.

Törvényt hoztak az orvok ellen, s erre nézve készitettek egy szabályzatot [1]).

Elrendelék, hogy mindenki harczra készen tartsa magát. Kérelmeztek némely magánosak ügyében, s hogy a tábornok a törvények megerősítését ő felségénél eszközölje ki [2]).

Gyülés után — jan. 5-ike volt — a rendek követsége megjelent Castaldonál, ki ezen törvényeket külön válasz alakjában erősitette meg: egyenként felsorolván azokat. Ügyelni fog, hogy a vallásügyi törvény megtartassék, köszöni, hogy a vajda megjöttéig őt állitották a dolgok élére, benne nem fognak megfogyatkozni; semmi kedvesebb nem lehetett rá nézve, mint hogy alkalmas tanácsurakat választottak mellé; a magánosok ügyeiben intézkedni fog, helyesli a hadfölkelési rendszabályt; gondja lesz, hogy Fehérvár a katonáktól kárt ne szenvedjen, valamint a többi városok se, hogy a moldvai foglyok kiszabadúljanak. Végül kijelenti, hogy e törvények megerősítésére ő felségénél megteendi a szükséges lépéseket [3]).

Igéretét megtartá: jan. 9-én Segesvárból felterjesztő pótjegyzetekkel. Azonban ezek csak egy pár czikkre vonatkoztak: megadható a kért amnestia, megerősithetők a nemzet jo-

[1]) L. Törvények és Irományok IV. sz.
[2]) L. u. o. III. sz.
[3]) L. u. o. VIII. sz.

gai, megigérhető, hogy magyar fog vajdává tétetni, a hivatalok magyarokkal töltetnek be: többi javaslatai leginkább magánosok ügyeire vonatkoztak, e részben inkább a kérdések megvizsgálását mint kötelező igéreteket hozván javaslatba [1]).

A tábornok Szebenbe sietett, hol gróf Arco Felix katonái már zajongani kezdettek a kifizetetlen zsold miatt [2]), s hol ezeket csakhamar lecsendesíté: a követek pedig felmentek a pozsonyi országgyülésre, törvényhozás tekintetében a seperatio előtti állapotokat léptetvén életbe [3]).

III.

Pozsonyból a szász követek a király megtisztelő figyelmének jelével jöttek haza: marcz. 22-ről megerősitette a szász nemzet kiváltságát, melylyel a nemzet a vajdai hatóság alól ki volt véve [4]). Kilencz nap mulva, apr. 1-én, kinevezte a vajdát is: Báthory Endrét s ezt kellő utasitással látta el [5]).

Többi közt az országgyülés elé terjesztendőkről is intézkedett, de Báthory út közben megbetegedvén, Castaldot, Bornemisza Pál veszprémi püspököt s Werner Györgyöt bizta meg az előterjesztendőkkel: meghagyván híveinek, hogy a helytartó által meghatározandó időben mennél nagyobb számmal jőjjenek el az országgyülésre [6]).

Castaldo máj. 22-ére tüzte ki a gyülés határnapját, mely a rendelt időben meg is nyilt [7]).

---

[1]) L. Törvények és Irományok III. sz. az oldaljegyzeteket.

[2]) L. u. o. IX. sz.

[3]) L. Fraknói Országgyülési Eml. III. k. 338. l. s a XX—XXII. t. czikkeket, melyek a János király halála után történt jószágadományozásokat megsemmisitik. Ez leginkább Fráter György ellen volt irányozva s a vásárhelyi végzések mutatják, hogy az nem is nagyon volt ellenére az erdélyieknek, legalább nem azoknak, kik e változással felülkerekedtek.

[4]) Kemény Jos. Notitia Capituli Albensis I. k. 213. l.

[5]) Közölve a Tört. Tár XIX. k. 5. l. a vörösvári levéltárban levő eredeti után.

[6]) Törvények és Irományok X. sz.

[7]) A nagyszebeni regestumokban olvassuk a. a. 1552, Erogata: 10 Maij: misso Georgio in sedes superiores cum literis causa dietae Thordensis ad Dominicam Rogacionum celebrandae Expensi den. 50.—21

A gyülésen maga Castaldo is megjelent.

A királyi előterjesztés kiválóan kettőt hangsúlyozott: rendeljék el a rendek a hadfölkelést s vessék ki az adót. Ez uttal a rendeket mind kettőre nézve készségeseknek találta.

Mindenek előtt kegyelmes válaszáért mondottak köszönetet.

A hadfölkelés modózataira nézve elrendelék, hogy a szokott mód tartassék meg. Minden fegyverköteles legyen jó fegyverrel ellátva, ugy, hogy a haza szükségéhez s a veszélyhez képest, s ha maga ő felsége személyesen vagy Miksa főherczeg venne részt a hadjáratban, magok a rendek fejenként tartoznak felülni. Minden 20 jobbágy egy eleséggel telt szekeret állit ki, s minden jobbágy maga szerzi be az fegyvereit, az egy telekkel biró puskát, a féltelkes kardot, nyilat. Midőn teljes hadfelkelés van elrendelve, valamennyi testvér, midőn fél, a testvérek fele száma tartozik fölkelni. Minden nemzet kétezer fegyverest tartozván harczkészen tartani, joga van a vajdának ezeket részben vagy egészben bár mikor táborba szólitni. Legyen gondja az ispánoknak, hogy a nemesek javai össze legyenek irva, s azokat kiknek nincsenek meg törvényszabta fegyvereik, birságolják meg.

Az adót illetőleg 99 dénárt vetettek ki azokra, kik hat forintot érő vagyonnal (melyből vetés, szőlő, ruházat, ágynemű, fegyverek ki voltak véve) birtak, szabályozván az adókivetésnek módját. Az adószedőket a tábornok a hazafiak közül válaszsza.

A jobbágyokat sánczkészitésre s más munkára ne kényszerítsék — csak fizetés mellett.

Ő felsége hadai éljenek saját költségükön.

A bitorlók kezében levő jószágok ügyében tudomásul vették a mult pozsonyi gyülés határozatát, t. i. hogy az idegen jószágok adassanak vissza jogos tulajdonosaiknak, ugy mint ezt a Beszterczebányán 1542-ben a Ferdinánd-pártiak által

---

Maij. Euntibus Domino Magistro Civium, Judice Sedis, Georgio Cnol et Notario in Comicia Thordensia Expensi fl. 62. den. 70. Pro vectura dominorum dati fl. 5.

tartott országgyűlésen (V-ik cz.) elrendelék [1]). A pozsonyi gyülés a visszaadás határidejének meghatározását az erdélyi országgyülésre bizta s ez, az országgyülés megnyitásának határnapjától (maj. 22.) számitandó két hétre tüzte ki, elhatározván a rögtöni beigtatást s a lehető ellenmondás esetére történő eljárást szabályozván. A nagyobb hatalmaskodási ügyekre nézve — mint tudva van, a quinque casus egyike a jószágbitorlás — a vásárhelyi határozatokat megújitá: ez pedig csak azokat itélte a tábornoki elhatározás körébe tartozóknak, melyek mult évi sept. 8. óta követtettek el, enyhitni akarván a pozsonyi határozatok szigorát, mely egy egész sereg tiz évi birtoklást helyhezett kérdésbe.

A tábornok mellé a vajda beérkeztéig, négy tanácsurat rendeltek: minthogy a tábornok nem érti sem a magyar nyelvet sem a hazai törvényeket s ezek a diplomacziai ügyekben és tárgyalásokban is vegyenek részt.

Az adóhátralékok beszedésére bizottságot neveztek ki: ebből fizessék ki a tábornoknak ez ezüst árát s a Pozsonyba vitt ajándékokat is a brassai birónak.

A székelyek táborba szállása a régi mód szerint rendeltetett el. De ezek adót nem akartak magukra vállalni. Kevesen vannak, mondák. Hanem otthon Udvarhelytt, a tábornok biztosa jelenlétében tehetségök szerint fognak határozni. Meg akarták kisérleni, hogy a Martinuzzi által behozott adózás alól fölmenthessék magokat [2]).

A szászok sem akarták az országgyülés által kivetett adót fizetni: majd elvégzik ők a tábornokkal. S valóban külön vállalták magokra a 20,000 frtot, melyet megelőzőleg fizettek [3]).

---

[1]) L. Fraknói Országgyülési Eml. II. k. 361. l.

[2]) Ostermayer 49. l. említi ez országgyülést mondván: »von den Siebenbürger und Zeckeln eine grosse Summa Geld, und Ochsen begehret worden.« T. i. ökörsütés.

[3]) A nagyszebeni számadási könyvekben olvassuk a. a. 1552. Percepta: »In congregacione Thordensi ad Dominicam Rogacionum celebrata, Uniuersitas Saxonum ad expensas Regiae Majestatis et Regni subsidia fl. XX mille obtulit.« Más rovatban az Erogaták közt: 4 Aprilis Ad Censum XX mille florenorum Thordae dominica Rogacionum super Universitatem Saxonnm ordinatum, id quod ad Civitatem et Septem Sedes

Az orvok ellen hozott vásárhelyi végzéseket megújították. Elrendelék a korábbi időben, valamint a most választott tanácsurak kifizetését.

A vallásügyi törvények már fennen hirdették a lelkiismeret szabadságát: a catholicusok és evangelicusok kölcsönös türelemmel viseltessenek egymás iránt, egyik felekezet se bántsa a másikat. Mindenki oda temetkezhetik a hova akar. Akarata ellen a kolostor szolgálatára ne kényszerittessék.

Udvarhelytt már volt vallásügyi összeütközés a templomhely és prédikálás felett. A viszály felett itéltek, s az ügy bevégzésével Andrásy Mártont és Daczó Pált bizták meg: elrendelvén, hogy ezek itéletében tartoznak megnyugodni.

A városi birót hivatalából elmozditni ok nélkül nem szabad; s a Fehérvár ostroma alatt elfoglalt adó, az erőszakos zálagolások s a káptalan katona állitása ügyében végeztek [1]).

Maj. utolsó napjaiban volt vége a gyűlésnek s Castaldo az elért eredménynyel főként az adó és hadfölkelés megszavazásával meg volt elégedve [2]). Fel is terjesztette azokat Ferdinándnak, de csonkán: kihagyván végéről a vallásügyiek nagy részét, a kevésbbé fontosokat s főként, melyek az ő ezüstjéről s az ajándékokról szóltak.

IV.

Már egy éve eltelt, hogy Castaldo Erdélyben volt, már két országgyűlés lefolyását vezette s a viszonyokat épen oly kevéssé ismerte, az ország hangulatával épen oly kevéssé volt tisztában, mint az napon midőn bejött az országba. Midőn a bibornokot megölte, azt hitte Erdélyt megmentette Ferdinándnak: pedig épen az nap vetette az égő kanóczot a lőporaknába, melyre épitette uralkodása fellegvárát. A mit Martinuzzi alkotó szelleme 10 év alatt teremtett, az organisatio erős és hatalmas művét, egy nap alatt szétrobbantá. Az adófizetés és

---

cedebat, dominus magister Civium expedivit fl. 8480. Ezt csak ugy lehet érteni, hogy april 4-én előleget adtak s ezt a tordai országgyűlés által kivetett összeggel defalcalták.

[1]) L. Törvények és Irományok XI. sz.

[2]) L. u. o. XII. és XIII. sz.

katonáskodás terhének közös hordozását a három nemzet által, mely Martinuzzinak is oly nehezen sikerült, higvelejü könnyelműséggel feladta a májusi gyülésen — Erdély ismét a küszöbön állt. hogy három független kerületté legyen. E tettét rögtön követte kiábrándulása.

Már máj. végén keringettek hirek a törökök készülődéseiről, már juniusban tudva volt, hogy roppant hadoszlopok, erős seregek nyomulnak a bánság felé. Losonczyt a bánt neki lett volna kötelessége megsegitnie s ugy látszik birt is ennek érzékével, mert a hadfölkelést megprobálta. Ferdinándot, Maximiliant segélyért: olasz könnyü lovasokért s német nehéz lovasokért sürgette [1]) és jun. derekára összehivta Tordára a rendeket [2]).

Vontatva, lassan gyültek és rosz hangulattal. Már tudva volt országszerte a törökök közeledése, a háború lángjainak fellobbanása Temesmegyében és Drégel körül, s a vontatottság nem a veszély érzetéből származott. Elevenen élt emlékökben, hogy segély nélkül, egyedül az ország erejére támaszkodva, mit volt képes tenni Martinuzzi két év előtt, négy felől az országra tóduló ellenség ellen. Most is élt és megvolt az elem, mely akkor megmentette a hazát, csak tudni kellett volna organisalni. Sőt most hires vezérek, harczban edzett katonák, roppant készlet hadiszerszám lehetett volna segélyökre, ha ugyan épen ez nem vált volna veszedelmökre.

E roszúl fizetett muozer had — a szászok nevezték igy [3]) — havok óta nem kapta zsoldját s lázongani kezdett. Dúlt és rabolt jobban a töröknél és tatárnál, lerombolták vagy felgyújtották a házakat, szétszórták az élelmiszereket ha egyegy magtárra tettek szert, lázongottak s néha meg is kergették

[1]) Jelentései ez időből a titkos levéltárban.

[2]) A nagyszebeni kiadási könyvekben olvassuk: a. a. 1552. Erogata: 13 Junij Misso Petro Lugossy ad superiores causa congregacionis Thordensis Expensi den. 50.—14 Junij Euntibus Domino Judice Sedis et Chrystophoro Lyst in dietam Thordensem Expensi fl. 23 den. 82 pro vectura datj fl. 2.

[3]) Körülbelől ficzkót jelent. L. Schuller értekezését Trauschenfels Eugen Magasinjeben I. k. 131. s köv. ll.

hadnagyaikat, kik már nem tudták őket fékezni [1]). Csoda-e ha az egész ország ellenök fordúlt? Maga Castaldo panaszolja, hogy már Szebenben is csak egyetlen híve van Haller Péter, pedig ott a katonának nincs is már fegyvere, mert zálogba adták a polgároknak.

Nem igy gondolák az erdélyiek a meghódolást Ferdinándnak. Ők határozottan kikötötték az ország megvédését a török ellen, s még a tavaszszal is hajlandók voltak hadfölkelésre, ha Ferdinánd vagy Miksa személyesen állnak a sereg élére. S most mind ennek ellenkezőjét tapasztalák: többé szó sem volt róla, hogy akár a király, akár fia vezessék a hadat, a sereg pedig, melyet oltalmukra lenni gondoltak, annál is roszabb volt, mint ha az ő elnyomásuk lett volna feladatuk: öt hónap óta nem kapván meg zsoldját egész fegyelmezetlen erejével ellenök fordúlt. Ehez járult saját kimerültségök s a silány termés okozta inség, s épen ezért a városok erődítési munkálatait — melyet ugy látszik leginkább saját biztossága szempontjából sürgetett — mindenfelé egyszerre megszüntették.

S magának a gyűlésnek is lehető legroszabb volt a hangulata. »A török alatt sem volna ilyen rosz dolguk, legalább nem fizetnének annyit s nem volnának ugy elnyomva«; »kár volt a királyfit kitudni az országból«; »bezzeg látszik, hogy nem él a kincstartó« kifakadások jutottak a Castaldo füléhez azon toldással, hogy már van is egy a főurak közt, ki a törökkel czimborál. Lehetett több is, mert tény, hogy Achmet és a többi basák megindulása alkalmával a szultán Báthory vajdához és az erdélyiekhez intézett felhivást, hogy a királyfit hozzák vissza, válaszszanak magok közül egy kapitányt s a németeket verjék ki [2]). Aztán a tábornoknak azt beszélték

---

[1]) Castaldonak ez időre vonatkozó jelentései a titkos levéltárban. Egyetmást kiadott belölök Bucholtz VII. 294. s köv. ll. de keveset — és Schuller is a fennidézett helyen, de még kevesebbet. A tábornok csaknem minden napról ir, s egyik levele kétségbeesettebb a másiknál.

[2]) Reuszner Epist. Tom. LIX. 74. 1553. oct. 7-ki Comes Natalis 1552-ki kelettel közlik e levelet. Az 1552-ik év a helyes. De a hónapok meghatározása ezen könyvekben ritkán pontos. A török levelek rendesen mohamedán évszámlálás keletével birnak: a fordítók aztán az ő

Mihályfi Tamásról és Lázárról, hogy megesküdtek Martinuzzi halálának megboszulására, Bethlen Gáborról, Bornemisza Farkasról sőt Kendy Ferenczről is, hogy alkudoznak a királyfi visszahozásáról.

Ily hangulatban nem siettek határozni a rendek. Végre jun. 30-án reggel 7 órakor a klastromban — ott tarták a gyülést — némi tanácskozás után elhatározák, hogy nem fognak táborba szállani. A pozsonyi törvények sérelmesek rájuk nézve, ő felsége nem is erősitette meg minden kivánságaikat és különben is a mult évi hadjárat miatt nagyon kimerültek. S ez elhatározásukkal három társukat: Walkay Miklóst, Harinay Farkast és Apafy Lászlót a vajdához küldötték [1]).

A podagrás vajda e határozott és merev kijelentésre még betegebbé lett, — soha sem voltam oly roszúl mint most, irá a tábornoknak — s a hirrel Szalánczy Lászlót rögtön Kolosmonostorra küldé Castaldohoz. Az első perczben Castaldo is meg volt zavarodva. Számba vette, hogy csapatai fogyton fogynak, a kik megmaradtak is szivesebben vissza. mennének, a török j n s az ország forrong. Aztán a kemény, világos szó is hatott [2]). Pár nap alatt azonban összeszedte magát, s jul. elején Kendy Ferencz, fehérvári vicarius és Mikola László által megizente nekik: »ne higyjék, hogy ő felsége ereje annyira meg volna gyengülve. Ha szép szerével nem akarnak, erővel rá fognak a felkelésre kényszeríttetni [3]).«

A rendek újra tanácskozás alá vették a hadfölkelés kérdését s elhatározák azt. »Ők készek mindenre mit ő felsége iránti hűségök s a haza megmaradása kivánnak«. Azonban a sérelmet, mely a mult gyülésen alkotmányukon üttetett, orvosoltatni kivánják t. i. oszszák meg a terhet a nemesekkel egyenlő mértékben a szászok és székelyek is, s a vajda és tábornok gondoskodjanak élelmi szerekről.

---

változó hónapjaikat a mi állandó hónapneveinkkel fordítják, mely a pontos meghatározást nehezíti.

[1]) L. Törvények és Irományok XIII.

[2]) L. u. o. XIV. sz.

[3]) Castaldo levele Maximiliánhoz Monostor 1552. jul. 4. a titkos levéltárban: »post inhumanam illam responsionem mihi per Regnicolas factam, de qua illico Serenitati vestrae scripsi, eis per Franciscum Chendi

Fontolják meg a vajda és tábornok, ha vajjon nem hasznosabb volna-e ő felségének ha velök együtt szállanának táborba? hogyan szoktak a külföldi nemesek ilyen hadjáratok alkalmával fizetés nélkül szállani táborba? s ha vajjon lesz-e elegendő erejök hosszabb táborozást kiállani? A jobbágyok felkelésére nézve a májusi végzések lépjenek életbe, de a tábornok és vajda csak annyit ültessenek fel, a mennyi épen szükséges.

Az összeirásra nézve a mult gyűlésen készített laistromot vegyék zsinórmértékül; a több megyében birtokosok lustratioja az ő székhelyökön legyen; a 16 portánál kevesebbel birók pedig soroztassanak össze

A táborba szállás helye legyen Keresztesmezeje, minthogy legkönnyebben oda szállítható az élelem az ország minden részéből, s ő nagyságaik rendeljék el, hogy a székelyek és szászok vigyenek oda élelmet, ez utóbbiak főként bort, a nemesek pedig csak ha vége az aratásnak a megszabott arányban. Legyen ő nagyságoknak gondja, hogy az élelmért fizessenek meg s biztosúl Csomaházy Jánost — minthogy több nyelvben jártas — rendelék ki [1]).

Ezen kivűl a nemesek minden porta után 99 dénárt igértek, oly módon azonban, hogy ők is magok részéről, valamint a szászok is minden porta után 2-2 forintot ajánlottak, melynek felét sz. Márton napra fogják befizetni.

A helytartó tábornok e határozatok alapján a hadfölkelést tüstént elrendelé [2]).

---

vicarium Albensem et Ladislaum Mikola nunciavi in substantia quod non crederent vires Majestatis Suae et Serenitatis vestrae adhuc adeo depressas esse, ut similia motiva facere deberent et quod cito in castra descenderem, et qui voluntarie venire nollent, ui cogerentur. Tandem consilio inter aliquos ex eis principales habito has petitiones proposuerunt, quibus cum Domino Vayvoda pene mortuus decumbat, id quod mihi expeditus visum est respondere feci, nec cessabo eos ad insurrectionem instare.

[1]) L. Törvények és Irományok XVI. sz.

[2]) Castaldo alább közlendő levelében 1 frtot említ: de rendes szokás volt 99 denárt szavazni meg. A szászok valószinüleg egy összegben váltották meg: szokás szerint portáik arányában. Castaldo irja Maximiliánnak Torda 1552. julius 18-ról a titkos levéltárban):

»Wayuoda et ego ad uniuersas sedes trium nationum mandauimus

V.

A keresztesmezei táborba egymásra érkeztek a legroszabb hirek. Ferdinánd a nyár elején Helfensteinnal egy hadtestet Erdélybe külde, mely Kolosvártt kapott ugyan zsoldot és eleséget is, de azért fellázadt, felgyújtotta a várost, s annak

---

ut capitatim consurgere debeant, attamen ultra quod tunc in castris constituentur cum omnia amissa erunt et de Siculis magis dubitare quam sperare debeamus, etiam si totum regnum consurgat et nulla sit in eo discrepantiae, malem decem mille bonos milites stipendiatos, quam totam hanc plebem ad regionem deuastandum, ordines perturbandum ac fugam capescendum aptam, mecum habere. Credo iam omnes prouisiones tardas futuras, attamen si adhuc aliqua fienda erit, nullam patitur dilacionem, contingere enim posset, quod si tempus non conteratur, deus omnipotens rebus nostris adhuc auxiliaretur . . . . . .

Quod autem ex articulis conclusis in proximo conuentu Tordensi cognouerit serenitas vestra, oblacionem seu conclusionem conuentus ipsius longe diuersam et aliam, ac in quibusdam multo minorem esse illa Posoniensi oblacione per Hungaros sue maiestati facte, licet speraret Transiluanos quoque in omnibus articulis Posonij conclusis status et ordines Hungaria sequuturos fuisse, scire debet serenitas vestra quod cum ordines et status istius regni ad conuentum hunc proxime preteritum conuocassem, aliquanto tardius conuenerunt et eorum homines quos ad Posoniensia comitia delegauerant, ac in dies expectabant, aduenirent, et cum tandem hic Tordę ad dictum conuentum definiendum congregati essent, inimicorum aduentus iam audiebatur; que res in causa fuit ut regnicole quibus certum erat quod sine mora insurgeri et graues expensas subire deberent, non ad totum id quod sua maiestas cupiebat condescenderent, nichilominus etiam si ex predictis articulis videatur quod vnicum tantum florenum pro quolibet iobagione promiserint, hoc fecerunt ne colonos desperarent, sed Nobiles et Saxones promiserunt binos florenos pro qualibet porta et iobagione numerando, dimidiam scilicet ad festum Sti Martini proxime futuri, nec serenitati vestre hoc exiguum videatur cum mirabile sit quod tot expensas et damna hactenus sufferre potuerint, nam anno preterito per satis longum tempus in castris uersati sunt, fortificationes postea in multis partibus inceperunt et quod plus est a quinque mensibus citra gentes istas sine solucione alunt, quod illis adeo molestum est, ut aliqui non desint qui dicant condiciones deteriores a Turca expectari non posse, qui exiguo censu contentus ipsos ab omni molestia immunes reseruaret, et hi qui a seruicio sue maiestatis sunt alieni., et filio regis Joannis fauent, aut fratris Georgij mortem egrefe-

felét felégette [1]). E hir a Tordán összegyűlt rendek ingerültségét nagy mértékben fokozta: »soha sem láttam olyan fegyelmezetlen bestiákat — irá Castaldo — mint e katonák, nem hiszem, hogy azzal is m egelégedjenek a rendek, ha felkonczolhatják őket«. S ezek csakugyan nagy gyorsan ellenek mentek tordai táborukból s mintegy kétszázat felkonczoltak. Végre megjuhászodtak s Castaldo elégtételül a rendeknek tizennégyet kivégeztetett közülök. Azután elvonultak Kolosvár alól, de (jul. 27) útközben Fehérvárt gyujtották fel.

Épen ez időben, jul 4-én, Mircse moldvai vajda is beütött, a székely földet kezdte rabolni s a Barczaságnak tartott. Mialatt a közel levő várak őrségei s a muozerek Brassó alatt concentralták magokat, Mircse Prázsmárt, Hermányt ostromolta, égette, mondhatni a brassai tábor szeme láttára, hol a zsoldosok és erdélyi hadak farkas szemet néztek egymással és az ellenséggel, mignem pár hét mulva zsákmánynyal gazdagon megrakodva elhagyta az országot [2]).

Az elfásult rendeket még e veszélyek se rázták fel: lassan gyülekeztek a keresztesmezei táborba. »Ne csodálkozzanak ezen — mondák Castaldonak — ha minket elhagytak, mi is kénytelenek vagyunk elhagyni nagyságtokat« [3]): Castaldo pedig azt hitte, hogy az országot csodánál egyéb se

runt hac nacta occasione aliorum quoque animos stimulare et nouitates moliri possunt, eo maxime quod a uayuoda Transalpinensi, licet se nobis infidum ostendat, hoc inteligimus quod in Transiluania unus sit ex primatibus qui inteligenciam cum Turcis habet, et contra nos practicas molitur, et licet cum domino Bathori longam consultacionem super hoc habuerim, non possumus coniecturare quis iste esse possit, ni forte aliquis esset Siculus cuius actiones ignoremus.

[1]) »Nunc civitatem illam (t. i. Kolozsvárt) quae tocius Regni pulcherrima est, e montibus illi eminentibus bombardis quassant et oppugnant« irja Castaldo Maximiliánnak Torda jul. 11-ről. (A titkos levéltárban levő eredetiről). V. ö. Kendy Ferencz levelével, 1552. jul. 14. Pray Epist. Proc. II, 427.

[2]) Ostermayer Krónikája 49, 50. l. A Chronicon Fuchsio Lupino Oltardinum e táborozás okának mondja: »propter milites Ferdinandicos in Brassoviam receptos.« I. k. 58. l.

[3]) Castaldo Maximiliánnak Torda jul. 12: »Nobiles et alii regnicole hic se uniunt quamvis lente admodum. Ego eos sollicitare modis om-

mentheti meg. Tartott ugyan segesvári táborában egy tanácskozást a nemesekkel s székelyekkel és el is határozák, hogy az együtt levő tábor a moldvai ellen menjen — de mire meg akartak indulni jött a hir, hogy Mircse zsákmánynyal megrakodva elhagyta az országot [1]).

E hadnak ekkor egyenesen a bánságba kellett volna menni Losonczy megsegéllésére, ki örökké emlékezetes hősiességgel védelmezte Temesvárt, de Castaldo nem mozdúlt helyéből s Erdély ez előbástyája jul. 30-án elesett. Nyomban utána elesett Lippa is Aldana gyáva árulása következtében. Castaldo elkeseredve e miatt szitkokban s átkozodásokban tört ki s kétségbeesve nem látott más menedéket maga előtt, mint hogy becsülettel végezze be életét [2]). De hol, és hogyan? Castaldo táborában már kevesen voltak a rendek közűl s midőn aug. 1-én értekezett velek a dolgokról, ezektől kevés vigasztalót hallott: »ha csak gyors segély nem jő ő felsége hadai felkonczoltatnak vagy éhen vesznek el«. »Aztán, mondák, határozzanak bármit, annak nincs gyakorlati eredménye, mert miután ez a két főhely elveszett, melyek Erdélynek kapui voltak, a többi gyengébbek nem fogják őket megvédni. Aztán mit is bizzanak ő felsége segélyében, ha már annyi hó óta, annyi veszély között szónál egyebet nem ad«. Castaldo most kéréshez folyamodott: csak annyi embert adjanak, mennyit az ő sergével képes legyen az ellenség ellen vezetni. Szemébe nevettek: Ahmetnek százezer embere van, a két oláh vajda másik oldalról jön, az átkelés a Tiszán el van zárva, segély nem is várható s mit akar ő magára hagyatva. Végre legalább

---

nibus non desino.« Küküllő jál. 19. »Quod regnicole et Siculi particulariter nobiscum futuri sint adhuc ignoro, quia lente admodum et inviti insurgunt,« s Torda jul. 19: »cum inimici tot partibus in regno fere penetraverint« . . . ne vegyék rosz néven »si derelicti nos quoque derelinquere cogentur.« Jul. 20-án Hódvilágról: »Cum videam nobiles hactenus nullum nobis auxilium ferre, quod opera et auxilio Siculorum propter vicinos hostes uti non possim, quod Saxones per se pauci sunt et inbelles . . .« az országot csak csoda menti meg. Mindnyája a titkos levéltárban.

[1]) Castaldo levele Maximiliánhoz, Segesvár 1552. jul. 26-án, a titkos levéltárban.

[2]) Castaldo jelentése Maximiliánnak, Megyes 1552. jul. 31.

élelmi szerek megszavazását kérte. »Megtehetjük — mondák — de mihelyt jön az ellenség szét szalad a paraszt, s tényleg nem fog kapni« Igy lettem — irá a vezér — pár nap alatt vajdától, rendektől, mindenektől elhagyatva [1]). Ekkép elrémítve két hetet tétlenségben tölte — végre aug. derekán részgyűlést tartott Szász-Sebesben hol elhatározák, hogy a törökök ellen fognak menni [2]).

VI.

Castaldoban ez uttal is későre ébredt fel a tettvágy. Az országos hadak összegyültek ugyan a szászsebesi táborba, hová a német és spanyol hadakat is összevonta: de az elindulásból nem lett semmi. Az erdélyi hadaknak nem volt kedvök oknélkül ingerelni a törököt mikor ezzel a vezérrel és ezzel a sereggel ugy is bizonyos volt a megveretés, megeléglették ott készen állani arra az eshetőségre, ha az ujonnan elfoglalt vidékekből a Maros völgyén át maga Erdély ellen akarnának támadást kisérleni. S minthogy a zsoldosok fizetetlensége miatt magoknak is elég bajok volt, sept. 2-án tábori országgyűlést tartottak, hogy honnan teremtsék elé számokra a zsoldot [3])?

A török azonban — új hóditásai szervezésével, Lippa helyreállításával foglalkozván — nem akart támadást intézni Erdély ellen. Egyelőre csak összeköttetéseit kivánta fentartani, hogy ha majd terveit valósítani készülend, legyen kikre támaszkodni. Egyszerre elborították az országot Szolimán ferman-

---

[1]) L. Törvények és Irományok XVII. sz.

[2]) Hierauf ist zü Mühlbach ein Landtag gehalten worden da ist beschlossen: für den Türken zu ziehen; aber tarde venientes, dass Ross war weg sammt den Stahl. Ostermayer 50. l. S Castaldo Ferdinándnak aug. 19: »ego post eas dificultates et labores quos Majestati vestre antea jam significavi, tandem obtinueram, quod robiles in castra constituerent et regnum aliquem numerum gentium collectitiarum mihi subministraret.«

[3]) Ostermayer krónikája i. h. 51-ik l. A szászok sem akartak már nekik pénzt adni, mert régi adósságaikat sem fizették ki: in quibus major hucusque fides reperta est, panaszkodik Castaldo Ferdinándnak, Szászsebes aug. 23.

jaival — de ezek nagy része Castaldonak adatott át [1]), — s felszólaltak a szokásos évi adó beszolgáltatása végett. A havasalföldi vajda, Ali csausz, Haller Péternek Szebenbe irtak s az oláhok részéről támadással fenyegettek [2]).

Castaldo ily körülmények közt sept. 8-ára Szebenbe összehívta a rendeket [3]). Ezen gyűlés tárgyalta-e a kérdést — ha ugyan megtartatott — vagy Szász-Sebesben a táborban tanácskoztak felette, hova ugyancsak sept. végére hívtak össze országgyűlést [4]) fenmaradt emlékeinből nem világlik ki. Tény, hogy Castaldo kényszerítve volt a törökök irányában ugyan azt a szerepet játszani, a miért Martinuzzit meggyilkoltatta: bele egyezett, hogy a rendek Haller Pétert a török-oláh követséghez küldjék [5]).

---

[1]) Tiz ilyen fermán, 1552. aug. 29., ma is megvan a bécsi titkos levéltárban.

[2]) Castaldo levele Ferdinándnak szászsebesi tábor 1552. sept. 8.: »Quid vaiuoda Transalpinus, Ali chiaus et alij scripserint Petro Haller circa tractatum motum soliti tributi ex ipsorum litteris hic alligatis majestas vestra videre poterit, judicio meo *sunt verba inania in quibus nihil fundamenti fieri potest, et sic ego e contra eis verba do, que demum nihil proficiunt.* Quod demum superest hodie a Petro Haller, a judice Coronae et alijs significatum est *vaiuodam Moldauum et Tartaros denuo coniungi et in armis esse, et confinija regni appropinquare*, quod, quoad me *vanum esse credo.*« — A dűlt betükkel szedettek titkos jegyekkel vannak irva.

[3]) A nagyszebeni regestumokban olvassuk a. a. 1552. Erogata 29. augusti: Misso Jacobo ad sedes superiores ex parte dietae ad diem nativitatis Mariae celebrandam expensi den. 50.

[4]) U. o. a. a. 1552. Erogata: 28. Septembris Eunte domino magistro Civium et Georgio Byndner in congregationem Sebesciensem Expensi fl. 24. Pro vectura datj fl. 4.

[5]) Igen érdekes Castaldonak 1552. sept. 22-éről a szászsebesi táborból Ferdinándhoz küldött levelének erre vonatkozó pontja:

Scit maiestas vestra tractatum de pace per Transalpinum uaiuodam medio Petri Haller motum, pro quo quamuis numquam dubitauerim omnia ista subuertendorum populorum causa, et ad animos ipsorum alliciendos moueri, tamen ne uiderer pacem regni detrectare iuxta mandatum maiestatis vestrae assensi, quod ipse Haller ad colloquium cum vayuoda et quibusdam Turcis perexerit, in quo quid tractatum sit maiestas vestra ex alligatis litteris uidere poterit, hic uero cum res discutienda *proposita nobilibus fuerit, nolunt id quod Turcae non petunt, ausi*

Haller Szebenből sept. 16-án ment el Talmácsra a rendek felhatalmazásából, hová Kynan bég s Pythar János a havaseli vajda követe már megérkeztek. Pythar izent Hallerhoz, hogy előbb magánosan kiván vele beszélni: »Temesvárért — mondá neki — szót se vesztegessetek, Lippára nézve tán megnyerhetitek, hogy ne tegyenek bele szancsákbéget vagy beglerbéget, hanem csak birót«. Együtt Kynánhoz menvén, Haller Ali csausz elmaradása okáról kérdezősködött. Kininig jött, monda Kynán, ott vár a gázlónál. Majd megpróbálom rábirhatom-e, hogy eljőjjön. Később Kynan Hallerhoz ment: félek, hogy Ali nem jön el, de szeretném tudni, hogy mi a követséged? — Tudod, mondá Haller, hogy a vajdát az adó megfizetésére nézve ti találtátok meg, mely esetben az országnak béke adatnék, uraljon bár kit. Engem azért küldtek a rendek, hogy tudják meg a hatalmas császár akaratját, s azt is ha van-e nekik hatalmuk a békéről és adófizetésről alkudozni? — Beszéltem erről — felelé Kynan — Alival, de nekünk nincs felhatalmazásunk ezekről egyezkedni. Hanem én tanácslom, hogy az adót a portára küldjétek be, s kérjétek Lippát és a Maros s Tisza közti részt, azt tán visszakapjátok, hanem azon feltétel alatt, hogy a némettől álljon el s válaszszon vajdát az ország. Haller válaszában hivatkozott az ő hűségökre, mely nem engedi, hogy Ferdinándtól elálljanak, mire Kynan azt felelte: »nem hiszem, hogy a hatalmas császár megelégedjék az adóval pusztán, s megengedje hogy jogából kiforgattassék.«

Haller másnap csakugyan összejött a gázló előtt Ali csauszszal, de akkor sem ment többre. »Nem volt más hasznunk

---

enim sunt aliqui libere dicere numquam ipsos pacificos esse futuros donec ab Hungaro regantur; nec difitiunt qui non solum assentiant sed et peiora suadere conentur, si non publice, saltem in abscondito, nec ego possum nisi dissimulare, *et diuersis modis eos in officio continere, sed isti tumultus destruunt quicquid ego struere laboro et eos taliter irritant ut iam libere ad sinistram inclinent, me autem dubito ad id compellent quod numquam hostes potuissent scilicet ad salutem meam* cogitare. Quid utraque regina mihi scribant ex proprijs earum litteris maiestas vestra uidebit, quarum opinionem credo quoque maiestatem vestram intellexisse a nobili illo quem ad eam misserant, Polonie reginam cognoui profecto in multis laborare ut res a sinistro itinere auertat, sed maiestas vestra cogitare debet, quod unt mulieres.« A dült betükkel szedettek titkos jegyekkel vannak irva.

belőle — jelenté — minthogy megtudtuk a császár akaratját« [1]). E jelentés alapján oct. 21-én a rendek előterjesztést készítettek a portára: »a hatalmas császár parancsolta nekik, hogy Fráter Györgynek engedelmeskedjenek, s a királyfinak Ferdinánd leányával eljegyzését, az országnak Ferdinánd védelmébe ajánlását s a német sergeknek Erdélybe hozását Fráter György hajtá végre. Kérik, hogy a szultán fogadja őket vissza kegyeibe, a Petrovics által bírt s elfoglalt helyeket adja vissza. Ők is megfizetik az adót, vajdát is fognak választani, s ha a hatalmas császár kegyeiről biztosítva lesznek kieszközlik, hogy a németek elfogják az országot hagyni« [2]).

Castaldo ezer aranyat küldött Alihoz, ki e levelet a portára volt viendő a Rustán számára, hogy ez az abban kértek teljesítését eszközölje ki: tehát e részben is követte a Martinuzzi példáját — csakhogy saját módja szerint, a viszonyokat nem ismerve, ügyetlenül. Azt hitte, hogy a választ még addig míg a tábor együtt lesz, megkapja: de a szüret s a zordonabb őszi napok közeledtével ezek kijelenték, hogy nem fognak maradni. »Ha a tábor eloszlik, fenyegeté őket Castaldo, én se maradok itt«. »Nem tehetünk róla, de annyira kimerültünk, hogy nem maradhatunk«. Saját katonáival még több baja volt Castaldonak: ezek sem akartak maradni, mert fizetéseiket nem kapták, élelmökről nem volt gondoskodva, ő maga pedig gyanitani sem tudta, hogyan fogja őket kielégitni, hol fogja őket tartani, mikor már a városok sem akarák befogadni [3]). S miután a tábor eloszlott, csakugyan ő is kérte visszahívását [4]), mely nem

---

[1]) L. Törvények és Irományok XVIII-ik sz.

[2]) L. Törvények és Irományok XIX-ik sz. Ferdinánd oct. 24-én kelt válaszában helyben hagyta ez alkudozásokat (a titkos levéltárban): »Postremo clementer admodum probamus quod concesseris fidelibus Regnicolis et subditis nostris Partium Regni Nostri Transylvanarum consvetum Principi Turcarum Tributum solvere, si pax illa ratione firmari posse videatur, quia credimus te concessionem illam non aliter ex fidelitate et obedientia nobis exhibenda salva atque reservata fecisse, alioquin ejus pensio tributi et pax illa rata et grata nobis esse non possit.«

[3]) L. Törvények és Irományok XX-ik sz.

[4]) Szász-Sebes oct. 13-án a királynak irt levelében a titkos levéltárban: »quia quicunque alius, quem Majestas Vestra subrogata voluerit sufficerit hac hyeme.«

fogadtatott el. Néhány héttel utóbb oct. 20-án sebesi táborában a vajdával egyetértve Hallert a kincstartói hivatallal megkínálta, mely hivatalban ez Ferdinánd által megerösittetett [1]).

VII.

A helyzet azonban mind bonyolúltabbá lett: Castaldo rakonczátlan katonáknak volt a tábornoka, Báthory engedelmeskedni nem akaró országnak vajdája s Haller üres pénztárnak kincstartója. A persa háborúval elfoglalt porta még nem gondolt tényleges beavatkozásra: elég volt neki, hogy maga a rosz hangulatot szitotta, mig másfelől szövetségese II. Henrik franczia király Ferdinándot ugy elfoglalta, hogy ez erdélyi uralkodásának megszilárditásán nem munkálhatott. Castaldo szeme láttára járták be a portának és Petrovicsnak ügynökei Erdélyt, biztaták az ország rendeit, hogy legyenek jó reménynyel: a királyfi be fog Erdélybe jöni, s hordoztak szét a rendekhez leveleket hasonló igéretekkel teljeseket [2]).

Ily viszonyok közt nehány főur, magyar és székely, Báthoryt országgyülés tartására hivta fel. De a vajda félt annak kimenetelétől s nem akart beleegyezni, nehogy a rendek a török alkudozás kérdését kezökbe vegyék s őt működésében gátló határozatokat hozzanak. A dologból szóváltás fejlődött ki s Báthory jelentést tett a királynak. Ferdinánd decz. 20-án kelt rendeletével még részgyülések tartását is eltiltá az ő tudta és felhatalmazása nélkül. Magának is szándékában van — irá — közönséges országgyülést tartani, de ebben a többi országaiban támadt zavarok gátolták, addig pedig mig alkalma lehetne olyant összehivni, minden javukra tartozót maga fog elintézni [3]). Egyszersmind felhatalmazá a tábornokot s a vaj-

---

[1]) A nemzeti muzeum kézirati gyüjteményében a Nagy István-féle gyüjteményben Nagy-Szeben városának 1555. jan. 28-án kiállitott eredeti bizonyságlevele. V. ö. Archiv des Vereines f. Szeb. Landeskunde Neue f. III. k. 172-ik l. Castaldo Ferdinándnak nov. 20-ról Fehérvárról irt e dologrúl. A bécsi államlevéltárban.

[2]) Castaldo jelentései Ferdinándhoz 1552. dec. 19-röl és 22-röl a tit kos levéltárban. V. ö. Hatvani Tört. Emlékek II. 359. s köv. ll.

[3]) L. Törvények és Irományok XXI-ik sz. Ez a székelyekhez volt

dát részgyülés tartására, melynek határnapját ezek 1553. jan. 6-án kiadott meghivóval jan. 20-ára tüzték ki [1]).

Főtárgyát e gyülésnek épen az országgyülés tartásának kérdése képezé. E kérdés bolygatásával a király Erdély egyik legsarkolatosabb s legféltettebb jogát támadta meg. Magyarországra nézve már évek előtt kiadta erre vonatkozó rendeletét, de az az Erdély által birt részekben életbe nem lépett, s annál kevésbé birt érvénynyel itt. Sajátságos helyzetéből folyó jog volt az: mint végvidék, mint a török invasiónak kitett ország gyakran volt abban a helyzetben, hogy rögtön kelle a védelmi intézkedéseket megtenni, és sem a régibb királyok, sem János nem vonták meg azt tőle. Hogy a királyi propositióknak erre vonatkozó része kellemetlenül érinté a rendeket, azt előre lehetett látni: s nem is nyugodtak bele olyan könnyen.

Kérik ő felségét nézze el, ha a vajda előtt némelyek élesebben sürgették az országgyülés megtartását, s adjon hatalmat ennek — a mint azzal már elődjei idejében is birtak — hogy midőn a szükség rögtöni intézkedést követel, gyülést hívhasson össze. És kérik ő felségét, hogy olyan esetekre is, midőn hatalmaskodó urak az ország szabadságát és alkotmányát fenyegetik, legyen szabad a rendeknek összegyülni és sérelmeiket saját követeik által ő felsége elé terjeszteni: és pedig nem mintha a mostani vajda ellen volna panaszuk, kérik erre ő felségét, hanem régi tapasztalaitokon okulva.

Hogy a törökkel a fegyverszünet feletti alkudozást ő felsége magára vette, köszönik. A tábornok és vajda kényszeritve voltak az alkudozást folytatni a fenyegető veszélyekkel szemben: de azt kiválóan Haller intézte, s ők csak az általa tett javaslatot fogadták el.

---

intézve, de hogy általán az országgyűléshez s a magyarokhoz is irt, arró a kolosvári végzések tanuskodnak.

[1]) L. Törvények és Irományok XXII. sz. A nagyszebeni regestumokban olvassuk a. a 1553. Erogata: 14. Januarij misso Petro Lugosy ad Colosvar pro ordinandis necessarijs dominis in diaetam Coloswariensem euntibus datj fl. 3. — 16. Januarij Euntibus domino Judice sedis et Georgio Hecht in dietam Coloswariensem Expensi fl. 25. den. 53. Pro vectura eorundem dominorum datj fl. 4.

Helyben hagyják és köszönettel fogadják, hogy ő felsége az ország védelmére ezer magyar lovast és ezer gyalogot iratott össze. Mint ezelőtt most is teljes erejökkel készek a hazát védeni, hanem a vajda tartson alkalmas kémeket, kik a veszélyről biztos híreket hozzanak. S ők akár közönséges, akar részleges felkelésre készek.

Ő felsége propositiojához képest, a határszélek védelmére elhatározák, hogy annak költségeihez minden nemzet 5-500 forinttal járuljon, melyet ha valamelyik nemzet nem akarna megadni, a tábornok és vajda vegyék meg rajta; ha pedig ez összegből maradna fen valami azon vegyenek lőszert. Legyenek a megerősitendő helyek Déva, Branyicska, Ilye, melyek elegendő őrséggel láttassanak el. A lőszerszám megszerzésével pedig, a vajda és tábornok beleegyezésével Barcsay András bizassék meg.

Köszönik, hogy ő felsége a királyné kielégitéséről gondoskodott s az ennek szerződésileg kikötött helyek átadattak [1]). Király ő felségének adott hitöket ők pontosan meg fogják tartani.

Megszavazták az adót, portánként 99 denárt [2]). De Hunyadmegyében, mely az utolsó időben rendkivül sokat szenvedett, tartassék új összeirás, s az adókivetés annak alapján történjék. Az adónak a székelyekre és szászokra eső része felett a tábornok és vajda velök végezzen. Az ő felségéhez vagy máshová küldött követek számára rendelt egy, két vagy több denár adó már régtől fogva nem szedetvén: a tábornok és vajda hajtsák be a hátralékokat.

Köszönik a rendek, hogy a vajda törvénynap tartását megigérte. Erre febr. 19-ét tűzték ki, oly módon, hogy ha azt a hadi események megzavarnák is a nótán elveszett jószág visszaadására vonatkozó perek ne szüneteljenek. A perek

---

[1]) A kikötött herczegségek csak 1552. decz. 20-án váltattak ki, s Izabella 1553-ban jan. 27-én indult el előbb Lengyelországba.

[2]) A nagyszebeni regestumban a. a. 1553. ez áll a Percepták közt: »E contribucione Dominorum nobilium in dieta Coloswariensi celebrata relaxata est septem sedibus contribucio pertinentiarum earundem, unde ex portis 534 de singulis portis denarii 99 contribuentur. Dominus magister ciuium percepit fl. 506 den. 62.

nyujtására vonatkozó prorogatoriáknak csak törvényes itélet alapján adassék hely.

Azon földesurak, kiket a török hódítás birtokaiktól megfosztott, addig is mig birtokaik a töröktől visszafoglaltatnak, lakással láttassanak el.

Kérik ő felségét intézkedjék, hogy katonái saját költségeiken éljenek — mert eddigelé nemeseknek és jobbágyoknak nem kevés kárt okoztak, s hogy a hadak számára szükséges élelmi szerek bevásárlása végett élelmezési biztosokat nevezzen ki.

Legsúlyosb sérelmöket a legutolsó czikkbe irták be. — Eddigelé nem háborgatták ő felségét panaszaikkal: de már káraik és elnyomatásuk oly rendkivül nagyra emelkedtek, hogy tovább lehetetlen azt elhallgatni. O felségének serge oly rombolást és rablást vitt véghez, hogy csaknem teljesen elnéptelenedtek a városok, falvak, helységek. Már a nemesi kuriák sincsenek biztosságban: a nöket verik, a férfiakat halállal fenyegetik. Ők tartottak is vizsgálatot s a felvett jegyzőkönyvet felterjesztik. Kérik tehát ő felségét: utasitsa a tábornokot, hogy fékezze meg a hadakat [1]).

S hogy e sérelmek orvoslását kérjék, Bécsbe követeket küldöttek.

VIII.

1553. február végén egy új csausz, Seván aga, érkezett Erdélybe. A szultántól és Rusztántól fermánokat hozott magával a rendek számára, melyek a portai felfogást jellemzőleg, összezavarták a talmácsi értekezlet alapján a rendek által Ali csausz utján tett előterjesztést, Petrovics és néhány merészebb Izabella-párti által tett panaszokat s a franczia királynak izgatásait.

A szultáni fermán megértette a rendek irásából, hogy (pedig ez az Izabella-pártiaké volt) a királyfit visszaakarják vinni: ezt helyesli, hogy Hallert nem kivánják kincstartónak, de Báthoryt igen vajdának: ezt rájuk bizza; s hogy a némete-

[1]) L. Törvények és Irományok XXIII-ik sz.

ket szeretnék kitudni az országból: erre felhatalmazza őket, sőt segélyt is igér. Rusztán fermanja pedig kiemelé, hogy a rendek tudják, hogy nekik azt szabad királyokká választani, a kit akarnak [1]).

Castaldo ismét Hallert bizta meg a Sevannal folytatandó értekezlettel. Alvinczen a Martinuzzi-féle kastélyban találkoztak 1553. marcz. 1-én. Az aga ismét más hangon beszélt, mint a szultán fermánja szólt. A hatalmas császár nem bánja azt válaszszák királyokká, a kit akarnak, csakhogy az adót megfizessék. Mi — mondá Haller — Ferdinándot akarjuk. Ugy értesültem Rusztántól, mond az aga, hogy ha Ferdinánd 30,000 aranyat igér ezen országaitól. s békét kér, meg fogja kapni. Az adó, felelé Haller, legyen annyi mint a kincstartó idejében, az ajándékok is akkép fognak beszolgáltatni mint akkor, ő Sevân is kap ajándékot, csakhogy az országot a Tiszáig adják vissza. A pasák, felelé Sevân, ugy akarják, hogy ott legyen a határ, hol a Maros a Tiszába folyik. Haller erre előterjeszté, hogy a Tiszántuli testvéreiktől ők nem szakadhatnak el. Ali különben is kilátásba helyezé, hogy Lippa, Karánsebes, Lugos és Solymos visszaadatnak s hogy Temesvárt adó mellett kérhetik. Nincs csausz, felelé Sevân, a ki Lippáért vagy Temesvárért csak egy szót is merne szólani [2]).

Castaldo felhatalmazá Hallert, hogy a csausznak a rendesnél nagyobb jutalmat is helyezhet kilátásba, inté, hogy figyelmeztesse ezt, ne higyjen a rendek csábitásainak, mert mindössze négy vagyontalan és tekintélytelen lator kiván zavart, kiket módjában van ő felségének felakasztatni [3]): de azért több napi tartam után az értekezlet eredménytelenül oszlott el.

Épen ez idétt érkezett Ferdinándtól is egy leirat a rendekhez, melynek folytán a vajda marcz. 4-én kiadott meghivójával marcz. 19-ére Kolosvárra részgyűlést hirdetett e leirat bemutatása végett [4]). A gyűlés csakugyan megtarta-

---

[1]) L. Török-magyarkori Államokmánytár I. k. 6-ik l.

[2]) Haller jelentése az államlevéltárban, Bucholtz VII. 318-ik l.

[3]) Török-magyarkori Államokmánytár I. k. 5. és 6. ll.

[4]) L. Végzések és Irományok XXIV-ik sz. A szász nemzeti egyetem regestumaiban olvassuk a. a. 1553, az erogaták közt: 12 Martij

tott [1]), végzései, ha hozattak, nem maradtak ránk s azok közül csak annyit tudunk, hogy a Sevân csausz által küldött izenetek támogatására követek küldettek a portára: Kemény János és Harinay Farkas [2]), s az is valószinű; hogy Castaldo felmentésének hirét is ezen közölte a vajda a rendekkel. Legalább ő épen ez idétt szedte össze s rakatta társzekerekre az összeharácsolt kincseket s ment ki nagy csendesen Eperjesre, »királyi parancsból« — mint mondá — de hozzá téve, hogy megint vissza fog jönni. Lassanként utána mentek a zsoldos csapatok is: »sok adosságot hagyván — mint egy krónikás irja — magok után, de annál kevesebbet végezvén [3]).

missis literis Domini Wayuodae causa conuentus Coloswarij indicti ad Zaazsebes Expensi den. 40.

[1]) A nagyszebeni jegyzőkönyvekben olvassuk u. a. 1553. az Erogaták közt: 16 Martij euntibus Domino Mathia Ponczler et Zacharia Sartore in diaetam Colosvariensem Expensi fl. 24. Pro vestura datj fl. 4.

[2]) Harinay és Kemény követségéről két izben emlékszik Pécsy. Pray Epistolae Proc. II. 346. és 359. ll.

[3]) Ostermayer Krónikája 59-ik l.

TÖRVÉNYEK ÉS IROMANYOK.

I.

1551. oct. 9.

Martinuzzi a török veszély elhárítására hadfölkelést hirdet.

Frater Georgius Episcopus Waradiensis, Thesaurarius locumte(nens) Sacratissime Regie Maiestatis Ro. etc.

Datum in Ciuitate Zazsebes, feria quinta proxima post festum Beati Francisci confessoris anno domini 1551.

Prudentibus et Circumspectis Judici ac Juratis Ciuibus Ciuitatis Coloswar nobis syncere dilectis.

Prudentes et Circumspecti Nobis syncere dilecti. Quoniam domi(ni) Regnicole trium nacionum pari voto ad euitandum pres(ens) periculum hoc statuerunt, vt ex omni nacione capitatim consur(gere) et hosti occurrere debeant, Volumus igitur, et vobis authoritate nostra firmiter committimus, quatenus mediam partem inhabitatorum illius Ciuitatis Coloswariensis, meliori quo poteritis apparatu bellico leuare, et statim visis presentibus huc ad Castra mittere debeatis, sub pena amissionis capitum, necnon terrarum et bonorum vestrorum eodem modo per Regnicolas constituta. Secus nulla racione facturi, Datumin Ciuitate Zazsebes etc. vt supra.

(Egykoru példány néhai Tunyogi Csapó József gyűjteményében, a nemzeti Muzeumban.)

II.

1551. oct. 21.

Ferdinánd a székelyekhez: felhíveja őket, hogy a török támadás elhárí-tására kövessenek el mindent.

Ferdinandus diuina fauente clementia Romanorum Hungariae Bohemiae etc. Rex Semper Augustus etc.

Egregij et Agiles fideles nobis dilecti. Cum ex literis fidelium nostrorum Reverendissimi in Christo Patris Fratris Georgij Episcopi Waradiensis Waywodae ac Thezaurarij nostri Transyluanensis, ac Spectabilis et Magnifici Joannis Baptistae Castaldi Marchionis Cassani ac Serenissimi Regis Maximiliani filij nostri Locumtenentis generalis, proxime intelleximus, quo in statu negotia istarum, Regni nostri partium inferiorum essent, et simul de promtitudine alacritateque animorum vestrorum quibus vos uti fideles subditos et constantes uiros decuit, pro patria, pro religione christiana, ad omnes casus paratos obtulistis, etsi molesta quidem nobis accidit defectio nonnulorum ex inferioribus partibus, qua defectione facilior hosti aditus ad primos subitosque eius explendos conatus potuit, et simul aegretulimus cunctationem subsidiorum tam nostrorum, quae quidem multo antea a nobis comparata et in eas partes fuerant ad defensionem expedita, quam etiam nonnulorum fidelium nostrorum ex istis partibus, vestra tamen ista animorum propensione ac promptitudine, qua vos esse intelleximus, mirifice gauisi sumus. Et quamuis neque antea neque hoc maxime tempore quiquam nobis de vestro studio, fide, diligentia dubitandum esse arbitrati sumus, quippe quos confidimus cum praefatis Waiwoda et locumtenente generali, non mediocri numero neque vulgari apparatu, quocunque hactenus exigit necessitas in expeditionem esse profectos. voluimus tamen vos clementer hortari, vt in isto aninorum ardore persistentes, ita vobis persuadeatis, nullum auxilii aut defensionis genus a nobis etiam inposterum praetermissum iri, quo diuina ope in vestra incolumitate permanere et quae subito inopinato-

que hostis aduentu ac nonnullorum defectione et cunctatione per hos dies amissa sunt recuperentur. Nostram in vos gratiam ac munificentiam potestis vobis omni tempore polliceri. Datum Viennae die Vigesimo primo mensis Octobris Anno Dominj Millesimo Quingentesimo Quiquagesimo primo.

Ferdinandus. Nicolaus Olahus
Episcopus Agriensis m. p.

Külczim. Egregiis et Agilibus Vniversis et singulis trium generum Siculis partium Regni Nostri transylvanarum fidelibus nobis dilectis.

(Eredetije a gyulafehérvári káptalanban. Miscell. Acta 3. fasc. 1. nro 41)

III.

1551. decz. 31.

A marosvásárhelyi országgyűlés határozatai s Castaldonak azokra tett észrevételei.

Articuli dominorum regnicolarum, in generali eorum congregacione in Zekel-Wasarhel profesto circumcisionis domini anno eiusdem 1552. constituti.

I. Quoniam a certis iam annis varie inter nos dissensiones propter religionem orte fuerant, ut autem eas vno consensu sedare possimus, opere precium fore uisum est nobis, ut inprimis quicquam de ipsa concluderemus.

II. Conclusum est ut quemadmodum antea adhuc uiuenti condam reuerendissimo domino episcopo Waradiensi conclusum erat, ita nunc quoque quilibet in fide sua, ipsi a Deo data et concessa permaneat, ne alter ab altero

preuia racione infestetur; quod autem jllustrissimus dominus Joannes Baptista Castaldus etc. etc. hanc constitucionem regni approbare dignetur rogant domini regnicole.

III. Item conclusum est ut ciues civitatis Coloswariensis fratres ordinis sanctorum patrum Francisci et Dominici in priorem eorum locum ingredi libere paciantur, nec amplius tale quid sinistri citra constitucionem regni temptare contendant. Nam aliqui nolunt domini regnicole in hys commissis uel commitendis erroribus associari.

IV. Item quemadmodum sacratissima regia maiestas dominus noster clementissimus mediantibus litteris suis hortatur dominos regnicolas et mandat, parati sunt ex singulis nacionibus, spectabiles fratres eorum ad conuentum eius maiestatis Posonij proxime celebrandum mittere.

V. Item quamdiu eius maiestas in Transiluaniam Wayvodam suum missura erit, interim littere ipsius domini Castaldi locumtenentis emanentur, ne domini regnicole si quid aduersi contigerit, quod deus auertat imparati inuenirentur, quin pocius uigore litterarum suarum inuicem con-

ad septimum articulum: videtur nobis, quod post oblationem clemenciae et deffensionis sue, maiestas vestra remissionem omnium offensionum per eiusdem commissarios anno preterito factam confirmare debeat.

uenire et insurgere possint ac iuxta exigenciam rei prouidere valeant rebus eorum.

VI. Item deputati sunt per dominos regnicolas penes ipsum dominum locumtenentem magnificus dominus Franciscus Kendi, domini Ladislaus Mikola, et Franciscus doctor Vicarius etc. similiter et de alijs singulis duabus nacionibus totidem sunt electi ad seruicia regie maiestatis, quorum consilio idem dominus locumtenens iura ac leges regni dirigere ualeat, ac si ad uicina regna nuncios mittere vel nuncijs respondere opus fuerit, secundum rei necessitatem agant de commodo regni.

VII. Item supplicant regnicole medio fratrum suorum eius maiestati in eo humiliter, ut quemadmodum diebus superioribus, per dominos commissarios suos in Zazsebes de negocio regni concluserat, ita nunc quoque de statu et condicione misere patrię singularem curam suscipere, ac dei optimi auxilio ab externis hostibus secundum facultatem suam eius maiestas defendere dignetur. Insuper autem, semel oblatam clemenciam suam a fidelibus suis regnicolis ne detrahere dignet[illegible] co-

quod maiestas vestra pro conseruacione libertatum ac consuetudinum antiquarum regni regnicolis confirmacionem concedat.

IX. quod maiestas vestra id clementer annuat.

X. Si maiestas vestra episcopatum in aliquem conferre uoluerit supplicat maiestati vestre Joannes Baptista Castaldus humiliter ut vicario Albensi, de quo antea mencionem fecitmaiestati vestre, memoriam habeat.

XI. quod in beneficijs ecclesiasticis et officijs castrorum maiestas vestra talem curam habebit, quod beneffficium regni, et subditorum quietem concernet

cius priores errores eorum (si qui essent) obliuioni tradat, quemadmodum dominus quoque locumtenens eosdem regnicolas per literas suas assecurauit.

VIII. Item supplicant regnicole eius maiestati ut in antiquis eorum libertatibus ac iustis consuetudinibus conseruare dignetur.

IX. Item supplicant quod eius maiestas vaywodam in Transiluania ex nacione Hungarica constituere dignetur, cum quo de ore ad eos loqui, et illius sub officio sue maiestati pro temporis condicione inseruire possint.

X. Item supplicant quod quemadmodum diebus superioribus Alba per litteras suas eius maiestati supplicatum erat, pro episcopo futuro fratre ipsorum, cuius nomen tum significatum erat, dignetur clementer eorum supplicaciones exaudire et episcopatum fratri ipsorum conferre, quo possint una cum ipso maiestati sue semper fideliter inseruire.

XI. Item supplicant regnicole quod omnia beneficia ac officia, tam castrorum quam ciuitatum, Hungaris conferre dignetur, qui de legibus ac consuetudinibus regni bene docti sint, ut simul cum ipsis eius

maiestati quiecius semper inseruire ualeant, experti enim sunt quales iniurie ac jllegitime oppressiones annis superioribus ab externis officialibus acciderunt.

XII. quod maiestas vestra si bona ista alicui donatura erit, mandabit donatarijs ut posessionem illorum iuxta consuetudinem regni ingrediantur.

XII. Item si bona et iura possessionaria egregij condam Francisci Wizaknay sua maiestas aliquibus contulit, similiter et castellum Branychka cum suis pertinencijs, ut illis citra antiquam regni consuetudinem atque legem, se se in dominium illorum bonorum intromittere ne liceat, supplicant regnicolę, sunt enim aliqui qui in illis bonis ius pretendunt, interim autem quoad maiestas sua wayuodam prefecerit, sint illa bona in manibus modernorum posessorum.

De arcibus quas restitui petunt, in 13, 14, 15 et 16. articulis poterit maiestas vestra respondere: quod nondum de rebus istis sit informata, sed comittet wayuode suo Transiluano, ut habita omnium rerum informacione secundum ius et consuetudines regni, unumquemque in posessione bonorum suorum inducat, quod hoc tantum de presenti dominis regnicolis concedere potest, quod bona relicte Gaspari Banffy proximis diebus a cardinale occupata sibi resti-

XIII. Item quoniam spectabilis et magnificus condam dominus Stephanus Maylad wayuoda Transiluanus oppidum Wyncz, Borberek, ac possessionem Tartarya proprijs suis pecunijs emerat, post tandem captiuitatem suam huiusmodi bona a liberis suis per uiolentas manus alienata sunt, supplicant regnicole maiestati regiae dignetur restitui facere liberis ipsius domini Maylad, qui per hostes nominis Christiani penes fidelitatem sue maiestatis interemptus est.

tuantur, quia de presenti res accidit, et omnibus notum est preter ius occupata fuisse.

XIV. Item supplicant regnicole ut arces Letha et Dyod domino Melchiori Balassa iam tandem clementer sua maiestas reddere dignetur.

XV. Ceterum optime recordantur regnicole, quod arx Almas spectat de iure liberis *(igy)* magnifici condam domini Gasparis Somy relictam *(igy)* magnifici condam domini Emerici Balassa Wayuode etc. ac consortem *(igy)* Ladislai Bamffy de Bolondos, ergo ut sua maiestas illis quoque secundum constitucionem Nouizoliensem simul cum alijs uniuersis bonis per notam aliquibus collatis reddere et restitui facere dignetur: supplicant regnicole.

XVI. Item diebus superioribus cum regnicole castra ad Lippam posuissent, tunc reuerendissimus condam frater Georgius Episcopus Waradiensis etc. bona relicte Gasparis Bamffi ad Naglak pertinentia absque omni uia iuris pro se occupauerat, que ut maiestas sua ipsi domine uidue et eius orphanis ex clemencia sua reddere dignetur, supplicant regnicole.

XVII. quod maiestas vestra wayvode eligendo ac camerarijs salium mandabit, ut consuetudines regni obseruet.

XVII. Item supplicant regnicole ut sua maiestas sal secundum antiquam consuetudinem cidere mandet camerarijs; in eo quoque supplicant ut quemadmodum temporibus antiquorum diuorum regum ita et nunc singulis nobilibus sal pro necessitate domus sue detur in copia.

XVIII. Item conclusum est quod dominus Castaldus generalis etc. intellectis litteris et instrumentis nobilis Bartholomei Lapsay bona sua per reuerendissimum dominum episcopum Waradiensem Thesaurarium etc. posessa ipsi restituere uelit.

XIX. Item quod ipse dominus generalis etc. det litteras suas ad Moldawum, quo illos quos anno superiore abduxerat et sepius se remissurum cum pace obtulit, iam tandem remittat, ob hoc missuri etiam regnicole fratres eorum erga ipsum et intercessuri.

XX. Item conclusum est per regnicolas ut singuli castellanj prefecti prouisores, et alij huiusmodi officiales vniuersorum castrorum que antea in manibus predicti condam domini Episcopi Waradiensis Thesaurarij prefuissent, regie maiestati fide-

litatem et obedienciam prestent, assecurentque ipsum dominum generalem etc. in eo primo quoque tempore deposito sacramento nihil eos aliud sentire neque moliri uelle, nisi quod attinet ad fidelitatem ipsorum et commodum regni.

XXI. Item rogant dominum generalem regnicole, ut exercitus regiae maiestatis maneat in ciuitatibus, et si casu ad aliquas posessiones uenerit, ne hospitentur milites in domo nobilitari et neque plebs misera paciatur per eos ruinam.

XXII. Item rogant eundem dominum generalem etc. regnicole, ut scribat iudici Koloswariensi ne amplius Georgium Thwry et alios captiuos teneat in captiuitatem, sed intellecta ipsius innocencia si inmunes *(igy)* esse reperiuntur dimitantur, sin minus: subueniat veritati.

XXIII. Item conclusum est per regnicolas vt Grecis mercatoribus non liceat amplius gracia questus hoc regnum ingredi, verum Walachis tam Transalpinis quam etiam Moldauiensibus liberum sit, sicuti hactenus ingredi et egredi.

XXIV. Item cum regnum dei optimi clemencia intra se pacatum sit et vniuerse factio-

nes sedate, rogant regnicole dominum generalem ut in capitulo Albensi tantam dumtaxat copiam gencium teneat, de quibus non paciantur domini capitulares ruinam.

XXV. Item quod castellanis quoque Arcis Noue precipiat idem dominus generalis rogant regnicole, quo permittant iam tandem nobilibus de Zenthgerg, molendinum eorum in fluuio Zamos, et territorio posessionis illorum erigere, liceat ipsis quoque post tantas oppressiones hereditatibus eorum gaudere; committat eciam ne de cetero damna et preiudicia nobilibus ipsis inferre contendant.

XXVI. Item conclusum est per regnicolas, vt vniuersi actus potenciarij post festum natiuitatis Beate Marie proxime preteritum patratj judicentur coram domino generali, alij uero actus, qui sedes iudiciarias concernere dinoscuntur, in loco sedis iudiciarie discuciantur, ita tamen quod comites uel iudices et capitanei habitis literis eiusdem domini generalis in termino iudiciorum post emanacionem literarum mox absque dilacione ulteriori conueniant et secundum dei iusticiam inter partes iudicium faciant, quod si ne-

gligerent actor in presenciam eiusdem domini generalis euocare possit iudices et iure mediante propter eorum negligenciam puniantur de facto, auctoritate ipsi domino generali concessa.

XXVII. Item conclusum est, ut dominus generalis cum regni comissarijs loco illorum comitum, qui bona et hereditates in illo comitatu ubi prefecti erunt comites, *(sic)* alios preficiat comites, illi uero qui hereditates suas in comitatu suo possident interim maneant in ipsorum officio, donec sua maiestas Wayuodam prefecerit ac iudicia secundum antiquam consuetudinem celebrentur sine intermissione.

XXVIII. Item conclusum est ut fures, homicide, predones, cussores falsarum monetarum, incendiarij et alij malefactores et habentes duas uxores persequantur, ita tamen ut per eos qui extradare debebunt fide mediante nomina illorum malefactorum, coram notarijs sedium et comitatuum significentur et interin quandiu persequi debebunt per eos quorum intererit sit in secreto.

XXIX. Item quemadmodum antea conclusum erat, ita nunc quoque conclusum, ut quilibet nobilium armis bellicis

bene instructus, promptus et paratus essse debeat, ac de singulis sedecim colonis iuxta connumeracionem portarum singulum unum equitem cum bonis apparatibus teneat et quandocunque necessitas postulaverit, uisis litteris eiusdem domini generalis omnes insurgere et secundum rei exigenciam inseruire possint et valeant.

XXX. ex quo iste Joannes cum suis aduersarijs se concordauit, et ex errore litterarum suarum inciderat in notam, maiestas vestra illi graciam concedere poterit.

XXX. Item supplicant regnicole maiestati regie tamquam domino clementissimo, dignetur habita racione seruiciorum suorum, ex sua clemencia faciat Egregio Joanni Chomaffai fratri ipsorum et eius consorti graciam, quam maiestati sue regnicole perpetuis suis seruicijs refundere curabunt.

quod negocium nobilium de Kemer secundum ius et consuetudines regni reuidendum comittet.

XXXI. Ceterum annis superioribus quedam bona nobilium de Kemer ad Castrum Almas per posessores occupata erant, et quoniam nobiles isti, propter inopiam rerum suarum non suficiebant iure mediante neque alia racione bona eorum requirere, supplicant igitur maiestati sue regnicole ut sua maiestas dignetur mandare in litteris suis Wayuode suo Transyluaniensi, quo causam illam inter posessores arcis illius et istos miseros nobiles

fratres eorundem regnicolarum absque longo litis processu reuidere, ac quo spectare dinoscuntur illis restituantur.

Idem de bonis Francisci Chywre

XXXII. Tandem constat regnicolis bona condam Francisci Chywre in certa parte magnificum dominum Wolfgangum de Bethelen concernere. Supplicant itaque regnicole maiestati sue ut intelectis literis et instrumentis et testimonijs superinde condignis, ne paciatur maiestas sua huiusmodi bonorum causam longo litis processu reuideri facere et adiudicare, quod sue maiestati inseruituri sunt.

XXXIII. Item rogant regnicole dominum generalem ut in hys omnibus eorum supplicacionibus intercedat apud suam maiestatem, quo per oratores ipsorum uoti compotes fieri possint.

XXXIII. Item conclusum est per regnicolas ut hereditates Siculicales Agilis condam Simonis Borosniay orfanis suis restituantur, si quid actionis Urbanus Nag donatarius cum ipsis habuerit, jure mediante requirere poterit, hereditates enim Siculicales per notam non amittuntur, sed in heredes deuoluuntur.

Kiczül: Articuli per regnicolas in proximo conuentu Wasarheliensi discussi.

Articuli conclusi per status partium regni Transyluanarum in conuentu Vasarheliensi in *profesto* circumcisionis dominj celebrato.

(Egykorú példány a bécsi cs. k. államlevéltárban).

IV.

1552. jan. elején.

Szabályzat az 1551. decz. 31-én Maros-Vásárhelyt tartott országgyűlés XXVIII-ik czikkének végrehajtására.

Az Orwok kergetesenek moggya

Mynden Var megyeben valaztassek Tyzen ket nemes Ember, Eskeottek kik ahoz tudosok, hogy az gonoz teweoketh ky Twggyak az Egyebek keozzeol keresny, Es Ezeket olÿ Tytkon zereze az Espan, hogy comagok se Erchek Egÿ mast mellyk Eskeot s melyk nem, Ezek Towaba oly tÿtkon Cÿelekegyenek hogh ne sok Ember Erche, hog eok az Eskeottek az gonos Teweokteol valamy karth ne vallyanak.

Harom parazt Ember Jambort adhasson Egy gonozul Teweo Embert ky Ereos hÿt alat nemes Ember Egy adhasson Egyet ky ereos hyttel. Ezek penyg mykor el jarnak, az zek napyára be jeoyenek, hol mit Erthetnek az zek deyakyanak be vallyak s be Irassak ne Erthetwen Egÿk az masykath.

Az Espan ozton Ezekre az Regestommal kÿ mennyen nem valogatwan hanem Rend zerent a mynt az Regestomba vagyon El Jaryon kyt hol talalhat Es kaphat fel akazza.

Az kyt penyg fel akazthat ha felesege awagy germekÿ wadnak, az marhayawal azokat megÿ oztoztassak, az eo maga rezet az Espán vege el, ha penygy ollyat adnak kÿ, kÿnek felesege, s germekÿ nÿntz annak az marhayat ket fele ozzak, fele legyen az Espán, fele az Uraye de ig hog ha fel akaztÿa.

Ha penÿg cÿak kÿ attak s fel nem akaztÿa Marhaÿanak ÿs mynd addÿg beket haggyon myg nem fel akaztÿa.

Az Gonoz teweok penyg Ezek

Haz Egeteok, al penz vereok, al penzel kereskeodeok, ket nenÿeok, vag ket felesegeowek, nÿlwan valo paraznak, Es mynd ez felek, kÿkert Embereket meg zoktak Bwntetny. Olla-

kat adhassanak penÿg kÿ kÿk ket Eztendeoteol fogwa Eltenek ez fele gonossagokba azokat penyg kÿket Ez eleot valo Jarasba ky attanak, kegelem legyen de Igy ha attol fogwa ez ket Eztendeo alat nem vetkeztek.

Az olah az magyart vagy zazt ky ne adhassa de az magyar vagy zaz az olahot kÿ athassa.

Az orwok penig fel akaztassanak mÿnden Elewen alatert, akar mÿnewel az neweztessek, lowert, eokeorert Es Egyeb tehen baromert, Iwert, dyznoert, mehert, zeoleérth.

Fel ne akaztassanak Tykert, kerbely vetemenyert Gywmeolchert, Es egyeb Efele aprolekert hanem meg verretessenek. 1552.

(Egykoru példánya, brassói vizjegygyel ellátott papirra irva, a szász nemzeti egyetem levéltárában.)

V.

1551. decz. 31.

A moldvai vajda csicsói uradalma tisztartóját Castaldohoz küldi.

Stephanus dei gracia vaiuoda, dominus et Heres verus terrę Moldauiae etc.

Illustris domine et amice nobis syncere grate; officia nostra promptissima cum summa benemerendi voluntate.

Mittimus ad vos ministrum ac fidum seruitorem nostrum Joannem Wranczany prefectum pertinentiarum nostrarum Czyczo, vt cum vestra jllustrissima dominacione super quibusdam negotijs nostro nomine communicare debeat, quemadmodum jllustrissima vestra dominacio ex eo intelliget; postulamus itaque amice que nomine nostro coram protulerit indubitatam fidem illi, eadem; prebere velit quam in reliquo bene et filiciter valere desideramus; datum Soczauiae die Siluestris pape, anno domini 1551.

Külczim. Illustri domino Joanni Baptiste regie maiestati locumtenenti regni Transsyluanie etc. domino et amico nobis sincero grato.

Kiczül: Litte ae vaiuodae Moldauiensis.

(Eredetije a cs. kir. államlevéltárban).

VI.

1552. jan. 3.

Az erdélyi rendek a moldvai követeket Castaldohoz küldik kihallgatásra.

Illustrissime domine, domine nobis obseruandissime; post salutem et obsequiorum nostrorum commendacionem; reuerendissimus quondam dominus Episcopus Waradiensis, ex castris ad Lippam positis expedierat hunc Egregium Franciscum Dobokaÿ erga Wayuodam Moldauiensem, qui huc vespere appullit. Noluimus nunciata illius jnterim audire, quoad jllustrissimę dominationis vestrę prius refferret, quem ad ipsam vt mitteremus operepreciúm fore censúimus: rogamus jllustrissimam dominacionem vestram diligenter, ne grauetur eius relata audire, et cito in medium nostri mittere, vt jntellectis illis rebus, quibus cum jngressus erat, et rursus egressus est, mature rebus illis prouidere possimus. Reliquum est, vt jllustrissimam dominacionem vestram, deus optimus maximus, hoc anno nouo, et futuris quoque conseruet, prosperet, et secundet ad vota. Cui nostra obsequia iterum offerimus; datum ex Zekelwasarhel 3 die Januarij anno domini 1552.

Vniuersitas dominorum
trium nacionum regni Transsyluaniensis.

Külczim: Illustrissimo domino domino Joanni Baptistę Castaldo Marchioni Cassani, ac serenissimj principis regis Bohemię locumtenenti generali etc. domino nobis obseruandissimo.

Oldalt: Litere Regnicolarum cum quibus misserunt nuntium ad mę qui a waiuoda Moldauo redijt.

(Eredetije a bécsi államlevéltárban).

VII.

1552. jan. 3.

Kendy Ferencz jelentése Castaldonak az országgyülés folyamáról.

Illustrissime domine, domine obseruandissime; post seruicij mei commendationem; quod jllustrissima dominacio vestra, ad literas meas pie, et graciosissime respondit, ingentes gracias ago, idque meis officijs refundere studebo: quantum ad arcam fieri debendam attinet, id illustrissima dominacio vestra ex pietate relligionis facere statuit; familiaribus suis pro voto eiusdem respondebo; scribit deinde jllustrissima dominacio vestra quod de negotio, et statu diete nihil scripserim, jd erroris vt illustrissima dominacio vestra ignoscat rogo: non enim ex negligencia factum est, sed vt debui in tractandis rebus occupatus fui, et nihil tale adhuc conclusum est, quod calamo dignum fuisset, nihilominus tamen quemadmodum jllustrissime dominationis vestrę coram locutus sum, ita nunc quoque bona fide, omnes vna voce, vno consensu ad fidelitatem sacratissimę regie maiestatis domini nostri clementissimi, et dignitatem jllustrissimę dominacionis vestrę quantum attinet. parati sunt domini regnicolę se tenere, hoc reuera, jllustrissima dominacio vestra sibi polliciatur, eiusque maiestatj secure et sijncere significare presumat: hÿs tandem comicijs finitis, domini regnicolę omne id quod per eos conclusum erit, in articulis, per certos fratres eorum ad jllustrissimam dominacionem vestram missuri sunt: deinde missuri etiam ad eius maiestatis conuentum Posonij celebratum fratres eorum mentem et mandatum eius maiestatis accepturi.

De negotio tandem oppidi Zÿlah optime iam meminj quod jllustrissima dominacio vestra meam ad jntercessionem contulerat prius pro officio domino Nicolao Vrbaÿ, verum viuente adhuc reuerendissimo quondam domino Episcopo Varadiensi officium illud pro racione ipsius domini Clementis Arthandÿ habebatur: Nihil est difficultatis vt ipse dominus Arthandÿ prouentus suos percipiat et tandem dominus quo-

que Orbaÿ officium suum ipsi collatum possideat: interim quoad sua maiestas Episcopatum Transsyluanensem alicuj contulerit.

Reliquum est, vt Christus Jesus Illustrissimam dominacionem vestram conseruet jncolumem ad vota; datum ex Zekel Vasarhel 3 die Januarij anno dominj 1552.

Eiusdem jllustrissimę dominacionis vestrę
seruitor Franciscus Kendy.

Si Illustrissima dominacio vestra adhuc dominum Petrum Gerendy non expediuit ne grauetur cito eadem expedire: vt possint domini regnicolę rebus publicis prouidere.

Kivül: Illustrissimo domino domino Joanni Baptistę *Castaldo* marchioni Cassani ac serenissimi principis Maximiliani regis Bohemię etc. locumtenenti generalis domino mihi obseruandissimo.

Oldalt: Litere magnifici Francisci Kendy ad dominum bellicum locumtenentem.

(Eredetije a cs. k. bécsi államlevéltárban.)

VIII.

1552. jan. 6.

Castaldo válasza, melyet a rendeknek adott a marosvásárhelyi gyülés által hozott törvényekre.

Responsum domini bellici locumtenentis super articulis conclusis in proximo conuentu Vassarheliensi ad dominos regnicolas.

Vidit dominus bellicus locumtenens articulos per dominos regnicolas in proxima congregacione discussos; cum autem domini regnicole de religionis concordia, ne discensiones inter eos orirentur; tractauerint, religiososque iterum reducendos decreuerint, non possumus nisi illos sumopere colaudare, eisque gracias agere; hunc autem articulum quantum in nos erit seruandum curabimus et regie maiestati domino nostro clementissimo supplicabimus ut idem quoque annuere clementer dignetur.

De bona intencione quam, vti fideles et obedientes seruitores decet, erga regiam maiestatem declarauerunt et presertim in decreto, quod nuncij ad generalia comicia Posonij celebranda, iuxta mandatum regie maiestatis transmittantur gracias pariter ingentes agimus dominis regnicolis.

Quo ad illum articulum, ubi domini regnicole interim dum regia maiestas de Vayuoda electionem fecerit, in his que regni defensionem concernunt literis domini bellici locumtenentis parere statuerunt, et in alijs partibus, in quibus domini regnicole de dicto bellico locumtenente confidere ostendunt, illis particulari suo nomine gracias refert, et policetur se non minus in posterum quam pro preterito fecerit, taliter in rebus concernentibus seruicium regie maiestatis et beneficium huius regni inuigilare, quod sperat dominos regnicolas illa spe quam de eo conceperunt non frustratos iri, et eam curam semper in omnibus rebus gessurum esse, quam domini regnicole pro ipsorum conseruacione eidem ostenderint.

Nihil preterea domino locumtenenti gracius contingere potuisset, quam quod viros idoneos elligerent, quorum consilio ad seruicium regie maiestatis et conseruacionem regni vtatur.

In negocio nobilis Bartholomei Lapsay littere sunt referende, comunicato enim consilio cum his qui ad hoc deputati sunt, et iuribus suis cognitis iusticia ministrabitur.

Ad Moldauum pro restitucione captiuorum dominus vicegerens litteras libentissime daturus est.

Quod autem concluserint domini regnicole ut singuli castellani prefecti prouisores, et alij officiales vniuersorum castrorum qui antea in manibus reuerendissimi condam cardinalis Varadiensis fuerant, regie maiestati fidem et obedienciam prestent etc. non aliter a fidelitate dominorum regnicolarum dominus generalis expectabat.

De exercitu per ciuitates distribuendo, et de domibus nobilitaribus ab hospitacione reseruandis id et dominus vicegerens bellicus curare policetur.

De Georgio Thwry et alijs captiuis, scribet judici Coloswariensi ut illis iusticiam faciat, ita quod si innocentes inuenti fuerint dimitantur, sin minus puniantur.

Quod greci in regno de cetero non admittantur, domino generali, consultum ac peroptime factum esse dijudicat.

Dabit literas dominus generalis capitaneis in Alba Julia existentibus ut nullam molestiam domini capitulares paciantur a militibus.

In negocio dominorum nobilium de Zenthgerg si iuris erit id libenter faciet dominus generalis, quod domini regnicole optant.

Quantum ad hereditatem, quam domini Siculi petunt ut restituatur orfanis condam Simonis Borosniay, dominus generalis iuxta decretum regni dominos Siculos in omnibus suis libertatibus et iuribus ab antiquo seruatis conseruare studebit.

De modo iudiciorum placet domino vicegerenti articulus quem domini regnicole sibi preposuerunt.

Quo ad articulum de comitibus comitatuum, committemus commissarijs regni ut faciant prout domini regnicole optant.

De puniendis malefactoribus, uidetur domino locumtenenti quod persequendi sunt, iuxta articulum a dominis regnicolis conclusum.

Quod autem domini regnicole concluserint ut quilibet nobilium, armis bellicis bene se instruere debeat, ac de singulis sexdecim collonis iuxta connumeracionem portarum vnum equitem cum bonis apparatibus teneat, ut si necessitas postulauerit ad requisicionem domini generalis insurgere possint, hoc decretum maxime commendat dominus generalis, et illis gracias agit, eis promittendo quod regia maiestas pro tali cura, ipsos omni sua gracia et clemencia est prosequtura ac erga ipsos se clementissimum semper principem exhibebit.

Postremo in his omnibus que domini regnicole a regia maiestate obtinere cupiunt, dominus bellicus vicegerens, apud suam maiestatem se intercessorem et fautorem exhibet, vt maiestas sua oratores regni clementer audire, ac ipsos cum optata relacione dimittere dignetur.

Kivül: Responsio facta regnicolis per dominum locumtenentem super articulis in congregacione expeditis.

(Egykorú másolata a bécsi cs. k. állami levéltárban).

IX.

1552. jan. 9.

Castaldo jelentése Ferdinándnak a vásárhelyi országgyűlésről.

Sacratissima catholica regia maiestas domine domine clementissime.

Postridie regnicole ex conuentu reuersi sunt, et articulos inter eos conclusos mihi presentauerunt, de quibus maiestati vestre exemplum transmitto, in his enim que illis respondenda erant, eis respondi, prout ex adiuncta copia maiestas vestra cognoscet et quia mihi opere precium uidebatur, ut in his que regnicole per ipsos articulos maiestati vestrę supplicant, sentenciam meam eidem indicarem, habito in hoc aliquorum principalium regnicolarum consilio, illis visum est, ut maiestas vestra id concedere et respondere dignetur, quod in margine ipsorum articulorum annotare fecimus, maiestas tamen vestra pro sua prudencia et voluntate omnia commutare et disponere poterit, sed in officijs arcium et ciuitatum prouidendis succurrat maiestati vestre, quod tempore regis Joannis, cum omnes officiales et castellani regnicole essent, omnes etiam vno tempore a rege defecerunt, et per duodecim annos inobedientes fuerunt, et preterea quod castellani Deue, Wyuar et Varadini pro arcibus restituendis condiciones petunt et nisi remedium inueniatur, quandocumque mors wayuode successerit, jterum arces emende erunt.

In hoc regno aliqui sunt principales Bayarones, quorum nomina maiestati vestre presentibus inclusa transmitto, qui ex Transalpina a Wayuoda, qui plus quam mille et sexingentos ex ipsis trucidauit, ignobilesque in loco nobilium ponit, expulsi sunt, isti enim manu armata prouniciam illam aliquando ingredi uoluerunt, sed viuente reuerendissimo fratre Georgio, id nunquam permittere uoluit, nunc et id facere cupiunt et aliquibus ex regnicolis uidetur quod illis auxilium ferre deberemus, aliqui uero contrarium senciunt; mihi enim videtur quod donec meliorem nanciscamur occasionem, nihil innouare debeamus, sed istis bona spe continere.

Oratores Wayuode Moldauiensis cras expediam, et illi pro verbis verba dabo, ac secundum consuetudinem oratores aliquibus muneribus contentos remittam, de ipso tamen Moldauo nullo modo est confidendum, nam semper forciori adherebit, cum nihilominus vxorem manu maiestatis vestre habere cupere ostendat, si de filia aut sorore alicuius seruitoris sui maiestati vestre succurreret, bene esset eidem satisfacere, ut eo magis ipsum maiestas vestra ad deuocionem suam obligaret.

Cras hinc discedam et Zibinium me recipiam, ut motibus Germanorum comitis Felicis de Arch prouideam, et modum inueniam quomodo in futurum illos ibi pacifice teneam, licet maiorem semper conquerendi se causam habuerint ij qui sub Brandaiss aduenerunt, nam continue diu noctuque in itinere fuerunt, in castrisque seruierunt, et etiam cum necessitas postulauit peroptime pugnauerunt, nihilominus etiam si illis stipendium per aliquos dies distulerimus huiusmodi sediciones non sunt minati; ne miretur igitur maiestas vestra si aliquando alios laudo, alios apud maiestatem vestram acuso, nam de meritis quorumcumque maiestatem vestram semper cerciorare decreui.

Maiestati vestre in commendacionem Bethlemfalchas antea scripsi, hactenus ipsum ad seruicia maiestatis vestre promptissimum inueni, et quia aliqui ex regnicolis infime satis condicionis ad maiestatem vestram venient impetraturi aliqua bona, que dicto Bethlem per regem Joannem data, et istis ablata fuerant, sub pretextu ut isti dicunt, quod maiestati vestre inseruiuissent, etiam si res ita se haberet, cum ipse Bethlen sit homo principalissimus et qui maiestati vestre bene seruire potest, poterit se maiestas vestra habita racione temporis in hoc negocio resoluere, prout seruicio suo regio conuenire diiudicauerit; quam deus optimus maximus felicissimam ad vota conseruare dignetur. Ex Segeswardae nono January 1552.

Eiusdem maiestatis vestre sacratissime
fidelis seruitor
Joannes Baptista Castaldus.

Külczim : Sacratissimę catholicę (sic !) regię Romanorum Hungarię Bohemięque maiestati etc. domino domino meo clementissimo.

Kivül: Castaldus de 9 Januarij; Responsum 24 Januarij 1552. cum transmissione articulorum in conuentu Vasarhelensi conclusorum.

Ehez mellékelve:

Oldalt: Nomina Valacorum:

Nomina Baÿaronum redeuntium ex Transalpina.

Radwl waÿda.

Dragyz Zpathaÿr.

Radwl Lwgophoth.

Stansul Posthelnÿk.

Stanizla Clwtzeÿrh.

Thwdor Wÿzther.

Zwkwl Ztholnÿk.

Dragwmÿr Zpathaÿr.

Baÿda Komyz.

Creczwn Paharnÿk.

Radwl Postelnÿk.

Iwan Wÿzther.

Nago Posthelnÿk.

Mÿana Wÿzther.

Baÿda Zpathaÿr.

Zthaÿ Costholnÿck.

(Eredetije a bécsi cs. k. állami levéltárban).

X.

1552. apr. 20.

Ferdinánd a székelyeknek: meghagyja, hogy a vajda által hirdetendő országgyülésen megjelenjenek s a mit mondani fog annak hitelt adjanak.

Ferdinandus diuina fauente clementia Romanorum Hungariae Bohemię etc. Rex Semper Augustus etc.

Egregij et Agiles fideles nobis dilecti. Cum propter repentinam inopinatamque aegritudinem fidelis nostri Spectabilis et magnifici Andreę de Bathor etc. wayvode et Comitis vestri coactus sit is in itinere, quo ad vos recta ibat subsistere, commisimus fidelibus nostris spectabili ac magnifico Joanni

Baptistę Castaldo Locumtenenti generali etc. ac Reverendo Paulo Bornemÿsa Episcopo Wespremiensi et Georgio Wernero Consiliarijs ac Commissarijs nostris, ut nostro nomine ea quę dictus Wayuoda et comes vester nostro nomine vobis in conuentu per eum illico post suum in Transylvaniam ingressum celebrando proponere debuisset, proponat secundum instructionem nostram, quam eidem Wayuodę ac Comiti vestro super his dederamus, quarum serie fidelitates vestras clementer hortamur, vobisque committimus ut dum et quum per prefatum locumtenentem generalem fueritis requisiti, ad diem et locum per eum vobis nominandum illico convenire, et quę idem locumtenens noster generalis cum prefatis commissarijs nostris conjunctim vel divisim nostro nomine vobis dixerit aut commiserit, et credere et reipsa exequi, pro vestra imprimis defensione et conservatione debeatis. Quod nos etiam gratia nostra erga vos recognoscemus. Datum Lincij die vigesima Aprilis Anno Domini Millesimo Quingentesimo Quinquagesimo Secundo.

Ferdinandus m. p. Nicolaus Olahus
Episcopus Agriensis m. p.

Kivül. Egregiis et Agilibus vniuersis et singulis trium generum Siculis partium Regni nostri Transylwanarum, fidelibus nobis dilectis etc.

(Eredetije a gyulafehérvári káptalanban: Miscellaneorum Cista 3. fasc. 1. nro. 40.)

XI.

1552. maj. 22.

A Thordán tartott országgyülés végzései.

Articuli dominorum omnium statuum et ordinum regni Trassiluanie, in congregatione eorum generali dominica die ante festum Ascensionis domini Thorde celebrata constituti Anno 1552.

Quod omnes status et ordines regni Transsiluanie jmmensas gratias agunt maiestati regie domino eorum clementissimo de suo erga eos pia paternapue oblacione, ac eciam re-

sponsione sue maiestatis benigna, quam perpetuis eorum fidelibus seruicijs in omne tempus reseruire se se offerunt.

(1) Quantum ad postulaciones maiestatis regie tam de profectione ad bellum quam eciam subsidiorum oblacione attinet placuit eisdem statibus et ordinibus regni vt vniuerse tres naciones semper pro condicione temporis presentis, armis bellicis bene instructe, galeis scilicet clipeis ac hastis, loricis, et equis bonis quo meliori modo potuerint parate esse debeant et teneantur. Eo autem apparatu prompte esse studeant, vt quandocumque ipsa necessitas regni, iuxta exigenciam rei atque periculi (quod deus auertat omnipotens) imminentis poposcerit, iuxta fidelitatem eorundem maiestati sue debendam per singula capita more maiorum suorum consurgere, ac pro eorundem, liberorumque et coniugum salute id quod dignum et vtile esse videbitur prestare possint, et quemadmodum eius maiestas se personaliter presenti expedicioni interesse, vel si id minime fieri possit, serenissimum principem dominum Maximilianum loco et in persona sua interesse statuisset, jpsi quoque status et ordines regni Transsiluanie fideles subditi Maiestati sue, secundum eorum oblacionem penes suam maiestatem viritim omnes et eos labores quos maiores possunt subituros se offerunt, ac insuper de singulis sedecim colonis singulum vnum equitem, armis bellicis bene prouisum, ex proprijs eorum facultatibus, ijdem ordines et status regni alere et in expedicione presentare debeant, iuxta connumeracionem dice futurę.

Preterea vniuersi coloni per singula eorum capita vt parati esse debeant, statutum est, vt singuli viginti coloni, vnum currum victualibus onustum secum habere et quandocumque dominus generalis vel dominus Waÿuoda vel eorum vicelocumtenens in hoc regno tunc constituti eosdem requisitos habuerint, mox absque mora iuxta exigenciam rei, eo quo necessitas ipsa postulauerit ire atque pro eorum salute ipsi quoque respondere possint.

Statutum est preterea, ut quemadmodum annis superioribus in eorum congregacionibus conclusum erat, ita nunc quoque quilibet nobilium colonos suos secundum modum et

et formam tunc per status et ordines deliberatum, vt arma pro se emere atque comparare cogat necesse est.

Modus armature is obseruetur: vt quilibet colonus integrum habens aratrum emat pixidem cum pulueribus et globulis, talis tamen qui doctus ad id compertus fuerit, alioquin tamen habeat clipeum, gladium et arcum cum sagittis triginta duobus vel pluribus.

Medium autem habens aratrum debeat expedicioni jnteresse cum gladio, clipeo, et securi, is tamen qui minus possidet secundum suam facultatem, pro tutela capitis sui habeat gladium et securim.

Nobilis vnius sessionis si duo fratres vel vltra in domo paterna resideant, siue sint diuisi, siue jndiuisi, vnus ex illis in expedicionem prodeat, et alij fratres hunc in expedicionem venientem expensis et alijs rebus bellicis iuuent conclusum est, casu si quo dominus generalis, vel dominus waywoda secundum rei magnitudinem dimidiam partem colonorum consurgere mandauerit, tunc et tales nobiles vnius sessionis si quatuor essent eorum, duos ex ipsis mittant in expedicionem; cum autem temporum successu contigerit colonos per singula eorum capita consurgere, ipsi nobiles vnius sessionis viritim etiam si essent decem insimul pro eorum tuicione, patrieque conseruacione in expedicionem prodire debeant et teneantur.

Ceterum quemadmodum conclusum erat prius, vt vniuersę naciones singuli duo millia hominum pro deffensione regni tenere deberent, ac quandocumque dominus generalis vel dominus wayuoda huiusmodi sex mille homines, vel in toto vel in parte leuare voluerit, secundum necessitatem rei, leuandi habeat potestatem.

Quod autem vniuerse naciones huiusmodi homines eciam in loco sedis eorum judiciario, primo quoque tempore connumerare et paratos esse contendant decretum est, quibus presint in comitatibus singulis, alter comitum quem nobiles jllius comitatus de stipendio condigno more alias solito contentum reddant; similiter et domini Siculi et Saxones identidem vt faciant et hunc modum obseruent decretum est.

Inuigilent domini comites cunctorum comitatuum vt secundum contenta regesti omnium nobilium bona connumeren-

tur ac de vniuersis bonis eorum in duobus aut tribus comitatibus vel pluribus existentibus stipendiarii ad locum residencie solitum, pociorem scilicet domum suam, computare teneantur.

De pena jllorum qui in sua armatura per status et ordines regni imposita deficerent, js modus obseruetur, ut cum in expedicionem ire necesse fuerit, tunc capitaneus supremus quosque nobiles cum sedecima parte colonorum suorum reuideat, et si suo ordine se se imparatos ostenderint mox in ea parte vbi in armatura sua deficient, soluant duplum precium tam de sua propria armatura quam de seruis secum habitis et sic tandem capitaneus ille ex pecunia illa pro defectu exacta emat illi id quod pro bello necesse habere videbitur.

Quicumque autem nobilium in expedicione jnteresse recusarent puniantur secundum decreta in articulis generalibus contenta, nisi forte fieret seruus alicui addictus, talis teneatur pro se alium jdoneum pena sub eadem in expedicionem mittere, hij vero qui bello ex conscriptis clam se se alio absque licencia sibi data et concessa contullerint, eadem pena decreti puniantur.

(2) Quod antem attinet ad animi sentenciam maiestatis regie de subsidio dando, visum est dominis nobilibus, ut habeant racionem suarum expensarum suę maiestatis, quas pro condicione temporis assidue facere cogitur, ergo vti fideles subditi sue maiestatis offerunt se se presenti jn termino de singuis colonis eorum res sex florenorum habentibus singulos nonaginta nouem denarios exigere, et ad manus exactoris maiestatis regie ad festum beatorum Petri et Pauli apostolorum iam venturum Thordam administrare.

De cetero quoque paratos se se offerunt status et ordines regni, secundum rei exigenciam, maiestati regie domino eorum clementissimo secundum fidelitatem et obedienciam eius maiestatis debendam inseruire et mandatis maiestatis sue obtemperare.

Modus dicandi is obseruetur: coloni res in valore sex florenorum habentes demptis tamen vineis, segetibus, vestibus, lectisternijs et armis bellicis dicentur, porro quoscunque judex vel kenezius juramento suo liberare voluerit, secundum anti-

quam regni legem habeat potestatem liberandi jllius nobilis cuius coloni in possessione qualibet dicabuntur.

Libertini non dicentur similiter et noue domus, quarum perfectio et inhabitacio si anni reuolucionem nondum transgresse sunt; domus quoque combuste libere permaneant.

Molendinatores domos habentes dicentur, fabri quoque domos habentes dicentur, ita tamen si res in valore florenorum sex habuerint.

Vniuersi serui quicumque a dominis eorum terrestribus solucionem animalem sorciuntur non dicentur.

In singulis pagis et oppidis, vnus dumtaxat judex vel kenezius relinquatur, qui a solucione presentis contribucionis jmmunis habeatur.

Dicatores eligantur per dominum generalem, rogant tamen status et ordines regni dominacionem suam jllustrissimam, vt de medio fratrum suorum eligat tales qui ad id jdonei et fide digni habentur, illi tamen proprijs expensis vtantur, ne judices vel coloni ad aliquam extra ordinariam solucionem citra libertatem eorum cogantur.

Dicatores statim post conclusionem dominorum regnicolarum emitantur.

(3) Porro decretum est, vt coloni minorum nobilium nullo impedimento onerentur, neque ad erectionem aggeris vel aliorum laborum supportacionem cogantur, prout eciam in articulis generalibus regni Hungarie in proximis superioribus comicijs Posonij celebratis clarius continetur, nisi soluto prius iusto laborum suorum premio.

(4) Tandem quod uniuersi exercitus regie maiestatis, vbique proprijs expensis vtantur, cum autem maiestas sua milites suos conscriptos, semper in exercitu tenere necessarium non esse cognouerit, liceat illis qui proprias habent edes et colonos seruitores eorum in bonis suis tenere et ale[illegible] ne cuiquam dampnum inferre contendant.

(5) De remissione bonorum idem modus obse[illegible] continetur in articulis supradictis *).

*) T. i. az 1552. posonyi országgyűlés XVI. czikkében.

(6) Item fassiones quoque coacte irrite habeantur siue personaliter siue per tutores sint facte *),

(7) Modus repetionis bonorum vel pocius reoccupacionis violenter per disturbiorum tempora occupatorum, et per adhesionem per utrumque regem vltro citroque collatorum talis obseruetur: vt js qui bonis suis priuatus est recipiat mandatum domini generalis, vel domini waywode si aderit, et per certos dominos nobiles decimo quinto die a die congregacionis, hoc est a die dominico proximo ante festum ascensionis domini computandum, statui et introduci faciat ad bona sua occupata. si non fuerit contradictum. Contradictorem vero si quis fuerit, euocent waywodales homines in presenciam domini generalis vel domini Waywode (si interim regnum ingredi poterit) ad nonum diem diei statucionis et jntroductionis racionem contradictionis redditurum. Si autem contradictor huiusmodi bonorum se juridice excusare non poterit, et compertus erit propter non remissionem bonorum, que restituere debuisset, prefigat dominus generalis vel dominus Wayvoda sextum diem, ut per eosdem Waywodales restitucio exequatur. Quod si adhuc contradiceret mox ad relacionem Waywodalium hominum idem dominus generalis vel dominus Waywoda sentenciam ferat, secundum articulos regni, literas quoque suas superinde extradare faciat, et bona ipsa occupentur per eos quorum prius erant.

Si qui autem a primo die predicte congregacionis presentis a colonis huiusmodi remittendis exegisset aliquid, vel iniuste exigere haberet animum, talis jure mediante coram domino Waywoda vel domino generali breui euocacione citentur et tam de potencia minori, quam eciam de rebus iniuste ablatis et exactis parti aduerse querulanti satisfactio impendatur.

Si quis summam aliquam pecuniarum pro redemptione bonorum talium soluisset pro ea jure agere potest.

Judicia huiusmodi tum in castris quam eciam alijs in locis super [illegible] remissione bonorum ut statim celebrentur, conclusum

[illegible]rum necessarium visum est fore dominis statibus et ordi[illegible]gni, ut de medio eorum quatuor eligantur per-

*) Mint a pozsonyi gyülés XVII-ik czikke rendeli.

sone, qui penes dominum jllustrissimum generalem constituantur usque ingressum domini Waywode in Transsyluaniam. Ex eo quod dominus generalis linguam Hungaricam non calleat, sed neque de legibus et consuetudinibus regni expertus sit, cum quibus vt tam judicia continuare, quam eciam ad externa negocia jmminencia, iuxta temporis condicionem tractare, et illis respondere possit.

(9) Quemadmodum eciam in superiori conuentu in Wasarhel celebrato decretum est, ut uniuersi actus potenciarij a festo Natiuitatis Marie virginis patrati continuo per eundem dominum generalem et consiliarios deputatos et electos reuideantur et adiudicentur, alie vero cause jnchoate vel jnchoande judicio domini Waywode submittantur.

(10) Quoniam superiori conuentu pro certis et arduis regni negociis Domini Status et Ordines decreuerunt, ut de singulis portis colonorum singuli decem denarii exigerentur, unde Exactor racionem dare debeat, similiter eciam Exactor denariorum 99 facere debeat, ut huiusmodi contribucione restante defectus Regni, in quantum sufficit compleantur; deputati sunt ad id domini Vicarius et Nicolaus Mikola cum eo ut restancias talium contribucionum tam de bonis regalibus, quam pertinenciis Episcopatus et aliorum Dominorum castris, primo quoque tempore administrare debeant, unde precia argenti domino Generali soluantur; judici quoque Brassouiensi, pro Schypho Argenteo, domino Cancellario pro munere dato centum et sedecim floreni soluantur; Stephano quoque Budai pro expensis ducenti floreni reddantur *).

(11) De modo et ordine dominorum Siculorum in expedicionem generalem prodeuncium modus antiquus obseruetur; similiter et ordo dominorum Saxonum obseruetur.

(12) De subsidio per regiam maiestatem postulato domini Siculi respondent, quod intercedunt apud dominum generalem et accepta ab eo licencia ad suos reuerti contendunt. Asserunt enim paucos hic ex eisdem esse constitutos quibuscum postulacionibus sue maiestatis respondere possint, cogun-

*) Ezen 10-dik pont a Castaldo által Bécsbe küldött s jelenleg a bécsi cs. k. államlevéltárban őrzött példányból kimaradt.

tur ergo fratres eorum ad locum solitum Wdvarhel ad terminum per ipsum dominum generalem prefigendum convenire, quo ut jdem dominus generalis hominem suum specialem jn medium ipsorum mittere dignetur necesse est; significatis tandem mandatis sue maiestatis et illis intellectis in omnibus secundum eorum facultates maiestati sue se se inseruire fideliter offerunt, et de subsidio quoque dando nihil se recusare pollicentur.

Domini quoque Saxones, jdem se se facturos asserunt, et coram domino generali concludunt.

(13) Malefactores uniuersi, predones, fures, homicide, incendiarij manifesti, cussores falsarum monetarum, duas habentes vxores generaliter vero quoslibet latrones vt secundum constitucionem Wasarheliensem per eos quorum interest, ex electione nobilium cunctorum comitatuum extradentur; hy tamen qui ab vnius anni reuolucione jn suis latrocinijs comperti fuerint, ac tales qui res vnum florenum valentes furati fuerint occidantur, reliqui verberibus afficiantur, decretum est.

Ingrediente vero domino Waywoda hÿ quibus officium persecutionis huiusmodi latronum comissum fuerit assidue persequantur et condigna pena iuxta merita eorum de facto puniantur.

(14) De expensis dominorum consiliariorum ut Domini Regnicole eisdem prouideant, et id quod per eos expensum est restituatur, illis quoque qui nunc eliguntur honeste impense numerentur *).

(15) Ceterum conclusum est per dominos status et ordines regni vnanimi eorum voto de religione obseruanda, vt quemadmodum jn eorum conuentu generali statutum erat, ne fautores partis Euangelice parte alteri papistice quid aduersi inferre contendant, similiter et hÿ alteri parti preiudicare et eosdem indigne infestare studeant; quin pocius altera parcium partem alteram honore et mansuetudine prosequatur etc. **).

---

*) Ezen pont a bécsi államlevéltárban levő példányban nincs leirva.

**) Eddig terjed a bécsi cs. k. államlevéltárban őrzött példány, melynek következő oldalirata van: »missi sunt a Castaldo 29. Maij 52.«

(16) Quantum attinet ad Incolas oppidi Székely-Vásárhely, per eosdem Status et Ordines Regni decretum est, ut omnibus illis, quicunque fidem evangelicam audire et ediscere voluerunt, liceat Praedicatorem eorum ad Sacellam Sanctae Elisabethae, prout superioribus quoque proximis in articulis continetur, constituere, qui Sancti Evangelii Christi concionare, omnesque ceremonias juxta verba Christi exercere et Sacramenta porrigere possit.

Verum hoc non praetermisso: quod proventus consuetos Parochus pro se recipere possit.

Domum tandem eam, quam olim Rector Altaris ejusdem Sacelli inhabitabat, et ad eandem pertinuere asseritur, Judex et Uniuersitas oppidi, si ipsi aliquo pacto vendidissent, alienassent, redimant, et Sacello restituant, casu vero quo ex venditione aliquis concivis possidere jure mediante dignoscetur, ii qui Praedicatorem Evangelii conduxerunt, redimant et collocent illam in Domum illam.

Delegatus est ad executionem hujus negotii dominus Martinus Andrási, et cum eo Dominus Paulus Daczo, quibus plena data est authoritas tractandi de querelis parcium, interque easdem finem faciendi debitum.

(17) Statutum est insuper autem, ut universi Incolae illius oppidi Judiciis eorum acquiescere et in omnibus honestis et licitis rebus, quae commodum et utilitatem Reipublicae spectare dignoscuntur, obtemperare debeant.

(18) Postremo vero ut liceat omnibus ex hoc Seculo migrantibus in quaque Ecclesia vel claustro maluerint Sepulchrum pro se eligere, non obstante aliquorum contradictione.

(19) Quod Judex et sui e senatu ipsorum et alio officio quocunque ex civibus et aliis ad consilium rerum communium electis, absque certa et juridica ratione ejicere ne possint, statutum est; ejectos vero nisi aliquod legitimum impedimentum obstiterit, rursus in medium eorum acceptare debeant et hi priori honore suo fungantur.

(20) Quod nemo cogatur per Judices vel hos citra conscientiam suam diversum sentire, ut coenobio ex violenta coactione inserviret, nisi ex sua consciencia consentiret.

Nihilominus tamen proventus altarium ut administretur conclusum est.

(21) Quod tandem pignus per Judicem et Magistros Cehae exactum et ablatum, hac racione quod congregationi judicis propter Caeremonias evangelicas interesse non potuissent, reddere et restituere teneantur.

(22) Quod notarius Albensis tertiomet se nobilibus probis et honestis personis sacramentum juramenti deponere debebit, in eo quod summa illa pecuniaria pro decimis apud se deposita tempore obsidionis ciuitatis Albensis per manus violentas ablata est.

(23) Differtur negotium Nicolai Cherepovich et Joannis Kende ad conventum futurum.

(24) Telonia sicca aboleantur et destruantur.

(25) Teneantur Capitulares in Generali Expeditione secundum contenta decreti Posoniensis interesse, ac proventibus centum florenorum duos mittere equites, et de quinquaginta florenorum proventibus unum mittere equitem.

(26) Quod nemo absque revisione Juris, pignus ab aliquo, ratione debitorum extorquere queat, sęd secundum articulum in conventu Vasarheliensi, uti decretum est, ita quilibet procedere debebit in tali negotio.

(Egykorú példánya a bécsi cs. k. titkos levéltárban, melyben azonban csak a 15 első pont van leirva, a többi a fökormányszék által vett másolatban.)

XII.

1552. maj. 30.

Haller Péter levele Miximiliánhoz a tordai országgyülés eredményéről.

Illustrissime princeps domine domine clementissime.

Post seruitiorum meorum perpetuorum humillimam commendacionem; literas regię maiestatis uestrae, quas ad me ex Vienna, die XVI. mensis Maij, dare est dignata, cum reuerentia omni, qua decuit, accepi, et ea, quae maiestas uestra a me fieri postulat, pro fide et deuocione mea erga sacratissimam maiestatem regiam etc. uestrae maiestatis arentem colen-

dissimum, ac eandem quoque maiestatem uestram, omnj diligencia, studio et opera, quantum in me fuerit, ut fortificationes locorum necessariae perficiantur, presto esse uolo. Nihil enim charius est mihi, quam sacratissimae maiestatj regiae, ac uestrae maiestatj, dominis mihi clementissimis, obsequia mea prestare, ac ijs, quae regni utilitatem et commodum spectare uidentur, incumbere.

Nunc his diebus in hoc regno, generalis conuentus in oppido quodam Thorda est celebratus ex uoluntate et mandato suae maiestatis, ubi status et ordines huius regni, ad proposita spectabilis et magnifici Joannis Baptistae Castaldj, Marchionis Cassaui, comitis Platine, maiestatis uestrae locumtenentis, quae sua maiestas postulabat, deliberauerunt, et tractauerunt. Eas conclusiones omnes, idem dominus Castaldus sue maiestatj regię transmittit. Offerunt uniuersi regnicolae, se fidelia obsequia, et quae maiestas sua fieri cupit, humillime semper prestaturos.

Quum autem maiestas uestra me clementer requirere dignata sit, ut si dignum quid nouarum rerum, ad me perferretur, Eaedem maiestati uestrae scriberem. Ea igitur, quae deinceps ad me perferentur, maiestateque uestra digna fuerint crebrius perscribam. Relatum erat ad nos, diebus superioribus Thurcas, multa uictualia ad Danubium conuehere, naues apparare, copiasqae colligere; nunc intelligo, naues multas commeatibus bene instructas, per Danubium ascendere, ac Thurcas circa Albam Grecam et uicinis locis conuenire. Nondum tamen, copię ualde magnae conuenerunt. Spero me propediem ex illis partibus, a nostris hominibus, eam ob rem illac missis, certiora accepturum. Ea, si qua fuerint digna, Eidem maiestati uestrae rescribere uolo.

Eidem uestrae maiestati, ut domino mihi clementissimo, mea humillima seruicia, ad omnia prompta offero. Ac supplex oro, ut et sacratissimę maiestatj regię mea obsequia humillima accepta reddere dignetur. Mea obsequia, fortunas, et quicquid pro uiribus possum, sue maiestatj regie, eidemque vestrae, et dedo et commendo. Ac eandem diu saluam et incolumem ad uota ualere precor. Datum in Oppido Thorda,

ex conuentu generalj, die XXX mensis Maij: anno dominj MDLII.

Eiusdem regiae maiestatis vestrae
fidelis seruitor Petrus Haller
magister ciuium Cibiniensium.

Külczim: Illustrissimo principi ac domino domino Maximiliano dei gracia regi Bohemiae, archiducj Austriaę duci Burgundiae etc. domino mihi clementissimo.

(Eredetije a bécsi államlevéltárban).

XIII.

1552. maj. 30.

Castaldo levele Báthory Andráshoz: a tordai országgyülés eredményéről.

Spectabilis et magnifice domine et amice obseruandissime salutem et seruiciorum meorum commendacionem, ex literis dominacionis vestre spectabilis et magnificę libenter audiui quod cito Transiluaniam ingredi debeat; ego autem conuentum hunc Tordensem ad finem duxi, et deo adiuuante res ita sunt conclusę, quod si non in totum, parum aberit, quin sua maiestas omnia ex animi sentencia obtineat, quare pecunias dominacioni vestrę spectabili et magnificę pro solucione gentium suarum transmittere non potuerin, non aliter scribam, nam scio dominacionem vestram spectabilem et magnificam de necessitatibus nostris satis edoctam esse, sufficit hoc dicere, quod solucionem quatuor mensium gentibus istis omnibus debemus, fortificaciones vbique iam deficiunt, nec ullum modum video quomodo istis incomodis succurrere possim, ego hinc recedam et Colosuarium uel ad Monostor me conferam, et ibi dominacionem vestram spectabilem et magnificam expectabo, ut aliquem modum super istis fortificationibus, et alijs rebus inueniamus; dominacionem vestram spectabilem et magnificam bene ualere opto; ex Thorda die XXX Maij 1552.

Dominationis vestrę spectabilis et magnificę
vti Frater
Joannes Baptista Castaldus mp.

Külczim: Spectabili et magnifico domino Andree de Bathor, comiti comitatuum Zathmar et Zabolcz Tauernicorum regalium magistro

Wayuode Transiluaniensi et comiti Siculorum domino et amico obseruandissimo.

(Eredetije a bécsi államlevéltárban).

XIV.

1552. jun. 30.

Báthory András vajda jelentése a tordai juniusi országgyülésről.

Spectabilis ac magnifice domine, amice nobis obseruandissime, salutem et seruiciorum nostrorum commendacionem. De ęgritudine nostra eciam hesterno die spectabilem et magnificam dominationem vestram cerciorem reddideramus, nunc tamen id eidem ex parte nostri significare possumus quod nunquam grauius ipsa ęgregitudine quam nunc correpti fuimus, eo siquidem iam res nostra deuenit, vt ne mouere quidem in lecto possumus.

Hodie circa horam septimam domini nobiles, qui huc Thordam venerunt congregati, fuerant ad claustrum vbi cum de varijs eorum negocijs inter se tractassent, tres ex fratribus ipsorum egregios nempe Nicolauum Walkaÿ, Wolffgangum Harinaj ac Ladislaum Apafÿ erga nos delegerant, medio quorum ea quę ijdem domini nobiles nobis referenda nunciauerunt per hos egregios familiares nostros exhibitores scilicet presencium, spectabili ac magnificę dominacioni vestrę nunciauimus, quare cum videamus dominos nobiles istos, qui huc conuenerunt paruam aut pocius nullam curam de eorum salute et conseruacione habere, velleque eosdem iam a se diuidere quam insurgere, spectabilem et magnificam dominacionem vestram rogamus, quatenus velit de singulis rebus et negocijs curam habere, dictisque et relatibus prefatorum familiarium nostrorum fidem credencię prestare, nam nos propter hanc grauem et aduersam valetudinem nostram ad nichil jnuigilare et curam habere possumus; deus in reliquo spectabilem et magnificam dominacionem vestram conseruet ad sua vota diutissime fęlicissimam; datum Thordę 30. Junij 1552.

Andreas de Bathor
comes comitatuum Zathmar et Zabolcz
Thauernicorum regalium magister,
waywoda Transsyluanię ac Siculorum comes.

Külczim: Spectabili ac magnifico domino Joanni Baptiste Castaldi Marchioni Cassanij comiti palatinę ac sacrę Romanorum Hungarię Bohemię etc. regie maiestatis summo consiliario rerumque bellicarum vicegerentj generalj etc. domino et amico nobis obseruandissimo.

(Ered-tije a cs. kir. bécsi államlevéltárban).

XV.

1552. jun. 30.

Castaldo jelentése Maximiliánnak a tordai országgyűlésről.

Serenissime rex domine domine mihi graciosissime.

Hodie post meridiem inclusas literas domini Bathori a Joanne Salanzy suo secretario et auditore accepi, qui Joannes sub credencia mihi exposuit verba illorum trium nobilium qui ex parte totius congregacionis ad ipsum dominum Bathori fuerunt, ita sonare, quod ipse preterito anno insurrexerunt, ac diu in castris cum maximo ipsorum damno et collonorum detrimento seruierunt, ita quod nunc nullo modo insurgere possunt nec uolunt, et hoc cum tanta asperitate et licencia expresserunt, quod nonnisi credi debeat id quod ex alijs partibus auditur et suspicatur, videlicet quod uidentes regnicole virium nostrarum tenuitatem et quod ipsos ab inimicis defendere non possumus, qui validissimis copijs et bono apparatu regnum ingrediuntur, eorum comunis intencio est vna cum Siculis contra nos insurgere, videat itaque serenitas vestra quam bene instructi sumus, ut nos a ciuili et externo hoste defendere valeamus; ego hactenus semper speraueram desperatis rebus aliquas ciuitates et loca que fortificari inceperant et presertim Zibinium, vbi bonus militum numerus manere posset, inuitis omnibus defendere et sustinere sed fortificaciones predicte uno tempore cessauerunt, nec rustici precibus aut in induci possunt ut fortificacionibus ipsis seruiant, ita quod clare cognoscitur hoc ex intelligencia et stimulatione regnicolarum succedere; Zibiniensibus autem cum nullum preter Petrum Hallerum confidentem habeamus et ciues cum militibus quorum arma fere omnia pignoris loco subduxerunt super debito istorum quinque mensium alterati sint, nullo modo confidendum esset, milites quoque in hac tanta extremitate et trepidacione, si sal-

uum conductum haberent libenter e regno recederent etiam si nudi abire deberent; dominus Vayuoda sua podagra tantum premitur, quod nunquam se tam grauatum sensisse asserat, nec negocijs incumbere potest, videat ergo serenitas vestra in quanta desperacione res versentur, et quid nisi excidium et ruinam sperare possimus, scio equidem quod serenitas vestra si potuisset et posset remedium adhiberet, attamen cogor de omnibus successibus serenitatem vestram certiorem reddere et tristi animo id facio cum videam eandem nihil iocundum et letum inteligere posse et licet in hoc omnium malorum cumulo vite mee consulere possem, cupio ut mundus videat, me non nisi mortuum aut cum honore ex hoc regno recessurum ac pro regia maiestate et serenitate vestra vitam meam omnibus periculis expositurum.

Varkochius mihi scribit gentes comitatuum cis Tibiscum insurgere et quod ad omnem requisitionem meam mihi auxilio erunt, videbo etiam si aliqui ex istis Transiluanis idem facere uoluerint, nam credere non possum quod ingrati et perfidi erga maiestatem suam esse omnes debeant et vna cum ista Germanorum legione comitis ab Helffenstain, que ad Almas applicuit et tumultuarie stipendium petunt, si tantum facere potero quod ipsos ad seruiendum inducam, licet ipse comes ad Helffenstain contrarium dubitet, nam dicit tales gentes esse quod ipsas regere non possit, nec suis iussis acquiescant, vsque ad extremum me defendere paratus sum, et in omni fortuna forti animo ero. Serenitatem vestram felicissimam valere cupio ex Monastor die XXX Junij 1552.

Eiusdem serenitatis vestrae

fidelis seruitor

Joannes Baptista Castaldus.

Külczim: Serenissimo principi ac domino domino Maximiliano regi Bohemię Archiduci Austriae etc. domino domino meo graciosissimo

(Eredetije a bécsi államlevéltárban.)

XVI.

1552. jun. eleje.

A Tordán tartott országgyülés határozatai.

Primo domini nobiles regnicoli offerunt se ad omnia ea qui fidelitatem regie majestatis domini ipsorum clementissimi et conseruacionem patriae concernere dinoscuntur obseruanda et obeunda; supplicant tamen jllustrissimo ac spectabili domino generali et Vayvode Transiluano uti in suscipiendis omnibus oneribus, tum videlicet insurrectione contra hostes, quam etiam administracione victualium in castra, auctoritate ipsorum qua post regiam maiestatem funguntur admoneant ac etiam cogant dominos Siculos et Saxones ut equam et vnam operam, cum ipsis dominis nobilibus prestent.

Item quod ad condescensionem dominorum nobilium ad castra pertinet: dominus vayvoda post eorum lustracionem numerum recognoscere poterit ac rem cum domino generali communicare habebit utrum et maiestati regie utilius sit ac etiam conseruationi patriae expediat vna cum dominacionibus suis in castris esse, simul ac in memoriam reuocent qua uia quibusue modis exterarum nationum nobiles in huiusmodi expeditione sine ulla solucione fienda utantur, domini enim nobiles presto sunt statim insurgere prout fidelitas in maiestatem regiam ac conseruacio patriae sue desiderant, verum si bellum diucius durare oportebit cogitandum est, quousque ipsis nobilibus vires in bello persistendo sufficiant.

Item quo ad leuacionem colonorum domini nobiles iuxta constitucionem dominorum regnicolarum superioribus diebus factum presto sunt eos leuare, verum dominus generalis et dominus wayvoda decernere debent utrum viritim aut pro medietate uel tercia aut quotavis parte leuandi sint simul et cogitent dominationes sue quamdiu coloni in castris retineri possent, dificile enim est illos diu retinere in castris.

Item domini nobiles postulant a domino wayvoda ut statim in singulis comitatibus preficiat sua spectabilis magnifica dominatio comites, quibus paria regestrorum super proxime preterita connumeracione portarum conscriptarum extradentur, ex quibus idem comites recognoscant quilibet nobilium quantum portarum dicatorum in quolibet comitatu habeant, et eisdem portis in vnum connumeratis lustratio stipendiariorum fiat de illo comitatu ubi domus et curiae nobilitares illorum nobilium pro residencia habentur, porte autem nobilium pauperiorum, que ad summam XVI portarum non accedunt, per comites computentur et conferantur in vnum, usque ad numerum sedecim portarum, et sic de jllis lustracio fiat.

Item videtur dominis regnicolis, si etiam domino generali et domino vayvode bonum esse censetur, ut gentes regie maiestatis in castra ad campum Kerezthes condescendant, quo comodius ex omnibus partibus earum in vsum victualia omnis generis deferri possint, et dominationes sue per literas eorum mandent tum dominis Siculis quam eciam Saxonibus ut sine mora ex omnibus partibus ad castra victualia adferre faciant, ad vinorum autem deductionem domini Saxones precipuam adhibeant curam, nam uina inter nobiles non reperiuntur; domini autem nobiles super administracione victualium de medio eorum ad castra deferendorum concluserunt hoc modo, ut ubi primum deo propicio fruges meti ac triturari poterint, de qualibet vna porta dicata farine cubuli Colosuariensis medij vel panes ex ea piste, item pabuli quoque medius cubulus deducantur, quorum omnium iustum exoluatur precium, et ijdem domini generalis et vaiuoda certos homines substituant qui ad administracionem victualium haberent curam et illos qui victualia ad castra deferunt ab illacionibus damnorum defendant, ita ut nihil rerum sine precio auferantur, penes quos domini nobiles de medio eorum egregium Joannem Chomafay ob peritiam linguarum esse voluerunt, hi autem habeant ad manus paria registorum super preterita connumeracione confectorum ut recognoscere possint vnde sint victualia administrata, et vnde non, illis autem qui victualia administrauerint dentur litere uel cedule super inde expeditorii, pro illis tamen cedulis nihil omnino exigatur.

Fiat mentio illorum bonorum que apud alienas manus retinentur.

Item de equo Francisci Suliok, ...

Kivül: Propositiones nobilium Transiluanorum quibus per me responsum est.

(Egykoru példánya a bécsi cs. k. államlevéltárban.)

XVII.

1552. aug. 1.

Castaldo Maximiliánnak: az erdélyi rendekkel a hadak felültetése iránt folytatott alkudozásait mondja el.

Serenissime rex, domine domine graciosissime.

Posteaquam per binos nuntios serenitati vestrae scripsi Temesuarij deditionem cum Losonzÿ et aliorum omnium morte ac Lippae iacturam ab Aldana tam uiliter et proditorie factam, tractatum est inter nos quid agendum sit, sed nulla penitus conclusio reperitur, nisi quod omnes ad solam fugam cogitant, et uniuersum regnum iam in illa est, nec sciunt quo fugiant, aut quis terminus fugae sit futurus, ipsumque vaiuodam audio iam premisisse quadringentos equites ad quamdam eius munitissimam arcem, quo se tutius recipere possit, asserens cum maiestate sua conuentionem habere se non claudendi in ciuitates nec in alia loca munita, sed solummodo in campo manendi aut preliandi si conuenientes uires habebit; sic quoque omnes alij facere cogitant, quaerentes se destitutos, quia uident gentes istas iam fame perire, et per uias miserabiliter cadere absque inditio nec spe alicuius subsidij, medij enim mensis solutio quam postremo habuerunt consumpta est, et paruulum fuit remedium tante eorum necessitati. Cataphracti autem cum adhuc per decem milliaria a nobis distent eorum capitaneum ad me pro solutione misserunt, a quo uix impetrare potui, ut duos mille florenos more solito emendicatos pro subsidio acciperet, quibus habitis nuntiauit illos uix pro vnius noctis impensa sufficere et dubitare quod gentes ulterius progredi nolent, ni prius integre persoluantur; ex alia parte iam auditur Turcas arcem Lippae festinanter reaptare, in qua tot bom-

bardas et alia multa reperierunt ut facillime possint eam in pristino statu reducere, et nescio cogitare quo diabolico spiritu inductus Aldana tantum et tanti momenti errorem patrare potuerit; super haec audio in Solimos nisi decem milites Hispanos et totidem aydones reliquisse, vnde ualde dubito ne illa quoque ammissa sit, quod si est potius sperari posset celum corpore nostro mortali ascendere quam illam recuperare, taliter est enim et in tali loco sita, ut alas habere opporteat si expugnari debeat, tamen posteaquam Lippa dimissa tam uituperose fuit, possumus et peiora credere, missi ad explorandum ueritatem, ordinauique quod si dubium meum falsum est omnia tententur ut alij quindecim aut uiginti milites intromittantur, donec si Deus nobis auxiliari uoluerit, maiori subsidio reffici possint.

Nobiles isti omnes quamuis pauci que nobiscum erant, et sic alij, sub diuersis excusationibus modum abeundi quaerunt, et libere concludunt, quod ni adueniat quam citissimum et non exiguum subsidium, non solum de Regno isto actum erit, sed gentes iste omnes maiestatis vestrae trucidabuntur aut prius fame peribunt, quid hoc sit, serenitas vestra consideret, quia quo ad me nescio quid amplius dicam nec faciam, et si presens malum me vrget, peius futurum terret, ad quod nullum quasi uideo remedium, nisi quod deus miraculose afferre potest, hostibus mentem adimendo, ne sciant tanta occasione vti.

Permulta in consilio tentaui et proposui, sed denique nullam bonam conclusionem reportare potui, vndique enim insurgunt infinite difficultates, quae omnia consilia obruunt, et concludunt regnicole quod posteaquam duo tante importantie loca, quae erant propugnacula et scuta siue porte utriusque regni Hungariae scilicet et Transiluaniae, taliter amissa siue derelicta sunt, non est ulterius sperandum in defensione, quia reliqua eorum comparatione nihil sunt, et omnia penitus in manibus hostium remanent, sperare autem in subsidio maiestatis vestrae vanum esse dicunt, posteaquam in tot mensibus et tantis periculis nihil aliud quam uerba dedit; nec quicquid ad hec et alia eis respondere scio prodest, quia in desperatione iam sunt, rogaui instantissime ut tantum auxilij et fauoris mihi prebere uelint, ut cum gentibus maiestatis vestre confligere possint,

sed ad hoc rident, proponentes exemplum conflictus Carzianer, qui cum multo maiores copias istis haberet, profligatus tamen fuit a Sangiaco, qui ne sextam quidem partem habebat exercitus Hamet Passe, qui centum hominum millia habet, ultra Transalpini et Moldaui gentes que omnes a tribus partibus contra nos ueniunt, taliter quod breui modum neque locum nos saluandi non habebimus, pro firmo tenentes quod transitus Tisse prohibebitur et forsan adhuc prohibitus sit ita, quod subsidium aduenire non poterit; rogaui saltem uictualia quibus gentes iste in aliquo loco substineri, et expectare auxilium queant, siue ueniat uel non, offerens cautione illa satisfaciendi, respondent quod possent promittere, et etiam incipere, sed quamprimum hostes aduentarent neque uictualia, neque rustici neque currus reperirentur, et sic in manus ipsorum redigeremur multo peioribus conditionibus quam Losanzio contigerit, si peius esse potest; denique uideo quod aliquo die a vaiuoda, regnicolis et omnibus derelictus remanebo, solum istis difficultatibus quae in dies augentur assotiatus, nec modum habebo standi neque recedendi, et ut omnia uno modo melius in perditionem ruuant potuit fortuna pecunias Cassouienses impedire ad quas accipiendas missus fuerat frater wayuodae, sed manibus uacuis redijt, quia requirebantur meliores cautiones, potuissent cum illis saltem per aliquot dies gentes intertenere, quae sicut in isto puncto nuntiatur, denuo incipiunt tumultuarj, quod deus auertat, nam si hoc sequitur dubito quod *(quin)* in paucis diebus nemo illorum neque nostri uiuus remanebit. In ciuitates se claudere recusant ex defectu uictus et quia adhuc non sunt muniri finitae.

Quomodocunque sit supplico serenitatem vestram, ut sincere me monere dignetur quidnam nobis sperandum sit de subsidio tam gentium quam pecuniarum et quam resolutionem mandat, ut capiamus in extremis angustijs istis, quamuis dubito quod *(quin)* neque responsum tempestiue adesse poterit tamen deus mirabilia facere potest, in quo vno spes nostra remanet, posteaquam cum iactura Lippe, non solum mihi sed vaiuode, regnicolis et omnibus alijs penitus decidit.

Nescio quid ulterius dicam, nisi quod uideo deum forsan propter peccata nostra rebus Turcarum adeo fauere ut sint

in tanta prosperitate quantum nostre in ruina, quod maius esse non potest, ipsum autem omnipotentem rogo ut serenitati vestrae quicquid cupit concedat, mihi uero saltem hoc ut preliando mori possim; ex Vallendorf die prima Augusti 1552.

Serenitatis vestrae fidelis seruitor
Joannes Baptista Castaldus.

(Eredetije a bécsi cs. k. államlevéltárban.)

XVIII.

1552. sept. 17.

Haller Péter jelentése Castaldohoz: az oláh-török követséggel folytatott alkudozásairól.

Spectabiles et magnificj dominj dominj graciosissimi, post seruicij mei commendationem; ego, cum hesterna die ad uesperam, una cum Egregio Gabriele Tholmach, ad possessionem Talmacz accessissem, statim aduenit et Kÿnan Begh, una cum vaÿuodę Transalpinensis aulico, Joanne Pÿthar. Vbi cum intellexissem per internuncium, Joannem Pÿthar, ex domino suo habere in commissione, ut me conueniat prius, quam ego cum Thurca conuenirem, ordine dato collocutus sum cum Joanne Pÿthar, qui retulit, dominum suum monere, ne Themesuarum repetatur, nunquam enim Thurcas hoc concessuros, sed si postuletur, ut sub judice teneatur, sicut oppidum Barÿlla, id forsitan concessuros, regnoque commodius fore, quam ut sub Zanghÿaco, uel Beglerbegio sit. Lÿppa tamen, si bonis precibus postuletur, posset forsitan impetrarj. His uerbis cum Joanne Pythar habitis, ad hospicium Kÿnan begh, ambo accessimus, salute data et accepta, cur Halÿ Chauz non aduenisset, quesiuj, cum eum ad literas saluj conductus venturum credidissemus, eo quod ad ipsorum nunciata, nos ex uoluntate regnicolarum quedam conferre haberemus, ipse, Kÿnan, respondit, Halÿ Chauzum, ad Kÿnien usque uenisse, et ad uadum uenturum, ac monebat, ut illuc una venirem, cum me illuc propter aduersam ualetudinem ire non posse excusarem, hortabar, ut uideret, cogitaret usque ad auroram, si Halÿ Chauz

huc adducj posset. Atque ita ex hospicio, mecum accepto Joanne Pÿthar, ut aliqua clarius ex eo intelligerem, in plateam prodij, interea Kÿnan ad meum uenit hospicium, mecum loqui incipiens, rogabat, ut ipsi manifestarem, quid cum eo tractare haberem, uereretur enim Halÿ Chauzum non accessurum; huic ego respondj: ipsum bene nouisse, quod ipsi primj mencionem fecerint pacificationis et tributi Imperatorj pendendi, vaÿuodam quoque nunciasse, regno pacem fore, si tributum Imperatorj pendatur, siue regnum pro domino haberet, quem uellet. Ideo, regnicole, per me intelligere uolunt, quae sit uoluntas Imperatoris, et si ipsi haberent potestatem de pace et tributo tractandj atque determinandj. Se, inquit ille de hac re cum Halÿ contulisse, ac ipse retulisset, se nullam habere potestatem de hac re aut aliqua tractanda uel concludenda, sed hoc suadere, ut tributum ad portam Imperatoris mittatur, et per oratores, regni necessitates coram jmperatore offerantur; Lÿppa, et partes inter Maros et Tÿssam iacentes, per humiles preces possent impetrarj, ut restituantur, Sed Themesuarum ex manibus Thurcas nunquam emissuros; Sed ijs condicionibus, ut a Germanis absistatur, et vaijuoda ex Hungaris electus pro domino habeatur. Ad hec respondj, vaijuodam Transalpinensem nunciasse, regnum haberet pro domino, quem uellet, dummodo tributum jmperatori pendatur, Imperatorem speramus postulaturum, que equa sunt et fidei nostre non contraria. Rex Ferdinandus cum intelligeret filium Joannis regis non posse regnum defendere ob ętatem, ipsum cum regnum in suam accepit tutelam, ei suam desponsando filiam, tanquam filium amplexus est. Nos per Thesaurarium, quem jmperator nobis prefixerat, ut ei obediremus, persuasos, in fidelitatem regis Fernandj descendisse. Eius exercitus nunc castra et ciuitates in sua potestate tenere. Ideo et fidem nostram non patj ut nunc a fidelitate regis deficiamus. Quod autem filius regis Joannis in regnum introduceretur, id fieri non posse, quia in manibus regis Ferdinandj esset. Credimus autem cum adoleuerit, regnum hoc, regem, ipsi resignaturum, atque coheredem penes ceteros suos liberos, in alijs suis prouincijs facturum. Ille respondit, jmperatorem nunquam hoc passurum, ut in fidelitate regis Ferdinandi simus, ipsumque tributo solo pendendo, jure

suo, quod ad regnum haberet, priuaremus. Deinde addidit, se intellexisse nouiter literas a porta Imperatoria allatas que ad Halij Chauzum forsitan peruenerunt, se ad eum iturum, ut uoluntatem jmperatoris clare intelligat, conaturum quoque ut halij una ascendat. Ego hortabar ut persuaderet Halij Chauzum, huc ut ueniret, quo ex ipsis uoluntate jmperatoris intellecta, regnicolis omnia clare possim indicare. Sic hoc mane, ille descendit ad uadum, secum assumpto Gabriele Tholmacz, et in locum suum Joanne Pÿthar hic relicto.

Fundamentum eorum hoc est, ut Germani ex regno amoueantur et oratores cum tributo ad portam mittantur, egoque de mea sentencia desistere uoluj, uereor, nos non multa cum istis determinaturos, preterquam, quod Cesar quid uelit, intelligemus. Quid deinceps tractabitur, magnificentiis vestris statim scribam, Easdem felicissimas ualere precor. Ex Tholmacz die 17. Septembris 1552.

Petrus Haller Magister ciuium.

Külczim. Spectabilibus et magnificis dominis dominis Joanni Baptiste Castaldo, marchioni Cassanij, sacrę regie Maiestatis etc. bellico locumtenentj ac Andree de Bathor comitj comitatuum Zathmar et Zabolcz etc. vaijvodę Transsyluanensi et Siculorum comitj dominis graciosissimis

Cito cito cito citissime.

(Eredetije a bécsi cs. k. államlevéltárban).

XIX.

1552. sept. 21.

A szászsebesi tábori országgyülés jelentése a portára, melyben felfejti okait, hogy hogyan tért a Ferdinánd hüségére és az adót megigéri.

Excellentissime princeps ac potentissime et inuictissime imperator et domine domine nobis clementissime, fidelium seruitiorum nostrorum in gratiam potentissime maiestatis vestrae humilem commendationem. Superioribus diebus Mirche vaiuoda Transalpinus sepe et suas et maiestatis vestre potentissime literas ad nos misit, quibus assecurauit nos maiestatem vestram potentissimam in suam gratiam recipere paratam esse

si nos solitum censum maiestati vestre solueremus, nos igitur intellecta clementia maiestatis vestre potentissime deo maximo gratias egimus rogauimusque deum omnipotentem ut maiestatem vestram potentissimam pro hac sua in nos benignitate non solum longa uita donet, uerum etiam omnem suum conatum prosperet et gloriam nominis sui augeat, et supra alios omnes clariorem insignioremque efficiat; jtaque postquam ab ipso vaiuoda Mirche clementem voluntatem maiestatis vestre potentissimae erga nos cognouissemus, misseramus hominem nostrum ad seruitorem maiestatis vestrae potentissimae Ali Chiauz uti cum eo loqueretur nostramque in gratia maiestatis vestre potentissime fidutiam declararet; cum igitur homo noster cum ipso Ali Chiauz fuisset, querebat ab eo quidnam maiestas vestra potentissima a nobis fieri cuperet, responderat Ali Chiaus uoluntatem maiestatis vestre potentissime hanc esse, ut solitum censum ei solueremus et Hungarum inter nos vaiuodam eligeremus ac Alemanos ex hoc regno dimitteremus, maiestas autem vestra potentissima recordari potest in omnibus suis litteris et per nuntios quoque suos firmiter semper mandasse ut Fratrem Georgium monacum post maiestatem uestram potentissimam in hoc regno audiremus, eaque faceremus quae nobis ille diceret, additis etiam minis si secus faceremus; itaque cum Frater Georgius effecisset ut filia Ferdinandi regis filio Joannis regis desponsaretur et per hanc desponsationem rex ipse Ferdinandus filium regis Joannis tamquam filium in tutelam suam recepisset idem Frater Georgius nos quoque unacum filio regis, cui obligati eramus, in tutelam regis Ferdinandi dederat, et idem Frater Georgius exercitum quoque regis in hoc regnum induxerat, propterea nec fides nostra Christiana, nec honor noster admittit ut nos a Christianis penitus seiungamus, tamen cum tanta sit clementia maiestatis vestrae potentissime ut illam non solum regna et prouincie eiusdem, sed etiam totus mundus admiretur, suplicamus maiestati vestre potentissime domino nostro clementissimo dignetur nos in suam priorem gratiam recipere ac ea omnia quae regina cum filio suo, ac Frater Georgius et Petrus Petrouich possederunt nobis clementer remittere, ut deinceps quoque in gratia maiestatis vestrae potentissime conquiescere

possemus, nos uero solitum nostrum censum, quemadmodum antea sic etiam deinceps annuatim maiestati vestre potentissime fideliter soluere parati sumus, vaiuodam quoque Hungarum inter nos eligere et tenere parati, postea uero quam de gratia maiestatis vestrae potentissimae certiores facti fuerimus, curaturi sumus ut alemani quoque de hoc regno exeant, et quamuis ex toto corde cupiamus ut deus optimus maximus in longa secula maiestatem vestram potentissimam conseruet sanam, tamen cum deus ita omnes homines ab initio creauerit, ut omnibus sit semel moriendum, suplicamus maiestati vestre potentissime ut ita clementer nunc nobiscum agere, et ita negotium nostrum confirmare dignetur ut etiam si mori maiestatem vestram potentissimam, quod deus ipse auertat, contigerit, etiam post obitum suum in nostra libertate nos uiuere et eius erga nos clementiam laudare possimus, deus optimus maximus maiestatem vestram potentissimam sanam et incolumem conseruet; ex castris ad Zassebes positis 21. die Septembris anno domini 1552.

Eiusdem maiestatis vestre inuictissime
fideles
vniuersitas trium nationum
regni Transiluanie.

Kivül: Copia literarum per Transiluanos Turcarum imperatori scriptarum.

(Egykorú másolat a bécsi cs. k. államlevéltárban.)

XX.

1552. oct. 2.

Castaldo Ferdinándnak: az ország rendei hangulatáról s a tábor elosztásáról jelentést tesz.

Sacratissima catholica Regia maiestas, domine clementissime.

Si maiestati vestre omnes mee litterae peruenerunt, nuntijque quibus oretenus ea que contigerunt eidem indicabam appulerunt, quicquic hic successit et succedit maiestas vestra

satis intellexerit et uiderit, imo et id quod in futurum succedere posset considerauerit, inter cetera autem cum (gentes regni istius ex propria conditione et natura mutabilissimae sint et rerum nouarum auidae, tempore pacis nedum belli nunc quod se infestatos undique vident a Turcis, Transalpinis et Moldauis et in proprijs domibus a defensoribus offensi) qui ex pura necessitate aliud facere nequeunt, considerare potest (quo animo se reperiant et si hucusque in officio retenti sunt, resque integre permanserunt, fuit potius ex uoluntate diuina et quodammodo miraculose quam aliter, sed sicut omnia ad finem deuenire solent, sic et ista ad extremum properant, ne viderer regnicolarum quietem detrectare, qui si se Turcae dant eam habere sperant, dixi contentari dummodo eorum pax neutram de duobus causaret: primo totalem eorum occasum et ruinam et regni deinde damnum ac dedecus maiestatis vestre cum internicione gentium istarum quae cum uenerint, et tamdiu, tantisque cum incomodis et periculis pro eorum defensione ac beneficio manserint ingratum et iniustum esset et nunc ab ipsis derelinqui; responderunt eos pro posse numquam maiestati vestrae sibiquemet ipsis defecturos, sed eorum impossibilitatem) esse in causa, et sic res tractari incepta et (missi mille ducati aurei ex pecunijs maiestatis vestrae et non regnicolarum ad Halÿ Chiauss pro Rustano Passa ut daret operam quod imperator Turcarum tributo solito pro regno isto contentaretur, nec illud amplius inquietaret Lippamque, et alia loca occupata restitueret, quod hic teneretur vaiuoda Hungarus et maiestas vestra pro principe) de quo ipse se impedire non haberet dummodo (tributum habeat, cogitabam autem interea ipsos quietos tractatus talis resolutionem aut conclusionem expectaturos fore sed nuper deliberauerunt nolle amplius in campo manere, quod ut dissuaderem omnia possibilia tentaui anteponendo manifestam eorum nostri et regni ruinam, disseruicium dei et maiestatis vestrae et denique omnia alia quae adduci potuerunt, subiungendo pro eorum beneficio et defensione iam continuis mensibus tanto cum maiestatis vestre dispendio et militum incommoditate hic mansi mansurusque adhuc eram si vellent et e conuerso si ipsi in campo amplius contra hostes durare nollent, nec ego amplius hic remansurus

sum et si eos piget onus istud ulterius tollerare; mihi multo magis molestum est, id eis dare conclusio, fuit eos omnia ista perpendisse sed eorum vires unacum meis tales non esse ut jmperatori Turcarum resistere valeant et quod ex disturbijs et damnis anni preteriti et presentis adeo exhausti et fatigati sunt ut impossibile sit amplius resistere posse; a qua opinione nullis demum rationibus ne minimum quidem amouere potui; hij autem fuere nobiles et Siculj quibus uelint nolintue Saxones adherere cogentur, quamuis omnium constantissimi ad quod tanto facilius et ipsi condescendent cum uideant nos modum milites ulterius intertenendj non habere absque maxima regionis ruina, summa autem est nolle amplius has gentes in regno) quod quamuis aliter esset, uideo uoluntatem (imo deliberationem militum omnium ab hoc esse alienissimam omnesque eorum capitanei modum recedendj) querunt, qui sub una et qui sub alia causa, et quamuis (cum ipsis iam omni arte ac industria ut detineam utar et usus sim) precipue ostendendo id quod forsan uerissimum est (nullum tutum habere possum et alia multa quae longum esset enarrare, tamen nihil proficit quin propriae saluti omnes intenti ad discessum tantummodo continue cogitent, quamuis autem et ipsi remanere et quieti esse contentarentur ego quod peius est ignoro quomodo eos ulterius alere posse in aliquo loco munito me cum illis pono sicuti maiestas vestra precipit, unde victum habebimus absque pecunijs in hieme et sub dio quis prohibebit hostibus ne illum nobis impediant nos circundent ac fame conficiant ubicunque erimus siue in campo siue in aliqua arce nullus est locus ad nos capiendum aptus nisi Zibinium, sed deficiente pecunia eadem victus) difficultas emergit, ciues autem illi (sicut video nos non admissuri sunt) supradictis et alijs de causis quas prius toties maiestati vestre reiteraui, video ex alia parte (hostes obstinatos circa Agriam ut et passum illum nobis praecidant et penitus includant, deliberaui igitur istis regnicolis proponere quod si passum Deuae et propriam patriam ac domos custodire volunt ego eis duos mille homines relinquam si tamen remanere volent de quo ualde dubito, et cum reliqua gentium parte quamuis manifesto periculo ibo ad aliquod subsidium Agriae ferendum cum intelligentia ducis Mauritij)

quia si ab utraque parte, hostes urgebimus (forsan non expectabunt et si expectabunt confligere possemus, in peiorem enim statum quam nunc simus cadere vix possumus. quia gentes istae omnes absque praetio ammittentur, hic remanebunt aliquae ciuitates et arces quas ipsi si uolent defendere poterunt quamuis singulis horis et momentis obijciant quod cum nos ea quae munitissima erant deseruerimus et amiserimus nesciunt quomodo ipsi tenere possint ea quae longe sunt infirmiora, quibus replico quod Agrienses quia volunt in tam debilj loco se tenuerunt ac tenent) cum multis alijs rationibus que utinam admittantur et prosint, denique res in eo constitute sunt termino ut (velim nolimue coactus ero a meis, a regnicolis et a Turcis fingere velle uersus aliquam partem mouere et fortunam tali modo tentare cui det deus exitum iustae maiestatis vestrae causae pro Christianorum salute conuenientem), ex Castris apud Zassebes constitutis die secunda octobris 1552. (Opinio communis nostra esset quod si non potest alia uia dux Mauritius Agriam pergere, fingat tantummodo velle Strigonium ire) quia in sua facultate est quandocunque uoluerit (in Insulam se recipere et iam Turcae credunt eius exercitum talem esse ut ad am missa recuperanda sufficiat; nobiles isti iam equitaturi sunt ut campum deserant et consequenter illi qui Deue sunt passum illum relinquent, ad quam Cassum Passa cum quatuormille equitibus et aliquibus peditibus appropinquat ego pro posse laboro omnes possibiles prouisiones facere sed amicos et inimicos aequaliter contrarios habeo.

Fidelis seruitor
Joannes Baptista Castaldus.

Külczim: Sacratissimae Catolicae regiae maiestati Romanorum Hungariae Bohemiaeque etc. domino domino meo clementissimo.

Kiről: Castaldus 2 Octobris. Responsum 18 octobr. 1552.

Jegyzet. A ( ) közt levők titkos betűkkel vannak irva.

(Eredetije a bécsi államlevéltárban).

XXI.

1552. decz. 26.

Ferdinánd leirata a székelyekhez országgyülés tartása ügyéb

Ferdinandus diuina fauente clementia Romanorum
garię Bohemię etc. Rex Semper Augustus etc.

Egregij et Agiles fideles nobis dilecti. Intelleximus
uersitatem fidelium nostrorum Nobilium istius Regni n
Transylvanię suo et ceterorum eiusdem regni nostri
tuum nomine petijsse nuper per eorum Nuntios ad fid
nostrum spectabilem et magnificum Andream de Bathor W
uodam nostrum Transyluanensem et Comitem Vestrum mi
vt ipse una cum fidele nostro capitaneo generali Convent
ad certum diem et locum ipsis vobisque omnibus indiceret, q
in Conuentu cum cęteris de rebus tum vero de vestra omniu
defensione et conseruacione tractari posset. Cum igitur et ante
(vt par erat) et proximo inprimis biennio omnis vestra salu
ac defensio summę nobis curę fuerit neque quicquam praeter
missum sit a nobis quod ad propulsanda a vobis incommod
periculaque quę ab hostibus Impenderent, auertenda pertinere
videretur, Idque nostris magnis et sumptibus et laboribus,
magnique numeri gentium expeditione ac nisi tumultus in
Imperio proxima aestate suborti interuenissent multo plura
maioraque diuina ope in vestrum commodum habituri a nobis
fuissetis, adeo vt sperassemus vos et alios fideles nostros pris-
tinam pacem et libertatem facile cousecuturos fuisse. Nostra
autem intersit, etiam tacentibus vobis, vestrę semper prospi-
cere defensioni et periculis ire obuiam. Quod quid et agimus
sedulo et curaturi sumus omni tempore, ac propterea constitu-
tum etiam nobiscum habeamus cum primum per occasionem
licuerit, Conuentum ipsi agere generalem inter fideles nostros
ex Hungaria, in quo vna etiam vobiscum de vestris omnibus
commodis, vestraque et aliorum fidelium nostrorum conserua-
tione decernamus; his de causis vos clementer hortamur, vobis-
que committimus, ab ista particularis conuentus celebracione
penitus hoc tempore abstineatis. Nam neque particularem

ntum celebrari licere praeter voluntatem nostram non
atis, ac non necessariam sed plane superuacaneam istius
ris conuentus inter vos celebrationem futuram omnino
persuademus. Habetis inter vos fideles nostros praefatos
aneum generalem et wayvodam, qui si quid acciderit, in-
dum generalem Conventum celebraturi erimus, nihil
l ad vos tuendos et conseruandos pertineat, sunt iussu no-
eorumque officio praetermissuri. Est praeterea apud nos
stitutum, commissarios aliquos brevi in medium vestri de-
re, per quos item si qua agenda visa fuerint superesse
ni consilio, viribus et facultate nostra, commoda vestra ve-
amque conseruacionem diligenter sumus curaturi, neque
glecturi ita prospicere ad ea quę wayuoda vester praefatus
opter corporis imbecillitatem ferre non potest, ut merito
ntenti esse possitis. Sic itaque vobis persuasum esse debet,
e vllo vestro conventu, qui (ut pręmisimus) nunc prorsus
set supervacaneus, Nobis omnia negocia, quę ad statum, sa-
tem ac defensionem Vestram pertineant, summę semper
rę fore, neque decere vos vel alios fideles nostros ex isto
Regno nostro ante tempus et praeter nostram vel nostrorum
apitanei generalis acwayuode permissionem Conventum optare.
Secus igitur ne feceritis. Datum in oppido nostro Graecz die
vigesimo Sexto mensis Decembris Anno domini Millessimo
Quingentesimo Quinquagesimo Secundo.

Ferdinandus mp.

Nicolaus Olahus
E. Agriensis mp.

Külczim. Egregiis et Agilibus Universis et Singulis trium generum Siculis, partium Regni nostri Transsiluanarum fidelibus nobis dilectis.

(Eredetije a gyulafehérvári káptalan levéltárában, Misc. Cist. III. fasc I. nr. 39.)

XXII.

1553. jan. 6.

Castaldo és Báthory meghivója a kolosvári országgyűlésre.

Joannes Baptista Castaldus Marchio de Casanio Comes Platine Sacre Romanorum Hungarie Boemie Dalmacie Croacie etc. Regie maiestatis summus consiliarius Rerum Bellicarum vicegerens generalis etc. Andreas de Bathor Comes Comitatuum Zathmar ac Zabolch Thauernicorum Regalium Magister Waiuoda Transsiluanus ac Siculorum Comes etc. prudentibus et Circumspectis dominis Magistro Ciuium Regioque et Sedis Judicibus ac Juratis *) Consulibus Ciuitatis Cibiniensis Amicis charissimis Salutem et fauorem. Cum videamus Sacratissimę **), Regię ***) maiestati domino nostro Clementissimo et Regno huic multas necessitates vndique imminere, vtque de eisdem euitandis opportune prospiceremus atque vnanimi voto et deliberacione consuleremus, visum est nobis quod in hunc finem parcialem Congregacionem ad festum Beatorum Fabiani et Sebastiani Martirum proxime affuturum, in Ciuitate Colosuariensi celebremus. Quare vos admonemus et nihilominus vobis aucthoritate Regiemaiestatis committimus vt de medio vestri deligatis, more alias consueto duas vel tres, certas et precipuas personas quas ad diem et locum vobis prescriptos in ipsam congregacionem, vbi eciam nos Dei optimi atque maximi voluntatec onstituemur, transmittere debeatis et teneamini. Secus non facturi. Datum ex Wywar in festo Epiphaniarum dominj anno Eiusdem millesimo Quingentesimo Quinquagesimo Tercio.

(P. H. Castaldo-é) (P. H. Báthori-é)

*) Eleinte »juratorum« volt irva s ugy lett kiigazitva.

) *) Ezen két szóban az e alá a vesszőt (ę) későbbi kéz s más tintával huzta.

(Erdetije, levélalakban, brassai vizjegygyel ellátott papirra irva a szász nemzeti egyetem levéltárában a. a. 1553. nro. 645)

XXIII.

1553. jan. 20.

A kolosvári országgyülés határozatai.

In comitiis particularibus Trium Nationum Regni Transsilvaniae pro festo Beatorum Fabiani et Sebastiani martyrum in Anno Domini millesimo Quingentesimo Quinquagesimo tertio, per Illustrissimum ac Spectabilem et Magnificum Dominos Joannem Baptistam Castaldum etc. et Capitaneum Generalem Maiestatis Regiae, et Andream de Bathor Wayuodam Transsilvanensem et Siculorum Comitem etc. exannuentia Serenissimae Regiae Maiestatis indictis et in ciuitate Colosvar celebatis, instituti.

Quia in literis Maiestatis Regiae, uniuersis Dominis Regnicolis harum partium Regni Transilvaniensis sonantibus, et per eosdem Dominos Capitaneum Generalem et Wayuodam in medium Dominorum Regnicolarum in praesenti partiali eorum Conuentu constitutorum una cum certis Articulis, voluntatem Regiae Maiestatis exprimentibus missis et exhibitis, inter caetera hoc mandatum eius Maiestatis continebatur, ne ipsis Dominis Regnicolis Conuentum aliquem absque requisitione suae Maiestatis hoc tempore instituere liceret. Super quo suae Maiestatis mandato Domini Regnicolae minime mutantur *(sic)* ex quo nonullis eorundem Dominorum Regnicolarum fratribus, qui diebus superioribus Dominum Wayvodam conuenissent, et rogassent, ut ipse Dominis Regnicolis Conuentum fieri permitteret, coram eodem Domino Wayvoda talia verba fortuito prolata exstitissent, quae occasionem mandati praemissi suae Maiestati praebuisse poterunt. Cum eiusmodi verborum prolatio per eosdem fratres Dominorum Regnicolarum fortuito contigisset: Domini Regnicolae supplicant Maiestati suae humillime, tanquam Domino eorum clementissimo, uti sua maiestas respectu fidelium servitiorum suorum, hunc casum for-

tuitum prolationis verborum, ipsis fratribus eorum clementissime condonare dignetur.

Praeterea supplicant Domini Regnicolae Maiestati suae in eo quoque, ut cum Maiestas sua ab hoc Regno longius existens, aliorum quoque Regnorum suorum causam gerere debeat, item Regnum hoc finitimum et hostibus propinquum existat, Dignetur Maiestas sua, juxta veterem consvetudinem, in temporibus divorum Hungariae Regum, praedecessorum suae Maiestatis, inhoc regno observatam Domino Waywodae eam authoritatem concedere, ut, cum eiusmodi necessitates Regni contingerent, unde super salute et conservatione Regni celerius, quam par esset, tractandum fore videretur: idem Dominus Waywoda statim, ut necessitas exigeret, eisdem Dominis Regnicolis Conventum indicere in eis solum rebus, quae fidem et fidelitatem eorum, Maiestatisque suae dignitatem ac salutem et conservationem Regni expectarent.

Coeterum Domini Regnicolae eius Maiestati supplicant, humillime vt sua Maiestas sibi quoque annuere dignetur ut, cum contra dominos Regnicolas coniunctim vel diuisim, a moderno futurisque Waywodis Maiestatis suae, vel per aliquos potentiores Regnicolarum, aliquae injuriae et impedimenta intolerabilia, contra Regni consvetudinem et libertatem perpetrarentur, ut de iis, eius maiestas requirenda foret necessario; Domini Regnicolae secundum veterem earum consuetudinem et libertatem Conuentum sibimet indicere et simul convenire, ac de illatis sibi molestiis tractare et concludere, ac postea expositis per nuncios molestiis, supplicationes suas, ex Decreto communi, Maiestati suae valeant dirigere, et ad tuendam eorum libertatem, clementiam suae Maiestatis commodius implorare, fidelitate illorum et dignitate Suae Maiestati saluis semper permanentibus. Qua in re Domini Regnicolae non ex eo Maiestati suae supplicant, quod a Domino Waywoda moderno aliquid nocumenti vel injuriae sibi illatae fuissent, vel inferrentur, sed quod ex annuenciis veterum Regum Hungariae superinde habitam consvetudinem et libertatem, per maiestatem suam quoque roborari implorant.

Item Quod Maiestas Regia negotium transigendarum Induciarum cum Imperatore Turcarum pro Dominis Regni-

colis in se suscipere dignata sit: hanc Suae Maiestatis in Dominos Regnicolas clementiam singularem Domini Regnicolae perpetuis seruitiis eorum fidelibus Maiestati suae deservire studebunt: supplicantque iidem Regnicolae suae Maiestati ut sua Maiestas solitam hanc clementiam suam, de qua nunquam desperaverunt nec in futurum desperabunt, exercere non dedignetur. In quo negotio Induciarum (quod Domini Generalis et Waywoda, perspectis necessitatibus Regni, et periculis imminentibus tractare coacti fuissent) Dominus Petrus Haller solus, tanquam praecipuus eius rei tractator intervenisset, iidem quoque Domini Regnicolae omnium eorum consilia cum Dominis Generali et Waywoda communiter contulerunt, et ne unica quidem persona de numero eorum extitisset, qui seorsim et absentibus iisdem Dominis Generali et Waywoda, in eo vel egisset, vel locutus fuisset.

Cum per Maiestatem Regiam Domini Regnicolae ad hoc admoneantur ut penes praesidium millium Equitum Hungarorum, et mille peditum, quod in defensionem Regni Maiestas sua conscribi jussisset, ea defensio communiter ab eisdem Dominis Regnicolis decernatur, quo propensam eorum in tuenda eorum salute voluntatem ostendere possint: hoc consilium suae Maiestatis sanctissimum Domini Regnicolae magnopere laudant et approbant. Propterea naturam hostium et sagacem astutiam Domini Regnicolae considerantes, quemadmodum antea quoque, ita et deinceps, omnibus viribus et facultatibus, pro conditione necessitatis penes gentes Maiestatis Suae insurgere, et tum particulari ope, tum generali, ea, quae ad eorum salutem et Regni conseruationem spectare videbuntur agere velle asserunt. Supplicant tamen iidem Domini Regnicolae Majestati Suae, ut sua Maiestas dignetur mandare Domino Waywodae ut sua Dominatio exploratores necessarios, pro agendis explorationibus tenere curaret, quo, iuxta reportatam explorationem, opus exigeret particulariter, ubi vero necessitas major cognosceretur generaliter ab omnibus insurrectio fieri, ne ob frequentem generalem ad quoscunque leues rumores, insurrectionem Regnicolae grauentur, et rebus eorum familiaribus per hoc detrimenta subire compellantur.

Praeterea cum insuper munitione finitimorum locorum,

potissimum quae ad Deuam sunt Domini Regnicolae per eius Maiestatem admoneantur, laudatis et commendatis eiusmodi salubribus Maiestatis Suae consiliis et admonitionibus, a Dominis Regnicolis constitutum est, ut tres nationes huius Regni singulae singulos florenos quingentos pro munitione paranda fortalitiorum finitimorum, videlicet Ilye et Branycska infra Devam existentium, contribuant. Ea vero summa, si qua post peractam munitionem residua foret, ingenia necessaria, ut pixides barbatae cum globulis et pulueribus, ad ea necessario adhibendis, ordinentur et in ipsis fortalitiis statuantur. Siquis ex his tribus nationibus a denariorum contributione hujusmodi 500 fl. sese subtraheret, et hoc onus Contributionis, aequaliter cum aliis nationibus, non toleraret, Dominus Generalis, una cum Domino Waywoda, ad eam summam contribuendam tales cogendi habeat authoritatem. Petentes nihilominus eundem Dominum Generalem ut sua quoque Dominatio si quibus ejusmodi ingeniis, ad custodiam ipsorum fortalitiorum aptis prout pixidibus et barbatis una cum globulis et pulueribus juvare potest, adjumento fortalitiis esse velit.

Hortantur praeterea iidem Domini Regnicolae Dominum Generalem, ut pro custodia illorum fortalitiorum gentes, in quanto numero sufficientes fore videbuntur, per suam Dominationem conscribantur, qui habito eorum stipendio, in eisdem fortalitiis collocentur. Item ad procurationem munitionis eorundem fortalitiorum per Dominos Regnicolas egregii Andreae Barczai (cum idoneus visus sit fore, si Dominorum quoque Generalis et Waywodae consensus ad hoc accesserit) idem Andreas Barczai deputatus habeatur, assignataque manibus suis summa, pro munitione, modo praemisso decreta, cura munitionis per eum expediatur.

De rebus et negotiis serenissimae Principis Dominae Izabellae Reginae Hungariae eiusque filii Illustrissimi nulla Dominis Regnicolis cura incumbit, quibus certum est Maiestatem suam jam diu rem quae cum iis transigi debuit designasse. Cum autem iidem Domini Regnicolae ad fidelitatem et obedientiam Maiestati suae prestandam sese obligatos recognoscunt: in ea ipsa fidelitate et obedientia Maiestati suae debenda

et nunc se omnes confitentur, et in futurum quoque, quoad vita ipsis superstes conceditur, in ea perseueraturos pollicentur.

Intelligunt Domini Regnicolae Dominos Generalem et Waywodam, juxta expressam Majestatis suae Regiae voluntatem, ad propulsandas Regni necessitates subsidium a Dominis Regnicolis postulare. Unde iidem Domini Regnicolae consideratis illis curis, laboribus, vigiliis et impensis, ac singulari clementia, quibus eosdem Dominos Regnicolas Maiestas sua affecit, et pro salute eorum omnium et conservatione Regni sollicita esse non desinit: iidem Domini Regnicolae decreverunt suae Maiestati subsidium unius floreni minus uno denario ratione singulorum colonorum suorum, juxta priorem colonorum suorum connumerationem contribuere. Quae Contributio ex sex Comitatibus Regni ad vigesimum quintum diem a die secundo diei Festi conuersionis Beati Pauli Apostoli computando, ad manus eorum, quos Dominus Generalis et Waywoda ad eius exactionem deputauerint, administretur.

Cum septimus comitatus Regni videlicet Hunyadiensis tum per exercitum Maiestatis Regiae, qui in eorum medio non exiguo tempore continetur, tum vero per depopulationem Turcarum desolatus habeatur: statutum est quod in eo Comitatu, iuxta obseruatam connumerationem colonorum, nova connumeratio peragatur, et coloni eius Comitatus, secundum ipsam novam connumerationem contribuant. Quare Dominos Generalem et Wayvodam hortantur Domini Regnicolae quoad huiusmodi connumerationem una cum Judlium homo suarum Dominationum deputetur, et habita connumeratione ad praemissum vigessimum quintum diem diei contributionis administratio peragatur.

Praeterea: Statutum est ut Domini Generalis et Waywoda super decreta Contributione cum Dominis Siculis et Saxonibus, in quantum ratio contributionis oblatae ad eos spectare dignoscitur, simul cum certis dominis et Fratribus eorundem Dominis regni, tractare velint.

Caeterum Maiestati suae supplicant Domini Regnicolae ut Sua Maiestas Dominis Generali et Waywodae ac aliis etiam Capitaneis Suae Maiestatis, mandare dignetur gratiose ut, tum Hungari, tum aliarum Nationum externarum milites

qui pro defensione Regni conscribuntur, et in hoc regno militare debebunt, ubique paratis sumtibus vivant, neque quippiam a miseris Colonis, ac eciam Nobilibus, per vim et non soluto pretio auferatur. Nam etiam hactenus cum neque domibus et Curiis Nobilitaribus, ab illatione eiusmodi oppressionum paratum est, in quibus perinde ac in Colonorum domibus, milites per vim et ablationem rerum personae nobilitaris facientes, non parvae ruinae et desolationes in hoc Règno secutae sunt etiam Nobilibus.

Deinde ea, quae dominus Waywoda super administrando judicio nunciauit Dominis Regnicolis visa sunt pro qua nunciatione et admonicione suae Magnificentiae Domini Regnicolae sua commendant servitia.

Propterea statutum est ut Sua Magnificentia ad universos Comitatus Regni scribi facere velit, et uniuersi qui Judicium habituri sunt, ad diem dominicum Inuocauit proxime affuturum, se ad accipiendum Judicium a sua Magnificentia, paratos contineant. Ubi vero administratio generalium Judiciorum, propter aliquos belli tumultus suspendi deberent, judicia tam ratione non remissionis Bonorum per Notam a veris eorum Dominis alienatorum administranda minime habeantur suspensa, sed in eis processus et debita executio justitiae servetur.

Quum Domini Regnicolae in comparandis et administrandis victualibus in usum et sustentationem gentium Maiestatis Suae loca finitima gentibus necessaria haud facilem causam subierunt, supplicant Maiestati suae ut Maiestas sua ad ordinanda et componenda gentibus Maiestatis Suae in finitimis positis victualia Magistros victualium praeficere et deputare dignetur.

Praeterea cum sint nonulli Nobiles Hungariae, qui amissis omnibus patrimoniis et haereditatibus rabiem Turcarum fugientes, in hoc Regno, per pagos, Ciuitates et oppida, unacum eorum familiis, errabundi vagantur, et per hoc non exiguam vitae eorum acerbitatem gerant, Domini Regnicolae in hoc quoque Maiestati Suae supplicant, ut Maiestas sua eisdem Nobilibus interim, dum Dei omnipotentis beneficio, ac virtute Majestatis suae, loca finitima per Turcas capta, liberabuntur, de loco illis ad habitandum deputando prouidere di-

gnetur. Quo et ipsi una cum Dominis Regnicolis, servitia necessaria Maiestati suae impendere valeant.

Quia solent nonulli Regnicolarum violentias et injurias acerbas aliis inferre, ac postea obtentis a Majestate Sua literis prorogatoriis, se contra processum Juris ea Regis gratia tueri et Judicii administrationem longius protrahere, supplicant domini Regnicolae, quo Majestas Sua dignetur mandare Domino Waywodae ut si quando huiusmodi literae prorogatoriae, ad retardandos Judiciorum processus, contra adversarios coram eodem Domino Waywoda, producerentur; non prius illis literis locus concedatur, quam Jure mediante discutiatur, num eiusmodi literae prorogatoriae in Judicio valeant. nec ne?

Cum Oratoribus et nuntiis ad Majestatem Regiam aut alios Dominos Principes vel loca aliqua, in negotio regni publico. expeditis, ex publico sumtus parari debeant, Dominis Regnicolis in huiusce casibus sumtuum parandorum talis mos et consuetudo fuit: ut coloni singulorum tum Nobilium tum Dominorum Regni, nunc unum nunc duos vel etiam plures denarios. prout scilicet ratio necessitatis exigebat, contribuerent. Quia in contribuendis huiusmodi pecuniis, praesertim in bonis ad Castra Dominorum pertinentibus, difficultas intervenire solet, prout etiam proximis praeteritis diebus intervenit: nam de bonis ad Castra Dominorum pertinentibus, hoc genus pecuniarum iamdiu administrandum non est administratum. Propterea Domini Regnicolae hortantur Dominum Waywodam ut sua Dominatio universas administrandas huiusmodi pecunias, si qui recusarent, cogere velit ut et pecuniae nondum contributae et in futurum contribuendae administrentur.

Quoniam Domini Regnicolae consideratis Maiestatis Suae laboribus et curis diversis, pro regni huius oppressi defensione susceptis et praestitis, super eorum processuris quibus a gentibus Majestati Suae in hoc Regno afficiuntur quaerimonias hactenus facere noluerunt, nunc tandem accrescentibus damnis et incommoditatibus, quibus in dies Regnum hoc magis magisque affligitur, Majestati Suae quaerimonias deferre compelluntur. Nam, ob molestias et exacerbationes damnorumque plurimorum illationes, a quibus gentes Suae Majestatis non destiterunt, Ciuitates oppida et Provinciae non sine caedi-

bus ferme desolatae extiterunt. Super quibus quidem pressuris, in quantum quidem inquisitio fieri poterit, Domini Regnicolae Majestati Suae in Regestis praescripserunt. In qua quidem pressura ne libertatibus quidem dominorum Nobilium parcitum est. Ad Domos enim et Curias Nobilitares Nobilium, gentes Majestatis Suae irruentes omnia non solum victualia, sed et res domesticas certorum Nobilium, in praedam conuerterunt, neque his contenti honestas mulieres nobilitares huc illuc disturbando ad verbera quoque puellarum Nobilium processerunt: Nobilibus quoque ipsis et inserentes mortis comminationem ingesserunt His igitur et aliis quam plurimis miseriis adacti Domini Regnicola Majestati Suae tanquam Domino eorum clementissimo humiliter supplicant, dignetur Majestas Sua Domino Generali mandare, quod Domus et Curiae nobilitares ab eiusmodi molestiis, juxta veterem Dominorum Nobilium libertatem, reddantur immunes, et gentes Maiestatis Suae indebita ablacione rerum et victualium coerceantur, nec aliter quam solutis justis pretiis victualium, victitent: et illi quoque, qui post Majestatem Suam exercitum tenent, tunc cum Servitia Suae Majestatis minus necessaria videbuntur, gentes suas in bonis Majestatis Suae aut aliquorum aliorum Regni Nobilium bonis non conservent, sed ipsi in bonis suis propriis, suas copias contineant. Si vero bonis caruerint, in custodiendis finitimis ubi magis necessarium visum fuerit, intenti Maiestati Suae servitiis exhibeant.

(Egy a Lázár-féle gyűjteményből, Haner superintendens által vett másolatról, az erdélyi szász superintendentia levéltárából.)

XXIV.

1553. marcz. 4.

Bathory András meghivója a Kolosvárra marcz. 19-ére hirdetett részgyülésre.

Prudentes ac Circumspecti domini. Amice nobis charissime. Salutem et fauorem. Quoniam certe quedam Littere Sacre Regie Majestatis domini nostri clementissimi dominis Regnicolis Regni huius sonantes, erga nos sint allate, propterea

opus est, ut ad earum tum intelligenciam tum eciam distribucionem parcialem Congregacionem, in Ciuitate Colosvariensi die dominico Judica faciamus. Quare vos admonemus et nichilominus vobis Authoritate nostra qua fungimur committimus, vt ex illa Ciuitate vestra, deligatis de medio vestri Sex speciales personas quas ad dictum dominicum diem Judica, (marcz. 19.) Colosuarinum mittere debeatis, vt isthic mentem et voluntatem Literasque prefate Regie Maiestatis intelligant, ac vobis tandem illa referant. Secus non facturi. Datum ex Arce Wywar Sabbatho Ante dominicam Oculi Anno domini 1553.

Andreas de Bathor Comes Comitatuum Zathmar et Zabolch. Tauernicorum Regalium Magister, Wayuoda Transiluanus et Siculorum Comes etc.

Külczim. Prudentibus et Circumspectis dominis Magistro Ciuium Regio et Sedis Judicibus Consulibus Ciuitatis Cibiniensis etc. Amicis nobis charissimis.

(Eredetije vizjegy nélküli papirra levélalakban irva, mely a Báthory családi czimerével ellátott gyürüs pecséttel volt lepecsételve, a szász nemzeti egyetem levéltárában. Coll. Post. a. a. 1553. nro 573.)

VI. FEJEZET.

1553. maj.—1556. sept.

I.

Castaldo midőn fényes remények közt, hetykén bejött Erdélybe, s azt Martinuzzi munkájából kardcsapás nélkül átvette királyának: saját maga tiszteletére pénzt veretett »Transylvania Capta« felirással. De a mit »megfogott« nem tudta megtartani s csufosan, csaknem szökve ment ki, a zavar és felfordultság egész özönét hagyva maga után, eligazitandó örökségül, Báthory Endre vajdára. De a podágrás, magával is tehetetlen férfiu hogyan tudott volna boldogulni, mikor a határszéli basák mindenfelé hirdették, hogy be fognak ütni, a székelyek nyiltan járatták követjeiket Petrovicshoz s a szomszéd bégekhez, néhány főur készült pártot ütni s a tiszamenti nemesség már lázongott is, mikor a ráczok tizezer lándzsát ajánlottak fel régi bánjoknak, mikor nyiltan beszélték mindenfelé, hogy a királyfi nem sokára ben lesz török-franczia segélylyel. Ily körülmények közt egymagában betegsége is elegendő ok volt ismételve sürgetni felmentetését Ferdinándtól.

A király felismerte a helyzetet s komolyan, jó indúlattal akarta orvosolni. A mint az ország követei elé terjeszték a sérelmek hosszu jegyzékét, melyet Castaldo és a zsoldosok ütöttek az országon, beküldte Balassa Jánost biztosúl támogatni a vajdát, kinek lemondását elfogadta, addig is, mig kinevezendő új vajdái megérkeznek. Azután intézkedett, hogy a vajdák kinevezése előtt a zsoldosok ott hagyják Erdélyt s s végre új vajdákká Kendy Ferenczet és Dobó Antalt nevezte ki (1553 maj. 26).

E választásra bizonynyal csak a végső szükség tudata birhatta Ferdinándot, mert Bécsben Kendy évek hosszú sora óta a leggyülöltebb emberek közé tartozott, kinek bizalmasan magok közt akasztófát szántak, s a »bestia« névvel illet-

tek [1]). De ő a leghatalmasabb s befolyásosabb hazafiak egyike volt, esze, tehetsége sok szolgálatot tett a hazának s sokat utolsó időben a királynak is. Dobó nevét Eger ostroma óta minden gunyhóban ismerék és magasztalák. Hogy ne üdvözölte volna minden ember szivéből, midőn a kedélyek török beütéstől tartottak, azt, ki a török előtt oly rettegetté tette nevét? Még az utasitás is, mit neki adtak, elfogulatlanabb volt s magasabb nézpontra emelkedett, mint a milyenhez Ferdinánd tanácsosaitól szokva volt az ország: legalább meglátszott a szándék: fentartani az ország alkotmányát, szabadságát és bizonyos pontig szabad kezet engedni az országnak és vajdáknak önálló intézkedésekre. Meg volt engedve a vajdáknak a püspök és tanácsurak tudtával, halaszthatlan szükség esetére, országgyűlést hívni össze s ha a szükség ugy hozná magával hadfölkelést is rendelni, a törökök és az oláh vajdák követeit elfogadni, s a püspök, kincstartó és tanácsurak közmegegyezésével választ és ajándékokat adni azoknak. Kötelességökké volt téve a két oláh vajdával s a gyulai kapitányokkal jó szomszédságot tartani, továbbá megtartani a törvényszékeket a régi mód szerint s a felebbezett pereket ő felségéhez juttatni. Joguk volt 20 telekig adományozásokat tenni. Volt gondoskodva bőven és gazdagon ellátásukról, melynek fejében tartandó hadak száma meg volt határozva, köteleztetvén egyszersmind az elkezdett erődítési műveleteket befejeztetni s azokat őrséggel megrakra tartani, a hű szászokat és szebenieket, továbbá a régi vallásnak védelmét különös gondjaikba ajánlván a király. Kendynek lakhelyül Görgény, Dobónak Déva, családjának Szamosujvár volt kijelölve, s mellékök alvajdákul Ödönfy László és Dobó Domokos rendeltettek [2]). Egyszersmind az új kinevezéseket a rendekkel máj. 26-án kelt leiratával tudatta [3]), s püspökké Bornemisza Pált nevezte ki.

Kétségtelenül nagy jele a bizalomnak, hogy e zavaros és háborgó perczekben Ferdinánd magyar vajdákat nevezett ki

---

[1]) L. a II. fejezet Okmánytárában a X. számút.

[2]) Pray Annales V-ik k. 489 s köv. ll.

[3]) A székelyeknek adott leiratot l. a Törvények és Irom. I. sz.

s a zsoldosokat visszahivta: de már későbbre jött, semhogy a keletkező mozgalmat lecsendesithette volna, sőt az elégületlenek épen ebből akartak fegyvert kovácsolni ellene. A zsoldosok távozásával szabadabban fellélegzvén rögtön munkához fogtak, hogy az új vajdák székfoglalása előtt keresztül vigyék a királyfi viszahelyezését. A székébe ujonan visszaültetett oláh vajdának Mircsének fenyegető beütése Brassó vidékére, a menekült bojárok kiadatását követelvén, alkalmat szolgáltatott a pártos főuraknak: Patócsynak, Kendy Antalnak s társaiknak sürgetni Báthoryt, hogy közönséges országgyülést hivjon össze. »Temesvár felől — mondák neki — a törökök, s két Oláhország felöl a vajdák fenyegetnek, hogy ha csak a királyfit vissza nem hozzuk, tüzzel-vassal felemésztenek. Sőt Mircse Radult elüzvén, már beütött, várakat kezd épitni és Sándor a moldvai is táborba szállt.«

Báthory többszörös sürgetésre sem akarta a rendeket összehivni — s erre az elégületlenek Radnóthon táborba szálltak és a székelyek Maros-Vásárhelytt gyülést tartottak. Volt zaj és lárma mindkét helyen: felemlegetvén a vett sérelmeket, felszámlálták a fenyegető veszélyeket. A vásárhelyi gyülésen jun. 30-án elhatározták, hogy a portánál Mircse vajda közbejárását veszik igénybe, felhivván őt levelöket a portára küldeni s kieszközölni, hogy Ferdinándnak az adófizetésre vonatkozó ajánlatai ne fogadtassanak el. »Mert ha a hatalmas szultán Ferdinándtól adót fogad el, ez mindnyájukat felkonczoltatja.« Jul. 3-án a radnóthi táborban felmutatták Izabella királyné izenetét s az elégületlenek — Kendy Antal, Patócsy Ferencz, Bornemisza Farkas, Hagymássy Kristóf s mások — panaszokkal telt leveleket határoztak a portára: »a német gőgtől és ravaszságtól sehogy sem tudnak megmaradni« [1]). Báthory megrettenve e mozgalmakon, csakugyan közönséges gyülést hirdetett Thordára jul. 13-ára, mire az elégületlenek elhatározák, hogy kivánságaikat e gyülésen fogják érvényesiteni.

Báthory a gyülés megnyilta előtt értekezletre hivta magához Szamos-Ujvárra a gyülés fejeit: Kendy Antalt, Pa-

[1]) L. Törvények és Irományok II-ik szám.

tócsyt. Mit a vajda alig mert remélni: eljöttek. Hazafi érzelmökre hivatkozott. »Mit sem tettünk mi egyebet, minthogy a haza veszélyben forgó érdekeit oltalmazni kivántuk,« mondák neki s megigérék, hogy eljönnek az országgyűlésre s a haza és a király érdekeinek nem fogják útját állani.

Ez alatt Dobó beérkezett, s dandáraival, mely 700 lovasból s 800 gyalogból állt Tordára ment. Oda tartott Báthory is 700 s Kendy Ferencz 200 lovassal, s a többi fő urak is kisebb nagyobb csapatokkal: mintha fegyveres országgyűlés lett volna tartandó. De ez megfékezé a háborgókat s a gyűlés a kitűzött napon a fegyverek árnyában simán, zajtalanúl nyilt meg [1]). Mindenek előtt kihallgatták a királyhoz küldött követeik jelentését, s ennek alapján a vajdai kinevezéseket tudomásúl vették, mire Báthory azonnal feleskette őket. Kendy midőn feltartá ujját: nem esküdött a szentekre, s arra sem, hogy a lutheránusokat üldözni fogja, hanem az igaz apostoli hit védelmére. Azután Balassa János a királyi biztos biztositotta a rendeket a király jóakaratáról, ki ennek bizonyságául a portára, legkivált Erdély érdekei megvédésére, követeket (Zay és Verancsics voltak) küldött, mit hálásan vevén tudomásul, kihallgatták az ország portai követeit Harinayt, Kemény Jánost s ezek helyébe új oratorokat választottak: Székely Sebestyént és Budayt [2]).

Az alkotott czikkekben mindenek előtt hálájokat fejezék ki ő felsége atyai gondoskodásáért, melynek legnagyobb bizonysága Balassa küldetése s a törökországi követség. Azután a közelebbi mozgalmakat mentegették, melyeket az ország fenyegetett állapota, az egymást érő portai izengetések s főként azon körülmény, hogy Báthory nem akart közönséges gyűlést tartani, okozák. De a mint a volt vajda a gyűlést kihirdette,

---

[1]) A nagyszebeni Regestumban olvassuk: Erogata 12. Julij. Euntibus Domino Judice Sedis et Christophoro Lysth in congregacionem Thordensem Expensi fl. 45. Pro vectura datj per 12 dies fl. 5. Mit Ostermayer mond, hogy Kendyt az ország választotta volna, ez valószínűség odaértendő, hogy az ország birta őt a vajdaság elfogadására, melyre megkérdezése nélkül neveztetett ki. L. Pray Epist. Proc. II. k. 345. Pécsy levelét.

[2]) Pray Epist. Proc. II. 346. és 350 ll.

ezen mozgalom is lecsendesült. Kérik is ő felségét nézze azt el nekik.

Elrendelék — a fennálló törvények épségben hagyása mellett — hogy fenyegető veszély esetére mindaháromnemzet tartozzék felkelni, a vajdák utasítások értelmében tartsanak jó kémeket, kik arról korán értesítsék. Megszavazták az adót is, portánként 99 denárt, de tekintve a mult év sanyarait a jobbágyokat ez évre a quinquagesima fizetés alól felmentették [1]).

Az orvok, gyújtogatók, méregkeverők s közrendháborítók ellen Martinuzzi idejében hozott végzéseket felelevenitették, oly módon azonban, hogy a hamis vádló, ha ez reá bizonyosodik, az orvok büntetésével sújtassék.

Törvénynapokat együtt és ne külön tartsanak a vajdák. Ha ők nem lehetnek jelen, az alvajdák helyettesitsék. Van három terminus a: nyolczadik nap szent Mihály nap után, vizkereszt napja s pünkösd napja, mindenik egy havi tartammal. Tartassanak felváltva Tordán és Vásárhelytt, s azon nemesek, kik azon biráskodni fognak az esküt a vajdák kezébe tegyék le. Kérik ő felségét, hogy csak azon perek felebbeztessenek a vajdai székről hozzá, melyek fő és becsületvesztést vonnak maguk után.

A török hódítás által bújdosóvá lett nemesek és ráczok számára Csicsó tartományából Keresztúr és Őr helységeket kérik ő felsége által kijelöltetni.

A nemesek szükségére határozzon ő felsége elegendő sót a kamarákból.

Ő felségéhez követül Pókay Jakab választatott. A vajdák pedig a két oláh vajdához is küldjenek követeket [2]).

Gyűlés után Balassa bevégezvén küldetését, visszatért jelentést tenni királyának [3]).

---

[1]) A quinquagesima fizetését az 1548-iki tordai országgyűlés külön fejezettel (Modus exactionis Quinquagesimae) szabályozza.

[2]) L. Törvények és Irományok III. sz.

[3]) Pray Epist. Proc. II. k. 345-ik l. E szerint jul. 27-én érkezett Bécsbe.

II.

A mi Kendy Antal az elégületlenek feje és Kendy Ferencz a vajda közt a tordai országgyűlésre nézve történt, az nem volt egyéb fegyverszünetnél. A vajdák Keresztesmezőn felállított dandáraival aligha mérkőzhetett volna a lázadók radnóthi tábora, daczára hogy az összes székelységnek s a magyarság nagy részének rokonszenvét birta. Épen ezért nem gördített akadályokat a tordai tanácskozások elé, nem tiltakozott azok ellen, hanem terveivel sem hagyott fel.

E tervek szerint Erdélyben és a részekben egyszerre kellett volna kitörni a forradalomnak, Petrovicsnak török hadakkal és saját dandáraival Erdélybe nyomulni, s ugy eszközölni Izabella és János Zsigmond visszahivását és visszahelyezését. Petrovics jul. 30-án csakugyan Debreczenbe érkezett ötszáz lovassal s onnan leveleket irt a portára a szultánnak, a nagyvezérnek: adjanak ki fermánokat, hogy a két oláh vajda üssön Erdélybe Kendy és Patócsy támogatására, a magyarországi s a határos tartományokban levő beglerbégek pedig vele együtt a dévai szoroson át nyomuljanak oda [1]). Megjöttének hirére megkezdődött a mozgalom a tiszai vidéken is: Ártándy Kelemen Kereki nevü vára volt annak gyülpontja, hol Ladányi, Horváth János, két Bethlen vártak Petrovics megérkezésére, a törökök csatlakozására, hogy maguk is táborba szálljanak [2]). Ugyanakkor a radnóthi tábor is mozgott: készen állt fegyverben várva és mind türelmetlenebbül sürgetve Petrovics betörését.

A vajdák s a Fehérvárra megérkezett püspök Bornemisza oly biztossággal, mérséklettel és nyugalommal, mely eszüknek becsületére válik, intézték lépéseiket a mozgalom elnyomására. Megerősitették a várakat és városokat, szervezék a hadfölkelést, nagy kitüntetéssel fogadták a csauszt, ki meghozá az országnak a jun. derekán kiadott fermánt: »János király fiának

---

[1]) Horváth Mihály, Brüsseli Okmánytár II-ik k. 10 s köv. ll.

[2]) U. o. 18-ik l. V. ö. Bucholtz VII-ik k. 325-ik l.

bejöveteléről mit sem tudunk, azt se tudjuk hol van, ment-e közületek valaki értte? irjátok meg mit tudtok róla és küldjétek meg az adót« s válaszúl ügynököt küldtek a portára az ország nevében, ki tegyen jelentést, hogy ők már rég beküldték volna az adót, ha Petrovics támadása azt lehetetlenné nem teszi, továbbá ugyanezen csauszszal az ingadozók és habozók megnyerésére szerte-szélyel leveleket irattak, melyek megczáfolják a porta közösségét a mozgalommal s átalában az egészet a Lengyelországból megszalasztott Petrovics magánvállalatának akarák feltüntetni, ki a porta megnyerésére is csak ekkor teszi az első lépéseket. Ily módon megingatván a közvélemény bizalmát, a mozgalom sikerében aug. 15-ére Thordára hiveiket meghivták részgyülésre, mely alkalomra Kendy tizezer forintot tartott készen mint ezek közt kiosztandó összeget [1]).

De a vajdák nem sokáig maradtak Thordán. Aug. 20-ika körül Megyesen tartottak gyülést [2]), talán Kornis tanácsára, »hogy siessenek vágják le a székelyek fejét, majd a farkok nem fog vagdalkozni,« s mindenesetre megtenni az intézkedéseket a támadás elnyomására.

III.

A támadás ügye pedig csakugyan roszúl állott. A persa háborúval elfoglalt szultán nem akart egy másik európai háborút is kezdeni s elégnek tartá üres szavakkal, kétes biztatásokkal nyujtani kilátást jövőre s nem hagyni elaludni a fejlesztett lángot, és a kért fermánok a határszéli basák beütésére elmaradtak, kik épen ezért kisebbszerű demonstratióknál egyebet nem is tettek. Hijában biztatta a királyné Petrovicsot kitartásra [3]), hijában sietett ez Debreczenből Kenderesre értekezni

[1]) L. Törvények és Irományok IV. sz.

[2]) A nagyszebeni jegyzőkönyvekben olvassuk: 19 Augusti Euntibus Domino Judice et Francisco Bayer in Dietam Meggyesiensem. Expensi et vectura fl. 28. den. 60.

[3]) Az erdélyi püspök aug. 9-ről irja Ferdinándnak (a titkos levéltárban) »hodie hic unus precipuus Siculus Emericus Lázár, qui nomine publico cum collega nuncius venerat, secrete mihi narravit quendam ser-

párthíveivel és Túrra találkozni nehány török főúrral, a megyék felhivására nem keltek fel s a budai basa oly kis csapatot adott mellé, hogy ez idő szerint azzal mit sem kezdhetett [1]), ellenkezőleg a nagyváradi püspök dandárai mindegyre szaporodtak, s ez mind fenyegetőbb állást kezdett elfoglalni [2]).

Ezek ügye pedig mind válságosabbá kezdett lenni. A vajdák sept. elejére Segesvárra új fegyveres részgyűlést hivtak össze [3]). De a székelyek nem jelentek meg [4]) s a gyülés ezek megtámadását elhatározá.

IV.

A magyarországi és erdélyi lázadás combinált működésének reménye mind jobban tünedezett. Petrovics dandárait s a vele volt kisebb török csapatot a váradi püspök és Báthory András megverék és átnyomák a Tiszán, s ezek Csongrád körül foglaltak állást, a királyi hadak pedig Nyüved mellett, Várad közelében táboroztak [5]). A porta már alkudozásokba bocsátkozott Ferdinánd követeivel fegyverszünet végett, s ez lehetetlenné tette a budai basának, hogy Petrovicsot megsegélje, ki egymagában nem lévén elég erős megverni a Ferdinánd dandárait s ekkép hadainak útat nyitni az Erdélybe menetelre, végre is nem maradt más menedéke mint egyelőre munkácsi várába vonni meg magát s onnan Krakkóba bújdosni. A fölkelök maradványait szétugrasztá Tahy Ferencz s a váradi püspök, a váraikba visszavonúlt főnököket pedig ostrom

---

vitorem Thomę Mihalyfi Melchiorem Balog nomine oculis suis vidisse litteras Reginę Isabellę, quas scripserat ad Petrum Petrowith, ut in negocio incepto constanter pergeret, non obstante id, quod antea ad eum scripserat« s panaszkodik, hogy az ügy rosszul áll.

[1]) Hatvani Brüsseli Okmánytár III. k. 18-ik l.

[2]) U. o. IV. k. 22-ik l.

[3]) A nagyszebeni jegyzőkönyvekben olvassuk a. a. 1553. Erogata: 2 Septembris Euntibus Domino Magistrociuium, Judice Sedis et Zacharia Sartore in dietam Segeswariensem cum gentibus. Expensi, vectura, fl. 33 den. 60.

[4]) Ostermayer Kronikája 33. l.

[5]) Pray Epist. Proc. II. 362. Tudománytár Ért. IX-ik köt. 88. lap: Ferdinánd levele az erdélyi vajdákhoz.

alá fogták. Ezek egyikének Toldynak várát Talpast bevévén, Toldyt porkolábjával együtt lefejeztették, egy másik pedig Csáky, várát azzal menté meg, hogy átállott Ferdinánd hűségére.

Ez alatt a segesvári országgyülésről az ország hadai a radnóthi tábor ellen mentek, mely onnan visszavonult Maros-Vásárhelyre. A vajdák vérontás nélkül szerették volna eloltani a lázadás lángját s a fölkelőknek 15 napi fegyverszünetet engedtek. Mialatt azonban a megkezdett alkudozások a fegyverszünetet békére változtathatták volna, sept. 21-én Moldvából az oláh hadak kétfelől beütöttek: a székelyföldön Csikba [1]) s Besztercze vidékére Mocsok János bojár vezérlete alatt. A királyfi visszahelyezését követelték tüzzel vassal fenyegetve. Az előbbi csapat Csikot dúlta, az utóbbi Naszódig nyomúlt — de mindkét csapat ép oly gyorsan mint jött, sept. 25-én visszahuzódott [2]). Ezzel a felkelők utolsó reménye is meg volt semmisítve, s az összegyült székely tábor ott Vásárhelyen visszatért a Ferdinánd hűségére [3]).

Nem a vezérek, Kendy Antal, a két Patócsy, Bornemisza Farkas, kik Bethlen várába menekültek. A vajdák nyomon annak ostromára siettek s Tahy Ferencz Magyarországból segélyökre jött hadaival. Bethlen meg volt ugyan erősítve, de sokáig nem daczolhatott a kettős haddal s végre is feladta magát, a vezérek és sereg számára büntetlenséget kötve ki. Tahynak kedve lett volna Kendy Antalt s a Patócsiakat a Toldy sorsára juttatni, de Dobó megvédte személyöket, jószágaikat a fiscus számára elkoboztatván [4]).

A vajdák most nov. 3-ára Somkerékre részleges országgyülést hívtak össze [5]), mely csakugyan meg is tartatott [6]), s

---

[1]) Székely Krónika 15-ik l.

[2]) L. Törvények és Irományok V. sz.

[3]) Ostermayer Kronikája 53-ik l.

[4]) Bethlen Farkas I. k. 552-ik l. Pray Epist. II. 362. Ostermayer 53-ik lap.

[5]) A nagyszebeni Ratio Consularis a. a. 1553. Erogata: 29 oct. Misso Joanne Maylath in sedes superiores propter congregacionem quae est in Somberek (*sic*)celebrata. Expensi den. 40.

[6]) U. o. Erogata: 3 Novembris. Missis Domino Mathia Ponczler et

a forradalom által a királyi méltóságon okozott csorbák helyreütése felett tanácskozott [1]), kivetették az adót is: portánként 99 denárt s ezen kivül az ország szükségeire 20 denárt [2]).

V.

Bármily teljes volt is a vajdák diadala, ezek nem ringathatták magukat azon reményben, hogy a fölkelés megújulása is lehetetlenné volna téve. A somkereki részgyülés mint ilyen nem volt hivatva nagyobb horderejü törvényeket alkotni, melyek az okozott sebeket begyógyitották volna: s a vajdák a király engedelyével Maros-Vásárhelyre 1554. jan. 25-ére közönséges országgyülést hivtak össze [3]).

A kitüzött napon megnyilt a gyülés: épen a városban, mely csak nemrég fészke volt a forradalomnak, s mely most hivatva volt villámait az ellen szórni. Mindenek előtt a király leiratát olvasták fel, mely őket közös egyetértésre inté. Nagy hálával fogadák ezt főként ezen időben midőn minden oldalról a keresztyén név ellenségeitől vannak bekerítve, megnyugosznak ő felsége kegyes és atyai intésein, s részökről igérik, hogy hiven és minden időben követni is fogják azokat. Ha pedig valakik továbbra is nyilván viszályt támasztanának, van a vajdáknak hatalmuk, hogy az ilyen békezavarókat megérdemelt s a tettökhöz mért büntetéssel sujtsák.

Megtilták, hogy a szomszéd országokba valaki követet küldhessen, kivéve azon székelyeket, kiknek a moldvaiak vagy havasalföldiek juhaikat, barmaikat hajták el; de ezek is csak

---

Francisco Bayer in congregacionem Somberek Expensi et vectura fl. 20 den. 40.

[1]) A vajdák levele Hallerhez, Tudománytári Ért. IX. k. 69-ik l.

[2]) Az 1554. januáriusi végzések azt mondják: »nuper,« tehát kétségtelenül ezen a gyülésen.

[3]) L. Törvények és Irom. VI. sz. A nagyszebeni jegyzőkönyvekben olvassuk a. a. 1554. Erogata: 17 Januarij Misso Anthonio in sedes inferiores cum literis conuocatoriis ad dietam Zekelvásárheliensem ad festum conuersionis Pauli indictam Expensi den. 50.—21 Januarii Euntibus Domino Judice Sedis et Francisco Bayer in Dietam Wasarhelyiensem Expensi fl. 30. den 79. Pro vectura dominorum datj fl. 3 den. 50.

a vajdák engedelmével küldhetnek. A Törökországba küldendő követek megválasztását kizárólag a vajdákra bizták.

Épen ily kiterjedett hatáskört engedtek ezeknek a törvénykezési ügyekben, rájok bizván az ülnökök megválasztását, kiknek a királyi kamarából adassék fizetés. A vajdák jelenléten az alvajdák ne tartsanak törvényszéket. Mint ő felsége deli a törvénykezés egy huzomban tartassék ugyan, de az t bizonyos okoknál fogva lehetetlen: azért azonban Letare ársnapján (febr. 18.) kezdessék meg, hacsak valami közbe nem jön.

A megyéken, székely és szászföldön tartassék vizsgálat a királyi és vajdai sergek által okozott károk felett, s az azok fizetéséből vonassék le. A katonák ne szálljanak a nemesek, szászok és egyházi férfiak házaiba, hanem éljenek saját zsoldjukon a szokott módon a királyi városokban.

Elrendelék az orvok és rablók kergetését: azokét t. i., kik egy év óta vétkeztek, mert azoknak kik egy év eltelte előtt követtek el bűnt, ha megtértek adassék kegyelem. Az ispánok kergetési költségei fejében portánként két denár szolgáltassék a jegyzők kezébe, ezenkivül mit se tartoznak adni a jobbágyok. A kik egy forint érőnél kevesebbet loptak, ne lakoljanak halállal, valamint a 16 évesnél ifjabb orvok veszöztessenek meg. Hasonló eljárás követtessék Fogaras vidékén is. A két nővel biró férfiak vagy két férjjel biró nők, a paráznák, házasságtörők, gyilkosok, orvok, orgazdák akasztassanak fel, ha három vele egyenlő állású tanú rájok vall. Midón a megyék és székely székek ispánjai megkezdik a kergetést, tudassák ezt a nagyszebeni polgármesterrel, hogy ezek is hozzáfoghassanak saját földjükön.

A kamaraispánok az ingyen sóért a szokott dijon kivül egyebet ne vehessenek.

Ámbár nem rég szavaztak adót, de nem akarván ő felsége rendeletét áthágni s megértve az ország szükségeit s a fenyegető veszélyeket, ismét megszavaznak portánként 99 denárt, de ugy, hogy a kik a mult gyülésen kivetett 20 denárt befizették azok csak 79 denárt fizessenek Tordára febr. 18-ára. Hasonló összeg adására köteleztetnek a székelyek és szászok is;

és ugyan ezen határidőre [1]), valamint Fogaras földe és a kamarai helyek is. De a leégettek s a törökök által kirablottak felmentettek ezen adó alól, valamint a szökevényekért vagy elhurczoltakért mások ne fizessenek.

Kérik ő felségét engedje meg, hogy a szökött jobbágyokat a kamarai helyekről szabad városokból és székelyek közül törvény utjan haza hozathassák.

Az olyan országgyűléseken, melyekre a szokásos büntetés terhe alatt hivatnak meg a rendek, hogy az ország terhei, az adó megszavazása s ő felsége rendeletei felett tanácskozzanak, szállással láttassanak el cselédjeikkel és csapataikkal [2]).

E gyűlésen megválasztották a pozsonyi országgyülésre küldött oratorokat is, kik egyszersmind az alkotott törvények bemutatásával is meg voltak bizva. A szászok pedig külön felterjesztést intéztek ő felségéhez, melyben kiváltságaik megerősítését, a jobbágyok költözködése ügyében hozott s rájok nézve sérelmes végzés meg nem erősítését s némely pénzügyi viszonyaik elintézését kérték.

VI.

A vásárhelyi gyűlés, valamint a megelőzők is a követküldéseket s a külföldi udvarokkal érintkezéseket teljesen a vajdákra bizták. A diplomácziai tárgyalások akkor kiváló fontossággal birtak: mondhatni attól függött, hogy Ferdinánd Erdély birtokában megszilárditsa magát. Mióta csak a barát megöletett, a porta az erdélyi adót soha sem fogadta el Ferdinándtól: nem akarván ezzel birtoklási jogát elismerni, sőt e részben akármikor tettek követei előterjesztést, a válasz az volt: adja vissza Erdélyt törvényes urának. Épen ezért kellett ez ország részéről külön követeknek menni Erdélybe nyilatkozatokkal, hogy ők Ferdinándot kivánják uroknak, s hogy ha a porta

---

[1]) A nagyszebeni Ratio Consularis Anni 1554-ben a Percepták közt olvassuk: in Diaeta Cibiniensi ad Dominicam Reminiscere celebrata domini Saxones pro Regni necessitatibus sedecim mille florenos obtulerunt. De Szebenben febr. 18-án nem volt országgyűlés: febr. 18-ika az adó befizetésre kitűzött határidő volt.

[2]) L. Törvények és Irományok VII-ik sz.

ehez járúl megegyezésével, az adót tüstent beszolgáltatják. Rendesen ők is azt a választ kapták: küldjék be az adót, hozzák vissza a királyfit. Verancsics Ferdinánd portai követe hamar felismerte a helyzetet: »ha a fegyverszüneti tárgyalások alatt — irá urának [1]) — átengedi is felségednek Erdélyt a portának, ez alattvalóit mindig lázadásokra fogja ösztönözni, hogy azáltala székébe ültetendő fejedelem uralkodásának útját egyengesse«.

1554. januarjában egyszerre két követség érkezett a portára: Wég János küldve a vajdáktól Erdély nevében, s egy lengyel és két magyar küldve Izabellától és Petrovicstól. Az első ismét az adót ajánlotta fel, az utóbbiak segélyt sürgettek a királyfi vissza helyhezésére. Támogatásukra franczia ügynök is érkezett a portára, ki a királyfinak franczia herczegnőt ajánlott nőül kárpótlásul Ferdinánd leánya helyett. Csak kevés ideig maradtak Konstantinápolyban, mert a szultán nem volt ott, s a franczia is magyar ruhába öltözve, Wéggel csak nem egy időben, átmentek Ázsiába Szolimanhoz [2]).

S mialatt e követek a szultánnál a sükerre kilátással sürgették ügyöket: az agitatio magában Erdélyben is megkezdődött. A havasalföldi vajda Mircse, kinek hűségében kételkedett a szultán, február havában letétetett s helyébe Petrasko neveztetett ki. Sándor moldvai vajda pedig marcz. elején felhivta Kendyt, hogy »ha azok várait Szent-Ivánt, Vécset megakarja tartani, ne ellenezze a királyfi visszahelyezését, mert az oláhok és törökök nem nyugosznak addig, mig a dolog be nem lesz végezve, s a királyfi vissza nem lesz helyhezve« [3]).

Kendy közölte a levelet vajda társával s azután jelentést tettek Bécsbe. Egyszersmind követeket küldött a moldvai vajdához: Gerendy Pétert, Garda Antalt és Szabó Ambrust, a három nemzet részéről s az ország nevében. Marcz. 19-én érkeztek meg, s nyomon kihallgatást kértek s nyertek másnapra. E közben az elégületlenek ügynöke is oda érkezett s

---

[1]) Verancsics munkái III-ik k. 161-ik l. Levele Ferdinándhoz 161-ik l.

[2]) Verancsics jelentései u. o. 174, 184, 193 ll.

[3]) Pray Epist. Proc. III. k. 4. l.

tudatta a moldvaival, hogy ezek nem az ország, hanem csak a vajdák részéről jöttek.

Ennek folytán csak napok mulva bocsátotta őket, maga elé Sándor vajda. A követek elmondták s irásban beadták jelentésüket: keresztyén hitök nem engedi, hogy elszakadjanak Ferdinándtól s nincs modjokban visszavonni a királyfit. A vajda e szavakra boszusan megfordúlt trónusán, mire a követek folytaták: kérik a vajdát járjon közbe a portán, hogy fogadják el ő felségétől az erdélyi adót, mely már beküldésre készen van. Tekintse meg, hogy ha ezt kiviszi, mily nagy szolgálatot tesz a keresztyénségnek. A vajda ezuttal általános igéretekkel bocsátotta el a követeket.

A végkihallgatás apr. 11-én volt: melyre csak Gardát és Szabót hivatta fel, Gerendyt magánál tartván [1]). Beszéde elején szemrehányásokat tett a királyné irányában tanusított eljárás felett, azután Ferdinánd lengyelországi követségéről emlékezett meg, melylyel szerette volna elérni, hogy Izabellát a lengyel király a portai segélykereséstől tartsa vissza. A király összehívta a lengyel rendeket, s ezek jenlétében közölte Izabellával Ferdinánd kivánságait, intvén őt azok elfogadására. »Hát — felelé Izabella — mit teljesített Ferdinánd igéretei közül? De bár csak szegény özvegy vagyok, az Isten nem fog elhagyni. Parancsoljon felséged velem s a mit rendel, teljesitni fogom«. E szavak után a királyfi szólalt fel: »az élő istenre kérem ne kényszerítse felséged anyámat ilyesmire, mert inkább koldulva keressük meg kenyerünket, mint ilyesmire ráálljunk.« Egy ember sem volt ott kinek szemei szárazok maradtak volna. És ti — folytatá a vajda a követeknek — azt mondjátok, hogy az ország nevében jöttetek? Hát a ti kutya vajdáitok, mikor csak hazudozásaikkal hozzám küldöttek, tartottak-e országgyülést? Én mindent tudok a mi nálatok történik. De hogy keresztyénségemre ne vethessetek, irtam a hatalmas császárnak, basáknak s holnap követem is útnak eresztem. Tekintsétek

---

[1]) Ott volt letartoztatva Moldvában mint fogoly s csak 1555 végén szabadult ki. L. Török-magyarkori államokmánytár I. k. 12-ik l. Az erdélyi vajdák levelét Gerendyhez kiszabadítása ügyéhez s az azon évi decemberi törvényeket. Végzések és Irományok XXI-ik sz.

meg a hatalmas szultán hozzátok küldött leveleit s az enyémeket, kérjétek elő Lázár Bernáttól azt, melyet a rendekhez irtam, ezekben feltaláljátok megmaradástok módjait. Mind arról pedig a mit mondtam, számoljatok a rendeknek. Mert hát kiben bizhattok ti, kiket vajdáitok elcsábitottak. Hát nem tudjátok, hogy ezeknek kocsijok is készen áll a menekülésre? Csak gondoljatok Törökre és Mayláthra — pedig mik ezekhez képest mostani vajdátok? Csak jusson eszetekbe mily gyalázatosan magára hagyatott Lossonczy. Tán erősségeitekbe biztok? De én mondom, hogyha a királyfit vissza nem hozzátok, ezek se maradnak meg. Hogy mi a ti erőtök az enyémhez képest, már tapasztalhattátok. — Szavait fenyegetésekkel zárta be s az előkészületek felsorolásával azon esetre ha a királyfit nem hoznák vissza Erdély trónjára [1]).

A követek Garda és Szabó — mert Gerendy ott maradt mint fogoly — visszatértek s a fenyegetés, melyet magukkal hoztak már már megvalósulni készült. A porta Petrovicsot Kárásnebes és Lugos birtokába helyhezé, honnan ő alkalmas perczben megtámadhassa Erdélyt s mely czélból a bán nyomon ez utóbbi helyre költözött. A szultán azonban ázsiai elfoglaltsága miatt, egyelőre csak békés uton, egyedül fenyegetésekkel s nagy mérvü készületekkel akarta a királyfi vissza helyhezését keresztül vinni. Aleppo apr. 7-én ismételten fermánokat adott ki Kendyhez, Dobóhoz, más főurakhoz s a rendekhez, hogy a királyfi visszahelyhezését ne halaszszák [2]); vissza bocsátá a királyné követeit, a renegát Ferhad Mahmud dragomanokkal és Urudzs csauszszal, elrendelvén, hogy Petrovics, a temesi s budai beglerbégek az oláh vajdák készen álljanak hadaikkal, hogy ha szükség lesz, fegyverrel is vissza vigyék a királynét erdélyi és magyarországi trónjába. Hat zászló volt velök: a hatodik aranyzott és kiváló szépségü a királyfi számára [3]). Egyuttal vissza bocsátotta Wég Jánost is, a Dobónak, Kendynek czimzett leveleket ennek adván át [4]): s mind ezt oly nagy

[1]) L. Törvények és Irományok VIII-ik sz.

[2]) Hammer Gesch. des Osmanischen Reiches II. kiadás II. k. 241. l.

[3]) Verancsics jelentései a királyhoz, III k. 238, 246, 251, 256 stb.

[4]) Pray Epist. Proc. III k. 17-ik l. Wég János azonban e leveleket Bécsbe vitte.

ostentatióval és zajjal mintha a támadás megkezdése már csak hetek kérdése volna.

A vajdák udvarába mindenfelől összejött követek jelentései a helyzetet annyira fenyegetőnek tüntették ki, hogy midőn a pozsonyi országgyűlésre küldött oratorok a király apr. 17-én kiadott válaszaival [1]), s jan. 25-iki marosvásárhelyi országgyűlés megerősített articulusaival is megérkeztek a vajdák május 12-re Maros-Vásárhelyre, szükségesnek látták összehivni a három nemzetet [2]).

Az országgyűlés a kitűzött napon megnyilt. — Legelébb a különböző helyekről jött követek jelentéseit s a leiratokat hallgatták meg. A király jó néven fogadta a rendek készségét melylyel a pozsonyi országgyűlésre követeket küldöttek, megerősitette a hozott törvényeket, azonban a szászok jogai épentartása mellett s azokat aláirásával látta el. Rámutalt a tetemes költségekre, melyekbe az ország védelméhez szükséges hadak fentartása került, s jelenlegi költségeire: s kijelenti, hogy azt ezután se kiméli. Követeket küldött Lengyelországba, honnan jöttek is oratorok, kiket most fog kihallgatni. Küld Törökországba is: s ha mind a mellett nem lesz biztosítható a béke a maga, a testvére s más keresztyén fejedelmek segélyével meg fogja őket védni [3]). A szászoknak adott leiratban a király megerősitette jogaikat s kiváltságaikat. Azon kérésöknek, hogy a szász földről az oda költözött jobbágyokat ne kérhessék vissza, nem tehet eleget: de az illető törvényczikket csak jogaik fentartásával erősitette meg. Meg fogja hagyni kincstartójának Wass Lászlónak, hogy az égett porták ügyében Castaldo által kiadott adó mentességet ő is tartsa fen. Megengedi, hogy hivatalnokaikat továbbra is a szent mártonnapi adóból fizethessék. A Castaldo-féle katonák adósságai

---

[1]) A pozsonyi országgyűlés apr. 15-én záratott be.

[2]) A nagyszebeni számadásokban olvassuk: a. a. 1554 Erogata: Apr. 28 Misso Thoma Literato in dietam vasarhelyensem ad terminum judiciorum expensi fl. 6. 4 Maij Misso Matthia in sedes superiores causa Dietae in Zekeluasarhely indictae. Expensi den 50. — 12 Maij Euntibus dominis Christophoro Lyst et Zacharia Sartore in dietam Zekelvasarhelyensem Expensi fl. 26 den. 92. Pro vectura dati fl. 5 den. 16.

[3]) L. Törvények és Irományok IX. sz.

ügyében vizsgálatot rendelend, s más nemű kéréseikről is intézkedend [1]).

De szemben a veszélyekkel, melyeket a moldvai vajdától megtért követek: Garda és Szabó (Gerendy ott maradt), a portáról visszatért Wég János, a szultánnak a vajdákhoz, rendekhez, szászokhoz irott levelei jelzettek, ez intézkedések kielégitőknek nem tetszettek. Wég már elébb felment Bécsbe a vajdákhoz irott levelekkel, most elhatározák, hogy a veszély egész nagyságát tárják fel Ferdinánd előtt, ugy mint arról újabban értesültek. E czélból Garda és Szabó Bécsbe küldettek egy felterjesztéssel, mely sürgető segélyt kért, s hogy ennek halaszthatlanságát moldvai követjárások elbeszélésével is illustralják. Magukkal vitték a szászokhoz érkezett fermanokat is [2]).

Azután hadfölkelést rendeltek el maj. 27-ére a vajdák által kitűzendő helyre: minden 16 portáról egy jól fegyverzett lovast s a székelyek és szászok harczosainak egy negyedét: összesen hatezer embert, ugy azonban, hogy fejenként is tartozzanak felkelni.

Egyszersmind törvényszünetet rendeltek, a törvénykezés a leszállás után 15 nappal fogván ujra megkezdetni.

A vajdai előterjesztés a Tripartitumra hivatkozva — ugy látszik — megakarta szüntetni a megyék és városok statutarius jogát: a rendek ugyan a Tripartitumra hivatkozva, annak fentartását elhatározák.

A végzések többi része — a személyi ügyeket kivéve — törvénykezési és fegyelmi volt. A vajdákhoz felebbezni a fős alispánok s szolgabirák székéről jövőre senki se merje ügyét. — A magyar parasztokat hét, az oláhokat három a nemeseket pedig hét, szemmel látott tanú vallomására lehet elitélni, s ezen utóbbiak a vajda elé idéztessenek meg. — A jobbágyok, rablók, orvok ügyében ezután sem lehet felebbezni, ha csak nemes nemest nem sértett meg javában vagy személyében s az erőszak 50 ftnál többre rug: ily esetben van helye a felebbezésnek. Elébb az alvajdák itéljenek s az után országgyülés elé terjesztessenek.

---

[1]) Törvények és Irományok X-ik szám.

[2]) Lásd Végzések és Irományok XII-ik szám.

Kendc Gáspárt két bujdosó bojér ügyében a vajdák üldözőbe vették. Ezek közül egyik meghalt, a másik meg van, de nem állithatja elé. Kérik a rendek a vajdákat ne üldözze Kendét, ki kész megesküdni, hogy ezeknek a bojéroknak semmijök sincs nála [1]).

E gyűlésen iktattatott be a kincstartói hivatalba Wass László, az arról még deczember havában lemondott Haller Péter helyett [2]).

VII.

A vajdák az országgyűlés által megszabott hadakat a barczasági térre gyűjték, honnan legkönyebben kisérhették figyelemmel a moldvai vajda mozdulatait. Azonban a Ferdinándhoz maj. 30-án kelt válaszával küldött követek megjöttek ennek válaszával s ezért is a hadfelkelés jobban szervezése végett jun. 10-ére Medgyesre részleges országgyűlést hivtak össze [3]).

Ferdinánd leiratában inté a rendeket, hogy a törökök ámitásának ne adjanak hitelt. Igéri, hogy semmit, mit az ő megmaradásokra szükségesnek vél, nem fog elmulasztani, s már inditott is útnak sergeket, melyek az ő csapataikkal csatlakozzanak: s ők annyival biztosabban várhatják a diadalt, mert tűzhelyénél egy katona két ellenségnek felel meg. De ha mind ez nem lesz elég megmaradásukra, többet is fog küldeni. Ő nem önérdekből, hanem keresztyén vonzalomból cselekszik. Mert ha hihetné, hogy azzal, ha János fiának meghódolnak megszabadulnak a veszélytől, nem ellenezné, de ez nem egyéb cselfogásnál, melylyel őket elakarják a keresztyénségtől szakasztani.

---

[1]) L. Törvények és Irományok XII-ik szám. V. ö. Ostermayer Krónikája 54-ik l.

[2]) Wass levele Wernerhez a nemzeti muzeumban 1554. jul. 20. »mikoron az elmúlt gyűlésből Pozsonból a székelyek Vásárhelire nekem meghozák az ő felsége pecsétes instructioját.«

[3]) A nagyszebeni jegyzőkönyvekben olvassuk: a. a. 1554 Erogata: 1 Junij misso Petro Haranglaby cum literis in diaetam megyesiensem convocantibus Expensi den. 50.

hát ezt elkerüljék és török járomba ne jussanak, harczoljanak vitézül — az ő segélye nem marad el [1]).

E leirat a jun. 10-én Megyesen összegyült rendek keblében meleg viszhangra talált, nagy hálával fogadták ő felségének az utolsó vásárhelyi országgyülésről küldött felterjesztésekre adott válaszát, s ismételten esedeznek, hogy ismervén az okokat, melyek őket kérésökre ösztönzék, ne hagyja el őket ezen szükségeikben.

Megújiták a múlt gyülés hadfölkelési határozatát: minden 16 jobbágy közül egy lovasnak, a székelyek egy negyedének s kétezer szász harczosnak felülésére vonatkozólag. Ha pedig a nemesek közül valaki a kirendelt időre nem állitaná ki a lovait, a vajdák minden ki nem állított harczosért 16 portáját foglalják le, hajtsanak be mindenikből egy-egy forintot s tartsák azokat addig megszállva, mig a harczos ki nem lesz állítva. A nemesek és székelyek személyes felülésre álljanak harczkészen. A szász városok hadaik kétharmadát ágyúkkal és hadiszerekkel szállitsák királybiráik alatt a vajdák által kijelölendő helyre: a harmadik részt otthon tartván városaik őrzésére. A szász városok birtokaiban lakó szászok fejenként szálljanak táborba. A kamara városainak lakosai álljanak harczkészen. A fehérvári káptalan dekánja harczosaival személyesen üljön fel.

Az előkelő székelyek, a lófők és szabadok szükség esetére fejenként tartoznak felülni, a kapitányok tudtával és engedelmével azonban a családok őrzésére két-három, a városok őrzésére 3—4 székely otthon maradhatván. A kastélyokban 16—20 székely maradhat. A többiek: előkelők, lófők és szabadok állásukhoz mérten lovon vagy gyalog, dę jól felszerelve tartoznak felülni. A székely kapitányok a kitűzött napra és helyre, minden mentség félretételével jelenjenek meg s a kapitányságok alatti székelyeket ültessék fel. A melyik székely nem akarna felülni, azt büntessék meg a vajdák — valamint azt a székely kapitányt, ki az iyent a vajdáknak nem jelentené fel, mint a törvény ellen lázadót.

---

[1]) L. Törvények és Irományok XIII. sz.

Tartozik a részleges felkelés a vajdák kivánatára tovább is helyt maradni a vajdák által kitűzendő helyen, zsoldjok előre lefizettetvén.

A táborban levő különböző hitfelekezetüek birjanak saját papjaikkal, de a különböző felekezetüek éljenek békében s egymást ne gyalázzák, ne szidalmazzák a kiszabott büntetés terhe alatt.

Bár a vásárhelyi gyülésben törvényszünetet rendeltek: de azon gyűlés első napja óta elkövetett hatalmaskodási perek a mennyiben a vajdai szék elé tartoznak, láttassanak el.

Megújiták a régi törvényt, hogy senki a vajdák tudta nélkül külföldre levelet ne küldhessen. Ha pedig a rendek közül valaki külföldről kapott volna levelet, fogja el a hirnököt vagy követet, ki a levelet hozta, s küldje el a vajdákhoz, ellenkező esetben hűtlenségi bűnben marasztaltatván el.

A szebeni polgármester, a szászok birái és követei felajánlák magokat annak keresztül vitelére, hogy a mesteremberek az árúkat a megszabott áron fogják árulni [1]).

A medgyesi gyülés határozatai alapján a vajdák fokozott szigorral eszközlék a táborba szállást, melyre a vásárhelyi gyülés után a barczasági tért jelölték ki [2]), annyira, hogy még a kamarai helyeket sem kimélték [3]).

A tábor három hónapig maradt együtt, de mialatt Magyarorszagon Fülek és Salgó vár elestek, Erdély ellen nem intéztek tényleges támadást. Hanem csauszok, követek, levelek utján annyival nagyobb buzgalmat fejtettek ki a porta és Petrovics, Erdélyben fentartani a visszahelyezés reményét: ez utóbbi a basák, oláh s lengyel csapatok beütésével biztatván

---

[1]) L. Törvények és Irományok XIV. sz.

[2]) Ostermayer Kronikája 55. l.

[3]) A kincstartóságról 1553. decz. végén lemondott Haller (Archiv. N. F. III. 177-ik l.) utódja Was László irja: »mikoron az medgyesi gyülésből felette igen betegen visszamentem vala Deésre .... jöttek vala hozzám és az biró mondá azt, hogy az vájda urak foglalót küldtek volna, hogy Deésen 108 jobbágyot az piaczou az főpolgárokat elfoglalják és mindeniken vegyenek egy-egy forintot, mert hogy soldost nem adtanak a deésiek az ország közibe.«. (Ered. a kamarai levéltárban).

barátait [1]). E hirek minduntalan megujúltak, hol Magyarország, hol a déli vidékek, hol Moldva felől: ugy hogy a tábor szétbocsátásáról szó sem lehetett. A vajdák e körülmények közt a havasalföldi hospodárral bocsátkoztak alkudozásba s ez olyan feltétel mellett, hogy az Erdélybe menekült s iránta ellenséges bojárok ez ország elhagyására utasittassanak [2]), hajlandónak is mutatkozott a frigyre, s igérkezett kieszközölni a portán, hogy ott az erdélyi adót Ferdinándtól fogadják el, de az egésznek gyakorlati eredménye nem lett. Az ilyen hosszú táborban lét rendkivül terhes és fáradságos volt, sok költséggel járt, és súlyát nemcsak a vidék, melyen a tábor állt, hanem az egész ország, mely azt élelmezé és zsolddal tartá, érezte. Fölért az egy kis háborúval, sőt egy kis vereséggel is, annyi erkölcsi és annyi anyagi kárt okozott — s épen ezért igen czélszerű eszköznek mutatkozott az ingerültséget Ferdinánd ellen ébren tartani az országban. Olyan hadjárat volt az, melyben az ellenség egy emberének, egy fillérének feláldozása nélkül — mert a szinleges csapatmozgalmak s követküldések szóba sem jöhetnek — diadalt aratott.

S midőn végre a tábor fáradtan, kimerülten, boszúsan három hó mulva haza oszlott, nem szakadt vége az agitationak. Verancsics tudni akarta, hogy János Zsigmondnak franczia királyleány s Izabellának franczia herczeg van kilátásba helyezve [3]), Codignac II. Henrik franczia király portai követe pedig arról irt urának, hogy a lengyel trón üresedés esetére János Zsigmondnak van szánva [4]). De mindenikök tudja, hogy tulajdonkép János Zsigmond visszahelyezésének útját egyengetik ők, lengyelek és francziák, egyiránt. Azok inkább titokban, de a II. Henrik és V. Károly közt dúló háború hasonló tekinteteket nem tevén szükségessé, ezek annál nyiltabban léptek fel. Verancsics és Zay a portán minden nyomon Codignacba ütköztek, sőt a francziák már magában Erdélybeu is megkezdték izgatásaikat. II. Henrik egy ügynöke Cambray

[1]) Törvények és Irományok XV. sz.

[2]) U. o. XVI sz.

[3]) Verancsics munkái III. k. 337. l.

[4]) Ribier, Lettres et Mémoires d'Estat Paris 1677. II. k. 591-ik l.

Jakab Petrovics birtokain át vette útját a portára s az erdélyi rendekhez egy terjedelmes iratot intézett, mely János Zsigmond követelésének jogosságát bizonyította s őket a királyfi visszahozatalára ösztönözte. A röpiratok helyét akkor ilyen diplomacziai iratok pótolták: ezeknek volt hivatása előkésziteni a közvéleményt, hogy elfogadja a tényt, melyet a diplomaczia már ugy is elfogadott [1]).

VIII.

Bizonytalanságban, feszült várakozás és készülődések közt telt el a tél, mi alatt a vajdák és püspök 1555 február hó 17-ke után Kolosvártt részgyűlést tartottak: melynek végzései azonban nem maradtak ránk [2]).

IX.

A porta tavaszszal újra és nyomatékkal kezdte sürgetni a királyfi visszahelyezését [3]) s a vajdák a szükséges intézkedések megtétele végett apríl 24-ére Vásárhelyre országgyűlést hivtak össze. Siettek a közhangulatot egy függő kérdés elintézésével megnyugtatni: a királyi csapatok által a múlt évben a jobbágyokon zsarolt élelmi szerek összeirására Ferdinándtól nyert engedély alapján, bizottságot küldtek ki, melyhez ez is kinevezte a maga biztosait. Ezen biztosok, a vajdák és rendek Régenben apríl 18-án elkészíték az utasitást, mely szerint a vizsgálat végre volt hajtandó, s megszabta a fizetendő kárpótlást [4]).

Az országgyűlés a kitűzött időben összeült [5]). A porta követelése a királyfi visszahelyezése iránt, mely ugy látszik

---

[1]) L. Törvények és Irományok XVII. sz.

[2]) A nagyszebeni számadási könyvekben olvassuk a. a. 1555. Erogaták közt: »17 Februarii misso Joanne literato ad Dominos Wayuodas et dominum Reuerendissimum in partialem dietam Coloswariensem propter certas causas Septem Sedium expensi fl. 5.

[3]) Ostermayer Kronikája 55-ik l.

[4]) L. Törvények és Irományok. XVIII. sz.

[5]) A nagyszebeni jegyzőkönyvben ad a. 1555 olvassuk az Erogatak közt: 14 Aprilis: Eunte Georgio Theurek post dominum magistrum

még mindig csak a jogfolytonosság kedvéért tétetett s nem számított komoly végrehajtásra, ezen országgyülés előtt nem talált viszhangra: legalább az még nem látta az engedelmeskedés idejét eljöttnek.

Erre vonatkozólag a vajdai előterjesztés kiemelé, mily nagy tetszéssel fogadta ő felsége, hogy e változó körülmények közt is megmaradt az ország hűségben s nem engedett a csábitásoknak, melyekkel attól elakarták fordítni. A rendek hálával fogadták e jelentést s kérték ő felségét, hogy hűségüket továbbra is fogadja kegyelmesen. Hálával fogadták fáradozásait, költekezéseit is s igyekezni fognak azt megszolgálni.

Vallásügyi tekintetben az 1550-ben jun. 23-án hozott s a felekezetek kölcsönös türelmét elrendelő törvényt megújították: bármelyik felekezet sértse a másikat, az vigye ügyét a vajdai szék elé. A fehérvári székesegyház jövedelmei adassanak vissza, s a lutheranus papok a fehérvári vicarius rendeletére s bárkinek megkeresésére tartoznak a végrehajtásokon megjelenni — kivéve a vallásügyieket. Dézmaügyekben a fehérvári vicarius s nem a vajdák itélnek.

Elrendelék a vajdák felhivására a hadfelkelést s azt megelőzőleg a szokásos lustrát, s megújították a lókiviteli tilalmat.

Megszavazták az új portai számlálás alapján kivetendő adót: portánként 99 dénárt, de az összeirás igazságos végrehajtására szigorú intézkedéseket tettek. Azonban a zsellérek, szolgák, az új s az elé gettházak, valamint az özvegy asszonyok kivétettek a dicalás alól. Jövőre a főurak is járuljanak a követküldés költségeihez — csak a püspököt mentették fel.

Az országos tanácsban csak az vehet részt, kit a rendek arra kijelölnek.

Ő felsége hadai által okozott károk megyénként vizsgáltassanak meg. Minthogy pedig ő felségének legújabban beérkezett biztosai csak azon károkat téritik meg, melyek a

---

Ciuium vt in dietam Vasarhelyensem accedat. Expensi den. 60.—20 Aprilis. Euntibus domino magistro Ciuium Judice Sedis et Sacharia Sartore in dietam Vasarhelyensem. Expensi fl. 33. den. 92. Pro vectura dominorum datj fl. 6.

múlt évi aug. 15-ke óta követtettek el, kérik a rendek ő felségét, hogy a Castaldo bejövetele óta szenvedett károkra is terjeszsze ki a megtérítést.

Pünkösd után 3 nappal (jun. 4.) mindenik nemzet mutassa be kiváltságait és szabadalmait a püspök és vajdák előtt. A székelyek, minthogy a nemesekétől eltérő törvényeik vannak, nem idézhetők meg a vajdák szine elé mindenféle ügyben. A szászok és megyeiek közt fenforgó ügyekben a szászok által hozott itéleteknek a megyék nem adván helyet, ez itéletek mutattassanak fel a vajdáknak.

A levélváltság a régi szokás szerint történjék.

A káromkodók s paráznák pelengérre köttessenek.

A kolosmonostori apát, a levelek őrzése tekintetéből, tegyen le esküt. Minthogy pedig ő azt mondja, hogy már letette az esztergomi érsek kezébe az esküt — tudják meg ezt az ő felségéhez küldendő követek. Csapatait pedig a haza szükségeire tartsa készen.

A nemesek — kivéve a quinque casus eseteit — nem idézhetők a vajdák elé. S a főispánok az 50 forintnál kisebb összegekre szóló követeléseket nem terjeszthetik a vajdaszék elé.

Az újabb hatalmaskodási perek ügyében május 12-ikén tartassék egyetemes törvényszék, a székelyek és nemesek közt.

Megújíták s megszorítják a rablók, orvok, gyújtogatók, paráznák, hamis pénzverők ellen hozott törvényeket: ezeket ott büntessék, a hol megfogják. A költségekre minden porta az új számlálás után két denárt fizet. A nemes származású orvok ügyében a múlt évi vásárhelyi májusi gyülések határozatai szerint járjanak el. A keresztyén parasztot hét keresztyén, az oláhot három keresztyén vagy hét oláh tanú esküjére lehet kiadni. A kergetést mind a három nemzet egyszerre kezdje meg. Bünhödjék az is, ki gonosztevőt elrejt. Halállal azokat büntessék, kik barmot, vagy egy forintot érő dolgot loptak: a többiek vesszőztessenek meg.

A szökött szolgák visszaadassanak.

Hunyadmegyének egész sorozat ügyét tárgyalta a gyülés, mert e megye fekvésénél fogva kivételes helyzettel birt. Fáncsy János főispánja s hunyadi várnagy közt fenforgó viszály kiegyenlítésével a püspök bizatott meg. Fáncsy tegye le a

főispáni esküt. A hunyadmegyeieknek okozott károk vizsgáltassanak meg s itéljen a vajda. A szászvárosiak háborgatják a hunyadmegyeiek szabadlegelési jogát: e részben tartassék meg a régi szokás. A hunyadmegyeiek, minthogy a dévai erődnél dolgoztak, a 99 denár adóban csak 75 denárt fizessenek.

A bánfi-hunyadiak háborgattatván kiváltságaikban, erre vonatkozó leveleiket mutassák fel [1]).

E törvények világosan mutatták, hogy az országgyülés s a vajdák főtörekvése a háborgó kedélyek lecsendesítése, az elégedetlenek megnyerése e volt. Még nem volt gyülés, mely annyira sietett volna, minden, a kiváltságokon esett sérelmeket orvosolni, nemcsak a három nemzetnél, hanem egyes kerületeknél is: nem is említve az ország azon drága jogát, mely az ország tanácsából minden nem általa választottat kizár — s melynek éle a vajdák ellen volt intézve, kik szerettek bizalmi férfiakkal intézkedni. S csakugyan siettek is mindenfelé érvényt szerezni a jogoknak: a székelyek apr. 28-án Udvarhelytt gyülést tartottak, melyen ősi törvényeiket összeirták és a vajdák elé terjeszték [2]), s a szászok Ferdinándig járatták követeiket [3]).

Nyár folytán Tordán még két országgyülés tartatott jun. 24-én és jul. 13-án, melyek végzéseiről mit sem tudunk [4]). Az ország pedig a háború nélkül való hadakozás nyomorát ismét kiállotta — a vajdák a Barczaságba táborba szólítván a rendeket. De a békét mi sem zavarta meg, s a sereg hazabocsáttatott, a nélkül hogy ellenséget látott volna. Hanem azért a fenyegetések megvalósulásának ideje közel volt.

X.

Malvezzi, Ferdinánd követe, a portáról némi fegyverszüneti preliminareket vitt haza még 1553-ban. Neki még 1554-ben újra vissza kellett volna mennie, de a porta kétértelmű magatartása miatt Ferdinánd késett visszaküldésével, mert ő az

---

[1]) Törvények és Irományok XIX-ik szám.

[2]) A nemes székely nemzet Constitutiói 40 s köv. ll.

[3]) Ostermayer Krónikája 55-ik l.

[4]) Megyesen a Fay-gyüjteményben (Codex Privil. IV. B.) van rólok említés.

erdélyi adót volt magával viendő. Aztán Malvezzi meghalt, s utódja Busbek, nagyon fényes ígéretekkel csak kés. őszszel indulhatott el. 1555. jan. 20-án ért Konstantinápolyba, onnan marcz. 9-én kelt útra Amasiába, hol a szultán tartózkodott s ide april 7-én érkezett meg.

Busbeknek rendkivül sok akadálylyal kellett küzdenie. Codignac franczia követ, egyiket a másik után hárította utjából sőt egyik ügynökét, de Martines urat utána küldte Amasiába is. S igy lőn, hogy Busbek csak félig ért czélt: a szultán elfogadta ugyan az erdélyi adót — az elsőt, mit Ferdinánd fizetett — de többre nem volt rávehető, minthogy májushó végefelé fegyverszünetet engedett, a juniusi újholdtól a novemberi hold fogytáig, mely idő alatt kellett volna Ferdinándnak elhatározni magát, hogy Erdélyt visszabocsátja a királyfinak, ha állandó békét akar nyerni, melylyel Busbek jun. elején Konstantinápolyba s onnan Bécsbe visszatért. Épen ezekben a napokban ért véget a persa háború is: a szultán ugyanott Amasiában elfogadta s shah békekövetét s feltételeit. Ez mutatta világosan, hogy minő kilátásai lehetnek Ferdinándnak a fegyverszünet meghoszabbitására — ha annak ideje eltelend.

A hírre, mely ez eseményekkel kapcsolatban állt, hogy az oláh vajdák és Petrovics beütni készülnek, a vajdák a Barczaságba táborba szólíták a rendeket, s az ország a háború nélkül való hadakozás nyomorát e nyáron ismét kiállotta. — Azonban a portáról egy csausztól — Kyván volt — a vajdákhoz levél érkezett s csakhamar jöttek újabbak az oláh vajdáktól, Petrovicstól, melyek egyhangúlag állíták, hogy a félév elteltével Ferdinánd visszaadja Erdélyt a királyfinak. A vajdák Szász-Sebesen részgyűlést tartottak aug. 4-én, tanácskozandók a veszély elhárításán: de a hírek a gyűlésből kiszivárogtak s az egész országot izgalomba ejtették.

Egy újabb sept. 7-én Gyaluban tartott részgyűlés felterjesztést intézett Ferdinándhoz, útasítást kérve a fenyegető veszélyekkel szemben követendő eljárás iránt [1]). De bár a fegyverszünet komolyan addig se tartatott meg, — mert a határszéli villongásoknak végehoszsza nem volt, a porta magatartása

[1]) L. Törvények és Irományok XXII-ik szám.

naponként fenyegetőbbé lett: a bégek, agák, oláh vajdák parancsot kaptak, hogy november végére harczkészen álljanak, a királyfihoz — ki, Erdélybe menendő, már Zanokba érkezett [illegible]án m[illegible]t (május 15-ről), hogy a fegyverszünet leteltének [illegible]ig maradjon ott, mert akkor gondoskodva lesz visszahelyezéséről [1]).

S csakugyan novemberrel eljött a válságos percz is, [illegible]ben a porta ismét s most nagyobb nyomatékkal, határo[illegible]bban kezdte sürgetni a királyfi behozatalát. Ez képezte [illegible]gyát a Kolosvártt nov. 23-án a székely és magyar nemzet [illegible]viselői közt tartott tanácskozásnak, melyet a vajdák, a püspök s Wass a kincstartó hirdettek, s melyből a Gyaluból kért utasítás sürgetése végett Ferdinándhoz Horváth Miklóst, az e gyűlésen meg nem jelent szászokhoz pedig Csoronk Márton közügyigaztatót és Forró Miklóst küldötték [2]).

XI.

Mialatt Ferdinánd nov. 14-én visszaküldte Busbeket a portára, karöltve ottani követeivel Zayval s Verancsicscsal, kieszközölni, hogy miután ő az Erdély ügyében adandó végválasz felett az európai uralkodókkal tanácskozni akar, engedtessék neki még egy évi fegyverszünet [3]): a porta kiadta fermánjait a ruméliai, budai s temesvári basáknak, a két oláh vajdának, hogy készen legyenek sergeikkel Erdély s Magyarország megtámadására s a magyarországi részeknek és Erdély rendeinek, hogy a királyfi visszahozatalát ne halaszszák [4]). Ez utóbbi oct. 7-én kelt fermán szerint a szultán megbocsát, hogy a királyfi visszahozatalát oly sokáig halaszták, ha most szót fogadnak. Addig is válaszszanak magoknak egy kapitányt s a királyfi megjöttéig annak engedelmeskedjenek — különben kő kövön nem fog maradni helységeikben [5]). Annak kézbesí-

---

[1]) A fermant kiadta Ribiér i. h. II. k. 565.

[2]) L. Törvények és Irományok XX és XXII-ik sz.

[3]) A hármok számára készült utasítást kiadta Miller Epist. Ferdinandi et Maximiliani 89 s köv. ll.

[4]) Forgács Commentárjai, Horányi kiadása 138-ik l.

[5]) Natalis Comitis Universae Historiae libri XXX. VI-ik k. 130-ik l.

tésével Mahmut a szultánnak Izabellánál levő követe volt megbizva, ki Liskóról oct. 26-áról, maga az útak bátortalansága miatt nem mehetvén, egy csausza által — Alinak hivták — küldte be, hogy tudatlansággal ne mentsék magukat, ha az országnak veszedelme befogna következni [1]).

Mihelyt e mozgalmak komolyabb szint kezdettek ölteni Ferdinánd, a vajdák háromszori Szász-Sebesből, Gyaluból s s Kolosvárról tett sürgetésének engedve, az erdélyi rendek jóakaratának megnyerése s hűségök biztositása végett Pethő Jánost a szükséges utasitással ellátva beküldte Erdélybe. A vajdák ennek folytán decz. 23-ára Maros-Vásárhelyre közönséges országgyűlést hivtak össze [2]).

Azonban a portáról, franczia a oratortól s az oláh vajdáktól érkezett parancsoló és intő levelek, melyek egyhangúlag a királyfi visszahozatalát sürgették, a királypártiakban aggodalmat és rémületet, a királyfi párthiveiben reményt és bátorságot élesztettek — s a gyűlés, mely a kitüzött időben összeült, már nem sokat habozott a teendőkre nézve, melyen a két vajda Kendy és Dobó meg se jelentek: Dobó Domokos az alvajda képviselte őket. Bornemisza azonban eljött.

Pethő bemutatta Ferdinánd leiratát, mely leplezetlenül feltárta a helyzetet: a porta Kassát, Váradot, Gyulát s Erdélyt visszakövetteli a királyfinak, különben háborúval fenyegetőzik. Pethő előadása nagy hatást tett — de a mit ő, Dobó Domokos s a püspök akartak, hogy a szultán követelését a rendek utasitsák vissza, az nem talált viszhangra. Mert a gyűlés csak azon esetre volt hajlandó ilyen válaszra, ha az ország megvédésére teljes biztositékot tud Ferdinánd nyújtani. Kiegyezés nem tudott a két ellentétes nézet közt létre jönni s Bornemisza boszúsan elhagyta a gyűlést és Vásárhelyt

---

[1]) Török-magyarkori Államokmánytár I. k. 13-ik l.

[2]) A nagyszebeni consuli számadásokban olvassuk: a. a. 1556 Erogata: 14 Decembris 1555 Misso Martino ad superiores sedes cum litteris causa Conventus quem Domini Waywodae in Wasarhell ad ferias natalis Dominj indixerant datj den. 50.—22 Decembris 1555 missis domino magistro Ciuium, Judice Sedis ac Gasparo Lanio ad congregacionem in Wasarhell factae sunt expensae fl. 44 den. 32. V. ö. Levelek és Irományok. XXII. sz.

s Pethő és Dobó Domokos sem tudtak többet kieszközölni egy hitlevélnél, melyben kötelezték magukat, hogy addig, mig Ferdinánd a hozzá követek által küldendő felterjesztésre választ nem ad, Petrovics visszahivására nem tesznek lépéseket [1]). Követekül Ferdinándhoz megválaszták Kemény Lászlót, Sombory Jánost és Bomel Tamást a három nemzet [2]) s Kámánczy Gergely kanonokot az egyházi rend részéről [3]) s egy felirattal látták el: »a mi kettő — mondák ebben — legfőbb az életben, a legnagyobb öröm és legnagyobb félelem, bőven érezők felséged kormánya alatt. Kedves volt előttünk keresztyén fejedelem alá menni, a római császárral összeköttetésben lenni De Isten nem akarta, hogy az állandó legyen: az ellenség közelsége, sokasága, hatalma s az attól való félelem miatt, mely ázsiai gondjaitól megszabadúlván, egész erejével minket fenyeget. Mert megizente, hogy hazánkat tűzzel-vassal emészti meg, minket, nőinket, gyermekeinket, családunkat kiirt. S hogy meg is teszi abban bizonyos lehet, ki Lippát, Temesvárt elesni látta. Kettő közül tehát egyet kérünk: vagy akkora erővel megsegélni bennünket, mely elégséges legyen Szolimánnak ellenállni, vagy eskünk alól feloldani kegyeskedjék felséged. Ha az első nem lehet, nem fogja felséged a másodikat megtagadni — s mi várjuk válaszát, melyet vagy megnyerünk, vagy a kényszerűség fog ránk erőszakolni [4]).

E felirat hangulatának megfeleltek a hozott végzések is: nehogy az alatt mig követei ő felségénél járnak, az országot valami veszély érje, mint ez Magyarországgal nehányszor megtörtént, tartson a három nemzet 3000 embert fegyverben, melyre a nemesek portánkint 99 denárt fizetnek, a székelyek csapatjaik tartásának egy ötödrészét a szászok a rájok eső terhet régi szokásaik szerint hordozzák. De kérik ő felségét,

---

[1]) Forgács Commentárjai i. h. 138. l. L. Törvények és Irományok XXII. sz. s az 1556-iki szász-sebesi végzéseket.

[2]) Bethlen Farkas I. k. 562-ik l.

[3]) Forgács az idézett helyen: de Horányi Kámánczy helyett Rámánczyt ir.

[4]) Forgács Commentárjai 139. l. A mit Bethlen F. közöl (I. k. 562. l.) bár más szavakkal s határozottabb alakban, de lényegében ide megy ki.

nehogy azt higyje, hogy e hadak ellene vannak táborba szólítva: e határozat csak az ország megmaradására s védelmére czélol. Egyszersmind Balassa Menyhértet az ország kapitányává s e hadak vezérévé választották [1]). Ezen adók pedig a felső megyék részéről Mikola László, az alsó megyék által pedig Kendy Antal kezéhez lesznek szolgáltatandók — tehát azokéba, kik a királyfi pártjának eddig is fejei s legfőbb előmozditói voltak. Az adó befizetésére pedig szigorú törvényt hoztak: a nem fizető jószága fel fog dúlatni. Annak fizetésére a vajdák és püspök is kényszerittessenek.

A székelyek és szászok kapitányait Balassa Menyhért az új kapitány hatósága alá adák.

Elrendelék, hogy mind a három nemzet összes hadereje harczkészen álljon, hogy a vajdák hívására rögtön felülhessen.

Addigra, mig a követek vissza jőnek, törvényszünetet rendeltek minden egyházi s világi törvényszéken.

A vajdák alárendeltjei sok kárt okozván a nemeseknek, a panaszkodóknak rögtön szolgáltassék igazság.

Kérik ő felségét, hogy az 1554-iki sanyarú és ragálytól látogatott év adóhátralékait engedje el.

A két oláh vajdához és Petrovicshoz követeket küldöttek. Ürügy az 1554 tavaszán letartóztatott Gerendy Péter kiszasaditása volt — valójában pedig ezek voltak megbizva a királyfi visszahozatalának útját egyengetni [2]).

E végzések mutatják, mily gyenge volt Ferdinánd uralma Erdélyben: maga az országgyűlés állt a királyfi visszahozására szervezett forradalom élére, midőn kapitányt választott és hadakat rendelt ki azon roszúl leplezett szándékkal, hogy

---

[1]) A nagyszebeni 1556-iki számadási könyvben olvassuk a Percepták közt: In ferijs Natalis Dominij (1555) universitas dominorum Saxonum in conuentu Wassarhelyensi ubi conclusum fuit, ut quaelibet Natio mille gentes interteneret, et tandem cum Magnifico Domino Melchiore Balassa qui talium gentium Capitaneus electus erat, egerunt, ut illi pro hujusmodi gentibus bis mille florenos numerarent. Ad unam quamque domum numeralem igitur ordinati sunt fl. 32.

[2]) L. Törvények és Irományok XXI. sz. V. ö. Ostermayer Naplójával 56. l. »Da ist von den 3 Nationen endlich beschlossen, dass von 3 Nationen Ferdinandus gebetten werde, er woll sie beschützen oder aber ihnen zulassen dass sie mit den Türken möchten Frieden machen.«

e határozatát fegyverrel is támogassa. Hijában tiltakozott Dobó e végzések ellen, s tett a szászoknak szemrehányást, hogy még ők is elhajoltak Ferdinándtól, hijában küldött ez egy új követet Erdélybe Bánffy Lászlót [1]) többé nem állott módjában visszaszoritni medrébe a megindúlt áramlatot.

XII.

Petrovics Lugoson, akkori lakhelyén, előzékenyen fogadta a vásárhelyi gyülésből küldött követeket s velök együtt bocsátá Erdélybe Hagymási Kelement követül, maga részéről buzditni a rendeket, hogy a királyfi visszahivását ne halasszák tovább. Balassa Menyhért ország kapitánya s helytartó ez idő szerint, ebből folyó hatalmánál fogva, jan. 23-áról febr. 2-ára Tordára országgyülést hirdetett és arról Dobót és Bornemisza püspököt is értesité [2]).

E gyülésre mind két párt nagy elókészületeket tett: érezve, hogy azon fog Erdély sorsa eldőlni. Dobó és a püspök egyes hatalmasokat — többi közt Kornis Miklóst 300 aranynyal s 100 jobbágygyal — [3]) pénzzel, jószágadományozásokkal, igéretekkel akartak megnyerni. De pénznek, igéretnek, biztatásnak már kevés sikere volt. Ferdinánd uralkodása csak nyomort és inséget hozott az országra, béke és enyhület helyett. A barát megölése rettenetesen megboszulta magát — vele együtt kiesett kezéből az erős kéz, melylyel a háborgó szenvedélyeket képes volt féken tartani s négy éves hányatás és zaklatás után nem volt csoda, hogy az ország megpihenni vágyott.

Magyarok és székelyek nagy számmal gyültek össze Tordán, de a szászokat egyedül Hecht György képviselte [4]). Dobó,

---

[1]) L. Törvények és Irományok XXIII. sz. V. ö. Ziegler följegyzései Bél Apgaratus 75-ik l.

[2]) Bethlen Farkas I. k. 566-ik l.

[3]) Török-Magyarkori Államokmánytár I. k. 14-ik l.

[4]) »Sed ab Universitate Saxonica unicus Georgius Hecht et quidem nullis instructus mandatis comparet« mondja Bethlen s ezzel egyezőleg a szebeni regestrumban a. a. 1556 olvassuk az erogatak közt: 1 Februrii misso domino Georgio Hecht villico ad Comitias tordenses per dominum Melchiorem Balassa conuocatas fl. 12.

Bornemisza természetesen távol tarták magukat e gyüléstől, melyen az uralkodói hatalmat Balassa Bálint mint ország kapitánya képviselte. A Petrovicstól visszatért követek jelentése tette a gyűlés főtárgyát, de azzal kapcsolatban tárgyalták:

1) A szultán fermánját, melyben meghagyja a rendeknek, hogy saját erejökkel hozzák be a királyfit, különben rettenetes büntetést várjanak magukra, ne higyjenek a Ferdinánd biztatásainak, mert ő Erdélyből és a részekből egy marok földet sem enged át.

2) Ferdinándnak Dobó vajdához s a püspökhöz irott leiratát, melyből kitűnt, hogy mielőtt a vásárhelyi gyülésből küldött követek felértek volna hozzá, már értesülve volt ama gyülés határozatairól s arra (t. i. arra, hogy e követek visszatértéig újítást nem kezdenek) támaszkodva, csendesitse le őket, tartsa igéretekkel, biztatásokkal, hogy oratorai a portán sürgetik a békességet.

A szultán rendeletével szemben állt a vásárhelyi gyülés igérete: hogy mig Ferdinándtól vissza nem jönek követeik, Petrovics visszahivására nem tesznek lépéseket. De az nem képezett komoly akadályt, s az okoskodások tárházában találtak elég mentséget, melylyel lelkiismeretöket megnyugtathatták s elég okot, melylyel tettöket indokolhatták. Ferdinánd ha nem is adta ki tényleg válaszát az ő követeiknek, de megirta ezen felolvasott leveleiben: csak remenynyel akarja őket tartani, pedig ha arra a válaszra, mit különben is tudnak, még várnak, el fognak veszni nyomorultúl, mert a hatalmas császár rájok küldi sergeit. E választ tehát megjöttnek s magukat igéretöktől felmentettnek jelentve ki, elhatározák felterjesztést intézni a királynéhoz és királyfihoz, hogy jöjjenek vissza és vegyék át az ország kormányát s azt külön követ Tőke Gáspár által elküldeni neki [1]); továbbá meghivni Petrovicsot, hogy addig is mig az megtörténnék jöjjen be [2]). Az ország védelmére három ezer harczost fegyverbe szólitnak, kiknek zsoldja az ország jövedelméből fizetendő. A harmadik, még habozó nemzethez, a szászokhoz követekül Morgondai Gált és Hosz-

[1]) L. Törvények és Irományok XXVI. sz.

[2]) A szász-sebesi végzések említik visszahivását.

szûszói Antalt küldötték megnyerésükre [1]). Végre elrendelék, hogy ha Petrovics bejön, meghivására az országgyülésre tartozzanak az illetõk megjelenni. Az articulusokat pedig megküldék Izabellának, Petrovicsnak, Dobónak s a püspöknek.

Morgondai és Hosszúszói már febr. 9-én Szebenben voltak. A szebeni tanács ugy találta, hogy a tordai végzésekre az egyetem megkérdezése nélkül nem felelhet — de hajlandó követeit az ország követeihez csatolni [2]). Ugy lõn s a három nemzet követsége elment Lugosra Petrovicshoz, el Tõke Izabellához Lembergbe [3]). A követeket mindenütt elõzékeny készséggel fogadták és Petrovics kezénél levõ hadaival készületeket tett az országba jövetelre.

XIII.

Febr. 22-én Petrovics már Erdélyben volt s egyidõben vele megindúltak a moldvai hadak Mocsok alatt a beszterczevidékiek, és a havasalföldiek Székula alatt a Barczaság s a többi szász föld ellen [4]). De a várak: Déva, Szamos-Újvár, Bethlen, Huszt mind Ferdinándpártiak kezén voltak, s mi alatt Petrovics hadának egy részét Déva ellen küldé, maga pedig Szász-Sebesre Fehérvár közelébe ment, Balassa felszólitá Dobót s a püspököt: adják ama várakat vérontás nélkül, szabad elvonulások biztositása mellett át s egyszersmind támaszkodva a tordai végzésre, hogy mihelyt Petrovics bejön országgyülés lesz tartandó, Kolosvár febr. 22-röl Tordára marcz. 2-ára meghivta a rendeket [5]). Azonban sem Dobó, sem a püspök nem voltak hajlandók oly könyü szerrel, a harczi szerencse megprobálása nélkül feladni a várakat, azután a szultán-

---

[1]) Bethlen Farkas I. 567. l. Sajnos, hogy e rendkivüli fontos gyülés végzései elvesztek.

[2]) Bethlen F. az idézett helyen 568-ik l.

[3]) L. Törvények és Irományok XXVI. sz.

[4]) Forgács Horányi kiad. 142. Ostermayer 56-ik l.

[5]) L. Törvények és Irományok XXIV. sz. A nagyszebeni jegyzõkönyvekben olvassuk a. a. 1557. az erogaták közt: 26 Februarij Misso Georgio Török ad sedes superiores cum literis ad convocandam congregacionem ad Thordam circa Dominicam Reminiscere (marcz. 2.) dati den. 40.

tól egy főcsausz érkezett Petrovicshoz és ez intézkedvén, hogy Fehérvár ostrommal vétessék körül, marcz. 1-ső napján kiadott meghívójával az országgyűlést akkori tartózkodási helyére Szász-Sebesre marcz. 8-ára tette át [1]).

A szászok — két oldalról nyomva az oláh vajdák és fenyegetve Petrovics hadai által elhatározák, hogy a másik két nemzethez csatlakoznak. Roth Jánost a szebeni polgármestert, Haller Pétert, Birkner Andrást, Metzger Gáspárt küldék Szász-Sebesre [2]), hol már akkor javában folyt a tanácskozás bejelenteni csatlakozásukat s bemutatni feltételeiket: a királyfi bejötte előtt ne tegyenek őrségeket a szász városokba, jogaikat kiváltságaikat erősítsék meg. A Ferdinánd által ott hagyott ágyúkat a zavarok lecsendesedtéig hagyják nálok s az elmultakért adassék általános amnestia [3]): feltételek, melyek teljesítését Petrovics megigerte.

Dobó e gyűlés alkalmából még egyszer kisérletet tett visszatéríteni az országot Ferdinánd hűsége alá. A királytól leirat érkezett az ország rendeihez: várják vissza a hozzájok küldött követeket s ne tegyenek addig semmit, maradjanak meg hűségében, tartsák meg abban barátaikat, rokonaikat, mert a mit ő e követektől izenni fog, az teljesen alkalmas lesz megnyugtatni őket, gondolják meg mennyire méltatlan dolog megszegni hitöket, különben is neki reménye van, hogy most a szultánnal, királynéval állandó békére lépend, s mindenek fölött gondolják meg, hogy ha a török segélyében bíznak, az által a török iga alá adják magukat.

A király leiratát Dobó saját soraival küldte meg nekik, melyben lelkiismeretökre hivatkozott: a mit ők most akarnak tenni, az nem annyira a király, mint isten ellen van, ne tántorodjanak hát el, hanem várják be annak kegyelmességét.

A rendek nem igy gondolkodtak: már tisztában vannak ők azzal mit felel a király követeiknek s ez nem szolgál gátúl,

---

[1]) Törvények és Irományok XXV. sz.

[2]) A nagy-szebeni jegyzőkönyvben olvassuk a. a. 1556. az Erogatak közt; 21 Martij Domini Petro Haller, Magistro Ciuium, Andrea, Bÿrkner et Gasparo lanio Jurato, Zaazsebes in congregacionem euntibus ecerunt sumptus fl. 29 den. 33.

[3]) Ziegler Bélnél 75-ik l. Bethlen Farkas az idézett helyen 570. l.

hogy ne intézkedhessenek. Hitöket sem szegik meg, mert régibb hit köti őket János király fiához, ki »nem másunnan hágott vala« a trónra s kit a római király saját »oltalom szolgája által« fosztatott meg attól. A török sem kivánja iga alá hajtani őket, mert törvényes urok visszahozatalát kivánja még pedig saját erejökön. Lám a római király is Erdély megmaradását a hatalmas császárnál látja, kivel ő is alkudozik s ő nálok épen azt ellenzi, mit saját maga tesz.

A helyzet kényszerűsége a rendeknek adott igazat. »Annak okáért ez mai napon — marcz. 12-ike volt [1]) — a mi urunk gyermekét a János király fiát vettük magunknak fejedelmül és királyúl egyenlő akaratból, kinek az ő méltósága szerént minden hivséggel mint uruknak leszünk vagyunk is«. Helytartójává »képévé« bejöttéig Petrovicsot választák, a királyi hatalmat az ő kezébe tévén s az ország egész kormányzását neki adván át, a római király és a püspök ez országban levő összes jövedelmeivel, s az ország hadaival együtt: megbizván, hogy mind azokat, kiknél a hadak fizetése végett pénz van, számoltassa meg.

A római királytól senki se fogadjon el levelet, ha jön, adja a helytartó kezébe.

A helytartó mellé tanácsot rendeltek s ennek tagjaivá Patócsy Boldizsárt és Forró Miklóst a magyarok, Kornis Miklóst és Andrási Mártont a székelyek s Haller Pétert és Benkner Jánost a szászok közűl.

Elrendelék, hogy az ellenszegülő várak ostrom alá fogassanak. Dobót és a püspököt Gyerőffi Mihály, Mihálcz Ferencz s a szászsebesi királybiró által felhívják vagy térjenek a királyfi hűségére vagy hagyják el az országot, magokkal vihetvén összes vagyonukat.

Megtilták, hogy barmot, lovat, bőrt lehessen az országból kivinni. A marhák árát szabja meg a helytartó s ügyeltessen, hogy a mészárosok a húst fonttal mérjék. A törvényes levelek dijjait szolgáltassák be a kincstárba s az itélőmester húzzon rendes fizetést.

---

[1]) »Szent Gergely pápa napján esküvék meg az ország a János király fia hivségére« irja a Székely Krónika (Kulcsár kiadása) 28-ik l.

Kivetették az adót: portánként 99 denárt, a székelyeknél 1 ftot arra, kinek 6 forintot érő lábas barma van, s a szászokra húszezer forintot [1]).

A gyűlés eloszlott, a felhívás elment Dobóhoz és a püspökhöz: de egyik sem hódolt meg. Dobó roszúl fizetett zsoldosaitól elhagyatva Szamosújvárba s a püspök — Fehérvárról még a gyűlés megnyitása előtt távozván — Gyaluba zárkoztak. Bár mindkettőjöket elhagyta a bizalom, várták urok parancsát: »ha csak nem akarják, hogy nyomorultúl elveszszünk itt a jó magyar nemesekkel, hívjanak vissza, ugy se tudok szolgálni ő felségének« irá a püspök egész keserün Nádasdynak [2]), még keserűbben irt Cseffeynek a szászsebesi gyűlés egyik tagjának: »meg nem foghatjuk ép elmével, hogy te kegyelmetek mikép vetemedhettek arra, hogy bedugván fűlét a keresztyén király atyai intése előtt, a pogányság torkába vessék minden reménységeket«. Nem bánja, hogy jószágait lefoglalták: azt a hitért szenvedi, nem sajnálja, hogy elűzték: Erdély nem hazája — de bánja keservesen a keresztyénség romlását [3]).

De nem volt igaza: a rendek helyesebben itéltek s tisztábban látták a dolgokat. Ferdinánd sok halasztás után végre épen ezen napokban — marcz. 13-án fogadta az erdélyi rendeket, s üres biztatásokkal bocsátotta őket haza [4]).

XIV.

Gyűlés után kettőzött erélylyel folytatta Petrovics a várak ostromát, melyek, eleinte nem levén ágyuik, csak körül voltak zárva [5]). Macskási Györgyöt Szebenbe küldte, hogy ez

[1]) L. Törvények és Irományok XXVII-ik sz. A nagyszebeni jegyzőkönyvekben olvassuk a. a. 1556 a Percepták közt: In congregacione in Civitate Zaazsebes Dominica Oculj habita inpositus est Census a Domino Petro Petrovith ad universitatem Saxonum viginti millia fl. »Da ist der erste Zinz dem Joanni I önig geben worden« irja Ostermayer — de Tordát említ Szász-Sebes helyett 56-ik l.

[2]) Pray Epist. Proc. III. 79.

[3]) E rendkivül érdekes levelet kiadta gtóf Kemény József Erdélyország Történetei Tára I. k. 25. l. a jegyzetben.

[4]) Bethlen Farkas I. k. 378-ik l.

[5]) Pray Epist. Proc. III. k. 78. l. »Alba est jam diu obsessa, tor

onnan Ferdinánd király ott maradt ágyúit kérje ki: de a szebeniek marcz. 17-én ebben a Petrovicscsal kötött egyezkedés megszegését látva, megtagadták: azonban másnap a polgármester közbenjárására még is kiadtak nehányat. A Ferdinándpártiak ez alkalomból lázadást keltettek: egy égés, mely a város egyharmadát elhamvasztá, tápot adott a mozgalomnak s a fölkelők meggyilkolák april 1-én Rothot a polgármestert és a város élére maguk közül állitának kapitányt. De csakhamar leverettek s a mozgalom inditói -- a kik nem menekültek — elfogattak [1]).

A Szebenből kapott ágyúkkal jobban folyt az ostrom: Fehérvár, Gyalu april elején elestek s a püspök jól megszedve magát és tollán kivül egyebet sem hagyva hátra, april 11-ikén elhagyta Erdélyt [2]). Az oláh hadak, mintegy 20,000 ember, eddigelé is sok kárt tettek az országban, keményen sanyargatták a szászföldet, kiélték Szamosujvár vidékét, melyet ők ostromlottak, s Petrovics most ugy hivé, hogy nélkülök is boldoguland. Hogy eltávoztatásukat szép szerével eszközölhesse s helyöket országos hadakkal pótoltathassa, de egyszersmind hogy mellőzhetlen ügyeket is elintéztethessen, Kolosvárra apr. 24-ére részleges országgyülést hirdetett.

S csakugyan első tárgya volt az összegyült rendek tanácskozásának az oláh hadak eltávoztatásának kérdése, kik bár a hatalmas császár parancsából vannak az orszagban, de temérdek kárt okoznak. Kérik a rendek a helytartót, hogy 500 havasalföldit s 500 moldvait, olyanokat, kik jól fel vannak fegyverkezve, itt tartván ő felségeik szolgálatára, a többieket a lehető legkevesebb kárral kisértesse haza.

Hogy pedig ezek helye pótolva legyen, elrendelék, hogy mindenik nemzet kétezer harczost tartson fegyverben, a nemesek ezek fejében a 16-ik jobbágyot állitsák ki porták szerint s maguk, s valamint a székely elökelők és lófők fejenként

menta Regiae Maiestatis ex Cibinio in dies expectantur« irja a püspök »sine dioecesi et proventibus «

[1]) Ziegler krónikája az i. h. 78. l. és Ostermayer Krónikája 57. és 58-ik ll.

[2]) Székely Krónika i. h. 28-ik l.

legyenek jelen. Kapitányaik ügyeljenek, hogy ezek károkat ne okozzanak, s ha okoznak, azt téritsék meg. A szászok is állitsanak ki kétezer embert, s ágyúikkal és lőszereikkel szálljanak, a régi szokás szerint táborba [1]). Hogy pedig Bethlennek és Szamosujvárnak ostromát jobban lehessen vezetni, e két vár alá kastélyok épitését rendelék el, melyre a kolos-, doboka- és belső-szolnokmegyei jobbágyok mind tartoznak megjeleni.

A hadfelkelés alkalmával történt visszaélések, zsarolások megvizsgálását s megtorlását elrendelék: némelyek pénzért fölmentették a hadköteleseket, mások a székelyek közül a hadfölkelésre kivetett pénzt felszedték s visszatarták azokat, ezeket büntessék, számoltassák meg. Számoltassák meg azokat is, kik a római királyhoz küldött követek költségei fedezésére kivetett 8 denár adóról, továbbá, kik a Vásárhelyen kivetett 99 denár adóról még nem számoltak.

A magyarországi részek nemességével a helytartó már bejövetelekor érintkezésbe tette magát s ezek nagy része csatlakozott és többen — többi közt Báthory András [2]) — már be is jöttek, mások segélyt kértek, nehogy a római király uralma alatt elszakíttassanak Erdélytől. Kérik a helytartót, hogy ezekkel egyezkedjék és végezzen.

A Szász-Sebesben ő felségeik részére letett esküről állíttassanak ki a hitlevelek: a szászok, polgármesterök, királybiráik, száz férfiak testülete s az egész közönség által, kik a fehérvári káptalan megbizottjai előtt teszik le az esküt.

A monostorok és egyházak számára hagyományozott birtokok jövedelmei hű kezelőkre bizassanak, kik ő felségeik bejöttéig tartsák meg: majdan ő felségeik határozván meg, hogy szent czélokra és iskolákra fordíttassanak.

Kik a mostani országgyűlésre nem a megszabott módon vagy épen nem jelentek meg, azokat a helytartó büntesse meg.

---

[1]) A nagy-szebeni számadási könyvekben olvassuk a. a. 1556 a Percepták közt: »In congregatione in Civitate Coloswar circa festum Sanctj Georgij Martyris habita, impositi sunt tertia vice Dominis Saxonibus per Dominum Locumtenentem Pedites Pixidarij 1800.

[2]) Pray Epist. Proc. III. 80-ik l. Báthory Andrásnak marcz. 20-ról e tárgyban Nádasdyhoz irt levele.

A szász-sebesi törvényt, mely a baromkivitelt eltiltá, eltörlék, a tilalmat csak a lovakra hagyván meg. A mészárosok a barmokkal való kereskedéstől eltiltattak. A mesteremberek a megszabott árnál drágábban ne adják készítményeiket — s erre a városi előljáróságok szigorúan ügyeljenek [1]).

A gyülés april 28-án oszlott el — s az oláh hadak csakugyan elhagyták az országot. Csak Szekula — Szokol — maradt Petrovics mellett ezer emberrel [2]).

XV.

Ferdinánd zászlója Erdélyben és a részekben még csak egy-két vár ormán lengett s ezeket sem igen állott hatalmában megsegíteni. És nem is akarta komolyan. Az, mi őt elfoglalta, az a római császárság elnyerése volt — melyről testvére Károly lemondani készült. Épen ezért nem is adott több erőt Erdély visszafoglalására a segélyt sürgető Dobó felhivására, mint mennyit e tervének hátránya nélkül tehetett, s azt is visszatartá a Felső-Magyarország észak-keleti megyéinek, Perényi Gábor, Bebek Ferencz és Tarczay György főurak alatt a királyné pártjára állása és az új budai basa, a február 22-én kinevezett Khadin Ali, ki május végén Szigetvárát ostrommal fogta körül.

Dobó pedig Szamos-Ujvárban az egri napok emlékét megújító hősiességgel védelmezé magát az őt ostromló oláh és erdélyi hadak ellen, melyek három táborban voltak elhelyezve. Külön az oláhok, külön a nemesek s külön a székelyek [3]).

Május végén, midőn még javában folyt az ostrom, jött a szultán fermánja, mely Izabellának s a királyfinak visszahozását sürgette. Petrovics mint helytartó izenetet küldött a táborban levő rendeknek s ezek junius 1-én [4]) tábori országgyülést tartottak.

---

[1]) L. Törvények és Irományok XXVIII. sz.

[2]) Ostermayer Krónikája 58-ik l.

[3]) Pray Epist. Proc. III. 99. »Der Dobó aber hat sich tapfer gewehret und grossen Schaden herausser gethan« — mondja Ostermayer 59-ik lap.

[4]) A gyülés napját Ziegler határozza meg Bélnél Apparatus 77. l.

Már régóta óhajtják ők maguk is — végezék — a királyné és királyfi behozatalát, és e végre mindkét ott levő nemzetből 100—100 lovast rendelnek ki, a helytartó pedig válaszszon minden nemzetből 5—5 előkelőt, kik azokkal együtt menjenek érttök. Ezek zsoldjába minden porta után 50 denárt rendeltek, mely összegből ő felségeiknek úti pénzzűl 4700 frt fizettessék ki. Ezen adót fizessék a székelyek is.

A táborban lévő székelyek — kik közül Mihályffy Tamás alatt 200 Magyarországba ment ki [1]) — lustráltassanak meg, ha nem szökdöstek-e némelyek időközben haza? Minthogy pedig az ostromhoz új erők is szükségeltetnek, a székelyek új 1000 harczos táborba szólítását ajánlák fel. A nemesek és székelyek pedig addig maradjanak a táborban, mig a szükség kivánja.

Minthogy pedig az eddigi fáradalmakat csak e két nemzet hordozta: intézkedjék a helytartó, hogy a szászok is adjanak ezer harczost s ezekkel jőjjenek el királybiráik is s a városokból hozzák el lőszereiket is. A Ferdinánd-féle ágyúk pedig Szebenből hozassanak el Ujvár alá [2]).

Az Izabella meghivására küldendő követség élére Kendy Ferencz állíttatott: magyar tagjait nem ismerjük, a székelyek közül Andrássi Márton, Pécs Pál, Lázár Imre, Bernát Ferencz, a szászok közül Hedvig Augusztin, Tartler János, Rener Péter, Scheffer István voltak [3]).

A követség julius 6-án indult el Kolosvárról s aug. 8-án érkezett Lembergbe [4]).

XVI.

A várak meghódolásának ügye a magyarországi részeken s Erdélyben lassan haladt: amott Gyula, Nagy-Várad és Kassa, itt Ujvár, Bethlen és Déva még tarták magukat. Sándor a moldvai vajda szemrehányást is tett a rendeknek, hogy

---

[1]) A Székely Krónika is említi: »Azon esztendőben a népnek ötöd részét Várad alá adánk, adója volt egy forint« 28. l.

[2]) L. Törvények és Irományok XXIX. sz.

[3]) Székely Krónika 28-ik l. és Ziegler Bélnél 77-ik l.

[4]) Ziegler i. h. 77-ik l.

nem váltak be igéretöket s Ferdinándhoz szitással gyanúsitá öket. Petrovics ily körülmények közt aug. 10-re Kolosvárra részleges országgyülést hivott össze [1]).

Sajnosan esett — végezék a rendek — Sándor moldvai vajdának levele: hogy a szultánnak adott szavukat nem váltak be, s a németek cselszövényeihez szitanak. Ők, attól fogva, hogy ő felségének hüsége alá menekültek, engedelmesek s hivek voltak, s most is azok és senki sincs köztük, ki a németek cselszövényeinek részese volna — mint ezt maga a helytartó is tudhatja. Kérik tehát a helytartót, hogy irja meg a vajdának, kimélje meg őket az ily sértő levelektől a mint ezt maguk is meg fogják irni.

Az ország teljes meghódolásának siettetése végett minden nemzetből ismét 2—2 ezer harczost fegyverbe szólitnak két hónapra. Ezek fizetésére portánként 99 denárt ajánlanak [2]), de kérik a helytartót, hogy sem e két hónapon belöl, sem azontúl Ujvár, Bethlen vagy Déva ostromára vagy valamely mezei táborozásra ne kényszeritse őket. De ha ellenség rohanná meg az országot mindenki fő és jószágvesztés büntetésének terhe alatt tartozik a helytartó meghivására rögtön felülni.

Minthogy pedig a királyné utjának biztositása végett a havasalföldi s moldvai vajdáknak a szultán rendeletet adott, hogy hadaikkal Erdélyen át Magyarországra menjenek — rendeltessenek melléjök kisérők, hogy azok lehető kevés kártétellel vonuljanak át az országon.

A székelyek közé küldött czirkálókat tartsa féken a helytartó. A szászok ne rovassanak meg nagyobb teherrel mint a többi nemzetek, s az Ujvár alá küldendő hadiszerekre s ágyúkra fordított költségeik rovassanak le a kétezer emberre adandó fizetésekből. A helytartó portái pedig ne zsarolják a

---

[1]) A nagyszebeni számadási könyvekben olvassuk: a. a. 1556 az Erogatak közt: »3 Augusti missis domino Andrea Byrkner, Georgio Hecht et Georgio Byndner ad congregacionem circa festum Sancti Laurentij Coloswar habitam factae expensae fl. 39 den. 94.

[2]) A nagyszebeni jegyzőkönyvben olvassuk a. a. 1556 a Percepták közt: Circa festum s. Laurentij facta parciali congregacione in Civitate Collosuar ex commissione domini Locumtenentis pro servandis duobus millibus peditum ad duos menses impositi sunt fl. 11,000.

népet. A hunyadmegyeiek ne rovassanak meg nagyobb teherrel mint a többi nemesek, s utasítsa a helytartó Patócsyt a Bethlent ostromló had vezérét, hogy népét tartsa vissza, hogy élelmi szereket s egyebet ne zsaroljanak. Az elfogott urak bocsáttassanak szabadon.

A mesteremberek tartsák meg az árszabályt. Lovakat, csizmákat, nemezt tilos az országból kivinni [1]).

Augusztus végén az oláhországi vajda Brassón át, a moldvai pedig Besztercze felé átmentek Erdélyen Magyarországba s Szatmár-Németi alatt táborba szálltak, hogy a királyné bejövetelét s átvonulását Erdélybe fedezzék.

A királyné és királyfi pedig 500 lovas és ugyanannyi lengyel had kiséretében az értök küldött követséggel elindultak hat éves keserves száműzés és hányatás után vissza, hazájokba. Mármaroson át vették utjokat s a haza földjén Somlyai Báthory István (a későbbi lengyel király) diszes küldöttség élén fogadta őket. Velök voltak a szultán csauszai, csatlakoztak a budai basa fényes küldöttsége, az oláh vajdák bojárjaik gazdag kiséretével. Deésnél Petrovics üdvözölte őket meleg szavakkal — s a fényes festői kiséret, mely egész táborrá nőtt, sept. 22-én érkezett Kolosvárra.

---

[1]) L. Törvények és Irományok XXX.

TÖRVÉNYEK ÉS IROMÁNYOK.

I.

1553. máj. 6.

Ferdinánd király a székelyekkel tudatja, hogy Dobót és Kendyt vajdákká nevezte ki.

Ferdinandus Diuina Fauente Clementia Romanorum Hungarię Bohemię etc. Rex semper Augustus.

Egregij et Agiles fideles nobis dilecti. Cum propter grauem et periculosam aegritudinem fidelis nostri Spectabilis et Magnifici Andreę de Bathor etc. quem superiori anno in Waÿvodam Nostrum Transyluanensem ac Comitem Vestrum constitueramus, Eundem a nobis id obnixe contendentem et alioquin ad gerendum munus istud, prout opus foret ex eadem aegritudine sua plane imparem, ab isto onere Waÿuodatus et Comitatus liberare et officium ipsum alteri conferri oportuerit, habita prius in ea re pro eius magnitudine diligenti consÿderatione, homines ad istud munus gerendum duximus eligendos, qui pro rerum ac temporum statu, consilio rebusque gerendis pollentes, defensioni Vestrę et istius Regni conseruationi, cęterisque ad ipsum officium pertinentibus impigre possent aduigilare. Constituimus itaque in Waijuodas istius Regni nostri Transyluanię Comitesque Vestros fideles nostros Magnificos Franciscum Kendy de Zenthiwan ac Stephanum Dobo de Ruzka aequa parique potestate et authoritate in his quę ad exercendum ipsum officium spectarint, eique gentes, equitatum scilicet ac peditatum Hungaricę nationis, modumque et ordinem tam in defensione Vestrum omnium curanda, quam Justitię administratione tradidimus, vt diuina benignitate speremus, eorum opera, studio, industria, salutem, quietem et defensionem Vestrum omnium, rectamque omni ex parte istius

Regni nostri administrationem Imposterum ab eis rite curatum iri. Quare fidelitates vestras clementer hortamur, vobisque committimus firmiter, vt a modo imposterum, durante videlicet beneplacito nostro, prefatos Franciscum Kendÿ et Stephanum Dobo et eorum Vtrumque pro Vestris Comitibus, Waÿuodisque Transÿluanis recognoscere, eisque uti prioribus Waÿuodis et Comitibus Vestris consueuistis, obedire et pro Vestra in nos fidelitate, eisdem in omnibus, que ad statum, defensionem et conseruationem istius Regni nostreque authoritatis pertinere visa fuerint, semper assistere debeatis et teneamini. Habent autem ijdem a nobis specialiter in mandatis instructioneque illis data, vt Vos cęterosque fideles nostros istius Regni in Vestris Juribus, libertatibus et Immunitatibus Inuiolabiliter conseruent: quod quidem vt fiat et vt per nos secundum Deum quiete, tranquillitate, justitiaque fruamini solicite prouidebimus omni tempore. Secus igitur ne feceritis. Datum in Ciuitate nostra Viennensi die Vigesimo sexto mensis Maij Anno domini millessimo Quingentesimo Quinquagesimo Tertio.

Ferdinandus mp.

Nicolaus Olahus mp.
Strigoniensis archiepiscopus.

Külczim: Egregijs et Agilibus uniuersis et singulis trium generum siculis partium Regni nostri Transyluanarum: fidelibus nobis dilectis.

(Fredetije a gyulafehérvári káptalan levéltárában. Misc. Cista III. Fasc. I. Nro. 38.)

II.

1553. jul. 3.

A radnóthi táborból s a maros-vásárhelyi gyülésből irt hirek Ferdinándnak.

Comunitas nobilium Siculorum regni Transsiluanie scripsit literas ad Mirchiem uaiuodam Ualachie, que satis difuse erant, sed hec paucha infrascripta excepi, quia totam copiam

habere non potuerim. Quas literas Mirchul misit cesari Turcorum uidelicet.

Casu uero quod maiestas sua caesarea tam ingens tributum a rege Ferdinando uellet posse capere, contendat magnificentia vestra in rationem rerum nostrarum, unde in toto mundo maiestatis sue nomini gloria in aeuum extollatur, imo potius mittat hominem suum et iubeat uniuersas res nostras et fidelium suorum mancipiorum diferre, condonet modo maiestas sua caesarea nobis uitam nostram ut posimus eius maiestatj semper fideliter seruire, nam si recipiet tributum a rege Ferdinando nos omnes trucidabimur per eum etc. datum in opido Cecheluasar ultima iunij 1553.

Fuerunt et alie litere diuerse simul cum literis regine Yzabelle eiusque nuntio quas non potui comode habere seu legere, omnes ad cesarem Turcorum et ad Rustanum Bassam.

Ex quibus uix potui istam infrascriptam clausulam et nomina subscriptorum transcribere uidelicet: maiestas uestra sciat a dolo Germanicho ac helemanica *(azaz ałemanica)* fraude, superbissimaque nequitia permanere nullo modo poterimus etc. datum in castro Radnolt feria secunda proxima post festum uisitationis Marie 1553.

Antonius de Kend
Francisus Pathochÿ
Wolffang Bornomizza
Christoff Dagmassÿ (*azaz Hagymási*)

Kivül. quedam extracta ex literis Transiluaniensium.

(Egykorú hibás másolata a bécsi cs. k. államlevéltárban.)

III.

1553. jul. 13.

A tordai országgyülés articulusai.

Articuli regnicolarum trium nationum regni Transsilvaniensis in comiciis profesto beatae Margarethae virginis Thorde celebratis anno domini 1553 aediti.

In primis: Quod Maiestas regia dominus noster clementissimus fratres et nuncios nostros, quos proximis istis diebus ad maiestatem suam miseramus, benigna et clemente relacione remiserit, nostrasque supplicationes in omnibus clementer exaudire dignata fuerit, perpetuis seruiciis nostris inseruire curabimus. Quanta autem cura, solicitudine, vigiliis, laboribus, tanquam pius et clementissimus princeps saluti et conseruacioni nostre consulat, licet ex dictis et relationibus nostrorum fratrum abundesatis intellexerimus: verum cum postea magnificus dominus Joannes Balassa de Gÿarmath cum litteris credencie nomine maiestatis suae ad nos venisset, propensam voluntatem et paternum animum maiestatis suae erga nos vberius cognouimus. Declarauit enim idem dominus Joannes Balassa quo pacto maiestas sua dies noctesque omnibus modis, viis et rationibus incumbat, non sumptibus nec laboribus aut fatigijs vllis parcens, mittendo eciam nunc oratores suos praecipuos ad portam imperatoris Turcarum, vt nihil ad conseruacionem nostram que pertinere videntur intentatum relinquat: pro qua pietate et curis paternis, voluntatemque erga nos pientissimam, licet nos ad respondendum simus insufficientes, Deum tamen optimum, maximum precamur, vt pro istis diuinis et sanctissimis maiestatis sue curis et laboribus pro voto satis facere dignetur. Quod ad nos attinet, hanc majestatis sue erga nos benignitatem et propensam voluntatem omni fidelitatis obsequio perpetuo inseruire studebimus, majestatique sue, domino nostro clementissimo supplicamus, vt susceptos labores pro nostra conseruacione, imo salute tocius reipub-

licae christianae eciam deinceps summa cura et vigiliis, prout hactenus maiestatem suam fecisse non dubitamus, prosequi et continuare ad optatumque finem perducere dignetur.

Constat autem majestati sue annis superioribus quantis calamitatibus et periculis hec misera nostra patria affecta et quantis fortunae procellis jactata vndique fuerit, Temeswarinum, Solymos, Lÿppa alieque quam plurime arces in confinibus vno momento omnes periere: in hoc vero regno Transsilvanie bona pars Siculie per Thurcos abducta et depopulata est. Sub eodem vero tempore grauissime et continue cominaciones tam de partibus Lÿppe et Temeswar, quam de partibus Moldauie es Transalpinensibus veniebant, terroribusque diuersis animos multorum sollicitabaut, vt nisi quam primum de reducendo filio regis Joannis cogitaremus, igne et ferro consummeremur. Interim et Mÿrche Wayvoda cum copijs Thurcicis in Transsalpinam intrauit, expulsoque Radulÿ Wayvoda arces in illo regno et confinibus denuo extruere cepit; Moldauiensis quoque Alexander Wayvoda in castris consedit et suos omnes arma capere jussit, ex quorum motibus et sepissimis imo continuis terriculamentis eciam tempore Illustrissimi domini Joannis Baptiste Castaldi, dum adhuc inter nos ageret, compulsi sumus vt dominationi suae illustrissime et domino Wayvodae nostro de indicendo generali conuentu supplicaremus, vt simul conuenire et de necessitatibus nostris et auertendis hostibus agere maiestatisque sue supplicare possemus. Verum in ejusmodi nostris optatibus et supplicationibus a domino illustrissimo et Wayvoda nequaquam sumus exauditi, dietam enim nullam praeter parcialem nobis fecerunt, vbi de nostris necessitatibus et periculis regni satis abunde agere *) non potuimus. His itaque supra dictis causis fratres nostri pro aliqua parte ad oppidum Wassarhely conuenerant. Quod cum magnifico domino Andree de Bathor Wayvode nostro innotuisset et ejusmodi parcialis congregatio displicuisset, curauit dominatio sua magnifica, vt subito litteris suis mediantibus, generalis dieta pro festo beate Margarethe vir-

*) Itt ezen szó: agere, hiányzik, benn van a Haner-féle példányban.

ginis Thordam indiceretur. Quod nostri fratres vbi intellexissent, in illis privatis conuencionibus nihil postea agere vel contendere voluerunt, sed omnes vna voluntate huic generali congregacioni assentire et se ipsos accomodare voluerunt. Si igitur maiestas vestra grauem aliquem animum vel propter conuencionem istam parcialem vel ob alia aliqua eorum facta aut actiones, quas ob praecedentes causas aut metu futurorum periculorum egissent, erga nostros fratres haberet: maiestati vestre omnes ordines et status regni hujus Transiluanie supplicamus, dignetur ipsis clementer condonare. Quam maiestatis vestre ergo ipsos benignitatem, vnacum nostris fratribus, perpetua fidelitate et efusione sanguinis, viteque periculo sedulo inseruire studebimus.

Item statum est, vt quemadmodum antea multis transactis comicijs conclusum fuerat, vna quevis nacio hujus regni, Nobiles videlicet Siculi et Saxones parati et instructi esse debeant: domini vero Wayvode habeant bonos et idoneos exploratores, imminenteque hoste et ingruentibus necessitatibus vel capitatim vel per partes juxta tenorem litterarum Wayvodarum statim insurgere et quo necesse fuerit sine mora ire debeant.

Item visis et intellectis diuersis necessitatibus regni, ut praecipue censum Caesaris tempestiue ordinare et intromittere possimus, dicam vnius floreni de singulis portis minus vno denario dare constituimus. Supplicant tamen maiestati sue domini regnicole, vt cognita miserorum colonorum calamitate et dampnis incredibilibus, que estate superiori per continua bella et milites maiestatis regie passi sunt, quinquagesime praesentis solucionem ex singulari pietate clementer ipsis condonare dignetur. Non enim vident quo pacto tantam solucionem vno tempore nisi vltima iactura suorum colonorum facere possint. Dicam autem praesentem quilibet nobilium de bonis suis ad manus hominis domini Thesaurarii ad festum assumpcionis Marie huc Thordam importare teneatur.

Item vt fures, malefactores, incendiarii, venefici et alii publice pacis et tranquillitatis perturbatores, juxta modum tempore reverendissimi fratris Georgij constitutum, tam inter Nobiles quam in terra Siculorum et Saxonum, vno et eodem

tempore persequantur et vbique legitimo modo puniantur: hoc vero addito, vt si qui ex inuidia vel odio alium sine culpa reum esse pronunciaverit posteaquam testimonio proborum justus fuisse comprobatur, tales sicuti fures puniantur. Si quis autem furti vnius floreni vel rerum tanti valoris conuictus fuerit, verberibus cedatur. Alij vero qui amplius furantur suspendantur.

In negocio celebracionis judiciorum conclusum est: vt domini Wayvode ambo simul et non diuisim judicia celebrare debeant. Si autem ejusmodi negocia iucumbunt, vt personaliter interesse non possint: Vice Wayvode eorum et Magister Protonotarius administracionem legis et judicij continuare debebit.

Termini judiciorum intra annum constituti sunt tres: Primus erit ad octauum diem post festum sancti Michaelis archangeli. Secundus vero ad festum circumcisionis domini. Tercius dies sacri pentecostes. In quibus singulis terminis judicia ipsa ad vnum mensem continuare debebunt.

Locus vero judiciorum comodus esse videtur Thorda et Wasarhelÿ. ita tamen, vt alternatim judicia fiant et inprimis hic Thorde ad octaum festi beati Michaelis judicia inchoentur.

Item si qui Nobilium tempore judiciorum in sede Wayuodarum assidere debebunt prius debent per manus Wayvodarum fidem praestare. Illi vero qui prius in sede comitatus ad faciendam justitiam juramentum praestiterint eadem fide et juramento judicare possunt.

Item domini Wayvode in negociis et necessitatibus regni ad utrumque Wayvodam Moldauensem videlicet et Transalpinensem nuncios suos mittere deb ant.

Item Nobiles et Rassiani, qui per tÿranidem tůrcicam sedibus eorum expulsi sunt et nunc miseram vitam vna cum conjugib s et liberis ducunt, Majestati regie vnacum dominis regnicolis supplicant: ut Majestas sua ex innata sua pietate et erga omnes oppressos singulari misericordia dignetur miseris istis duos possessionum cultus Keresthur et Eör, prope Zent Margitha ad arcem Chÿco pertinentes, et in comitatu Zolnok interiori habitam, ad inhabitandum eisdem benigne concedere, vt interim donec Deus optimus misertus nostri fuerit et aliquam suam liberacionis dederit graciam cum suis

conjugibus et liberis vtcunque vitam sustentare possint et s tempore Majestati sue, regnoque huic et toti Christianit inseruire debeant.

Item per nuncios regnicolarum Majestati regie supp catum est: vt nulla causa, que in sede Wayodarum vertit per modum appellacionis ad Majestatem ejusdem possit tra mitti, nisi in facto honoris et capittis *) hac in causa, que jactura ducentorum florenorum vel amplius vertitur. Ea eni fuit antiqua consuetudo et mos regni patrius.

Item supplicant Majestati regie domini regnicole, vt c merarijs salium demandare dignetur, vt pro antiquo more re gni ad vsum domus Nobilium sales quantum necesse est. sin difficultate dare teneantur.

Nuncius regnicolarum ad Maiestatem regiam per Nobiles delectus est dominus Jacobus Pokaÿ, cui pro expensis dominus Thesaurarius de praesente contribucione centum quinquaginta fiorenos dare debebit.

Item in precium aliquarum cuparum Stephano Gerendy de dica praesente floreni septuaginta nouem deputati sunt.

Egykorú példány Brassó sz. k. város levéltárában Trausch József három kötetű: »Articuli diaetales plerumque originales a statibus et ordinibus Transsilvaniae conditi« czímű gyűjteményének első kötetében 20—35. l.

IV.

1553. aug. 12.

Az elégületlenek levele Petrovicshoz, tudósítják a vajdák működéséről s gyors segélyt kérnek.

Spectabili et magnifico domino domino comiti Petro Petrowÿth domino nobis obseruandissimo.

Spectabilis et magnifice domine domine nobis obseruandissime, post seruitiorum nostrorum commendacionem, hęc possumus dominationi vestrę magnificę perscriberę quod waÿwodę hesterna die Thorda profecti sunt ad conuentum quem

*) A Haner-féle Codexben itt még: »erit« áll.

particulariter celebrari ad feriam terciam proxime venturam *(aug. 15)* constituerunt, ad quem solummodo eos vocant, qui ipsis videntur, quoniam Cornÿs hec nunciauit wayuodis, ne desÿdeant Thordę, sed veniant ad Segheswar, comprimant caput Siculorum, postea cauda nequaquam poterit tergiversari, leuate unam ex jnterioribus sedibus, et exteriorem pellat ante se; ad hec jntelligimus, quod Franciscus Kendÿ in hoc particulari conuentu vult distribuere decem millia florenorum inter eos, pro quibus rex illi obligauit prouentuum regni istius aliquam partem; hoc vero nulla alia de causa faciunt, quam ut antequam nobis alicunde auxilium adueniat, nos separent, et opprimant; proinde rogamus dominacionem vestram magnificam propter deum, ut noctes atque dies acceleret, et Thurcas precipue Dewam usque adducat secum, quoniam nullam munitam ciuitatem in manibus habemus, in qua nos ad seriora tardioraque auxilia permanere queamus; si vero nobis quicpiam aduersi continget, quod deus auertat, omnes tremor occupabit, ita ut postea nemo aliquid tentare sit ausurus, sed nunc totum hoc regnum ad solum dominacionis vestrę mangnificę aduentum respicit, et eum expectat, et nusquam erit ciuitas talis, cuius portę dominacioni vestrę apertę non erunt, sed nisi nunc dominacio vestra magnifica acceleret, postea decies maiori labore et fatiga conficiet, id quod nunc facillimum esset, nam intelligimus illos quotidie fortificari, et externa quoque auxilia comitatusque parcium superiorum expectare; episcopus quoque iam adest Albę Julię; prętерea multis fallacijs confirmant suum negocium, habent apud se in Wÿwar captiuum Blasium Thewrek Somlÿaÿ presbiterum, jtem chawzium Beglerbegij, qui illo multo melior est notarius, cum his faciunt conscribi literas ad dominos Thurcicos nomine jmperatoris, nunc quoque is qui proprijs suis oculis vidit nobis significauit, quod literas jllas quas ad Kazzon Passam in negocio jndutiarum, tanquam nomine jmperatoris dederunt, cum illis conscribi fecerunt; hodie quidem miserunt ad jmperatorem nomine regni ad referendum tributum esse paratum ac tum dimissum fore, nisi ingressus dominationis vestrę, ob quem fieri nequiuisset, hoc regnum conturbasset, quare mandet: dominacio vestra magnifica sit pacificus *(sic)* et redeat statim, quoniam regina unacum filio

est in ducatu Oppolitano, cum rege Romanorum concordauit. Item hoc quoque circumferunt, quod dominacio vestra omnia hęc a semetipsa faceret, et quod ex Polonia transfugisset. et nusquam alibi locum sibi jnueniens. profecta esset versus Lŷppam; prętęrea quod Agrienses Franciscum literatum jntercepissent, multęque falsę literę apud eum jnuentę fuissent, sed dominacio vestra nullam intelligentiam, nullum certum rebus suis fundamentum cum Thurcis haberet, sed nunc primum supplicaret passe Budenzi et Imperatori, nihil tamen essent facturi; talium numerum nos perscribere nequiuimus, sed hoc precipue volunt probari et experiri dominacionis vestrę cum Thurca jntelligenciam, nimirum volunt obsidere castellum Pochaÿ, tali modo quod tormenta e Waradino istic ferantur, et si hoc facto Thurcę se mouerent, ad quam rem diligentes habituri sunt excubias, tormenta ipsa subito reportent, si vero Thurcę se non mouerent, statim et Kerekÿ et Mwnkach obsiderent, ad hoc vero elegerunt ipsum Balassa; hic autem quoque omnia constanti et audaci animo contererent, antea quoque dominacioni vestrę bina vice per duos homines satis abunde nuntiauimus, sed nescimus an homines illi pacifice ad dominacionem vestram peruenerunt; quare nunc quoque dominacionem vestram rogamus, mittat per fidum aliquem hominem literas ad tres nationes singillatim, in quibus firmiter precipiat vt reginali maiestati et eius filio in omnibus obedientes et fideles sint, et tributum jmperatoris, quod violenter ab illis exigitur, nequaquam administrent, nam gentes regię pecuniis valde sunt exhaustę, si tributum quod ad festum sancti Bartholomei administrari necesse est, manibus suis non applicabunt, quare domine magnifice accelera et hoc dominationis tue erit.

Preterea rogamus dominacionem vestram magnificam propter deum vt aliquas pecunias cum hoc ipso homine mittat, quas non nobis sed pixidarijs et stipendiarijs militibus petimus qui nobiscum sunt, et quos sine solutione retinere nequaquam possumus. Finaliter dominacionem vestram rogamus faciat nos de omnibus rebus certiores, et jnformet, quid nos facere opporteat; dominacio vestra scribat ad Cherepowÿth pulchris verbis, nam indignatur, quod nec domina nostra, nec dominacio vestra quicquam ipsi scripserit. Paulus Bank cum domino Bathorÿ

egressus est, sed bonum esset ad illum quidem scribere; ex castello Rudnolch (Radnot) sabbato post Laurentij 1553.

Antonius de Kend.
Franciscus Pathochÿ.
Christophorus Haghmasÿ.
Wolffgangus Bornemÿza.
Nicolaus Orbay.

(Egykorú igen rosz másolata a bécsi államlevéltárban).

V.

1553. sept. 26.

Szász Mátyás beszterczei bíró az oláhok beütéséről jelentést tesz.

Egregie domine, domine honorande. Salutem post officiorum nostrorum commendacionem. Literas egregie dominacionis vestre accepi et intellexi. Idque iuxta petita Eiusdem scribere possum veracissime. Quod Wayuoda Moldauis nonnullos boyerones et precipue Johannem Moczok Capitaneum, aliosque circiter mille homines in partes nostras transmiserat, qui feria sexta proxima elapsa (*sept.* 22.) in alpibus exploratores nostros partim captiuarunt partim vulnerarunt, qui et e manibus eorundem euaserunt liberi, nobis referentes nuncium, et in oppidum Radna eodem die attigerunt, ab hinc sabbatho post *(sept. 23.)* duo milliaria progressi dominico die *(sept. 24.)* descenderunt in planiciem campi ad possessionem quandam Nazod vocatam. Vnde nobis scripserunt, nisi nosmet filio regis Joannis subjiceremus, vellent sevire ferro et flamma. Ad vesperum eius diei, nescimus yactura assequi, celeriter retrogressi sunt et feria secunda *(sept. 25.)* recta Moldaviam sunt ingressi. Hodie Vniuersum populum nostrum in unum coëgimus atque vna cum Egregio Matheo Pesthessi Wayuodarum homine ad Nos cum certis militibus misso, misimus Radnam versus ad occludendas vias Moldauiam versus, de illorum certa intencione certi nichil scribere possum, nec quid subsequetur, scio. Interim me et officia mea vnice com-

mendo, cupioque Eandem Dominationem Vestram bene valere. Datum Bistricie feria tercia ante diem Beati Michaelis 1553.

Mathias Zaaz
Judex Ciuitatis Bistriciensis mp.

Külczim. Egregio domino Sigismundo Thorda a Gyalt Commissario Regie Maiestatis in Riuulo dominorum etc. domino obseruando

(Eredetije a nemzeti muzeumban a Nagy István-féle gyűjtemény kéziratai között).

VI.

1554. jan. 6.

Az erdélyi vajdák meghivója a Maros-Vásárhelyre jan. 25-re hirdetett országgyülésre.

Franciscus Kendÿ de Zenthywan et Stephanus Dobo de Rwzka Waywode Transsiluanienses et Siculorum comites etc. Prudentibus et Circumspectis magistrisciuium Judicibus Regijs ac Sedium nec non Juratis consulibus Sedis Saxonicalis Cibiniensis Salutem et fauorem. Quoniam plurime et quidem ardue Res tam Sacratissimam Regiam Maiestatem Romanorum etc. (quam eciam hu *szavak innen ki vannak törülve)* domini Nostri clementissimi quam eciam huius Regni instantque Generalem Congregacionem dominis Regnicolis indicendam postulant, cuius celebracioni festum Conuersionis Beati pauli Apostoli proxime venturum ad oppidum Czekelwasarhel instituimus. Quocirca requirimus vos et nichilominus vobis harum serie authoritate et Regia in persona firmissime mandamus, quatenus dicte Generali congregacioni iuxta antiquam vestram consuetudinem in huiusmodi generalibus congregacionibus obseruari solitam sub pena consueta interesse modis omnibus debeatis et teneamini. Secus non facturi. Datum in Wywar in festo Epiphaniarum domini Anno Eiusdem Millesimo Quingentesimo Quinquagesimo Quarto etc.

(Kendy Fer. pecsétjének h.) (Dobó Ist. pecsétjének h.)

(Eredetije, nyilt parancs alakjában s brassai vizjegygyel ellátott papirra irva a szász nemzeti egyetem levéltárában a. a. 1554. nro. 688.

VII.

1554. jan. 25.

A maros-vásárhelyi országgyülés határozatai.

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum Transsiluaniensium pro festo conuersionis beati Pauli apostoli anno domini 1554 constituti.

Quod sacratissima Majestas regia Romanorum, Hungarie, Bohemie etc. dominus noster clementissimus omnes ordines status regni sui ad unionem, pacemque et consensum clementer inhortatur, ingentes gratias agunt fideles subditi ejus Majestatis, maxime vero hoc tempore, quo ab hostibus christiani nominis undequaque sunt circumdati. Susceptam nempe curam pro defensione eorum ac conseruacione oppresse patrie iugiter ejus Majestati perpetuis eorum servicijs refundere satagunt. Opere precium fore ducunt idem status et ordines regni piis patriisque admonicionibus ejusdem Majestatis regie vt acquiescant. Nam absque mutua et sana intelligentia nullum unquam durare potuit imperium, eam vero obseruaturos sese fideliter semper et in omne tempus offerunt. Ubi vero aliqui secus dissentire manifeste comperiuntur, habent domini Waywode ejus Majestatis autoritatem a Majestate sua suis magnificis dominacionibus attributam, ut tales perturbatores pacis pro eorum demeritis de facto faciant punire jure et justicia mediante.

Ceterum constitutum est per eosdem status et ordines regni, quod nemini sit liberum ad vicina regna quemquam vel mittere vel litteras ad principes eorum dare, exceptis tamen illis, qui per Walachos Moldauienses et Transalpinenses e medio dominorum Siculorum in ablacione ovium et pecudum dampna aliqua passi sunt, ita tamen quod tales consensu eorundem dominorum Wayuodarum immittere possint.

De electione dominorum nunciorum ad Thurcam conclusum est, quod idem domini Wayvode omnium regnicolarum

fere mores et ingenium sane cognoscunt, ergo arbitrio eorundem dominorum Wayvodarum sese submittunt idem status et ordines et quoscunque ad id aptos et idoneos arbitrati fuerint, pro eorum beneplacito agant et expediant.

De eligendis assessoribus placuit ordinibus et statibus regni vt idem domini Wayvode eligant pro eorum voluntate ac ab eisdem impensam honestam habeant ex camera regie Majestatis. Nemo enim cogitur propriis stipendiis seruire.

Quod tandem neuter dominorum Vice Wayvodarum praesentibus dominis Wayvodis judicia celebrare concedat citra antiquam regni consuetudinem, praeterea liberum sit domino Abbati de Colosmonosthra presbiteros in conuentum suum inducere. Porro ut illi bone fame et honeste condicionis homines sint necesse est. Maxime vero expedit, vt sint eruditi, qui in execucionibus juxta rei exigenciam procedere sciant.

Quod tandem uniuersi comitatus per Judlium mox crearentur et perscrutentur, inquirantur uniuersi de dampnis per exercitus regales et dominorum Wayvodarum illatis et tandem cum exercitibus solucio facta fuerit ex eorundem stipendiis omnium dampnorum precia defalcentur et colonis restituantur, conclusum est.

Similiter eciam de Saxonibus et Siculis idem est deliberatum, ita tamen quod domini Wayvode ad id specialem hominem eorum deputent.

Quod autem de cetero nemini sit liberum in domibus et bonis dominorum Nobilium et Saxonum exercituare. Item eciam personarum ecclesiasticarum domibus ipsis inuitis condescendere nemo contendat, sed more alias consueto hospitentur in oppidis regalibus et fruantur eorum stipendiis propriis. Illi vero qui aduene sunt et post exercitus currunt et sine pecunia viuunt, prohibeant domini Wayvode vt tales amoueantur vel autem si seruitus talium placuerit, soluant illis stipendium, ne miseros colonos opprimant.

Tandem visum est ordinibus et statibus regni, vt comites omnium comitatuum et sedium Siculicalium patefaciant domino magistro Cibiniensis ciuitatis et aliis praefectis, cum ad puniendos malefactores sese mouerint, vt idem praefecti do-

minorum Saxonum simul in partibus eorum fures et alios malefactores prosequi possint.

Supplicant demum ordines et status regni Maiestati regie domino eorum clementissimo in eo, ut committat serio camerariis suis, ne in dandis gratis salibus occasionem aliquam praebeant et pro salibus dare debendis precium aliquod citra veterem consuetudinem exigere contendant.

Item simili modo supplicant status et ordines regni ejus Majestati, dignetur jam tandem gratiose annuere, vt in negocio Petri Literati alias camerarii in Riuulis dominarum judicium justiciaque coram dominis reverendissimo et Wayvodis vigore juris hujus regni administretur. Omnis enim qui judicium petit, justum petit. Interim vero vt ex compedibus liberetur, poscunt sub ea tamen et tanta fidejussione, quam et quantum idem domini Waywode postulant.

Ceterum optime constare non dubitant ordines et status regni huius, fideles subditi regie Majestatis, quibus anno proximo calamitatibus afflicti sunt tum per excursiones et insultus Thurcarum tum eciam intestinorum tumultuum ac dissensionum sedicionem, propter quod tota fere estate et autumno bella gerere coacti sunt. Juxta priorem connumeracionem singulum vnum florenum minus vno denario iterum eciam 20 denarios nuper ad necessitatem regni dederunt. Nihilominus tamen idem fideles Majestatis sue, vbi mentem ejus Majestatis ex proposicionibus dominorum Wayvodarum acceperunt, non voluerunt mandatum ejus Majestatis transgredi: potissimum intellectis necessitatibus et imminentibus periculis, intellecta eciam rerum magnitudine: constituerunt vt de singulis portis singuli 99 denarii exigantur, ac ad manus perceptorum prouentuum ejus Majestatis ad oppidum Thorda ad dominicam Letare administrentur, verum quod illi, qui praescriptos 20 den. administrauerunt, illi non plures quam 79 dare, qui nihil soluerunt, (multi enim sunt) tales 99 den. soluant.

Obtulerunt sese et domini Siculi ex singulis portis eorum dare totidem ejus Majestati, dominique Saxones simile onus perferre spondent. Et vtraque nacio ad predictam dominicam Letare ad ejusdem Majestatis regie perceptorum manus per omnia solita remedia administrare.

Supplicant idem status et ordines regni, fideles ejus Majestatis subditi domino eorum clementissimo dignetur hoc subsidium grato et clementi animo recipere. Offerunt idem Majestati fidelitatem et obedienciam in omni tempore praestare ac de cetero quoque sese id quod mandatum ejus Majestatis et rei magnitudo exigit, facturos.

Constitutum est per eosdem status et ordines regni, vt eciam ex locis camerarum ac bonis Saxonum, item eciam de terra Fogaras hujusmodi contribucio ex quo publicam communemque salutem concernere dinoscitur, exigatur ac ad manus exactoris administretur. Ex eo potissimum, quod non omnino ad cameram ejus Majestatis ista contribucio sit administranda.

Decretum est tandem: quod ab illis qui per Thurcas et incendia deuastati sunt, nihil exigatur, sed juramento judicum absoluantur.

Item eciam quod nemo pro illis, qui vel juris ordine alio abducti sunt, vel clam auffugerunt, teneatur censum soluere verum, vt comitibus vel judlium tales respondantur. Commissum est vt ab ejusmodi hominibus dica ipsa exigatur, quo numerus portarum vndique compleatur, ne possit aliquis committi defectus.

Supplicant idem status et ordines nobilitatis, subditi fideles ejus Majestatis domino eorum clementissimo dignetur eorum seruiciorum habita racione, id clementer, annuere ut de locis camerarum, ciuitatum liberarum et Siculorum partibus colonos eorum absque licencia qui aufugissent, rursum juris processu reducere possint. Habent enim idem ordines et status nobilitatis superinde litteras gracie diuorum regum praedecessorum ejus Majestatis, vt quicunque ab anno domini 1513 aufugissent, tales vndiquaque virtute consuetudinis regni et Wayvode mandati reducendi habeant potestatis facultatem.

Acceperunt idem status et ordines regni ex propositionibus ceterorum dominorum nobilium, fratrum scilicet suorum in districtu Kalothazeg agencium, qualiter ipsi decimas ejusdem districtus ad episcopatum Waradiensem pertinentes inter se juxta quantitatem villarum et earundem precia diuendere vellent, vt plures illis perfrui possent, quibus alias vnus eorum

vsus fuisset. Opere precium igitur fore duxerunt status et ordines, vt ad distinguendam villarum conjunctionem mittant egregios dominos Joannem Kemÿn, Michaelem et Gasparum Gÿerewffÿ, Sigismundum Rado et Joannem Kabos, mittat eciam dominus reverendissimus Waradiensis vnum vel alterum ex suo capitulo, qui villas et earum decimas distinguant et sigillatim dimembrare studeant juxta qualitatem et quantitatem villarum, ita tamen quod prior illa summa, pro qua tota decima ejusdem districtus vendi solebat, in omni parte salua permaneat ac quilibet nobilium in suis possessionibus juxta consuetudinem regni pro se percipere possit, eo tamen ordine vt in duobus terminis precia decimarum eidem domino reverendissimo, vt hic moris est, primo in festo diui Georgii in oppido Bwza, secundo uero in festo diui Michaelis in edibus eorum propriis persoluere teneantur. Qui vero contumaces reperiuntur vel negligentes, juris ordine puniantur secundum regni legem.

De celebracione judiciorum conclusum est, vt quemadmodum regia Majestas mandat, ita eciam iidem status et ordines poscunt continue celebrari, verum ob certas rationes mox in continenti celebrari non possunt. Verum ut in dominica Letare inchoentur, statutum est, nisi aliqua difficultas intercedat.

De modo et ordine persequucionis malefactorum hominum hoc deliberatum est, vt comites comitatuum exeant ac tales qui intra vnius anni reuolucionem a die praesenti numerando facinora commiserunt, puniantur secundum authoritatem et modum in superiori decreto ipsis attributam. Qui vero extra anni circulum nil erroris comiserunt, eciam si antea aliquid perperam egissent, illis vt sese emendauerunt, gracia data est.

Quod autem rebus interfectorum idem comites ne gaudeant, statutum est vt pro eorum expensis de singulis portis singuli 2 denarii exigantur, ac ad manus notarii comitatuum administrentur. Extra hoc autem nemo teneatur dare gratis victualia ipsis, nisi qui sponte voluerint.

Excusacionem nobilis Ambrosii Posa iidem status et ordines regni sane intellexerunt, ergo ut propter necem quam

comisit, ne impediatur, verum vt juris processu per dominum hominis mortui requiratur admissum est.

Visum est ordinibus et statibus regni, vt tales qui res infra unum florenum volenter furto abduxerunt, ne vita priuentur sed alia poena consueta puniantur, verum pro uuis et apibus suspendantur. Iuuenes infra sedecim annos existentes ne interficiantur pro furto vel aliis perpatratis huic similibus, sed virgis cedantur juxta eorum demerita.

Quod autem in terra quoque Fogaras hoc idem officiales facere teneantur, conclusum est.

Viri duas uxores habentes, item cusores falsarum monetarum et illis scienter vtentes, item mulieres scienter duos habentes viros, fornicatores et adulteri tales qui coniuncti sunt et sanctum violant matrimonium siue sint viri siue mulieres, item eciam homicidę, praedones, fures, furumque fautores et scienter eorum dispensores et hospites illis patrocinantes alcius suspendantur. Reliqui vero solita poena puniantur et vita eorum priuentur. Quicunque juramento trium proborum hominum facinus comisisse pronunciati fuerint, possunt puniri. Nobiles persone similiter trium nobilium personarum pronunciacione secundum constitucionem priorem possunt per Comites puniri.

Quod autem ad expostulacionem statuum et ordinum regni propter defectum hospiciorum suorum attinet, id conclusum est, ut de cetero semper et in omni tempore in conuentibus ubique celebrandis quilibet eorum juxta suum ordinem, cum iidem sub poena statuta ad conuentum conuocantur et non alium in finem, nisi vt onera regni in se assumere et regie Majestati censum dare ac pro voto eius Majestatis in omnibus juxta sue Majestatis mandatum agere debeant, hospicium conueniens habere possint, statutum est: Et superinde domini Wayvode quoque requisiti consensum eorum benevolum praebuerunt. Exercituantes quoque et familiares dominorum libere habeant hospicia porro juxta eorum ordinem non obstantibus ordinibus et statibus ipsorum exercituantium condicione.

Et ut hospicia facilius distribui possint, mittant comites singulorum comitatuum homines eorum penes distributores

hospiciorum dominorum Wayvodarum et unicuique detur ordine hospicium similiter et domini quoque Siculi et Saxones idem facere studeant necesse est.

Jegyzet. A superintendens Haner által vett másolatban a törvények feliratának végén e szavak is állanak: »Mediae conditi« de nyilván tévedésből: mert a meghivó s a szebeni ratio consularis bizonyitja, hogy ezen gyűlés Vásárhelytt tartatott.

(Egykorú példány Brassó sz. k. város levéltárában Trausch József három kötetű: Articuli diaetales plerumque originales a statibus et ordinibus Transsiluaniae conditi czimü gyüjteményének első kötetécen 37—46. l.

VIII.

1554. marcz. 19—april 11.

A moldvai vajdához az ország nevében küldött követek jelentése.

a)

Acta legatorum Regnicolarum Transsÿluanie, nempe Egregiorum Petri Gerendÿ ac Anthonij Garda, necnon circumspecti Ambrosij Zabo Segesuariensis, ad Waÿuodam Moldauiensem missorum Anno 1554.

Cum legati dominorum Regnicolarum Transsiluaniensium die 19. mensis Marcij ad Moldauiam ad oppidum Hwzt peruenissent, ibique waÿwodam moldauiensem reperissent, de eorum aduentu atque animo fecerunt waywodam statim certiorem, qui renunciauit legatis sequenti die se audientiam daturum, venit autem eodem die ad waywodam ex Transsyluania quidam cum litteris, qui retulit dictos legatos non a regnicolis, sed a waywodis solummodo Transsyluaniensibus illuc missos esse, quo audito waywoda legatos die constituto non audiuit, sed audienciam ad tercium diem distulit eoque tandem die legaciones eorum exaudiuit.

Primum autem legati dictum waywodam nomine dominorum regnicolarum salutarunt, atque eorundem obsequia illj commendarunt.

Deinde omnes legationes ijdem legati, per dominos regnicolas ipsis in scriptis datas, waÿwode eodem tenore et

ordine narrarunt, cum autem ijdem legati inter narrandum ad hec deuenissent, quod nec fides Cristiana regnicolarum, nec juramentum per eos prestitum a fidelitate maiestatis regie eos discedere paciatur, nec in eorum potestate sit reductio filij Joannis regis: Waÿuoda talibus verbis auditis visus est conturbato esse animo, et se in suo solio, in quo sedebat, ad aliam partem vertit; legatis tamen sermonem continuantibus, actu m est tandem apud Waÿuodam nomine regnicolarum Transsiluaniensium, vt de tributo ab eis accipiendo tam apud passas, quam in porta Imperatoris Turcarum intercederet, nam et a maiestate regia concessum esset eis Imperatori dare tributum, quod quidem quantocius ordinare possent, jllico ad portam sue jmperatorie maiestatis mittere paratj essent, non solum autem, hoc si faceret, Regno Transsiluanie, sed simul et Moldauie seruiret, ac si regno Transsiluanie pax et tranquillitas esset, tunc ipsi quoque waÿwodę et regno suo Moldauie esset: et quod maius est, hoc facto, nomen suum inter omnes Christianos gloriosum perdicaretur.

Quamuis autem wayuoda, audita excusatione regnicolarum de reducendo filio regis Joannis perturbato fuerit animo, tamen cum postea per legatos nomine regnicolarum supplicatum illj esset, vt de tributo apud portam Imperatoris Turcarum intercederet, respondit ad legatos se nunciata dominorum regnicolarum in omnibus eorum articulis intellexisse velleque de hijs omnibus cum suis boeronibus tractare ac sic tandem responsum dare. Interim autem iussit dictos legatos ad hospicium ire.

b)

Responsio Alexandri Waÿuode Moldauiensis Egregio et Agilj Antonio Garda ac circumspecto Ambrosio Zabo Segesuariensi, ad legaciones regnicolarum Transsyluaniae facta 1554.

Vndecima die mensis Aprilis, waÿuoda moldauiensis volens ad nunciata dominorum regnicolarum Transsiluaniensium responsum dare, duos legatorum nempe Anthonium

Garda ac circumspectum Ambrosium Zabo ad se venire iussit, Petrum autem Gerendÿ in hospicio suo retinuit, prout et nunc expeditis hijs duobus legatis cum responso, apud se tenet, contra omnia gencium iura, et literas fidej sue reuersales.

Waÿwoda itaque moldauiensis sermonem suum ad legatos sic est exorsus, vos legatj, qui ad me nomine regnicolarum Transiluaniensium vos venisse dicitis, jntellectis vestris legacionibus, meminimus vos inter cetera dixisse, quod serenissimus condam Joannes rex in vita sua, cum rege Ferdinando quosdam mouisset tractatus, sed morte preuentus id ad finem deducere minime potuisset, quod scilicet ipse Joannes rex durante vita sua tam Hungarie quam Transsiluanie in paciffico dominio esset, eo autem decedente e vita, postea tam Hungarie quam Transsiluanie regnum ad dictum regem Ferdinandum jure deuoluj deberent, jta tamen vt sua regia maiestas post obitum dicti Joannis regis reginę Isabellę dotem suam persolueret, filio autem Regis Joannis aut ducatum aliquem aut alium locum idoneum daret, atque eius in omnibus curam bonam gereret: sed quis vnquam vestrum vidit hominem, qui habeat vxorem et filios, vt panem e manibus suorum filiorum extrahat, atque alienis filijs porrigat: vt sui intereant? qui fieri enim potest, Joannem regem absque scitu vestro talia potuisse concludere, nisi id et vobis consencientibus fecisset, quod quidem minime fecit.

Proximis enim hijs temporibus miserat sua maiestas legatos suos nempe episcopum Wesprimiensem cum alio nonnullo capitaneo suo ad regem Polonorum rogans vt apud reginam Isabellam ageret, quo ipsa dotem suam leuaret, atque filium regium in ducatum ipsi datum introduci permitteret, deinde autem vt ipsa Regina a tantis cursitacionibus, quas vltro citroque ad Passas, Petrum Petrowÿth, et portam jmperatoris Turcarum Moldauiam item Transalpiniam facere solet incessanter, abstineret, nam nisi tales difficultates et differencie hactenus obstitissent, sperasset sua regia maiestas diuina clemencia, hactenus jmperatorem Turcarum eciam Constantinopoli eijcere potuisse; cuius nunciatis rex Polonorum auditis, edicta statim publica congregacione, conuocauit omnes Polonie regnicolas, conuocauit eciam reginam viduam ma-

trem scilicet suam, ac reginam Isabellam vnacum filio regio, atque ipsi Isabellę animum et postulacionem dicti regis Ferdinandj eodem tenore et ordine proposuit, rogauitque vt eas condiciones acceptaret, ad que Isabella respondit, se neque ad passas, neque ad portam jmperatoris Turcarum aut alio quoquam quenquam missuram, neque tamen dotem leuare velle, quoniam sua maiestas multa quidem promisit, sed hactenus pauca admodum prestitit. Et si autem (inquit Isabella) misera vidua sim, tamen non diffido, quin donec vixero deus curam mei sit habiturus; itaque licet vt sua maiestas quicquid velit, propositum suum libere exequatur. Quo audito statim filius regius coram rege Polonorum astitisset, rogassetque illum per jmmortalem deum, ne reginam ad talia compelleret, nam consulcius (inquit) faciendum michi videtur, vt nos ostiatim mendicando sustentemus, quam talibus postulacionibus consentiremus; auditis talibus verbis filij regis, plurimj ex dominis atque regnicolis Polonie super eum plorarunt.

Et quia dicitis vos legatj nomine omnium regnicolarum Transsyluaniensium ad me missos venisse, queso, illi canes vestri waywode quocies ad ista nugamenta, que michi refertis, publicam fecerunt congregacionem? nonne sciunt me in omnibus regnis homines meos habere michique multos oculos et aures esse, quibus omnia video et intelligo.

Sed tamen, quemadmodum nomine regnicolarum me rogastis, vt de tributo accipiendo tam apud passas quam in porta jmperatoris Turcarum agerem, hoc nomine iam ad omnes partes quo necessitas postulat, literas scripsi, cras autem deo volente hominem meum expediam ad portam jmperatoris; juro enim ad fidem meam, jura mea et sancta Euangelia, me vestram ac tocius Christianitatis salutem et conseruacionem perinde ac me ipsius exoptare, ita tamen si mandata potentissimi jmperatoris Turcarum atque meam commonicionem acceperitis, jd quod iam ex aliquot literis jmperatoris, quas adiunctis eciam meis literis ad vos misi, facile cognoscere, cognitaque voluntate eiusdem jmperatoris, salutis et conseruacionis vestre bonam viam inuenire potuissetis, sed scimus literas illas regnicolis non esse redditas. Dicatis igitur Bernaldo Lazar, Francisco Bernald et Ladislao Keomen, vt has literas

quorsum fecerint, perquirant, jam jam enim cum omni mea expedicione in Transsiluaniam monebo, strictam ab eis superinde exacturus racionem: vos autem legatos commonere, vt hec omnia regnicolis ordine referatis, alioqui enim sciatis vos manum meam non euasuros.

Quis enim est vobis adiutorium et refugium, in quo confidere possitis, sed moderni waÿwode vestri vos omnes seduxerunt, nonne vidistis aliquocies iam expedicionem et auxilium regis Ferdinandj, an nescitis waÿwodis vestris sufferatos esse currus, diductoque temone ad fines Transsiluanie stare, vt si que hostilitates ad regnum jrruerint, relicto Regno discedant. Scitis me tempore obsidionis Arcis Themesuar, inter vos fuisse, tunc videre potuistis vires Turcarum, et jnconstanciam Christianorum, cum enim Ahmat Passa arcem Themesuar obsideret, illi strenuo, et inter omnes excellentissimo militj Stephano Lossonchÿ jure jurando omnes dominj, proceres et status Christianitatis fidem dederant, illi sese in auxilium ituros, insurexeratis quidem magna vi et eram ego quoque inter vos, sed nihil ad effectum duxistis, quomodo autem Lossonchÿ cum alijs jnnumeris militum millibus perierit, bene vidistis; itaque si vos boni essetis Christiani, flectis genibus Deum incessanter oraretis, vt vos e manu paganorum liberaret, sed non tam boni estis, vt ista faceretis, jmo ne cogitaretis quidem sed istis meris figmentis et nugamentis fidem adhibuistis. Meministis enim ipsi reginam Isabellam, postquam e Transsyluania discessit, ad manus regis Ferdinandj tam regnum Transsyluanie quam Hungarie integrum dedisse, qui tamen tueri atque defendere non potuit, nam jmperator Turcarum sub hoc tempore, circiter centum et quinquaginta arces et castella in suam redegit dicionem.

Vos quidem confiditis in munitissimis arcibus atque fortalicijs vestris, sed dico vobis, quod nisi filium Joannis regis reduxeritis, atque illum pro vestro domino habueritis, neque arces, neque fortalicia aut possessiones vel domos villas habebitis. Nam imperator jure jurando jurauit, quod eciam si totum regnum Transsyluanie in cinerem conuertj oporteat, tamen non desinit, donec filium Joannis regis introducat; itaque vos ipsi communj ratione considerare potestis, melius esse nunc vobis

cum integri estis, filium regium introducere, cum eoque salui manere quam vnacum vxoribus filijsque vestris charissimis perire, et in captiuitatem redigi.

Nunquid animaduertitis reges Francie, Anglie, Polonie potentissimos esse, jtem terram Moldauiensem et Transalpinensem, omnes tamen tributum dant jmperatori atque ad illius nutum omnia facere sunt paratj, de quibus quidem liberum est cuique in dicionem jmperatoris absque vllo impedimento ire et redire.

Quem autem vos esse existimatis, quod mandatum jmperatoris accipere nolitis, scio ettenim quod contra me solum nihil sitis; nam si in memoriam vestram duxeritis, bene meminisse potestis, quomodo Stephano Maÿlath, et Valentino Török superioribus annis, cum Moldauis, qui ad Transsyluaniam jrruerant, et penes Feoldwar manus conseruissent, quo pacto res cesserit, ipsi adfuistis, per moldauos enim erant fusi, et in hoc regnum cum amplis spolijs erant Moldaui reuersi.

Aut quem putatis vos esse Stephanum Dobo et Franciscum Kendÿ contra Maÿlath et Valentinum Török; scripserant isti nuper ad regem, vt in Transsyluaniam in auxilium quatuor milia militum grauis armaturę mitteret, quos licet rex ordinauerat, cum tamen illis solucionem dare non posset, illj omnes iterum sunt dispersi; vos autem huic habetis fidem, et ab eo aliquod expectatis auxilium, qui ne tam exiguis quidem gentibus vllam solucionem facere potuerit.

Nunciauit michi Franciscus Kendÿ, meum animum intellexisse, quod regnum Transsyluanie jnvadere velim, se meam expedicionem in campo laciori expectare velle, dicatis itaque, et ipsi Kendÿ et regnicolis, quod iam iam me apparabo cum omnibus meis gentibus atque breui mouebo, non quidem nocte more furis jrruam, sed die cum timpanis, bombardis, et alijs bellicis instrumentis; scio autem laciorem campum in Transsiluania nusquam esse, quam circa Brassouiam, vbi breui videbo an sit me expectaturus, imo si illic non offendero, volo illius personam tam in campis vbique quam eciam in municionibus perquirere.

Si autem vos verbis et monicionibus meis obtemperaueritis, juro ad animam meam, ad Deum uerum, jura mea, et

sancta Euangelia, vobis nullum fore jmpedimentum, sed eligant regnicole, ex seipsis sex personas, jdoneas, mittantque ad me, ego filium Joannis Regis perquiram et ad illorum manus dabo, vt illj in regnum introducant, sicque illum pro vestro domino habete et tributum Cesari reddite, ipse autem filius Joannis regis, et regina Isabella, ac Petrowÿth vobis juramentum prestabunt, sese de hoc nunquam recordaturos, quod vos illum e regno ablegassetis, non vos enim sed Frater Georgius in causa fuit.

Quod si vos mandatum jmperatoris Turcarum atque meam hanc commonicionem non curaueritis, sencietis absque dubio breuj hostes jnnumerabiles ab omnibus partibus, nimirum, expedicionem regis Polonie, me vnacum omnibus meis gentibus et regnicolis, viritim ita quod nolim vnum qui arma capere potest, in regno relinquere, mecum erunt duo Zanchÿakij Turce ac Tartari capitatim, Waywodam Transalpinensem *(sic)* viritim et cum eo tres Zanchiakos Turcas; Mehmet Passam Boznensem cum maximo exercitu Boznensi, Kazzon Passam cum suis omnibus copijs, bombardis et alijs bellicis apparatibus; Petrum Petrowÿth cum Lwgassiensibus et Karansebessiensibus, qui decem tantum aut duodecim milia hominum faciant.

Item Passa Budensis expedicionem ad Hungariam mouebit, Agriamque obsidebit.

Videte igitur et considerate bene, an vos tantos hostes innumerabiles, ab omnibus partibus jn vos jnruentes expectaturi sitis, hos enim hostes omnes breuj sencietis. Sciatis autem certo Turcarum jmperatorem firmissime jnrasse, se de regno Transsiluanie a rege Ferdinando nunquam tributum accipere velle, eciam si possibile esset eum ingens Auri Thesaurum daturum.

Kivül: a 19 Martij sequentibus diebus gesta apud Moldauum Anno 1554.

(Egykorú másolata a bécsi cs. kir. államlevéltárba i).

IX.

1554. apr. 17.

Ferdinánd válasza a maros-vásárhelyi jan. 25-ki országgyűlés által tett felterjesztése.

Responsum Sacrae Romanorum, Hungariae, Bohemiae etc. Regiae Majestatis domini nostri clementissimi ad supplicationem fidelium subditorum suorum ordinum et statuum trium nationum Regni sui Transsylvaniae oratoribus ex eo Regno ad publicam dietam Posonium missis, datum decima septima die Mensis Aprilis Anno Domini Millesimo, Quingentesimo Quinquagesimo quarto.

Sacra Regia Majestas, Dominus noster clementissimus, fidelium subditorum suorum ordinum et statuum trium nacionum Regni sui Transsylvanię, fidele studium et fidelem constantiam, quam cum in alijs, tum quod in dieta ad dominorum vaiuodarum jussu celebranda, promptitudinem ac celeritatem, cum magna obedientia prestiterint, quodque certos de medio ipsorum fratres suos, ad generalia sue Majestatis comitia ad primum diem Martij indicta et celebrata mittendos curarint, bono et clementi animo . . . facturaque est Sua Majestas, ut hoc fidelium suorum Ordinum et statuum diligens et fidele in serviendo studium, erga omnes et singulos certorum regie clementie argumentorum cumulatissime reponat et refundat.

Quando autem ijdem fideles sui Ordines et Status, articulos in comitijs Vasarheliensibus ad vigesimum quintum diem Februarij *) indictis et celebratis, per eosdem ordines et status conclusos, approbandos et confirmandos humiliter supplicantes Sue Majestati transmiserint, Sua Majestas omnia et singula in eis contenta, saluis tamen juribus et priuilegijs Saxonum, grata et accepta habere est dignata: id quod proprię suę manus subscriptione et secreti sigilli sui impressione testari est dignata.

*) Igy Januarii helyett.

Et quamvis Sacra Regia Maiestas, dominus noster clementissimus a principio sui foelicis regiminis pro salute et conservatione istius regni multis laboribus, curis, neque etiam gravissimis sumptibus pepercerit, id quod ipsi quoque fideles regnicolę recenti adhuc memoria tenere possunt. Tum siquidem quum cum Regina Isabella et suo filio de restituendo regno tractatus initi fuissent, quum magnos sumptus Majestas sua fecisset et postea in alendis militibus pro istius regni salute et tuitione in proprium militem quam magnam vim pecuniarum effudisset, omnibus constare palam est: Accedit etiam illud, quod nunc quoque absque aliqua intermissione sacra ejus Majestas, pro majori parte ex proprio aerario praesidia transsylvanica alat, tamen neque deinceps Sua Majestas, tamquam pius et catholicus princeps, quicquid eorum intermissura est, que ad permansionem et salutem fidelium suorum regnicolarum spectare videbuntur.

Cum autem Sua Sacra Majestas Regia non modo ex supplicatione suorum fidelium ordinum et statuum regni Transsylvanici, verum etiam per se videant, illud suum regnum hostium iniurijs et insultibus esse expositum: Sua Majestas clementer prospicere dignabitur, omnesque vias et rationes inibit, quo regnum suum prefatum incolume et quietum permanere possit. In quem quidem finem Sua Majestas superioribus mensibus suos solennes oratores ad serenissimum Regem et Reginas Polonie miserat, vicissimque eorum Serenitates, ad suam Majestatem oratores suos mittendos curarunt, qui nunc suam Majestatem Vienne expectant. Jam vero et ad principem Thurcarum sua sacra Majestas suum oratorem expedire dignabitur, qui de inducijs et pace cum ipso principe Thurcarum finaliter concludere possit. Etsi vero ita contingeret (licet id minime futurum credatur) ut omnes hae vię quieti istius regni et permansioni nichil prodesse possint, sua sacra Majestas nedum suis, verum etiam Sacratissimę Cesareę Majestatis domini et fratris sui charissimi et aliorum Christianorum principum auxilijs iunctis, defensioni et conseruacioni diligentissime intendere curabit, vt tum demum suum clementem et benignum animum suę Majestatis fideles sui Ordines et Status intelligant, si eo ventum fuerit.

Ubi autem fideles Ordines et Status. Suę Majestati pro petro Literato supplicant, qui licet non expectata regia gratia fuga sibi consulere proposuerat, iam propediem in Curia Regia aderit, tamen preter ius et equum nichil cum eo agi fideles Ordines et Status plane cognoscent, supplicationisque suorum fidelium Majestas Regia memor sese clementer dignabitur.

Contenta etiam est sua Sacra Majestas ut propter eas causas quas ex supplicatione suorum fideli .... in Comitatu Hwnÿadensi in presentia fidelium sue Majestatis (domi)norum vicevaiuodarum judicia celebrentur iuxta antiquum morem et consuetudinem.

Ferdinandus m. p.

(P. H.) Nicolaus Olahus
Strigoniensis A. Epp.
Georgius Draskowÿth
Praepositus in Jazow.

(Eredetije Gyula-Fehérvártt, Batthyány-könyvtár Codex Authenticorum Nro 5. 4. 2. 9-ik darab).

X.

1554. apr. 17.

Ferdinánd válasza a szász nemzetnek a marosvásárhelyi országgyülés folyamán tett felterjesztésére.

Responsum Sacrae Romanorum Hungariae Bohemiae, etc. Regiae Majestatis Domini nostri clementissimi ad supplicationem fidelium suorum Civitatis Cibiniensis et septem Sedium Saxonicalium Transsylvanensium, datum in Diaeta Posoniensi decima septima die Aprilis Anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo quarto.

Sacra Regia Majestas Dominus noster clementissimus est contenta fideles suos Saxones in ipsorum antiquis privilegiis et libertatibus a divis olim Regibus Hungariae concessis, et a se confirmatis, graciose confirmare conservarique facere et manutenere, ac denique ipsorum singularem semper curam geret eos protegendi et defendendi, ac in eorum libertatibus et consuetudinibus conservandi.

Caeterum quod ad migrationem colonorum de medio Saxonum ad bona Nobilium et e contra ex bonis Nobilium ad Oppida et Possessiones Saxonicales attinet, Sacra Majestas Regia veterem consvetudinem approbat et gratiose admittit, ut imposterum quoque ea observetur. Verum id, quod fideles sui Saxones petunt, ut videlicet coloni illi Nobilium, qui hactenus in medium ipsorum Saxonum se moraturos contulerunt, non obstante constitutione Regnicolarum repeti a Nobilibus non possint, Sacra sua Regia Majestas admittere simpliciter non potest. Attamen Sua Majestas Articulum hunc Regnicolarum non aliter quam salvis libertatibus ac privilegiis Saxonum confirmabit.

Commisit etiam Sua Sacra Majestas fidelibus Suis Wayvodis, ut milites vel suos vel Regiae Majestatis in oppidis Regalibus in medio Saxonum condescendere et morari non permittant, sed eos in locis antea solitis servent.

Praeterea Sua Majestas fideli suo egregio Ladislao Was proventuum suorum in Transylvania Administratori committere dignabitur, ut eas Villas de quibus in supplicatione mentio fit (in medio Saxonum existentes) et per incendium bellique incommoditates vastatas et per Spectabilem et Magnificum Dominum Joannem Baptistam Castaldum ab omni solutione ad triennium exemptas, usque ad ejusdem termini completionem liberas esse permittat, litterasque ipsius Domini Joannis Castaldi superinde emanatas in vigore teneat.

Contenta est etiam Sua Majestas, quod juxta antiquam consvetudinem et clementem quondam divorum Regum Hungariae Praedecessorum Suorum annuentiam singulis annis ex censu Sancti Martini certis personis publicos Magistratus in medio eorum obeuntibus, quibus ab antiquo certa Summa dari solita fuit, deinceps quoque iisdem personis eadem summa dari debeat, quod ut observetur Majestas sua praefato proventuum suorum administratori clementer committet.

Ubi autem supplicant Suae Majestati ut bona Saxonum, quae sunt in medio bonorum Nobilitarium in solvendis taxis in medium ipsorum Saxonum suas contributiones solverent, Sua Majestas Regia in hoc negocio cum plenius a fidelibus

officialibus Suis Transylvanis informata fuerit, clementer respondebit.

Commisit etiam Sua Majestas Camerae Suae aulicae Consiliariis, ut debita, per milites Suos Germanos inter Saxones constructa, ex regestis, quae de his in Camera habent, revideant ac postea Sua Majestas informacione de his accepta curabit gratiose illa rectificari et rependi.

Quantum autem attinet ad illum articulum Supplicationis de redimendis quatuor Villis ad Episcopatum Chanadiensem spectantibus, Sua Majestas clementer respondet, se id suis fidelibus absque aliqua difficultate concedere voluisse, nisi illae possessiones, ad certum terminum aliis gravibus et arduis ex causis prius fuissent inscriptae, suo tamen tempore Sacra ejus Majestas fidelium suorum supplicationis gratiose memor erit, et propterea sua Majestas graciose hortatur fideles suos Saxones, ut interea patienter ferant hanc moram non longi temporis.

Providebit etiam Sua Majestas quod ceptae Munitiones fortificationesque ipsarum Ciuitatum Saxonicalium ad finem deducantur, in quo quidem negotio ut ipsi quoque fideles Suae Majestatis Saxones, habita sui conjugum et liberorum suorum permansionis ratione, omni quo possunt adsint auxilio, Sua Majestas eos clementer admonet et hortatur.

Postremo habita ratione supplicationis Suorum fidelium Saxonum et meritorum egregii Petri Haller Magistri Ciuium Cibiniensium, ubi cum eo ratio posita fuerit, Majestas sua Regia clementer agere dignabitur, ipsique sufficientem quietantiam dari gratiose committet.

Ferdinandus.

Nicolaus Olahus
Strigonien. aepp.
Georgius Draskowÿch
Praepositus in Jazow.

(Másolatban Gyula-Fehérvárt a Batthyáni könyvtárban.)

XI.

1554. maj. 12.

A marosvásárhelyi országgyülés határozatai.

Articuli

Dominorum Regnicolarum Trium Nationum in Oppido Vásárhelly pro festo Sacrae Penthecostes in Conventu hoc Generali celebrato constituti. Anno domini Millesimo, Quingentesimo Quinquagesimo quarto.

Conclusum est: ut Egregius Antonius Garda de Bágyon, una cum Prudente ac Circumspecto Ciue Civitatis Segeswariensis, proficiscantur ad Majestatem Dominum eorum Clementissimum, qui uniuersas Regni necessitates, prout ipsis constiterit referre debeant et teneantur, quibus intellectis possit ipsa Majestas Regia tempestive Regno suo perclementer providere et periculum imminens propellere.

Interim cognitis arduis et maximis huius Regni negotiis ad Requisitionem Dominorum Waywodarum, idem regnicolae praesidium dare constituerunt. Constitutum est: ut Uniuersitas Dominorum Nobilium, de singulis sedecim portis, singulum unum Equitem, bono cum apparatu, ad octavum diem Dici Sanctae Trinitatis *(máj. 27.)* ad locum eum, quem domini Waywodae praefixerint, mittere debeant. Domini autem Siculi quartam partem gentium eorum ad id eligere sese obtulerunt. Similiter et Domini Saxones hoc idem facere sese commendant, ut in toto sex millia hominum, pro rei necessitate connumerentur. Verum si pro rei magnitudine necessum fore videbitur. ipsimet quoque per singula Capita eorum mox insurgere satagunt.

Caeterum infra haec disturbia decretum est: ut judicia tam in sedibus judiciariis eorum Dominorum Wayvodarum, quam etiam Comitatuum, et Foro spirituali suspendantur, et post condescensum belli quindecima die, si fieri poterit, rursus inchoentur. Infra hoc autem tempus et Comites ac Vice Comites

eorum et Judlium: a persecutione pronuntiatorum suspendere debeant, statutum est.

De caetero autem quod nemo rusticorum Hungarorum per tres duntaxat homines pronunciari possit, nisi vera et cognita fassione septem proborum hominum pronuntiari debeat, et sic puniatur de facto; Valachus autem trium hominum proborum pronuntiatus, puniri debeat.

De statu Nobilis personae sic decretum est: septem probi et veri Nobiles, juxta pronuntiationem, non tamen per auditionem, sed visionem et veri cognitionem, pronuntiari debet. Verum neque Comites et eorum Vice Comites, et Judlium prosequi et captivare praesumant. Imo nomen talis pronunciati assignetur ad manus Dominorum Wayvodarum, et citentur in eorum praesentia, si tamen juris ordine se se excusare non poterit, puniatur. Interim si qui pronunciati essent, non secus nisi hoc modo cum tali agatur.

Item ex sex Sedibus Comitatuum, citra antiquam Regni consuetudinem et legem nemo Nobilium causam suam per Comites et Vice Comites et Judlium, cum eorum Assessoribus semel jure mediante deliberatam, in praesentia eorundem Dominorum Wayvodarum appellare possit, sed judicio praedictorum comitum, et suorum Assessorum, contentus esse debeat, et more solito, ad locum interrogationis consuetum appellare debeat.

Contra illum Articulum, quem iidem Domini Wayvodae proposuerunt, in eodem Tripartito descriptum est, ut quilibet Comitatus vel villa leges sibi condere potest, quamvis aliis in hac parte praescribere non potest.

De querimoniis Nicolai Forro decretum est: ut mittantur Literae credentiae ad Dominum Reuerendissimum Episcopum Transsilvaniensem et negocium eiusdem Nicolai Forro Dominus Sebastianus Székely proponat et totam causae suae seriem concludat, ne de caetero conqueri possit.

Caeterum Dominus Caspar Kende proponit, quod proximis diebus praeteritis, coactus erat, pro quibusdam duobus Bojeronibus Transalpinensibus eisdem Dominis Wayvodis fidejussionem praestare, quorum alterum, quem praesentauerat post discessum clandestinum mortem obiisse asserit, alterum

adhuc superstitem dicit, verum praesentare nunc minime posse se affirmat. Supplicant itaque Regnicolae eisdem Dominis Waywodis, ne, absque ordine Juris, hic Caspar Kende infestetur, imo absoluatur a requisitione Dominorum Waywodarum, maxime cum hunc justum esse agnoscant. Qui, si secus absolvi non possit, paratum se offert Sacramentum in eo praestare, quod nihil rerum omnium eorum Begianorum Bojeronum habuerit, nec in praesentiarum habeat.

In causa colonorum, item furum et latronum aliorumque horum similium, nemo causantium per appellacionem vinci potuit, neque de caetero valeat, nisi forte aliquis Nobilium aliquem Nobilem in persona, vel rebus offendisset, et vis illa quinquaginta florenos superasset; si tamen causa illa sedriam concernere dinoscitur, extunc, in tali causa appellatio semper admissa fuisset, ita tamen, quod in praesenciam Regnicolarum transmissa causa huiusmodi fuisset, causae tamen huiusmodi in octavis a Vice Wayvodis discussae et adjudicatae extitissent. Porro in praesentiarum Judicia octaualia celebrari posse iidem Domini Regnicolae minime arbitrantur, necessarium fore visum est, et placuit eisdem ut huiusmodi causae appellatae vel appellandae, coram Dominis Vice Waywodis, finitis Congregacionibus Generalibus revideantur et debito fine determinentur.

(A Haner-féle gyűjteményben a nagyszebeni ágost. hitv. superintendentia levéltárában levő másolatról.)

XII.

1554. maj. 14.

A szászok felterjesztése Ferdinándhoz a marosvásárhelyi országgyűlésről: a portáról érkezett levelek ügyében.

Serenissime princeps et domine domine nobis clementissime, post nostra fidelia seruicia commendacionem; significamus vestrae serenissimae maiestatj quod jam jn proximjs comicijs Vassarhelijensibus per magnificos dominos waijuodas fideles eiusdem vestrae serenissimae maiestatis ex voluntate

eiusdem vestrae serenissimae maiestatis indictas *(sic)* contigit jnterim quod nunctius quidam (quem dudum regnicoli fideles eiusdem vestrae serenissimae maiestatis ad jmperatorem Turcarum tanquam oratorem) missus fuerat, venisset ad nos, qui nobis adduxerat literas binas, erant vnc litere translate ex alijs videlicet Turcicis jn latinam, quare nos quamprimum illas accepissemus literas, mox fidelibus et magnificis waijwodis jllas porreximus, qui a nobis hoc grato acceperunt, quas quidem literas nunc per postam tue serenissimae maiestatj ducendas decreuerunt, nos quoque penes eas mittere ad eandem vestram serenissimam maiestatem curauimus, quas quidem ducturus est ad vestram serenissimam maiestatem qui et adduxerat e Turcia literas jmperatoris. Si igitur et jn posterum plures nobis adducte fuerint litere per aliquos siue vnde locorum, nos tanquam fideles vestrae serenissimae maiestatis ad manus vestrae serenissimae maiestatis peruenire curabimus, datum ex oppido vestrae serenissimae maiestatis Zekelwassarhel secunda die Pentecostes Anno domini 1554. (majus 14. 1554.)

Ejusdem vestrae serenissimae maiestatis
Cristofferus Lÿszth
ac vniuersitas Saxonum regni
Transsiluaniensis.

Kivül. Christophorus Lysth ac vniuersitas Saxonum regni Transsyluanię de die 14 maij anno 1554.

Külczim. Serenissimo principi et domino domino Ferdinando dei gracia Romanorum Hungarie, Bohemie regi domino nobis clementissimo ac naturali graciosissimo.

(Eredetije a bécsi cs. k. államlevéltárban).

XIII.

1554. maj. 30.

Ferdinánd levele az erdélyi rendekhez.

(*Eleje hiányzik*) . . . pretextu a Christianitate sunt diuulsę et nunc seruitutem teterrimam patiuntur. Merito igitur vos istis, et alijs quam plurimis exemplis consideratis, istiusmodi

fictionibus et persuasionibus, nihil fidei tribuere debetis. Quin potius pro vestra, patriae, vxorum, liberorumque vestrorum salute, vt fideles et pios decet Christianos, in fide et fidelitate nostra ac christiana vnione constanter, et alacriter persceuerare omnino contendatis. Nos vero, quemadmodum saepius antea polliciti sumus, ita nunc quoque nos clementer offerimus, nihil eorum quae ad vestram permansionem spectare cognouerimus, nos vllo tempore intermissuros. Vt autem praeter haec omnia, tutius vestrae saluti consuleretur, non exiguum numerum Equitum, leuis et grauis armaturae ac Peditatus Hungarici nunc quoque, pro praesidio istius Regni et vestrum omnium expediuimus, qui iam istuc proficiscuntur, suntque in itinere, cum quibus, vestris et Waijwodarum viribus iunctis, Christo duce, non est, quod ab iis, quos ad nos scripsistis, hostibus metuatur, maxime cum miles unus, in propria patria fortius, quam duo alij in externa regione pugnare potest. Id quod tertio ab hinc anno, obsidio Agriensis clare demonstrauit. Superiore quoque anno quam infeliciter res Thurcis cesserit circa Waradinum, a paucis militibus nostris profligatis, vobis constare non dubitamus. Nihilominus tamen si haec omnia ad istius Regni nostri conseruationem parum sufficientia esse visa fuerint: dabimus omnem operam, vt omnino nihil praetermittatur, quod ad salutem istius regni nostri spectauerit. Hoc autem quicquid facimus non Imperij ambitione, vel libidine dominandi nos facere certo credatis, sed amore Christianitatis et vestrae permansionis causa. Nam ipsum quoque filium quondam Ioannis Regis vobis prœsse non difficulter pateremur si id ex vestra et Reipublicae Christianae vtilitate fore putaremus. Sed cum certo certius constet Nomen filij quondam Joannis Regis non aliud, quam vestram perpetuam seruitutem parere et a fide et religione Christiana alienationem postremo adferre, non possumus vos non admonere et clementer adhortari, vobisque serio committere, vt istis fictitijs blandimentis aliorum malo et perpetua seruitute edocti, minime credatis, et pro vestra virili, sanguinis effusione, si res ita poscerit, perpetuam ipsam seruitutem propellere debeatis. Quam quidem seruitutem et a fide Christiana auuluionem euitantes, praestat vos mori, quam in hostili Tyrannide oppressos turpiter viuere,

vestrae autem permansioni et saluti, post Dei adiutorium nostrum quoque auxilium nunquam est defuturum. Nam non parcentes laboribus, cum rerum et vitae nostrae, dum tempus et occasio erit, discrimine, vestrae saluti et permansioni modo vos quo vobismet ipsis non desitis, nullo unquam tempore sumus defuturi. Datum Viennae tricessima Maij Anno domini Millesimo Quingentesimo, Quinquagesimo quarto.

Ferdinandus mp.

Nicolaus Olahus mp.
Strigoniensis Archiepiscopus.

(Eredetije az erd. muz. egyl. kézirattárában, gr. Kemény J. Erd. tört. level. I. kötet.)

XIV.

1554. jun. 10.

A medgyesi országgyűlés határozatai.

Articuli

Dominorum Regnicolarum Trium Nationum Regni Transsilvaniae in partiali eorum Congregatione in Ciuitate Medgyes Dominica proxima ante festum Beati Barnabae Apostoli, in Anno 1554 editi.

Quod ad Literas sacratissimae Regiae Maiestatis, Domini nostri clementissimi in quibus sua Maiestas Sacratissima ad supplicationem Dominorum Regnicolarum, ex superioribus Comitiis Vásárhelyiensibus, pro festo sacrae Penthecostes Domini, nouissime editis transacto, Suae Majestatis Sacratissimae pro salute et conseruatione hujus Regni sui, patriae videlicet nostrae, et omnium nostrum, factam, pie et clementer respondet, attinet: Domini Regnicolae Suae Maiestatis Sacratissimae, immensas agunt gratias, et perpetuis fidelibus eorum seruitiis, apud Majestatem suam Sacratissimam promoueri studebunt.

Quae autem rationes dominos Regnicolas ad eam supplicationem coegerint, satis expresse in eadem supplicatione declaraverunt. Nunc quoque et deinceps, in omnibus eorum

necessitatibus suam majestatem sacratissimam tanquam, Dominum et Regem ipsorum Clementissimum legitimumque requirere, et suae Maiestati supplicare humilime volunt, ut sua Majestas sacratissima hoc Regnum suum, ipsosque fideles suos, in eorum necessitatibus, tueri et defendere semper dignetur gratiosissime.

Item: Quemadmodum Domini Regnicolae in praescriptis Comitiis Vásárhelyensibus super conservatione gentium, concluserunt, ut Domini Nobiles de singulis sedecim portis, unum equitem bono apparatu bellico, Domini Siculi quartam partem ipsorum: Domini vero Saxones duo millia peditum conservare debeant: eam conclusionem et nunc quoque notificant. Rogantque Dominos Waywodas, ut suae spectabiles et magnificae Dominationes illos, qui ad conservationem praedictarum gentium curam non habuerint, per omnia opportuna remedia, ad hoc cogere et compellere velint.

Statutum est igitur, quod dum et quando partialis aliqua expeditio fieri debebit, quemadmodum in praesentiarum necessario fieri debuerat: extunc uniuersi et singuli Nobiles, Siculi et Saxones, ad diem et locum per Dominos Waywodas praefigendum, suos equites et pedites expedire non praetermittant. Quicunque autem praetermittere attentaverit, tunc pro uno quoque equite, aut pedite, ratione bonorum expedire debito, singulae sedecim portae Jobbagionales, secundum connumerationem Dicae Regiae Maiestatis per Dominos Waywodas occupari et a singulis portis singulum florenum exigere, et insuper bona eadem occupata, tamdiu possidere valeant, donec equitem expedire debitum, in loco commisso statuere curaverit, et sic punitio fiat secundum quantitatem bonorum et mandati transgressionem.

Item: Quod domini quoque Regnicolae, tam Nobiles quam siculi, per singula capita, simul cum eorum colonis, armis bene instructi esse debeant: ut si necessitas postulauerit, statim insurgere possint; Ciuitates quoque Saxonicales libere, duas partes gentium, in eisdem Ciuitatibus existentium, juxta antiquam consuetudinem Regni, cum machinis et tormentis bellicis, aliisque instrumentis, ad id necessariis, in bellum emittere debeant, cum Judice Regio cujuslibet Ciuitatis, ad diem et

[illegible] teneantur [illegible] in- [illegible] unita- [illegible] Nobi- [illegible] debeant et [illegible] Item et [illegible] adesse [illegible]

[illegible] itidem [illegible] postu- [illegible]

[illegible] eiusdem [illegible] perso- [illegible]

[illegible] Regnicolae. [illegible] ut [illegible] nun- [illegible] eadem [illegible] fa- [illegible] per Dominos [illegible]

[illegible] Regnicolarum [illegible] debeant ni- [illegible] ad quo- [illegible] comperiun- [illegible] per Dominos Waywodas et Regnicolas constitutum est, [illegible] sedem Waywoda- [illegible] a prima die celebrationis praescriptorum [illegible] per [illegible] et contra quoslibet patratis [illegible] per Dominos Waywodas conti- nuo et sine adjudicentur intermissione.

Item. Quemadmodum praemissum est. Domini Siculi potiores, primipili et liberi Siculi. quemadmodum et Domini Nobiles per singula capita. dum necessitas postulaverit, insurgere debebunt, tunc potiorum siculorum quilibet. pro statu conditionis suae, duo- aut tres Siculos ad custodiam domus et fa-

miliae eorum: Item Villae quoque Siculicales, ad villarum suarum custodiam et omnium pertinentiarum ac utilitatum earum, majores villae tres aut quatuor, minores autem duos siculos, secundum quantitatem Villarum, ex scitu et consensu Capitaneorum suorum, relinquere possint et valeant.

Item. In castellis in eadem terra Siculorum existentibus secundum rei exigentiam, pro custodia et conservatione eorum sedecim aut viginti personas relinquere similiter possint et valeant.

Alii autem uniuersi et singuli potiores, primipili ac liberi siculi, cum incolis eorum secundum antiquam legem et consvetudinem hujus Regni, conditionemque suam, cum equo bono et competenti, omni denique apparatu equestri bellico, reliqui vero pedestri, tam bene instructi sint, ut, dum insurgere opus fuerit, nihil se praetermisisse sentiant, sub poena capitis.

Item Capitanei Siculicales ad diem et locum per Dominos Waywodas medio literarum eorum ipsis nominandum omni occasione semota ad loca stationum exigere et se conferre debeant, Siculosque Capitaneatui attinentes insurgere cogant, et, quo mandatum fuerit, ire festinent. Casu autem quo aliqui Siculorum insurgere nollent, extunc sine omni mora praefatis Dominis Waywodis significare curent, Domini tandem Waywodae, tales condigna poena puniant, nihilominus tamen Capitanei ipsi, nihil hac occasione immorentur. Quod si autem iidem Capitanei, aut alter eorum, ipsimet insurgere et ad diem locumque statutum stationis, ipsis nominatum adesse, vel ante eos, qui insurgere noluisset, statim nominatum ad scitum Dominorum Waywodarum dare omitterent, extunc talis Capitaneus poenam eandem, quam alii rebelles promeruissent, subire debeant.

Item: Quamvis fides Christiana una sit, tamen, quoniam tam in Ceremoniis, quam Sacramentorum administrationibus, ipsi Regnicolae dissentiunt, statutum est: ut dum in Castris fuerint constituti unaquaeque pars suos valeat habere ministros et Concionatores. Hoc tamen specialiter declarato, quod nullus ministrorum vel concionatorum, aut auditorum, alteram partem dissentientem, verbis illicitis dehonestare, aut aliis

contumeliis et injuriis afficere sit ausus, modo aliquali, sub poenis in prioribus aliis articulis et constitutionibus declaratis.

Item si gentes ad praesentem particularem expeditionem a Regnicolis missae et expeditae Dominis Wayvodis ulterius intertenere necessarium videbitur, extunc discedere non sint ausi, sed ex novo iterum alia stipendia illis, per Dominos eorundem mittantur, et in locis statutis, aut per Dominos Waywodas statuendis permanere debeant.

Item si ad Regnicolarum aliquem de externis Regnis literae aliquae allatae fuerint, extunc ille, cuiuscunque status et conditionis homo existat, ad quem erunt allatae, statim hominem, nuncium videlicet seu tabellionem illum captiuare teneatur, et, una cum literis illis allatis ad Dominos Waywodas, aut alterum eorum adducere debeat et teneatur. Et si autem aliquis ex Regnicolis, talem nuncium aut tabellionem ad se perventum, dimittere, et literas occultare, aut supprimere attentauerit, notam perpetuae infidelitatis incurrat eo facto.

Item. Dominus magister Ciuium Cibiniensis et Judices regales alii nuncii Ciuitatum liberarum Saxonicalium, in hac congregatione constituti, obtulerunt sese, omnes artifices, quarumlibet rerum, secundum limitationem antiquam Regni, condigno pretio, res eorum vendi coacturos.

(A Haner-féle gyűjteményben a nagyszebeni ágostai hitv. Superintendentia levéltárában levő másolatról).

XV.

1554. jul. 4.

Ferdinánd Dobó erdélyi vajdának, Petrovics levelének megküldését jó néven vette, különben beütéstől nem tarthatnak.

Ferdinandus Diuina fauente clementia Romanorum, Hungariae, Bohemiae etc. Rex semper Augustus. etc.

Egregie fidelis nobis dilecte; accepimus binas literas tuas in eodem fere negocio. Cum autem iam nos ad fidelem nostrum spectabilem et Magnificum Andream de Bathor etc. eam pecuniam, quae gentibus in Transsÿluaniam expediendis

danda erit, expediuerimus, eamque ipsam iam accepisse arbitremur, poteris tu quo numerum equitum et peditum iuxta limitationem prius factam eo expedire, ut facta lustracione et accepta solucione cum gentibus aliorum fidelium nostrorum recta in Transsÿluaniam proficiscantur. Capimus etiam grato et clementi animo, quod literas Petrowÿth ad nos transmiseris, cuius dictis tanquam figmentis fidem praestare non debeas. Nam nullus ex externis gentibus, neque a Polonia neque aliunde veniet, neque Passa Budensis ei vllo auxilio est affuturus, quia ex Pest ubi cum aliqua copiola erat, rursus his diebus reuersus est Budam; figmentis igitur huiusmodi ipsius Petrowÿth nec tu neque alii fideles Comitatus nostri fidem vllam adhibeant, sed constanter permaneant in fide et fidelitate nostra graciam nostram Regiam pro eorum fide et constantia consecuturi, quemadmodum nos ad eosdem literas nostras dedimus, quas tu ad illos perferendas curabis; certo autem sciant, quod illum perfidum Diuina Justicia pro suis demeritis bene castigabit. Deinceps quo ubi aliquid nouitatis habueris, nobis significare non praetermittas. Secus non facturus. Datum Viennae Vigesima quarta Julii Anno Domini Millessimo, Quingentesimo, Quinquagesimo quarto.

Ferdinandus mp.

Nicolaus Olahus mp.
Strigonensis Archiepiscopus.
Georgius Draskowith mp.
Praepositus in Jazow.

Külczim: Egregio Francisco Dobo de Rwszka etc. Fideli nobis dilecto.

(L. S.)

(Eredetije a m. k. kam. levéltárban).

XVI.

1554. Aug. 25.

Ferdinánd az erdélyi vajdáknak: helyesli, hogy az erdélyi rendek és Oláhország közt béke köttessék.

Waiuodis Transsyluaniensibus.

Ferdinandus etc.

Magnifice fideles nobis dilectj; redditę sunt nobis literae vestrae ad diem decimam presentis datae et cognouimus inde quid vobis vaiuoda Transalpinensis nuper rescripserit ac per hominem vestrum nunciauerit, nempe quod firmam et candidam amicitiam vobiscum constituere cupiat, atque si vinculum fidej vestrae habeat perfectum, se effecturum vt princeps Turcarum censum pro Transsyluania nostro nomine acceptet, effecturumque praeterea vt intra vaiuodam Moldauiensem et regnicolas istos fideles nostros pax firma fiat ac Petrus Gerendj, dimittatur quae nobis sane admodum grata acciderunt ad eaque vobis benigne respondemus, quod si dictus vaiuoda Transalpinensis etiamnum eius fuerit animi, vt vobiscum firmam pacem et amicitiam constituat et voluerit sese ad obseruandam eam firmiter per literas ac iureiurando obligare, placere nobis quod ea de re cum ipso concludatis, jn qua conclusione vobis illa maxima cura esse debet, ut literis obligatorijs super huiusmodi pacis et amicitiae tractatu expediendis duae illae conditiones principem Turcarum ac vaiuodam Moldauiensem concernentes omnino inserantur; verum si concordia ac amicitia sub praetactis conditionibus obtineri non posset, nisi vicissim et vos sponderitis, quod nec Radulum nec alios Boÿerones Transalpinenses in partibus regni nostri Transsÿluanie ferre tenere et fouere velitis, nobis equidem non displicet, imo volumus, nisi vobis propter causas nobis non cognitas alias videretur, quod ad hoc quoque vos obstringatis ipsiusque aduersarios et inimicos Boiarones primo quoque tempore ad spectabilem ac magnificum Andream de Bathor in Hungariam expediatis et nobis opinionem ac consilium vestrum exponatis, quomodo in partibus illis Hungariae interteneri pos-

sint, ut et illi necessaria alimenta habere queant et nos nimijs sumptibus non grauemur.

Caeterum si vaiuodae Transalpinensis ac Moldauiensis nec non Kazzon Passa et Petrus Petrowÿth coniunctis copijs (sicutj vobis a primate regni Transalpinensis secreto significatum esse scribitis) regnum nostrum Transsyluaniae inuadere conarentur, non dubitamus quin vos una cum illis copijs quas sub ductu vestro habetis, et quas a praefato Bathorÿ transmissas iam ad vos pervenisse, vel iam in via existere arbitramur et cum gentibus regni ingruente vi hostilj leuandis, Deo bene iuuante impetum et conatus illorum fortiter repressuri sitis.

Quod si autem nec Transsÿluaniam nec alios fideles nostros subditos in alijs regni partibus existentes inuasuri essent, sed expeditionem ad occupanda tantummodo oppida Lwgos et Karansebes instituerent, nos sane considerato horum temporum statu non videmus, quomodo illis sub inducijs, aliquid opis et auxilij praestare possimus, maxime cum etiamnum oratores nostros Constantinopolj habemus et per eos cum principe Turcarum de ineunda firma pace atque amicitia tractemus, vbi et illud nos mouet quod praenominati Lugasienses et Karansebenses se adhuc ante firmatas inducias in quibus nunc stamus, principi Turcarum subiecerint ac tributarios fecerint, et quod princeps Turcarum illos una cum tributo ad Petrum Petrowÿth remiserit; quare si nunc illos in nostram tutelam ac protectionem susciperemus, jnducias profecto iam violasse videremus, quum tamen easdem firmiter ac sancte obseruare studeamus . . . . . datum in arce nostra regia Pragae die 25. Augustj 1554.

Oldalt: fuit expedita per secretarium Hungaricum.

(Fogalmazvány a bécsi cs. k. államlevéltárban).

XVII.

1554. sept. 13.

Cambray Jakab II. Henrik franczia király portai ügynöke Erdély rendeihez János Zsigmond visszahelyezése ügyében.

Spectabiles magnifici Egregii ac Nobiles domini post obsequiorum meorum Magnificis dominationibus vestris commendationem. Ex literis Christianissimi Regis Domini ac principis mei potentissimi ac clementissimi peculiariter integram veram et sinceram suam erga negocia serenissimae Reginae Regisque Johannis legitimorum et hereditariorum vestrorum principum vosque omnes singulos voluntatem intelligetis. Quibus ut satius explicem fidem illam, quam in extrema literarum parte vos mihi adhibere rogat, addendum putaui, vos certo et indubitanter credere oportere, non fideliori illum ac synceriori animo liberos suos charissimos prosequi, quam serenissimam Reginam Regemque Johannem, In hoc videlicet felici memoriae potentissimi ac Christianissimi Regis Francisci progenitoris ac patris sui succedens: qui semper loco fratris memoriam Regis Johannis vestri nuperrime uita functi principis coluit, ac filium suum Regem loco filij habuit, Eumque hereditario quodam iure, proprio insuper instinctu in eodem numero habet et amplectitur princeps meus potentissimus: qui praeterea nunquam usque adeo in notis habuit Regnum suum undique tranquillum securum ac omnibus praesidiis firmatum reddere, in quo quam foeliciter diuino auxilio ei omnia hactenus successerint, quamque prosperos in hac re progressus fecerit, omnibus quasi et uobis credo innotuit, quantum nunc praedictorum Reginae Regisque rebus vestrisque (quos summopere diligit) fauere et presto esse cupit, quibuscunque modis, rationibus, auxilijs ac praesidijs suis proprijs et amicorum poterit et intelliget usui uobis et adiumento fore sicuti nunc uobis palam et indubitatum esse potest: ad quos me eo consilio delegauit, ut ea ista omnia suo nomine uobis *(exponerem)* in earumque rerum fidem confirmarem. Commisit praeterea ut

me inde ad potentissimum Turcarum Imperatorem conferrem, ut gracias illi primum habeam ob singularem et propensum affectum, quo se literis ad dominum meum suis dictos principes prosequi et ad extremum usque uitae spiritum prosequiturum esse significauit: qui se praeterea iure iurando obstrinxit*), per omnes suos prophetas, per patris animam, per gladium quem lateri suo accingit, consensurum se potius ad omnium suorum Regnorum et Imperiorum ruinam, quam ut permittat vel solum lapidem a ditione et dominio Regis Hungariae Transiluaniaeque vel erui, vel auferri, vel alienari aut alium quempiam eius possessionem usurpare ac ea potiri praeter unum dictumRegem Johannem, quem in patriam suam restituere ac omnino reponere apud se constitutum et stabilitum habet, ijsdem plane rationibus, conditionibus et qualitatibus quibus primum fuerat. Qua in bona uoluntate ut persistet et sibi semper constet a domino et principe meo per me obnixe rogatur, ut nouis illum in dies stimulis ad hanc rem prosequar si forte susceptis in Persia rebus aut alijs euentis ob illo suo erga vestros supra dictos principes sincero animi affectu distractum aut refrigeratum agnouero, Eumque praeterea certiorem reddam propensissimae Regis mei erga principes vestros uoluntatis. Ad cuius prosperam et foelicem exequutionem nullis omnino facultatibus aut bonis aut amicorum et confoederatorum auxilijs parere in animum induxit; et ut tum sincere uoluntatis aliquod specimen et documentum praeberet, ad quasdam pacis cum Carolo Compositiones (quę huius anni principio in medio prolata fuerant) nullam prorsus rationem habuit, quemadmodum meo quidem iudicio intelligere debuistis; ac ferme ob eam solam occasionem bellum asperius et atrocius cum ipso Carolo Germanorum Imperatore renouauit, quo rationem illi omnem ac uiam fratris sui auxiliandi praecluderet, ac praeripere, utpote qui vos in solitam tyranidem redigere et quasi constringere attentarent, pristinam vestram libertatem, quietem ac tranquilitatem sub principibus naturalibus et hereditarijs vestris, commutare cum miseriis, infortunijs, oneribus, exitijs, captiuitatibus, in quibus miserabiles subditos detinent. Neque uobis in animum inducere aut

*) Egykorú irással oldalt: *Török császár fogadása.*

omnino timere debetis, ullum unquam Christianum principem adductum iri, ut suppetias illis ferat in damnatis praesertim huiusmodi susceptis ac consiliis, cuius generis sunt ista quae nunc intentat contra ius omne ac fas, indignissime nempe ac iniustissime pupillum et uiduam e patria pellere, regnum eorum ui et armis opprimere, occupare et retinere. Et quanquam Rex Poloniae cum illis affinitatis uinculo sit coniunctus, nobis tamen omnino persuadere debetis, ita humanitate, pietate, consilioque destitutum non esse, ut ratione ulla omnino adduci possit ad sui ipsius sanguinis euersionem, ruinam uidelicet germanae sororis, eiusque qui plus illi esse non possit nisi filius esset. Jam uero ille non ignorat si aliter faceret, prosequuturum esse se ac procuraturum uniuersum Regnorum Hungariae et Transyluaniae excidium, que non solum Regni ipsius sui, sed totius etiam Christianitatis sunt praesidia. Nam certo scio credere eum (quod uos etiam omnes credere debetis, nisi uos uobis de industria imponere velitis) magnum imperatorem Turcarum nunquam plane quieturum quo ad desiderio et voluntati suae satisfecerit, quae in hoc potissimum est, ut Regem Serenissimum Johannem, Reginamque Serenissimam matrem suam ad pristinum regni sui dominium conditionemque reponat ac restituat. Aut uero si in summum discrimen res omnino deuenirent (quod tamen Deus a nobis auertat) uosque huic malo Illustrissimi Hungariae et Transiluaniae domini diligenter prouidetes, ne perpetuam infamiae notam splendentibus uestris nominibus inuratis: sinistra quadam fortuna dictus Imperator Turcarum prospiceret eam Reginae Regisque Joannis in pristinum statum restitucionem fore illi nimis turbulentam ac interruptam: Ipso uero uerius est et certo certius non bonis illum non facultatibus, hominibus, ditionibus, Regnis Imperiis non denique suae ipsius uitae parciturum, quominus se paccatum et tranquillum Regnorum Hungariae et Transiluaniae Dominum ac possessorem proprium et peculiarem redderet. At nunc si hoc euenerit ex uobis exputare ac conjectari potestis, quantum uobis non imminebit solum, sed liberis etiam uestris subeundum erit seruitutis iugum, simile fortassis immo plane peius ac durius quam illud in quod delapsos hodie esse Judeos et Graecos sub illius imperio conspicamini. Quibus et

repentino occurrere possitis, Rex christianissimus dominus meus mihi demandauit ut amplissimam nobis supradictorum significationem darem fiduciamque afferrem, donec harum rerum nomine erga imperatorem Turcarum vobis patrocinabitur, certo se effecturum ne in eiusmodi miserias ac infortunia incurratis: ac nunc si vos adiungere aequitati et rationi statuatis, vestrosque legitimos ac hereditarios principes reuocetis, uobis in animum inducere debetis, fore ut Imperatorem Turcarum amicum protectoremque, maiestatemque Christianissimam amicosque suos et confoederatos (qui omnes bonam in se totius mundi partem obtinent) vestrae libertatis et quietis Religionisque et fidei fautores et assertores sitis habituri: quod si aliter feceritis supradictos uobis ac uniuersam Christianitatem reddetis infenissimam, contra quorum potentiam et uirtutem rogo uos et hortor ut altius et diligentius omni affectu deposito mature consideretis, si Ferdinandus Romanorum Rex satis idoneus in uobis defendendis esse possit: cum Sigismundus pacatus ac tranquillus totius Hungariae ac Transyluaniae dominus et praeter haec Romanorum Imperator cum exercitu instructissimo, cum omnibus suis copiis, quae si cum istius conferantur erant infinitae, partem istam Transalpinam liberare non potuit ab incursionibus et deuastationibus Turcarum, qui multo etiam tunc infirmiores ac imbecillores erant, quam hoc tempore, minusque in vestrae patriae finibus promoti. Quam ob rem Spectabiles, Magnifici, Egregii ac Nobilesdomini, ut humillissima et obsequentissima officia mea sincere supradictorum dominorum ac principum Regis Christianissimi domini mei ac potentissimi Turcarum Imperatoris erga principes vestros, uosque ipsos uoluntati adiungerem et conformia redderem. In hoc ego officium meum desiderari uolo, quin ego vos hortor ac commone faciam ut oculos omnino aperiatis, ulnas, ac brachia extendatis ad bonum illud intuendum et amplectendum, quod a solo omnipotenti Deo duorum istorum potentissimorum dominorum intermedio et gracia nunc uobis offertur: neue committatis ut negligentia et recusatione uobis boni oblati Illustre ac plane generosum Hungarorum nomen ipsi Ferdinando infestissimum antiquetur et abrogetur. Cuius splendor et tandem aliquando ex hominum memoria funditus

euellatur et erradicetur, in concilio coetuque generali omnibus se modis ac rationibus tentaturum testificari non est ueritus, daturumque idcirco operam ut eius Regni (cuius vos primaria et potissima estis capita) nobilitas funditus omnino ac radicitus extirpetur. Immo, immo agite et toto studio cum uirtute illa a natura uobis innata et ingenita incumbite, quemadmodum uos facile exequi poteritis, ut maxima indignitate et amplitudine vestrum tam generosum, clementem ac omnibus virtutibus praeditum principem legitimumque et naturalem uobisque a Deo optimo maximo tributum, unacum serenissima matre sua Regina reuocetis ac conseruetis: honorificumque et praeclarum hoc Regnum ea ratione gloriosum et floridum prae caeteris omnibus reddatis, in quo non minus gloriae laudis ac dignitatis assequemini, quam strenuus quondam Attila nominis ac famae sibi in illo generosae conquirendo comparauit. Quantum uero ad me attinet, qui uobis sum et ero in omnibus obsequentissimus, Deum illum sempiternum obtestor, ut animos vestros ad id exequendum inducat, quo vos liberique vestri maiorem in posterum pacifice et unanimiter uiuendi rationem assequamini: primum sub foelicibus ac prosperis numinis sui diuini auspitijs, deinde sub utriusque principis supradicti amicorumque suorum fauore, qui Regem vestrum tanquam filium, Reginam tanquam sororem, uosque tanquam amicos amplectuntur, idem immortalis ac potentissimus Deus foelices inposterum uos et unanimes tueatur ac conseruet, ut reliquas Hungariae cum tota Transyluania adhuc integra vestra fidelitate erga naturales principes vestros retinere, Eamque partem Regni Hungariae titulo et nomine Ferdinandi am . . . Regis mei Christianissimi post deum auxilio recuperare possitis. Ex Ciuitate Lug . . . XV. die mensis Septembris 1554.

Spectabilium ac Magnificarum Dominationum
uestrarum
Obsequentissimus amicus
Ja: Cambrayus mp. Christianissimi
Regis orator.

Kívül: Spectabilibus ac Magnificis et Egregiis Nobilibus Capitaneis primipilis prudentibus item ac circumspectis uniuersitati trium nationum Regni Transyluaniae fidelium uidelicet serenissimae Reginae

Isabellae et Illustrissimi filij Regis Joannis Hungariae etc. defuncti, amicis et dominis obseruandissimis.

(Eredetije az erdélyi Muzeum-Egylet kézirattárában, gr. Kemény J. Erd. tört. ered. levelekben I. k.).

XVIII.

1555 apr. 18.

A királyi sereg által a jobbágyoktól elvett, elfogyasztott élelmi szerek ügyében kirendelt bizottság utasítása.

Modus fiendae inquisitionis a colonis super victualibus per gentes Regiae Majestatis in hoc regno Transsilvaniae existentes, consumptis per spectabiles et magnificos dominos Wayuodas regni Transsilvaniae ac commissarios Regiae majestatis in oppido Reghen die 18 Aprilis anno 1555. factus.

Constitutum est per dominos Vayvodas et Commissarios Regiae maiestatis ac vniuersitatem trium nationum regni Transsilvaniae, vt coloni singularum possessionum et villarum, in quas gentes Regiae Majestatis secessissent, ibique varii generis victualia a colonis credito accepissent et consumpsissent, per homines dictorum dominorum vayuodarum ad hoc delectorum adiunctis illis hominibus dictorum dominorum commissariorum Regiae Majestatis et trium nationum, presentibus etiam capitaneis Regiae Majestatis aut eorum vices gerentes *(sic)* et hospiciorum distributorum diligenter perlustrentur et inquirantur de militum nominibus, quem videlicet quisque hospes et qualem militem apud se hospitantem habuerit. Si contingat autem, aliquem ex predictis delectis hominibus in facienda hujusmodi inquisitione presentem esse nolle aut non posse, ceteri nihilominus talis hominis absentia non curante, a cepto non desistant, sed rem summa cum diligentia peragere debeant.

Deinde visitentur ijdem homines delecti a colonis singulorum hospiciorum et eos fide mediante eorum inquirant, que quisque miles et quanta victualia credito ab eis assumpserit, quibus cognitis ea tantem in regesto diligenter consignentur.

Si quis autem ex predictis militibus a suo hospite per vim aut minis adicitis extorsisse deprehendetur, cognita diligentia hujusmodi rerum violenter ablatarum quantitatem, conscribatur in regesto et tandem ex talis militis stypendio mensuali juxta limitacionem dominorum regnicolarum super solucione rictualium hujusmodi facta deducatur.

Ittem si quis hospitum suo mility ex sua gratitudine liberalitateque aliquid sponte relaxasset hoc quoque cognoscatur et in futurum testimonium hujusmodi relacionis in regestum denotetur, vt talis miles hoc testimonio tempore tandem suo excusatum se habere possit.

Modus autem limitacionis dominorum regnicolarum super solucione pro victualibus fienda facte, secundum quem predicti delecti homines procedere debebunt ijs erit:

vno die et vna nocte de vno equo denarius vnus,
de vno autem cubulo Koloswarijensi denarii sedecim,
de cubulo saxonico denarii octo.

In Barcza, Chÿk, Gÿergÿo et tribus sedibus de vno cubulo avene denarii quinque pro vna pÿwha vini, hoc est pro mensura saxonica eythel vocata denarius vnus, vbi autem eythel major est, juxta quantitatem soluatur.

De vno pullo denarius vnus. De vno ansere denarii duo, de vno porcello denarii duo. De vacca sterili denarii sexaginta, sebes et corium reddenda.

De vno agnello denarii decem, sebes et corium reddenda.

Lardum, cum hoc tempore leui admodum precio venumdari soleat, juxta suum valorem eque ac panis estimari debebit.

Cetera victualia omnia juxta suum valorem estimentur et persoluantur.

Inquisicio predicta fiat a secundo die festi assumptionis beatissime virginis Marie et in singulis pagis quis fuerit dux annotetur.

(Egykorú másolat Brassó városa levéltárában, Trausch-féle gyűjteményének III. kötetében).

XIX.

1555. apr. 24.

A marosvásárhelyi gyülés által hozott törvények.

Articuli dominorum Trium Nacionum Regni Transsylvanie in Comicijs Wasarheliensibus ad festum Beati Georgij Martiris indictis ex commissione Sacre Regie Maiestatis celebratis Anno domini 1555.

(1) Cum domini Waijwode Nomine et Impersona Sacre Regie Maiestatis dominis Regnicolis exposuissent Maiestati Regie domino Nostro clementissimo summopere placere, quod vniuersum hoc Regnum in tantis fluctibus rerumque disturbijs in fide atque constancia permanserit, neque passum fuerit vanis ac fictis rumoribus, solicitationibus, litteris, suasionibus, idque genus alijs, seipsum ab eiusdem obediencia et fidelitate abstrahere, Vniuersus hic regnicolarum Conuentus primum quidem gracias agit sue Maiestati, quod eorum fidelitatem sibi gratam esse cognoscat. Deinde humillime supplicat, ut quod de bono atque fideli Regno quisque probus existimare potest, hoc ipsum sua Maiestas de hoc Transsyluanico sibi polliceatur et persuadeat, neque aliud expectet, quam horum omnium fidem, obedienciam perpetuamque fidelitatem.

(2) Quod autem sua Maiestas tot tantosque labores, nec non vigilias, sumptus inquam incredibiles, pro incolumitate huius miserimi Regni fecit quidem antea et deinceps se facturam esse offert, propterea Vniuersitas hec Regnicolarum, Conuentus, Maiestati sue gracias agit immortales, atque pollicetur suis perpetuis fidelibusque seruicijs hoc ipsum sue Maiestati inseruire.

(3) Quoniam in negocio Religionis sepius in tot partes certe controuersie oriri solent, proinde vt hoc malum e medio tollatur, statutum est a dominis Regnicolis, vt ille Articulus qui tempore Reuerendissimi quondam domini Fratris Georgij

Episcopi Waradiensis etc. in generalibus Comicijs dominorum Regnicolarum Thorde profesto Natiuitatis Beati Joannis Baptiste, in Anno domini 1551 *) super editus fuerat, inviolabiliter obseruetur, et si qua parcium ante hac forsitan vel deinceps aliquam iniuriam aut violenciam parti alteri intullisset et inferret, pars lesa contra illam iuris ordine coram dominis Waÿwodis causam prosequatur. In qua re domini Waÿwode offerunt se citra vllam dilacionem parti lese iudicium et iusticiam administraturos esse.

(4) Item prouentus Ecclesie Cathedralis Albensis iuxta continenciam Articuli in dictis Comicijs Thordensibus superinde editi restituantur.

(5) Item quod plebani Lutherani, si cum litteris domini Vicarij Albensis ad aliquam execucionem faciendam per quosquncue requisiti fuerint, statim illi in omnibus causis, excepta causa Religionis, ad execucionem procedere debeant.

(6) Item In causis decimarum nemo Regnicolarum in presenciam dominorum Waÿwodarum citari possit, sed iuxta veterem consuetudinem huiusmodi causas dominus Vicarius Albensis diudicet.

(7) Item. Quia Egregius Joannes Fanchÿ Prefectus Castri Waÿdahwnÿad, suo ac Magnifici domini Joannis Therewk de Ennÿngh domini sui nominibus et personis, apud dominos Regnicolas instabat, vt differencie et contenciones, que inter ipsos ab vna, ac Nobiles Comitatus Hwnÿadiensis, partibus ab altera mote fuissent, opera dominorum Regnicolarum sedarentur. Igitur Reuerendissimus dominus Episcopus superinde requisitus, obtulit se promptum et paratum esse omnes labores pro componendis eorum controuersis subire, terminumque partibus sua Reuerendissima dominacio prefigere, ad quem in presenciam suam accedere debent. Vbi si Reuerendissimus dominus partes easdem pacificare poterit, bene, alias terminum ipsis constituet, in quo Judicium recepturi coram dominis Waÿwodis citra vllam citacionem comparere debent.

*) Tollhiba 1550 helyett. 1551 jun. 23-án nem volt országgyűlés, de nem is lehetett. Hanem igen is volt 1550-ben

(8) Item Nobiles Comitatus Hwnÿadiensis conquerebantur se per quosdam potentes multa damna passos esse, postulabantque vt domini Waÿwode hominem eorum, cum testimonio Capituli Albensis, ad oculatam reuisionem damnorum transmitterent. Tamen dominis Regnicolis visum est, vt si qui eorum aliquam iniuriam aut damnorum illaciones accepisse pretendent partem adversam in presenciam dominorum Waÿwodarum euocent, ex parte quorum domini Waÿwode offerent se iudicium et iusticiam inpensuros esse.

(9) Item Idem Nobiles Comitatus Hwnÿadiensis conquerebantur Quod inhabitatores oppidi Zaazwaras, ac alij Saxones in pertinencijs eiusdem oppidi commorantes, de liberis pascuis eorum pecora ipsorum abigerent et per paccionem dimitterent. Quare per dominos Regnicolas sanccitum est, ut in hac parte vetus consuetudo obseruetur, excepto quod nec domini Nobiles nec vero Saxones equis, equacilibus ac gregibus ouium Valachorum ex debito pascua in territorijs eorum admittere cogantur.

(10) Item quia per gentes Regie Majestatis dominis Regnicolis multa damna illata sunt, postulant domini Regnicole, ut domini Regnicole speciales homines cum Judicibus nobilium singulorum Comitatuum transmitterent, qui eadem damna cognoscerent, et eisdem superinde debita satisfacio impenderetur. Intelligunt tamen a dominis Waÿwodis, per dominos Commissarios nouissime ingressos a Majestate Regia eam instructionem in scriptis allatam esse, vt solummodo damna a festo Assumptionis Beatissime Virginis Marie nouissime transacto recognoscerentur, et satisfaccio illorum impenderetur. Supplicant domini Regnicole eius Maiestati domino eorum clementissimo, vt non solum hec prescripta, verum eciam alia omnia, post ingressum Illustrissimi domini Castaldi illata cognoscerentur, atque ipsis de illis omnibus plenaria satisfaccio inpendatur. In super suplicant domini Regnicole Maiestati sue ut sua Maiestas gentibus in hoc regno existentibus solucionem facere dignetur, atque certum locum prescribere, vbi huiusmodi gentes alantur, ne misera plebs per condescensiones eorum opprimatur.

(11) Conclusum est per dominos Regnicolas, nemo no-

biles homines citra quinque casus in presenciam dominorum Waÿwodarum in ius citare possit, prout patet in decreto generali. Et Comites Comitatuum nullas causas infra summam quinquaginta florenorum se extendentes iuxta veterem eorum consuetudinem in presenciam dominorum Waÿwodarum transmittere teneantur.

(12) Item cum domini Regnicole Trium Nacionum libertates suas summopere defendere laborant, conclusum est, ut queuis Nacio tercio die festi Sacri Pentecostes proxime affuturi, suas litteras et priuilegia super libertates eorundem quas habent, coram Reuerendissimo ac Magnificis dominis Waÿwodis producere teneantur, que reuisioni eorundem dominorum submittantur.

(13) Item Vniuersitas dominorum Nobilium Comitatus Hwnÿadiensis simulcum Egregio Ladislao Dÿenewsÿ dominis Waÿwodis et Regnicolis in eo vehementer suplicat, vt ad custodiam et alias necessitates Castelli Illÿe singularem curam adhibere velint, ne in manus hostium deueniret, unde maximum periculum huic regno (quod Deus auertat) inmineret. Proinde decretum est, ut dominus Administrator proventuum Regie Maiestatis ex contribucione presenti Comitatus Hwnÿadiensis ad fortificationem eiusdem Castelli tantas expensas, quante sufficere videntur, administret, propriumque hominem illuc mittat, qui circa fortificacionem eiusdem ac alias eciam necessitates prospiciat, et laboratoribus solucionem faciat. Vbi vero contribucio illius Comitatus ad necessitates dicti Castelli non sufficeret, aliunde necessitatibus illius subveniat, et incole quoque pertinenciarum, apud manus eiusdem Ladislai Dienessÿ, nec non Egregiorum Georgij Capithan, ac Georgij Nagh habentur, aut solucione aut laboribus circa fortificacionem Castelli auxilio sint.

(14) Item iudicia nouorum actuum potenciariorum tam inter Nobiles quam eciam Siculos continue celebrentur, siue iam orte sint siue oriantur, generalia vero iudicia in Dominica Cantate inchoentur.

(15) Iidem domini Siculi affirmant leges suas a legibus ceterorum Regnicolarum discrepare, postulantque vt iuxta veterem eorum consuetudinem cum litteris euocatorijs domino-

rum Waÿwodarum in presenciam eorundem racione quorumuis negociorum ne evocentur. Quorum postulacioni domini Waÿwode consenserunt, ea tamen conditione, vt Siculi causas reliquorum miserorum plebeorum coram ipsis vertentes citra vllam dilacionem adiudicare debeant, alias enim illos, qui contra miseros peccauerint, ad requisitionem ipsorum in presenciam eorundem dominorum Waÿwodarum per literas euocatorias citari faciant.

(16) Item decretum est per dominos Regnicolas vt deinceps nemo in consilium Regnicolarum, qui per eosdem electus et missus non fuerit . . . *)

(17) Item fures, predones, incendiarij, adulteri, falsarum monetarum cusores, homicÿde ac alij publicj malefactores, qui iam antea secundum constitucionem Regni extradati sunt, sed hactenus comprehendi non potuerunt, per Comites publicentur in eorum sedibus, vt vbiqunque et per quoscunque conprehendi poterunt. in ipsorum terris, officiolatibus, Ciuitatibus, Oppidis et Villis per Judices eorundem pena condigna punientur.

(18) Item vt post connumeracionem dicte Regie Maiestatis Comites Comitatuum statim ad persequendos fures et predictos malefactores exeant, et Idem comites secundum connumeracionem dice singulos duos denarios, de singulis portis, in ipsorum salarijs siue expensis exigant, ubi autem non exegissent et in persecutione malefactorum non processissent, in ipsorum vsum conuertant.

(19) Item conclusum est in negocio Nobilium malefactorum, vt iuxta constitucionem dominorum Regnicolarum, superioris anni, in Conuentu Wasarheliensi factam procedant.

(20) Item Rusticum hominem et Christianum septem Christiani, Walachum vero tres Christiani, Walachi vero septem vnum Valachum Juramento extradare possint.

(21) Item Inquisicio seu investigatio malefactorum recencium, demptis antea extradatis, vt premissum est, a festo

*) Az eredeti pecsétes példányban itt egy szó (hihetőleg: *admittatur*) a leiró elnézéséből ki van felejtve.

Circumcisionis domini Anno Milessimo quingentesimo *). Quinquagesimo quarti preteriti incipiatur. Decretum est autem vt cum inter dominos Nobiles malefactorum persecucio per Comites Comitatuum incepta fuerit, statim et eodem tempore domini Siculi et Saxones in medio eorum eosdem malefactores persequantur, ne tales ex vnius Nacionis terris in alterius commigrare possint, quapropter domini Waÿwode homines eorum speciales deputent; qui cum dominis Siculis et Saxonibus eiusmodi malefactores persequantur. Quicunque autem aliquem malefactorem pactatum dimitteret, vel defenderet, aut occultare auderet, eadem pena, que per dominos Waÿwodas in tales malefactores decreta est, puniri debent.

(22) Casus vero, pro quibus fures et aly malefactores occidi vel suspendi debeant, generaliter pro pecoribus cuiuscunque generis fuit ac alijs rebus florenum vnum valentibus et supra, infra vero vnum florenum is qui furatus fuerit virgis cedatur.

(23) Item pro quibuscunque enormibus et detestandis vituperijs et signanter pro vituperio anime et de creatura Dei virgis cedantur, adulti vero cippone puniantur, et si per quospiam iudices oppidorum et villarum punicio ommissa fuerit, per Comites prius constituta pena puniantur.

(24) De negocio vero seruorum fugitiuorum statutum est, vt qui male et clam a dominis suis aufugerint, ac apud alios inuenti fuerint, a domino suo restituantur. Si vero in publico loco reperti fuerint libere retinere *(igy)* et comprehendi possint, assignenturque ad manus dominorum suorum, ex quorum parte dominus statim iudicium faciat. Ubi autem dominus talium fugitiuorum procul abesset, tradantur ad manus iudicis eius oppidi aut ville, vbi et in cuius terris comprehensi fuerint, et iudex tercio die ex parte huiusmodi impendat iudicium.

(25) Item statutum est ne equi ex hoc Regno (exceptis equis epuacilibus) educantur. Si qui autem educere vellent,

---

*) Az eredeti pecsétes példányban ez a szó a leiró tévedéséből *quinquagesimo*-nak van irva.

per quoscunque et in quorumcunque terris inuenti fuerint, equi a talibus per eos adimantur.

(26) In redemptionibus litterarum vetus mos obseruetur.

(27) Item domini Saxones conquerebantur litteris procuratorijs Ciuitatum suarum per Comites Comitatuum locum non dari. Igitur constitutum est, vt ipsi litteras adiudicatorias eorum ad dominos Waÿwodas ferant, ex quibus cognoscant, vtrum procurator *) eorum penes litteras procuratorias causam egerint nec ne, et si ita compertum ex litteris fuerit, vt penes litteras suas causam egerint, deinceps eciam locus eisdem litteris dabitur.

(28) Statutum est, vt cum deinceps Vniuersitas dominorum Regnicolarum siue ad Regiam Maiestam, siue ad externa Regna nuncios suos miserit, domini quoque Prelati et Magnates racione bonorum suorum equalia onera in expensis nunciorum cum reliquis Regnicolis sufferre teneantur. Verum si aliquis de numero dominorum Magnatum aut Capitularium cum legacione fuerit expeditus, talis solucio in expensas illius de suis bonis conuertatur, Reuerendissimus tamen dominus Episcopus ab hac solucione exemptus habeatur.

(29) Visum est dominis Regnicolis, vt Dominus Abbas de Colosmonostra solito more Regni ad fidelem custodiam locÿ Conseruatorij litterarum Juramentum prestare teneatur. Qui cum referat se ad hanc custodiam coram Reuerendissimo domino Strigoniensi iuramentum prestitisse, nichilominus tamen nuncij, qui nomine Regni ad Maiestatem Regiam profecturi sunt, illi a domino Strigoniensi planius cognoscere debebunt.

(30) Preterea idem dominus abbas in generalibus expedicionibus Regni gentes suas, quas racione bonorum suorum alere pro Regni defensione debet, tempore necessitatis paratas habeat, superindeque domini Regnicole Maiestati Regie suplicant, vt sua Maiestas hoc domino abbati per suas litteras committere dignetur.

(31) Domini Regnicole supplicarunt dominis Waÿwodis pro salibus ad necessitatem domus eorum ex Cameris Salium

*) Eredeti példányunkban igy áll, *procuratores* helyett.

dandis, qui domino Administratori commiserunt, ut iuxta veterem consuetudinem in vsum domus eorum sales de Camerÿs Salium dare faciat.

(32) Quoniam Vniuersitas dominorum Nobilium Comitatus Hwnÿadiensis conqueritur, Egregium Joannem Fanchÿ Comitem ipsorum ad officium suum nondum iuramentum prestitisse, proinde statutum est, vt idem Joannes Fanchÿ, vt reliqui Comites aliorum Comitatuum huius Regni, iuramentum prestare teneatur.

(33) Deinde ijdem domini Nobiles Comitatus Hwnÿadiensis supplicauerunt dominis Waÿwodis, vt ex presenti contribucione nonaginta nouem denariorum defalcarent, cum dominaciones sue antea pro labore eorum circa municionem Arcis Dewa factam hoc se facturos obtulissent. Itaque domini Waÿwode eisdem concesserunt, vt ex singulis portis non amplius quam septuaginta quinque denarios in presentem contribucionem soluant, ea tamen condicione, vt cum idem domini Nobiles per Magnificum dominum Dominicum Dobo etc. ad eiusmodi labores subeundos eciam deinceps requisiti fuerint, presto esse velint.

(34) Pro fenetis quoque eorundem per gentes Anno superiori consumptis, cum Egregius Georgius Hamaÿ cum alijs personis ad recognicionem et estimacionem damnorum missus fuerit, resciatur ab eo summa damnorum illatorum, domini autem Waÿwode committunt domini Administratori, vt supeinde satisfaccionem inpendat.

(35) Vt vniuerse tres Nationes bono apparatu bellico parati et instructi sint, prout in articulis alijs Anni superioris superinde editis continetur; mandant autem domini Waÿwode, vt domini Nobiles gentes eorum simul cum omni apparatu bellico usque festum Pentecostes proxime venturum perlustrent, similiter Capitanei et Judices Sedium Siculicalium ac domini quoque Saxones, easque tam promptas habeant, vt cum ad insurgendum necessitas postulauerit, ac per dominos Waÿwodas requisiti fuerint, vel capitatim siue generaliter vel parcialiter, absque, mora et dilacione, ad terminum ipsis prefixum et locum constitutum conuenire possint.

(36) Domini Banffienses conquesti sunt dominis Regnicolis, quod dominus Administrator oppidum eorum Banffi-Hwnÿadÿa contra priuilegia eorundem oppidanorum dicari facere vellet. Vnde domini Waijwode decreuerunt, vt priuilegia sua, si qua super exemptione eiusdem oppidi confecta habent, in presenciam dominacionum suarum producant, quibus cognitis domini Waÿwode easdem (*igy*) dominum Administratorem obseruaturum committent.

(37) Item Status et Ordines Regni Transsyluanie obtulerunt sue Maiestati de singulis portis iuxta connumeracionem denuo fiendam denarios nonaginta nouem, verum conclusum est, vt dominus Administrator eligat de singulis Comitatibus ad ipsam connumeracionem probos Nobiles, qui Maiestati Regie fideliter inseruiant, et ne quid damni miseris colonis inferant, quod si qui inferrent, de bonis et iuribus eorum possessionarijs iuris ordine parti lese satisfaccio inpendatur.

(38) Adhibeantur preterea semper in singulis Comitatibus Judicesnobilium, qui iuxta veterem consuetudinem in connumeracione interesse debeant.

(39) Libertini Nobilium, qui per dominos eorum in libertate conseruantur ac in expedicionibus cum eis proficiscantur, et in medio ceterorum colonorum seruicia dominis eorum non exhibent, sed more seruitorum inseruiunt; similiter allodiatores, mercenarij et reliqui seruitores Nobilium, qui victu et amictu a dominis eorum sustentantur, ne dicentur.

(40) Domus nouiter facta et erecta, cuius edificacionis annnus nondum conclusus est, ne dicetur, combustaque domus et rursum reedificata, cuius reformacionis tercius annus non est repletus, ne dicetur.

(41) Mulier vidua, que paruulos habet orphanos, vel si penitus prole orbata est, ne dicetur, illa tamen vidua, que filium sedecim annorum habet et mercenarium, res quoque in valore sex florenorum, dicetur.

(42) Item in exaccione presentis contribucionis is modus obseruetur, vt si post connumeracionem colonorum in bonis aliquorum dominorum Magnatum aut Nobilium aliqua desolacio siue per incendium, quemadmodum hÿs nouissimis temporibus in hoc Regno contigit, siue per mortem colonorum

facta sit, vel aliquis eorum clam alio transmigraret, aut iure mediante abduceretur amodo deinceps, in singulis Comitatibus huius Regni ea res coram Comitibus, Vice comitibus, Judicibus Nobilium ac Vniuersitate Nobilium per iuramentum Judicis illius possessionis, in qua talis colonus resedisset, rectificetur, et ista rectificacio apud exactorem contribucionis Regie Maiestatis semper locum habeat.

(43) Finita connumeracione quilibet Nobilium ad decimum quintum diem diei eiusdem connumeracionis ipsam dicam ad manus exactoris Thordam de bonis suis administrare debeat, excepto Comitatu Hwnÿadiensi, in quo dominus administrator ex veteri consuetudine, vbicunque voluerit, exactorem constituere potest.

(44) Quod si qui Nobilium contribucionem ipsam ad prescriptum terminum de bonis suis non administraret, Vice Comites Judicesnobilium expleto termino emitantur, et tam sallarium suum quam eciam dice Regie exigendi habeant plenariam autoritatem.

(45) Postremo conclusum est, quod restancie ante officium modernorum dominorum Waÿwodarum inexacte existentes ne exigantur, sed penitus inexacte remaneant, eo quod temporibus proxime superioribus plurimi Comitum Vice Comitum et Judicum Nobilium Comitatuum, ita eciam Judicum Villarum peste preterita e medio sublati sunt, propter quorum obitum negocium huismodi restanciarum ad efectum nequaquam perduci potest.

(P. H.)

(Eredetije, az aljára papirszelettel borított vörös ostyára nyomott, ezüst huszas nagyságú pecséttel, az erd. Muzeumban: Josephi Comitis Kemény Codex Authenticus Articulorum Transsilvaniae. Tom. I.)

XX.

1555. nov. 23.

A nemesek és székelyek kolosvári gyülése: Csoronk Mártont és Forró Miklóst mint követeket a szászokhoz küldi.

Prudentes et Circumspecti domini et amici nobis obseruantissimi. Salutem et Seruitutis nostre commendacionem. Quod cum nos die hodierna hic in Ciuitate Coloswariensi de bono statu Reipublice et Conseruacione huius miserrimi afflicti Regni tractaturi conuenissemus duos ex fratribus nostris, videlicet Egregios Martinum Choronk de Naghlak Comitem Comitatus Albensis directorem causarum Regie Maiestatis in Transsiluania, et Nicolaum Forro de Happorthon in certis negocijs Regni in medium Dominationum vestrarum duximus transmittendos. Quare dominaciones vestras rogamus velint eedem verbis dictorum Martini Choronk et Nicolai Foro nomine nostro coram eisdem referentibus fidem adhibere creditiuam, nobisque optatam dare relacionem. Quos altissimus Deus pro voto felices conseruare dignetur. Quibus nos et Seruicia nostra commendamus. Datum in Ciuitate Coloswariensi Sabbato proximo ante festum Sancte Catherine virginis Anno domini 1555.

Vniuersitas Nobilium Transsiluaniensium
Coloswarini Congregatorum,
Et Siculi inibi presentes.

Külczim. Prudentibus et Circumspectis dominis Magistris ciuium, Judicibus Regijs ac vniuersitati Septem et duarum Sedium Saxonicalium, dominis et amicis nobis obseruatissimis.

(Eredetije, levél alakban ivrét, medve vízjegygyel ellátott papirra irva s lepecsételve, melyen a czimer már ki nem vehető, de két betű M. N. látható — a szász nemzeti egyetem levéltárában a. a. 1555 nro. 730).

XXI.

1555. decz. 23.

A székely-vásárhelyi országgyülés végzései.

Articuli

Dominorum Regnicolarum Trium Nationum Regni Transsiluaniensis in Generali eorum Congregatione 23 die Decembris Anno Domini 1555 in oppido Székely-Vásárhely ex mandato Sacrae Regiae Maiestatis Romanorum, Hungariae Bohemiae etc. Dominii ipsorum Clementissimi celebrata, publice editi.

Primo Conclusum est per Dominos Regnicolas, ut, ex qualibet natione singulae personae cum plena informatione ad Maiestatem Regiam, juxta mandatum Maiestatis suae Sacrae, mittantur.

Item. Ex literis Maiestatis Suae Regiae per magnificum Dominum Joannem Peteo, ad ipsos Regnicolas datis, voluntatem Imperatoris Turcarum manifeste intelligere, velle eundem Imperatorem, ut sua Maiestas Sacra Regnum hoc una nobiscum omnibus, ad manus filii Joannis Regis assignaret; et, ubi idem in Regnum intrare nollet, nihilominus Maiestas Sua manus suas ex hoc Regno exciperet. Ex quibus causis Regnicolae nuncios ipsorum ad praefatam Maiestatem Regiam miserunt, qui ipsis a Sua Majestate Sacra relationem inferant, quid cum Principibus Christianis de salute et permansione hujus Regni statuerit. Verum, ut ne sub hoc tractatu, ab hostibus, quibus undique hoc Regnum circumdatum est, aliquod periculum contingat, sicuti in Hungaria aliquoties jam id contigisse manifeste constat, ob hoc Domini Regnicolae unanimi voto constituerunt, pro defensione hujus Regni tria millia hominum conseruare. Ad quorum solutionem Domini Nobiles de singulis portis, juxta eorum nationem, portatim obtulerunt contributionem denar. 99. Domini Siculi quintam partem gentium suarum, Domini vero Saxones uni-

uersa onera, juxta veterem eorum consuetudinem, cum eisdem duabus nationibus sufferunt.

Causis igitur praedeclaratis, et pro eliberatione etiam Egregii Petri Gerendi, qui in servitiis Regiae Maiestatis et Regni apud Waywodam Moldaviensem captivus detinetur, de cuius seruitiis ne videantur Domini Regnicolae immemores et ingrati esse, coacti sunt nuncios suos de medio ipsorum ad praefatum Moldauum, nec non et Waywodam Transalpinensem et Petrum Petrovith, cujus consilio et opera idem Petrus Gerendi tam diuturna in captivitate detentus esse cognoscitur, mittere, et medio nunciorum suorum illos in eo rogare: quod quia sperant Domini Regnicolae, praefatam Maiestatem Regiam nuncios ipsorum cum clementi et optata relatione ad eosdem remissuram, ut, interea quoad iidem nuncii a sua sacra Maiestate reuertantur, res hujus Regni apud Imperatorem Turcarum sedare velint.

Item: Deliberaverunt Domini Regnicolae in ipsorum Instructione per nuncios suos ad Regiam Maiestatem eidem suae Maiestati sacrae supplicare, ne sua Maiestas opinari dignetur, praefatos ter mille homines, contra Maiestatem suam Dominos Regnicolas conservare, sed pro defensione hujus Regni et ipsorum omnium.

Item: Iidem Regnicolae concluserunt, ut praescriptam Contributionem denar. 99 per Dominos Nobiles pro conservatione gentium oblatam, usque ad 15 diem a feria secunda proxima ante festum Circumcisionis Domini inclusive computando, ad manus Exactorum administrare debeant.

Item: Decretum est, ut de Comitatibus Kolos, Doboka, et Szolnok praesens Contributio Kolosuarinum ad manus Egregii Domini Ladislai Mykola, administretur, qui etiam ad exitum eiusdem Contributionis rationem habeat. De comitatibus vero Thorda, Kykelew et Albensi administretur ad manus Domini Antonii Kendi ad Radnóth, qui ad exitum ejusdem Contributionis rationem habeat. De Comitatu vero Hunyadiensi ad manus Egregii Petri Kenderessÿ administretur, qui exponat ad commissionem Dominorum Antonii Kendi et Ladislai Mykola.

Si qui vero Nobilium eandem Contributionem usque ad praescriptum terminum ad manus eorundem Exactorum administrari non curaret, extunc elapso termino praefati Domini Antonius Kendi et Ladislaus Mykola ad exactionem hujusmodi restantiarum, homines eorum mittant, et Judlium illius Comitatus, in quo ipsa Restantia fuerit, comittatur ut absque ulla mora, cum eisdem hominibus suis, ad exactionem Restantiarum, etiam per depraedationem talium Bonorum, juxta veterem Regni consvetudinem fieri debentem exeant et ipsas Restancias exigant.

Item. Domini Regnicolae rogant Reverendissimum Dominum Transsylvaniensem et Dominos Waywodas, ut velint suae Reverendisimae et Magnificae Dominaciones in administratione praesentis Contributionis cum ipsis Dominis Nobilibus de bonis suarum Reverendissimae ac Magnificarum Dominationum exigi debentis aequale onus sufferre.

Item. Uniuersi status et Ordines huius Regni in supremum Capitaneum elegerunt magnificum Dominum Melchiorem Balassa de Gyarmath et diligentissime rogant suam Magnificam Dominationem, ut hoc officium assummat. Quod idem omnes Status Regni suae Magnificae Dominationi servitiis ipsorum promereri studebunt.

Item. Inter Dominos Siculos talis ordo observandus per Dominos Regnicolas constitutus est, ut ex qualibet sede eorum, juxta veterem consuetudinem ipsorum, Capitaneos habeant, verum illi omnes praefatum Dominum Melchiorem Balassa audiant, commissioni suae pareant.

Itidem etiam Capitaneus Dominorum Saxonum qui fuerit, vel plures fuerint, commissioni ejusdem Domini Melchioris Balassa obsecundent et suam magnificam Dominationem audiant. Istae vero gentes statim ad hoc oppidum Zekel-Wásárhely congregentur et eo proficiscantur ad mandatum Domini Capitanei, quo necesse fuerit.

Item. Deliberatum est per Dominos Regnicolas, ut universi Status et Ordines Regni, simul cum plebe juxta Constitutiones superiorum temporum, armis bellicis instructissimi sint, ut, cum literae Dominorum Waywodarum super insur-

rectione ad ipsos Regnicolas pervenerint, viritim sive partialiter insurgere possint sine mora.

Item Conclusum est ut interea, quoad nuncii Dominorum Regnicolarum a Maiestate Regia reuerterentur, omnia Judicia, tam in sede Dominorum Waywodarum, quam etiam in sedibus Judiciariis Comitatuum, Sedium Siculicalium et Ecclesiae Albensis, suspendantur, hoc excepto, quod Reuerendissimus Dominus Transsilvanus et domini Capitulares ratione debiti Decimarum contra quoslibet debitores causam movere et persequi possint.

Postremo supplicant iidem Domini Regnicolae Suae Maiestati Sacrae in eo, ut dignetur Sua Maiestas Sacra restantias contributionum ante annum Domini Millesimum Quingentesimum Quinquagesimum Quartum si quae in bonis Nobilium inexactae restarent, clementer relaxare. Quia etiam literae Quietantiales fere in omnibus locis propter grassationem pestis in obitum colonorum deperditae sunt, de quibus Sua Maiestas Sacra dignetur Domino Administratori committere, ut ab exactione ipsarum restantiarum supersedeat.

Quia multae querelae ad Regnicolas deferuntur ex parte subditorum familiarium Dominorum Waywodarum, ideo per Vniuersitatem Dominorum Regnicolarum conclusum est, ut uterque Dominus ex parte suorum subditorum, omnibus querulantibus, absque ulteriore prorogatione suae Magnificae Dominationis, Judicium ac etiam satisfactionem impendere velit.

(A Haner György superintendens által vett s az erdélyi ágostai hitvallású egyház levéltárában levő másolatról).

XXII.

1556. január eleje.

Kendy Ferencz jelentése Ferdinándhoz az 1555-iki deczemberi országgyülésről.

Sacratissima Maiestas et domine domine mihi semper Clementissime atque gratiosissime.

Perpetuorum seruitiorum meorum in gratiam Sacratissime Maiestatis Vestre humilimam commendacionem. Domine

Clementissime. Reddite sunt mihi litere Sacratissime Maiestatis Vestre Vienne die decimo tercio Januarii date, e quibus satis grauem tristemque Sacratissime Maiestatis Vestre indignationem video, ex conclusione Regnicolarum in generalibus eorum Comiciis pro festo Natiuitatis domini proxime praeteriti in oppido Zekelwassarhel hic Transsiluanie celebratis, quasi conclusio illa contra dignitatem authoritatemque Maiestatis Vestre Sacratissime fuisset lata, ex quibus domine Clementissime justam et racionabilem meam excusacionem cognosco, que ut Sacratissima Maiestas Vestra ex sue Maiestatis erga omnes suos subditos clementia, exaudire Clementissime atque admittere gratiosissime dignetur.

Meminisse poterit Sacratissima Maiestas Vestra cum primum post obitum Serenissimi Principis domini quondam Joannis Regis felicissime reminiscentie, Regnum hoc Transsiluanie ex Dei optimi maximi clementia et bonitate dicioni Sacratissime Maiestatis Vestre translatum est, ab eo tempore in omnibus semper euentibus per omnem occasionem, omnibus uiribus, studiis et conatibus juxta possibilitatem mee exigentie *(exiguitatis)* summa cum fidelitate et constantia Maiestati Vestre Sacratissime atque miserrime opresseque ac pene deplorate patrie summa cum industria atque sagacitate non parcendo mee persone, bonisque et rebus, seruire studuerim et expost dum Maiestas Vestra Sacratissima ex singulari sue Maiestatis clementia me tamquam personam ad huius officii administrationem indignam suscepit, ad cuiusmodi officii administracionem me insufficientem reputaui, sed clementi Sacratissime Maiestatis Vestre auxilio nitens, onus administrandi officii ad pia Sacratissime Maiestatis Vestre mandata subire non recusaui, quo Maiestati Vestre Sacratissime, tamquam domino clementissimo, in conservatione huius adflicte ac deplorate patrie commodius seruire possem.

Sed quia domine clementissime regnum istud sit tam in finitima parte situm, ut dum adhuc totum regnum integris suis florebat uiribus, atque vicina regna ac prouinciae Sacre Regni huius Hungarie corone fuerant subdita, tunc quoque diversis hostium et frequentibus depredationibus fuit obnoxium, adeo, ut nullo unquam tempore ab hisce impugnacionibus sepissimisque

excursionibus Regnum hoc fuit tutum, quantomagis domine clementissime destructo et toto penitus abolito imperio Hungarico, viribusque eneruatis, vicinis etiam Regnis et Christianis in Thurcicam tyrannidem deficientibus, adeo undiquaque hostium densitate circumuallatum ac obsessum? ex quibus jam domine Clementissime, Regni huius condicio eo deuenire coacta est, ut contra Thurcarum Imperatoris vim Regnum istud armis defendere omnibus videatur impossibile quod credo Maiestatem Vestram Sacratissimam per manifestam experienciam vel ex eo argumento optime potuisse intelligere, dum copia belli, ingensque illa Sacratissime Maiestatis Vestre expeditio hic Transsilvanie fuerat constituta, quippe quod pro regni huius conseruacione tractatus plus quam arma proficiat, cuius quidem conseruacionis exordium Maiestas quoque Vestra Sacratissima promouit et tamquam pientissimus, clementissimus princeps solerti atque diligentissimo studio, singularique prudentia medio sue Maiestatis summorum oratorum apud ipsum Thurcarum Imperatorom infra omne id tempus, quo imperator in Persia egit, prosecutus est.

Interim domine Clementissime, cuiusmodi res hic subsecute sint, nempe vicinorum hostium conatus, Thurcarumque parcium vicinarum depredaciones et rapine, Waÿwodarumque Moldauiensis et Transalpinensis permociones et cominaciones atque eciam incursiones, oratorisque Regis Francie atque ipsius Petri Petrowÿth tum admoniciones cum eciam comminaciones, Regnicolarum inter sese dissecciones commocionesque et diuerse factiones, que quidem Maiestati Vestre Sacratissime pro nostri officii exigentia et fidelitate habunde, vberrime ac profuse rescripsimus, atque omnes omnium tumultuarios motus tam scilicet maiorum, quam minorum repressimus, aliorum eciam Bellicis armorumque minis prohibuimus, atque auxilio S. Maiestatis Vestre accedente condescendere pacareque fecimus, pro quibus domine Clementissime non solum ab his fratribus meis regnicolis atque huius nationis mee hominibus, verum eciam vicinorum Regnorum prefectis et presidibus ac eorum subditis nomen meum male audit atque tractatur, diris prosequendo conuiciis et execrationibus, qui quidem omnes uno ore in hoc Regno ac eciam prememoratorum vicinorum Re-

gnorum, futurum Regni exicium, ruinamque ac desolationem mihi inputare non cessant, atque occasionem tantorum futurorum periculorum tam huius quam prememoratorum Regnorum prestare affirmant, quorumquidem aliquot literas superinde confectas Sacratissime Maiestati Vestre transmisi. Nam et in preteritis Comiciis in Wassarhel celebratis hisce (*sic*) literas magnifico domino Joanni Pethew in specie ostendi, easque medio ejusdem Maiestati Vestre Sacratissime mittendas curaui. Pro quibus domine Clementissime ab omnibus his fratribus meis Regnicolis, quos futurum huius Regni exicium territat, verbis afficior contumeliosis, a vicinis similiter presidibus mille minarum generibus sum affectus.

Sed his omnibus refutatis, in hoc totis meis viribus iucumbi, quo modo regnum istud in sacratissime Maiestatis Vestre tamquam principis Christiani Manibus possit conservari, id vero tam solerti diligentia egi, ut revera quantum in me fuisset, totum quoque Hungariae Regnum cum ceteris omnibus Regnis Sacre Corone subiectis ac prouinciis manibus Sacratissime Maiestatis Vestre fidelissime assignassem.

Demum tandem cum imperator ipse Thurcarum rebus suis omnibus in Persia confectis rediisset, Waywode Moldauiensis et Transalpinensis una cum ipso Petrowÿth et circumiacentibus vicinis Thurcis bellum moliri ceperant, contra quos nos quoque in tanta rerum hominumque penuria, interque tot hostium territamenta, una cum dominis Reverendissimo et Collega obstare statueramus, atque his de rebus tractaturi ad Zazsebes conueneramus.

Interim accessit rumor, ut bellum hostium vicinorum contra hoc regnum collectum nova Imperatoris Thúrcarum suasione ac mandato et conatu esset vetitum et ab incepto prohibitum. Tali siquidem occasione, quod scilicet Maiestas Vestra Sacratissima cum ipso Imperatore sub certis conditionibus temporalem aliquem habeat induciarum conclusionem, hocque medio oratorum Sacratissime Maiestatis Vestre.

Huic accessere litere Kÿwan Chausii oratoris scilicet ipsius Imperatoris, qui cupiebat nobiscum personaliter conferre, qui manifeste insinuabat, qualiter oratores Sacratissime Maie-

statis Vestre principi suo ad id reuera correspondissent, ut infra sex mensium temporis spacium regnum istud unacum ceteris ad id pertinentibus Sacratissima Maiestas Vestra filio Joannis Regis per omnem occasionem remitteret, atque resignaret possidendum, ac manus exinde suas exciperet, idem ex literis quoque vicinorum Waÿwodarum utrorumque Regnorum Walachorum ac Petri Petrowÿth nobis dabatur intelligi, que omnia premissa literarum quoque Imperatoris Thurcarum testimonio sic fore affirmabatur, huic etiam tristissimarum minarum onera accedebant, quod nisi infra illos sex menses iuxta responsionem oratorum Maiestatis Vestre sacratissime res pro voto Imperatoris succederet, Regnum extremo periculo atque excidio futurum esset obnoxium.

Quibus perspectis, atque his rumoribus intellectis Regnicole citra voluntatem meam, fama tam tristis ubique inter regnicolas sparsim circumferebatur, que nos Eidem Sacratissime Maiestati Vestre profuse ac copiosissime rescripsimus, ac literas tam ipsius Kÿwan Chausii, quam aliorum Maiestati Vestre Sacratissime miserimus, prout ad nos fuere delate, atque cum his exiguam nostri Ingenioli sententiam Maiestati Vestre Sacratissime ex Zazsebes quarto die Augusti Anni superioris rescripseramus.

Postea rursus dum magnificus dominus Stephanus Dobo Waÿwoda me absente cum domino Reuerendissimo in Gÿalw fuisset constitutus, de huius regni condicione et confidentia in regnicolis habita, die septimo Septembris satis clare et habunde Sacratissime Maiestati Vestre scripserant et quia ad premissa omnia, tum prenimia Maiestatis Vestre Sacratissime solicitudine et absentia responsum non habuimus, cumque omnes omnium oculos et intenciones ad illorum sex mensium condicionem intentos esse vidissemus, pari voluntate vnacum dominis Reuerendissimo et Stephano Dobo Collega ac Administratore Ladislao Was ad Civitatem Coloswar conuenimus tractaturi de his, quo commodius in conseruacione Regni Sacratissime Maiestati Vestre seruire possemus; multi tum temporis Regnicolarum Nobilium celebrandoram judiciorum causa eo conuenerant, qui illico speciales plerosque Nobilium nuncios ad nos eligentes, solicite inquirebant a nobis, quenam

conseruandi Regni via atque modus esset futurus. Interim ibidem et Siculorum nuncii aduenerunt eadem legatione, cum quibus cuiusmodi tractatum habuerimus, quemue responsum dederimus et qualis in illis ingenii nostri sentencia fuerit, simul cum predictis dominis Reuerendissimo et domino Collega ac Administratore ex Coloswar medio Egregii Nicolai Horwath vigesimo octauo Novembris Sacratissime Maiestati Vestre rescripsimus.

Interea et magnificus dominus Joannes Pethew cum instructione Sacratissime Maiestatis Vestre aduenit, quomodo scilicet pro illius temporis et condicione Regni deberemus nos accomodare, et quia juxta instructionem Sacratissime Maiestatis Vestre ipsum magnificum dominum Joannem Pethew ad terminum futurorum comiciorum ad mandata Sacratissime Maiestatis Vestre hic Transsiluanie tunc inmediate celebrandorum pausare oportuit, ad eam ipsam instructionem medio literarum nostrarum, juxta nostri ingenuoli sentenciam, ex eadem Coloswar undecima die Decembris Maiestati Vestre Sacratissime responderamus; dum autem juxta instructionem Sacratissime Maiestatis vestre Regnicolas ad oppidum Zekelwassarhel ad Comicias *(sic)* conuocaremus interim, accesserunt litere Waÿwodarum Moldauiensis et Transalpinensis ac ipsius Petrowÿth, preterea et Oratoris Regis Francie, plene territamentis ac tristibus minis, quod scilicet juxta responsum oratorum Sacratissime Maiestatis Vestre Turcarum Imperatori datarum inter ipsum Imperatorem ac Maiestatem Vestram Sacratissimam pacis Condicio ad effectum non fuisset perductum, ex eoque jam bellum undinque apromtuaret (talán: *appropinquaret)* ad occnpandum et deuastandum hoc regnum, et hoc extremum jam Regni fieret exicium; qui quidem rumores tametsi videbantur periculosi, non tamen ab omnibus credebantur, sed tantum ad clementem Maiestatis Vestre Sacratissime curam pro conseruacione Regni assumptam atque solicitudinem intuebantur.

Sed quum literas Sacratissime Maiestatis Vestre Regnicolis ipsis presentassemus, illisque perlectis et intellectis, atque perfectum exinde sumpsissent documentum, quippe quod pacis condicio inter Imperatorem Thurcarum ac Maiestatem Ve-

stram Sacratissimam secus nullatenus ad effectum posset deuenire, quam restitutione Regni huius ac aliorum locorum principalium ut Cassowiae, Waradini, Gÿule filio Joannis Regis fiende (*sic*) immo si eciam ipse filius Joannis Regis Regnum ac alia loca principalia predicta recipere nollet, nichilominus tamen Maiestas Vestra Sacratissima manus suas ex illis exciperet, ex quarum quidem literarum Sacratissime Maiestatis Vestre sentenciis omnes Regnicole adeo fuerant perterriti, atque stupefacti, ut aliud nihil quam in quibus Maiestati Vestrae Sacratissimae medio nunciorum suorum supplicauerunt, concludere sciuerunt.

Quamquam ego personaliter nunc in medio Regnicolarum in tractatu eorum non interfuerim, dominus tamen Reuerendissimus et Magnificus Dominicus Dobo presentes fuerunt, dominus vero Stephanus Dobo Collega propter aduersam valetudinem suam eo venire non potuerat, que tamen ibi conclusa et acta sunt, medio magnifici domini Joannis Pethew ex oppido Wassarhel 28. die Decembris omnia habunde profuseque Maiestati Vestre Sacratissime nunciauimus, pro quibus Maiestas Vestra sacratissima ut tam ea, que tunc per me Maiestati Vestre Sacratissime nunciata sunt, quam moderna scripta clementissime acceptare dignetur, Maiestatem Vestram Sacratissimam humilime supplico, quoniam consciencie meae puritas tam dignitati Vestre Sacratissime Maiestatis laudabiliorem, quam huic Regno, vicinorumque prememoratorum ac tocius Reipublice Christiane utiliorem atque conducibiliorem futurum suadet, prout magnificus dominus Joannes Pethew Maiestati Vestre Sacratissime habunde retulit, cuius medio Maiestati Vestre Sacratissime omnia nunciauimus, quo ne nunc quoque aliud quam tum sentire vel possum vel scio, preterquam quod tunc Maiestati Vestre Sacratissime nunciaui, concepto desiderio nec noue mutacionis affectu sed futuri Maiestatis Vestre Sacratissime atque tocius Reipublice Christiane commodi sensu et intelligencia factum censere dignetur.

Igitur Sacratissimam Maiestatem Vestram tamquam dominum clementissimum humilime suplico, ut Maiestas Vestra Sacr. pro singulari solita sue Maiestatis clemencia dignetur pro sua singulari prudencia, rerum premissarum periculosas

tristissimasque raciones et causas clementissime considerare, neque hanc meam sentenciunculam contra dignitatem Sacratissime Maiestatis Vestre prolata *(sic)* esse, sed huius mee deplorate patrie futurae calamitatis euitatione *(sic)* imputare atque interpretare, in quibus nullum *(sic)* resistendi uim nec modum habui, nec habere possum, ut contra tam imminencia et regnum istud gravissime minancia pericula bona consciencia potuissem resistere, immo iterum atque iterum Sacratissimam Maiestatem Vestram tamquam dominum clementissimum humillime suplico, dignetur me Sacratissima Maiestas Vestra clementissime expedire, ut in conseruacione miserrimi huius Regni unacum ceteris fratribus meis Regnicolis equalem possim habere intelligenciam, a quibus domine clementissime nunc quoque sub poena amissionis capitis et bonorum meorum sum haccersitus, qui optant ut in consilio conseruacionis huius regni unacum ipsis interesse deberem.

Video namque domine clementitsime imminentis periculi magnitudinem, ex quibus cogor non solum personarum rerumque temporalium qualitatem quantitatemque considerare, verum cum videam in corpore et anima tantam multitudinem periclitari et quod egregia at omnium nostrum prosapia ac posteritates futureque in gentem Dei ac honoris diuini propagandi sunt creati et eciam deinceps ad sacrum Dei cultum destinandi, hi in ethnicam sint conuertendi barbariem, hoc me magnopere movet, quod tanta multitudo contra verum Deum in perpetuam deficiendi sint idolomaniam.

Quia autem domine clementissime arma ad pugnandum defecerunt ac inermes *(sic)* sunt reddita, terra vero ad fugiendum et alio nos latitandi gracia conuertendum penitus defecit, quoniam vicina *(sic)* omnes in Thurcicam defecerunt ditionem.

Igitur domine clementissime Sacratissime Maiestatem Vestra humilime supplico, quam eciam amore Dei summopere observo, ne in hisce nostris actibus nostra contra Maiestatem Vestram Sacratissimam intueatur commissa, immo ex sua Maiestatis solita clementia, si quis adhuc modus vel spes sub dicione Christiana huius Regni conservandi superest, Maiestas Vestra Sacratissima pro sua singulari prudencia clementissime

conseruare dignetur, in quo conservando nomen Maiestatis Vestre sacratissime non solum erit permansurum, verum eciam excelsum, gloriosum, meritoque omni laude dignum. Quoniam Maiestati Vestre Sacratissime, ac omnibus Sacratissime Maiestatis Vestre posteris successoribus tam ingentem Sacratissime Maiestatis Vestre erga eos clemenciam perpetuis serviciis studebunt jugiter promereri, ac eciam in futurum omnem spem futuramque eorum fiduciam in Sacratissima Majestate Vestra, felicissimisque Sacr. Maiestatis Vestre posteris successoribus fixam semper habebunt; que omnia premissa tam moderna quam preterita mea scripta, in quantum scilicet tedio Sacr. Maiestatis Vestre cesserunt, mihi clementissime parcere dignetur, nam omnia premissa ex bona sinceraque sciencia atque intentione Sacr. Maiestati Vestre scripsi, de quibus brevi rursus ad Sacr. Maiestatem Vestram hominem meum expedire statui.

Rumores vero domine clementissime in his Regni partibus ad presens hec sunt, quod Petrowÿth cum finitimarum parcium Thurcis bello se parat, similiter et utriusque Regni Walachi Waywode fere jam sunt in armis, ex quibus plerosque eciam in castra descendisse intelligimus, quenam sit eorum intencio, volunt intrare Regnum nec ne, mihi nondum constat, quanto spacio a regno distent, si altero die se mouerint, altero rursus in Regnum pertingere possent; cetera vero, que in hoc Regno sunt, sequuntur, ex crebris literis dominorum Reverendissimi et Stephani Dobo Waÿwode College Maiestas Vestra Sacratissima clarius, fusiusque cognoscet.

(Egykorú másolat, mely Nádasdy Tamásnak küldetett el, a m. kir. kamarai levéltárban. Acta Publ. Fasc. 12. nro 12.

XXIII.

1556. jan. 9.

Dobó István vajda a vásárhelyi gyülés alkalmából szemrehányást tesz a szászoknak, hogy elpártoltak Ferdinándtól s inti őket, hogy térjenek vissza ennek hűsége alá.

Prudentes ac circumspectj dominj, amici nobis honorandj. Salutem et nostri commendacionem. Ea que per huius regni Status et Ordines, simulque vestras dominaciones in proximo conuentu Wasarheliensi, ubi nobis ob morbum nostrum solitum, interesse non licuit, conclusa sunt, Inuiti sane et non sine magna admiracione audiuimus, quum tale quippiam de vestris dominacionibus ne quidem unquam opinati simus, ut vestre dominaciones, contra dignitatem authoritatemque Maiestatis Regie dominj nostrj clementissimi ad excitandos hosce perniciosos tumultus animum intenderint, unde dubio procul nihil aliud quam extremum huic regno exicium est sperandum. Meminisse siquidem poterant dominaciones vestre benignitatis atque clemencie sue Maiestatis in easdem dominaciones, regnumque hoc plane paternum, dum sua Maiestas ab inicio sui regiminis, ac quo dominaciones vestre ceterique fideles sue Maiestatis in iurisdicionem tutelamque et protectionem suam sese dediderunt, nihil aliud unquam studuerit, quam huic solum die noctuque, omnibus viis modis et racionibus incubuerit, non parcendo suis maximis et indicibilibus sumptibus, ut regnum huc Transylvanie et Hungarie defendere atque in pristinam quietem et pacem reducere posset; hoc ipsum eciam in superiori imperiali conuentu a sua Maiestate cum tocius Christianitatis principibus tractatum et actum esse, dominaciones vestre certo scire potuerunt: quod quidem jam in presenti Posoniensi conuentu Majestas sua, habito mutuo cum dominis magnatibus, proceribus et consiliariis suis, ac externorum eciam regnorum principibus, consilio, non dubium, quin tandem diuino auxilio, in optatum finem sit perductura, prout hec omnia dominaciones vestre jam antea, tam a magnifico

domino Joanne Petew oratore sue Maiestatis certe cognoscere potuerunt, quam nunc denuo adueniente magnifico domino Ladislao Banffy de Also-Lindva, per suam Majestatem in hoc regnum misso ex ejusdem literis clare intelligere possunt. Itaque recordentur dominaciones vestre tante sue Maiestatis benevolencie, gratitudinis, atque benefficiorum in hoc regnum collatorum, deinde fidej quoque et fidelitatis, quam vestre dominaciones erga suam Majestatem justissimis ex causis sancte et inviolabiliter debent obseruare; vel si his parvum dominaciones vestre mouentur, reducant in memoriam, quanta regna et prouincie ex talibus intestinis tumultibus et sedicionibus breui tempore desolate atque in nihilum redacte sunt: misereat preterea dominaciones vestras conjugum liberorumque suorum, ne hac opera earundem huic tanto periculo subiiciantur, quorum tandem omnium et apud Deum et homines vos obnoxii fore videamini; quibus omnibus vere perpensis et consideratis dominaciones vestras benevole hortamur, rogamus ac eciam authoritate regie Majestatis committimus eisdem, ut ad se redeant, cogitent horum malorum imminentium principium et exitum, et tam ab intertencione gencium, quas contra dignitatem et voluntatem regie Maiestatis esse manifestum est, quam aliis perniciosis conclusionibus animum seducant, atque prout fideles decet sue Maiestatis, in solita illa erga suam Majestatem fide, fidelitateque permanere velint, ac modis omnibus debeant, pro qua nihil dubitent, quin Maiestas regia easdem suo tempore omni fauore et clementia sit persecutura, quod quidem easdem, si dulcis patrie quiete et permansione, conjugumque et liberorum charitate tangantur, facturas non dubitamus, quas felices valere optamus. Datum in Wÿwar die 9 Januarii anno 1556.

Stephanus Dobo de Ruzka
Wayda Transylvanus.

Külczim: Prudentibus et circumspectis dominis magistro Ciuium, Judicibus et Juratis ceterisque Ciuibus et Senioribus ac Universitati Saxonum Septem et duarum sedium Saxonicalium ac Brassouiensium et Bistriciensium terreque Barca etc. amicis nobis honorandis.

(Eredetije Brassó városa levéltárában Fronius gyűjtemény I. k.)

XXIV.

1556. febr. 22.

Balassa Menyhért kapitány meghivója a Petrovics által hirdetett országgyülésre.

Melchior Balassa de Gyarmath supremus Capitaneus Regni Transsiluanie, Prudentibus ac Circumspectis dominis Magistris ciuium, Judicibus Regio ac Sedis nec non Juratis consulibus Sedis Cibiniensis Salutem et Amiciciam paratam cum honore. Nouerint dominaciones vestre in superioribus comicijs parcialibus dominorum Regnicolarum Trium Nacionum Transsiluanensium pro festo purificacionis Beatissime Marie virginis *(febr.* 2.) in oppido Thorda celebratis publice conclusum fuisse, vt cum Spectabilis et Magnificus dominus Petrus Petrowyth de Swraklyn etc. Comes, summus consiliarius Serenissime domine Ysabelle Regine Hungarie, Dalmacie, Croacie etc. ejusdemque filij serenissimi, Deo propicio iuxta mandatum potentissimi Imperatoris Thurcarum in hoc Regnum intrauerit, a *(sic)* Ac dominis Regnicolis per suas literas generalem congregacionem indixerit, vniuersi domini Regnicole sub Nota perpetue infidelitatis teneantur ad diem et locum congregacioni destinatum venire, penes quas quidem literas domini Comitis ex eadem publica constitucione nos quoque literas nostras ad ipsos dominos Regnicolas dare debuimus. Cum autem prefatus dominus comes in hoc Regno sit, ac per literas suas omnibus Statibus et ordinibus Regni generalem indixerit congregacionem, proinde requirimus vos et nichilominus vobis auctoritate nostra publicitus nobis iniuncta committimus: Quatenus ad diem et locum in prescriptis literis domini Comitis contentis, hoc est feria quarta proxima post dominicam Reminiscere nunc venturam per singula capita sub premissa Nota perpetue Infidelitatis Thordam venire et eidem congregacioni interesse debeatis. Secus non facturi, Datum in Ciuitate Coloswar in dominica Inuocauit Anno domini 1556.

(Eredetije nyilt levélalakban irva s Balassa Menyhért gyürűpecsétjével, ökörfő czimer s a felett M. B. betük — lepecsételve, a szász nemzeti egyetem levéltárában a. a. 1556. nro 737.)

XXV.

1556. marcz. 1.

Petrovics Péter meghivja Haller Pétert, hogy a kihirdetett országgyülésen jelenjen meg.

Egregie Domine, domine Amice Nobis obseruande. Salutem et seruitutis nostrae commendacionem. Ipsa nobilitas vniuersa petit nos, vt Dominacioni vestrae scriberemus, quo Eadem ad Comicias affuturas Regnj nobiscum vna venire vellet. Cum igitur et Imperator potentissimus hic apud nos precipuum et peculiarem habeat Chiawsum, et nobis sic videtur vt dominacio vestra istic intersit, quare petimus Dominacionem Vestram Egregiam velit statim sine mora exhinc se mouere, nobiscumque in Comicijs ipsis presens adesse, nos crastina die, Deo adiuuante, hinc ad Comicias ipsas iter capiemus et mouebimus. Eandem valere felicem desideramus. Datum In Ciuitate Zazsebes prima die Marcij. 1556.

Petrus Pettrowytth de
Swraklyn Comes etc.

Külczim: Egregio Domino Petro Haller Ciuitatis Cibiniensis Ciuium Magistro etc. domino et amico Nobis obseruando.

(Eredetije, egy menőfélben levő medve vízjegygyel ellátott papirra irva, s Petrovics pecsétgyürűjével lepecsételve, a szász nemzeti egyetem levéltárában a. a. 1556 nr. 736.)

XXVI.

1556. marcz. 8.

Izabella királyné az erdélyi rendeknek: követjük megvitte neki a tordai országgyülés határozatait s közölte a rendek izenetét.

Isabella dei gracia regina Hungariae Dalmatię Croatię etc.

Magnifici domini amici nobis sÿncere dilecti, salutem et fortunatorum quorumque optatum euentum; pergratę fuerunt nobis litere dominacionum vestrarum magnificarum, per Gasparem Thewke allatę, ex quibus statum rerum Transsyluanarum, in quo hactenus existant intelleximus, curis atque labo-

ribus vestris propenso animo erga nos, filiumque nostrum jllustrissimum et quod articulos Tordenses huc miseritis, gracias agimus jngentes; cernimus dominaciones vestras magnificas agere tanquam veros patriç amatores et dignitatis nostre fllijque nostri illustrissimi euehendę studiosissimos; nos de vestro erga nos filiumque nostrum jllustrissimum candore et affectu nihil dubitamus, et vigiliarum aliquando per occasionem recordari conabimur; sed cum jam dominus comes Petrowÿth spectabilis magnificus, summus consiliarius noster, vt scribitis, sit in Transsyluania, communicatis consilijs uniuersa bono modo vnacum ipso agj, tractarj, dignitatj nostrę filijque nostri jllustrissimi prospici, tumultusque sedari poterunt; nos simul cum filio nostro illustrissimo sumus Leopolj, ciuitate in limitibus Transsyluanie et Moldauię sita, nec inde nunc quopiam discedemus, et bene valete, datę ex arce Leopoliensi die VIII mensis Marcij anno dominj 1556.

Isabella regina etc.

Külczim: Magnificis dominis Melchiori Balassa dn Gÿarmath capitaneo Transsyluano et Anthonio Kendÿ de Badnoth etc. Amicis nobis sijncere dilectis.

Kivül: Presentate mihi 20 die Marcii.

(Egykorú példány a bécsi cs. k. államlevéltárban).

XXVII.

1556. marcz. 8.

A szász-sebesi országgyülésen hozott törvények.

Articuli dominorum — Universitatis trium Nationum Regni Transsyluanie — in Generali eorum Congregacione in Szászsebes, ex Edicto spectabilis et Magnifici Domini Petri Petovich circa Dominicam Oculi, Anno Domini 1556 celebrata, editi.

Mikoron mí ez jelenvaló közönséges gyülésünkben országúl egyűvé gyűltünk volna, és arról akarnánk szóllanunk és végeznünk: miképpen ez megnyomorodott országot és minnyájan magunkat az utolsó veszedelemtől megoltalmazhatnók,

jövének mielőnkbe jámbor főszemélyek atyánkfiai — tisztelendő és nagyságos uraktól, Bornemisza Páltól erdélyi püspöktől és Dobó Istvántól, Ruszkaitól, ki ez elmult időben Ferdinand királynak a vajdaság tisztében vala, credentz-levelekkel; mely levelek mellett izenének szóval ő kegyelmek minékünk az assecuratioról, melylyel assecuráltuk volna ő kegyelmeket székely-vásárhelyi gyülésünkben az elmult karácson innepében addig, mig a mi követ atyánkfiai — kiket azon vásárhelyi gyülésünkből instructionkkal Ferdinándhoz felbocsátottunk vala — az instructiora válaszszal megtérnének; arról is izenének, hogy nem volt volna az országtól elvégezve, hogy addiglan Petrovich Péter urunkat ő nagyságát az országba közinkbe béhoznók. Nem tagadjuk azt, hogy nem assecuráltuk volna ő kegyelmeket, mert assecuráltuk; meg is vártuk volna a követ atyánkfiai megjövetelét. De mikor az elmult gyertyaszentelő Boldogaszszony napján gyülésünkben lettünk volna Thordán, megértettük vala nyilván római királynak leveléből, hogy mig a mi atyánkfiai ő hozzája feljutottanak volna, még azelőtt régen megvitték volna a királynak az instructio mássát, melyet mikor király megértett volna, parancsolt vala azon levelében püspök és a két vajda uraknak, hogy az indulatot, kit mi az Istennek kegyelmességéből megmaradásunkra lennie nem csak értünk, de ugyan látjuk is, minden módon, minden úton és minden erejekkel közöttünk lenyomják és biztassanak bennünket azzal, hogy a király szüntelen oratorit bocsátaná a hatalmas császárhoz a békesség dolgából. De azon gyülésbe hozták vala a hatalmas császár levelét is, kiben jelenti vala ő felsége, hogy ez országot és Magyarországot a mi kegyelmes urunk gyermekének, a János király fiának adta volna örök birodalmúl, és int vala arra, hogy őtet tulajdon erőnkkel közinkbe béhoznók; mert ha nem mivelnők, retteneteskép büntetne meg minnyájan, — ezt is irja vala, hogyha római király másképpen magyarázná a dolgot minékünk, csak az ő császári beszédét hinnők ebben, mert soha a római királynak ez országban és Magyarországban csak egy marok poron sem hagyta birodalmát. Egybe vetvén mi a két fejedelem leveleit, nyilván megesmérők: hogy római király afféle reménység alatt minket az utolsó veszedelemre akar vinnie

és atyánkfiai által is nem tészen minékünk más választ. Ez okból kénszerittettünk a hatalmas császár parancsolatjából Petrovich Péter uramat közinkbe béhinunk. Püspök uram és Dobó István uram szinte igen értik azt mint mi; mert akkorbeli articulusunkat is ő kegyelmeknek megküldöttünk vala követ atyánkfiai által. Azért ez okból nem tartozunk római királytól a követséget megvárnunk: mert ha mi azt vártuk volna, eddig is elvesztünk volna, a mint a hatalmas császár izeni népének kész voltát a mi büntetésünkre, kit nyilván is tudunk. Ha mi királynak a feljül megmondott levelét nem érthettük volna is, de im mostan is mind római király s mind Dobó István uram okot adnak arra, hogy atyánkfiait a válaszszal ne várjuk királytól; mert mostan is e jelenvaló gyülésünkben Dobó István uram sok fő személyeknek római király leveleit és ő magáét is küldötte, kikben király ilyenképpen ir mindeneknek, hogy: »Értette volna azt ő felsége, hogy az országbeliek vásárhelyi közönséges gyülésünkben ő felsége méltósága ellen való végzést töttünk volna: várnók kivánatosképpen ez országbéli követ atyánkfiait, kiknek Ferdinánd király viszontag felelhetne olyakat, melyekkel mindeneknek elméjeket a gonosz tanácstól elfordittaná és megerősitené az ő magának való hitben; és arra inti a mi atyánkfiait, hogy nemcsak ő magok maradjanak meg az ő hívsége mellett, hanem atyjokfiait is és barátjokat arra intsék mind közönségesen s mind egyenként, minden úton és minden módon — a mint nékik alkalmatosabbnak láttatik — hogy az ő hozzája való hívségbe megtartsák, és mindeneknek adják eleiben, hogy nagy méltatlan dolog, a kik királyoktól és fejedelmektől — kiknek egyszer magokat kötelezték — elszakadnak, és mind ebből, mind az új dolognak indittásából nagy veszedelem következhetik, miért hogy nyilván vagyon mindeneknél, mennyire bizhassanak a török segítségében is, minémű veszedelmek gyötrik azokat, a kik török igájába ejtik magokat. Ezeknek utánna irja ezt is római király: »bíznék Istennek jóvoltában, hogy mind a török császárral, mind királyné asszonynyal megbékélhetnék, kikkel most is igen szorgalmatoson tractálnak.« Dobó István uram is ezek mellé inti atyánkfiait, azt irván nékik: »hogy római király ő felsége kiváltképpen való bölcses-

ségéből megértette volna, hogy az vásárhelyi gyülésünkben való articulusok az országnak mely igen veszedelmesek volnának, melyeket római király mint kegyes (atya) király minden módon el akarná távoztatni; azért mikor bizott volna efféle atyánkfiainak hitekben és tökéletességekben, ez okból irt volna nekik király leveleket, mely leveleiben megjelentené az ilyen atyánkfiaihoz való királyi kegyességet. Azért ő is kérné őket: hogy megtekintvén királynak ő hozzájok való nagy kegyelmességét, az új dologtól megszünnének és a római király hívségében megmaradnának; mert a mi most lenne, nem lenne annyira király ellen, mint Isten ellen és az ő szerzése ellen; mert tartoznánk nemcsak a jámbor fejedelmeknek, de még a gonoszoknak engednünk.« Ez summája mind az római király levelének, mind a Dobó István uraménak. Mely levelekből nyilván megtetszik, hogy régen választ tött a király az instructióra; noha nyilván irja az ország végezéseit, mindazonáltal azt irja, hogy az mi könyörgésünkre kivánatos választ tenne országúl minékünk, hanem azért, hogy a dologról — kit reméllünk megmaradásunknak lenni — minnyájunknak elméjét elfordíthassa. Ezt irja, melylyel bizonyságot tészen, hogy a soha tölle nem lészen. Második részében levelének király inti atyánkfiait arra: mindeneknek azt vessék elejekben, mely nagy méltatlan dolog légyen embernek fejedelmétől és királyától elszakadni, kinek egyszer ember hittel kötelezte volna magát. Valljuk azt úgy lennie; de mi esmérjük fejedelmünknek és királyunknak a mi urunk gyermekét, a János király fiát, kinek országúl hittel köteleztük vala magunkat, kit az önnön oltalom szolgája által fosztotta meg római király ez országtól — nem mi akaratunkból. Azért a mi urunk gyermekét — ki természet szerént való urunk, és ki az ajtón jött vala *) bé a birodalomra — esmérjük urunknak és királyunknak lenni. Harmadik részében király levelének irja azt, hogy az új dolognak indittásából nagy veszedelem következnék azokra, kik a török segítségében biznának és a török igájába adnák magokat. A hatalmas török császár azelőtt is nem azt kivánta mitőllünk, mostan is nem azt kivánja, hogy az ő biro-

*) Egy más példányban: nem másunnat hágott vala.

dalma úgy légyen miközöttünk, *miut afféle országiban, kiben török lakik*, hanem kiván engedelmességet *a mi urunk gyermekének neve alatt*; azt kivánja, hogy ezt esmérjük fejedelmünknek és királyunknak lennie; ő nékie úgy engedjünk, mint tartozunk urunknak, királyunknak engedni, ezt pedig hogy a mi erőnkkel, ne az ő segítségével hozzuk bé egyenlő akarattal. Nagy dolog, hogy római király minket igen rettent a török császárnak való engedelemtől, nem veszi ő felsége eszében, hogy Isten minékünk is szemet, fület és értelmet adott; látjuk nyilván az önnön leveléből, hogy mindenek felett a megmaradás dolgában csak a hatalmas császártól való békességet kivánja és várja; mert ezen levélben irta azt, hogy a békesség dolgában szorgalmatoson törekednék mind császárnál s mind királyné aszszonynál, kikhez szüntelen oratorit küldözé. Nem értjük soha az okát, miért miveli római király azt, hogy minket annak hitelétől tilt meg, a mit önnön maga régen meghitt: hogy ez országnak csak úgy lehet megmaradása, ha az hatalmas török császár békességet tészen vélle. Ime nékünk Istennek kegyelmességéből adja azt a hatalmas császár, még sem akarja király ő felsége, hogy azt elvegyük, ő felsége pedig kivánja, de nem adják. Mi sem a római király ő felsége leveléből, sem a Dobó Istvánéból, sem a püspök úr cselekedetéből nem érthetjük, sem nem vehetünk egyebet, hanem csak azt, hogy még is a nyomorúlt magyar nemzetet kétfelé szakaszszák, és ekképpen való egyenetlenségből elveszszünk: mint az elmult esztendőben is a mohácsi veszedelem után, a kétfelé szakadás után — kinek római király vala oka — nagy sok magyar vér ontaték ki egymás között. Annakokáért mind a feljül megmondott okokból ez mái napon a mi urunk gyermekét, a János király fiát vettük magunk fejedelmül *) és királyúl egyenlő akaratból, kinek az ő méltósága szerént minden hívséggel mint urunknak leszünk, vagyunk is.

De miglen ő felségét mind asszonyunkkal ő felségével egyetemben méltósága szerént közinkbe béhozhatjuk: ő felsége képében teszszük Petrovich Péter urunkat, kinek minden birodalmat — a királyi méltósághoz illendőket — kezében

*) Egy más példányban: fejedelméül és királyáúl.

eresztünk mind városokon, várakon, falukon, sóbányákon, arany- és ezüstbányában, harminczadokon és mindeneknek jószágokon, mind egyházi renden való személyeken, és mind egyéb rendbéli embereken, kik az ország végzése szerént ez mostani gyülésben véllünk nem akarnak lenni, és a kik mától fogva ötöd napiglan *veniam*-ra nem akarnak térnie. De efféle személyeknek jószágok elfoglaltatásának idején más atyjokfiai részek el ne foglaltassanak. Petrovich uram ő nagysága tegyen mindenütt tiszttartókat és vármegyéken való ispányokat — törvényt is ő nagysága szolgáltasson.

A minémü dézma búzák, borok és egyebek vagynak ez országban római király és püspök uram számára, ezeket is elfoglaltassa Locumtene(n)s uram.

A mely népeket országúl a megmaradásnak okáért tartottunk, ezeknek is birodalma Locumtenens uram kezében leszen, kinek fizetésére ezután ő kegyelme viseljen gondot.

Ha valamely atyánkfiai közülünk a szolgálaton nem akar maradni, fizessen azoknak, a kik jó akaratból akarnak ő felségének és az országnak szolgálni; a kikre pedig a népnek fizetésére való pénzt biztuk vala, ő kegyelme Locumtenens uram vétessen számot tőllök: kik tartoznak számot adni, és ha valami fogyatkozás lészen a pénzben, vagy ezektől, vagy pedig akárkiktől az országbeli atyjokfiaktól fizettesse ő kegyelme meg véllek.

Ha ennekutánna Ferdinand római király levelét, vagy utánnavaló urakét hordozandják ez országban, vagy városokban, vagy egyéb személyekhez, tartozzanak afféle atyánkfiai, kiknek e leveleket viszik, a levélvivőt hitetlenségnek alatta megfogni és mind e levelekkel egyetemben felszakasztatlan Locumtenens uram kezében hoznia.

Miért hogy Locumtenens uram azt kivánja, az ország szükségе is ezent mutatja, hogy Helytartó uram mellett mindenik nemzetből válogatott személyek legyenek tanácsra: ezért a nemesség közül választottuk Patóczi Boldizsárt és Forró Miklóst, a székelyek közül Kornis Miklóst és Andrási Mártont, a szászok közül Haller Pétert, a szebeni polgármestert és Benkner Jánost, a brassai birót,

Egynéhány atyánkfiait látjuk, hogy vakmerőségre vetették magokat, nem akarnak az ország megmaradásában véllünk egyetérteni, kiknek megbüntetésére szükség álgyuknak jelenvaló volta. Azért azt végeztük, hogy a mennyi álgyuk szükségesek ezeknek megbüntetésére, mind szerszámokkal a városokból kihozassanak; mely szükség elvégeződvén, ismét bévigyék a városokba mind szerszámokkal egyetemben.

Végeztük: hogy püspök uramhoz és Dobó István uramhoz követeket küldjünk; a követek Gyerőffi Mihály, Mihálczi Ferencz és a szászsebesi királybiró — püspök uramat intsék arra, hogy a mint ennekelőtte is igérte magát, hogy megmaradásunkban egyetért véllünk, értsen egyet ő kegyelme, mind a várost és mind a várakat adja Locumtenens uram kezébe, vagy az országbéli követ atyánkfiai kezébe; maradjon meg köztünk, készek vagyunk ő kegyelméért, mind ő felségénél mind Locumtenens uramnál törekednünk. Ha míveli ő kegyelme, jó, ha nem, menjen ki belőlök békességgel mind marháival egyetemben; mert ennekutánna nem tudjuk leszen-é ő kegyelmének békességes kimenetele avagy nem?

Továbbá értjük azt, hogy a Ferencz doctor atyafiait háborgatja a völgyesiekkel (?) püspök uram még is valami 300 forintért; azért végeztük: hogy ennekutánna a Ferencz doctor atyafiainak ebből mentségek legyen, senki érette ne háborgassa őket.

Látjuk mi magunk országúl, mennyi sok szüksége legyen ez országnak; azért a nemesség igért minden rótt kaputól 99 pénzt; a székely uram ő közzüllök a faluktól — kinek hat forintot érő lábos barmok vagyon — egy-egy forintot; a szász uraim Locumtenens urammal végeznek — ők is egyenlő terhet akarnak viselni a két nemzettel. Az itélőmester dolgából ez végeztetett: hogy legyen szakasztott jövedelme, a levelek árát a király fia tárházába szolgáltassák, a mester vegye meg a pecsétet — azelőttvaló vajda urunknak ne pecsételjen vélle. Azt is végeztük, hogy egy levéltől is ne vehessenek többet 12 forintnál. A székely uraim azt mondják, hogy az ő sententia levelek nem ment feljebb három forintnál; mostan is azt végeztük, hogy azt adják érte.

A magyarországiak a barmot innen ki ne vihessék: se lovat, se bőrt, se sarut, hanem ez országbeli kereskedő népek vehessenek barmot csak a sokadalomban, a bőrt is csak azok vihessék ki, a barmot is; de sarut és egyéb szijszerszámot ezek se vihessenek.

Locumtenens uram a tanácscsal végezzen, szabjon árot minden marhának; a városokba is hagyja meg a biráknak: legyen gondjok reája, hogy a marhák úgy adassanak, a mint szabott ára lészen. Minden városokban a húst a mészárosok fonttal tartozzanak árulni: ha ezekre a birák reá nem gondolnának, Locumtenens uramat ha valakik megtalálják felőlle, ő kegyelme a birákat megbüntesse.

Valami restantiák vagynak ez országban, az utolsó 99 pénz adó restantiáján kivül — kit az ország népe tartására végeztünk vala — és a 8 pénz adó felett — a követek költségére mely szerzetett vala — leszálljanak; de a mi restantiát felvettenek akár az ispányok, akár egyéb pénzszedők, számadással tartozzanak Locumtenens uramnak béadnia; de a mely dézmák ez országban vagynak — Váradhoz tartozók, ha a váradi püspök a király fia hívségére tér, ezután is legyen övé; de ha nem tér, Locumtenens uram arendáltassa el, azonképpen a püspök dézmáját is ő kegyelme arendáltassa; valami dézma árai vagynak ez országbeli nemzetek között, mind leszálljanak.

(Az »Erdélyi Történelmi Adatok« II. kötetében megjelent nyomtatványról, mely gr. Kemény József gyűjteményéből vétetett.

XXVIII.

1556. apr. 26—27.

A kolosvári országgyűlés határozatai.

Congregacione parciali Colosuarini feria tercia post festum S. Georgii anno domini 155⁶ celebrata domini regnicolae subsequentes articulos concluserunt et ediderunt.

Nos Petrus Petrowÿth de Swraklÿn comes, ac infra reditum reginalis Majestatis et Serenissimi filii sui, tam in hoc regno Transsilvanie quam eciam Hungarie Locumtenens, memorie commendamus tenore praesencium significantes quibus expedit vniuersis: Quod cum ab initio ingressus nostri in hoc regnum Transsilvanie potentissimus imperator Thurcarum dominos regnicolas Transsilvanienses ad fidelitatem et reductionem dictarum Maiestatuum tam per nuncios, quam eciam litteras suas adhortatus fuerit, multa eciam alia necessaria regni incumberent negocia, inter alia illud quoque non praetereundum esse videbatur, quod de gentibus Moldauiensibus et Transalpinensibus ex mandato dicti imperatoris Thurcarum in hoc regno existentibus statuendum esset: eisdem dominis regnicolis ad festum beati Georgii Martyris huc Colosuarinum parcialem indixeramus congregacionem, ubi propositis per nos eisdem negociis, tandem iidem domini regnicole exhibuerunt nobis quosdam articulos de nouo formatos, petentes nos debita cum instancia, vt eosdem ratos, gratos et acceptos habere vellemus, quorum series sequitur in hunc modum:

Primo: Quod multa et incomparabilia damna a Moldauiensibus et Transalpinensibus nunc ex mandato potentissimi imperatoris Turcarum in hoc regno existentibus superioribus temporibus et quottidie inferantur manifestum est omnibus, vnde opere precium esse duximus tot incomoda et damnorum illaciones ex aliquo oportuno remedio anteuertere, ut possemus in futuro eciam suis Maiestatibus inseruire. Ob hoc pe-

timus spectabilem et magnificum dominum Locumtenentem Reginalis Majestatis et serenissimi filii sui, vt ex Moldauiensibus quingentos, itidem ex Transalpinensibus quingentos, in toto mille equites bono apparatu et instrumentis bellicis instructos modo eligat, qui ad seruicia suarum Majestatum in hoc regno sint. Ceteros vero idem dominus Locumtenens remittat ad propria, unde minori dampno regnicolarum proficiscantur, penes quos mittat dominus Locumtenens homines proprios, qui easdem gentes deducant et comitentur usque ad confinia regni.

Item: quia multe res necessarie regni sunt, qui requirunt vt gentes paratos habeamus, ob hoc statuimus vt quelibet nacio duo millia hominum bellicis instrumentis expedita habeat, Nobiles ex parte eorum hujusmodi gentes pro sedecima parte colonorum suorum juxta connumeracionem portarum ordinent, cum quibus idem Nobiles per singula capita adsint. Tales autem Nobiles, qui Magnatibus et quibusuis inseruiunt pro eorum personis alios substituant. Itidem et domini Siculi pociores et primipuli adsint absque defectu prescripti bis millenarii numeri gencium armis instructi, qui non in medio dominorum Nobilium aut Saxonum, vti alias facere soliti erant, sed in ipsorum medio conueniant. Capitanei autem talem curam ad easdem gentes sub ductu suo existentes gerant, ut citra dampnum aliorum vbique proficiscantur. Si quibus aliqua dampna intulerint et coram capitaneis injurie fuerint requisiti, tales ad restitucionem dampnorum cogant et aliqua animaduersione castigent. Quod si omiserint et dominus Locumtenens superinde requisitus fuerit, ut velit capitaneos ob eorum injuriam et socordiam juxta eorum demerita punire.

Item: domini quoque Saxones duo millia hominum pro eorum parte teneant instrumentis bellicis instructa et de ciuitatibus ingenia cum globulis, pulueribus et aliis attinentiis, nec non bombardiis juxta veterem consuetudinem expediant. Et hujusmodi gentes habeant currus victualibus onustos, quo possint citra jacturam aliorum vbique proficisci.

Item: domini Saxones et plurimi eciam ex Nobilibus in proxime superioribus comiciis Zazsebesiensibus conquesti fuerant, quode gregii Paulus et Georgius Daczó, nec non La-

dislaus Ewz, qui tempore egressionis dictarum gencium praesentes fuerunt, multarum possessionum colonos pecuniaria solucione pactauerunt. Proinde rogant domini regnicole, dominus Locumtenens velit speciales homines ordinare, qui resciant superinde meram veritatem, vbi quis eorum et quantum exegerit, ac tandem cogat illos ad restitucionem hujusmodi pecuniarum. Preterea animaduertat in eos tali punicione vt eciam aliis exemplo sint. Item si Transalpinenses siue Moldauienses pecuniam per pactationem exegisse compererint, dominus Locumtenens velit a magnificis Zokol et Johanne Mochok racionem exigere de gentibus sub ductu eorum existentibus.

Item: quia multi ex Siculis ad conservacionem gencium in generali congregacione dominorum regnicolarum pro festo natiuitatis domini nouissime transacto, pro defensione hujus regni ordinatarum ab aliis pecuniam leuasse et eandem non ad solucionem conuertisse, verum apud se relinquisse asseruntur. Ob *) rogant domini regnicole dominum Locumtenentem, mittat in medium Siculorum speciales homines, qui inuestigent quantum, quis, ubi et a quo exegerit, cogantque eosdem ad dandam superinde racionem, et si quos sinistre egisse comperierint, puniat tales juxta demerita ipsorum et cogat insuper ad restitutionem per ipsos exacte pecunie.

Item: in comiciis parcialibus Thorde pro festo purificacionis beatissime Marie virginis celebratis constitutum erat, ut exactores d. 8 quos pro expensis nunciorum, qui ad regiam Majestatem Rom. ex dicta generali congregacione Wassarheliensi missi fuerant, ordinaueramus egregiis Nicolao Ombozÿ et alteri Nicolao Forro racionem dare, a quibus intelligimus hactenus sibi racionem minime esse datam. Proinde conclusimus vt praefati exactores decimo quinto die a die datarum praesencium constitucionum nostrarum computando, eisdem Nicolao Ombozÿ et alteri Nicolao Forro plenariam atque omnimodam racionem reddere debeant. Si qui eorum in danda racione debitores remanserint, cogantur tales ad satisfactionem per occupacionem bonorum et jurium possessionarium siue re-

*) Itt egy szó hiányzik, a Haner-féle codexben: »*id*« áll.

rum mobilium ablacionem. Illis autem non existentibus eciam in eorum personis captiuentur et captiui ad manus domini Locumtenentis assignentur.

Item: exactores eciam d. 99 in eadem congregacione Wasarheliensi ad solucionem gencium oblatorum referunt multas restancias in aliquorum bonis esse. Propterea statuimus vt dominus Locumtenens velit literas eisdem exactoribus dare, penes quas valeant homines eornm ad exactionem earundem restanciarum mittere, qui ipsas restancias per omnia oportuna et consueta remedia exigere possint et valeant.

Item: deliberatum est, vt uniuersi coloni, qui post festum natiuitatis Domini de terris dominorum suorum ad ciuitates, possessiones, siue ad loca camerarum, siue in medium dominorum Siculorum gracia commorandi profecti sunt, vigore litterarum domini Locumtenentis sub onere ducentorum florenorum repetantur ab illis, in quorum dicione recepti fuerint. Qui si remittere noluerint, cum eisdem litteris citentur in praesenciam domini Locumtenentis pro reddenda racione. Vbi autem sufficientem racionem non restitucionis et remissionis eorundem colonorum dare non potuerint, conuincantur in onere solucionis eorundem ducentorum florenorum equaliter domino Locumtenenti et actori persoluendorum.

Item: quia plurima bona et jura possessionaria, hereditatesque alie sunt in hoc regno, que alias ad monasteria et ecclesiarum vsum per majores nostros collate fuerunt, quum autem mandatum extet, vt res semel Deo dicate in prophanos vsus conuerti non debeant, ob hoc rogant regnicole dominum Locumtenentem velit talia bona et jura possessionaria hereditatesque ad manus fidelium dispensatorum assignare, interim quoad praefate Majestates diuina ope hoc regnum intrauerint et prouentus talium bonorum reseruent. Super quibus tandem sue Majestates deliberent, quo in sacros vsus scholarumque instructionem conuertantur.

Item: quia multi ex regnicolis ad hanc praesentem parcialem corgregacionem non eo modo et ordine venerunt, quo per dominum Locumtenentem mandatum fuerat, immo plurimi neque venerunt: quare conclusum est, ut dominus Locumte-

nens contumaciam talium inobediencium digna animaduersione puniat.

Item: in comiciis Zazsebessiensibus constitutum erat, vt alienigeni boues et alia pecora ex hoc regno educere ne possint, verum cum hoc in manifestum dampnum miserorum colonorum vergere palam cognoscatur, statutum est, vt quiuis boues et alia pecora, exceptis equis et aliis rebus in articulis Zazsebesiensibus conscriptis, libere pro se emere et educere possit atque valeat.

Item: plurimi lanii in ciuitatibus esse referuntur, qui non contenti sua arte empcionem boum negociantur. Ob hoc statutum est, vt uniuersi lanii sua arte contenti sint, neque negociantibus hujusmodi se immisceant sub poena amissionis talium boum ac artis siue opificii sui.

Item: quum dominus Locumtenens postulat a regnicolis vt super juramento ipsorum in ciuitate Zazsebes ad fidelitatem et obedienciam dictarum Majestatum praescripto litteras testimoniales dare deberent, ob hoc constitutum est, ut Domini Nobiles et Siculi sub nomine ipsorum hujusmodi litteras conscribere faciant. Domini vero Saxones sub magistrorum ciuium, judicum regiorum et centum virorum ac totius communitatis, qui coram testimonio venerabilis capituli Albensis jurare debent, exceptis illis, qui jam ad fidelitatem suarum Majestatum jurauerunt, ac singule ciuitates sub sigillis eorum autenticis hujusmodi litteras emanari curent.

Item: quia dominus Locumtenens inicio praesentis congregacionis significauit regnicolis voluntatem potentissimi imperatoris Thurcarum esse, ut quamprimum praefate Majestates per nos ad hoc regnum introducentur, preterea quod essent eciam in Hungaria nonnulli fratres nostri qui auxilium nostrum poscerent, ne sub nomine et imperio regis Rom. a nobis rescinderentur et ultimo discrimini obijcerentur, quare rogant regnicole dominum Locumtenentem, vt velit superinde cum iisdem, qui sibi videbuntur, tractare et concludere, quid de reductione suarum Majestatum ac de fratrum Hungarorum peticione statuendum sit.

Item: omnis necessitas regni postulat, vt sub arcibus Wÿwar et Bethlen castella edificentur, unde conclusum est,

vt Nobiles in comitatibus Kolos, Doboka et Zolnok interioris (*sic*) juxta connumeracionem dicatarum portarum vniuersos colonos ipsorum ad constructionem eorundem castellorum leuent, quorum decem habeant singulum currum ac ligones, capisteria, terebra et secures aliaque instrumenta ad constructionem necessaria. Vniuersi insuper Nobiles sint cum gentibus ipsorum in obsidione earundem arcium, quo coloni ipsorum propter praesenciam dominorum suorum moti, minori negocio negocia ad illud opus perficiendum leuari possint. — In primo processu dictorum comitatuum edificent castellum sub Wywar. Secundus vero processus sub Bethlen, pro quorum vsu velit dominus Locumtenens per litteras mandare ciuitatibus, vt de medio eorum victualia omnis generis ferantur, quorum precium justum persoluetur.

Item multi regnicolarum conqueruntur, artifices in ciuitatibus et oppidis, possessionibusque degentes omnes res ipsorum dupplo precio diuendere. Cum autem referant domini magistri ciuium, judices et jurati ciuitatum, se justam normam vendicionis quarumlibet rerum artificibus in scriptis dedisse, illos tamen secundum normam illam res suas vendere nolle, ob hoc conclusum est, vt idem magistri ciuium, judices et jurati cives quarumlibet civitatum cogant artifices in medio eorum residentes res suas juxta contenta praescripte norme infra id tempus, quo alia comicia, siue generales siue parciales, celebrabuntur, per omnia oportuna remedia et consueta onera diuendere. Ad que comicia debent idem paria litterarum suarum superinde confectarum exhibere. Que si juxta norma visa fuerit in viribus suis retineatur, alias per publicam constitucionem emendetur.

Vnde nos peticioni annotatorum dominorum regnicolarum Transsiluaniensium favorabiliter inclinati, eosdem articulos praesentibus inseri facientes de verbo ad verbum, sine diminucione et augmento aliquali, in omnibus punctis, clausulis et continentiis acceptandos, approbandos et ratificandos esse duximus, immo acceptamus, approbamus et ratificamus harum nostrarum vigore et testimonio mediante. Datum in ciuitate Colosuar feria secunda post dictum festum beati Georgii Martyris anno domini 1556.

(Egykorú példány Brassó sz. k. város levéltárában Trausch József három kötetű: »Articuli diaetales plerumque originales a statibus et ordinibus Transsilvaniae conditi« czimű gyűjteményének első kötetében 91—99).

XXIX.

1556, jun. eleje.

Az újvári táborban hozott végzések.

Responsum dominorum Nobilium et Siculorum in castris sub Wÿwar existencium ad nunciata domini Locumtenenti per dominum Anthonium Kendő.

Cum domini Nobiles et Siculi intellexerunt voluntatem potentissimi imperatoris Turcarum eam esse, vt reginalis Majestas et serenissimus filius sue Maiestatis domini nostri clementissimi per ipsum dominum Locumtenentem et dominos regnicolas quamprimum introducentur: respondent domini Nobiles et Siculi opere precium fuisse jam dudum Majestates suas reduxisse, si per occasionem licuisset. Ideo eedem due naciones decreuerunt, vt ex singulis nacionibus centum equites bene instructi post suas Majestates expediantur et dominus Locumtenens eligat ex eisdem singulis nacionibus quinque praecipuos personas ex suo arbitrio, qui cum eisdem equitibus proficiscantur.

Cum autem citra solucionem idem equites proficisci, ac praefate eciam Majestates absque viatico juxta ipsorum dignitatem reduci non possint, ob hoc domini Nobiles obtulerunt se ad hanc necessitatem de singulis dicarum portis d. 50, qui administrentur ad manus exactoris Thordensis ad festum beatorum Petri et Pauli apostolorum nunc venturum *(jun. 29.)* Ex quibus soluantur centum equitibus ad duos menses flor. octingenti, Majestatibus autem suis ad viaticum flor. quattuor millia et septingenti.

Domini eciam Siculi ad eandem necessitatem itidem de medio ipsorum obtulerunt juxta connumeracionem praeteritam denariorum quinquaginta. Ex primipulis autem si aliqui de praesenti expedicione abfuerint, nec deinceps eciam venire vo-

luerint, illi quoque dicentur et in perpetuum sint contribucionum solutores, saluo tamen primipulatu ipsorum.

Item: referunt domini Siculi ipsos juxta limitacionem domini Locumtenentis mille equites ordinasse, de quibus ducenti cum egregio Thoma Mÿhalffÿ in Hungariam egressi sunt, hic autem in castris octingenti esse debent.

Ideo concluserunt vt dominus Locumtenens ipsos Ciculos (*igy*) lustrari faciat et illos qui abfuerint debita poena puniat. Velit eciam dominus Locumtenens ad Thomam Mÿhalffÿ litteras dare, vt numerum Ciculorum cum eo existencium et absencium nomina, si qui fortasse medio tempore clam ab eo discessissent, domino Locumtenenti conscribat, absentes dominus Locumtenens puniat.

Cum autem necessitas regni, signanter vero expugnacio arcium in hoc regno obsessarum ampliorem gencium numerum desideret, ob hoc domini Siculi extra praemissas gentes suas obtulerunt mille pixidarios ac arcus tendentes, quorum opera dominus Locumtenens vtatur eo loco, vbi spectabili sue Magnificencie magis pro regni necessitate vtenda videbitur, qu ad festum natiuitatis Joannis Baptiste *(jun. 24.)* simul cum ipsa contribucione praesentes esse debebunt.

Item: idem domini Nobiles et Siculi deliberauerunt, vt domini Nobiles per singula capita tam diu in castro esse debeant, quoad necessitas regni postulauerit, idemque circa arces Wÿwar et Bethlen fossas facere et aggeres extruere cum suis colonis faciant.

Item: referunt eedem due naciones se in publico *(sic)* regni negociis hactenus majorem laborem subiisse, quam dominos Saxones, cum in propriis ipsorum personis semper adfuerint et eciam modo adsint. Ideo supplicant domino Locumtenenti velit sua spectabilis Magnificencia committere dominis Saxonibus, vt in medio ipsorum ordinent mille pedites pixidarios, supra illos ad quos hactenus solucionem fecerunt, cum quibus veniant judices regii sedium ac ciuitatum et de singu lis ciuitatibus adferant secum singulum falconem cum suffici entibus globulis ac pulueribus et bombardistis. Caueant tamen

*) Szintugy van a Hauer-féle codexben is.

in ordinacione mille peditum ne vni peditum plus quam duos florenos, decurioni vero tres soluant, vt ne propter hanc solucionem inter reliquos pedites pixidarios dissensio oriatur. Vbi autem pedites pixidarii reperiri non possent, in ciuitatibus ac villis et possessionibus idonee persone conquerantur et illi mittantur.

Quia autem expugnacio arcis Wÿwar singularem et praecipuam curam, copiamque machinarum desideret, ob hoc statutum est per duas naciones, vt uniuerse machina *(sic)* et ingenia regis ex Cibinio cum suis pulueribus ac globulis, aliisque instrumentis et bombardarum *(sic)* ad expugnacionem dicte arcis Wÿwar per dominos Saxones ad eandem arcem Wÿwar adferantur, vt ne ex diutina obsidione domini regnicole viribus attenuentur, ac regno ex ea causa maximum contingat periculum.

Supplicantque domino Locumtenenti, vt dominos Saxones ad hoc faciendum cogere velit.

(Egykorú példány Brassó sz. k. város levéltárában Trausch József három kötetű: »Articuli diaetales plerumque originales a statibus et ordinibus Transsilvaniae conditi« czimű gyüjteményének első kötetében 100—103 l.)

XXX.

1556. aug. 10.

A kolosvári gyülés végzései.

Articuli Dominorum Regnicolarum Trium Nationum Transsilvaniae in partiali eorum Congregatione Circa festum Beati Laurentii Martyris Anno Domini 1556 Colosvari celebrata editi.

Cum Domini Regnicolae intellexerunt voluntatem Domini Locumtenentis et multiplices necessitates Regni, ob hoc singulae Nationes duo Millia hominum, in toto sex Millia, se ordinaturas obtulerunt. Supplicant tamen Domino Locumtenenti, ut velit sua Spectabilis Magnificentia Curam conscribendorum Militum in se assummere. Ad quorum solutionem, ad duos menses, Domini Nobiles de medio ipsorum, juxta priorem Connumerationem dicatarum Portarum obtulerunt d. 99, quos

ad decimum quintum diem praesentis Festi Laurentii martyris, Thordam, ad manus Exactoris, administrabunt. In eo etiam supplicant Domino Locumtenenti, ut non solum infra hos menses, verum etiam post elapsum eorum, ad expugnationem Arcium Ujwar, Bethlen et Deva, si eedem interea non dederentur, aut ad aliquam forensem Expeditionem Regnicolas ne cogat.

Item: conclusum est per eosdem Regnicolas, ut ipsi per singula Capita, una cum plebe, armis bellicis instructissime esse debeant, prout hoc et praeteritis temporibus, per eosdem Regnicola, constitutum fuerat, ut, si aliqua vis Hostium (quod Deus auertat) Regno incubuerit, quilibet eorum, citra dilationem, sub amnissione Capitum ac omnium bonorum, insurgere, et eo, quo Dominus Locumtenens per literas suas mandaverit, ire possit.

Item. Literas Spectabilis ac magnifici Domini Alexandri Waywodae Moldaviensis ad Dominos Regnicolas datas, idem intellexerunt, molesto sane fuerunt *(sic)* animo, quod Dominus Waywoda scribat, eosdem Regnicolas promissioni ipsorums per Egregium Dormys Chawz Potentissimi Imperatoris Turcarum factae non satis fecisse, et Germanicae factioni adhaesisse, quia Iidem Domini Regnicolae, ab eo tempore, quo ad fidelitatem Suarum Maiestatum recurrerunt, semper fideles et obedientes Suis Maiestatibus extiterunt, prout et modo sunt, omniaque servitia promptissimo animo exhibuerunt: quorum omnium, et Dominus Locumtenens manifestus testis esse potest; nec ullum de medio ipsorum esse cognoscunt, qui factionem Germanicam foueret; ubi autem Dominus Locumtenens tales esse comperiret, puniat eos juxta eorum demerita. Ideo supplicant domini Regnicolae Domino Locumtenenti ut velit ad praefatum Dominum Alexandrum Waywodam literas suas in eam sententiam dare, ut ne in posterum ipsos, huiusmodi contumeliosis literis afficiat. Quicunque enim ex parte Dominorum Regnicolarum ista Domino Waywodae narrauit, non debuisset narrare; id quod Domini etiam quoque regnicolae superinde literas suas ex consensuDomini Locumtenentis dare volunt·

Item: in eo quoque supplicant Domini Regnicolae Domino Locumtenenti, ut captiuos Fratres eorum liberos dimmittere velit.

Item. Cum Domini Regnicolae intelligunt, Dominos Alexandrum Moldauiensem et Petrasco Transalpinensem Waywodas, ad servitia praefatarum Maiestatum, juxta mandatnm Potentissimi Imperatoris Turcarum, gentes eorum per hoc Regnum educturos vel emissuros in Hungariam, ob hoc supplicant Domino Locumtenenti, velit eisdem Gentibus, fidos Comites itineris ex potioribus Personis dare, qui easdem gentes, per eas Regni partes educant, ubi minori damno miserorum Colonorum fieri poterit. Caveant tamen ut ne miseri Coloni pecuniaria, aut alia solutione taxentur, ut in priori egressu Earundem Gentium, per nonullos factum erat.

Item. Quum multi Siculorum, contra Circatores per Dominum Locumtenentem in medium ipsorum missos, conquerantur, quasi sinistre in officio ipsorum processerint: ob hoc supplicant Regnicolae Domino Locumtenenti, ut querulantibus ex parte Circatorum Judicium impendere velit, et si quos male egisse comperierit, dicta poena, a Jure statuenda, puniat.

Item. Domini Saxones, pro se ipsis, et ceterae quoque duae Nationes, pro Eisdem Dominis Saxonibus supplicant, ne Dominus Locumtenens, Eos majori onere, quam ceteras duas Nationes, gravare velit. Et si ad Machinas, sub Ujvár exeuntes, pulueres et globuli necessarii erunt tam propria, illorum, quam etiam alias expensas, circa ipsas Machinas fienda, ex ista solutione duorum millium hominum defalcare velit.

Item: multi ex Dominis Regnicolis conqueruntur, quod nonulli ex Nuntiis Domini Locumtenentis, inter Eosdem Regnicolas, huc atque illuc proficiscentes, in Ciuitatibus, Oppidis et Possessionibus, Magistros ciuium, Judices, et Juratos ad Equum et Curriculum, nec non victualia danda cogerent. Ob hoc supplicant Domino Locumtenenti, ut a modo in posterum hanc consuetudinem cessare faciat.

Item. Quum diuersae Querelae deferantur ad Dominos Regnicolas, contra Magistros Artifices in Ciuitatibus, Oppidis et Possessionibus degentes, quod omnia genera rerum venalium, duplo pretio per eos venderentur. Pro eo supplicant Domino Locumtenenti, velit per Literas suas, magistris Ciuium, Judicibus et Juratis Ciuibus Ciuitatum, Oppidorum et Possessionum, serio committere quo Eosdem Artifices cohor-

tari, ac in ipsorum officio conseruare debeant, ut ne illi, res eorum pro lubitu suo, sed justo et condigno limitato pretio vendant, et si quis contrarium egisse comperierit, tales, veluti publici statuti violatores, puniat. Ubi vero Idem punitionem ommitterent, Dominus Locumtenens in ipsos magistros Ciuium, Judices et Juratos ob contemtum et non executionem sui mandati digna poena animadvertat.

Item. Statutum est per Dominos Regnicolas, ut equi, calcei, et quaevis res mercimoniales ex cutibus factae, strata equina, vulgo Nemez, ne Regno educantur, si qui contrarium facere attentauerint, ubicunque et quicunque talium, res et equos offendere poterit, pro se aufferendi liberam habeat potestatis facultatem.

Item. Domini Nobiles Comitatus Hunyadiensis supplicant Domino Locumtenenti, ne eos majori onere, quam reliquos Nobiles, aggravare velit.

Item. Nobiles, qui in Confinibus Arcis Bethlen, Bona et Jura Possessionaria habent, conqueruntur, quod Gentes, sub eadem Arce existentes, victualia citra pretii solutionem a miseris Colonis ipsorum aufferrent. Igitur ob hoc supplicant Domino Locumtenenti Regnicolae, committat per literas suas, Egregio Domino Francisco Pathochÿ ut cohortet ipsas Gentes, ne quid Victualium, aut aliarum rerum, a misera Plebe, citra solutionem auferant.

(A szász nemzeti egyetem levéltárában levő másolatról.)

TARTALOM.

I. Fejezet. 1540. aug.—1542. marcz.

		Lap
1540.	aug. eleje, szászsebesi országgyűlés	5
1540.	aug. 29. segesvári o. gy.	7
1540.	sept. 21. berethalmi o gy.	12
1540.	oct. 16. zsúki o. gy.	14
1540.	nov. 1. nagy-sinki o. gy.	16
1540.	nov. 8. fehérvári o. gy.	17
1541.	jan. 1. fogarasi o. gy.	19
1541.	jan. 14. zsombori o. gy.	20
1541.	jan. 31. tordai o. gy.	20
1541.	maj. 25. nagy-selyki o. gy.	23
1541.	jun. 1. fehérvári o. gy.	25
1541.	jul. 8. küküllővári o. gy.	28
1541.	aug. 10. tordai o. gy.	30
1541.	aug. vége, nagy-ekemezei	31
1542.	jan. 26. székely-vásárhelyi o. gy.	33
1542.	marcz. 29. tordai o. gy.	35
	I. 1540. aug. 29. A segesvári országgyűlésen hozott articulusok	40
	II. 1540. sept. 9. Maylath István ország kapitánya felszólítja a brassaiakat, hogy az országgyűlésen kivetett hadakat állítsák ki	42
	III. 1540. sept. 27. A kapitányok levele a kolozsváriakhoz, melyben a berethalmi gyűlés által kivetett portai adót sürgetik	43
	IV. 1540. septemb. 27. A kapitányok levele a szebeniekhez, melyben a berethalmi gyűlés által kivetett portai adót sürgetik	44
	V. 1540. septemb. 27. A kapitányok levele a szebeniekhez, melyben a berethalmi gyűlés által kivetett portai adót sürgetik	45
	VI. 1540. oct. 9. A szebeni tanács meghívja a brassaiakat a Maylath által Székely-Vásárhelyre hirdetett országgyűlésre	46

Lap

VII. 1540. oct. 12. Maylath István levele a szebeniekhez, melyben a Székely-Vásárhelyre oct. 18-ára hirdetett országgyűlés elhalasztását irja meg 47

VIII. 1540. oct. 14. Ferdinánd király utasitása Nádasdy Tamás s több Erdélybe küldött követei számára 48

IX. 1540. oct. 16. Balassa Imre országkapitány a kalotaszegi nemességet felhivja, hogy a zsúki országgyűlés által kivetett zabot szolgáltassék be 53

X. 1540. oct. 26. Maylath István meghivója a Nagy-Sinkre hirdetett országgyűlésre 54

XI. 1540. oct. 30. Bebek Imre a brassaiakat meghívja Szebenbe, hogy a királyné izenetét hallgassák meg, s felszólítja a sz. mártonnapi adó befizetésére 54

XII. 1540. nov. 17. Erdélyi főúrak levele Maylathoz, melyben őt a Balassa által tartott országgyűlésrol értesitik 55

XIII. 1540. oct. 14. Ferdinánd levele az erdélyieknek Harinay Farkas által 56

XIV. 1541. jan. 14. A zombori táborba gyűlt erdélyi nemesek Tordára jan. 22-re a brassaiakat országgyűlésre hívják meg 61

XV. 1541. febr. 12. A tordai országgyűlésen Maylath és Bornemisza közt létrejött béke feltételei 63

XVI. 1541. jan. 25. Az erdélyi nemesek meghivó levele a szebeniekhez, hogy jöjenek tüstént oda Tordára országgyűlés tartása végett 64

XVII. 1541. máj. 17. Maylath meghivója a Nagy-Selykre hirdetett országgyűlésre 67

XVIII. 1541. jun. 8. A királyné és Maylath párthivei között kötött fehérvári béke 68

XIX. 1541. jul. 6. Maylath István meghivó levele a szebeniekhez a Küküllővárban julius 8-án tartandó országgyűlésre 72

XX. 1541. nov. 15. Izabella királyné decz. 26-ra Medgyesre országgyűlést hirdet, melyen rendeleteit a kincstartó fogja előadni 73

XXI. 1541. decz. 6. A szászok előterjesztése sérelmeik orvoslása ügyében Szebenben tartott nemzeti ülésekből a közelebbi országgyűlés elé 75

XXII. 1541. decz. 27. Statileo és Petrovich Tordára 1542. jan. 10-re országgyűlést hívnak össze 74

XXIII. 1542. jan. 19. A brassaiak tudatják a beszterczeiekkel, hogy a Maros-Vásárhelyre hirdetett országgyűlésen meg fognak jelenni 76

Lap

XXIV. 1542. jan. 26. Jelentés a székelyvásárhelyi országgyűlés folyamáról 77

XXV. 1542. jan. 26. A szászok sérelmeiket a székelyvásárhelyi országgyűlés elé terjesztik 79

XXVI. 1542. febr. 20. Fráter György helytartó Gyula-Fehérvárra marcz. 29-ére országgyűlést hirdet 81

XXVII. 1542. marcz. 8. Fráter György helytartó Gyula-Fehérvárra a hirdetett országgyűlést a püspök betegsége miatt Thordára teszi át 83

XXVIII. 1542. marcz. 29. A thordai országgyűlésen hozott articulusok 84

XXIX. 1542. april 4. Nyugtatvány az országgyűlésileg kivetett adó fejéhen befizetett ezer forintról 90

Második fejezet 1542. apr.—1544.

1542. jun. sz.-vásárhelyi országgyűlés 94

1542. aug. 6. kolosvári o. gy. 95

1542. oct. 3. parathelyi o. gy. 98

1542. oct. megyesi o. gy 99

1542. decz. 20—22. tordai o. gy. 102

1543. febr. 26. kolosvári o. gy. 107

1543. jun. 3. fehérvári o. gy. 111

1543. jun. 29. fehérvári o. gy. 112

1543. aug. 16. gyalui o. gy. 117

1543. nov. 29. sz.-vásárhelyi o. gy. 118

1544. jun. 9. tordai o. gy. 121

1544. aug. 1. tordai o. gy. 122

1544. aug. 20. segesvári o. gy. 124

1544. oct. 1. enyedi o. gy. 125

I. 1542. május 2. Izabella királyné meghivója, juu. 11-re Székely-Vásárhelyre hirdetett országgyűlésre . . . 126

II. 1542. máj. 5. Fráter György meghivója a királyné által Székely-Vásárhelyre hirdetett országgyűlésre . . . 127

III. 1542. jul. 22. Izabella királyné meghivója az aug. 6-ára Kolosvárra hirdetett országgyűlésre 127

IV. 1542. jul. 22. Fráter György meghivója a királyné által Kolosvárra hirdetett országgyűlésre 128

V. 1542. aug. 8. A kolosvári országgyűlés megbizó levele Ferdinándhoz küldött követei számára 129

VI. 1542. A kolosvári országgyűlés által Ferdinándhoz küldött követek számára adott instructio 130

VII. 1542. aug. 15. Vásárhelyi Gergely I Ferdinándnak: Fráter Györgyöt árulási szándékkal gyanúsítja . . . 134

Lap

VIII. 1542. aug. 22. Bethlen Farkas Kendy Ferencznek: egy Mikolánál tartott értekezlet Kechety Márton veszprémi püspökről ajánlja erdélyi püspöknek 135

IX. 1542. aug. 25. Az erdélyi urak szamosfalvi értekezlete Kendy Ferencznek ugyanez ügyben 136

X. 1542. szept. 21. Egy névtelen levele egy meg nem nevezetthez, melyben az akkor történt dolgokról: egy csausznak Fehérvárra érkezéséről, hadfelkelés hirdetéséről jelentést tesz 137

XI. 1542. oct. 1. Ferdinánd válasza Erdély és a magyarországi részek követeinek előterjesztéseire 141

XII. 1542. oct. 1. Ferdinánd végválaszának ugyan e tárgyban utolsó és hivatalos fogalmazványa 149

XIII. 1542. oct. 3. Az erdélyi rendek levele Fráter Györgyhöz, a melyben kérik, hogy megvédésükre tegyen meg mindent 152

XIV. 1542. oct. 14. Mikola László a helytartó helyettese oct. 22-ére Medgyesre országgyűlést hirdet 152

XV. 1542. oct. 14. A Tordán táborban levő nemesek Fráter Györgynek, kérik, hogy ne halaszsza tovább bejövetelét, hanem siessen s vegye át az ügyeket, s különösen azt, hogy oct. 22-re Medgyesre hirdetett országgyűlésre jöjjön be 154

XVI. 1542. nov. 20. Ferdinánd Martinuzzinak: köszöni az erdélyi ügyekről küldött értesítést, az eddigi eljárásán megelégedését fejezi ki, igéri, hogy az ország megtartására tehetsége szerint mindent elkövet, s felhívja, hogy mindenről híven értesítse 158

XVII. 1542. decz. 19. Báthory András Serédy Gáspárnak: tudatja, hogy miért nem mehet Erdélybe, s panaszkodik a barát kétértelmű magaviseletén 161

XVIII. 1542. decz. 20. Kendy Ferencz Serédy Gáspárnak: ő követsége eredményéről híven tett jelentést a rendeknek 163

XIX. 1542. decz. 20. A Tordán tartott országgyűlés végzései 164

XX. 1542. decz. 20. Bánffy László Serédynek: oly későn kapta levelét, hogy már nem teljesítheti kívánságát . 165

XXI. 1542. decz. 21. Bethlen Farkas Serédy Gáspárnak: mindaddig, mig a királyné fia nem fog kielégittetni, Fráter György becsülete sérelmével nem egyezhetik bele, hogy másnak csapatai az országba hozassanak 166

XXII. 1542. decz. 21. Thoroczkay Antal Serédy Gáspárnak: már útra készült, midőn megkapta, hogy a király hova kívánja küldeni. Ő volt annak az embernek házánál, de addig nem akar tanácskozásba bocsátkozni, mig a

Lap

nála levő törökkel tárgyalásait be nem fejezte. Biztatja, hogy ne térjen vissza 167

XXIII. 1542. decz. 22. Fráter György Serédy Gáspárnak: tudatja, hogy a Ferdinánd által adott válaszszal nem igen voltak a rendek megelégedve. A mi azt illeti, hogy ő kisérje el a királynét, vannak még ennek hivei, kik azt megtehetik 168

XXIV. 1542. decz. 22. A Tordán folytatólagosan tartott országgyűlés végzései 169

XXV. 1542. decz. 29. Verancsics Antal jelentése az 1542. decz. 20—22. tartott országgyűlésről 172

XXVI. 1542. decz. 28. Sarembsky Péter jelentése Izabella királyné s Fráter György kibéküléséről és az alkudozásokról 174

XXVII. 1543. febr. 26. A Kolosvártt tartott országgyűlés végzései 175

XXVIII. 1543. febr. 27. Vásárhelyi Gergely levele Bornemisza Pálhoz, melyben a kolosvári országgyűlésen történtekről tudósítja 178

XXIX. 1543. apr. 20. Bornemisza Pál Ferdinándnak az erdélyi és tiszavidéki ügyekről 179

XXX. 1543. máj. 20. Izabella királyné meghivója a Gyula-Fehérvárra jun. 3-ára hirdetett országgyűlésre . . . 180

XXXI. 1543. aug. 2. Izabella királyné Andrássy Mártont Gyaluba aug. 16-ra országgyűlésre hívja 181

XXXII. 1543. nov. 8. Izabella királyné nov. 25-ére Székely-Vásárhelyre országgyűlést hirdet 182

XXXIII. 1543. nov. 29. A vásárhelyi országgyűlés határozatai . 183

XXXIV. 1544. jul. 2. Izabella királyné meghivója az aug. 1-én Tordán tartandó országgyűlésre 187

XXXV. 1544. aug 1. A Tordán tartott országgyűlés határozatai 188

XXXVI. 1544. aug. 23. A kincstartó a székelyek által fizetendő 4000 arany kifizetését azon feltétel alatt, hogy az ökörsütés két évre övé legyen, magára veszi 191

Harmadik fejezet 1545—1548.

1545. april 21. tordai országgyűlés 196

1545. oct. 28. » » 199

1545. nov. 1. m.-vásárhelyi o. gy. 200

1546. april 24. enyedi o. gy. 201

1546. sept. 8. szászsebesi o. gy. 203

1546. oct. 8. vásárhelyi o. gy. 205

1547. april vége, fehérvári o. gy. 205

1547. aug. 24. megyesi o. gy. 206

Lap

1547. oct. 26. tordai o. gy. 206
1547. nov. 12. fehérvári o. gy. 206
1548. marcz. 17. tordai o. gy. 208
1548. sept. 8. kolosvári o. gy. 210
1548. nov. 30. tordai o. gy. 215

I. 1545. april 6. Izabella királyné meghivója az april 24. Tordára hirdetett országgyűlésre 216
II. 1545. april 24. A Tordán tartott országgyűlés végzései 217
III. 1545. maj. 14. Izabella királyné rendelete, hogy a Debreczenben tartandó országgyűlésre orátorok választassanak 222
IV. 1545. oct. 28. A tordai országgyűlés határozatai . . 222
V. 1545. nov. 1. Töredék a vásárhelyi részgyűlés határozataiból 224
VI. 1545. decz. 21. A kincstartó nyugtatványa a székelyektől felvett adórészletről 225
VII. 1546. april 17. Fráter György elrendeli, hogy a székelyeknek a maros-vásárhelyi országgyűlésen elrendelt összeirását erővel is végrehajtsák 226
VIII. 1546. jun. 14. Fráter György a brassaiakat értesíti, hogy a szultán Becse várának átengedését követeli . . . 226
IX. 1546. aug. 17. Fráter György meghivó levele a Szász-Sebesre sept. 8-ára hirdetett országgyűlésre . . . 227
X. 1547. aug. 16. Fráter György meghivója az aug. 24-én Megyesen tartandó országgyűlésre 228
XI. 1547. nov. 12. A Fehérvártt összegyűlt rendek felirata a szultánhoz, hogy Becsét hagyja meg a király fiának 229
XII. 1548. február. Az erdélyi rendek, a királyné és kincstartó követeinek Ferdinándhoz s a császárhoz intézett felirata Augsburgba 230
XIII. 1548. február. V. Károly császár válasza az erdélyi követeknek Augsburgból 234
XIV. 1548. február. I. Ferdinánd király válasza Augsburgból az erdélyi követeknek 236
XV. 1548. maj. 24. A tordai országgyűlésen hozott articulusok 238
XVI. 1548. sept. 8. A kolosvári országgyűlésen hozott végzések 242
XVII. 1548. oct. 13. Izabella királyné megbizó levele Ferdinándhoz küldött követei számára: ezeknek Ferdinándhoz benyujtott előterjesztésével 243

Negyedik fejezet 1549—1551. jul.

		Lap
1549.	april 28. vásárhelyi országgyűlés	248
1549.	decz. 29. » »	252
1550.	febr. 2. kolosvári o. gy.	256
1550.	jun. 22. tordai o. gy.	259
1550.	jul. szászsebesi o. gy.	260
1550.	aug. 8. bonyhai o. gy.	262
1550.	oct. 16. fehervári o. gy.	264
1550.	nov. tordai o. gy.	266
1551.	febr. 21. fehérvári o. gy.	269
1551.	marcz. 15. enyedi o. gy.	274
1551.	april 10. segesvári o. gy.	276
1551.	maj. 8. tordai o. gy.	278
1551.	maj. 28. fehérvári o. gy.	280
1551.	jun. 15. szászsebesi o. gy.	283
1551.	jul. 26. kolosvári o. gy.	291
	I. 1549. decz. 29. A Maros-Vásárhelyt tartott országgyűlés határozatai	294
	II. 1550. jan. 22. Martinuzzi György meghivója a Kolosvárra hirdetett országgyűlésre	301
	III. 1550. február 2. A kolosvári országgyűlésen hozott törvények	302
	IV. 1550. jun. 24. Fráter György a kolosvári birót kéri, hogy vagy személyesen jöjjön el a folyó országgyűlésre, vagy alkalmas polgárokat küldjön oda	307
	V. 1550. jul. vége. A szultán fermánja az erdélyi rendekhez Fráter György letétele ügyében	307
	VI. 1550. aug. 8. Kendy Ferencz Bonyhára részgyűlést hirdet, tanácskozandók, ha vajjon a helytartó s a temesi bán megmaradhatnak-e hivatalaikban	311
	VII. 1551. febr. 22. A fehérvári országgyülés folyamáról Fráter Györgyhöz intézett jelentés egyik hivétől	312
	VIII. 1521. febr. 22. s köv. napok. A Gyula-Fehérvártt tartott országgyűlés artikulusai	315
	IX. 1551. marcz. 4. Fráter György jelentése Ferdinándhoz a gyulafehérvári februáriusi országgyűlésről	317
	X. 1551. marcz. 4. Fráter György jelentése Ferdinándhoz a gyula-fehérvári februariusi országgyűlésről	318
	XI. 1551. marcz. 1. A nagy-enyedi országgyülés articulusai	319
	XII. 1551. maj. 2. Fráter György levele Ferdinánd biztosaihoz: bejövetelüket sürgeti	322
	XIII. 1551. maj. 8. A tordai országgyűlés articulusai	323

Lap

XIV. 1551. maj. 26. Fráter György meghivója a maj. 28-ára fehérvári táborába hirdetett országgyülésre . . . 326
XV. 1551. maj. 31. Az erdélyi rendek követsége a fehérvári táborból Ferdinánd biztosaihoz 327
XVI. 1551. maj. 31. Az erdélyi rendek izenete a fehérvári táborból Ferdinánd biztosaihoz 330
XVII. 1551. jan. 15. Nádasdy jelentése Ferdinándhoz az Izabellával kezdett alkudozásokról 331
XVIII. 1551. jul. 8. Ferdinánd levele Castaldohoz: a biztosoknak küldött levelet csak azon esetben kézbesítse, ha a szerzédés Izabellával még uem volna aláirva . . . 333
XIX. 1551. jul. 15. Fráter György meghivója a kolosvári részleges országgyülésre jul. 27-re 335
XX. 1551. jul. 20. Castaldo jelentése Ferdinándhoz Izabella királyné elutazásáról s Tordára érkezéséről . . . 336
XXI. 1551. jul. 21. Castaldo jelentése Ferdinándnak a korona átvételéről 340
XXII. 1551. jul. 26. A kolosvári országgyülés határozatai . 342

Ötödik fejezet 1551. aug.—1553. april.

1551. sept. 8. nagyszebeni országgyülés 350
1551. decz. 31. vásárhelyi o. gy. 357
1552. maj. 22. tordai o. gy. 360
1552. jun. 14. tordai o. gy. 362
1552. jul. 26. segesvári o. gy. 369
1552. aug. 15. szászsebesi o. gy. 370
1552. sept. 8. nagyszebeni o. gy. 371
1552. sept. 28. szászsebesi o. gy. 374
1553. jan. 20. kolosvári o. gy. 375
1553. marcz. 19. kolosvári o. gy. 378
I. 1551. oct. 9. Martinuzzi a török veszély elhárítására hadfölkelést hirdet 380
II. 1551. oct. 21. Ferdinánd a székelyekhez: felhivja őket, hogy a török támadás elhárítására kövessenek el mindent 381
III. 1551. decz. 31. A marosvásárhelyi országgyülés határozatai s Castaldonak azokra tett észrevételei . . . 382
IV. 1552. jan. elején. Szabályzat az 1551. decz. 31. Maros-Vásárhelyt tartott országgyülés XXVIII-dik czikkének végrehajtására 394
V. 1552. decz. 31. A moldvai vajda csicsói uradalma tisztartóját Castaldohoz küldi 395
VI. 1552. jan. 3. Az erdélyi rendek a moldvai követeket Castaldohoz küldik kihallgatásra 397

Lap

VII. 1552. jan. 3. Kendy Ferencz jelentése Castaldonak az országgyűlés folyamáról 396
VIII. 1452. jan. 6. Castaldo válasza, melyet a rendeknek adott a maros-vásárhelyi gyűlés által hozott törvényekre . 398
IX. 1552. jan. 9. Castaldo jelentése Ferdinándnak a vásárhelyi országgyűlésről 401
X. 1552. april 20. Ferdinánd a székelyeknek: meghagyja, hogy a vajda által hirdetendő országgyűlésen megjelenjenek s a mit mondani fog, annak hitelt adjanak . . 403
XI. 1552. maj. 22. A Tordán tartott országgyűlés végzései 404
XII. 1552. maj. 30. Haller Péter levele Maximiliánhoz a tordai országgyűlés eredményéről 413
XIII. 1552. maj. 30. Castaldo levele Báthory Andráshoz: a tordai országgyűlés eredményéről 415
XIV. 1552. jun. 30. Báthory András vajda jelentése a tordai juniusi országgyűlésről 416
XV. 1552. jun. 30. Castaldo jelentése Maximiliánnak a tordai országgyűlésről 417
XVI. 1552. jun. eleje. A Tordán tartott országgyűlés határozatai 419
XVII. 1552. aug. 1. Castaldo Maximiliánnak: az erdélyi rendekkel a hadak elültetése iránt folytatott alkudozásait mondja el 421
XVIII. 1552. sept. 17. Haller Péter jelentése Castaldohoz: az oláh-török követséggel folytatott alkudozásairól . . 424
XIX. 1552. sept. 21. A szászsebesi tábori országgyűlés jelentése a portára, melyben felfejti okait, hogy hogyan tért a Ferdinánd hűségére és az adót megigéri 426
XX. 1552. oct. 2. Castaldo Ferdinándnak: az ország rendei hangulatáról s a tábor eloszlásáról jelentést tesz . . 428
XXI. 1552. decz. 26. Ferdinánd leirata a székelyekhez országgyűlés tartása ügyében 432
XXII. 1553. jan. 6. Castaldo és Báthory meghivója a kolosvári országgyűlésre 434
XXIII. 1553. jan. 20. A kolosvári országgyűlés határozatai . 435
XXIV. 1553. marcz. 4. Báthory András meghivója a Kolosvárra marcz. 19-ére hirdetett részgyűlésre 442

Hatodik fejezet. 1553. maj.—1856. sept.

1553. jul. 13. Tordán tartott országgyűlés 449
1553. aug. 19. Medgyesen tartott o. gy. 453
1553. sept. 2. Segesvártt tartott o. gy. 454
1553. oct. 29. Somkeréken tartott o. gy. 455
1554. jan. 25. Vásárhelytt tartott o. gy. 456

1554. maj 13. Segesvártt tartott o. gy. 462
1554. jun. 10. Megyesen tartott o. gy. 465
1555. febr. 17. Kolosvártt tartott o. gy. 460
1555. apr. 24. Vásárhelytt tartott o. gy. 468
1555. jun. 24. Tordán tartott o. gy. 471
1555. jul. 13. Tordán tartott o. gy. 471
1555. aug. 4. Szászsebesen tartott o. gy. 472
1555. sept. 7. Gyaluban tartott o. gy. 472
1555. nov. 23. Kolosvártt tartott o. gy. 473
1555. decz. 23. Vásárhelytt tartott o. gy. 474
1556. febr. 2. Tordán tartott o. gy. 477
1556. marcz. 8. Szász-Sebesen tartott o. gy. 480
1556. apr. 24. Kolozsvártt tartott o. gy. 483
1556. jun. 1. Szamosujvártt tartott o. gy. 486
1556. aug. 10. Kolosvártt tartott o. gy. 487

I. 1553. máj. 6. Ferdinánd király a székelyekkel tudatja, hogy Dobót és Kendyt vajdákká nevezte ki . . . 488
II. 1553. jul. 3. A radnóthi táborból s a marosvásárhelyi gyülésből irt hirek Ferdinándnak 490
III. 1553. jul. 13. A tordai országgyülés articulusai . . 492
IV. 1553. aug. 12. Az elégületlenek levele Petrovicshoz: tudósítják a vajdák működéséről s gyors segélyt kérnek 496
V. 1553. sept. 26. Szász Mátyás beszterczei biró az oláhok beütéséről jelentést tesz 499
VI. 1554. jan. 6. Az erdélyi vajdák meghivója Maros-Vásárhelyre jan. 25-re hirdetett országgyülésre 500
VII. 1554. jan. 25. A marosvásárhelyi országgyülés határozatai 501
VIII. 1554. marcz. 19—april 11. A moldvai vajdához az ország nevében küldött követek jelentése 507
IX. 1554. apr. 17. Ferdinánd válasza a marosvásárhelyi jan. 25-ki országgyülés által tett felterjesztésre . . . 514
X. 1554. april 17. Ferdinánd válasza a szász nemzetnek a marosvásárhelyi országgyülés folyamán tett felterjesztésére 516
XI. 1554. maj. 12. A marosvásárhelyi országgyülés határozatai 519
XII. 1554. maj. 14. A szászok felterjesztése Ferdinándhoz a marosvásárhelyi országgyülésről: a portáról érkezett levelek ügyében 521
XIII. 1554. maj. 30. Ferdinánd levele az erdélyi rendekhez 522
XIV. 1554. jun. 10. A megyesi országgyülés határozatai . 524
XV. 1554. jul. 4. Ferdinánd Dobó erdélyi vajdának, Petrovics levelének megküldését jó néven vette, különben beütéstől nem tarthatnak 530

XVI. 1554. aug. 25. Ferdinánd az erdélyi vajdáknak: helyeslé, hogy az erdélyi rendek és Oláhország közt béke köttessék 531
XVII. 1554. sept. 13. Cambray Jakab II. Henrik franczia király portai ügynöke Erdély rendeihez János Zsigmond visszahelyezése ügyében 532
XVIII. 1555. april 18. A királyi sereg által a jobbágyoktól elvett elfogyasztott élelmi szerek ügyében kirendelt bizottság utasítása 537
XIX. 1555. april 24. A marosvásárhelyi gyűlés által hozott törvények 539
XX. 1555. nov. 23. A nemesek és székelyek kolosvári gyűlése Csoronk Mártont és Forró Miklóst mint követeket a szászokhoz küldi 549
XXI 1555. decz. 23. A székely-vásárhelyi gyűlés articulusai 550
XXII. 1556. január eleje. Kendy Ferencz jelentése Ferdinándhoz az 1555-iki deczemberi országgyűlésről . . . 553
XXIII. 1556. jan. 9. Dobó István vajda a vásárhelyi gyűlés alkalmából szemrehányást tesz a szászoknak, hogy elpártoltak Ferdinándtól s inti őket, hogy térjenek vissza ennek hűsége alá 562
XXIV. 1556. febr. 22. Balassa Menyhért kapitány meghivója a Petrovics által hirdetett országgyűlésre 564
XXV. 1556. marcz. 1. Petrovics Péter meghivja Haller Pétert, hogy a hirdetett országgyűlésen jelenjen meg . . . 565
XXVI. 1556. marcz. 8 Izabella királyné az erdélyi rendeknek: követjük közölte a tordai országgyűlés határozatait s közölte a rendek izenetét 565
XXVII. 1556. marcz. 8. A szász-sebesi országgyűlésen hozott törvények 566
XXVIII. 1555. apr. 26—27. A kolosvári országgyűlés határozatai 574
XIX. 1556. jun. eleje. Az újvári táborban hozott végzések . 580
XXX. 1556. aug. 10. A kolosvári gyűlés végzései 582

Javitandók;

14 l. *felül 7-ik sor*: »követet« *után kimaradt* »(Harinay Farkast)«
56 l. *alul 12-ik sor*: December *h. olv.* kelet nélkül (November)
103 *alul 5-tk sor*: XXIV h. olv. XXV.
121-ik l. *alul 8-ik sor-ban* az »új« szó kihajandó.
148-ik l. *alul 11-ik sor* »Armbruter« *h. olv.* »Armbruster«
164-ik l. *felül 2-ik sor* 1532 h. olv. 1542.
191-ik l. *felül 4-ik sor* «évre« *után kimaradt* »övé«
202-ik l. *alul 2-ik sor* »minorennis« h. olv. »minoris« ugya e e mondat végén a következő sorban »mondja Bethlen Farkas« után hozzá teendő tulzott: »szinerettel«.
234-ik l. *alul 15-ik sor* »1541« h. olv. »1545«.
317-ik l. *felül 3-ik sor* »gyulafehérri« h. olv. »gyulafehérvári«